МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ВНУТРІШНІХ СПРАВ

ЗАКОН УКРАЇНИ ПРО ЗАСАДИ ЗАПОБІГАННЯ І ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЇ

Науково-практичний коментар

КИЇВ
«ВИДАВНИЧИЙ ДІМ «СКІФ»
2012

УДК 343.2(477)
ББК 67.9(4Ук)308.17
З19

Рекомендовано до друку Вченою радою Національної академії внутрішніх справ (протокол № 23 від 28 грудня 2011 року)

Рецензенти:

Бандурка О. М. – академік Національної академії правових наук України, доктор юридичних наук, професор, заслужений юрист України

Костицький М. В. – академік Національної академії правових наук України, доктор юридичних наук, професор, заслужений юрист України

Під загальною редакцією член-кореспондента Національної академії правових наук України, доктора юридичних наук, професора, заслуженого юриста України Коваленка В. В.

Авторський колектив:

Білик В. М., Братель С. Г., Варивода В. І., Василевич В. В., Волох О. К., Головко О. М., Горбачевський В. Я., Гусарєв С. Д., Джужа О. М., Дрозд О. Ю., Заіка Ю. О., Золотарьова Н. І., Іншин М. І., Іщенко Ю. В., Квітка Я. М., Козодой Л. М., Колб О. Г., Колодій А. М., Константінов С. Ф., Користін О. Є., Кришевич О. В., Кудря В. О., Кузьменко О. В., Лов'як О. О., Лошицький М. В., Луговий І. О., Мацюк В. Я., Мироненко В. П., Мозоль С. А., Ніколаюк С. І., Никифорчук Д. Й., Олефір В. І., Орлов Ю. Ю., Осауленко А. О., Павлівський М. К., Пастух І. Д., Пилипенко С. А., Расюк Е. В., Савченко А. В., Синявська О. Ю., Солоненко О. М., Сущенко В. Д., Ткаченко О. Є., Удалова Л. Д., Федоренко В. Л., Чернявський С. С., Чурпіта Г. В., Якимець О. І.

З19 **Закон України «Про засади запобігання і протидії корупції».** Науково-практичний коментар. – К. : «Видавничий дім «Скіф», 2012. – 512 с.

ISBN 978-966-8894-76-3

Науково-практичний коментар підготовлено для використання при поглибленому вивченні питань, пов'язаних із реалізацією державної антикорупційної політики, у якому даються роз'яснення основних положень Закону України «Про засади запобігання і протидії корупції».

Видання розраховане на широкий загал науковців, правоохоронців, студентів закладів освіти та представників громадськості, яких цікавлять питання протидії та запобігання корупції.

Законодавство враховано станом на 1 січня 2012 р.

УДК 343.2(477)
ББК 67.9(4Ук)308.17

© Національна академія внутрішніх справ, 2012
© «Видавничий дім «Скіф», 2012

ISBN 978-966-8894-76-3

ЗМІСТ

ВСТУП 6

ПРЕАМБУЛА 13

РОЗДІЛ І ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ 15

Стаття 1. Визначення термінів 15

Стаття 2. Законодавство у сфері запобігання і протидії корупції 24

Стаття 3. Основні принципи запобігання і протидії корупції 27

Стаття 4. Суб'єкти відповідальності за корупційні правопорушення 41

Стаття 5. Суб'єкти, які здійснюють заходи щодо запобігання і протидії корупції 70

РОЗДІЛ ІІ ЗАХОДИ, СПРЯМОВАНІ НА ЗАПОБІГАННЯ І ПРОТИДІЮ КОРУПЦІЇ 90

Стаття 6. Обмеження щодо використання службового становища 90

Стаття 7. Обмеження щодо сумісництва та суміщення з іншими видами діяльності 98

Стаття 8. Обмеження щодо одержання дарунків (пожертв) 108

Стаття 9. Обмеження щодо роботи близьких осіб 119

Стаття 10. Обмеження щодо осіб, які звільнилися з посад або припинили діяльність, пов'язану з виконанням функцій держави, місцевого самоврядування 124

Стаття 11. Спеціальна перевірка щодо осіб, які претендують на зайняття посад, пов'язаних із виконанням функцій держави або місцевого самоврядування 130

Стаття 12. Фінансовий контроль 140
Стаття 13. Кодекси поведінки 147
Стаття 14. Урегулювання конфлікту інтересів 152
Стаття 15. Антикорупційна експертиза проектів нормативно-правових актів 170
Стаття 16. Вимоги щодо прозорості інформації 177
Стаття 17. Заборона на одержання послуг і майна органами державної влади та органами місцевого самоврядування 185

РОЗДІЛ III УЧАСТЬ ГРОМАДСЬКОСТІ В ЗАХОДАХ ЩОДО ЗАПОБІГАННЯ І ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЇ 189
Стаття 18. Участь громадськості в заходах щодо запобігання і протидії корупції 189
Стаття 19. Інформування громадськості про заходи щодо запобігання і протидії корупції 203
Стаття 20. Державний захист осіб, які надають допомогу в запобіганні і протидії корупції 207

РОЗДІЛ IV ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА КОРУПЦІЙНІ ПРАВОПОРУШЕННЯ 216
Стаття 21. Види відповідальності за корупційні правопорушення 216
Стаття 22. Особливості звільнення з роботи осіб, які вчинили корупційні правопорушення 244

РОЗДІЛ V УСУНЕННЯ НАСЛІДКІВ КОРУПЦІЙНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ 256
Стаття 23. Відшкодування збитків, шкоди, завданих державі внаслідок вчинення корупційного правопорушення 256
Стаття 24. Незаконні нормативно-правові акти та правочини 261
Стаття 25. Відновлення прав і законних інтересів та відшкодування збитків, шкоди, завданих фізичним та юридичним особам внаслідок вчинення корупційного правопорушення 266
Стаття 26. Вилучення незаконно одержаного майна 271

РОЗДІЛ VI КОНТРОЛЬ І НАГЛЯД ЗА ВИКОНАННЯМ ЗАКОНІВ У СФЕРІ ЗАПОБІГАННЯ І ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЇ 277
Стаття 27. Контроль у сфері запобігання і протидії корупції 277
Стаття 28. Громадський контроль за виконанням

законів у сфері запобігання і протидії корупції 288
Стаття 29. Прокурорський нагляд 295

РОЗДІЛ VII МІЖНАРОДНЕ СПІВРОБІТНИЦТВО 302
Стаття 30. Міжнародне співробітництво у сфері запобігання і протидії корупції 302
Стаття 31. Міжнародні договори України у сфері запобігання і протидії корупції 306
Стаття 32. Міжнародний обмін інформацією у сфері запобігання і протидії корупції 309
Стаття 33. Заходи щодо повернення в Україну коштів та іншого майна, одержаних внаслідок корупційних правопорушень, і розпоряджання вилученими коштами та іншим майном, одержаними внаслідок корупційних правопорушень 313

РОЗДІЛ VIII ПРИКІНЦЕВІ ТА ПЕРЕХІДНІ ПОЛОЖЕННЯ 316

НАУКОВО-ПРАКТИЧНИЙ КОМЕНТАР СТАТЕЙ КОДЕКСУ УКРАЇНИ ПРО АДМІНІСТРАТИВНІ ПРАВОПОРУШЕННЯ, ЩО СТОСУЮТЬСЯ КОРУПЦІЙНИХ ДІЯНЬ 323

НАУКОВО-ПРАКТИЧНИЙ КОМЕНТАР СТАТЕЙ КРИМІНАЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ, ЩО СТОСУЮТЬСЯ КОРУПЦІЙНИХ ДІЯНЬ 371

ДАНІ ПРО АВТОРІВ 508

ВСТУП

Закон України «Про засади запобігання і протидії корупції» № 7487 (далі по тексту – Закон) ухвалений Верховною Радою України 7 квітня цього року, набрав чинності 1 липня 2011 року, статті 11 і 12, набрали чинності з 1 січня 2012 року.

Закон є базовим нормативно-правовим актом у сфері запобігання та протидії корупції в Україні.

Метою Закону є визначення загальнодержавного механізму запобігання та протидії корупції.

Новизна Закону полягає в першу чергу у тому, що нове антикорупційне законодавство побудоване на принципах превенції, запобігання, а не носить переважно репресивний характер, як, наприклад, Закон «Про боротьбу з корупцією» 1995 року.

У статті 1 законодавець змінює загальнодержавний підхід до визначення корупції, яке є більш детальним. Так, корупція – це використання особою, зазначеною в частині першій статті 4 цього Закону (в цій статті вказаний перелік суб'єктів відповідальності за корупційні правопорушення), наданих їй службових повноважень та пов'язаних із цим можливостей з метою одержання неправомірної вигоди або прийняття обіцянки/пропозиції такої вигоди для себе чи інших осіб або відповідно обіцянка/пропозиція чи надання неправомірної вигоди особі, зазначеній в частині першій статті 4 цього Закону, або на її вимогу іншим фізичним чи юридичним особам з метою схилити цю особу до протиправного використання наданих їй службових повноважень та пов'язаних із цим можливостей.

Таке формулювання поняття «корупції» є ширшим у порівнянні з попереднім визначенням корупції згідно із Законом України «Про боротьбу з корупцією» і дає підстави для розуміння, що корупційні

дії можуть бути скоєні не тільки особами, які уповноважені на виконання функцій держави, а й охоплює протидію корупції і в таких сферах суспільних відносин, які раніше були поза увагою держави. У зв'язку з цим розширено коло суб'єктів відповідальності за корупційні правопорушення: від Президента України до посадових осіб, які отримують заробітну плату за рахунок державного чи місцевого бюджету, юридичних та фізичних осіб (ст. 4 Закону). Корупціонером може бути визнана будь-яка особа, що здійснює владні, організаційно – розпорядчі чи адміністративно – господарські повноваження на власну користь. Це не тільки держслужбовці, а й ті, хто працює в приватній сфері. Проте все ж таки не підпадають під дію закону рядові працівники, які, користуючись наданими їм службовими повноваженнями та пов'язаними із цим можливостями, можуть реалізувати корисливий інтерес щодо отримання неправомірної вигоди, зокрема, для прикладу, у сфері освіти й медицини.

Слід відзначити, що привертає увагу включення до нового визначення поняття «корупції» такої ознаки, як прийняття обіцянки/пропозиції неправомірної вигоди. Виникає необхідність пояснення в Законі, за яких умов прийняття обіцянки чи пропозиції вигоди може визнаватись корупцією.

Стаття 1 Закону містить два поняття: «близькі особи» і «члени сім'ї», даючи їм практично однакові визначення, а саме: до них належать подружжя, їхні діти, інші особи, які спільно проживають, пов'язані спільним побутом, і мають взаємні права та обов'язки. До «близьких осіб» Закон відносить до того ж рідних братів і сестер, діда, бабу, онука, усиновлених, усиновителів.

Ст. 5 Закону розширено перелік суб'єктів, що здійснюють заходи із запобігання та протидії корупції. Проведене їх функціональне розмежування на суб'єктів, відповідальних за формування, розробку, реалізацію, координацію антикорупційної політики держави, тих, що здійснюють безпосереднє виявлення, припинення та розслідування корупційних правопорушень, а також тих, що беруть участь у запобіганні, виявленні та припиненні корупційних правопорушень.

Відповідно до частини п'ятої статті 5 Закону спеціально уповноваженими суб'єктами у сфері протидії корупції, до основних завдань яких віднесено виявлення, припинення та розслідування корупційних правопорушень, є органи прокуратури, спеціальні

підрозділи по боротьбі з організованою злочинністю Міністерства внутрішніх справ України, податкової міліції, по боротьбі з корупцією та організованою злочинністю Служби безпеки України, Військова служба правопорядку у Збройних Силах України, якщо інше не передбачено законом. Повноваження зазначених суб'єктів визначені в Законах України «Про прокуратуру», «Про міліцію», «Про Службу безпеки України», «Про оперативно-розшукову діяльність», «Про організаційно-правові основи боротьби із організованою злочинністю та корупцією».

Стаття 5 визначає суб'єктів, які здійснюють заходи щодо запобігання і протидії корупції. До них Закон відносить Президента України, органи державної влади, Кабінет Міністрів України, а також спеціально уповноважених суб'єктів у сфері протидії корупції:

– органи прокуратури;
– спеціальні підрозділи по боротьбі з організованою злочинністю МВС України, податкової міліції, по боротьбі з корупцією та організованою злочинністю СБУ, Військову службу правопорядку у Збройних Силах України.

Обов'язок по координації діяльності правоохоронних органів з питань протидії корупції Закон покладає на Генерального прокурора України та підпорядкованих йому прокурорів.

Виходячи з викладеного, органам прокуратури у сфері запобігання та протидії корупції Законом надається чільна і вирішальна роль.

Відповідно до статті 5 Кабінет Міністрів України спрямовує і координує роботу органів виконавчої влади щодо запобігання та протидії корупції відповідно до Конституції та Законів України, актів Президента України. Тобто Кабінет Міністрів України покликаний реалізовувати визначену Верховною Радою України та Президентом України антикорупційну стратегію, спрямовувати і координувати у цьому напряму роботу міністерств, інших органів виконавчої влади.

Координацію реалізації органами державної влади визначеної Президентом України антикорупційної стратегії та інформування громадськості про вжиті заходи щодо запобігання і протидії корупції здійснюватиме спеціально уповноважений орган з питань антикорупційної політики, який в установленому порядку утворюється Президентом України. Цією нормою передбачається підпорядку-

вання спеціально уповноваженого органу з питань антикорупційної політики президенту, а не уряду, як це було раніше. Відповідно, це також передбачає створення нового положення про орган, яке має визначити його повноваження.

Участь у запобіганні, виявленні, а в установлених законом випадках і у здійсненні заходів щодо припинення корупційних правопорушень також беруть: уповноважені підрозділи органів державної влади; місцеві органи виконавчої влади, органи місцевого самоврядування. Для прикладу, в Міністерстві юстиції таким уповноваженим підрозділом є відділ антикорупційної політики, до основних завдань якого віднесено запобігання зловживанням та попередження службових правопорушень в органах юстиції, на підприємствах, в установах та організаціях, що належать до сфери управління Міністерства юстиції України, виявлення корупційних ризиків, що виникають у процесі діяльності органів юстиції та надання рекомендацій щодо їх усунення тощо. В апараті Державної виконавчої служби – сектор з питань запобігання корупції, який покликаний проводити профілактичні заходи і саме запобігати вчиненню корупційних дій. В обласних державних адміністраціях – сектор або спеціаліст з питань запобігання та протидії корупції.

Посадові і службові особи органів державної влади, місцевого самоврядування у разі виявлення корупційного правопорушення чи одержання інформації про його вчинення зобов'язані вжити заходів щодо запобігання такого правопорушення та терміново письмово повідомити про це спеціально уповноважений орган у сфері протидії корупції. Відповідальність за недотримання цього положення передбачена ст. 172–9, якою тепер доповнено КУпАП: «Неприйняття передбачених законом заходів щодо запобігання корупційних правопорушень, а в разі виявлення корупційного правопорушення – для його припинення, письмового повідомлення уповноваженими на це особами про його скоєння – тягне за собою накладення штрафу від п'ятдесяти до ста двадцяти п'яти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян».

Закон виходить із принципу закликати громадян не вступати у корупційні зв'язки із посадовими і службовими особами, тому що суб'єктами відповідальності за корупційні правопорушення вважаються не лише службові і посадові особи, які виконують функції держави, а й особи, які вступають з ними у корупційні зв'язки.

У цілому можна відзначити, що дія Закону поширюється не тільки на суб'єктів державної влади і місцевого самоврядування, але й на юридичних і фізичних осіб.

Також до участі у запобіганні та здійсненні заходів щодо припинення корупційних правопорушень залучені підприємства, установи, організації незалежно від підпорядкованості та форми власності, їх посадові особи, а також громадяни, об'єднання громадян за їх згодою.

Необхідно зазначити, що завдання та повноваження цих суб'єктів є значно вужчими у порівнянні із спеціально уповноваженими суб'єктами. Їх роль у значній мірі полягає у здійсненні заходів щодо запобігання корупційним правопорушенням та сприянні спеціально уповноваженим суб'єктам.

Варто відзначити також, що Закон покладає обов'язок вживати заходи щодо запобігання та протидії корупції на посадових і службових осіб органів державної влади, посадових осіб місцевого самоврядування, юридичних осіб, їх структурних підрозділів. Так, зазначені суб'єкти у разі виявлення корупційного правопорушення чи одержання інформації про вчинення такого правопорушення працівниками відповідних органів, зобов'язані вжити заходів щодо припинення такого правопорушення та негайно письмово повідомити про його вчинення спеціально уповноваженого суб'єкта у цій сфері.

Також влада намагається офіційно залучити до боротьби з корупцією приватний сектор, покладаючи на громадян обов'язок інформувати про корупційні діяння та вживати заходів до їх усунення.

Отже, передбачається активізувати правову позицію громадян, спонукати їх активно діяти, а не залишатись осторонь боротьби з корупцією. Для цього статтею 20 Закону передбачено захист осіб, які надаватимуть допомогу в запобіганні і протидії корупції.

Виходячи із викладеного, вважаємо, що незважаючи на окремі недоліки Закону України «Про засади запобігання та протидії корупції в Україні», він в цілому є більш прогресивним ніж попередній Закон України «Про боротьбу з корупцією» і внесе позитивні зрушення у боротьбу з корупцією. Важливим для цього є також його сумлінне виконання усіма державними органами, інститутами громадянського суспільства.

Статтею 6 зазначено, що неправомірне сприяння при вирішенні питання про призначення на посаду з метою одержання неправомірної вигоди є порушенням закону.

Статтями 6, 7, 8 встановлюються обмеження на використання службового становища, сумісництва та суміщення з іншими видами діяльності, отримання подарунків, а також на можливість працевлаштування близьких осіб, обмеження щодо осіб, які звільнилися з посад або припинили діяльність, пов'язану з виконанням функцій держави, місцевого самоврядування.

Статтею 8 Закону з 1 липня чиновникам заборонено приймати подарунки частіше двох разів на рік, і то лише як прояв, наприклад, гостинності.

Ціна подарунка не може перевищувати 50 % мінімальної заробітної плати, або 480 грн. (станом на 1 січня 2012 року). Подарунки автоматично стають державною або комунальною власністю. Виняток становлять подарунки від близьких, виграші в лотереях і конкурсах.

Статтею 9 Закон передбачає заборону близьким особам перебувати у безпосередньому підпорядкуванні один одному. І це, власне, означає, що якщо особа очолює якийсь орган, то його близькі особи не можуть працювати у цьому органі відповідно. Таким чином, це один з факторів, який має запобігати незаконному або необ'єктивному просуванню своїх близьких осіб по службі. Крім цього, закон ще передбачає, що особа не має права брати участь у роботі колегіального органу, якщо вирішується питання про призначення чи обрання на посаду близької людини. Тобто, навіть в роботі колегіальних органів особа не повинна брати участі при прийнятті рішення, якщо стоїть питання про призначення її близької людини.

Стаття 10 зазначає, що особам, які звільнилися з державної служби, протягом року з дня звільнення або припинення діяльності забороняється здійснювати дії, пов'язані з підприємницькою діяльністю, яка контактує з органом, де особа раніше працювала, розголошувати і використовувати в своїх інтересах інформацію, а також представляти інтереси особи (у тому числі і в судах) у справах, в яких іншою стороною є орган, в якому особа працювала раніше. Ця норма поширюється і на юристів, які перейшли з державної служби у приватну практику.

Стаття 11 передбачає спеціальну перевірку щодо осіб, які претендують на зайняття посади, пов'язаної з виконанням функцій держави та місцевого самоврядування. Слід зазначити, що зі змісту Закону абсолютно незрозуміле положення про поняття «функцій держави та місцевого самоврядування». І ще одне протиріччя: Закон передбачає, що порядок організації проведення спеціальної перевірки затверджується Президентом України. Порядок проведення спеціальної перевірки щодо кандидатів на пост Президента України, кандидатів у народні депутати України, кандидатів у депутати Верховної Ради АРК, місцевих рад та на посади сільських, селищних, міських голів визначаються Центральною виборчою комісією. Це не узгоджується зі ст. 106 Конституції України, яка не надає право Президентові України затверджувати порядок проведення спеціальної перевірки щодо осіб, які претендують на зайняття посад, пов'язаних з виконанням функцій держави та місцевого самоврядування.

Статтею 12 передбачено норму про декларування чиновниками не тільки доходів, а й витрат (якщо витрати перевищують 150 тисяч гривень).

Для прикладу, в європейських країнах декларується, як правило, покупка, яка дорівнює середньомісячній зарплатні – це близько 5 тисяч євро. А в нашій, за рівнем життя, дуже бідній країні виходить, що разова покупка для чиновника може бути 15 тисяч євро!

У статті 15 зазначено, що на Міністерство юстиції України тепер покладено обов'язок проводити антикорупційну експертизу проектів нормативно-правових актів Президента України, Кабінету Міністрів України, міністерств та інших центральних органів виконавчої влади. Однак оскільки Закон не передбачає наслідки проведення такої експертизи.

Статтею 21 передбачено створення Єдиного державного реєстру, який буде містити інформацію про осіб, яких притягнуто до відповідальності за вчинення корупційних правопорушень. Даний реєстр має бути сформований і вестися Міністерством юстиції України.

Законом також внесено зміни до Кодексу України про адміністративні правопорушення, Кримінального кодексу України, Кримінально-процесуального Кодексу України. Зокрема, Кодекс України про адміністративні правопорушення доповнено Главою 13-А «Адміністративні корупційні правопорушення», яка передбачає вісім самостійних складів адміністративних правопорушень.

ПРЕАМБУЛА

Цей Закон визначає основні засади запобігання та протидії корупції в публічній і приватній сферах суспільних відносин, відшкодування завданої внаслідок вчинення корупційних правопорушень шкоди, поновлення порушених прав, свобод чи інтересів фізичних осіб, прав чи інтересів юридичних осіб, інтересів держави.

Становлення України як незалежної, демократичної держави визначає потребу протидії соціальним явищам, які негативно впливають на розвиток суспільних відносин і створюють загрозу існуванню принципам, притаманним правовій державі. Одним із таких небезпечних явищ, яке стоїть на заваді належного розвитку будь-якої держави, є корупція. Поряд з проявами в економічній та соціально-культурній сферах, корупція не залишила осторонь державні органи, котрі за своїм функціональним призначенням повинні боротися з її проявами.

Проблема корупції, безумовно, є не лише українською проблемою, а є явищем зі світовим ім'ям. Як свідчить історія, корупція має свої давні джерела, традиції і фактично супроводжує державу із самого початку її існування. Тому, лише ефективні правові та організаційні запобіжні заходи здатні стримувати розвиток та поширення цього явища.

Одним із таких заходів є Закон України «Про засади запобігання та протидії корупції», який є спеціальним нормативно-правовим актом, що визначає правові та організаційні засади запобігання та протидії корупції. При цьому така протидія безпосередньо стосується певних корупційних проявів, які у цьому Законі визначені як корупція та корупційне правопорушення.

Регламентована цим Законом протидія корупції зводиться до кількох основних моментів, а саме до:

1) визначення окремих термінів, які вперше на законодавчому рівні здобули юридичне формулювання;

2) конкретизація основних принципів, на яких ґрунтується діяльність із запобігання та протидії корупції;

3) поняття діянь, які вважаються корупційними правопорушеннями;

4) визначення кола суб'єктів відповідальності за корупційні правопорушення;

5) конкретизація суб'єктів, які здійснюють заходи, координують, забезпечують та контролюють діяльність щодо запобігання корупції;

6) встановлення спеціальних обмежень антикорупційного характеру;

7) запровадження антикорупційної експертизи проектів законодавчих актів;

8) визначення заходів фінансового контролю, спрямованих на запобігання та протидію корупції;

9) регламентації діяльності та участі громадськості в заходах щодо запобігання корупції;

10) встановлення відповідальності за вчинення зазначених корупційних правопорушень, а також контролю і нагляду за виконанням законів у сфері запобігання та протидії корупції.

Коментуючи цей Закон, необхідно наголосити, що одночасно, з 1.07.2011 р., набрав чинності Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо відповідальності за корупційні правопорушення», яким внесено ряд змін і доповнень у галузеве законодавство, яке на основі цього має більш дієво та ефективніше реагувати на будь-які корупційні прояви.

РОЗДІЛ І

ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ

Стаття 1. Визначення термінів.

1. У цьому Законі терміни вживаються в такому значенні:

безпосереднє підпорядкування – відносини прямої організаційної або правової залежності підлеглої особи від її керівника, в тому числі через вирішення (участь у вирішенні) питань прийняття на роботу, звільнення з роботи, застосування заохочень, дисциплінарних стягнень, надання вказівок, доручень, контролю за їх виконанням;

близькі особи – подружжя, діти, батьки, рідні брати і сестри, дід, баба, онуки, усиновлювачі, усиновлені, а також інші особи, які спільно проживають, пов'язані спільним побутом і мають взаємні права та обов'язки із суб'єктом, зазначеним у частині першій статті 4 цього Закону;

конфлікт інтересів – суперечність між особистими інтересами особи та її службовими повноваженнями, наявність якої може вплинути на об'єктивність або неупередженість прийняття рішень, а також на вчинення чи невчинення дій під час виконання наданих їй службових повноважень;

корупційне правопорушення – умисне діяння, що містить ознаки корупції, вчинене особою, зазначеною у частині першій статті 4 цього Закону, за яке законом установлено кримінальну, адміністративну, цивільно-правову та дисциплінарну відповідальність;

корупція – використання особою, зазначеною в частині першій статті 4 цього Закону, наданих їй службових повноважень та

пов'язаних із цим можливостей з метою одержання неправомірної вигоди або прийняття обіцянки/пропозиції такої вигоди для себе чи інших осіб або відповідно обіцянка/пропозиція чи надання неправомірної вигоди особі, зазначеній в частині першій статті 4 цього Закону, або на її вимогу іншим фізичним чи юридичним особам з метою схилити цю особу до протиправного використання наданих їй службових повноважень та пов'язаних із цим можливостей;

неправомірна вигода – грошові кошти або інше майно, переваги, пільги, послуги, нематеріальні активи, що їх без законних на те підстав обіцяють, пропонують, надають або одержують безоплатно чи за ціною, нижчою за мінімальну ринкову;

члени сім'ї – особи, які перебувають у шлюбі, їхні діти, особи, які перебувають під опікою і піклуванням, інші особи, які спільно проживають, пов'язані спільним побутом, мають взаємні права та обов'язки, у тому числі особи, які спільно проживають, але не перебувають у шлюбі.

Стаття 1 Закону «Про засади запобігання та протидії корупції» визначає понятійну та термінологічну основу застосування положень антикорупційного законодавства. У коментованій статті визначено сім основних термінів:

- безпосереднє підпорядкування;
- близькі особи;
- конфлікт інтересів;
- корупційне правопорушення;
- корупція;
- неправомірна вигода;
- члени сім'ї;

1. Безпосереднє підпорядкування виражається, насамперед, у відсутності між суб'єктом і об'єктом управління проміжних ланок. Але не тільки в цьому – безпосереднє підпорядкування передбачає значну і пряму організаційну та правову залежність об'єкта від суб'єкта управління. Таким чином, у цьому терміні, прикметники «безпосереднє» і «пряме» застосовано як синоніми. Із зазначеного вбачається, що, наприклад, працівник міліції, який перебуває на посаді слідчого слідчого відділу, перебуває у стосунках безпосереднього підпорядкування не лише із начальником відділу, а й з

начальником управління та його заступниками, тобто безпосереднє підпорядкування – це підпорядкування не тільки найближчому керівнику, а й усім прямим начальникам.

При безпосередньому підпорядкуванні має існувати найменша складова ланка відносин підпорядкування між двома чи декількома особами у системі ієрархії службових посад.

Підлеглість потрібно розуміти як залежність особи від когось (чого-небудь), підпорядкованість комусь (чомусь) та її підвладність. Тобто підлеглою є та особа, яка перебуває під владою кого-небудь, або в адміністративній залежності від когось. Непряма залежність має місце тоді, коли вирішуються окремі конкретні питання, наприклад, при охороні громадського порядку військовослужбовці внутрішніх військ можуть перебувати у підпорядкуванні певного начальника органу міліції.

Ознаки безпосередності у підпорядкуванні встановлюються штатними розписами, посадовими інструкціями, положеннями про структурні підрозділи, відділи тощо, а також положеннями відповідних нормативно-правових актів.

2. Зазначене визначення охоплює досить широке коло осіб, яких можна назвати «близькими» до суб'єктів, зазначених у частині першій статті 2 цього Закону. У вказаній статті поняття «близькі особи» складається з двох категорій: з членів сім'ї; з інших осіб, які постійно проживають із суб'єктом корупційних діянь і ведуть з ним спільне господарство. Щодо членів сім'ї див. коментар до терміну «члени сім'ї».

Стосовно інших осіб та їх постійного проживання разом із суб'єктом корупційних правопорушень потрібно зазначити, що такими особами є будь-які фізичні особи (різного ступеню спорідненості або без нього), які проживають разом із суб'єктом корупційних правопорушень не менше одного року, не мають постійного іншого місця проживання і мають намір проживати із суб'єктом, зазначеним у частині першій статті 2 цього Закону, протягом необмеженого строку, не обмежуючи таке проживання певною метою, і за умови, що таке проживання не є наслідком виконання цією особою службових обов'язків або зобов'язань за договором (контрактом);

3. Під поняттям «конфлікт інтересів» необхідно розуміти протиріччя між приватними та службовими інтересами публічного служ-

бовця, наявність яких може вплинути на об'єктивність і неупередженість прийняття рішень, а також на вчинення чи утримання від вчинення певних дій в процесі його службової діяльності.

Приватними є будь-які інтереси публічного службовця, зумовлені особистими, родинними, дружніми чи будь-якими іншими позаслужбовими стосунками з іншими особами, в тому числі особисті майнові та немайнові інтереси, а також ті, що виникають у зв'язку з його членством або діяльністю в громадських, релігійних та інших організаціях.

Службовими інтересами є сукупність вимог щодо сумлінного виконання публічним службовцем своїх посадових обов'язків на засадах професіоналізму, доброчесної поведінки, неупередженості, захисту публічних інтересів, пріоритету прав і свобод людини;

4. Умисність діяння характеризується умисним ставленням винного до вчинених дій або бездіяльності, бажанням вчинити такі дії і умисним або необережним ставленням до його наслідків

За вказаним критерієм можна виділити такі види корупційних правопорушень: кримінальні, адміністративні, дисциплінарні, цивільно-правові. Відповідальність за корупційні правопорушення передбачена Конституцією України, Кримінальним кодексом України (далі -КК), Кодексом України про адміністративні правопорушення (далі – КУпАП), Цивільним кодексом України, законами України «Про державну службу», «Про вибори народних депутатів України», «Про судоустрій і статус суддів», «Про Вищу раду юстиції» та іншими.

Корупційні правопорушення є узагальнюючим терміном, який охоплює всі форми поведінки особи, що мають корупційний характер.

Ознаки корупції:

– вона можлива лише у сфері діяльності органів державної влади і місцевого самоврядування;
– її суб'єктом може бути лише особа, наділена владою чи посадовими повноваженнями;
– корупційні відносини виникають внаслідок зловживання особою, наділеною владою чи посадовими повноваженнями, своїми повноваженнями. Тут вони виступають предметом торгу, в результаті якого суб'єкт одержує певні блага як матеріального, так і нематеріального характеру;

– корупцію складають лише діяння, вчинені особою, наділеною владою чи посадовими повноваженнями, з метою задоволення корисливих інтересів власних або інших осіб. Неправомірність або й неетичність діянь посадової особи та їх спрямованість на задоволення корисливих інтересів по суті визначають, які саме діяння відносяться до категорії корупційних.

Підставою *кримінальної відповідальності* (ст. 2 КК) за корупційне правопорушення може лише бути вчинення особою суспільно небезпечного діяння, яке містить склад злочину, передбаченого КК України. Це можуть бути злочини, передбачені статтями 235–1; 235–2; 235–3; 235–4; 235–5; 351; 353; 358; 364; 364–1; 365; 365–1; 365–2; 366; 367; 368; 368–1; 368–2; 368–3; 368–4; 369; 369–1; 369–2; 370; 372; 376; 423; 424 КК.

Адміністративна відповідальність настає за вчинення корупційних правопорушень. Слід визнати, що при її застосуванні діють загальні та процесуальні норми, які містяться в главах 1–4, 13-А, 18–33 КУпАП, а також в статтях 38; 212–21; 212–22; 213–23; 212–24; 212–25; 212–26; 212–27; 212–28; 212–29; 212–30; 212–31; 212–32; 212–33; 221; 250; 255; 257; 277; 277–1; 285 КУпАП, які не суперечать Закону «Про засади запобігання та протидії корупції», а також конкретні норми зазначеного Закону, що встановлюють ознаки корупційних правопорушень, вид і міру адміністративної відповідальності.

Так, відповідно до статей 7, 8 КУпАП:

– ніхто не може бути підданий заходу адміністративного впливу в зв'язку зі скоєнням адміністративного правопорушення інакше, як на підставах і в порядку, встановлених законом;
– застосування уповноваженими на те органами і посадовими особами заходів адміністративного впливу здійснюється в межах їх компетенції, у точній відповідності до закону;
– додержання вимог закону при застосуванні заходів впливу за адміністративні правопорушення забезпечується систематичним контролем з боку вищестоящих органів і посадових осіб, прокурорським наглядом, правом оскарження, іншими встановленими законом способами;
– особа, яка вчинила адміністративне правопорушення, підлягає відповідальності на підставі закону, що діє під час і за місцем вчинення правопорушення;

– закони, які пом'якшують або скасовують відповідальність за адміністративні правопорушення, мають зворотну силу, тобто їх дія поширюються і на правопорушення, вчинені до видання цих законів;
– закони, які встановлюють або посилюють відповідальність за адміністративні правопорушення, зворотної сили не мають;
– провадження в справах про адміністративні правопорушення ведеться на підставі закону, що діє під час і за місцем розгляду справи про правопорушення.

Перелічені загальні положення мають значення і для застосування Закону «Про засади запобігання та протидії корупції». При цьому слід враховувати, що підстави для застосування заходів впливу за корупційні правопорушення містяться лише в цьому Законі. Застосовувати ці заходи впливу може тільки суд.

Цивільно-правову відповідальність за вчинення корупційного правопорушення державний службовець або інша особа, уповноважена на виконання функцій держави, зобов'язані нести, наприклад, у випадку заподіяння нею фізичної, моральної або майнової шкоди фізичним або юридичним особам

Дисциплінарна відповідальність за вчинення корупційного правопорушення є похідною від адміністративної відповідальності за такі правопорушення. Вона застосовується на підставі постанови суду про притягнення особи до адміністративної відповідальності за ці правопорушення у випадках, передбачених Законом «Про засади запобігання та протидії корупції».

Підстави та порядок притягнення особи до дисциплінарної відповідальності за вчинення корупційного правопорушення визначаються нормами інших нормативно-правових актів України в частині, що не суперечить цьому Закону.

До таких норм слід віднести окремі норми, які містяться у статтях 139–142, 147–149 КЗпПУ, статтях 12–14 Закону «Про державну службу», статтях 31–38 Закону «Про судоустрій і статус суддів», статті 48 Закону «Про прокуратуру», статті 25 Закону «Про міліцію» і в Дисциплінарних статутах органів внутрішніх справ, прокуратури і Збройних Сил України.

Аналіз перелічених нормативно-правових актів свідчить про те, що підстави дисциплінарної відповідальності державних служ-

бовців, види дисциплінарних стягнень, які можуть бути до них застосовані, органи і посадові особи, які мають право накладати дисциплінарні стягнення, строки їх накладення і застосування, порядок застосування і виконання дисциплінарних стягнень, а також порядок їх оскарження, встановлені в основному нормами КЗпПУ, а також Закону «Про державну службу». Стосовно окремих категорій осіб, таких, як судді, працівники міліції, прокуратури, військовослужбовці, зазначені питання регулюються спеціальними нормативно-правовими актами, вказаними вище.

5. Передбачене Законом «Про засади запобігання та протидії корупції» визначення поняття «корупція» є особливим у тому аспекті, що воно не є універсальним і не охоплює всієї сукупності корупційних проявів, за які чинне законодавство України передбачає кримінальну, адміністративну, дисциплінарну, цивільно-правову відповідальність. Це визначення призначене лише для потреб цього Закону

Службові повноваження – закріплені за службовою особою права і обов'язки, якщо вони покладені на неї в установленому законом порядку правомочним органом або посадовою особою. Серед службових повноважень переважну частину становлять державно-владні повноваження, тобто повноваження щодо прийняття організаційно-розпорядчих рішень і забезпечення їх здійснення тим, кому вони адресовані.

Обіцянка/пропозиція винагороди – недоговірне зобов'язання, в силу якого особа має право публічно пообіцяти винагороду (нагороду) іншій особі або на її вимогу іншим фізичним та юридичним особам з метою протиправного надання останньою їй відповідного результату, що перевищує її службові повноваження. У разі виконання завдання і передання його результату особа, яка обіцяла або пропонувала винагороду, зобов'язана виплатити її.

Надання неправомірної вигоди – див. п. 5 цього Закону.

Протиправне використання такими особами наданих їм повноважень передбачає перевищення ними їхніх владних та інших службових прав, а так само інше умисне зловживання ними, а також умисне невиконання покладених на них обов'язків.

6. Щодо етимології слова «неправомірна», то необхідно зазначити, що в цьому контексті мова йде про вигоду, яка не вимірюється правом, або іншими словами протиправна, незаконна вигода.

Грошові кошти – доходи та надходження ресурсів, які виражені у готівковій та/чи безготівковій формах та можуть перебувати у формі грошових купюр, «безготівкових грошей», цінних паперів, грошових і платіжних документів.

Під іншим майном розуміються матеріальні блага, які є об'єктом речових прав (права власності, повного господарського відання, оперативного управління, сервітутів). Майно – це не лише певна річ або кілька речей чи матеріальних об'єктів, а й майнові права.

Переваги – особливі гарантії, що створюють специфічний правовий статус для конкретних осіб.

Пільгами визнаються встановлені законодавством переваги, що надаються особі (групі осіб), порівняно з іншими особами, і полягають у звільненні тих чи інших осіб від відповідних, рівних для усіх або для певних категорій громадян, обов'язків наприклад, умови і порядок надання соціальних пільг в Україні регулюються Законом «Про державні соціальні стандарти та державні соціальні гарантії» За змістом пільги поділяються на додаткові можливості майнового чи немайнового характеру. До майнових належать пільги, що надаються у вигляді додаткових виплат, повного або часткового звільнення окремих категорій громадян від обов'язкових платежів. Немайновими вважаються пільги, пов'язані з наданням громадянам додаткових відпусток, скорочення робочого часу та інших переваг немайнового характеру

За категоріями осіб, яким встановлюються пільги, останні можна поділити на трудові, пенсійні, житлові, у галузі охорони здоров'я, фінансово-кредитні, тощо.

Послуги матеріального характеру – це будь-які дії майнового характеру, тобто дії, які потребують затрат певної праці для збільшення або поліпшення якості майна. Вони вимагають затрат відповідного обсягу та якості праці, а отже, мають свою грошову оцінку. Отримання таких послуг пов'язане з витратами майнового характеру (певного майна чи праці). При вчиненні ж корупційного правопорушення винний одержує такі блага без витрати ним свого майна і своєї праці. Такими послугами можуть бути ремонт квартири, транспортного засобу, побутової техніки, будівництво будинку, виконання робіт щодо догляду за дитиною тощо.

Особливою формою (специфічним, замаскованим способом) неправомірної вигоди є прийняття чи одержання предметів (послуг) шля-

хом їх придбання за ціною (тарифом), яка є нижчою за мінімальну ринкову. За таких обставин особа приймає (одержує) предмети чи послуги за фіктивною вартістю. В результаті цієї фіктивності одержувач предметів чи послуг виграє матеріально. Він не сплачує за предмет чи послугу ту ціну, яка є ринковою і яку за них сплачують інші особи. При цьому зменшення для нього вартості предмета (послуги) відбувається у зв'язку з виконанням ним службових повноважень.

Ринкова ціна – найбільш вірогідна ціна, за яку об'єкт може (міг) бути проданий або придбаний на відкритому конкурентному ринку (Постанова Кабінету Міністрів України від 2 серпня 1999 р. № 1406). Під конкурентним ринком при цьому розуміється ринок, якому притаманні такі умови:

– предмети, що продаються і купуються на цьому ринку, є однорідними;
– в будь-який час можна знайти зацікавлених продавців і покупців;
– інформація про ринкові ціни є загальнодоступною.

7. Чинне законодавство не має єдиного підходу щодо визначення поняття «сім'я», а отже, і визначення її членів. Так, відповідно до ст. 3 Сімейного кодексу України «сім'ю складають особи, які спільно проживають, пов'язані спільним побутом, мають взаємні права та обов'язки». Підставою створення сім'ї є шлюб, кровне споріднення, усиновлення, а також ін. підстави, не заборонені законом і такі, що не суперечать моральним засадам суспільства.

У Цивільному процесуальному кодексі України (ЦПКУ) та Кодексі адміністративного судочинства України (КАСУ) міститься доволі великий перелік близьких родичів: чоловік, дружина, батько, мати, вітчим, мачуха, син, дочка, пасинок, падчерка, брат, сестра, дід, баба, внук, внучка, усиновлювачі чи усиновлений, опікун чи піклувальник, член сім'ї або близький родич цих осіб.

Житлове законодавство визнає членами сім'ї чоловіка/дружину наймача жилого приміщення, їхніх дітей та батьків (ст. 64 ЖК України). Членами сім'ї наймача можуть бути визнані також інші особи, які постійно спільно з ним проживають та ведуть спільне господарство. Норми житлового законодавства визначають права та обов'язки членів сім'ї, що пов'язані з правом на проживання.

Тобто під час урегулювання різних суспільних відносин держава чітко визначає, на кого саме поширює свою дію нормативний акт

чи його окрема норма. У даному Законі зроблено спробу охопити якомога ширше коло осіб, на яких має поширюватись його дія.

Терміни «близькі особи» і «члени сім'ї» у коментованій нормі дуже схожі та у деякій мірі дублюють один одного, але формально членів сім'ї можна віднести до близьких осіб, адже цей термін значно ширше за значенням.

Стаття 2. Законодавство у сфері запобігання і протидії корупції

1. Відносини, що виникають у сфері запобігання і протидії корупції, регулюються цим Законом, іншими законами і міжнародними договорами України, згоду на обов'язковість яких надано Верховною Радою України, а також прийнятими на їх виконання іншими нормативно-правовими актами.

2. Дія цього Закону та передбачені ним обмеження поширюються на всіх осіб, визначених суб'єктами відповідальності за корупційні правопорушення, у межах, установлених цим Законом.

Сфері запобігання та протидії корупції присвячено систему норм міжнародного та національного права, яку складають ратифіковані Верховною Радою України Конвенція ООН проти корупції, Кримінальна конвенція РЄ про боротьбу з корупцією та Додатковий протокол до Кримінальної конвенції РЄ про боротьбу з корупцією, Цивільна конвенція РЄ про боротьбу з корупцією, міжнародні договори, учасником яких є Україна.

У зв'язку з набуттям для України чинності Цивільної конвенції Ради Європи про боротьбу з корупцією (ратифіковано Законом від 16 березня 2005 року) з 1 січня 2006 року Україна стала сороковим членом Групи держав проти корупції (ГРЕКО – це так звана розширена часткова угода (enlarged partial agreement) Ради Європи).

Конституція України, даний закон, Закони «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо відповідальності за корупційні правопорушення» від 7 квітня 2011 р., «Про прокуратуру», «Про Кабінет Міністрів України», «Про державну службу», «Про міліцію», «Про Службу безпеки України», «Про державну податкову службу в Україні», «Про державну контрольно-ревізійну службу в Україні», «Про оперативно-розшукову діяльність», «Про

організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю», «Про здійснення державних закупівель», «Про міжнародні договори», Кодекс адміністративного судочинства, Кримінальний кодекс України, Кримінально-процесуальний кодекс України, Кодекс України про адміністративні правопорушення, Цивільний кодекс України, Дисциплінарні статути Збройних Сил, органів внутрішніх справ, прокуратури тощо.

Відносини, що виникають у сфері запобігання і протидії корупції, регулюються вищеперерахованими законами, міжнародними нормативними актами та договорами України, згоду на обов'язковість яких надано Верховною Радою України а також врегульовуються наступними прийнятими на їх виконання іншими нормативно-правовими актами, чинними станом на січень 2012 року:

укази Президента України: від 19 листопада 2001 року «Про обов'язкову спеціальну перевірку відомостей, що подають кандидати на зайняття посад державних службовців»; від 9 лютого 2004 року «Про систему заходів щодо усунення причин та умов, які сприяють злочинним проявам і корупції»; від 18 листопада 2005 року «Про першочергові заходи щодо детінізації економіки та протидії корупції»; від 1 лютого 2008 року «Про деякі заходи щодо вдосконалення формування та реалізації державної антикорупційної політики»; від 21 жовтня 2011 року «Про Національну антикорупційну стратегію на 2011–2015 роки»; від 5 жовтня 2011 року «Про першочергові заходи з реалізації Закону України «Про засади запобігання і протидії корупції»»;

постанови КМ України: від 2 червня 2003 р. N 828 «Про заходи щодо підвищення кваліфікації працівників органів державної влади та органів місцевого самоврядування з питань боротьби з корупцією»; від 8 грудня 2009 р. N 1422 «Питання запобігання та протидії корупції в органах виконавчої влади»; від 15 вересня 2010 р. N 849 «Питання забезпечення реалізації ст. 19 Закону України «Про засади запобігання та протидії корупції»»; від 12 жовтня 2011 р. N 1072 «Про затвердження Порядку інформування Національного агентства з питань державної служби про осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, які звільнені у зв'язку з притягненням до відповідальності за корупційне правопорушення»; від 20 жовтня 2011 р. N 1094

«Про затвердження Порядку підготовки та оприлюднення звіту про результати проведення заходів щодо запобігання і протидії корупції»; від 28 листопада 2011 р. N 1240 «Про затвердження Державної програми щодо запобігання і протидії корупції на 2011–2015 роки»;

інші нормативно-правові акти: Наказ МВС України, СБУ України, ДПА України, Адміністрації Державної прикордонної служби України, Державної митної служби України від 23 березня 2009 року N 124936/139/199/250 «Про затвердження Інструкції про порядок організації обміну інформацією між структурними підрозділами МВС України, СБ України, ДПА України, Державної прикордонної служби України, Держмитслужби в діяльності з виявлення та припинення корупційних діянь в правоохоронних органах»; Наказ Міністерства юстиції України від 26 червня 2009 року N 562/к «Про затвердження Положення про Управління з питань запобігання корупції Міністерства юстиції України»; Наказ Міністерства юстиції України від 13 лютого 2010 року N 26 «Про затвердження Положення про самостійний сектор з питань запобігання та протидії корупції»; Наказ Державної митної служби України від 24 лютого 2011 року N 135 «Про посилення заходів щодо запобігання корупції в митній службі України»; Наказ Державної митної служби від 7 квітня 2011 року N 289 «Про затвердження Положення про Департамент боротьби з контрабандою, аналізу ризиків та протидії корупції»; Наказ МВС України від 8 липня 2011 року N 409 Про затвердження Програми антикорупційних заходів у системі МВС на 2011–2015 роки; Наказ Генеральної прокуратури України від 21 червня 2011 року N 10 гн «Про організацію діяльності органів прокуратури у сфері запобігання і протидії корупції».

Окремі питання запобігання і протидії корупції також можуть роз'яснюватися в інших відомчих документах.

Частиною другою коментованої статті передбачено, що дія Закону та передбачені ним обмеження поширюються на всіх осіб, визначених суб'єктами відповідальності за корупційні правопорушення (ст. 4 Закону). Обмеження та вимоги за Законом наступні: обмеження щодо використання службового становища (ст. 6); обмеження щодо сумісництва та суміщення з іншими видами діяльності (ст. 7); обмеження щодо одержання дарунків (пожертв)

(ст. 8); обмеження щодо роботи близьких осіб (ст. 9); обмеження щодо осіб, які звільнилися з посад або припинили діяльність, пов'язану з виконанням функцій держави, місцевого самоврядування (ст. 10).

Стаття 3. Основні принципи запобігання і протидії корупції

1. Діяльність із запобігання і протидії корупції ґрунтується на принципах:

верховенства права;

законності;

комплексного здійснення правових, політичних, соціально-економічних, інформаційних та інших заходів;

пріоритетності запобіжних заходів;

невідворотності відповідальності за вчинення корупційних правопорушень;

відкритості та прозорості діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування;

участі громадськості у заходах щодо запобігання і протидії корупції, державного захисту осіб, які надають допомогу у здійсненні таких заходів;

забезпечення відновлення порушених прав і законних інтересів, відшкодування збитків, шкоди, завданої корупційним правопорушенням.

1. Принцип верховенства права. Відповідно до ст. 8 Конституції України в Україні діє принцип верховенства права. Конституція України має найвищу юридичну силу. Закони та інші нормативно-правові акти приймаються на основі Конституції України і повинні відповідати їй.

Ст. 3. Конституції України задекларувала, що людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю. Права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Держава відповідає перед людиною за свою діяльність. Утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави.

Конституція України розділяє окремо два поняття: верховенство права та верховенство закону. Верховенство права тлумачиться як

верховенство конституції. Таким чином основні принципи права закріплюються в Основному Законі України – Конституції України, і гарантують громадянам України їхні права і свободи. Класично визначено, що право – це система загальнообов'язкових соціальних норм, установлених або санкціонованих державою, а також правові відносини та основні права громадянина, що закріплюються, гарантуються й охороняються державою. Поняття права є ширшим за поняття закону, з цього випливає, що саме принцип верховенства права повинен бути закладений в усіх законах, які, вочевидь, спрямовані на захист прав і свобод громадян.

У ряді національних досліджень стверджується, що закріплений Конституцією України, принцип верховенства закону (закон є основним джерелом права в Україні) означає визначальну, провідну роль закону в правовій системі, зокрема, системі джерел права, його вищу юридичну силу стосовно підзаконних актів. Тобто принцип верховенства закону означає тільки співвідношення закону та інших нормативно-правових актів.

Характеристика закону як правового документу вищої юридичної сили означає, що усі інші нормативні акти уповноважених органів і є актами підзаконними, а всі закони мають відповідати Основному Закону – Конституції.

Верховенство права вимагає від держави його втілення у правотворчу та правозастосовну діяльність, зокрема у закони, які за своїм змістом мають бути проникнуті, передусім, ідеями соціальної справедливості, свободи, рівності, пріоритетності прав людини – людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю. Право не обмежується лише законодавством як формою його прояву, але й містить ряд інших соціальних регуляторів, таких як норми моралі, звичаї, традиції які легітимізуються суспільством і зумовлюються історично досягнутим культурним рівнем суспільства. Все це, в якісному своєму відображенні, відповідає ідеології Конституції України.

Вважається, що верховенство права при його дотриманні є ідеальним принципом.

Принцип верховенства права встановлює:

- верховенство конституції, яка є основним законом у державі;
- особливу процедуру прийняття й зміни закону;

- обов'язкову відповідність закону усіх інших нормативних актів;
- наявність механізмів реалізації й захисту закону.

Саме тому Закон України «Про засади запобігання і протидії корупції» має бути правовим, тобто демократичним, гуманним, справедливим, спрямованим на забезпечення та реалізацію прав людини та інтересів не певних груп чи верств населення, а всього народу. Закон має бути легітимованим українським народом, обумовленим сучасними потребами, необхідністю та волею народу.

Суд є гарантом забезпечення принципу верховенства права у разі його порушення, що підтверджується ст. 2 Закону України «Про судоустрій і статус суддів».

Визнання принципу верховенства права є неоціненним надбанням України, спрямованим на досягнення гідного життя людини.

Україна ратифікувала Конвенцію Організації Об'єднаних Націй проти корупції та Кримінальну конвенцію РЄ про боротьбу з корупцією, тим самим прийняла на себе зобов'язання забезпечити «кожній людині, що перебуває під її юрисдикцією, права і свободи», визначені у міжнародних документах із прав людини. Це є ще одним кроком нашої держави на утвердження принципу верховенства права.

2. Принцип законності. Суттєву роль у запобіганні та протидії корупції відіграє принцип законності, який належить до числа конституційних. Конституція України прямо передбачає, що органи державної влади та місцевого самоврядування діють лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією й законами України. Інші нормативно-правові акти, крім Конституції й законів України, не повинні використовуватись для правового регулювання відносин державних органів з громадянами.

Дотримання принципу законності – це чітке та неухильне дотримання законодавства посадовими особами, які відповідно до свого становища повинні забезпечити виконання законів, присяги, інших нормативно-правових актів.

Важливе значення для з'ясування сутності законності у запобіганні та протидії корупції має питання про принципи і вимоги законності. *Принцип законності* – це основні ідеї, положення, які виражають зміст законності, а вимоги – те, чого вимагає законність, тобто правові приписи, дотримання і виконання їх в процесі діяльності.

До принципів законності належать:

- верховенство закону;
- єдність законності;
- недопустимість протиставлення законності і доцільності;
- реальність законності;
- загальність законності;
- гарантованість прав та свобод громадян;
- невідворотність відповідальності;
- персонально відповідальності за діяння.

Принцип законності означає, що система політичної влади, всі її органи визнають пріоритет права, підкоряються праву, не можуть обходити його приписи й несуть політичну, правову й моральну відповідальність перед народом за невиконання взятих на себе зобов'язань. Держава, що видала закон, не вправі сама ж його порушувати. Порушення закону не може бути виправдано ніякими посиланнями на доцільність.

Реалізація принципу законності повинна бути протипоставлена будь-яким формам свавілля, уседозволеності. Посадові особи органів, що ведуть боротьбу з правопорушеннями, відповідають за бездіяльність, неналежне або несвоєчасне виконання своїх обов'язків, що випливають із закону. При цьому політичний режим повинен мати у своєму розпорядженні ефективні засоби контролю й нагляду за здійсненням законів та інших нормативних актів у сфері боротьби з правопорушеннями.

Принцип законності передбачає відповідність закону всіх нормативно-правових актів, забезпечення їхньої суворої ієрархії на усіх рівнях держави і її суб'єктів. Правові акти, прийняті органами державної влади, не можуть суперечити Конституції України та ратифікованим міжнародним актам.

Принцип законності полягає в тому, що відповідальність за порушення антикорупційного законодавства настає лише за діяння, передбачені законом. Притягати до відповідного виду відповідальності мають право тільки передбачені законом компетентні органи. В свою чергу, органи публічної влади при вирішенні питання про притягнення винної особи до адміністративної відповідальності повинні керуватися законом і здійснювати свої повноваження в рамках передбачених законодавством повноважень.

Законність у адміністративних провадженнях щодо адміністративних корупційних правопорушень, передбачених КУпАП, полягає

у тому, що ніхто не може бути підданий заходу впливу в зв'язку з адміністративним правопорушенням інакше як на підставах і в порядку, встановлених законом (ст. 7 КУпАП). Крім того, чітко підкреслюється, що провадження у справах про адміністративні правопорушення (проступки) здійснюється на основі суворого додержання законності.

Принцип законності діяльності судової влади забезпечується Конституцією (ст. 6 Конституції).

Судочинство у справах про корупційні правопорушення здійснюється на засадах дотримання принципів здійснення правосуддя в Україні. Вимога дотримуватись закону при здійсненні правосуддя міститься й у конституційних положеннях: «Судді при здійсненні правосуддя незалежні і підкоряються тільки закону» (ст. 129 Конституції України).

Поняття законності передбачає ще й те, що при прийнятті рішення судді керуються лише законом, а не підзаконними актами.

Положення про здійснення правосуддя виключно судами відображено у ст. 124 Конституції України та ст. 5 Закону України «Про судоустрій і статус суддів». Суд є єдиним державним органом, який здійснює від її імені правосуддя. Функції суду не можуть бути делеговані іншому органу або посадовій особі.

3. Принцип комплексного здійснення правових, політичних, соціально-економічних, інформаційних та інших заходів.

Для розуміння принципу комплексного здійснення правових, політичних, соціально-економічних, інформаційних та інших заходів доцільно виокремити тлумачення окремих заходів, які здійснюються та застосовуються як ідеї та їх матеріальне вираження з метою запобігання та протидії корупції.

Систему правових заходів запобігання та протидії корупції формують прийняті нормативні акти (в тому числі й міжнародні), які містять заходи примусового характеру під кутом зору їх зв'язку з корупційним правопорушенням та юридичною відповідальністю, які класифікуються на такі групи:

- додаткові до юридичної відповідальності;
- замінюючі юридичну відповідальність (еквівалентні заходи);
- упереджуючі правопорушення;
- припиняючі правопорушення;
- забезпечуючі можливість юридичної відповідальності та досягнення її цілей;

- не обов'язково зв'язані з правопорушенням;
- не зв'язані з правопорушенням.

Нормативно-правові акти щодо запобігання та протидії корупції містять правові засоби боротьби з корупцією. Під ними розуміються урегульовані нормами права взаємопов'язані між собою дії компетентних органів та їх посадових осіб, за допомогою яких забезпечується попередження, запобігання і припинення корупційних проявів. У свою чергу дані засоби діляться на два блоки – блок нормотворчості (розробка та прийняття відповідних нормативних актів, спрямованих на запобігання та протидію корупції) і блок правозастосування (сукупність конкретних дій відповідних органів та посадових осіб щодо застосування норм антикорупційного законодавства).

Залежно від *характеру сфери застосування* заходи припинення діляться на заходи загального і спеціального призначення.

Заходи впливу, що застосовуються державою щодо запобігання та протидії корупції, поділяються на заходи **переконання та примусу.**

Переконання використовується державою в процесі вжиття роз'яснювальних, виховних, заохочувальних та інших заходів з метою дотримання вимог антикорупційного законодавства. Заходи переконання здійснюються з метою виконання суб'єктами відповідальності за корупційні правопорушення вираженої в правових актах волі держави. Завдяки переконанню досягається єдність волі законодавця і громадян.

До заходів переконання відносять навчання, пропаганду, агітацію з метою підвищення рівня правової свідомості та правової культури (пояснення сутності антикорупційного законодавства, правової політики держави щодо цього явища), роз'яснення завдань і функцій влади у сфері запобігання та протидії корупції, виховання, інструктажі, обмін передовим досвідом тощо.

У свою чергу державний примус – це психологічний або фізичний вплив уповноважених органів на осіб з метою спонукати, примусити їх виконувати правові норми з метою досягнення відповідності їх поведінки нормативним установленням. До видів державного примусу відносять: кримінальний примус, цивільно-правовий примус, дисциплінарний примус, адміністративний примус.

В юридичній літературі систему різновидів державного примусу, виділяючи їх специфіку та співвідношення, схематично окреслюють наступним чином:

1) кримінальний примус – кримінальна санкція – кримінальне покарання – кримінальна відповідальність;

2) цивільно-правовий примус – цивільно-правова санкція – заходи забезпечення виконання зобов'язань – цивільно-правова відповідальність;

3) дисциплінарний примус – дисциплінарна санкція – дисциплінарне покарання – дисциплінарна відповідальність;

4) адміністративний примус – адміністративно-правова санкція (стягнення) – адміністративна відповідальність, інші санкції, що застосовуються за адміністративні правопорушення, які не зумовлюють настання адміністративної відповідальності, – інші примусові заходи, які не забезпечуються санкціями, не тягнуть настання адміністративної відповідальності[1].

Систему політичних заходів щодо запобігання та протидії корупції формує політичний механізм – наявність політичної волі до подолання корупції усіма можливими демократичними заходами, в тому числі морально-ідеологічними; формування та реалізація чіткої державної антикорупційної політики; об'єднання та компромісна співпраця щодо питання подолання корупції усіх політичних сил.

Політична воля до подолання корупції усіма можливими демократичними заходами формується політикою держави, в основі якої є вироблення та прийняття стратегії, у якій містяться, крім правових та політичних, ще й соціально-економічні, інформаційні та інші заходи, спрямовані на запобігання, протидію та подолання корупції.

Національна антикорупційна стратегія розробляється на основі аналізу ситуації, пов'язаної з різними проявами корупції в державі, з використанням світового досвіду та рекомендацій міжнародних організацій, за результатами моніторингу й оцінки стану запобігання і протидії корупції в Україні.

3. Принцип пріоритетності запобіжних заходів. Даний принцип звертає на себе увагу як один із особливих принципів запобігання та протидії корупції. Поряд з загальноправовими, Закон виділяє принцип пріоритетності застосування запобіжного заходу. Щоб детально цей принцип зрозуміти, звернемось до загально-правових

[1] Хорощак Н.В. Адміністративні стягнення за законодавством України: Монографія. – К.: Інститут держави і права ім.В.М.Корецького НАН України, 2004. – С. 18.

заходів запобігання правопорушень, які мають широкий спектр ***запобіжних*** заходів виявлення та припинення правопорушень, в тому числі й у корупційній сфері.

Законодавець вважає адміністративно-попереджувальну роботу важливим компонентом забезпечення законності, порядку та дисципліни. Це підтверджується змістом ст. 6 КУпАП «Запобігання адміністративним правопорушенням», яка передбачає вжиття профілактичних заходів, визначає їх цілі та суб'єктів.

Характерною особливістю адміністративно-попереджувальних **(запобіжних)** заходів є те, що вони застосовуються в ситуаціях, коли правопорушення ще немає, якщо є реальні підстави передбачати, що може здійснитися правопорушення і його слід не допустити. Заходи, що можна вжити при цьому, можуть бути а) індивідуальними або персоніфікованими і б) загальними, що не мають чітко визначеного конкретного адресата.

Принцип пріоритетності запобіжних заходів передбачає, що законом визначено коло запобіжних заходів, спрямованих на запобігання та протидію корупції, передбачених розділом II Закону «Заходи, спрямовані на запобігання корупції». Наразі, як у правовій науці, так і в окремих нормативно-правових актах, прийнятих на основі Закону, передбачені й інші заходи щодо запобігання та протидії корупції (наприклад, Національна антикорупційна стратегія на 2011–2015 роки).

Таким чином, сутність пріоритетності безперервного здійснення запобіжних заходів (запобігання та профілактики) правопорушень у корупційному секторі полягає, по-перше, в тому, щоб не допустити протиправної поведінки з боку конкретних осіб, які до такої поведінки схильні; по-друге, в усуненні причин, що сприяють вчиненню правопорушень і утворенню умов, які виключають протиправну поведінку.

4. Принцип невідворотності відповідальності за вчинення корупційних правопорушень.

Принципи відповідальності – це основні положення, закріплені в Конституції та інших законах України, на яких базується порядок притягнення винних осіб до відповідальності. За вчинення корупційних правопорушень особи, зазначені в частині першій ст. 4 цього Закону, притягаються до кримінальної, адміністративної, цивільно-правової та дисциплінарної відповідальності в установ-

леному законом порядку. Засади такої відповідальності закладені у міжнародному антикорупційному законодавстві, Законі «Про засади запобігання і протидії корупції» (розділ IV Закону «Відповідальність за корупційні правопорушення»), КУпАП, ККУ, ЦКУ та інших нормативних актах (Дисциплінарних статутах тощо).

Сформульований Ч. Беккаріа на противагу середньовіч. практиці, згідно з якою мета кримінального права досягається жорстокістю покарання. У книзі «Про злочини та покарання» він зазначав: «Один з найдійовіших засобів, які стримують злочини, полягає не в жорстокості покарань, а в його невідворотності». З часом відбулася трансформація сформульованого Ч. Беккаріа принципу таким чином, що він втратив свій абсолютний характер. Відповідно до новітньої доктрини, кожна особа, що вчинила злочин, має бути притягнута до відповідальності, але в передбачених законом випадках. Мета кримінального права може досягатися шляхом звільнення притягнутої особи від кримінальної відповідальності чи від покарання. Невідворотність відповідальності – принцип кримінального права, згідно з яким жоден злочин не повинен залишатися без покарання, якщо немає передбачених у законі підстав для звільнення особи, що його вчинила, від відповідальності кримінальної або від покарання. Саме в такому вигляді принцип невідворотності покарання реалізовано в кримінальному законодавстві України. Встановлюючи, які суспільно небезпечні діяння є злочинами та які покарання застосовуються до осіб, що їх вчинили, КК України визначає разом з тим підстави та порядок звільнення від кримінальної відповідальності й покарання.

У ст. 92 Конституції України адміністративну відповідальність визначено як один з основних видів юридичної відповідальності. Вона є наслідком невиконання чи неналежного виконання особою норм адміністративного законодавства, що тягне невідворотне реагування держави на адміністративні правопорушення (проступки), та встановлюється виключно законами.

Принцип невідворотності передбачає неминучість настання адміністративної відповідальності для особи, яка вчинила адміністративний проступок. Невідворотність адміністративної відповідальності залежить більшою мірою від налагодженості роботи правоохоронних органів, від професіоналізму працівників, уповноважених притягати до відповідальності і застосовувати санкції.

Адміністративний проступок, на який не відреагувала держава, заподіює правопорядку серйозної шкоди. Безкарність правопорушника заохочує його до вчинення нових проступків і подає негативний приклад іншим нестійким особам.

5. Принцип відкритості та прозорості діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування.

Діяльність органів виконавчої влади базується на принципах верховенства права, законності, поділу державної влади, безперервності, колегіальності, відповідальності, **відкритості та прозорості**.

Відкритість і прозорість діяльності органу виконавчої влади, органу місцевого самоврядування – характеристика діяльності цих органів, що передбачає можливість взаємодії громадян, їхніх об'єднань, юридичних осіб з органами виконавчої влади і місцевого самоврядування при формуванні і реалізації державної політики, впливу на рішення та діяльність цих органів, доступу до повної, об'єктивної, достовірної інформації про їх діяльність.

Під принципом відкритості та прозорості діяльності органів, уповноважених запобігати та протидіяти корупції, слід розуміти діяльність, яка передбачає можливість взаємодії громадян, їхніх об'єднань, юридичних осіб з органом виконавчої влади, уповноваженим розробляти заходи щодо протидії корупції та забезпечувати їх реалізацію, а також органом місцевого самоврядування при формуванні і реалізації заходів запобігання та протидії корупції, впливу на окремі рішення та заходи цих органів, спрямовані на подолання корупції.

Порушення принципу прозорості може бути формою порушення права на справедливий суд, передбаченого ст. 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод з усіма наслідками, що з нього випливають.

6. Принцип участі громадськості у заходах щодо запобігання і протидії корупції, державного захисту осіб, які надають допомогу у здійсненні таких заходів.

Законодавець, розробляючи стратегію, законодавство та систему підзаконних актів, спрямованих на запобігання та протидію корупції, дотримуючись вимог міжнародного антикорупційного законодавства, активно залучає громадськість до запобігання та протидії корупції.

Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти корупції у ст. 13 «Участь суспільства» передбачає залучення громадянського

суспільства, неурядових організацій та організацій, що функціонують на базі громад, до запобігання корупції й боротьби з нею, розуміння суспільством факту існування, причин і небезпечного характеру корупції, а також загроз, що створюються нею. У ст. 39 Конвенція передбачає, що кожна держава-учасниця розглядає питання про те, щоб заохочувати своїх громадян та інших осіб, які проживають на її території, повідомляти національним слідчим органам й органам прокуратури про вчинення будь-якого злочину, визначеного цією Конвенцією.

Вищезгадані положення враховані у Розділі III «Участь громадськості в заходах щодо запобігання і протидії корупції» Закону, зміст яких визначає, що об'єднання громадян, їх члени або уповноважені представники, а також окремі громадяни в діяльності щодо запобігання, виявлення і протидії корупційним правопорушенням (крім випадків, коли це віднесено законом до виключної компетенції спеціально уповноважених суб'єктів у сфері протидії корупції) мають ряд прав щодо здійснення заходів з запобігання і протидії корупції. Не слід забувати, що таке право передбачене Конституцією України та Законом «Про об'єднання громадян».

Розвиваючи інститут участі громадян у заходах з запобігання і протидії корупції, Міністерством юстиції України розроблено роз'яснення від 26.08.2011 року про «Участь громадськості у заходах щодо запобігання корупції як запорука успішної антикорупційної політики», де зазначено, що з корупцією можливо боротися, використовуючи різні заходи: суто репресивні, які полягають у виявленні, розслідуванні та розкритті корупційних правопорушень і притягненні винних осіб до відповідальності; превентивні, серед яких такі, як покращення прозорості, підзвітності і доброчесності державних структур, правовий захист громадян та підвищення правової обізнаності, підвищення етичних стандартів у діяльності публічних службовців, просвітницька робота з населенням та окремими цільовими групами, виховання молоді у дусі несприйняття корупції.

При цьому слід зазначити, що жоден з цих заходів не буде успішним, якщо під час їх реалізації буде відсутня підтримка з боку суспільства. Досвід багатьох країн свідчить про те, що активність громадян, зацікавлених у подоланні корупції, є головною передумовою подолання корупції, саме тому участь громадськості

у заходах щодо запобігання корупції є запорукою успішної антикорупційної політики.

Нагадуємо, що про обов'язкову участь громадськості у подоланні корупції зазначено у Конвенції ООН, підписання якої 9 грудня 2003 року міжнародною спільнотою стало однією з найбільш визначних подій в історії сучасних міжнародно-правових відносин у сфері запобігання та протидії корупції.

У положеннях цієї Конвенції, яка готувалася на основі найкращих практик у сфері запобігання корупції, серед іншого підкреслюється, що ефективна реалізація антикорупційної політики держави має базуватися на комплексному застосуванні примусових, попереджувальних та просвітницьких процедур, що може бути забезпечено виключно за умови спільної участі у цьому процесі органів влади та громадськості. У ст. 13 Конвенція визначає необхідність участі суспільства у заходах щодо запобігання і протидії корупції, а для цього необхідність сприяння активній участі окремих осіб і груп за межами державного сектора, таких як громадянське суспільство, неурядові організації та організації, що функціонують на базі громад, у запобіганні корупції й боротьбі з нею та для поглиблення розуміння суспільством факту існування, причин і небезпечного характеру корупції, а також загроз, що створюються нею. Цю участь слід зміцнювати за допомогою таких заходів, як:

а) посилення прозорості й сприяння залученню населення до процесів прийняття рішень;

б) забезпечення для населення ефективного доступу до інформації;

в) проведення заходів, які сприяють створенню атмосфери неприйняття населенням корупції, а також реалізація програм державної освіти, у тому числі навчальних програм у школах й університетах;

г) повага, заохочення та захист свободи пошуку, отримання, опублікування та поширення інформації про корупцію.

З ратифікацією цієї Конвенції Верховною Радою України пов'язана розробка та, в подальшому, прийняття 7 квітня 2011 року Закону України «Про засади запобігання і протидії корупції», спрямованого на створення дієвої системи запобігання корупції, розробки і впровадження комплексу організаційно-правових заходів для протидії цьому явищу, виявлення та подолання його соціальних передумов і наслідків та створення нових дієвих механізмів для досягнення цієї мети.

Так, зазначений Закон розширив коло суб'єктів, які здійснюють заходи щодо запобігання та протидії корупції в Україні, та виокремив серед них групу суб'єктів, що беруть участь у запобіганні, виявленні, а в установлених законом випадках і у здійсненні заходів щодо припинення корупційних правопорушень, відновленні порушених прав чи інтересів фізичних та юридичних осіб, інтересів держави, а також в інформаційному і науково-дослідному забезпеченні здійснення заходів щодо запобігання та протидії корупції, у міжнародному співробітництві в цій сфері (ст. 5 Закону). До таких суб'єктів, крім місцевих органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ та організацій та їх посадових осіб, він вперше відніс громадян та об'єднання громадян.

Додаткові права громадян та громадських організацій щодо запобігання та протидії корупції закріплені у ст. 18 цього Закону.

Згідно з цією статтею, громадяни у сфері щодо запобігання, виявлення та протидії корупційним правопорушенням мають право:

- повідомляти про виявлені факти вчинення корупційних правопорушень спеціально уповноваженим суб'єктам у сфері протидії корупції, іншим органам, зазначеним у ст. 5 цього Закону, керівництву та колективу підприємства, установи чи організації, в яких були вчинені ці правопорушення, а також громадськості;
- запитувати та одержувати від органів державної влади та органів місцевого самоврядування в обсягах та порядку, не заборонених законом, інформацію про діяльність щодо запобігання і протидії корупції;
- проводити, замовляти проведення громадської антикорупційної експертизи проектів нормативно-правових актів, подавати за результатами експертизи пропозиції до відповідних органів державної влади;
- брати участь у парламентських слуханнях та інших заходах з питань запобігання і протидії корупції;
- вносити суб'єктам права законодавчої ініціативи пропозиції щодо вдосконалення законодавчого регулювання відносин, що виникають у сфері запобігання і протидії корупції;
- проводити, замовляти проведення досліджень, у тому числі наукових, соціологічних тощо, з питань запобігання і протидії корупції; здійснювати заходи щодо інформування насе-

лення з питань запобігання і протидії корупції; здійснювати громадський контроль за виконанням законів у сфері запобігання і протидії корупції, з використанням при цьому таких форм контролю, які не суперечать законодавству.

Об'єднанню громадян, фізичній, юридичній особі не може бути відмовлено в наданні доступу до інформації стосовно компетенції суб'єктів, які здійснюють заходи щодо запобігання і протидії корупції, а також стосовно основних напрямів їх діяльності. Така інформація надається в порядку, встановленому законом.

Законопроекти та проекти інших нормативно-правових актів, що передбачають надання пільг, переваг окремим суб'єктам господарювання, а також делегування повноважень органів виконавчої влади або органів місцевого самоврядування, з метою їх громадського обговорення розміщуються на офіційних веб-сайтах органів державної влади, органів місцевого самоврядування невідкладно, але не пізніше дня, наступного за днем їх внесення належним суб'єктом до відповідного органу державної влади чи органу місцевого самоврядування.

Крім цього, статтею 19 Закону передбачено звітування спеціально уповноваженого органу з питань антикорупційної політики про результати вжиття заходів щодо запобігання і протидії корупції щороку не пізніше 15 квітня.

Таким чином, Закон створює умови для участі інститутів громадянського суспільства у реалізації громадського моніторингу за діяльністю органів державної влади, в тому числі, у сфері запобігання і протидії корупції, що дозволить посилити можливості суспільства в сприянні зниженню рівня корупції в державі.

Державний захист осіб, які надають допомогу у здійсненні заходів щодо запобігання та протидії корупції, як самостійний принцип передбачений ст. 20 «Державний захист осіб, які надають допомогу в запобіганні і протидії корупції» цього Закону, а також законами України «Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві», «Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів», Кримінально-процесуальним кодексом. Важливими є й положення, що містяться в Постанові Пленуму Верховного Суду України від 18 червня 1999 року № 10 «Про застосування законодавства, що передбачає державний захист суддів, працівників суду і правоохоронних органів та осіб, які беруть участь у судочинстві».

7. Принцип забезпечення відновлення порушених прав і законних інтересів, відшкодування збитків, шкоди, завданої корупційним правопорушенням.

У Конвенції Організації Об'єднаних Націй проти корупції, пункті д ст. 53 «Заходи щодо безпосереднього повернення майна» зазначено, що кожна держава – учасниця Конвенції вживає заходів, які можуть бути необхідними, щоб дозволити своїм судам засуджувати осіб, які вчинили злочини, визначені Конвенцією, до виплати компенсації або відшкодування збитків іншій Державі-учасниці, якій було завдано шкоди в результаті таких злочинів.

Даний Закон містить розділ V «Усунення наслідків корупційних правопорушень», у якому йдеться, зокрема, про:

- відшкодування збитків, шкоди, завданих державі у разі вчинення корупційного правопорушення;
- скасування нормативно-правових актів, рішень чи наказів внаслідок вчинення корупційного правопорушення або визнання їх незаконними в судовому порядку;
- відновлення прав і законних інтересів;
- відшкодування збитків, шкоди, завданих фізичним та юридичним особам внаслідок вчинення корупційного правопорушення;
- конфіскацію майна, незаконно одержаного внаслідок вчинення корупційного правопорушення, і стягнення на користь держави коштів у встановленому судом розмірі вартості незаконно одержаних послуг чи пільг.

Наразі, не слід забувати положення Закону України «Про порядок відшкодування шкоди, завданої громадянинові незаконними діями органів дізнання, досудового слідства, прокуратури і суду». Вказаний Закон на підставі «Міжнародного пакту про громадянські і політичні права» ООН 1966 року врегулював не лише підстави і порядок відшкодування матеріальної і моральної шкоди, завданої незаконними діями перелічених органів їх посадових осіб, а й порядок поновлення громадянина в трудових, житлових, пенсійних, майнових та інших правах.

Стаття 4. Суб'єкти відповідальності за корупційні правопорушення

1. Суб'єктами відповідальності за корупційні правопорушення є:

1) особи, уповноважені на виконання функцій держави або місцевого самоврядування:

а) Президент України, Голова Верховної Ради України, його Перший заступник та заступник, Прем'єр-міністр України, Перший віце-прем'єр-міністр України, віце-прем'єр-міністри України, міністри, інші керівники центральних органів виконавчої влади, які не входять до складу Кабінету Міністрів України, та їх заступники, Голова Служби безпеки України, Генеральний прокурор України, Голова Національного банку України, Голова Рахункової палати, Уповноважений Верховної Ради України з прав людини, Голова Верховної Ради Автономної Республіки Крим, Голова Ради міністрів Автономної Республіки Крим;

б) народні депутати України, депутати Верховної Ради Автономної Республіки Крим, депутати місцевих рад;

в) державні службовці, посадові особи місцевого самоврядування;

г) військові посадові особи Збройних Сил України та інших, утворених відповідно до законів, військових формувань;

ґ) судді Конституційного Суду України, інші професійні судді, Голова, члени, дисциплінарні інспектори Вищої кваліфікаційної комісії суддів України, службові особи секретаріату цієї Комісії, Голова, заступник Голови, секретарі секцій Вищої ради юстиції, а також інші члени Вищої ради юстиції, народні засідателі і присяжні (під час виконання ними цих функцій);

д) особи рядового і начальницького складу органів внутрішніх справ, державної кримінально-виконавчої служби, органів та підрозділів цивільного захисту, Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України, особи начальницького складу податкової міліції;

е) посадові та службові особи органів прокуратури, Служби безпеки України, дипломатичної служби, митної служби, державної податкової служби;

є) члени Центральної виборчої комісії;

ж) посадові та службові особи інших органів державної влади;

2) особи, які для цілей цього Закону прирівнюються до осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування:

а) посадові особи юридичних осіб публічного права, які не зазначені в пункті 1 частини першої цієї статті, але одержують заробітну плату за рахунок державного чи місцевого бюджету;

б) особи, які не є державними службовцями, посадовими особами місцевого самоврядування, але надають публічні послуги (аудитори, нотаріуси, оцінювачі, а також експерти, арбітражні керуючі, незалежні посередники, члени трудового арбітражу, третейські судді під час виконання ними цих функцій, інші особи в установлених законом випадках);

в) посадові особи іноземних держав (особи, які обіймають посади в законодавчому, виконавчому або судовому органі іноземної держави, в тому числі присяжні засідателі, інші особи, які здійснюють функції держави для іноземної держави, зокрема для державного органу або державного підприємства), а також іноземні третейські судді, особи, які уповноважені вирішувати цивільні, комерційні або трудові спори в іноземних державах у порядку, альтернативному до судового;

г) посадові особи міжнародних організацій (працівники міжнародної організації чи будь-які інші особи, уповноважені такою організацією діяти від її імені), а також члени міжнародних парламентських асамблей, учасником яких є Україна, та судді і посадові особи міжнародних судів;

3) особи, які постійно або тимчасово обіймають посади, пов'язані з виконанням організаційно-розпорядчих чи адміністративно-господарських обов'язків, або особи, спеціально уповноважені на виконання таких обов'язків у юридичних особах приватного права незалежно від організаційно-правової форми, відповідно до закону;

4) посадові особи юридичних осіб, фізичні особи – у разі одержання від них особами, зазначеними у пунктах 1, 2 частини першої цієї статті, або за участю цих осіб іншими особами неправомірної вигоди.

Стаття 4 Закону визначає систему суб'єктів відповідальності за корупційні правопорушення.

Стаття складається із однієї частини, в якій є 4 пункти. Кожний пункт виділяє однорідну групу суб'єктів.

В п. 1 частини 1 статті 4 передбачена відповідальність за корупційні правопорушення осіб, уповноважених на виконання функцій держави або органів місцевого самоврядування.

В підпункті а) п. 1 частини 1 статті 2 передбачена відповідальність за корупційні правопорушення 1) Президента України,

2) Голови Верховної Ради України, його Першого заступника та заступника, 3) Прем'єр-міністра України, Першого віце-прем'єр-міністра України, віце-прем'єр-міністрів України, міністрів, інших керівників центральних органів виконавчої влади, які не входять до складу Кабінету Міністрів України та їх заступників, 4) Голови Служби безпеки України, 5) Генерального прокурора України, 6) Голови Національного банку України, 7) Голови Рахункової палати, 8) Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини, 9) Голови Верховної Ради Автономної Республіки Крим, Голови Ради міністрів Автономної Республіки Крим.

1) Відповідно до статті 102 Конституції України *Президент України* є главою держави і виступає від її імені. Президент України є гарантом державного суверенітету, територіальної цілісності України, додержання Конституції України, прав і свобод людини і громадянина. Президент України не може мати іншого представницького мандата, обіймати посаду в органах державної влади або в об'єднаннях громадян, а також займатися іншою оплачуваною або підприємницькою діяльністю чи входити до складу керівного органу або наглядової ради підприємства, що має на меті одержання прибутку. Відповідно до статті 105 Конституції України Президент України користується правом недоторканості на час виконання повноважень. Президент України на основі та на виконання Конституції і законів України видає укази і розпорядження, які є обов'язковими до виконання на території України.

Повноваження Президента України припиняються достроково у разі:

1) відставки;

2) неможливості виконувати свої повноваження за станом здоров'я;

3) усунення з поста в порядку імпічменту;

4) смерті.

Відставка Президента України набуває чинності з моменту проголошення ним особисто заяви про відставку на засіданні Верховної Ради України.

Президент України може бути усунений з поста Верховною Радою України в порядку імпічменту у разі вчинення ним державної зради або іншого злочину. Питання про усунення Президента України з поста в порядку імпічменту ініціюється більшістю від конституцій-

ного складу Верховної Ради України. Для проведення розслідування Верховна Рада України створює спеціальну тимчасову слідчу комісію, до складу якої включаються спеціальний прокурор і спеціальні слідчі. Висновки і пропозиції тимчасової слідчої комісії розглядаються на засіданні Верховної Ради України. За наявності підстав Верховна Рада України не менш як двома третинами від її конституційного складу приймає рішення про звинувачення Президента України. Рішення про усунення Президента України з поста в порядку імпічменту приймається Верховною Радою України не менш як трьома четвертими від її конституційного складу після перевірки справи Конституційним Судом України і отримання його висновку щодо додержання конституційної процедури розслідування і розгляду справи про імпічмент та отримання висновку Верховного Суду України про те, що діяння, в яких звинувачується Президент України, містять ознаки державної зради або іншого злочину.

2) Відповідно до статті 88 Конституції України Верховна Рада України обирає із свого складу *Голову Верховної Ради України, Першого заступника і заступника Голови Верховної Ради України* та відкликає їх з цих посад.

Голова Верховної Ради України:

1) веде засідання Верховної Ради України;

2) організовує роботу Верховної Ради України, координує діяльність її органів;

3) підписує акти, прийняті Верховною Радою України;

4) представляє Верховну Раду України у зносинах з іншими органами державної влади України та органами влади інших держав;

5) організовує роботу апарату Верховної Ради України.

Голова Верховної Ради України здійснює повноваження, передбачені Конституцією, у порядку, встановленому Регламентом Верховної Ради України.

Повноваження народних депутатів України починаються з моменту складання присяги. Народним депутатам України гарантується депутатська недоторканість. Народні депутати України не несуть юридичної відповідальності за результати голосування або висловлювання у парламенті та його органах, за винятком відповідальності за образу чи наклеп. Народні депутати України не можуть бути без згоди Верховної Ради України притягнені до кримінальної відповідальності, затримані чи заарештовані.

Повноваження народного депутата України припиняються достроково в разі:

1) складання повноважень за його особистою заявою;

2) набрання законної сили обвинувальним вироком щодо нього;

3) визнання його судом недієздатним або безвісно відсутнім;

4) припинення його громадянства або його виїзду на постійне проживання за межі України;

5) якщо протягом двадцяти днів з дня виникнення обставин, які призводять до порушення вимог щодо несумісності депутатського мандата з іншими видами діяльності, ці обставини ним не усунуто;

6) у разі набрання законної сили обвинувальним вироком суду щодо народного депутата України, визнання народного депутата України недієздатним або безвісно відсутнім його повноваження припиняються з дня набрання законної сили рішенням суду, а в разі смерті народного депутата України – з дня смерті, засвідченої свідоцтвом про смерть.

3) Законом України «Про Кабінет Міністрів України» визначається, що Кабінет Міністрів України (Уряд України) є вищим органом у системі органів виконавчої влади.

Кабінет Міністрів України здійснює виконавчу владу безпосередньо та через міністерства, інші центральні органи виконавчої влади, Раду міністрів Автономної Республіки Крим та місцеві державні адміністрації, спрямовує, координує та контролює діяльність цих органів.

До складу Кабінету Міністрів України входять Прем'єр-міністр України, Перший віце-прем'єр-міністр України, віце-прем'єр-міністри та міністри України.

Посадовий склад (кількість та перелік посад) Кабінету Міністрів України визначається Верховною Радою України за поданням Прем'єр-міністра України одночасно з призначенням персонального складу Кабінету Міністрів України. У разі прийняття Кабінетом Міністрів України рішення про утворення, реорганізацію або ліквідацію міністерства, посадовий склад Кабінету Міністрів України вважається зміненим з дня прийняття такого рішення.

Посади членів Кабінету Міністрів України належать до політичних посад, на які не поширюється дія трудового законодавства.

Статус членів Кабінету Міністрів України визначається Конституцією України, Законом України «Про Кабінет Міністрів України» та іншими законами України.

Члени Кабінету Міністрів України не мають права суміщати свою службову діяльність з іншою роботою (крім викладацької, наукової та творчої роботи у позаробочий час), входити до складу керівного органу чи наглядової ради підприємства або організації, що має на меті одержання прибутку. У разі виникнення обставин, що порушують вимоги щодо несумісності посади члена Кабінету Міністрів України з іншими видами діяльності, такий член Кабінету Міністрів України у двадцятиденний строк з дня виникнення цих обставин припиняє таку діяльність або подає особисту заяву про відставку.

Член Кабінету Міністрів України вступає на посаду з моменту складання ним присяги. Особа, яка у день свого призначення на посаду члена Кабінету Міністрів України (крім Прем'єр-міністра України) не склала присяги, вважається такою, що відмовилася від посади.

Прем'єр-міністр України звільняється з посади з дня прийняття його відставки Верховною Радою України.

Член Кабінету Міністрів України (крім Прем'єр-міністра України) може бути звільнений з посади Верховною Радою України:

1) за поданням Прем'єр-міністра України (стосовно Міністра закордонних справ України та Міністра оборони України таке подання вноситься за згодою Президента України);

2) за поданням Президента України – Міністр закордонних справ України та Міністр оборони України;

3) за власною ініціативою;

4) шляхом прийняття відставки члена Кабінету Міністрів України за поданою ним заявою про відставку.

Рішення Верховної Ради України про звільнення з посади члена Кабінету Міністрів України приймається у формі постанови Верховної Ради України. Член Кабінету Міністрів України звільняється з посади з дня прийняття відповідного рішення Верховною Радою України.

4) Керівництво всією діяльністю Служби безпеки України, її Центральним управлінням здійснює *Голова Служби безпеки України*. Він несе персональну відповідальність за виконання завдань, покладених на Службу безпеки України.

Голова Служби безпеки України призначається Верховною Радою України за поданням Президента України.

5) Генеральний прокурор України призначається на посаду та звільняється з посади за згодою Верховної Ради України Президентом України. Генеральний прокурор України не менш як один раз на рік інформує Верховну Раду України про стан законності.

Верховна Рада України може висловити недовіру Генеральному прокуророві України, що має наслідком його відставку з посади.

Генеральний прокурор України звільняється з посади також у разі:

- закінчення строку, на який його призначено;
- неможливості виконувати свої повноваження за станом здоров'я;
- порушення вимог щодо несумісності;
- набрання законної сили обвинувальним вироком щодо нього;
- припинення його громадянства;
- подання заяви про звільнення з посади за власним бажанням.

Строк повноважень Генерального прокурора України та підпорядкованих йому прокурорів – п'ять років.

Генеральний прокурор України:

1) спрямовує роботу органів прокуратури і здійснює контроль за їх діяльністю;

2) призначає першого заступника, заступників Генерального прокурора України, керівників структурних підрозділів, головного бухгалтера, інших працівників Генеральної прокуратури України;

3) затверджує структуру і штатну чисельність підпорядкованих органів прокуратури, розподіляє кошти на їх утримання;

4) призначає за погодженням з Верховною Радою Автономної Республіки Крим прокурора Автономної Республіки Крим;

5) призначає заступників прокурора Автономної Республіки Крим, прокурорів областей, міст Києва і Севастополя, їх заступників, міських, районних, міжрайонних, а також прирівняних до них інших прокурорів;

6) відповідно до законодавства визначає порядок прийняття, переміщення та звільнення прокурорів, слідчих прокуратури та інших спеціалістів, за винятком осіб, призначення яких передбачено Законом України «Про прокуратуру»;

7) відповідно до законів України видає обов'язкові для всіх органів прокуратури накази, розпорядження, затверджує положення та інструкції;

8) присвоює класні чини згідно з Положенням про класні чини працівників прокуратури. Вносить подання Президенту України про присвоєння класних чинів державного радника юстиції 1, 2 і 3 класів.

Вказівки Генерального прокурора України з питань розслідування є обов'язковими для виконання всіма органами дізнання і попереднього слідства.

6) Голова Національного банку очолює Правління Національного банку, входить до складу Ради Національного банку за посадою, призначається на посаду Верховною Радою України за поданням Президента України більшістю від конституційного складу Верховної Ради України строком на п'ять років. Головою Національного банку може бути громадянин України, який має вищу економічну чи фінансову освіту або науковий ступінь у галузі економіки та фінансів і при цьому має досвід постійної роботи в органах законодавчої влади або на керівних посадах центральної виконавчої влади України або банківській установі, чи наукової роботи за фінансовою чи економічною тематикою.

7.) Голова Національного банку звільняється з посади Верховною Радою України за поданням Президента України у випадках:

1) закінчення строку повноважень;

2) набрання законної сили обвинувальним вироком суду у скоєнні кримінального злочину;

3) у зв'язку з заявою про відставку за політичними або особистими причинами, поданою у письмовому вигляді та прийнятою Президентом України;

4) смерті або на підставі рішення суду про оголошення особи померлою або визнання безвісно відсутньою;

5) припинення громадянства або виїзду за межі України на постійне місце проживання;

6) за поданням Президента України в межах його конституційних повноважень.

8.) Голова Рахункової палати призначається на посаду Верховною Радою України за поданням Голови Верховної Ради України терміном на 7 років з правом призначення на другий термін. Призначення Голови Рахункової палати проводиться таємним голосуванням шляхом подачі бюлетенів. Кандидат на посаду Голови Рахункової палати вважається призначеним, якщо за результатами

таємного голосування він отримав більшість голосів від конституційного складу Верховної Ради України.

Головою Рахункової палати може бути громадянин України, який має вищу економічну або юридичну освіту, досвід професійної діяльності в галузі державного управління, державного контролю, економіки, фінансів, права, а також підтвердив свої професійні знання під час обговорення його кандидатури за спеціальною процедурою, встановленою відповідним комітетом Верховної Ради України згідно з чинним законодавством України.

Голова Рахункової палати:

- здійснює керівництво діяльністю Рахункової палати та організує її роботу відповідно до Регламенту Рахункової палати;
- подає Верховній Раді України звіти про роботу Рахункової палати;
- представляє Рахункову палату у Верховній Раді України та органах виконавчої влади і за кордоном.

У своїй діяльності Голова Рахункової палати керується Конституцією України, законами України і в межах своєї компетенції самостійно вирішує всі питання, пов'язані із здійсненням контролю, проведенням перевірок, ревізій та обстежень, призначенням посадових осіб апарату Рахункової палати, забезпечує комплектування штату Рахункової палати компетентними спеціалістами відповідного профілю. Відповідно до покладених на нього обов'язків Голова Рахункової палати видає накази і розпорядження, має право брати участь у засіданнях Верховної Ради України, її комітетів і тимчасових спеціальних та інших комісій під час розгляду питань, що стосуються діяльності Рахункової палати.

Голова Рахункової палати не може бути народним депутатом України, членом Уряду України, займатися підприємницькою діяльністю, виконувати роботу за сумісництвом (крім викладацької, наукової та іншої творчої діяльності, здійснюваної у позаробочий час).

9.) Парламентський контроль за додержанням конституційних прав і свобод людини і громадянина та захист прав кожного на території України і в межах її юрисдикції на постійній основі здійснює *Уповноважений Верховної Ради України з прав людини* (далі – Уповноважений), який у своїй діяльності керується Конституцією України, законами України, чинними міжнародними

договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України. Уповноважений є посадовою особою, статус якої визначається Конституцією України, Законом України «Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини».

Уповноважений здійснює свою діяльність незалежно від інших державних органів та посадових осіб. Діяльність Уповноваженого доповнює існуючі засоби захисту конституційних прав і свобод людини і громадянина, не відміняє їх і не тягне перегляду компетенції державних органів, які забезпечують захист і поновлення порушених прав і свобод.

Повноваження Уповноваженого не можуть бути припинені чи обмежені у разі закінчення строку повноважень Верховної Ради України або її розпуску (саморозпуску), введення воєнного або надзвичайного стану в Україні чи в окремих її місцевостях. Уповноважений призначається на посаду і звільняється з посади Верховною Радою України таємним голосуванням шляхом подання бюлетенів. Уповноваженим може бути призначено громадянина України, який на день обрання досяг 40 років, володіє державною мовою, має високі моральні якості, досвід правозахисної діяльності та протягом останніх п'яти років проживає в Україні. Не може бути призначено Уповноваженим особу, яка має судимість за вчинення злочину, якщо ця судимість не погашена та не знята в установленому законом порядку.

Уповноважений призначається строком на п'ять років, який починається з дня складання ним присяги на сесії Верховної Ради України.

10.) Повноваження, порядок формування і діяльності *Верховної Ради Автономної Республіки Крим і Ради міністрів Автономної Республіки Крим* визначаються Конституцією України і законами України, Конституцією Автономної Республіки Крим і нормативно-правовими актами Верховної Ради Автономної Республіки Крим з питань, віднесених до її компетенції.

Верховна Рада Автономної Республіки Крим є представницьким органом Автономної Республіки Крим і здійснює представницькі, нормотворчі, контрольні функції та повноваження в межах своєї компетенції.

Рада міністрів Автономної Республіки Крим є виконавчим органом Автономної Республіки Крим і здійснює виконавчі функції та повноваження в межах своєї компетенції.

Організація і діяльність Верховної Ради Автономної Республіки Крим і Ради міністрів Автономної Республіки Крим базується на поділі повноважень між ними; підконтрольності, підзвітності і відповідальності перед Верховною Радою Автономної Республіки Крим як представницьким органом, що обирається безпосередньо громадянами, органів, що утворюються або формуються нею, посадових осіб, які обираються, призначаються або затверджуються Верховною Радою Автономної Республіки Крим.

На першій сесії Верховна Рада Автономної Республіки Крим шляхом таємного голосування з використанням бюлетенів обирає з числа депутатів Голову Верховної Ради Автономної Республіки Крим.

Голова Верховної Ради представляє Верховну Раду Автономної Республіки Крим у відносинах з Президентом України, Верховною Радою України, Кабінетом Міністрів України, центральними та місцевими органами державної влади України, органами місцевого самоврядування, підприємствами, установами, організаціями, громадянами, їх об'єднаннями; посадовими особами та органами інших держав, їх регіонів, об'єднань громадян, установ, організацій; з міжнародними організаціями; організує діяльність Верховної Ради Автономної Республіки Крим.

Голова Верховної Ради Автономної Республіки Крим підзвітний Верховній Раді Автономної Республіки Крим і відповідальний перед нею.

Голову Верховної Ради Автономної Республіки Крим може бути звільнено з посади Верховною Радою Автономної Республіки Крим, якщо за це проголосувало більше половини депутатів від загального складу Верховної Ради Автономної Республіки Крим. Порядок дострокового звільнення з посади Голови Верховної Ради Автономної Республіки Крим визначається законами України, Конституцією Автономної Республіки Крим і Регламентом Верховної Ради Автономної Республіки Крим.

Рада міністрів Автономної Республіки Крим як орган виконавчої влади Автономної Республіки Крим самостійно здійснює виконавчі функції і повноваження з питань, віднесених до відання Автономної Республіки Крим Конституцією України, Конституцією Автономної Республіки Крим і законами України. Рада міністрів Автономної Республіки Крим формується Верховною Радою Автономної

Республіки Крим на термін її повноважень, відповідальна перед нею і очолюється Головою Ради міністрів Автономної Республіки Крим. Рада міністрів Автономної Республіки Крим виконує також державні виконавчі функції і повноваження, делеговані законами України відповідно до Конституції України.

Організація, порядок виконання зазначених функцій і повноважень республіканськими органами Автономної Республіки Крим визначаються нормативно-правовими актами Верховної Ради Автономної Республіки Крим.

Голова Ради міністрів Автономної Республіки Крим представляє Раду міністрів Автономної Республіки Крим у відносинах з Президентом України, Верховною Радою України, Кабінетом Міністрів України, центральними та місцевими органами виконавчої влади України, органами місцевого самоврядування, підприємствами, установами і організаціями, громадянами, їх об'єднаннями, посадовими особами; органами інших держав, їх регіонів, об'єднань громадян, установ, організацій; з міжнародними організаціями; організовує діяльність Ради міністрів Автономної Республіки Крим.

Голова Ради міністрів Автономної Республіки Крим призначається на посаду і звільняється з посади Верховною Радою Автономної Республіки Крим за поданням Голови Верховної Ради Автономної Республіки Крим і за погодженням з Президентом України.

Відповідальність за корупційні правопорушення державних службовців та посадових осіб місцевого самоврядування передбачена в пп. в) п. 1 частини 1 статті 4.

Державна служба в Україні – це професійна діяльність осіб, які займають посади в державних органах та їх апараті щодо практичного виконання завдань і функцій держави та одержують заробітну плату за рахунок державних коштів. Ці особи є державними службовцями і мають відповідні службові повноваження. Державний службовець повинен сумлінно виконувати свої службові обов'язки; шанобливо ставитися до громадян, керівників і співробітників, дотримуватися високої культури спілкування; не допускати дій і вчинків, які можуть зашкодити інтересам державної служби чи негативно вплинути на репутацію державного службовця.

Відповідно до Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні», посадова особа місцевого самоврядування – особа, яка працює в органах місцевого самоврядування, має відповідні по-

садові повноваження у здійсненні організаційно-розпорядчих та консультативно-дорадчих функцій і отримує заробітну плату за рахунок місцевого бюджету.

Сільський, селищний, міський голова є головною посадовою особою територіальної громади відповідно села (добровільного об'єднання в одну територіальну громаду жителів кількох сіл), селища, міста. Сільський, селищний, міський голова обирається відповідною територіальною громадою на основі загального, рівного, прямого виборчого права шляхом таємного голосування в порядку, визначеному законом, і здійснює свої повноваження на постійній основі. Строк повноважень сільського, селищного, міського голови, обраного на чергових місцевих виборах, визначається Конституцією України. Сільський, селищний, міський голова очолює виконавчий комітет відповідної сільської, селищної, міської ради, головує на її засіданнях.

Сільський, селищний, міський голова не може бути депутатом будь-якої ради, суміщувати свою службову діяльність з іншою посадою, в тому числі на громадських засадах (крім викладацької, наукової та творчої роботи у позаробочий час), займатися підприємницькою діяльністю, одержувати від цього прибуток.

На сільських, селищних, міських голів поширюються повноваження та гарантії депутатів рад, передбачені законом про статус депутатів рад, якщо інше не встановлено законом.

В підпункті г) п. 1 частини 1 статті 4 передбачена відповідальність за корупційні правопорушення військових посадових осіб Збройних Сил України та інших, утворених відповідно до законів, військових формувань. Під військовими службовими особами розуміються військові начальники, а також інші військовослужбовці, які обіймають постійно чи тимчасово посади, пов'язані з виконанням організаційно-розпорядчих або адміністративно-господарських обов'язків, або виконують такі обов'язки за спеціальним дорученням повноважного командування.

Відповідно до Закону України «Про Збройні Сили України», Збройні Сили України – це військове формування, на яке відповідно до Конституції України покладаються оборона України, захист її суверенітету, територіальної цілісності і недоторканності. Збройні Сили України забезпечують стримування збройної агресії проти України та відсіч їй, охорону повітряного простору держави

та водного простору у межах територіального моря України у випадках, визначених законом, беруть участь у заходах, спрямованих на боротьбу з тероризмом.

Збройні Сили України мають таку загальну структуру:

- Генеральний штаб Збройних Сил України як головний орган військового управління;
- види Збройних Сил України – Сухопутні війська, Повітряні Сили, Військово-Морські Сили;
- з'єднання, військові частини, військові навчальні заклади, установи та організації, що не належать до видів Збройних Сил України.

Військове формування – створена відповідно до законодавства України сукупність військових з'єднань і частин та органів управління ними, які комплектуються військовослужбовцями і призначені для оборони України, захисту її суверенітету, державної незалежності і національних інтересів, територіальної цілісності і недоторканності у разі збройної агресії, збройного конфлікту чи загрози нападу шляхом безпосереднього ведення воєнних (бойових) дій.

В підпункті г) п. 1 частини 1 статті 4 передбачена відповідальність за корупційні правопорушення суддів Конституційного Суду України, інших професійних суддів, Голови, заступника Голови, членів, дисциплінарних інспекторів Вищої кваліфікаційної комісії суддів України, Голови, заступника Голови, секретарів Вищої ради юстиції, а також інших членів Вищої ради юстиції, народних засідателів і присяжних.

Відповідно до статей 16 та 17 Закону України «Про Конституційний Суд України» *суддею Конституційного Суду України* може бути громадянин України, який на день призначення досяг сорока років, має вищу юридичну освіту, стаж практичної, наукової або педагогічної роботи за фахом не менше десяти років, володіє державною мовою і проживає в Україні протягом останніх двадцяти років.

Судді Конституційного Суду України не можуть належати до політичних партій та профспілок, мати представницький мандат, брати участь у будь-якій політичній діяльності, обіймати будь-які інші оплачувані посади, виконувати іншу оплачувану роботу, крім наукової, викладацької та творчої. Суддя Конституційного Суду України вступає на посаду з дня складання ним присяги судді Конституційного Суду України.

Законом України «Про судоустрій і статус суддів» визначено, що професійні судді та залучені у визначених законом випадках для здійснення правосуддя представники народу є носіями судової влади в Україні. Судді у своїй діяльності щодо здійснення правосуддя є незалежним від будь-якого незаконного впливу, тиску або втручання. Судді здійснюють правосуддя на основі Конституції і законів України, керуючись при цьому принципом верховенства права. Втручання в діяльність судді щодо здійснення правосуддя забороняється і тягне за собою відповідальність, установлену законом.

Судді є посадовими особами судової влади, які відповідно до Конституції України наділені повноваженнями здійснювати правосуддя і виконувати свої обов'язки на професійній основі в Конституційному Суді України та судах загальної юрисдикції.

Судді недоторкані. Недоторканість судді поширюється на його житло, службове приміщення, транспорт і засоби зв'язку, кореспонденцію, належне йому майно і документи. Суддя не може бути без згоди Верховної Ради України затриманий чи заарештований до винесення обвинувального вироку судом. Суддя не може бути затриманий за підозрою у вчиненні злочину, а також підданий приводу чи примусово доставлений у будь-який державний орган в порядку провадження у справах про адміністративні правопорушення. Кримінальна справа щодо судді може бути порушена лише Генеральним прокурором України або його заступником. Відсторонення судді від посади у зв'язку з притягненням до кримінальної відповідальності здійснюється Вищою кваліфікаційною комісією суддів України на підставі вмотивованої постанови Генерального прокурора України.

Проникнення в житло або інше володіння судді чи його службове приміщення, особистий чи службовий транспорт, проведення там огляду, обшуку чи виїмки, прослуховування його телефонних розмов, особистий обшук судді, а так само огляд, виїмка його кореспонденції, речей і документів можуть проводитися лише за судовим рішенням.

Стаття 51 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» тлумачить поняття професійного судді наступним чином: *суддею* є громадянин України, який відповідно до Конституції України та цього Закону призначений чи обраний суддею, займає штатну суддівську посаду в одному з судів України і здійснює правосуддя на професійній основі.

На посаду судді може бути рекомендований кваліфікаційною комісією суддів громадянин України, не молодший двадцяти п'яти років, який має вищу юридичну освіту і стаж роботи в галузі права не менше як три роки, проживає в Україні не менше як десять років і володіє державною мовою.

Відповідно до ч. 4 ст. 3 Закону України «Про кваліфікаційні комісії, кваліфікаційну атестацію і дисциплінарну відповідальність суддів судів України» Вища кваліфікаційна комісія суддів України утворюється у складі голови, його заступника і 11 членів комісії. До її складу входять 6 суддів загальних судів, 3 судді господарських судів, один суддя військового суду, одна особа з вищою юридичною освітою, що обирається Верховною Радою України, одна особа з вищою юридичною освітою, що призначається Міністром юстиції України, та одна особа з науковим ступенем чи званням з правознавства із числа представників наукових установ або навчальних закладів.

Голова кваліфікаційної комісії суддів організує роботу комісії, керує діловодством комісії, розподіляє обов'язки між членами комісії. Заступник голови комісії виконує обов'язки голови в разі його відсутності. У разі тимчасової відсутності голови комісії та його заступника обов'язки голови за рішенням комісії виконує один з її членів.

Вища рада юстиції – колегіальний, незалежний орган України, відповідальний за формування високопрофесійного суддівського корпусу, а також за прийняття рішення стосовно порушень суддями і прокурорами вимог щодо несумісності та у межах своєї компетенції про їх дисциплінарну відповідальність

Голова, заступник Голови, секретарі секцій Вищої ради юстиції працюють на постійній основі. Особи, призначені до складу Вищої ради юстиції, крім народних депутатів України, на час виконання обов'язків членів Вищої ради юстиції на постійній основі відряджаються до Вищої ради юстиції із збереженням за ними посад, які вони займали, та відповідних пільг.

Поняття народних засідателів зазначене у ст. 57 ЗУ «Про судоустрій і статус суддів»: *народними засідателями* є громадяни України, які у випадках, визначених процесуальним законом, вирішують у складі суду справи разом з суддями, забезпечуючи згідно з Конституцією України безпосередню участь народу у здійсненні правосуддя.

Народним засідателем може бути громадянин України, який досяг 25-річного віку і постійно проживає на території, на яку поширюється юрисдикція відповідного суду.

Народні засідателі під час здійснення правосуддя користуються усіма правами судді. Список народних засідателів затверджується відповідною місцевою радою за поданням голови місцевого суду. До списку включаються у кількості, зазначеній у поданні голови суду, громадяни, які постійно проживають на території, на яку поширюється юрисдикція даного суду, та відповідають вимогам статті 59 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» і дали згоду бути народними засідателями. Списки народних засідателів затверджуються строком на чотири роки і переглядаються у разі необхідності, але не рідше, ніж через два роки. Список народних засідателів публікується в друкованих засобах масової інформації відповідної місцевої ради.

Згідно ст. 63 ЗУ «Про судоустрій і статус суддів» *присяжними* визнаються громадяни України, які у випадках, передбачених процесуальним законом, залучаються до здійснення правосуддя, забезпечуючи згідно з Конституцією України безпосередню участь народу у здійсненні правосуддя.

Суд присяжних утворюється для розгляду по першій інстанції судових справ, визначених процесуальним законом. Присяжним може бути громадянин, який досяг 30 – річного віку. Одна й та сама особа не може бути одночасно включена до списку народних засідателів і списку присяжних.

Список присяжних за поданням голови апеляційного суду формується на підставі списків виборців комісією, склад якої затверджується відповідно Головою Верховної Ради Автономної Республіки Крим, головою обласної ради, Київським та Севастопольським міськими головами. До складу комісії повинні входити уповноважені представники суду, органів юстиції та відповідної ради.

Списки присяжних апеляційних військових судів за поданням голів цих судів формуються з числа військовослужбовців, рекомендованих зборами військових частин та військових установ військових гарнізонів, розташованих на території, на яку поширюється юрисдикція апеляційного військового суду. Списки присяжних затверджуються строком на чотири роки і переглядаються кожних два роки.

В підпункті д) п. 1 частини 1 статті 4 передбачена відповідальність за корупційні правопорушення осіб рядового і начальницького складу органів внутрішніх справ, державної кримінально-виконавчої служби, органів та підрозділів цивільного захисту, Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України, осіб начальницького складу податкової міліції.

Положення про проходження служби рядовим і начальницьким складом органів внутрішніх справ визначає порядок проходження служби особами рядового і начальницького складу органів внутрішніх справ, їх права і обов'язки.

До рядового і начальницького складу органів внутрішніх справ належать особи, які перебувають у кадрах Міністерства внутрішніх справ України і яким присвоєно спеціальні звання, встановлені законодавством. На службу в органи внутрішніх справ приймаються на добровільних засадах особи, які досягли 18-річного віку, здатні за особистими якостями, освітою і станом здоров'я виконувати покладені на них обов'язки. Призовники не підлягають прийому на службу в органи внутрішніх справ, за винятком випадків, передбачених законодавством. Під час прийняття на службу може бути встановлено іспитовий строк тривалістю до одного року. Особливості проходження служби в період іспитового строку визначаються МВС.

До персоналу Державної кримінально-виконавчої служби України належать особи рядового і начальницького складу, спеціалісти, які не мають спеціальних звань, та інші працівники, які працюють за трудовими договорами в Державній кримінально-виконавчій службі України (далі – працівники кримінально-виконавчої служби). Служба в Державній кримінально-виконавчій службі України є державною службою особливого характеру, яка полягає у професійній діяльності придатних до неї за станом здоров'я і віком громадян України. Час проходження служби в Державній кримінально-виконавчій службі України зараховується до страхового стажу, стажу роботи за спеціальністю, а також до стажу державної служби відповідно до закону. На службу до Державної кримінально-виконавчої служби України приймаються на конкурсній, добровільній, контрактній основі громадяни України, які спроможні за своїми особистими, діловими та моральними якостями, віком, освітнім і професійним рівнем та станом здоров'я ефективно ви-

конувати відповідні службові обов'язки. Кваліфікаційні вимоги до професійної придатності визначаються нормативно-правовими актами центрального органу виконавчої влади з питань виконання покарань. При прийнятті на службу може бути встановлений строк випробування до шести місяців. Не можуть бути прийняті на службу особи, які раніше засуджувалися за вчинення злочину.

Положенням про порядок проходження служби особами рядового і начальницького складу органів і підрозділів цивільного захисту регулюються відносини, пов'язані з проходженням служби особами рядового і начальницького складу органів і підрозділів цивільного захисту. Особами рядового і начальницького складу є громадяни України, які прийняті на службу до органів і підрозділів цивільного захисту і яким присвоєні відповідно до Положення спеціальні звання. Установлюються такі види служби в органах і підрозділах цивільного захисту: служба за контрактом осіб рядового і начальницького складу; служба (навчання) за контрактом слухачів і курсантів вищих навчальних закладів МНС; кадрова служба осіб рядового і начальницького складу, зарахованих на службу до запровадження служби за контрактом.

Положення про проходження служби в *Державній службі спеціального зв'язку та захисту інформації* (далі – Держспецзв'язок) особами рядового і начальницького складу визначає порядок проходження служби в Держспецзв'язку особами рядового і начальницького складу. Особами рядового і начальницького складу Держспецзв'язку є громадяни України, які прийняті на службу за контрактом та яким присвоєні відповідно до Положення спеціальні звання.

Час проходження служби осіб рядового і начальницького складу зараховується до стажу роботи, стажу роботи за спеціальністю, а також до стажу державної служби. У Держспецзв'язку встановлюються такі види служби: служба за контрактом осіб рядового і начальницького складу; навчання за контрактом курсантів (слухачів) спеціалізованих навчальних закладів. Початком проходження служби в Держспецзв'язку є день призначення на посаду. Особи, прийняті на службу, в тому числі курсанти (слухачі) спеціалізованих навчальних закладів, на час проходження служби (навчання) знімаються з військового обліку і перебувають на спеціальному обліку Держспецзв'язку. Особи рядового і начальницького складу

вважаються такими, що виконують свої службові обов'язки під час: перебування їх на місцях служби (роботи) або занять у будівлях і на прилеглих територіях Адміністрації Держспецзв'язку чи регіональних органів, територіальних підрозділів, закладів та установ або на інших місцях служби (роботи) або занять, визначених приписами чи розпорядженнями Голови Держспецзв'язку або начальників відповідних підпорядкованих органів, включаючи установлені розпорядком (розкладом занять) перерви; пересування до місця служби або із служби, перебування у службових поїздках, повернення до місця служби; виконання завдань за наказом прямого начальника; виконання громадського обов'язку, пов'язаного з врятуванням людського життя, охорони правопорядку, охорони державної власності, підтримання службової дисципліни.

Особи начальницького складу податкової міліції проходять службу у порядку, встановленому законодавством для осіб начальницького складу органів внутрішніх справ відповідно до Положення про проходження служби рядовим і начальницьким складом органів внутрішніх справ Української РСР, затвердженим постановою Кабінету Міністрів УРСР від 29 липня 1991 р. № 114.

В підпункті е) п. 1 частини 1 статті 4 передбачена відповідальність за корупційні правопорушення посадових осіб і працівників органів прокуратури, Служби безпеки України, дипломатичної служби, митної служби, державної податкової служби.

Закон України «Про прокуратуру» визначає, що *прокурорами і слідчими* можуть призначатися громадяни України, які мають вищу юридичну освіту, необхідні ділові і моральні якості. Особи, які не мають досвіду практичної роботи за спеціальністю, проходять в органах прокуратури стажування строком до одного року. Порядок стажування визначається Генеральним прокурором України. Особи, вперше призначені на посади помічників прокурорів, прокурорів управлінь, відділів, слідчих прокуратури, приймають «Присягу працівника прокуратури». Текст присяги затверджується Верховною Радою України. Процедура її прийняття визначається Генеральним прокурором України. На посади прокурорів Автономної Республіки Крим, областей, міст Києва і Севастополя та прирівняних до них прокурорів призначаються особи віком не молодше 30 років, які мають стаж роботи в органах прокуратури або на судових посадах не менше семи років; на посади районних

і міських прокурорів – віком не молодше 25 років із стажем роботи в органах прокуратури або на судових посадах не менше трьох років.

Прокурори і слідчі прокуратури підлягають атестації один раз у п'ять років. Порядок атестації визначається Генеральним прокурором України. Сумісництво служби в органах прокуратури з роботою на підприємствах, в установах чи організаціях, а також з будь-яким підприємництвом не допускається, за винятком наукової і педагогічної діяльності. Не можуть бути прийняті на посаду прокурора або слідчого прокуратури особи, які були засуджені за вчинення злочину, за винятком реабілітованих.

Служба безпеки України – державний правоохоронний орган спеціального призначення, який забезпечує державну безпеку України. Служба безпеки України підпорядкована Президенту України і підконтрольна Верховній Раді України.

Систему Служби безпеки України складають Центральне управління Служби безпеки України, підпорядковані йому регіональні органи, Служба безпеки Республіки Крим, органи військової контррозвідки, військові формування, а також навчальні, науково-дослідні та інші заклади Служби безпеки України.

Співробітники Служби безпеки України самостійно приймають рішення в межах своїх повноважень. Вони повинні відмовитись від виконання будь-яких наказів, розпоряджень або вказівок, які суперечать чинному законодавству. За протиправні дії та бездіяльність вони несуть дисциплінарну, адміністративну та кримінальну відповідальність.

Співробітники Служби безпеки України, які виконують свої обов'язки відповідно до наданих законодавством повноважень і в рамках Закону, не несуть відповідальності за завдані майнові збитки.

Такі збитки відповідно до законодавства компенсуються за рахунок державного бюджету Службою безпеки України.

Порядок проходження дипломатичної служби визначається Законом України «Про дипломатичну службу». *Дипломатична служба України* – це професійна діяльність громадян України, спрямована на практичну реалізацію зовнішньої політики України, захист національних інтересів України у сфері міжнародних відносин, а також прав та інтересів громадян і юридичних осіб України

за кордоном. Дипломатичний працівник – державний службовець, який виконує дипломатичні або консульські функції в Україні чи за кордоном та має відповідний дипломатичний ранг. Адміністративно-технічний працівник – державний службовець, який здійснює адміністративно-технічне обслуговування системи органів дипломатичної служби. Працівники дипломатичної служби – дипломатичні працівники та адміністративно-технічні працівники системи органів дипломатичної служби.

Митний Кодекс України визначає, що *посадовими особами митної служби України* є працівники митних органів, спеціалізованих митних установ та організацій, на яких Митним Кодексом та іншими законами України покладено здійснення митної справи, організаційно-розпорядчих та консультативно-дорадчих функцій і яким присвоєно спеціальні звання. Порядок і умови прийняття на службу до митних органів, спеціалізованих митних установ та організацій, порядок та умови проходження служби, просування посадових осіб по службі, оплати та стимулювання праці в митних органах, спеціалізованих митних установах та організаціях визначаються законодавством України. У митній службі України діє Дисциплінарний статут, який затверджується законом.

В підпункті є) п. 1 частини 1 статті 4 передбачена відповідальність за корупційні правопорушення членів Центральної виборчої комісії. Центральна виборча комісія є постійно діючим колегіальним державним органом, який діє на підставі Конституції України, законів України і наділений повноваженнями щодо організації підготовки і проведення виборів Президента України, народних депутатів України, депутатів Верховної Ради Автономної Республіки Крим, депутатів місцевих рад та сільських, селищних, міських голів, всеукраїнського і місцевих референдумів в порядку та в межах, встановлених законами України.

Члени Центральної виборчої комісії відповідно до Закону України «Про Центральну виборчу комісію» є посадовими особами.

Визнання членів виборчих комісій посадовими (службовими) особами випливає з характеру повноважень, які вони виконують, а так само з прямих приписів закону. Кримінальний кодекс України відносить будь-якого члена виборчої комісії, у тому числі й дільничної, до службових осіб. У частині другій статті 157, частині третій статті 158 цього Кодексу йдеться про відповідальність

за вчинення певних злочинів «членом виборчої комісії або *іншою* службовою особою».

При цьому голова, заступник голови та секретар окружної та дільничної виборчої комісії мають особливий правовий статус. По-перше, виборче законодавство встановлює категорії керівних посад у відповідних виборчих комісіях, до яких відносяться голова, заступник голови та секретар окружної та дільничної виборчої комісії, а також відповідний порядок їх призначення. По-друге, ці особи наділяються додатковими повноваженнями організаційно-розпорядчого характеру.

До ознак статусу члена комісії як посадової особи слід віднести вимогу частини другої статті 26 Закону України «Про вибори народних депутатів України», яка надає право особі входити до складу лише однієї виборчої комісії, що здійснює підготовку та проведення виборів народних депутатів України, а також будь-яких інших виборів та референдумів, якщо такі вибори чи референдум проводяться одночасно з виборами народних депутатів України.

Посадові особи інших органів державної влади – службові особи, які здійснюють діяльність на державних посадах, не в інших державних органах перерахованих у коментарі до ст. 2 Закону.

В п. 2 частини 1 статті 4 передбачена відповідальність за корупційні правопорушення осіб, які для цілей цього Закону прирівнюються до осіб, уповноважених на виконання функцій держави або органів місцевого самоврядування. В пункті 2 міститься чотири види суб'єктів.

В підпункті а) п. 2 частини 1 статті 4 передбачена відповідальність за корупційні правопорушення посадових осіб юридичних осіб публічного права, які не зазначені в пункті 1 частини першої цієї статті, але одержують заробітну плату за рахунок державного чи місцевого бюджету.

Юридичною особою є організація, створена і зареєстрована у встановленому законом порядку. Юридична особа може бути створена шляхом об'єднання осіб та (або) майна. Юридичні особи, залежно від порядку їх створення, поділяються на юридичних осіб приватного права та юридичних осіб публічного права. Юридична особа публічного права створюється розпорядчим актом Президента України, органу державної влади, органу влади Автономної Республіки Крим або органу місцевого самоврядування.

В підпункті б) п. 2 частини 1 статті 2 передбачена відповідальність за корупційні правопорушення осіб, які не є державними службовцями, посадовими особами місцевого самоврядування, але надають публічні послуги (аудитори, нотаріуси, експерти, оцінювачі, арбітражні керуючі, незалежні посередники чи члени трудового арбітражу під час розгляду колективних трудових спорів, третейські судді, а також у встановлених законом випадках інші особи).

Аудиторська діяльність – підприємницька діяльність, яка включає в себе організаційне і методичне забезпечення аудиту, практичне виконання аудиторських перевірок (аудит) та надання інших аудиторських послуг.

Аудит – перевірка даних бухгалтерського обліку і показників фінансової звітності суб'єкта господарювання з метою висловлення незалежної думки аудитора про її достовірність в усіх суттєвих аспектах та відповідність вимогам законів України, положень (стандартів) бухгалтерського обліку або інших правил (внутрішніх положень суб'єктів господарювання) згідно із вимогами користувачів. Аудит здійснюється незалежними особами (аудиторами), аудиторськими фірмами, які уповноважені суб'єктами господарювання на його проведення. Аудитором може бути фізична особа, яка має сертифікат, що визначає її кваліфікаційну придатність на заняття аудиторською діяльністю на території України. Аудитор має право займатися аудиторською діяльністю як фізична особа – підприємець або у складі аудиторської фірми з дотриманням вимог Закону та інших нормативно-правових актів лише після включення його до Реєстру аудиторських фірм та аудиторів. Аудиторам забороняється безпосередньо займатися іншими видами підприємницької діяльності, що не виключає їх права отримувати дивіденди від акцій та доходи від інших корпоративних прав. Аудитором не може бути особа, яка має судимість за корисливі злочини.

Вчинення нотаріальних дій в Україні покладається на *нотаріусів*, які працюють в державних нотаріальних конторах, державних нотаріальних архівах (державні нотаріуси) або займаються приватною нотаріальною діяльністю (приватні нотаріуси). Нотаріусом може бути громадянин України, який має вищу юридичну освіту, володіє державною мовою, має стаж роботи у сфері права не менше трьох років, пройшов стажування протягом одного року в державній нотаріальній конторі або у приватного нотаріуса, склав

кваліфікаційний іспит, одержав свідоцтво про право на заняття нотаріальною діяльністю. Не може бути нотаріусом особа, яка має судимість за вчинення злочину, обмежена у дієздатності або визнана недієздатною за рішенням суду. Нотаріус не може займатися підприємницькою або адвокатською діяльністю, бути засновником адвокатських об'єднань, перебувати на державній службі або на службі в органах місцевого самоврядування, перебувати у штаті інших юридичних осіб, входити самостійно, через представника або підставних осіб до складу правління чи інших виконавчих органів господарських організацій, кредитно-фінансових установ, а також виконувати іншу оплачувану роботу, крім викладацької, наукової і творчої, у вільний від роботи час. Реєстраційна справа приватного нотаріуса зберігається і ведеться Головним управлінням юстиції Міністерства юстиції України в Автономній Республіці Крим, головними управліннями юстиції в областях, містах Києві та Севастополі.

Експертом є особа, якій доручено провести дослідження матеріальних об'єктів, явищ і процесів, що містять інформацію про обставини справи, і дати висновок з питань, які виникають під час розгляду справи і стосуються сфери її спеціальних знань.

Закон України «Про оцінку майна, майнових прав та професійну оціночну діяльність в Україні» визначає правові засади здійснення оцінки майна, майнових прав та професійної оціночної діяльності в Україні, її державного та громадського регулювання, забезпечення створення системи незалежної оцінки майна з метою захисту законних інтересів держави та інших суб'єктів правовідносин у питаннях оцінки майна, майнових прав та використання її результатів.

Суб'єктами оціночної діяльності є:

суб'єкти господарювання – зареєстровані в установленому законодавством порядку фізичні особи – суб'єкти підприємницької діяльності, а також юридичні особи незалежно від їх організаційно-правової форми та форми власності, які здійснюють господарську діяльність, у складі яких працює хоча б один оцінювач, та які отримали сертифікат суб'єкта оціночної діяльності;

органи державної влади та органи місцевого самоврядування, які отримали повноваження на здійснення оціночної діяльності в процесі виконання функцій з управління та розпорядження дер-

жавним майном та (або) майном, що є у комунальній власності, та у складі яких працюють оцінювачі.

Оцінювачами можуть бути громадяни України, іноземці та особи без громадянства, які склали кваліфікаційний іспит та одержали кваліфікаційне свідоцтво оцінювача відповідно до вимог Закону. Оцінювачем не може бути особа, яка має непогашену судимість за корисливі злочини.

Арбітражний керуючий (розпорядник майна, керуючий санацією, ліквідатор) – фізична особа, яка має ліцензію, видану в установленому законодавством порядку, та діє на підставі ухвали господарського суду. Одна і та ж особа може виконувати функції арбітражного керуючого (розпорядника майна, керуючого санацією, ліквідатора) на всіх стадіях провадження у справі про банкрутство відповідно до вимог Закону України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом». У разі, коли господарському суду не запропоновано кандидатуру арбітражного керуючого, суд має право призначити арбітражним керуючим працівника державного органу з питань банкрутства за поданням останнього.

Якщо інше не передбачено Законом України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом», арбітражним керуючим (розпорядником майна, керуючим санацією, ліквідатором) може бути призначено фізичну особу – суб'єкта підприємницької діяльності, яка має вищу юридичну або економічну освіту, володіє спеціальними знаннями та не є зацікавленою особою щодо боржника і кредиторів. Арбітражні керуючі діють на підставі ліцензії арбітражного керуючого, виданої уповноваженим органом у порядку, встановленому законом.

Анулювання ліцензії арбітражного керуючого під час здійснення арбітражним керуючим своїх повноважень є підставою для усунення його від виконання обов'язків арбітражного керуючого під час провадження у справі про банкрутство. Про усунення арбітражного керуючого від виконання обов'язків з цих підстав під час провадження у справі господарський суд виносить ухвалу.

Арбітражними керуючими не можуть бути призначені:

- особи, які згідно з Законом вважаються заінтересованими;
- особи, які здійснювали раніше управління цим боржником – юридичною особою, за винятком випадків, коли з дня усунен-

ня цієї особи від управління зазначеним боржником минуло не менше трьох років, якщо інше не встановлено Законом;
- особи, яким заборонено здійснювати цей вид підприємницької діяльності або займати керівні посади;
- особи, які мають судимість за вчинення корисливих злочинів.

Закон України «Про порядок вирішення колективних трудових спорів (конфліктів)» визначає правові і організаційні засади функціонування системи заходів по вирішенню колективних трудових спорів (конфліктів) і спрямований на здійснення взаємодії сторін соціально-трудових відносин у процесі врегулювання колективних трудових спорів (конфліктів), що виникли між ними. Незалежний посередник – визначена за спільним вибором сторін особа, яка сприяє встановленню взаємодії між сторонами, проведенню переговорів, бере участь у виробленні примирною комісією взаємоприйнятного рішення.

В підпункті в) п. 2 частини 1 статті 4 передбачена відповідальність за корупційні правопорушення посадових осіб іноземних держав, а також іноземних третейських суддів, осіб, які уповноважені вирішувати цивільні, комерційні або трудові спори в іноземних державах у порядку, альтернативному судовому.

Відповідно до Митного кодексу України до посадових осіб представництв іноземних держав та міжнародних організацій акредитованих в Україні відносяться:
- глави дипломатичних представництв та члени дипломатичного персоналу;
- посадові особи консульських установ;
- представники іноземних держав при міжнародних організаціях;
- посадові особи міжнародних організацій.

В підпункті г) п. 2 частини 1 статті 4 передбачена відповідальність за корупційні правопорушення посадових осіб міжнародних організацій, а також членів міжнародних парламентських асамблей, учасником яких є Україна, та суддів і посадових осіб міжнародних судів.

Міжнародні організації – це організації трьох або більше урядів, спрямовані на вирішення певних спільних завдань чи організації проектів. Такі організації є важливими суб'єктами в публічному міжнародному праві, починають діяти після підписання певно-

го взаємного договору, ратифікованого державами-учасниками. Такими організаціями є Всесвітня організація охорони здоров'я, Європейський банк реконструкції та розвитку, Міжнародний валютний фонд, Світова організація торгівлі, Організація Об'єднаних Націй та інші.

В п. 3 частини 1 статті 4 передбачена відповідальність за корупційні правопорушення осіб, які постійно або тимчасово обіймають посади, пов'язані з виконанням організаційно-розпорядчих чи адміністративно-господарських обов'язків, або особи, спеціально уповноважені на виконання таких обов'язків в юридичних особах, а також фізичні особи – підприємці.

Порядок утворення та правовий статус юридичних осіб публічного права встановлюються Конституцією України та законом.

Посадові особи – фізичні особи, які займають постійно чи тимчасово на підприємствах, в установах чи організаціях (юридичних особах публічного права) незалежно від форм власності посади, пов'язані з виконанням організаційно-розпорядчих або адміністративно-господарських обов'язків, або виконують такі обов'язки за спеціальним повноваженням.

Організаційно-розпорядчі обов'язки – це функції по здійсненню керівництва галуззю промисловості, трудовим колективом, ділянкою роботи, виробничою діяльністю окремих працівників на підприємствах, в установах чи організаціях незалежно від форм власності. Такі функції, зокрема, виконують керівники міністерств, відомств, державних, колективних чи приватних підприємств, державних, колективних чи приватних установ і організацій, їх заступники, керівники структурних підрозділів (начальники цехів, завідуючі відділами, лабораторіями, кафедрами, їх заступники тощо), керівники дільниць (майстри, виконроби, бригадири і т. п.).

Адміністративно-господарські обов'язки – це повноваження по управлінню чи розпорядженню державним, колективним чи приватним майном (встановлення порядку його зберігання, переробки, реалізації, забезпечення контролю за цими операціями тощо). Такі повноваження у тому чи іншому обсязі є у начальників планово-господарських, постачальних, фінансових відділів і служб, їх заступників, завідуючих складами, магазинами, майстернями, ательє, їх заступників, керівників відділів цих підприємств, відомчих ревізорів і контролерів тощо.

Підприємець – фізична особа, яка є громадянином України, іноземним громадянином, особою без громадянства, що здійснює підприємницьку діяльність. Громадянин визнається суб'єктом господарювання у разі здійснення ним підприємницької діяльності за умови державної реєстрації його як підприємця без статусу юридичної особи. Громадянин-підприємець відповідає за своїми зобов'язаннями усім своїм майном, на яке відповідно до закону може бути звернено стягнення.

В п. 4 частини 1 статті 4 передбачена відповідальність за корупційні правопорушення посадових осіб юридичних осіб, фізичних осіб – у разі одержання від них особами, зазначеними в пунктах 1–2 частини першої цієї статті, або за участю цих осіб іншими особами неправомірної вигоди.

Відповідно до цього пункту суб'єктом відповідальності може бути посадова особа будь-якої юридичної особи або фізична особа.

Стаття 5. Суб'єкти, які здійснюють заходи щодо запобігання та протидії корупції

1. Президент України, Верховна Рада України, органи прокуратури України здійснюють заходи щодо запобігання та протидії корупції в межах повноважень, визначених Конституцією України та законами.

2. Органи державної влади здійснюють заходи щодо запобігання та протидії корупції або беруть участь у їх здійсненні в межах повноважень, визначених законами та іншими виданими на їх основі нормативно-правовими актами.

3. Кабінет Міністрів України спрямовує і координує роботу органів виконавчої влади щодо запобігання і протидії корупції відповідно до Конституції і законів України, актів Президента України.

4. Координацію реалізації органами виконавчої влади визначеної Президентом України антикорупційної стратегії здійснює спеціально уповноважений орган з питань антикорупційної політики, який утворюється Президентом України і діє відповідно до вимог, встановлених законом.

5. Спеціально уповноважені суб'єкти, які в межах своєї компетенції безпосередньо здійснюють заходи щодо виявлення, припинення та розслідування корупційних правопорушень (далі –

спеціально уповноважені суб'єкти у сфері протидії корупції), визначаються законом.

Спеціально уповноваженими суб'єктами у сфері протидії корупції є спеціальні підрозділи по боротьбі з організованою злочинністю Міністерства внутрішніх справ України, податкової міліції, по боротьбі з корупцією та організованою злочинністю Служби безпеки України, Військової служби правопорядку у Збройних Силах України, якщо інше не передбачено законом.

Координацію діяльності правоохоронних органів з питань протидії корупції здійснюють в межах наданих повноважень, визначених законами, Генеральний прокурор України та підпорядковані йому прокурори.

6. Суб'єктами, які беруть участь у запобіганні, виявленні, а в установлених законом випадках і у здійсненні заходів щодо припинення корупційних правопорушень, відновленні порушених прав чи інтересів фізичних та юридичних осіб, інтересів держави, а також в інформаційному і науково-дослідному забезпеченні здійснення заходів щодо запобігання та протидії корупції, у міжнародному співробітництві в цій сфері, є:

1) уповноважені підрозділи органів державної влади;

2) місцеві органи виконавчої влади, органи місцевого самоврядування;

3) підприємства, установи, організації незалежно від підпорядкованості та форми власності, їх посадові особи, а також громадяни, об'єднання громадян за їх згодою.

7. Посадові і службові особи органів державної влади, посадові особи місцевого самоврядування, юридичних осіб, їх структурних підрозділів у разі виявлення корупційного правопорушення чи одержання інформації про вчинення такого правопорушення працівниками відповідних органів державної влади, органів місцевого самоврядування, юридичних осіб, їх структурних підрозділів зобов'язані у межах своїх повноважень ужити заходів щодо припинення такого правопорушення та негайно письмово повідомити про його вчинення спеціально уповноважений суб'єкт у сфері протидії корупції.

1. Під заходами запобігання у Законі «Про засади запобігання та протидії корупції» слід розуміти комплекс заходів загально-со-

ціальної, спеціально-кримінологічної та індивідуальної спрямованості щодо недопущення вчинення особами корупційних правопорушень або припинення такої діяльності на різних стадіях її розвитку, які проводяться визначеними у цьому Законі суб'єктами.

Протидія корупції – специфічний вид діяльності у сфері соціального управління, що включає систему заходів політичного, правового, організаційно-управлінського, ідеологічного, соціально-психологічного та іншого характеру, спрямованих на зменшення її обсягів, зміну характеру корупційних проявів, обмеження впливу корупції на соціальні процеси, збільшення ризику для корупціонерів, усунення соціальних передумов корупції, причин та умов корупційних діянь, виявлення, припинення та розслідування проявів корупції, притягнення осіб, винних у вчинені корупційних правопорушень, до юридичної відповідальності, поновлення законних прав та інтересів фізичних і юридичних осіб, усунення наслідків корупційних діянь.

Протидія корупції включає комплекс заходів різної міри впливу, спрямованих на: моніторинг, профілактику, запобігання, виявлення та припинення корупційних діянь; притягнення корупціонерів до відповідальності; формування негативного ставлення громадськості до корупції та корупціонерів.

В ч. 1 ст. 5 даного Закону вказані наступні суб'єкти, які здійснюють заходи запобігання та протидії корупції:

Президент України – глава держави – з моменту складення ним присяги народові і до моменту складання такої присяги новообраним Президентом України або дострокового припинення повноважень Президента України.

Президент України є главою держави і виступає від її імені.

Президент України є гарантом державного суверенітету, територіальної цілісності України, додержання Конституції України, прав і свобод людини і громадянина (ст. 102 Конституції України).

Президент України обирається громадянами України на основі загального, рівного і прямого виборчого права шляхом таємного голосування строком на п'ять років (ст. 103 Конституції України).

Так, Президент України у межах своїх повноважень, що окреслюються Конституцією України, підписує закони, прийняті Верховною Радою України, затверджує загальнонаціональні програми, стратегії, концепції. Зокрема, прикладом є: Закон України «Про

засади запобігання та протидії корупції», який визначає основні засади запобігання і протидії корупції в публічній і приватній сферах суспільних відносин, відшкодування завданої внаслідок вчинення корупційних правопорушень збитків, шкоди, поновлення порушених прав, свобод чи інтересів фізичних осіб, прав чи інтересів юридичних осіб, інтересів держави; Національна антикорупційна стратегія на 2011–2015 роки, затверджена указом Президента України від 24 жовтня 2011 року № 1001, основною метою якої є зменшення рівня корупції в Україні шляхом усунення передумов її виникнення через впровадження превентивних заходів, зміцнення режиму законності, а також формування у суспільстві нетерпимого, негативного ставлення до корупції як суспільно небезпечного явища за допомогою спільних зусиль державних та громадських структур, за участю міжнародних організацій.

Верховна Рада України – представницький орган державної влади України, який має колегіальний характер і складається з чотирьохсот п'ятдесяти народних депутатів України, обраних строком на чотири роки на основі загального, рівного і прямого виборчого права шляхом таємного голосування.

Верховна Рада України є єдиним органом законодавчої влади, що уповноважений приймати закони.

До органів та підрозділів Верховної Ради України, що створені для запобігання та протидії корупції, слід віднести Комітет Верховної Ради України з питань боротьби з організованою злочинністю і корупцією (ст.ст. 24, 25 Закону «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю»).

Відповідно до пп. 3 та 6 ч. 1 ст. 85 Конституції України, до повноважень Верховної Ради України належить визначення засад внутрішньої і зовнішньої політики, затвердження загальнодержавних програм економічного та соціального розвитку, а згідно з пп. 12, 14, 17, 22 ч. 1 ст. 92 Конституції України виключно згідно із законами України визначаються: організація і діяльність органів виконавчої влади, основи державної служби; організація і діяльність прокуратури, органів дізнання і слідства; основи національної безпеки; діяння, які є злочинами, адміністративними або дисциплінарними правопорушеннями, та відповідальність за них. Окрім того, Верховна Рада України, як суб'єкт запобігання корупції, згідно ч. 3 ст. 80 Конституції України надає дозвіл на притягнення до кримі-

нальної відповідальності чи затримання або арешт народних депутатів, які підозрюються у вчиненні корупційних злочинів.

Повноваження Верховної Ради України реалізуються спільною діяльністю народних депутатів України на засіданнях Верховної Ради України під час її сесій.

Повноваження народних депутатів України визначаються Конституцією та законами України. Народні депутати України можуть добровільно об'єднуватися у фракції за умови, що до складу кожної з них входить не менш як 14 депутатів.

Народний депутат України – це обраний відповідно до Закону України «Про вибори народних депутатів України» представник народу у Верховній Раді України і уповноважений ним протягом строку депутатських повноважень здійснювати повноваження, передбачені Конституцією України та законами України. Повноваження народного депутата України починаються після складення ним присяги на вірність Україні перед Верховною Радою України з моменту скріплення присяги особистим підписом під її текстом і припиняється з моменту відкриття першого засідання Верховної Ради нового скликання або у разі дострокового припинення його повноважень. Особливістю статусу народного депутата України є те, що він здійснює свої повноваження на постійній основі (ст. ст. 1,2 Закону «Про статус народного депутата України»).

Органи прокуратури, згідно ст. 121 Конституції України, здійснюють: підтримання державного обвинувачення в суді; представництво інтересів громадянина або держави в суді у випадках, визначених законом; нагляд за додержанням законів органами, які проводять оперативно-розшукову діяльність, дізнання, досудове слідство; нагляд за додержанням законів при виконанні судових рішень у кримінальних справах, а також при застосуванні інших заходів примусового характеру, пов'язаних з обмеженням особистої свободи громадян.

До органів прокуратури відносяться: Генеральна прокуратура України, прокуратури Автономної Республіки Крим, областей, міст Києва і Севастополя (на правах обласних), міські, районні, міжрайонні, інші прирівняні до них прокуратури, а також військові прокуратури.

До органів військових прокуратур належать військові прокуратури регіонів і військова прокуратура Військово-Морських Сил

України (на правах обласних), військові прокуратури гарнізонів (на правах міських).

Відповідно до ст. 122 Конституції України, Прокуратуру України очолює Генеральний прокурор України, який призначається на посаду за згодою Верховної Ради України та звільняється Президентом України. Верховна Рада України може висловити недовіру Генеральному прокуророві України, що має наслідком його відставку з посади. Строк повноважень Генерального прокурора України – п'ять років.

Прокурори відповідно до своїх повноважень мають право складати протокол про вчинення корупційного діяння чи іншого правопорушення.

2. У заходах запобігання та протидії корупції беруть участь органи державної влади, тобто та складова державного механізму, яка наділена владними повноваженнями, обсяг яких визначається Конституцією України та законами. Діяльність органів державної влади забезпечують посадові та службові особи, які працюють на професійних засадах, можуть здійснювати юридично чинні дії та мають статус державного службовця.

Організація та діяльність органів державної влади здійснюється за принципом народного суверенітету, одним з елементів якої є поділ державної влади на виконавчу, законодавчу та судову. Окреме місце в органах державної влади займають Президент України та органи прокуратури.

Державні органи безпосередньо здійснюють заходи по запобіганню та протидії корупції. Цю діяльність забезпечують посадові та службові особи.

Поняття державних службовців випливає зі ст. 1 Закону «Про державну службу», де сказано, що «державна служба в Україні – це професійна діяльність осіб, які займають посади в державних органах та їх апараті щодо практичного виконання завдань і функцій держави та одержують заробітну плату за рахунок державних коштів. Ці особи є державними службовцями і мають відповідні службові повноваження»

Однак вищезазначене положення не дозволяє визначити поняття «державний службовець», воно лише надає можливість сформулювати три ознаки, за якими до державних службовців можна віднести осіб, які: 1) займають посади в державних органах та їх

апаратах; 2) професійно займаються діяльністю щодо практичного виконання завдань і функцій держави; 3) одержують заробітну плату за рахунок державних коштів.

Згідно частини другої статті 2 Закону України «Про державну службу», посадовими особами вважаються керівники та заступники керівників державних органів та їх апарату, інші державні службовці, на яких законами або іншими нормативними актами покладено здійснення організаційно-розпорядчих та консультативно-дорадчих функцій.

Під посадою в державних органах та їх апараті розуміється визначена структурою та штатним розписом первинна структурна одиниця державного органу та його апарату, на яку покладено встановлене нормативними актами коло службових повноважень.

У Пояснювальній записці до проекту Закону України про внесення змін до Господарського кодексу України (щодо адміністративної відповідальності керівників, посадових осіб та громадян-підприємців) вказано, що аналіз змісту статей 19, 40, 42, 55, 56 Конституції України дає підстави зробити висновок, що положення, закріплені в зазначених статтях, визначають, що в діяльності держави, її органів, установ, організацій незалежно від форм власності поряд із інститутом «посадових осіб» функціонує й інститут «службових осіб».

При цьому слід враховувати, що правовий стан останніх, функції і повноваження багато в чому схожі з правовим статусом, функціями і повноваженнями посадових осіб, але водночас необхідно зазначити, що категорія «службових осіб» не ідентична категорії «посадових осіб», що конституційно закріплена як самостійна категорія державних службовців, співробітників, працюючих в державних органах, органах місцевого самоврядування, на підприємствах, в установах, організаціях державної форми власності. Одночасно слід зазначити, що службовими особами, на наш погляд, слід вважати і адміністративно-управлінський апарат органів, підприємств, установ і організацій недержавної форми власності (колективна, приватна).

У пунктах 1 та 2 Примітки до статті 364 Кримінального кодексу України міститься поняття службової особи. Так, службовими є особи, які постійно чи тимчасово здійснюють функції представників влади, а також обіймають постійно чи тимчасово на підпри-

ємствах, в установах чи організаціях незалежно від форми власності посади, пов'язані з виконанням організаційно-розпорядчих чи адміністративно-господарських обов'язків, або виконують такі обов'язки за спеціальним повноваженням. Службовими особами також визнаються іноземці або особи без громадянства, які виконують обов'язки, зазначені в пункті 1 цієї Примітки.

Частинами третьою, четвертою та п'ятою пункту 1 постанови Пленуму Верховного Суду України «Про судову практику у справах про хабарництво» передбачено, що організаційно-розпорядчі обов'язки – це обов'язки по здійсненню керівництва галуззю промисловості, трудовим колективом, ділянкою роботи, виробничою діяльністю окремих працівників на підприємствах, в установах чи організаціях незалежно від форми власності. Такі функції виконують, зокрема, керівники міністерств, інших центральних органів виконавчої влади, державних, колективних чи приватних підприємств, установ і організацій, їх заступники, керівники структурних підрозділів, їх заступники, особи, які керують ділянками робіт.

Адміністративно-господарські обов'язки – це обов'язки по управлінню або розпорядженню державним, колективним чи приватним майном. Такі повноваження в тому чи іншому обсязі є у начальників планово-господарських, постачальних, фінансових відділів і служб, завідуючих складами, магазинами, майстернями, ательє, їх заступників, керівників відділів підприємств, відомчих ревізорів та контролерів тощо.

Особа є службовою не тільки тоді, коли вона здійснює відповідні функції чи виконує обов'язки постійно, тимчасово або за спеціальним повноваженням, за умови, що зазначені функції чи обов'язки покладені на неї правомочним органом або правомочною службовою особою.

Під службовими особами згідно до законодавства розуміють:

1) в конституційному праві – осіб, які працюють в органах місцевого самоврядування, мають відповідні посадові повноваження щодо здійснення організаційно-розпорядчих та консультативно-дорадчих функцій і отримують заробітну плату за рахунок місцевого бюджету;

2) в кримінальному праві – осіб, які постійно чи тимчасово здійснюють функції представників влади, а також обіймають постійно чи тимчасово на підприємствах, в установах чи організаціях

незалежно від форми власності посади, пов'язані з виконанням організаційно-розпорядчих чи адміністративно-господарських обов'язків, або виконують такі обов'язки за спеціальним повноваженням. Службовими особами також визнаються іноземці або особи без громадянства, які виконують зазначені обов'язки;

3) в цивільному праві поняття «службова особа» застосовується для визначення особи відповідної юридичної особи, уповноваженої за законом вчиняти від її імені правочини, спрямовані на встановлення, зміну або припинення цивільних прав та обов'язків.

4) в міжнародному праві розрізняють термін:

– «консульська службова особа» – будь-яка особа, включаючи главу консульства, якій доручено виконання консульських функцій. У визначення «консульська службова особа» включаються також особи, відряджені до консульства для навчання консульській службі (стажисти);
– «консульська посадова особа» – особа, включаючи главу консульської установи, якій доручено виконувати консульські функції;

3. Координацію та контроль за діяльністю органів виконавчої влади щодо запобігання та протидії корупції здійснює Кабінет Міністрів України.

Кабінет Міністрів України є вищим органом у системі органів виконавчої влади України (ст. 113 Конституції України).

Кабінет Міністрів України відповідальний перед Президентом України та підконтрольний і підзвітний Верховній Раді України.

Кабінет Міністрів України у своїй діяльності керується Конституцією і законами України, актами Президента України. До складу Кабінету Міністрів України входять Прем'єр-міністр України, Перший віце-прем'єр-міністр, три віце-прем'єр-міністри, міністри.

Діяльність Кабінету Міністрів України забезпечує Секретаріат Кабінету Міністрів України.

Відповідно до п. 1 та 7 ст. 116 Конституції України Кабінет Міністрів України забезпечує внутрішню і зовнішню політику держави, здійснює заходи щодо забезпечення національної безпеки України, боротьби зі злочинністю. Антикорупційну політику реалізовано у відповідних законодавчих актах.

Одним із головних факторів об'єднання зусиль протидії корупційним правопорушенням є координація взаємодії органів та по-

садових осіб, які уповноважені здійснювати заходи запобігання та протидії корупції.

Координація діяльності органів виконавчої влади щодо запобігання та протидії корупції – це одна з управлінських функцій, яку здійснює Кабінет Міністрів України, що об'єднує і систематизує зусилля для досягнення конкретно поставленої мети.

Характерною особливістю координації є те, що під час її здійснення формують конкретні цілі, коригуючи чи підтримуючи внутрішні та зовнішні фактори впливу щодо забезпечення узгоджувальних дій органів виконавчої влади щодо запобігання та протидії корупції. Затверджена Кабінетом Міністрів України Державна програма щодо запобігання і протидії корупції на 2011–2015 роки (постанова Кабінету Міністрів України від 28 листопада 2011 р. N 1240), у межах якої координується запобігання корупції усіма суб'єктами у здійсненні ними профілактичної діяльності у цій сфері.

Контроль – це процес забезпечення досягнення цілей за допомогою оцінки та аналізу результатів діяльності, оперативного втручання у процес діяльності і прийняття коригуючих дій. Контроль – це спостереження за процесом функціонування об'єкта й перевірка його відповідності щодо ухвалених управлінських рішень, законів, планів, норм, стандартів, правил, наказів та ін.; виявлення результатів впливу суб'єкта на об'єкт, допущених відхилень від вимог управлінських рішень, від встановлених принципів функціонування організації та регулювання. Виявляючи відхилення та їх причини, працівники контролю визначають можливості цілеспрямованого коригування поведінки об'єкта управління, способи впливу на об'єкт з метою усунення відхилень, ліквідації перешкод на шляху оптимального функціонування системи.

4. Координацію реалізації органами виконавчої влади визначеної Президентом України антикорупційної стратегії здійснює спеціально уповноважений орган з питань антикорупційної політики, який утворюється Президентом України і діє відповідно до вимог, встановлених законом.

Слід зазначити, що створення спеціального антикорупційного органу є однією з вимог плану дій (ПД) візової лібералізації з Євросоюзом, наданого Києву на саміті Україна-ЄС 22 листопада 2010 року. Зокрема, цей документ зобов'язує Україну «ухвалити

законодавство про запобігання та боротьбу з корупцією і створити єдиний та незалежний антикорупційний орган». Це зобов'язання Україна повинна виконати у рамках 1-ї фази ПД, яке українська влада обіцяла завершити до грудневого саміту Україна-ЄС.

Отже, відповідно до Указу Президента України № 964/2011 «Про першочергові заходи з реалізації Закону України «Про засади запобігання і протидії корупції»», з метою забезпечення безумовного виконання Закону України «Про засади запобігання і протидії корупції» та відповідно до частини другої статті 102 та пунктів 1, 17 частини першої статті 106 Конституції України Президент України тимчасово поклав на Міністерство юстиції України функції спеціально уповноваженого органу з питань антикорупційної політики. Цьому відомству глава держави доручив: вжити заходів із формування та введення єдиного державного реєстру осіб, які вчинили корупційні правопорушення; внести проект Національної стратегії запобігання та протидії корупції (Національна антикорупційна стратегія на 2011–2015 роки затверджена Указом Президента від 24 жовтня 2011 року № 1001); внести проект закону про спеціально уповноважений орган із питань антикорупційної політики. Крім цього, Міністерство юстиції України інформуватиме громадськість про заходи щодо запобігання і протидії корупції, здійснені відповідно до вимог закону «Про засади запобігання і протидії корупції», а також відповідатиме за здійснення заходів, пов'язаних із залученням до формування та реалізації державної антикорупційної політики інститутів громадянського суспільства. На Мін'юст також покладено повноваження на здійснення в межах компетенції міжнародно-правового співробітництва з питань антикорупційної політики.

5. Даний Закон містить положення щодо спеціально уповноважених суб'єктів, які в межах своєї компетенції здійснюють заходи щодо виявлення, припинення та розслідування корупційних правопорушень.

Припинення корупційних правопорушень можна визначити як сукупність заходів державно-примусового припинення відповідних правопорушень, що розпочалися або готуються, поновлення порушених ними юридичних відносин, попередження шкідливих наслідків діянь, забезпечення умов для притягнення винних до відповідальності.

Розслідування корупційних правопорушень – це діяльність уповноважених суб'єктів по виявленню, фіксації, збереженню, обробці та аналізу інформації про вчинення корупційного правопорушення, що здійснюється у відповідності з вимогами Законів та підзаконних нормативно-правових актів.

Систему суб'єктів, які здійснюють заходи щодо запобігання та протидії корупції згідно Закону, складають:

1) Кабінет Міністрів України – як орган, що координує та контролює діяльність центральних та місцевих органів виконавчої влади щодо заходів запобігання та протидії корупції. Зокрема, Державна програма щодо запобігання і протидії корупції на 2011–2015 роки, затверджена постановою Кабінету Міністрів України від 28 листопада 2011 р. N 1240. Метою Програми є впровадження механізмів зменшення рівня корупції в Україні відповідно до положень Національної антикорупційної стратегії на 2011–2015 роки, схваленої Указом Президента України від 21 жовтня 2011 р. N 1001

2) Спеціально уповноважений орган (особа) з питань антикорупційної політики – як орган, що здійснює координацію діяльності центральних органів виконавчої влади з питань запобігання та протидії корупції. Відповідно до Указу Президента України № 964/2011 «Про першочергові заходи з реалізації Закону України «Про засади запобігання і протидії корупції» » з метою забезпечення безумовного виконання Закону України «Про засади запобігання і протидії корупції» та відповідно до частини другої статті 102 та пунктів 1, 17 частини першої статті 106 Конституції України Президент України тимчасово поклав на Міністерство юстиції України функції спеціально уповноваженого органу з питань антикорупційної політики.

3) Спеціально уповноважені суб'єкти (Міністерства внутрішніх справ України, податкової міліції, Служби безпеки України, Військової служби правопорядку у Збройних Силах України), які в межах своєї компетенції безпосередньо здійснюють заходи щодо виявлення, припинення та розслідування корупційних правопорушень.

Вжиття терміна «спеціально уповноважені суб'єкти» означає, що таку діяльність можуть здійснювати не всі суб'єкти зазначених органів, а лише певні – ті, до компетенції яких віднесено вжиття передбачених законом заходів щодо запобігання, виявлення, припинення, а також процесуальне фіксування ознак корупційних проявів, тощо.

Принципово важливим є те, що Закон визначив, про які саме підрозділи йдеться. До них відносяться спеціальні підрозділи по боротьбі з організованою злочинністю МВС України

МВС України є головним (провідним) органом у системі центральних органів виконавчої влади з питань формування і реалізації державної політики у сфері захисту прав і свобод громадян, інтересів суспільства і держави від протиправних посягань, ведення боротьби із злочинністю, охорони громадського порядку, забезпечення громадської безпеки, безпеки дорожнього руху, охорони та оборони особливо важливих державних об'єктів.

Спеціальними підрозділами по боротьбі з організованою злочинністю органів внутрішніх справ України є Головне управління по боротьбі з організованою злочинністю Міністерства внутрішніх справ України, управління по боротьбі з організованою злочинністю в Автономній Республіці Крим, областях, містах Києві та Севастополі, які підпорядковуються відповідно Міністру внутрішніх справ України та начальнику Головного управління по боротьбі з організованою злочинністю.

Основними завданнями підрозділів УБОЗ МВС України є:

– Виявлення та припинення діяльності стійких суспільно небезпечних організованих груп і злочинних організацій (далі ОГ і ЗО), які впливають на соціально-економічну і криміногенну ситуацію в регіоні та в державі, викриття злочинної діяльності їх лідерів та авторитетів.
– Виявлення, розкриття серійних, резонансних злочинів та вбивств на замовлення, учинених відносно народних депутатів України, державних службовців I-III категорій, а також відносно учасників організованих груп і злочинних організацій, злочинна діяльність яких викривалася УБОЗ у ході роботи у справах оперативного обліку.
– Боротьба з корупцією і хабарництвом у сферах, які мають стратегічне значення для економіки держави, серед посадових осіб судових, правоохоронних та контролюючих органів.
– Виявлення й ліквідація злочинних схем, спрямованих на легалізацію доходів, одержаних у результаті злочинної діяльності ОГ і ЗО.
– Здійснення розвідувально-пошукових заходів, спрямованих на отримання інформації про кримінальні процеси й тенденції розвитку організованої злочинності в державі.

– Забезпечення відшкодування збитків, заподіяних державі, юридичним та фізичним особам незаконною діяльністю ОГ і ЗО, корупційними діяннями посадових осіб.

Слід зазначити, що даний Закон не врахував вимоги Положення «Про державну службу боротьби з економічною злочинністю», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 5 липня 1993 року № 510. На цю службу (ДСБЕЗ) покладається обов'язок виявляти факти хабарництва, корупції та інших посадових зловживань і вживати заходів до запобігання їм. З цього можна зробити висновок, що боротьбу з корупцією (у тому числі складання протоколів про корупційні правопорушення) мають здійснювати також і підрозділи ДСБЕЗ.

Підрозділами податкової міліції, які здійснюють заходи щодо виявлення, припинення та розслідування корупційних правопорушень, є Управління по боротьбі з корупцією та безпеки в органах державної податкової служби ДПА України відділи по боротьбі з корупцією та безпеки в органах державної податкової служби ДПА в Автономній Республіці Крим, областях, містах Києві та Севастополі (ст. ст. 19, 20 Закону «Про державну податкову службу в Україні», наказ ДПА України від 8 листопада 2000 року № 590).

Зазначене Управління є самостійним структурним підрозділом податкової міліції ДПА України, який підпорядковується безпосередньо Голові ДПА України. Вказані відділи в АР Крим, областях, містах Києві та Севастополі безпосередньо підпорядковуються Управлінню по боротьбі з корупцією та безпеки в органах державної податкової служби ДПА України.

Законом «Про державну податкову службу в Україні» (ст. 19) до завдань податкової міліції віднесено запобігання корупції в органах державної податкової служби та виявлення її фактів. Відповідно до п. 2 Положення про управління по боротьбі з корупцією та безпеки в органах державної податкової служби ДПА України, затвердженого наказом ДПА України від 8 листопада 2000 року, основними завданнями відповідних підрозділів, є:

– попередження корупційних діянь та інших правопорушень, пов'язаних з корупцією в органах державної податкової служби України, виявлення, припинення її проявів та забезпечення адміністративного провадження у справах про корупційні діяння та інші правопорушення, пов'язані з корупцією;

– попередження посадових та інших злочинів, які пов'язані із службовою діяльністю працівників державної податкової служби, їх виявлення та розкриття.

Служба безпеки України – державний правоохоронний орган спеціального призначення, який забезпечує державну безпеку України.

Спеціальними підрозділами по боротьбі з корупцією та організованою злочинністю Служби безпеки України є Головне управління по боротьбі з корупцією та організованою злочинністю Центрального управління Служби безпеки України і відділи по боротьбі з корупцією та організованою злочинністю органів СБУ в Автономній Республіці Крим, областях, містах Києві та Севастополі.

Відділи, відділення або групи по боротьбі з корупцією і організованою злочинністю у містах (крім Києва та Севастополя) створюються в міру необхідності і підпорядковуються відділам по боротьбі з корупцією і організованою злочинністю.

Військова служба правопорядку у Збройних Силах України – спеціальне правоохоронне формування у складі Збройних Сил України, призначене для забезпечення правопорядку і військової дисципліни серед військовослужбовців Збройних Сил України у місцях дислокації військових частин, у військових навчальних закладах, установах та організаціях (далі – військові частини), військових містечках, на вулицях і в громадських місцях; для запобігання злочинам, іншим правопорушенням у Збройних Силах України, їх розкриття і припинення; для захисту життя, здоров'я, прав і законних інтересів військовослужбовців, військовозобов'язаних під час проходження ними зборів, працівників Збройних Сил України, а також для захисту майна Збройних Сил України від розкрадання та інших протиправних посягань, а так само для участі у протидії диверсійним проявам і терористичним актам на військових об'єктах (ст. 1 Закону «Про військову службу правопорядку у Збройних Силах України»).

Постанова (від 25 травня1998 року № 13) згідно роз'яснення Пленуму Верховного Суду України військовослужбовців (крім тих, що проходять строкову службу) відносить до осіб, які можуть бути притягнені до відповідальності за вчинення корупційних правопорушень.

Військовослужбовцями є особи, які проходять військову службу у Збройних Силах України та інших військових формуваннях.

Військова служба – це державна служба особливого характеру, яка полягає у професійній діяльності придатних для неї за станом здоров'я і віком громадян України, пов'язаній із захистом Вітчизни. Видами військової служби є: а) строкова військова служба; б) військова служба за контрактом солдат і матросів, сержантів і старшин; в) військова служба за контрактом прапорщиків та мічманів; г) військова служба (навчання) за контрактом курсантів, слухачів (вищих військових навчальних закладів, а також вищих навчальних закладів, що мають кафедри військової підготовки (факультети військової підготовки, відділення військової підготовки, інститути військової підготовки) за програмами підготовки на посади осіб офіцерського складу; д) військова служба за контрактом осіб офіцерського складу; е) військова служба осіб офіцерського складу за призовом; ж) кадрова військова служба осіб офіцерського складу, зарахованих до ЗС та інших військових формувань до введення військової служби за контрактом.

Правовий статус курсанта школи прапорщиків залежить від того, був він зарахований до такої школи під час проходження строкової військової служби чи військової служби за контрактом, а також від того, чи було йому до зарахування у школу прапорщиків присвоєно сержантське звання.

Військове формування – створена відповідно до законодавства сукупність військових об'єднань, з'єднань і частин та органів управління ними, які комплектуються військовослужбовцями і призначені для оборони України, захисту її суверенітету, державної незалежності і національних інтересів, територіальної цілісності і недоторканості у випадку озброєної агресії, збройного конфлікту або загрози нападу шляхом безпосереднього ведення військових (бойових) дій.

Крім Збройних Сил військовими формуваннями слід визнавати Державну прикордонну службу, внутрішні війська МВС, Головне управління державної охорони України, війська урядового зв'язку та інші підрозділи Служби безпеки України.

4) Генеральний прокурор України та підпорядковані йому прокурори – здійснюють у межах наданих повноважень координацію діяльності правоохоронних органів з питань протидії корупції.

Закон України «Про прокуратуру» закріплює положення прокурорського нагляду за дотриманням законів в Україні.

Прокурорський нагляд за додержанням і правильним застосуванням законів Кабінетом Міністрів України, Державною митною службою, іншими центральними органами виконавчої влади, органами державного і господарського управління та контролю, Радою міністрів Автономної Республіки Крим, місцевими Радами, їх виконавчими органами, військовими частинами, політичними партіями, громадськими організаціями, масовими рухами, підприємствами, установами і організаціями, незалежно від форм власності, підпорядкованості та приналежності, посадовими особами та громадянами здійснюється Генеральним прокурором України і підпорядкованими йому прокурорами (ст. 1 Закону «Про прокуратуру»).

Крім того, у п. 4., ч. 1., ст. 5 цього ж Закону вказано, що однією з функцій прокуратури є нагляд за додержанням законів при виконанні судових рішень у кримінальних справах, а також при застосуванні інших заходів примусового характеру, пов'язаних з обмеженням особистої свободи громадян.

6. При вчиненні корупційного правопорушення майже завжди має місце завдання шкоди. Така шкода може бути завдана як фізичній, так і юридичній особі.

Шкода – (в цивільному праві) применшення, знищення суб'єктивного цивільного права або блага. У юридичній літературі, судовій і арбітражній практиці використовуються поняття «шкода», «збиток», «збитки». Шкода і збиток найчастіше розглядаються як синоніми. Поняття «шкода» і «збитки» не співпадають. Ширше перше поняття, що підрозділяється на майнову і немайнову шкоду. Під майновою шкодою розуміються матеріальні (економічні) наслідки правопорушення, що мають вартісну форму. Грошову оцінку майнової шкоди називають збитками. Під немайновою шкодою, заподіяною юридичній особі, слід розуміти втрати немайнового характеру, що настали у зв'язку з приниженням її ділової репутації, посяганням на фірмове найменування, товарний знак, виробничу марку, розголошенням комерційної таємниці, а також вчиненням дій, спрямованих на зниження престижу чи підрив довіри до її діяльності (Великий юридичний словник).

Згідно з роз'ясненнями Пленуму Верховного Суду України від 31 березня 1195 року № 4 «Про судову практику в справах про відшкодування моральної (немайнової) шкоди» під моральною (не-

майновою) шкодою треба розуміти втрати немайнового характеру внаслідок моральних чи фізичних страждань або інших негативних явищ, заподіяних фізичній чи юридичній особі незаконними діями або бездіяльністю інших осіб.

Фізична особа – термін, що вживається у цивільному праві для позначення людини (громадянина) як учасника правових відносин.

Відповідно до ст.ст. 9–22, 565, 566–1 Цивільного кодексу України, під фізичними особами слід розуміти громадян України, іноземців та осіб без громадянства. При цьому вони повинні володіти цивільною правоздатністю, яка виникає у момент народження і припиняється в момент смерті особи, та дієздатністю – це передбачена нормами права здатність індивіда самостійно, своїми усвідомленими діями здійснювати (використовувати і виконувати) суб'єктивні юридичні права, обов'язки і нести відповідальність. Повна дієздатність настає з моменту громадянського повноліття (з 18 років). Неповна (відносна) дієздатність у віці 15–18 років.

Поняття юридичної особи міститься у ст. 23 Цивільного Кодексу України, де сказано, що юридичними особами визнаються організації, які мають відокремлене майно, можуть від свого імені набувати майнових і особистих немайнових прав і нести обов'язки, бути позивачами і відповідачами в суді, арбітражі або третейському суді. Зовнішніми ознаками юридичної особи, відповідно до ст.ст. 23–40, 567 Цивільного кодексу України, є наявність статуту (положення), на підставі якого вона діє, найменування, печатки, юридичної адреси і розрахункового (кореспондентського) рахунку у банківській установі, а також відособленого від інших юридичних та фізичних осіб майна.

Закон визначає суб'єктів, які беруть участь у припиненні корупційних правопорушень (щодо поняття «припинення» див. Коментар до п. 4 ст. 3 Закону).

Суб'єктами, які беруть участь у запобіганні, виявленні, а в установлених законом випадках і у здійсненні заходів щодо припинення корупційних правопорушень, відновленні порушених прав чи інтересів фізичних чи юридичних осіб, інтересів держави, а також в інформаційному та науково-дослідному забезпеченні здійснення заходів щодо запобігання та протидії корупції, у міжнародному співробітництві в цій сфері є:

1) уповноважені підрозділи органів державної влади. Необхідно зазначити, що завдання та повноваження цих суб'єктів є значно

вужчими у порівнянні із спеціально уповноваженими суб'єктами. Їх роль у значній мірі полягає у здійсненні заходів щодо запобігання корупційним правопорушенням та сприянні спеціально уповноваженим суб'єктам.

Для прикладу, в Міністерстві юстиції таким уповноваженим підрозділом є Управління з питань запобігання корупції, до основних завдань якого віднесено запобігання зловживанням та попередження інших службових правопорушень в органах юстиції, підприємствах, установах та організаціях, що належать до сфери управління Міністерства юстиції України, виявлення корупційних ризиків, що виникають у процесі діяльності органів юстиції та надання рекомендацій щодо їх усунення тощо;

2) місцеві органи державної влади, до яких відносяться:

а) місцеві державні адміністрації – місцеві органи виконавчої влади загальної компетенції;

б) територіальні органи міністерств, інших центральних органів виконавчої влади – місцеві органи виконавчої влади спеціальної компетенції.

3) органи місцевого самоврядування. Місцеве самоврядування в Україні – це гарантоване державою право та реальна здатність територіальної громади (жителів села чи добровільного об'єднання у сільську громаду жителів кількох сіл, селища, міста) самостійно або під відповідальність органів та посадових осіб місцевого самоврядування вирішувати питання місцевого значення в межах Конституції і законів України.

Місцеве самоврядування здійснюється територіальними громадами сіл, селищ, міст як безпосередньо, так і через сільські, селищні, міські ради та їх виконавчі органи, а також через районні та обласні ради, які представляють спільні інтереси територіальних громад сіл, селищ, міст;

4) важливим є також те, що чинний Закон з урахуванням визнання корупції в приватному секторі визначає суб'єктом запобігання та протидії корупції також підприємства, установи, організації незалежно від підпорядкованості та форми власності, їх посадових осіб, а також громадян та об'єднання громадян за їх згодою.

7. Необхідно наголосити на тому, що чинний Закон покладає обов'язок вживати заходи щодо запобігання та протидії корупції на посадових і службових осіб органів державної влади, посадових

осіб місцевого самоврядування, юридичних осіб, їх структурних підрозділів, які у разі виявлення корупційного правопорушення чи одержання інформації про вчинення такого правопорушення працівниками відповідних органів державної влади, органів місцевого самоврядування, юридичних осіб, їх структурних підрозділів зобов'язані у межах своїх повноважень ужити заходів щодо припинення такого правопорушення та негайно письмово повідомити про його вчинення спеціально уповноважений суб'єкт у сфері протидії корупції.

РОЗДІЛ II

ЗАХОДИ, СПРЯМОВАНІ НА ЗАПОБІГАННЯ І ПРОТИДІЮ КОРУПЦІЇ

Стаття 6. Обмеження щодо використання службового становища

1. Особам, зазначеним у пунктах 1–3 частини першої статті 4 цього Закону, забороняється використовувати свої службові повноваження та пов'язані з цим можливості з метою одержання неправомірної вигоди або у зв'язку з прийняттям обіцянки/пропозиції такої вигоди для себе чи інших осіб, у тому числі:

1) неправомірно сприяти фізичним або юридичним особам у здійсненні ними господарської діяльності, одержанні субсидій, субвенцій, дотацій, кредитів, пільг, укладанні контрактів (у тому числі на закупівлю товарів, робіт і послуг за державні кошти);

2) неправомірно сприяти призначенню на посаду особи;

3) неправомірно втручатися в діяльність інших органів державної влади, органів місцевого самоврядування або посадових осіб;

4) неправомірно надавати перевагу фізичним або юридичним особам у зв'язку з підготовкою проектів, виданням нормативно-правових актів та прийняттям рішень, затвердженням (погодженням) висновків;

Положення цієї статті мають переважно *профілактичний характер* – вони спрямовані на запобігання корупції. Відповідальність

за порушення обмежень, які за своїм характером є також корупційними правопорушеннями, виступає запобіжним заходом щодо більш небезпечних корупційних проявів, передусім корупційних злочинів.

Що стосується конкретних обмежень, передбачених ст. 4 Закону, то у більшості випадків їх основне завдання можна визначити ще більш детально: воно полягає у запобіганні конфлікту інтересів – державних (суспільних) та особистих (приватних).

Передбачені у цій статті *обмеження мають деякі особливості*, оскільки вони: 1) стосуються певної категорії осіб, зазначених у пунктах 1–3 частини першої статті 4 цього Закону (див. коментар до цієї статті); 2) мають чітко визначену спрямованість – запобігання та протидія корупції.

Необхідно наголосити, що певні обмеження антикорупційного характеру, які передбачені ст. 6 Закону «Про засади запобігання та протидії корупції» за змістом збігаються з обмеженнями, передбаченими іншими законами України («Про прокуратуру», «Про міліцію», «Про судоустрій і статус суддів», «Про державну податкову службу в Україні», «Про підприємництво» та інші), а за їх порушення цими законами передбачено дисциплінарну або іншу юридичну відповідальність. Так, відповідно до ст. 126 Конституції України та статей 30, 32–34 Закону «Про Вищу раду юстиції» суддя звільняється з посади у разі порушення ним вимог щодо несумісності. Згідно з ст. 4 Закону «Про статус народного депутата України» повноваження народного депутата України припиняються достроково у разі порушення ним вимог несумісності депутатського мандата з іншими видами діяльності.

У зв'язку з цим виникає питання про те, яку відповідальність у такому разі має нести винувата у порушенні відповідних вимог особа, уповноважена на виконання функцій держави, і чи не є притягнення її, скажімо, до дисциплінарної чи конституційної відповідальності перешкодою для притягнення її до відповідальності, передбаченої Законом «Про засади запобігання та протидії корупції». Виходить, що така особа має підлягати відповідальності як за Законом «Про засади запобігання та протидії корупції», так і за тими законами, які встановлюють за вказане правопорушення іншу юридичну відповідальність. Цей висновок базується на положеннях ч. 1 ст. 61 Конституції України, відповідно до якої ніхто

не може бути двічі притягнений до юридичної відповідальності *одного виду* за одне й те саме правопорушення.

Використання службового становища означає, що державний службовець або інша особа, уповноважена на виконання функцій держави, вчиняє ту чи іншу дію (або не вчиняє обов'язкової дії) по службі в межах кола її службових повноважень, а також з використанням нею авторитету свого міністерства, відомства, установи, державного органу, в якому працює, або з використанням своїх службових зв'язків. Останнє має місце у тому випадку, коли в інтересах фізичних або юридичних осіб та чи інша дія по службі (або бездіяльність) в межах кола його службових повноважень вчиняє не той державний службовець, до якого надійшло відповідне звернення, а інший – при цьому перший став посередником.

Пункт 1 ч. 1 ст. 6 Закону містить заборону **неправомірно сприяти фізичним або юридичним особам у здійсненні ними господарської діяльності, одержанні субсидій, субвенцій, дотацій, кредитів, пільг, укладанні контрактів (у тому числі на закупівлю товарів, робіт і послуг за державні кошти).** Таким чином, порушення цього обмеження матиме місце за наявності сукупності трьох ознак: 1) особа має сприяти у здійсненні господарської діяльності або в отриманні фізичними або юридичними особами субсидій, субвенцій, дотацій, кредитів чи пільг; 2) при цьому вона має використовувати своє службове становище і 3) мати спеціальну мету – незаконне одержання за це неправомірної вигоди, або прийняття обіцянки/пропозиції такої вигоди для себе чи інших осіб. Відсутність хоча б однієї з вказаних ознак виключає підстави для складення протоколу про вчинення корупційного правопорушення, передбаченого п. п. «а» п. 1 ч. 1 ст. 4 Закону, а в разі заведення справа піддягає закриттю за відсутністю складу цього правопорушення.

Господарська діяльність (ч. 1 ст. 3 Господарського Кодексу України) – це діяльність суб'єктів господарювання у сфері суспільного виробництва, спрямована на виготовлення та реалізацію продукції, виконання робіт чи надання послуг вартісного характеру, що мають цінову визначеність.

Неправомірне сприяння – це надання допомоги, підтримки, яке стає причиною, допомагає виникненню чи розвитку певних зв'язків, відносин, діяльності. Так, у результаті сприяння господарській діяльності здійснюється позитивний вплив на розвиток такої діяльності, створюються відповідні умови для її здійснення.

Сприяння господарській діяльності може полягати, наприклад, у діях, спрямованих на одержання підприємцем ліцензії, сертифіката в обхід встановленого законодавством порядку, в допомозі у реєстрації чи перереєстрації фірми, товариства тощо, у передачі споруд, обладнання, в організації технічного забезпечення (засобами транспорту, зв'язку), в інформаційному (комп'ютерному) обслуговуванні підприємця, прийнятті нормативно-правового акта, що забезпечує більш вигідне освоєння ринків збуту товарів, надання послуг тощо.

У протоколі про вчинення корупційного правопорушення та у постанові суду має бути зазначено: у яких саме діях знайшло вираз сприяння господарській діяльності чи сприяння в отриманні субсидій, субвенцій, дотацій, кредитів чи пільг; у чому виявився умисний характер таких дій; наявність (з підтвердженням відповідними доказами) мети особи на незаконне одержання за таке сприяння неправомірної вигоди, або прийняття обіцянки/пропозиції такої вигоди для себе чи інших осіб..

П. 1 ч. 1 ст. 6 Закону охоплюється сприяння у здійсненні господарської діяльності як юридичним, так і фізичним особам. Поняття юридичної та фізичної особи надано у коментарі до ст. 4 даного Закону.

Субсидії, субвенції, дотації – це види допомоги, яка надається в грошовій (рідше – в натуральній) формі державою в особі відповідних органів за рахунок коштів державного та місцевих бюджетів.

Дотація полягає у наданні допомоги, як правило, збитковим підприємствам з метою покриття витрат, які не покриваються прибутком від реалізації виробленої продукції (наданих послуг). Дотація застосовується в нашій державі не лише як допомога, що надається підприємствам для покриття збитків від їх господарської діяльності, а і як метод бюджетного регулювання у разі перевищення видатків нижчих бюджетів над їхніми доходами (наприклад, дотації вирівнювання місцевим бюджетам тощо).

Субсидією визнається допомога у грошовій або натуральній формах, яка надається державою місцевим органам влади, фізичним або юридичним особам, у т. ч. господарюючим суб'єктам, і спрямовується на фінансування конкретних заходів, напрямів економічної і соціальної діяльності, бажаних для суспільства (наприклад, створення нових робочих місць, перепідготовку кадрів, виробництво певного виду продукції).

Субвенція – вид грошової допомоги, яка спрямовується на фінансування певного заходу, проекту, програми і підлягає поверненню у разі нецільового використання коштів.

Кредит – це надання одним суб'єктом (кредитором) позички у грошовій або натуральній формах іншому суб'єктові (позичальникові) на умовах повернення її у встановлений термін і, за загальним правилом, поєднане зі сплатою відсотків. Чинне законодавство розрізняє такі форми кредиту: фінансовий, у т. ч. банківський, міжбанківський, комерційний (товарний), державний, споживчий, лізинговий, іпотечний, консорціумний, і кредит під цінні папери.

Кредит може надаватися суб'єкту підприємницької діяльності іншим суб'єктом підприємницької діяльності (у т. ч. державним підприємством) або банком (у т. ч. некомерційним). Кредитний договір передбачено ст. 1054 Цивільного Кодексу України.

Під *пільгами* у цій статті слід розуміти передусім податкові пільги – повне або часткове звільнення від сплати податку залежно від особливостей платника податку або характеру здійснюваної ним діяльності, а також пільги, пов'язані з повним або частковим звільненням юридичних або фізичних осіб від: інших обов'язкових платежів; умов державного замовлення; виконання невигідних договорів і поставок для державних потреб; виконання екологічних норм та нормативів.

Оскільки багато з перелічених вище дій є прямим обов'язком державних службовців та інших осіб, уповноважених на виконання функцій держави, слід враховувати, що такі дії належать до корупційних правопорушень лише за умови, що вони вчинені з метою незаконного одержання за це неправомірної вигоди, або прийняття обіцянки/пропозиції такої вигоди для себе чи інших осіб. За відсутності такої мети, у т. ч. за її недоведеності відповідними доказами, протокол про вчинення правопорушення, передбаченого п. 1 ч. 1 ст. 6 Закону, складений бути не може, а справа про таке діяння, що надійшла до суду, має бути закрита за відсутністю складу правопорушення.

Пункт 2 ч. 1 ст. 6 Закону містить заборону зазначеним у пунктах 1–3 частини першої статті 4 цього Закону суб'єктам **неправомірно сприяти призначенню на посаду особи, яка не має переваг перед іншими кандидатами на цю посаду.**

Посада – це визначена структурою і штатним розписом первинна структурна одиниця державного органу та його апарату, на яку покладено встановлене нормативними актами коло службових повноважень.

Право на державну службу мають громадяни України незалежно від походження, соціального і майнового стану, расової і національної приналежності, статі, політичних поглядів, релігійних переконань, місця проживання, які одержали відповідну освіту і професійну підготовку та пройшли у встановленому порядку конкурсний відбір, або за іншою процедурою, передбаченою Кабінетом Міністрів України.

Неправомірне сприяння призначенню на посаду особи, яка не має переваг перед іншими кандидатами на цю посаду утворює склад цього правопорушення, якщо воно: 1) є неправомірним; 2) здійснюється з використанням посадового становища, 3) має за мету отримання неправомірної вигоди.

Неправомірним буде сприяння, що здійснюється особою у протиправний спосіб. Вплив на діяльність іншої посадової особи чи державного органу, здійснений посадовою особою в межах своїх повноважень і в передбачений законом спосіб, не утворює складу цього правопорушення.

У п. 3 ч. 1 ст. 6 Закону міститься заборона щодо **неправомірного втручання в діяльність інших органів державної влади, органів місцевого самоврядування або посадових осіб.**

Втручання посадової особи в діяльність інших державних органів чи посадових осіб утворює склад цього правопорушення, якщо воно: 1) є неправомірним; 2) здійснюється з використанням посадового становища, 3) має за мету отримання неправомірної вигоди.

Під *втручанням* слід розуміти умовляння, шантажування, залякування, погрози, заяви про розголошення відомостей, що компрометують особу, тощо. Втручанням слід визнавати також будь-які інші форми впливу на посадову особу чи державний орган, які спроможні здійснити на них відповідний вплив і перешкодити виконанню ними своїх повноважень. Наприклад, це може мати форму вказівки, наказу, підкупу або полягати у позбавленні певних прав, благ чи переваг, втручанні в особисте життя.

При цьому слід мати на увазі, що втручання не обмежується сферою діяльності посадової особи, а завжди передбачає зовнішній вплив через використання нею свого посадового становища на діяльність іншої посадової особи чи державного органу.

Якщо такого впливу не було, немає підстав говорити про наявність складу правопорушення, передбаченого п. 3 ч. 1 ст. 6 Закону «Про засади запобігання та протидії корупції».

Втручання утворює склад розглядуваного корупційного правопорушення лише у тому випадку, коли воно є неправомірним. Неправомірним буде втручання, що здійснюється особою, яка не має права на таке втручання, або у протиправний спосіб.

Не можуть визнаватися втручанням за змістом п. 3 ч. 1 ст. 6 цього Закону пропозиції, прохання або подібні за змістом дії посадової особи, які хоча і не базувалися на чинному законодавстві, але не були спрямовані на перешкоджання виконанню іншими посадовими особами та державними органами своїх повноважень.

Пунктом 4 ч. 1 ст. 6 цього Закону особам, зазначеним у пунктах 1–3 частини першої статті 4 цього Закону, забороняється **неправомірно надавати перевагу фізичним або юридичним особам у зв'язку з підготовкою проектів, виданням нормативно-правових актів та прийняттям рішень, затвердженням (погодженням) висновків.**

У даному контексті термін *«неправомірно»* слід розуміти як дії, що суперечать Конституції та законам України. Отже, неправомірні переваги можуть бути надані фізичним або юридичним особам під час підготовки або прийняття як підзаконних правових актів, тобто таких, які приймаються на підставі закону, у відповідності до закону і на його виконання, так і законів, які мають прийматися на основі Конституції України і повинні відповідати їй (ч. 2 ст. 8 Конституції України). Незаконні переваги можуть надаватися не лише окремим фізичним або юридичним особам, а й їх групам, об'єднанням.

Слід відзначити, що правовий акт – це юридична форма рішень цих органів, тобто офіційний письмовий документ, який породжує певні правові наслідки, спрямований на врегулювання тих чи інших суспільних відносин і має обов'язковий характер для суб'єктів цих відносин. За своєю правовою (владно-регулятивною) природою акти поділяються на нормативно-правові (правотворчі), правотлумачні (правороз'яснювальні, інтерпретаційні) і правозастосовні (індивідуально-правові). Останні не мають нормативного характеру, оскільки не є загальнообов'язковими (вони породжують права і обов'язки тільки у того суб'єкта (чи визначеного ними певного кола суб'єктів), якому вони адресовані.

Форми, найменування і порядок прийняття правових актів державними чи іншими органами, їх посадовими особами залежать від місця даного органу в системі відповідних органів та його ком-

петенції і регламентуються Конституцією України, відповідними законами України, підзаконними актами та положенням (статутом) про такий орган[2].

Нормативно-правовий акт – це прийнятий уповноваженим органом держави у межах його компетенції офіційний письмовий документ, який встановлює, змінює чи скасовує норму права, має загальний, спеціальний чи локальний характер, застосовується неодноразово та забезпечується за допомогою заохочувальних інструментів права або шляхом встановлення санкцій.

Від інших правових актів нормативно-правовий акт відрізняється тим, що він, по-перше, включає норми права, які встановлюють, змінюють або скасовують права і обов'язки певних суб'єктів, по-друге, ці норми мають загальний характер. Ці ознаки не притаманні іншим правовим актам.

У теорії юриспруденції прийнято класифікувати нормативно-правові акти за різними критеріями. Так, за юридичною силою нормативно-правові акти поділяють на закони та підзаконні акти. За сферою дії вони можуть бути загальними, спеціальними і локальними. За суб'єктами видання можна виділити нормативно-правові акти Верховної Ради України (закони та постанови), Кабінету Міністрів України (постанови, рішення), Президента України (укази), керівників міністерств, відомств, місцевих органів державної влади та органів місцевого самоврядування (накази, розпорядження, інструкції, рішення, положення, настанови, статути).

Під *рішеннями* слід розуміти будь-які підзаконні правороз'яснювальні або правозастосовні письмові або усні акти компетентних органів держави або їх посадових осіб.

До зазначених нормативно-правових актів та рішень слід віднести закони і постанови Верховної Ради України, постанови Верховної Ради Автономної Республіки Крим, укази і розпорядження Президента України, постанови і розпорядження Кабінету Міністрів України, відомчі правові акти (рішення, накази, інструкції), рішення і розпорядження місцевих органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування, судові рішення, накази та інструкції державних установ, підприємств та організацій тощо.

[2] Див.: Роз'яснення Вищого арбітражного суду України № 02-5/35 від 26 січня 2000 р. «Про деякі питання практики вирішення спорів, пов'я¬заних з визнанням недійсними актів державних чи інших органів».

Підготовка нормативно-правових актів та рішень включає в себе процес внесення пропозицій про їх розробку або зміну, підготовку відповідних проектів (попередніх та доопрацьованих), пояснювальних записок та фінансових обґрунтувань до них і внесення змін до цих проектів.

Підготовка нормативно-правового акта та рішення здійснюється з дотриманням спеціальної процедури, яка у багатьох випадках регламентована відповідними правовими актами.

Прийняття нормативно-правових актів та рішень передбачає процес голосування і подальшого підписання (якщо вони приймаються таким шляхом) або їх простого підписання чи оголошення посадовою особою, а також їх державної реєстрації, якщо вона передбачена законодавством.

Слід мати на увазі, що процедура прийняття нормативно-правового акта, як правило, регламентована відповідним правовим актом (законом, указом Президента, постановою Кабінету Міністрів України, регламентом діяльності відповідного органу тощо).

Стаття 7. Обмеження щодо сумісництва та суміщення з іншими видами діяльності

1. Особам, зазначеним у пункті 1 частини першої статті 4 цього Закону, забороняється:

1) займатися іншою оплачуваною або підприємницькою діяльністю (крім викладацької, наукової і творчої діяльності, медичної практики, інструкторської та суддівської практики із спорту), якщо інше не передбачено Конституцією (254 к/96-ВР) або законами України;

2) входити до складу органу управління чи наглядової ради підприємства або організації, що має на меті одержання прибутку (крім випадків, коли особи здійснюють функції з управління акціями (частками, паями), що належать державі чи територіальній громаді, та представляють інтереси держави чи територіальної громади в раді товариства (спостережній раді), ревізійній комісії господарського товариства), якщо інше не передбачено Конституцією (254 к/96-ВР) або законами України.

2. У разі якщо Конституцією (254 к/96-ВР) і законами України для окремих посад встановлено спеціальні обмеження щодо суміс-

ництва та суміщення з іншими видами діяльності, то їх додержання забезпечується за спеціальними процедурами.

3. Обмеження, передбачені частиною першою цієї статті, не поширюються на депутатів Верховної Ради Автономної Республіки Крим, депутатів місцевих рад (крім тих, які здійснюють свої повноваження у відповідній раді на постійній основі), членів Вищої ради юстиції (крім тих, які працюють у Вищій раді юстиції на постійній основі), народних засідателів і присяжних.

Положення цієї статті мають переважно *профілактичний характер* – вони спрямовані на запобігання корупції. Відповідальність за порушення обмежень, які за своїм характером є також корупційними правопорушеннями, виступає запобіжним заходом щодо більш небезпечних корупційних проявів, передусім корупційних злочинів.

Що стосується конкретних обмежень, передбачених ст. 4 цього Закону, то у більшості випадків їх основне завдання можна визначити ще більш детально: воно полягає у запобіганні конфлікту інтересів – державних (суспільних) та особистих (приватних).

Передбачені у цій статі *обмеження мають деякі особливості*, оскільки вони: 1) стосуються певної категорії осіб, зазначених у пункті 1 частини першої статті 4 цього Закону (див. коментар до цієї статті); 2) мають чітко визначену спрямованість – запобігання та протидія корупції.

Необхідно наголосити, що певні обмеження антикорупційного характеру, які передбачені ст. 7 Закону «Про засади запобігання та протидії корупції» за змістом збігаються з обмеженнями з іншими законами України («Про прокуратуру», «Про міліцію», «Про судоустрій і статус суддів», «Про державну податкову службу в Україні», «Про підприємництво» та інші), а за їх порушення цими законами передбачено дисциплінарну або іншу юридичну відповідальність. Так, відповідно до ст. 126 Конституції України та статей 30, 32–34 Закону «Про Вищу раду юстиції» суддя звільняється з посади у разі порушення ним вимог щодо несумісності. Згідно з ст. 4 Закону «Про статус народного депутата України» повноваження народного депутата України припиняються достроково у разі порушення ним вимог несумісності депутатського мандата з іншими видами діяльності.

Пункт 1 ч. 1 ст. 7 цього Закону особам, зазначеним у пункті 1 частини першої статті 4 Закону «Про засади запобігання та протидії корупції» заборонено займатися іншою оплачуваною або підприємницькою діяльністю (крім викладацької, наукової та творчої діяльності, медичної практики, інструкторської та суддівської практики із спорту, що здійснюються в позаробочий час) безпосередньо або через інших осіб, якщо інше не передбачено законом.

Поняття підприємницької діяльності розглянуто вище. Заняття деякими із видів такої діяльності, наприклад, як хобі, або виготовлення предметів, що не є товарами (тобто виготовлення їх не для продажу, обміну, використання як застави тощо, а для власного споживання), а також заняття медичною (як видом підприємницької діяльності), інструкторською та суддівською практикою, не може розглядатися як правопорушення.

Підприємницькою діяльністю слід визнавати заснування приватного підприємства, а також управління ним, у т. ч. через інших осіб (наприклад, найнятого директора підприємства). Адже у такому разі засновник (власник майна) зберігає за собою право визначати напрям та зміст підприємницької діяльності приватного підприємства, одержувати від неї дохід. Як зазначається у спеціальній літературі, створюючи приватне підприємство, власник майна втрачає право власності на передане підприємству майно, натомість набуваючи право на управління підприємством та отримання доходу від його діяльності (корпоративне право).

Відповідальність за заняття підприємницькою діяльністю за п. 1 ч. 1 ст. 7 цього Закону настає лише за умови, що особа, уповноважена на виконання функцій держави, є офіційно визнаним підприємцем, тобто офіційно наділена правом на заняття такою діяльністю. Це випливає з ст. 8 Закону «Про підприємництво», відповідно до якої юридична особа чи громадянин набувають статусу суб'єкта підприємницької діяльності з моменту державної реєстрації та отримання відповідного свідоцтва. Виходячи з цього, заняття підприємницькою діяльністю без державної реєстрації чи без передбаченого законодавством спеціального дозволу (ліцензії), якщо її отримання передбачено законом, тягне відповідальність не за Законом «Про засади запобігання та протидії корупції», а за статтями. 164 КУпАП чи 160–2 КУпАП, а за певних обставин – за статтями 202 чи 203 КК.

Згідно зі ст. 1 Закону «Про наукову і науково-технічну діяльність», *наукова діяльність* – це інтелектуальна творча діяльність, спрямована на одержання і використання нових знань. Основними її формами є фундаментальні та прикладні наукові дослідження.

Фундаментальні наукові дослідження – наукова теоретична та (або) експериментальна діяльність, спрямована на одержання нових знань про закономірності розвитку природи, суспільства, людини, їх взаємозв'язку.

Прикладні наукові дослідження – наукова і науково-технічна діяльність, спрямована на одержання і використання знань для практичних цілей.

Поняттям наукова і науково-технічна діяльність, спрямована на одержання і використання знань для практичних цілей.

Поняттям наукової діяльності охоплюються такі її різновиди, як діяльність науково-технічна, науково-педагогічна та науково-організаційна.

Викладацька діяльність – це процес надання знань, формування вмінь і навичок з різних напрямів освіти, розвитку інтелектуальних і творчих здібностей, фізичних якостей відповідно до задатків та запитів особи – учнів, студентів, стажерів, аспірантів, ад'юнктів, докторантів тощо; діяльність по отриманню ними професії, підвищенню їх виробничої кваліфікації, забезпечення фундаментальної наукової, загальнокультурної, спеціальної практичної підготовки і перепідготовки. Вона може включати навчально-виховну, наукову, дослідницьку, пошукову, експериментальну роботу з різних проблем науки, техніки, мистецтва.

Творча діяльність – це індивідуальна чи колективна творчість професійних творчих працівників, результатом якої є твір чи його інтерпретація, що мають культурно-мистецьку цінність.

Професійний творчий працівник – це фізична особа, творча діяльність якої становить її основне заняття, що завершується створенням і оприлюдненням творів або їх інтерпретацією в галузі культури та мистецтва і є головним джерелом її доходів, незалежно від того, має вона чи не має будь-які юридично оформлені трудові відносини (ст. 1 Закону «Про професійних творчих працівників та творчі спілки»). Відповідно до ст. 54 Конституції України, громадянам гарантується свобода літературної, художньої, наукової і технічної творчості; кожний громадянин має право на результати своєї творчої діяльності.

Медична практика – це діяльність, пов'язана з комплексом спеціальних заходів, спрямованих на сприяння поліпшенню здоров'я, підвищення санітарної культури, запобігання захворюванням та інвалідності, на діагностику, допомогу особам з гострими і хронічними захворюваннями й реабілітацію хворих та інвалідів, що здійснюється особами, які мають спеціальну освіту (п. 1.2 Ліцензійних умов провадження господарської діяльності з медичної практики, затверджених наказом Держкомпідприємництва та МОЗ України від 16 лютого 2001 р. № 38/63). Відповідно до ст. 9 Закону «Про ліцензування певних видів господарської діяльності» медична практика як вид господарської діяльності підлягає ліцензуванню.

Суддівська практика у спорті – це діяльність, пов'язана з контролем за дотриманням правил спортивних змагань, що містять вимоги до учасників змагань, а також до спортивних споруд, спорядження, обладнання, умов і порядку визначення переможців змагань та до їх результатів, а також фіксування спортивних результатів. До суддівства допускаються лише особи, які пройшли спеціальну підготовку та атестовані у встановленому порядку (згідно ст. 22 Закону України «Про фізичну культуру і спорт»).

Інструкторська практика у спорті – це діяльність, спрямована на формування звичок здорового способу життя; засобів збереження та зміцнення фізичного, психічного та соціального здоров'я вихованців; створення умов для розвитку нахилів, природних здібностей і талантів вихованців, а також контролю технічного стану спортивного інвентарю та обладнання у спортивному залі та на майданчиках.

У п. 2 ч. 1 ст. 7 цього Закону особам, зазначеним у пункті 1 частини першої статті 4 Закону «Про засади запобігання та протидії корупції», забороняється **входити, у тому числі через інших осіб, до складу органу управління чи наглядової ради підприємства або організації, що має на меті одержання прибутку (крім випадків, коли особи здійснюють функції з управління акціями (частками, паями), що належать державі, та представляють інтереси держави в раді товариства (спостережній раді), ревізійній комісії господарського товариства), якщо інше не передбачено законом.**

Поняття перелічених видів підприємств, установ та організацій наведені у законах «Про підприємства в Україні», «Про банки та банківську діяльність», «Про господарські товариства», «Про спо-

живчу кооперацію», «Про аудиторську діяльність», «Про режим іноземного інвестування», «Про нотаріат», «Про об'єднання громадян» та інших нормативно-правових актах.

Для кваліфікації діяння за п. 1 ч. 1 ст. 7 цього Закону важливим є встановлення того, що: 1) уповноважена на виконання функцій держави особа входить до складу саме виконавчого органу (правління чи будь-якого іншого); 2) цей виконавчий орган є органом підприємства, установи чи організації, що здійснює підприємницьку діяльність; 3) при цьому така особа як державний службовець не здійснює функції з управління акціями (частками, паями), що належать державі, та не представляє інтереси держави в раді товариства (спостережній раді) або ревізійній комісії господарського товариства.

Участь у складі правління чи інших виконавчих органів підприємств, установ і організацій, які не здійснюють підприємницьку діяльність, не дає підстав для визнання діяльності державного службовця або іншої особи, уповноваженої на виконання функцій держави, як корупційним правопорушенням.

Не може визнаватися правопорушенням, пов'язаним із корупцією, входження особи до складу редакційних колегій періодичних видань (газет, журналів), різного роду журі, консиліумів, навіть за умови одержання нею винагороди за виконану роботу, оскільки зазначені органи створюються з метою розвитку науки, культури, мистецтва, вдосконалення медичної практики.

Відповідно до ст. 1 Закону «Про господарські товариства», *господарськими товариствами* визнаються підприємства, установи, організації, створені на засадах угоди юридичними особами громадянами шляхом об'єднання їх майна та підприємницької діяльності з метою одержання прибутку. До господарських товариств належать: акціонерні товариства, товариства з обмеженою відповідальністю, товариства з додатковою відповідальністю, повні товариства, командитні товариства.

Відповідно до ст. 1 Закону «Про підприємства в Україні», *підприємство* – це самостійний господарюючий статутний суб'єкт, який має права юридичної особи та здійснює виробничу, науково-дослідницьку і комерційну діяльність з метою одержання відповідного прибутку (доходу).

Відповідно до ст. 23 Закону «Про господарські товариства» *спостережна рада* (рада товариства) віднесена до органів управління

товариства, а голова та члени такої ради визнаються посадовими особами органів управління товариства. Так, спостережна рада є органом акціонерного товариства, створеного шляхом корпоратизації державних підприємств, закритих акціонерних товариств, більш як 75 відсотків статутного фонду яких перебуває у державній власності, а також виробничих і науково-дослідних об'єднань, правовий статус яких раніше не був приведений у відповідність до чинного законодавства. Спостережна рада з метою захисту інтересів держави та акціонерів здійснює контроль за діяльністю правління товариства[3].

Будучи органом управління товариством, спостережна рада не є виконавчим органом господарського товариства. Це випливає з ст. 46 Закону «Про господарські товариства», відповідно до якої спостережна рада представляє інтереси акціонерів у період між проведенням загальних зборів і в межах компетенції, визначеної статутом, контролює і регулює діяльність правління товариства. Статутом акціонерного товариства або за рішенням загальних зборів акціонерів на раду акціонерного товариства (спостережну раду) може бути покладено виконання окремих функцій, що належать до компетенції загальних зборів. Питання, віднесені статутом акціонерного товариства до виключної компетенції ради акціонерного товариства (спостережної ради), не можуть бути передані на вирішення виконавчих органів товариства. Члени ради акціонерного товариства не можуть бути членами виконавчого органу та ревізійної комісії.

Отже, входження особи до складу спостережної ради товариства не може розцінюватися як входження до складу правління чи інших виконавчих органів господарського товариства.

Разом з тим, слід мати на увазі, що закон забороняє входження до складу органів управління господарського товариства (у т. ч. і спостережної ради) певним особам. Так, відповідно до ст. 120 Конституції України члени Кабінету Міністрів України, керівники центральних та місцевих органів виконавчої влади не мають права входити до складу керівного органу чи наглядової ради підприємства, що має на меті одержання прибутку. Згідно зі ст. 23 Закону «Про господарські товариства» посадовими особами органів управ-

[3] Положення про спостережну раду. Затверджене постановою Кабінету Міністрів України від 19 липня 1993 р. № 556.

ління товариства не можуть бути, зокрема, члени Кабінету Міністрів України, керівники центральних та інших органів виконавчої влади, військовослужбовці, посадові особи органів прокуратури, суду, державної безпеки, внутрішніх справ, арбітражного суду, державного нотаріату, а також посадові особи органів державної влади, крім випадків, коли державні службовці здійснюють функції з управління акціями (частками, паями), що належать державі, та представляють інтереси держави в раді товариства або ревізійній комісії товариства.

Даючи роз'яснення положенням ст. 120 Конституції України, Конституційний Суд України у своєму Рішенні у справі про суміщення службової діяльності керівників органів виконавчої влади від 17 жовтня 2002 р. № 16-рп зазначив, що положення ч. 1 ст. 120 Конституції України треба розуміти так, що до посадових осіб органів виконавчої влади, які не мають права входити до складу керівного органу чи наглядової ради підприємства, що має на меті одержання прибутку, належать: 1) Прем'єр-міністр України, Перший віце-прем'єр-міністр України, віце-прем'єр-міністри України, міністри – члени Кабінету Міністрів України; 2) посадові особи, які очолюють інші, крім міністерств, центральні органи виконавчої влади; 3) голови місцевих державних адміністрацій – керівники місцевих органів виконавчої влади. Перелік інших посадових осіб, які не мають права входити до складу керівного органу чи наглядової ради підприємства, що має на меті одержання прибутку, може бути встановлено законом (п. 12 ч. 1 ст. 92 Конституції У країни).

Ревізійна комісія господарського товариства – це орган, який обирається з числа учасників (акціонерів) цього товариства, для здійснення контролю за фінансово-господарською діяльністю правління чи іншого виконавчого органу товариства. Ревізійна комісія, як і спостережна рада, не є виконавчим органом господарського товариства.

Частиною другою цієї статті (ст. 7) передбачено, що **у разі якщо Конституцією і законами України для окремих посад встановлено спеціальні обмеження щодо сумісництва та суміщення з іншими видами діяльності, то їх додержання забезпечується за спеціальними процедурами.** Отже, відповідно до ст. 42 Господарського кодексу України підприємництво – це самостійна, ініціативна, систематична, на власний ризик господарська діяльність, що здійснюється

суб'єктами господарювання (підприємцями) з метою досягнення економічних і соціальних результатів та одержання прибутку.

Під виконанням роботи за сумісництвом слід розуміти виконання працівником, крім основної, ще й іншої оплачуваної роботи незалежно від укладення трудового договору. На умовах сумісництва працівники можуть працювати на тому ж або іншому підприємстві, в установі, організації або у громадянина у вільний від основної роботи час. Відповідно до ст. 19 Закону «Про оплату праці» умови роботи за сумісництвом працівників державних підприємств визначаються Кабінетом Міністрів України. При з'ясуванні питання, чи є виконувана робота сумісництвом, потрібно керуватися Постановою Кабінету Міністрів України «Про роботу за сумісництвом працівників державних підприємств, установ і організацій» від 3 квітня 1993 року № 245, Положенням про умови роботи за сумісництвом працівників державних підприємств, установ і організацій (затверджене спільним наказом Міністерства: праці, юстиції та фінансів України від 28 червня 1993 року № 43) та доданим до нього Переліком робіт, які не є сумісництвом.

Відповідно до вимог ст. 105 КЗпПУ передбачено, що працівникам, які виконують на тому ж підприємстві, в установі, організації поряд з своєю основною роботою, обумовленою трудовим договором, додаткову роботу за іншою професією (посадою) або обов'язки тимчасово відсутнього працівника без звільнення від своє основної роботи, провадиться доплата за суміщення професій (посад) або виконання обов'язків тимчасово відсутнього працівника. Розміри доплат за суміщення професій (посад) або виконання обов'язків тимчасово відсутнього працівника встановлюється на умовах, передбачених колективним договором підприємства.

Із суб'єктивної сторони правопорушення характеризується умисною формою вини – бажанням отримати прибуток або грошову винагороду за виконання роботи за сумісництвом.

Частиною другою передбачено накладення штрафу за порушення особою встановлених законом обмежень щодо входження до складу органу управління чи наглядової ради підприємства або організації, що має на меті одержання прибутку (крім випадків, коли особа здійснює функції з управління акціями (частками, паями), що належать державі, та представляє інтереси держави в раді товариства (спостережній раді), ревізійній комісії господарського товариства).

Положення цієї частини статті забороняє особам, уповноваженим на виконання функцій держави або органів місцевого самоврядування, входити самостійно або через інших осіб до складу органу управління або наглядової ради підприємства чи організації, що здійснюють підприємницьку діяльність. Виняток при цьому становлять випадки, коли суб'єкт здійснює функції з управління акціями (частками, паями), що належать державі, та представляє інтереси держави в раді товариства (спостережній раді) або ревізійній комісії господарського товариства.

Поняття різних видів підприємств та організацій, що мають на меті одержання прибутку, наведені у Цивільному кодексі України, Законах «Про споживчу кооперацію», «Про банки та банківську діяльність», «Про господарські товариства», « Про акціонерні товариства», «Про аудиторську діяльність», «Про режим іноземного інвестування», «Про нотаріат», «Про об'єднання громадян» та інших нормативно правових актах.

Для кваліфікації діяння важливим є встановлення того, що:

1) суб'єкт входить до складу саме органу управління або наглядової ради підприємства чи організації;

2) це підприємство чи організація створено з метою одержання прибутку (тобто здійснює підприємницьку діяльність);

3) суб'єкт не здійснює функції з управління акціями (частками, паями), що належать державі, та не представляє інтереси держави в раді товариства (спостережній раді) або ревізійній комісії господарського товариства.

Участь у складі правління чи інших виконавчих органів підприємств і організацій, які не здійснюють підприємницьку діяльність, не дає підстав для визнання діяльності особи, уповноваженої на виконання функцій держави або органів місцевого самоврядування, корупційним правопорушенням.

Не може визнаватися правопорушенням, пов'язаним із корупцією, входження особи до складу редакційних колегій періодичних видань (газет, журналів), різного роду журі, консиліумів, навіть за умови одержання нею винагороди за виконану роботу, оскільки зазначені органи створюються з метою розвитку науки, культури, мистецтва, вдосконалення медичної практики.

У ч. 3. ст. 7 Закону України «Про засади запобігання та протидії корупції» **обмеження, що передбачені частиною першою цієї**

статті, не поширюються на депутатів Верховної Ради Автономної Республіки Крим, депутатів місцевих рад (крім тих, які здійснюють свої повноваження у відповідній раді на постійній основі), членів Вищої ради юстиції (крім тих, які працюють у Вищій раді юстиції на постійній основі), народних засідателів і присяжних. Хто мається на увазі, див. коментар до п. п. «б», «ґ» першого пункту частини першої ст. 4 цього закону.

Стаття 8. Обмеження щодо одержання дарунків (пожертв)

1. Особам, зазначеним у пункті 1 та підпунктах «а», «б» пункту 2 частини першої статті 4 цього Закону, забороняється безпосередньо або через інших осіб одержувати дарунки (пожертви) від юридичних або фізичних осіб:

1) за рішення, дії чи бездіяльність в інтересах дарувальника, що приймаються, вчиняються як безпосередньо такою особою, так і за її сприяння іншими посадовими особами та органами;

2) якщо особа, яка дарує (здійснює) дарунок (пожертву), перебуває в підпорядкуванні такої особи.

2. Особи, зазначені у пункті 1 та підпунктах «а», «б» пункту 2 частини першої статті 4 цього Закону, можуть приймати дарунки, які відповідають загальновизнаним уявленням про гостинність, та пожертви, крім випадків, передбачених частиною першою цієї статті, якщо вартість таких дарунків (пожертв) не перевищує 50 відсотків мінімальної заробітної плати, встановленої на день прийняття дарунка (пожертви), одноразово, а сукупна вартість таких дарунків (пожертв), отриманих з одного джерела протягом року, – однієї мінімальної заробітної плати, встановленої на 1 січня поточного року.

Передбачене цією частиною обмеження щодо вартості дарунків (пожертв) не поширюється на дарунки (пожертви), які:

1) даруються (здійснюються) близькими особами;

2) одержуються як загальнодоступні знижки на товари, послуги, загальнодоступні виграші, призи, премії, бонуси.

3. Дарунки, одержані особами, зазначеними у пункті 1 та підпунктах «а», «б» пункту 2 частини першої статті 4 цього Закону, як подарунки державі, Автономній Республіці Крим, територіальній громаді, державним або комунальним установам чи організаціям,

є відповідно державною або комунальною власністю і передаються органу, установі чи організації у порядку, визначеному Кабінетом Міністрів України.

1. Однією із вимог Закону України «Про засади запобігання та протидії корупції» є запровадження обмежень щодо одержання подарунків. Відповідні стандарти закріплені в низці міжнародних документів, виконувати які зобов'язалась і наша держава.

Так, пункт 4 статті 7 Конвенції ООН проти корупції, яка прийнята резолюцією 58/4 Генеральної Асамблеї від 31 жовтня 2003 року, передбачає зобов'язання сторін *створювати, підтримувати й зміцнювати системи, які запобігають виникненню конфлікту інтересів*, а пункт 5 статті 8 Конвенції встановлює обов'язок держав *запроваджувати заходи й системи, які зобов'язують державних посадових осіб надавати відповідним органам декларації про суттєві дарунки або прибутки, у зв'язку з якими може виникнути конфлікт інтересів стосовно їхніх функцій як державних посадових осіб*.

Комітет Міністрів Ради Європи 11 травня 2000 року ухвалив Рекомендацію №R (2000)10, згідно з якою *урядам держав – членів рекомендовано ухвалювати національні кодекси поведінки посадовців на основі Типового кодексу поведінки посадовців органів державної влади та місцевого самоврядування, доданого до цієї Рекомендації*. Типовий кодекс передбачає низку правил щодо запобігання конфлікту інтересів посадовців, у тому числі щодо одержання подарунків.

Стаття 18 Типового кодексу визначає, що «*посадовець не може вимагати або приймати подарунки, знаки уваги, прояви гостинності або інші вигоди для себе чи своєї сім'ї, близьких родичів і друзів, або осіб чи організацій, з якими він має ділові чи політичні стосунки, що можуть вплинути чи видаються такими, що впливають на неупередженість при виконанні посадових обов'язків, або які є винагородою чи виглядають як винагорода, пов'язана з його обов'язками. Це не стосується загальноприйнятої гостинності або дрібних подарунків*».

Заборона отримання дарунків (пожертв) також міститься і у інших спеціальних нормативно-правових актах.

Так, у Законі України «Про банки і банківську діяльність» визначено, що тимчасовий адміністратор не має права приймати пря-

мо або опосередковано будь-які послуги, подарунки та інші цінності від осіб, заінтересованих у здійсненні будь-яких дій, пов'язаних з призначенням тимчасової адміністрації (ст. 76).

Законом України «Про наукову і науково-технічну експертизу» передбачено, що експерт наукової і науково-технічної експертизи не має права приймати від фізичних та юридичних осіб, заінтересованих у певних висновках експертизи, коштовні подарунки, грошову винагороду тощо (ст. 21).

Для України питання неправомірності подарунків є вкрай актуальним, адже в багатьох випадках з метою вирішення питань у власних інтересах подарунки передаються публічному службовцю особами, які:

– зацікавлені в певних офіційних діях установи, в якій працює службовець;
– ведуть бізнес або розраховують на ведення бізнесу з цією установою;
– здійснюють певні види діяльності, що регулюються відповідною установою або на інтереси яких може вплинути виконання чи невиконання службовцем своїх посадових обов'язків та інше.

Розрізнити подарунок та хабар між собою досить важко, тому питання отримання та передачі подарунків публічними службовцями, з метою запобігання виникненню корупційних проявів у їх діяльності, повинно бути обов'язково врегульовано на законодавчому рівні.

Заслуговує на увагу досвід Сполучених Штатів Америки, де подарунком вважається все, що може бути виражено у грошовому еквіваленті, а саме: гроші, товари, різноманітні послуги (наприклад, такі як подорожі, проживання в готелі, харчування, оплата навчання тощо). Винятки з цього правила чітко визначені на законодавчому рівні. Наприклад, не вважаються подарунками прохолоджувальні напої чи кава, вітальні картки або аналогічні сувеніри незначної вартості.

Відповідно до частини першої статті 8 Закону особам, уповноваженим на виконання функцій держави або органів місцевого самоврядування та деяким прирівняним до них особам, забороняється приймати дарунки (пожертви), за рішення, дії чи бездіяльність в інтересах дарувальника, що приймаються, вчиняються як без-

посередньо такою особою, так і за її сприяння іншими посадовими особами та органами, тобто у формі так званого «завуальованого» хабара. Крім того, категорично забороняється приймати будь-який дарунок (пожертву) від підлеглої особи.

2.1. Під широко вживаним побутовим словосполученням «*приймати особисті подарунки*» законодавець розуміє укладення договору дарування, передбаченого ст. 717 Цивільного кодексу України. За договором дарування одна сторона (дарувальник) передає або зобов'язується передати в майбутньому другій стороні (обдаровуваному) безоплатно майно, тобто, так званий, *дарунок,* у власність.

Зазвичай, дарунком можуть бути як рухомі речі, в тому числі гроші і цінні папери, так і речі нерухомі.

За загальним правилом право власності обдаровуваного на подарунок виникає, відповідно до ст. 722 ЦК України, з моменту прийняття такого подарунку. Під прийняттям дарунку розуміють не лише безпосереднє прийняття речі, яка дарується, а її символів (паспорт на мобільний телефон, побутову техніку, ключі тощо). У будь-якому випадку для укладення договору дарування необхідно не лише волевиявлення дарувальника, а і обдаровуваного, оскільки останній може відмовитися від прийняття подарунку. В цьому випадку договір дарування буде вважатися таким, що неукладений.

У випадку, коли дарунок направлено обдаровуваному без його попередньої згоди, (скажімо в коробці цукерок, у вітальному конверті, в квітах виявляться значні грошові купюри та ін.), дарунок вважається прийнятим, якщо обдаровуваний негайно не заявить про відмову від прийняття такого дарунку.

З огляду на те, що договір дарування є виключно безоплатним правочином, вчинення обдаровуваним на користь дарувальника будь-яких дій майнового чи немайнового характеру є свідченням не укладання договору дарування, а про існування певної попередньої домовленості осіб про оплатне надання послуг, речей, пільг тощо.

Безоплатність договору дарування не виключає існування певних мотивів, які спонукали дарувальника безоплатно передати певні речі.

Такі мотиви можуть бути різноманітнішими: бажання дотримуватися певних традицій, віддячити за певну увагу, надія отримати зворотний подарунок тощо.

Світовий досвід вказує на те, що встановлення обмежень для публічних службовців у частині одержання ними подарунків, пов'язаних із виконанням публічних обов'язків, є одним із способів запобігти можливому конфлікту інтересів. Без таких положень жодна із внутрішньодержавних систем запобігання корупції не буде ефективною. Крім того, це є важливим з огляду на необхідність забезпечення довіри населення до публічної адміністрації, впевненості у її неупередженості та справедливості. Звісно, такої довіри не може бути, якщо громадяни бачать, що посадовець отримує винагороду від тих чи інших осіб за вчинення чи утримання від вчинення певних дій на їх користь.

Для того щоб встановити законність чи незаконність одержання подарунку публічний службовець повинен, перш за все, визначити, чи пов'язаний запропонований подарунок із виконанням ним своїх обов'язків за посадою.

Пов'язаними із виконанням службових обов'язків є подарунки, що надаються як подяка за раніше вчинені службовцем дії (бездіяльність) або прийняті ним рішення на користь дарувальника або третіх осіб, або даруються в очікуванні заздалегідь необіцяного вчинення публічним службовцем дій (бездіяльності), або прийняття ним рішень на користь дарувальника або третіх осіб. До цієї ж категорії належать подарунки, що надаються службовцю підлеглими.

Різновидом договору дарування є *пожертва*, коли обдаровуваному безоплатно передають рухомі та нерухомі речі, зокрема гроші та цінні папери для досягнення ними певної, наперед обумовленої мети (будівництво пам'ятника, придбання медикаментів тощо).

Службовцю завжди варто визначатись з мотивами дарувальника. Якщо вбачається, що мотивом для надання подарунку є перебування такого службовця на державний службі та його абстрактна здатність приймати владні рішення чи вчиняти певні дії, від подарунку необхідно відмовитись.

У разі ж, якщо у службовця є сумніви щодо того, чи пов'язане надання подарунку із його службовими обов'язками, він повинен звернутись за роз'ясненнями до свого безпосереднього керівника.

У будь-якому випадку необхідно відмовитись від прийняття подарунку, якщо це може поставити під сумнів доброчесність службовця чи органу, де він працює, неупередженість та безсторонність прийнятих ним рішень. Така вимога випливає, зокрема

із положень статті 5 Закону України «Про державну службу», яка передбачає, що державний службовець повинен не допускати дій і вчинків, які можуть зашкодити інтересам державної служби чи негативно вплинути на репутацію державного службовця.

Аналогічні положення, для прикладу, також містяться і в статті 8 Закону України «Про службу в органах місцевого самоврядування» від 7 червня 2001 року № 2493-III.

Водночас, слід мати на увазі, що є ситуації, у яких подарунки, хоча і мотивовані виконанням службовцем своїх обов'язків, не виходять за межі закону. Мова йде про випадки, коли подарунок надається службовцю органом виконавчої влади чи органом місцевого самоврядування як відзнака або заохочення за успіхи у професійній діяльності, або стосується проведення офіційних заходів. Очевидно, що такі подарунки не можуть надходити від приватних установ (компаній, банків, громадських організацій, фондів, політичних партій тощо) чи осіб, або ж бути профінансованими такими особами.

2.2. Згідно із частиною другою статті 8 Закону, допускається одержання дарунків, які відповідають загальновизнаним уявленням про гостинність та пожертви, крім випадків, передбачених частиною першою цієї статті, якщо вартість таких дарунків (пожертв) не перевищує 50 відсотків мінімальної заробітної плати, встановленої на день прийняття дарунка (пожертви), одноразово, а сукупна вартість таких дарунків (пожертв), отриманих з одного джерела протягом року, – однієї мінімальної заробітної плати, встановленої на 1 січня поточного року.

Згідно із ст. 22 Закону України «Про Державний бюджет України на 2011 рік» від 23.12.2010 № 2857-VI було установлено на 2011 рік місячний розмір мінімальної заробітної плати: з 1 січня – 941 гривня, з 1 квітня – 960 гривень, з 1 жовтня – 985 гривень, з 1 грудня – 1004 гривні. У зв'язку з цим, в період з 1 липня 2011 року до 31 грудня 2011 року з одного джерела дозволяло б отримувати дарунки не більше ніж на 941 гривню. В той же час, вартість дарунка (пожертв), отриманого одноразово в період з 1 липня по 1 жовтня 2011 року, не могло перевищувати 480 гривень, з 1 жовтня по 1 грудня 2011 року – 492 гривні 50 копійок, а з 1 грудня 2011 року по 1 січня 2012 року – 502 гривні. *Слід звернути увагу, що цей розмір щороку змінюватиметься.*

Поняття «гостинності» на даний час є не правовою, а історико-соціальною категорією.

Під *гостинністю* традиційно розуміють народну традицію з любов'ю та повагою приймати і частувати гостей; також готовність, бажання приймати гостей і пригощати їх; сама церемонія гостинного приймання кого-небудь.

Загальновизнане уявлення про гостинність є оціночним поняттям і його зміст повинен трактуватися, виходячи із конкретних обставин передачі подарунку: особи дарувальника і обдаровуваного; їх статі, національності, громадянства, посадового становища, події, яка зумовила зустріч цих осіб, та ін.

Такими подарунками можуть бути певні буклети, листівки, диски, грамплатівки, фотоальбоми, книжки, стилізовані символи міста, підприємства, організації, де працює (перебуває на службі) дарувальник.

Також, до зазначених належать подарунки, одержані від близьких осіб, друзів чи знайомих з нагоди, наприклад, дня народження, ювілею, або загальновизнаного свята (Новий рік, Міжнародний жіночий день, день захисника Вітчизни) за умови, що ці подарунки не впливатимуть на прийняття службовцями неупереджених рішень або не створюватимуть враження, що це може впливати на їхні рішення.

Незабороненими законом є такі прояви гостинності як запрошення на каву, вечерю, перегляд спортивних змагань, знову ж таки за умови, що прояви гостинності не будуть постійними, не впливатимуть на прийняття службовцями рішень або не створюватимуть враження, що це може впливати на їхні рішення.

Незважаючи на широке побутове тлумачення поняття *«гостинність»*, в контексті коментованого Закону, в будь-якому випадку предметом дарування не повинні виступати грошові кошти, історичні, культурні та наукові цінності, вогнепальна та холодна зброя, вироби з дорогоцінного каменю чи металу, парфуми, алкогольні напої тощо.

Під «одним джерелом» в контексті ч. 2 ст. 8 Закону слід розуміти фізичних чи юридичних осіб, які між собою не є пов'язаними ієрархічною підпорядкованістю.

2.3. Зазначимо, що обмеження щодо вартості дарунків (пожертв) не поширюється на дарунки (пожертви), які:

1) даруються (здійснюються) близькими особами;

2) одержуються як загальнодоступні знижки на товари, послуги, загальнодоступні виграші, призи, премії, бонуси.

Поняття *«близькі родичі»* законодавець вживає в різних галузях права (цивільного, житлового, сімейного, спадкового та ін.).

Так, у п. 11 ст. 32 КПК України «Роз'яснення термінів Кодексу», зазначено. що терміни, вжито в цьому Кодексі, коли немає окремих вказівок, мають таке значення: «Близькі родичі» – батьки, дружина, чоловік, діти, рідні брати і сестри, дід, баба, внуки».

У Законі України «Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів» зазначено, що близькі родичі – це батьки, дружина (чоловік), діти, рідні брати і сестри, дід, баба, онуки, посягання на життя, здоров'я, житло і майно яких перешкоджає виконанню працівниками суду і правоохоронних органів покладених на них законом обов'язків і здійсненню наданих прав.

У ст. 1261 та ст. 1262 ЦК України право на спадкування за законом в першу і другу чергу надано дітям, подружжю, батькам, братам, сестрам, діду та бабі померлого. У ст. 1266 ЦК України право на спадкування у порядку представлення надано і внукам померлого.

У ст. 1 «Визначення термінів» коментованого Закону під «близькими родичами» розуміються наступні особи – подружжя, діти, батьки, рідні брати і сестри, дід, баба, онуки, усиновлювачі, усиновлені, а також інші особи, які спільно проживають, пов'язані спільним побутом і мають взаємні права та обов'язки із суб'єктом, зазначеним у частині першій статті 4 цього Закону.

«Членами сім'ї» у ст. 1 Закону вважають осіб, які перебувають у шлюбі, їхніх дітей, осіб, які перебувають під опікою і піклуванням, інших осіб, які спільно проживають, пов'язані спільним побутом, мають взаємні права та обов'язки, у тому числі особи, які спільно проживають, але не перебувають у шлюбі.

Такими чином «близькими особами» окрім близьких родичів можуть виступати родичі третьої, четвертої та інших ступенів споріднення (тітка, дядько, двоюрідні брати, сестри та ін.), а в контексті коментованої статті і інші особи, які формально родичами не є (фактичне подружжя, годувальниця) за умови, якщо вони спільно проживають, пов'язані спільним побутом і мають взаємні права та обов'язки із суб'єктом.

2.4. Щодо отримання загальнодоступних знижок на товари, послуги, загальнодоступних премій, бонусів та ін., то в даному випадку йдеться про укладання публічних договорів (ст. 633 ЦК України), в яких одна сторона – підприємець взяла на себе обов'язок здійснювати продаж товарів, виконання робіт або надання послуг кожному, хто до неї звернеться (роздрібна торгівля, перевезення транспортом загального користування, послуги зв'язку, медичне, готельне, банківське обслуговування тощо).

Умови публічного договору встановлюються однаково для всіх споживачів, крім тих, кому за законом надані відповідні пільги (ветерани війни та ін.). Особи, зазначені у пункті 1 та підпунктах «а», «б» пункту 2 частини першої статті 4 цього Закону, отримують загальнодоступні премії, бонуси та ін., як звичайні контрагенти за публічним договором.

Особисті подарунки понад визначену законом суму, які пов'язані із певною подією в житті обдаровуваного (день народження, професійне свято, інші знаменні події в житті), і не мають відношення до професійної (службової) діяльності обдарованої особи, не повинні вручатися за місцем роботи (служби) такої особи.

3. Важливою вимогою Закону є встановлення обов'язку передавати подарунки, вручені під час офіційних заходів, до того органу державної влади, в якому працює службовець.

Крім того, слід зазначити, що 16 листопада 2011 року постановою № 1195 Кабінетом Міністрів України затверджено Порядок передачі дарунків, одержаних як подарунки державі, Автономній Республіці Крим, територіальній громаді, державним або комунальним установам чи організаціям.

Цей Порядок установлює процедуру передачі особами, зазначеними у пункті 1 та підпунктах «а» і «б» пункту 2 частини першої статті 4 Закону України «Про засади запобігання і протидії корупції», дарунків, отриманих ними як подарунки державі, Автономній Республіці Крим, територіальній громаді, державним або комунальним установам чи організаціям, у яких уповноважені особи працюють або які представляють.

Уповноважена особа, яка отримала дарунок, зобов'язана передати його органові протягом місяця.

У разі подання уповноваженою особою підтвердних документів орган компенсує витрати, пов'язані з доставкою дарунка або сплатою митних зборів, у триденний строк після його передачі органові.

Передача дарунка здійснюється в адміністративному приміщенні органу, про що складається акт приймання-передачі згідно за наступною формою.

АКТ
приймання-передачі дарунка N _____

м. _____ __ _____ 20 __ року

Цей акт складено відповідно до постанови Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку передачі дарунків, одержаних як подарунки державі, Автономній Республіці Крим, територіальній громаді, державним або комунальним установам чи організаціям від ____ _____ 20 ___ р. N _____.

Ми, що нижче підписалися, уповноважена особа органу державної влади, Автономної Республіки Крим, територіальної громади, державної або комунальної установи чи організації (далі – орган) __
_____,
(ініціали та прізвище)
місце роботи _____,
посада _____,
паспорт серії _____ номер _____, виданий _____,
що проживає за адресою _____
та представляє орган на підставі _____,
(найменування документа)
з однієї сторони, і матеріально-відповідальна особа органу _____
_____,
(ініціали та прізвище)
місце роботи _____,
посада _____,
з іншої сторони, склали цей акт про те, що відповідно до зазначеної постанови _____
(ініціали та прізвище уповноваженої особи)
передав (передала), а _____
(ініціали та прізвище матеріально-відповідальної особи органу)
прийняв (прийняла) дарунок згідно з описом.

1. Номенклатура _____
_____

2. Якісні характеристики дарунка _____
_____

3. Кількість одиниць _____
_____

4. Додаткові відомості _____

_____

Час передачі дарунка __ годин __ хвилин __ _____ 20__ року.
Дарунок передав (передала) _____ _____
(підпис) (ініціали та прізвище)

Дарунок прийняв (прийняла) _____ _____
М. П.

Уповноважена особа передає дарунок матеріально-відповідальній особі органу з одночасним складенням акта його приймання-передачі.

Акт приймання-передачі дарунка складається у двох примірниках, що мають однакову юридичну силу. Один примірник залишається в органі та передається матеріально-відповідальною особою до підрозділу, на який покладено ведення бухгалтерського обліку, а другий – в уповноваженої особи.

Операції, пов'язані з передачею дарунка органові, відображаються в бухгалтерському обліку відповідно до законодавства. З метою оцінки вартості дарунка, вирішення питання щодо можливості його використання, місця та строку зберігання орган утворює комісію у складі не менш як трьох осіб, однією з яких є фахівець з оцінки майна.

Положення про комісію затверджується керівником органу.

Організаційною формою роботи комісії є засідання, яке проводиться протягом місяця з моменту передачі уповноваженою особою дарунка. Комісія має право залучати до участі в засіданнях на громадських засадах фахівців з питань оцінки вартості дарунка. Засідання комісії вважається правомочним, якщо на ньому присутні більшість її членів. Рішення комісії приймається простою більшістю голосів присутніх на засіданні її членів. У разі рівного розподілу голосів вирішальним є голос голови комісії.

Рішення комісії оформляється протоколом, який підписують голова і секретар комісії та, у триденний строк з дати його прийняття, затверджується наказом керівника органу.

Унормування порядку отримання подарунків є одним із найважливіших запобіжних заходів у сфері попередження умов виникнення корупційних ризиків діяльності осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, оскільки

дозволяє врегулювати конфлікт інтересів, а саме, суперечності між приватними інтересами публічного службовця та його службовими обов'язками, наявність яких може вплинути на об'єктивність та неупередженість прийняття рішень, а також на вчинення чи не вчинення дій в процесі його службової діяльності.

Стаття 9. Обмеження щодо роботи близьких осіб

1. Особи, зазначені у підпунктах «а», «в» – «ж» пункту 1 та підпункті «а» пункту 2 частини першої статті 4 цього Закону, не можуть мати у безпосередньому підпорядкуванні близьких їм осіб або бути безпосередньо підпорядкованими у зв'язку з виконанням повноважень близьким їм особам.

Особи, зазначені у підпунктах «а», «в» – «ж» пункту 1 та підпункті «а» пункту 2 частини першої статті 4 цього Закону, зобов'язані повідомити керівництво органу, на посаду в якому вони претендують, про працюючих у цьому органі близьких їм осіб.

Положення абзаців першого та другого цієї частини не поширюються на:

1) народних засідателів і присяжних;

2) близьких осіб, які безпосередньо підпорядковані один одному у зв'язку з перебуванням кожного з них на виборній посаді;

3) осіб, які працюють у сільській місцевості, гірських населених пунктах;

4) осіб, які працюють в галузі освіти, науки, культури, охорони здоров'я, фізичної культури та спорту;

5) інших осіб, визначених законом.

2. У разі виникнення обставин, що порушують вимоги частини першої цієї статті, відповідні особи, близькі їм особи вживають заходів щодо усунення таких обставин у п'ятнадцятиденний строк.

Якщо в зазначений строк ці обставини добровільно не усунуто, відповідні особи або близькі їм особи в місячний строк з моменту виникнення обставин підлягають переведенню в установленому порядку на іншу посаду, що виключає безпосереднє підпорядкування.

У разі неможливості такого переведення особа, яка перебуває у підпорядкуванні, підлягає звільненню із займаної посади.

3. Особам, зазначеним у підпунктах «а», «в» – «ж» пункту 1 та підпункті «а» пункту 2 частини першої статті 4 цього Закону (крім

народних засідателів і присяжних), забороняється брати участь у роботі колегіальних органів під час розгляду питань щодо призначення на посаду близьких їм осіб та у будь-який інший спосіб впливати на прийняття такого рішення.

Обмеження, передбачене даною статтею, уже передбачалося в законодавстві України, зокрема у Кодексі законів про працю, де у ст. 25–1 закріплено, що власник вправі запроваджувати обмеження щодо спільної роботи на одному і тому ж підприємстві, в установі, організації осіб, які є близькими родичами чи свояками (батьки, подружжя, брати, сестри, діти, а також батьки, брати, сестри і діти подружжя), якщо у зв'язку з виконанням трудових обов'язків вони безпосередньо підпорядковані або підконтрольні один одному.

Відповідно до підпунктів «а», «в» – «ж» пункту 1 та підпункті «а» пункту 2 частини першої статті 4 цього Закону до осіб, які підпадають під дію даної статті, відносяться:

– Президент України, Голова Верховної Ради України, його Перший заступник та заступник, Прем'єр-міністр України, Перший віце-прем'єр-міністр України, віце-прем'єр-міністри України, міністри, інші керівники центральних органів виконавчої влади, які не входять до складу Кабінету Міністрів України, та їх заступники, Голова Служби безпеки України, Генеральний прокурор України, Голова Національного банку України, Голова Рахункової палати, Уповноважений Верховної Ради України з прав людини, Голова Верховної Ради Автономної Республіки Крим, Голова Ради міністрів Автономної Республіки Крим;
– державні службовці, посадові особи місцевого самоврядування;
– військові посадові особи Збройних Сил України та інших, утворених відповідно до законів, військових формувань;
– судді Конституційного Суду України, інші професійні судді, Голова, члени, дисциплінарні інспектори Вищої кваліфікаційної комісії суддів України, службові особи секретаріату цієї Комісії, Голова, заступник Голови, секретарі секцій Вищої ради юстиції, а також інші члени Вищої ради юстиції, народні засідателі і присяжні (під час виконання ними цих функцій);

– особи рядового і начальницького складу органів внутрішніх справ, державної кримінально-виконавчої служби, органів та підрозділів цивільного захисту, Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України, особи начальницького складу податкової міліції;
– посадові та службові особи органів прокуратури, Служби безпеки України, дипломатичної служби, митної служби, державної податкової служби;
– члени Центральної виборчої комісії;
– посадові та службові особи інших органів державної влади;
– посадові особи юридичних осіб публічного права, які не зазначені в пункті 1 частини першої цієї статті, але одержують заробітну плату за рахунок державного чи місцевого бюджету.

Визначення прямого підпорядкування дано у статті 1 цього закону, зокрема це – безпосереднє підпорядкування – відносини прямої організаційної або правової залежності підлеглої особи від її керівника, в тому числі через вирішення (участь у вирішенні) питань прийняття на роботу, звільнення з роботи, застосування заохочень, дисциплінарних стягнень, надання вказівок, доручень, контролю за їх виконанням.

Також відносини підпорядкування закріплено у статті ст. 3 Закону України «Про дисциплінарний статут ОВС», де визначено, що начальник – особа начальницького складу, яка має право віддавати накази та розпорядження, застосовувати заохочення і накладати дисциплінарні стягнення або порушувати клопотання про це перед старшим прямим начальником.

Вказані особи зобов'язані повідомити керівництво органу, на посаду в якому вони претендують, про працюючих у цьому органі близьких їм осіб. Якщо згадана посада є у прямому підпорядкуванні до посади, яку займають близькі особи, то це є підставою для відмови у прийнятті на роботу.

У випадку ж, коли згадані особи не будуть працювати у прямому підпорядкуванні, це не є підставою для відмови у прийнятті на роботу.

До близьких осіб відносяться подружжя, діти, батьки, рідні брати і сестри, дід, баба, онуки, усиновлювачі, усиновлені, а також інші особи, які спільно проживають, пов'язані спільним побутом і мають взаємні права та обов'язки із суб'єктом (див. коментар ст. 1), зазначеним вище.

Крім того, Кримінально-процесуальний кодекс дає визначення близьких родичів. Так, відповідно до ст. 32, до їх числа відносяться батьки, дружина, чоловік, діти, рідні брати і сестри, дід, баба, внуки.

Положення абзаців першого та другого ч. 1 ст. 9 не поширюються на:

1) народних засідателів і присяжних.

Визначення даних категорій осіб дано в Законі України «Про судоустрій і статус суддів».

Зокрема, у ст. 57 закріплено, що народним засідателем є громадянин України, який у випадках, визначених процесуальним законом, вирішує справи у складі суду разом із суддею, забезпечуючи згідно з Конституцією України безпосередню участь народу у здійсненні правосуддя.

Обмеження цієї статті не розповсюджуються на них, тому що, відповідно до ст. 58 Закону України «Про судоустрій і статус суддів», список народних засідателів затверджується рішенням відповідної місцевої ради, а не призначається суддею.

Відповідно до ст. 63 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» присяжними визнаються громадяни України, які у випадках, передбачених процесуальним законом, залучаються до здійснення правосуддя, забезпечуючи згідно з Конституцією України безпосередню участь народу у здійсненні правосуддя. Обмеження цієї статті не розповсюджуються на них, тому що, відповідно до згаданої статті, вони вирішального або ж самостійного, права голосу не мають.

2) близьких осіб, які безпосередньо підпорядковані один одному у зв'язку з перебуванням кожного з них на виборній посаді.

Виняток для виборних посад зроблений з міркувань забезпечення права кожного громадянина України згідно з Конституцією України на участь у вільному волевиявленні та участі в управлінні державою. Тим більше, що на посаду близькі особи обираються, а не призначаються, що в принципі виключає фактор корупціоногенності.

3) осіб, які працюють у сільській місцевості, гірських населених пунктах;

Дане виключення зроблено з міркувань недостатності кількості населення в малих населених пунктах країни.

Поняття сільської місцевості закріплено у ст. 1 Закону України «Про сільськогосподарську дорадчу діяльність» і визначається як території, що знаходяться за межами міст і є переважно зонами сільськогосподарського виробництва та сільської забудови.

Визначення гірських населених пунктів закріплено у ст. 1 Закону України «Про статус гірських населених пунктів в Україні», де зазначається, що до гірських населених пунктів належать міста, селища міського типу, селища, сільські населені пункти, які розташовані у гірській місцевості, мають недостатньо розвинуті сферу застосування праці та систему соціально-побутового обслуговування, обмежену транспортну доступність. Вичерпний список населених пунктів дано у Постанові Кабінету Міністрів України від 11.08.1995 № 647 «Про перелік населених пунктів, яким надається статус гірських».

4) осіб, які працюють в галузі освіти, науки, культури, охорони здоров'я, фізичної культури та спорту;

Дане коло осіб є досить широким і перелік нормативних актів у даних галузях управління є достатньо багаточисельним. Загалом же згадування даних сфер починається з Конституції України. До переліку основних Законів України необхідно віднести Закони «Про освіту», «Про позашкільну освіту», «Про дошкільну освіту», «Про загальну середню освіту», «Про професійно-технічну освіту», «Про вищу освіту», «Про науково-технічну діяльність», «Про охорону культурної спадщини», «Про культуру», «Про фізичну культуру і спорт» тощо.

5) інших осіб, визначених законом.

Дана норма має розповсюджуватися на категорії осіб, які будуть чітко передбачені законами, прийнятими у процесі законотворчої діяльності Верховної ради України та матимуть чітке посилання на дану норму.

У разі виникнення обставин, що порушують вимоги частини першої цієї статті, відповідні особи, близькі їм особи вживають заходів щодо усунення таких обставин у п'ятнадцятиденний строк.

До даних обставин, наприклад, можна віднести структурні зміни в органі чи установі, коли об'єднуються декілька підрозділів. У даному випадку повинні вживатися заходи, щоб близькі особи у визначений строк самі перейшли в інший підрозділ.

Якщо в зазначений строк ці обставини добровільно не усунуто, відповідні особи або близькі їм особи в місячний строк з момен-

ту виникнення обставин підлягають обов'язковому переведенню в установленому порядку на іншу посаду, що виключає безпосереднє підпорядкування.

У разі неможливості такого переведення особа, яка перебуває у підпорядкуванні, підлягає звільненню із займаної посади. Дана вимога не поширюється на осіб, зазначених у ч. 3 п. 1 даної статті.

Ці обставини є доповненням до підстав розірвання трудового договору, передбачених статтями 36, 38, 39 Кодексу законів про працю.

Особам, зазначеним у підпунктах «а», «в» – «ж» пункту 1 та підпункті «а» пункту 2 частини першої статті 4 цього Закону (крім народних засідателів і присяжних), забороняється брати участь у роботі колегіальних органів під час розгляду питань щодо призначення на посаду близьких їм осіб та у будь-який інший спосіб впливати на прийняття такого рішення.

До колегіальних органів у даному випадку можна віднести ради директорів, колегії, ректорати, атестаційні, кадрові комісії.

Стаття 10. Обмеження щодо осіб, які звільнилися з посад або припинили діяльність, пов'язану з виконанням функцій держави, місцевого самоврядування.

1. Особам, уповноваженим на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, зазначеним у пункті 1 частини першої статті 4 цього Закону, які звільнилися з посади або іншим чином припинили діяльність, пов'язану з виконанням функцій держави або місцевого самоврядування, протягом року з дня її припинення забороняється:

1) укладати трудові договори (контракти) або вчиняти правочини у сфері підприємницької діяльності з підприємствами, установами чи організаціями незалежно від форми власності, якщо особи, зазначені в абзаці першому цієї частини, протягом року до дня припинення виконання функцій держави або місцевого самоврядування здійснювали повноваження з контролю, нагляду або підготовки чи прийняття відповідних рішень щодо діяльності цих підприємств, установ чи організацій;

2) розголошувати або використовувати в інший спосіб у своїх інтересах інформацію, яка стала їм відома у зв'язку з виконанням службових повноважень, крім випадків, установлених законом;

3) представляти інтереси будь-якої особи у справах (у тому числі в тих, що розглядаються в судах), в яких іншою стороною є орган (органи), в якому (яких) вони працювали.

Стаття 10 Закону встановлює певні обмеження щодо осіб, які є суб'єктами відповідальності за корупційні правопорушення і які віднесені до осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, але ці обмеження поширюються на зазначених осіб лише в разі припинення ними виконання функцій держави або місцевого самоврядування. Обмеження діє протягом одного року з моменту припинення виконання функцій держави або місцевого самоврядування. Таким особам протягом одного року з дня припинення забороняється укладати трудові договори (контракти) або вчиняти правочини у сфері підприємницької діяльності з підприємствами, установами чи організаціями незалежно від форми власності, якщо особи, зазначені в абзаці першому частини першої статті 10, протягом року до дня припинення виконання функцій держави або місцевого самоврядування здійснювали повноваження з контролю, нагляду або підготовки чи прийняття відповідних рішень щодо діяльності цих підприємств, установ чи організацій. Заборона діє лише в разі, якщо особи, які були уповноважені на виконання функцій держави або місцевого самоврядування:

1) здійснювали повноваження з контролю, нагляду.

2) здійснювали повноваження щодо підготовки чи прийняття відповідних рішень щодо діяльності цих підприємств, установ чи організацій.

Необхідно враховувати, що повноваження щодо здійснення контролю або нагляду мають визначатися законодавством України. Наприклад, Закон України «Про державний ринковий нагляд і контроль нехарчової продукції» від 2 грудня 2010 року N 2735-VI визначає поняття ринкового нагляду та органу державного ринкового нагляду. Суб'єкти владних повноважень, які здійснювали ринковий нагляд, не мають права (їм забороняється) порушувати обмеження, встановлені статтею 10 цього Закону.

Закон України «Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності» від 5 квітня 2007 року N 877-V визначає, що державний нагляд (контроль) – це діяльність

уповноважених законом центральних органів виконавчої влади, їх територіальних органів, державних колегіальних органів, органів виконавчої влади Автономної Республіки Крим, органів місцевого самоврядування (далі – органи державного нагляду (контролю)) в межах повноважень, передбачених законом, щодо виявлення та запобігання порушенням вимог законодавства суб'єктами господарювання та забезпечення інтересів суспільства, зокрема належної якості продукції, робіт та послуг, прийнятного рівня небезпеки для населення, навколишнього природного середовища.

Державний нагляд (контроль) здійснюється за місцем провадження господарської діяльності суб'єкта господарювання або його відокремлених підрозділів, або у приміщенні органу державного нагляду (контролю) у випадках, передбачених законом. Державний нагляд (контроль) може здійснюватися комплексно кількома органами державного нагляду (контролю), якщо їхні повноваження на здійснення чи участь у комплексних заходах передбачені законом. Такі заходи проводяться за спільним рішенням керівників відповідних органів державного нагляду (контролю). Виключно законами встановлюються: органи, уповноважені здійснювати державний нагляд (контроль) у сфері господарської діяльності; види господарської діяльності, які є предметом державного нагляду (контролю); повноваження органів державного нагляду (контролю) щодо зупинення виробництва (виготовлення) або реалізації продукції, виконання робіт, надання послуг; вичерпний перелік підстав для зупинення господарської діяльності; спосіб здійснення державного нагляду (контролю); санкції за порушення вимог законодавства і перелік порушень, які є підставою для видачі органом державного нагляду (контролю) припису, розпорядження або іншого розпорядчого документа. Орган державного нагляду (контролю) не може здійснювати державний нагляд (контроль) у сфері господарської діяльності, якщо закон прямо не уповноважує такий орган на здійснення державного нагляду (контролю) у певній сфері господарської діяльності та не визначає повноваження такого органу під час здійснення державного нагляду (контролю).

Можна згадати про існування ще низки спеціальних законів, які регулюють суспільні відносини в сфері здійснення державного контролю та нагляду. Зокрема, це закони: «Про прикордонний контроль», «Про державний контроль за використанням та охо-

роною земель», «Про демократичний цивільний контроль над Воєнною організацією і правоохоронними органами держави», «Про антидопінговий контроль у спорті», «Про державне регулювання видобутку, виробництва і використання дорогоцінних металів і дорогоцінного каміння та контроль за операціями з ними», «Про державну контрольно-ревізійну службу в Україні» та інші.

Окремими законами України визначено засади щодо здійснення заходів:

- валютного контролю;
- митного контролю;
- державного експортного контролю;
- контролю за дотриманням бюджетного і податкового законодавства та касових операцій;
- контролю за дотриманням порядку проведення розрахунків;
- контролю за виробництвом та обігом спирту, алкогольних напоїв і тютюнових виробів;
- контролю за використанням державного та комунального майна;
- банківського і страхового нагляду;
- інших видів спеціального державного контролю за діяльністю суб'єктів господарювання на ринку фінансових послуг;
- державного контролю за дотриманням законодавства про захист економічної конкуренції;
- державного архітектурно-будівельного контролю та нагляду;
- контролю та нагляду в сфері телекомунікації, поштового зв'язку, радіочастотного ресурсу;
- прокурорського нагляду;
- державного нагляду за дотриманням вимог ядерної та радіаційної безпеки;
- державного нагляду (контролю) за дотриманням ліцензійних умов транспортування природного і нафтового газу трубопроводами та його розподілу, постачання природного газу, зберігання природного газу в обсягах, що перевищують рівень, який встановлюється ліцензійними умовами провадження господарської діяльності із зберігання природного газу.

Питання щодо можливості суб'єкта владних повноважень здійснювати повноваження з контролю, нагляду або підготовки чи прийняття відповідних рішень щодо діяльності цих підприємств,

установ чи організацій під час знаходження на конкретних посадах в органах публічної влади має вирішуватись індивідуально шляхом аналізу відповідних актів законодавства, якими визначаються повноваження по кожній конкретній посаді.

Особам, уповноваженим на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, зазначеним у пункті 1 частини першої статті 4 цього Закону, які звільнилися з посади або іншим чином припинили діяльність, пов'язану з виконанням функцій держави або місцевого самоврядування, протягом року з дня її припинення забороняється розголошувати або використовувати в інший спосіб у своїх інтересах інформацію, яка стала їм відома у зв'язку з виконанням службових повноважень, крім випадків, установлених законом.

Можливість розголошувати або використовувати в інший спосіб у своїх інтересах інформацію, яка стала їм відома у зв'язку з виконанням службових повноважень, стосується лише трьох видів інформації, яка не підлягає вільному обігу. Інформацією з обмеженим доступом є: 1) конфіденційна інформація; 2) таємна інформація; 3) службова інформація. Лише використання інформації з обмеженим доступом підпадає під зазначену у статті 10 заборону. Ці обмеження не поширюються на публічну інформацію, яка не підпадає під режим інформації з обмеженим доступом.

Конфіденційна інформація – інформація, доступ до якої обмежено фізичною або юридичною особою, крім суб'єктів владних повноважень, та яка може поширюватися у визначеному ними порядку за їхнім бажанням відповідно до передбачених ними умов.

Таємна інформація – інформація, доступ до якої обмежується виключно в інтересах національної безпеки, територіальної цілісності або громадського порядку з метою запобігання заворушенням чи злочинам, для охорони здоров'я населення, для захисту репутації або прав інших людей, для запобігання розголошенню інформації, одержаної конфіденційно, або для підтримання авторитету і неупередженості правосуддя, розголошення якої може завдати шкоди особі, суспільству і державі.

Таємною визнається інформація, яка містить державну, професійну, банківську таємницю, таємницю слідства та іншу, передбачену законом, таємницю.

Службовою є інформація, що міститься в документах суб'єктів владних повноважень, які становлять внутрішньовідомчу службову кореспонденцію, доповідні записки, рекомендації, якщо вони

пов'язані з розробкою напряму діяльності установи або здійсненням контрольних, наглядових функцій органами державної влади, процесом прийняття рішень і передують публічному обговоренню та/або прийняттю рішень; зібрана в процесі оперативно-розшукової, контррозвідувальної діяльності, у сфері оборони країни, яку не віднесено до державної таємниці. Документам, що містять інформацію, яка є службовою, присвоюється гриф «для службового користування». Перелік відомостей, що становлять службову інформацію, який складається органами державної влади, органами місцевого самоврядування, іншими суб'єктами владних повноважень, у тому числі на виконання делегованих повноважень, не може бути обмеженим у доступі.

Не може бути обмежено доступ до інформації про розпорядження бюджетними коштами, володіння, користування чи розпорядження державним, комунальним майном, у тому числі до копій відповідних документів, умови отримання цих коштів чи майна, прізвища, імена, по батькові фізичних осіб та найменування юридичних осіб, які отримали ці кошти або майно. Зазначене положення не поширюється на випадки, коли оприлюднення або надання такої інформації може завдати шкоди інтересам національної безпеки, оборони, розслідуванню чи запобіганню злочину.

Не належать до інформації з обмеженим доступом декларації про доходи осіб та членів їхніх сімей, які: 1) претендують на зайняття чи займають виборну посаду в органах влади; 2) обіймають посаду державного службовця, службовця органу місцевого самоврядування першої або другої категорії.

Можна зробити загальний висновок, що обмеження щодо розголошення або використання в інший спосіб у своїх інтересах інформації, яка стала їм відома у зв'язку з виконанням службових повноважень, поширюється лише на конфіденційну, таємну та службову інформацію і не поширюється на інформацію публічну, яку, відповідно до Закону України «Про доступ до публічної інформації», не віднесено до інформації з обмеженим доступом.

В пункті 3 частини першої статті 10 цього Закону передбачене обмеження представляти інтереси будь-якої особи у справах (у тому числі в тих, що розглядаються в судах), в яких іншою стороною є орган (органи), в якому (яких) вони працювали.

В статті 26 Цивільно-процесуального кодексу України (далі – ЦПКУ) визначено склад осіб, які беруть участь у справі. У справах

позовного провадження особами, які беруть участь у справі, є сторони, треті особи, представники сторін та третіх осіб. Стаття 30 ЦПКУ визначає, що сторонами в цивільному процесі є позивач і відповідач. Позивачем і відповідачем можуть бути фізичні і юридичні особи, а також держава. Аналогічно вирішується питання сторін в Кодексі адміністративного судочинства України (далі – КАСУ). Стаття 50 КАСУ визначає, що сторонами в адміністративному процесі є позивач та відповідач. Позивачем в адміністративній справі можуть бути громадяни України, іноземці чи особи без громадянства, підприємства, установи, організації (юридичні особи), суб'єкти владних повноважень.

Заборона, яка міститься в пункті 3 частини першої статті 10 цього Закону, поширюється лише на випадки, коли орган державної влади або орган місцевого самоврядування є стороною в справі, а його колишній працівник є іншою стороною, або представляє інтереси іншої сторони.

Це обмеження не поширюється на дію Кримінально-процесуального кодексу України (далі КПКУ), в якому не передбачено участь саме сторін. Тому особа, яка звільнилась із органу державної влади чи самоврядування, може виступати в якості захисника в кримінальній справі навіть тоді, коли вона раніше працювала в органі, який проводив дізнання або досудове слідство. Відповідно до статті 44 КПКУ захисником є особа, яка в порядку, встановленому законом, уповноважена здійснювати захист прав і законних інтересів підозрюваного, обвинуваченого, підсудного, засудженого, виправданого та надання їм необхідної юридичної допомоги при провадженні у кримінальній справі. В статті 16–1 КПКУ зазначено, що прокурор, підсудний, його захисник чи законний представник, потерпілий, цивільний позивач, цивільний відповідач та їх представники беруть участь у судовому засіданні як сторони і користуються рівними правами та свободою у наданні доказів, їх дослідженні та доведенні їх переконливості перед судом. Сам орган державної влади або орган місцевого самоврядування не може бути стороною в справі відповідно до вимог КПКУ.

Стаття 11. Спеціальна перевірка щодо осіб, які претендують на зайняття посад, пов'язаних із виконанням функцій держави або місцевого самоврядування

1. Стосовно осіб, які претендують на зайняття посад, зазначених у пункті 1 частини першої статті 4 цього Закону (крім кандидатів

на пост Президента України, кандидатів у народні депутати України, кандидатів у депутати Верховної Ради Автономної Республіки Крим, місцевих рад та на посади сільських, селищних, міських голів), проводиться спеціальна перевірка, у тому числі щодо відомостей, поданих особисто.

Організація проведення спеціальної перевірки покладається на керівника (заступника керівника) органу державної влади, органу місцевого самоврядування, на зайняття посади в якому претендує особа, крім випадків, установлених законом.

До проведення спеціальної перевірки залучаються спеціально уповноважені суб'єкти у сфері протидії корупції, а в разі потреби – інші центральні органи виконавчої влади.

2. Спеціальній перевірці підлягають відомості про особу, яка претендує на зайняття посади, зазначеної в пункті 1 частини першої статті 4 цього Закону (крім кандидатів на пост Президента України, кандидатів у народні депутати України, кандидатів у депутати Верховної Ради Автономної Республіки Крим, місцевих рад та на посади сільських, селищних, міських голів), зокрема щодо:

1) притягнення особи до кримінальної відповідальності, в тому числі за корупційні правопорушення, наявності судимості, її зняття, погашення;

2) факту, що особа піддана, піддавалася раніше адміністративним стягненням за корупційні правопорушення;

3) достовірності відомостей, зазначених у декларації про майно, доходи, витрати і зобов'язання фінансового характеру **(3206 а-17);**

4) наявності в особи корпоративних прав;

5) стану здоров'я, освіти, наявності наукового ступеня, вченого звання, підвищення кваліфікації.

3. Спеціальна перевірка проводиться у п'ятнадцятиденний строк за письмовою згодою особи, яка претендує на зайняття посади.

У разі ненадання особою такої згоди питання щодо призначення її на посаду не розглядається.

У разі встановлення за результатами спеціальної перевірки факту подання претендентом на посаду неправдивих відомостей про себе посадова особа (орган), яка (який) здійснює призначення (обрання) на цю посаду, відмовляє претенденту у призначенні (обранні) на посаду, а також протягом трьох робочих днів повідомляє

про виявлений факт правоохоронні органи для реагування в установленому законом порядку, крім випадків, визначених законом.

Рішення про відмову у призначенні (обранні) на посаду з підстави, зазначеної в абзаці третьому цієї частини, може бути оскаржено до суду.

Порядок організації проведення спеціальної перевірки затверджується Президентом України.

4. Для проведення спеціальної перевірки особа, яка претендує на зайняття посади, подає до відповідного органу:

1) письмову згоду на проведення спеціальної перевірки;

2) автобіографію;

3) копію документа, який посвідчує особу;

4) декларацію про майно, доходи, витрати і зобов'язання фінансового характеру за минулий рік за формою **(3206 а-17)**, що додається до цього Закону;

5) копії документів про освіту, вчені звання та наукові ступені;

6) медичну довідку про стан здоров'я за формою, затвердженою Міністерством охорони здоров'я України;

7) копію військового квитка (для військовослужбовців або військовозобов'язаних);

8) довідку про допуск до державної таємниці (у разі його наявності).

5. Після одержання письмової згоди особи, яка претендує на зайняття посади, на проведення спеціальної перевірки орган, на посаду в якому претендує особа, не пізніше наступного дня надсилає до відповідних органів державної влади, до компетенції яких належить проведення спеціальної перевірки відомостей, передбачених у частині другій цієї статті, запит про перевірку відомостей щодо особи, яка претендує на зайняття відповідної посади.

Запит підписує керівник органу, на посаду в якому претендує особа, а в разі його відсутності – особа, яка виконує обов'язки керівника, або один з його заступників відповідно до розподілу функціональних обов'язків.

До запиту додаються копії документів, зазначених у частині четвертій цієї статті.

6. Інформація про результати спеціальної перевірки, підписана керівником органу, що здійснював перевірку, а в разі його відсутності – особою, яка виконує його обов'язки, або заступни-

ком керівника органу відповідно до розподілу функціональних обов'язків, подається до органу, який надіслав відповідний запит, у семиденний строк з дати надходження запиту.

Орган, на посаду в якому претендує особа, на підставі одержаної інформації готує довідку про результати спеціальної перевірки.

Особи, щодо яких проведена спеціальна перевірка, мають право на ознайомлення з довідкою про результати спеціальної перевірки та в разі незгоди з результатами перевірки можуть подавати зазначеним органам свої зауваження у письмовій формі.

7. Інформація про результати спеціальної перевірки та документи щодо її проведення є конфіденційними, якщо вони не містять відомостей, що становлять державну таємницю. Такі документи зберігаються в порядку, встановленому відповідно до закону.

Спеціальна перевірка є комплексом обов'язкових організаційно-правових заходів, спрямованих на перевірку відомостей, які подають кандидати на зайняття посад державних службовців. Перевірка здійснюється з дотриманням вимог цього Закону та інших законів України. Необхідність спеціальної перевірки зумовлена гострою потребою ретельного добору на керівні державні посади осіб, які не були причетні до порушень діючого законодавства, зокрема у сфері фінансів, державної безпеки та оборони. Спеціальна перевірка відомостей, які подають особи на зайняття посад державних службовців, має на меті посилити контроль за кадровим забезпеченням органів державної влади та місцевого самоврядування, шляхом здійснення перевірки відомостей, які подають щодо себе кандидати на зайняття посад державних службовців.

Спеціальна перевірка здійснюється у співпраці між центральними органами виконавчої влади та між їх місцевими органами, які реалізують державну політику у сфері освіти та наукової діяльності, охорони здоров'я, податкового законодавства, безпеки та оборони України, охорони правопорядку. Перевірці підлягають відомості щодо стану додержання кандидатом вимог, визначених законодавством з питань державної служби, служби в органах місцевого самоврядування, захисту державної таємниці, боротьби з корупцією (у тому числі дотримання спеціальних обмежень, перебування під судом і слідством, наявність не знятих судимостей, притягнення до адміністративної відповідальності за корупційні

діяння), а також щодо відповідальності державних службовців при виконанні ними своїх службових обов'язків.

За результатами перевірки посадова особа, яка дала доручення на проведення перевірки, приймає рішення про призначення чи відмову у призначенні конкретного кандидата на посаду, на яку він претендує. Перевірка здійснюється спеціально уповноваженим центральним органом з питань державної служби спільно з іншими органами державної влади. У разі потреби до перевірки може бути залучено органи місцевого самоврядування, підприємства, установи, організації. Перевірка здійснюється за наявності письмової згоди кандидата на призначення. У разі ненадання такої згоди перевірка не здійснюється і питання про призначення даного кандидата на відповідну посаду не розглядається.

Перевірка здійснюється на підставі доручень:

– доручення на здійснення перевірки щодо кандидатів, які згідно чинного законодавства призначаються Верховною Радою України за поданням Прем'єр-міністра України, дає Прем'єр-міністр України;
– доручення на здійснення перевірки щодо кандидатів, які згідно чинного законодавства призначаються Верховною Радою України за поданням Президента України, дає Президент України;
– доручення на здійснення перевірки щодо кандидатів, які згідно чинного законодавства призначаються Президентом України за поданням Кабінету Міністрів України, дає Прем'єр-міністр України.

Під час здійснення перевірки за дорученням, спеціально уповноважений центральний орган виконавчої влади з питань державної служби запитує в Державної податкової адміністрації України, Міністерства внутрішніх справ України, Служби безпеки України, Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України, а у разі потреби також в інших органів державної виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ, організацій, об'єднань громадян відомості про кандидата на призначення. Державна податкова адміністрація України, Міністерство внутрішніх справ України, Служба безпеки України, Міністерство освіти і науки, молоді та спорту України та інші органи державної влади, місцевого самоврядування, підприємства, установи, організації

протягом 10 робочих днів зобов'язані надати спеціально уповноваженому центральному органу з питань державної служби інформацію, яка зазначена в цьому Законі щодо кандидата на призначення.

Правовий статус, порядок діяльності та взаємодії зазначених органів визначаються законами України та Кабінетом Міністрів України.

За наявності іншої інформації про кандидата на призначення, яка прямо не зазначена в цьому Законі, але в межах чинного законодавства перешкоджає прийняттю позитивного рішення щодо зайняття ним відповідної посади, Державна податкова адміністрація України, Міністерство внутрішніх справ України, Служба безпеки України чи інші органи державної влади, органи місцевого самоврядування, підприємства, установи, організації зобов'язані надати цю інформацію спеціально уповноваженому центральному органу з питань державної служби (обіг інформації щодо кандидата на призначення здійснюється з дотриманням вимог чинного законодавства залежно від її виду та режиму доступу до неї).

У разі виявлення під час проведення перевірки ознак корупційних правопорушень з боку кандидата на призначення (обрання, включення) на посаду, посадова особа, яка дала доручення на проведення перевірки, повідомляє про це правоохоронні органи.

Загальний строк здійснення перевірки становить 15 робочих днів.

Перевірці підлягають: достовірність відомостей, наданих кандидатом на призначення про себе у процесі розгляду питання щодо його призначення або погодження на призначення на відповідну посаду, зокрема, тих, що стосуються його доходів та зобов'язань фінансового характеру, судимості (судимостей), освіти, стану здоров'я, наявності громадянства іншої країни (інших країн); стан додержання кандидатом вимог, визначених законодавством про державну службу, службу в органах місцевого самоврядування, про державну таємницю, про боротьбу з корупцією.

Інформація, яку обов'язково надають органи державної влади:

– Державна податкова адміністрація України про: отримані доходи кандидата, які відповідно до Закону України «Про податок з доходів фізичних осіб» подаються до органів державної податкової служби; перебування кандидата на посадах керівника або головного бухгалтера, засновника, власника та

співвласника суб'єкта (суб'єктів) господарювання та обліку його як фізичної особи-підприємця;

– Міністерство внутрішніх справ України про: притягнення кандидатів до кримінальної відповідальності; наявність у кандидатів судимості (судимостей), що не зняті чи не погашені у встановленому законом порядку; притягнення кандидатів до адміністративної відповідальності за дії, передбачені законодавством про запобігання та протидію корупції; виконання вимог Закону України «Про громадянство» в частині наявності громадянства іншої країн (інших країн);
– Служба безпеки України про: притягнення кандидата до адміністративної відповідальності на підставі законодавства про запобігання та протидію корупції, інші достовірні дані, які згідно чинного законодавства перешкоджають прийняттю та перебуванню на державній службі; наявність у кандидата на зайняття посади форми допуску до державної таємниці та виконання ним зобов'язань щодо збереження державної таємниці, яка йому довірена, довірялась раніше;
– Міністерство освіти і науки, молоді та спорту України про: достовірність відомостей щодо отриманої освіти та легітимності документів про відповідний рівень освіти; наявність вченого звання;
– Міністерство охорони здоров'я України про стан здоров'я;
– Державна Атестаційна Комісія України про достовірність відомостей щодо наукового ступеня і наявності відповідних документів (дипломи, посвідчення тощо).

За необхідності спеціально уповноважений центральний орган виконавчої влади з питань державної служби надає інформацію про державного службовця (відносно якого здійснюється перевірка), що відображена в його декларації про доходи.

Декларування доходів осіб, уповноважених на виконання функцій держави, здійснюється відповідно до Закону України «Про державну службу». Ст. 13 зазначеного Закону передбачається щорічне подання відомостей про доходи за місцем служби.

Відомості про доходи, цінні папери, нерухоме та цінне рухоме майно і вклади у банках посадових осіб, зазначених у частині першій ст. 9 Закону України «Про державну службу», та членів їх сімей підлягають щорічній публікації в офіційних виданнях

державних органів України. До обрання чи призначення кандидата на відповідні посади ці відомості попередньо подаються органу чи посадовій особі, які здійснюють обрання чи призначення на ці посади.

Постановою Кабінету міністрів України від 11.08. 1995 р. № 641 «Про застосування статті 13 Закону України «Про державну службу» передбачено, що декларації державних службовців про доходи та осіб, які претендують на зайняття посади державного службовця, зберігаються в їхніх особових справах за місцем служби (майбутньої служби) і використовуються під час вирішення питання про прийняття на державну службу, просування по службі або її припинення.

У декларації про доходи особи, уповноважені на виконання функцій держави, повинні відображати всі відомості про доходи та зобов'язання фінансового характеру, в тому числі й за кордоном, щодо себе та членів своєї сім'ї.

У декларації про доходи, зобов'язання фінансового характеру та майновий стан державного службовця та особи, яка претендує на зайняття посади державного службовця, щодо себе та членів своєї сім'ї, мають відображатися всі відомості про майно та доходи, у тому числі за кордоном, щодо себе та членів своєї сім'ї *(наказ Мінфіну України від 27.02.2002 № 140)*.

Особа, яка претендує на зайняття посади державного службовця третьої-сьомої категорій, подає за місцем майбутньої служби відомості про доходи та зобов'язання фінансового характеру, в тому числі і за кордоном, щодо себе та членів своєї сім'ї. Особа, яка претендує на зайняття посади державного службовця першої та другої категорій, повинна подати відомості про належні їй та членам її сім'ї нерухоме та цінне рухоме майно, вклади у банках і цінні папери. Такі відомості державний службовець подає щороку.

Постановою КМУ № 641 визначено, що зазначені відомості державні службовці подають у формі декларації про доходи за попередній звітний рік.

Декларація про доходи, зобов'язання фінансового характеру та майновий стан державного службовця та особи, яка претендує на зайняття посади державного службовця, щодо себе та членів своєї сім'ї (Форма № 001-ДС, надалі – декларація), затверджена наказом Міністерства фінансів України від 6.03. 1997 р. № 58, складається із шести розділів:

I. Загальні відомості;

II. Доходи, одержані (нараховані) з джерел в Україні та за її межами за 200_ рік;

III. Зобов'язання фінансового характеру, в тому числі за кордоном, за 200 _рік;

IV. Відомості про нерухоме майно, що знаходиться в приватній власності;

V. Відомості про транспортні засоби, що знаходяться в приватній власності;

VI. Відомості про вклади у банках, цінні папери та інші активи.

Розділи I, II, III заповнюють державні службовці всіх категорій, а розділи IV, V, VI – лише державні службовці першої та другої категорій (про це також зазначено, у примітці до декларації). Особа, яка претендує на зайняття посади державного службовця певної категорії, заповнює всі графи, передбачені для заповнення державним службовцем цієї категорії. Для уточнення категорії, до якої відноситься державний службовець (особа, яка заповнює декларацію), слід звернутись до статті 25 Закону України від 16 грудня 1993 року «Про державну службу».

Відомості, що містяться у декларації, є конфіденційною інформацією (з обмеженим доступом). Організацією, де працює державний службовець (до якої подана декларація), мають бути вжиті заходи для обмеження доступу до декларацій, а також встановлена система захисту для недопущення розголошення відомостей, що містяться у декларації.

Декларація може бути піддана перевірці на достовірність підрозділами, уповноваженими відповідно до Закону України «Про засади запобігання та протидії корупції». Також може бути перевірено дотримання державними службовцями та особами, які претендують на зайняття посади державного службовця, податкового законодавства України та виконання податкових зобов'язань перед державою (ст. 67 Конституції України).

Відповідно до Постанови Кабінету Міністрів України від 11.08.1995 р. № 641 «Про застосування статті 13 Закону України «Про державну службу» відомості, що містяться в деклараціях, є конфіденційними. Особи, винні у неправомірному використанні цих відомостей, несуть відповідальність з чинним законодавством. Згідно зі статтею 32 Конституції України не допускається

збирання, зберігання, використання та поширення конфіденційної інформації про особу без її згоди, крім випадків, визначених законом. Окрім цього, згідно зі статтею 23 Закону України «Про інформацію» від 02.10.1992 р. джерелами документованої інформації про особу є видані на її ім'я чи підписані нею документи, а також відомості про особу, зібрані державними органами влади та органами місцевого і регіонального самоврядування в межах своїх повноважень. Згідно зі статтею 37 зазначеного закону не підлягають обов'язковому наданню для ознайомлення за інформаційними запитами офіційні документи, які містять у собі конфіденційну інформацію. Слід також зазначити, що Законом України від 24.03. 1995 р. «Про оплату праці» (стаття 31) встановлено, що відомості про оплату праці працівника надаються будь-яким органам чи особам лише у випадках, передбачених законодавством, або за згодою чи на вимогу працівника.

Конфіденційна інформація – це відомості, якими володіють, користуються або розпоряджаються окремі фізичні чи юридичні особи і які поширюються за їх бажанням відповідно до передбачених ними умов. Проте коли результати спеціальної перевірки або документи щодо такої перевірки містять відомості, які складають предмет державної таємниці, результати та документи щодо такої перевірки визнаються державною таємницею і підлягають зберіганню в порядку, визначеному для зберігання документів, що становлять державну таємницю.

Правовідносини, пов'язані із наявністю в документах відомостей, які складають предмет державної таємниці, регулюються відповідно до Закону України «Про державну таємницю» від 21.01.1994 р. № 3855-XII[4].

На підставі інформації, одержаної щодо кандидата на призначення від органів державної влади та від органів місцевого самоврядування, підприємств, установ, організацій, спеціально уповноважений центральний орган з питань державної служби, надає суб'єкту владних повноважень, який дав доручення на здійснення перевірки, довідку про результати перевірки. Довідка про результати перевірки додається до документів кандидата на призначення або до особової справи, якщо прийнято рішення про його призначення на посаду чи погодження призначення. На підставі

[4] Закон України «Про державну таємницю» від 21.01.1994 р. № 3855-XII.

одержаної довідки, суб'єкт владних повноважень в порядку, передбаченому чинним законодавством України, приймає рішення про призначення чи погодження на призначення або про відмову у призначенні відповідного кандидата на посаду, на яку він претендував (далі – рішення). Суб'єкт владних повноважень, який дав доручення на здійснення перевірки, у семиденний термін від дня офіційного винесення Рішення надсилає його копію спеціально уповноваженому центральному органу з питань державної служби та кандидату на призначення. Рішення, дії чи бездіяльність органів, які проводять перевірку, можуть бути оскаржені кандидатом на призначення в порядку, передбаченому чинним законодавством. У разі незгоди з Рішенням, кандидат на призначення має право у письмовій формі подати свої зауваження (пояснення) до спеціально уповноваженого центрального органу з питань державної служби чи безпосередньо до органу державної влади, до компетенції якого належить надання відповідних відомостей про особу, зазначених в цьому Законі, з якими не погоджується кандидат на призначення.

Інформація про результати вирішення питання щодо призначення (обрання, включення) кандидата на посаду повідомляється органу, що проводив перевірку, посадовою особою, яка дала доручення на проведення перевірки

Відомості щодо особи, яку було призначено (обрано) на посаду з дотриманням порядку, передбаченого цим Законом, підлягають повторній перевірці кожні вісімнадцять місяців в разі безперервного здійснення такою особою своєї професійної діяльності на цій посаді.

Стаття 12. Фінансовий контроль

1. Особи, зазначені у пункті 1, підпункті «а» пункту 2 частини першої статті 4 цього Закону, зобов'язані щорічно до 1 квітня подавати за місцем роботи (служби) декларацію про майно, доходи, витрати і зобов'язання фінансового характеру за минулий рік за формою, що додається до цього Закону.

Особи, які не мали можливості подати до 1 квітня за місцем роботи (служби) декларацію про майно, доходи, витрати і зобов'язання фінансового характеру за минулий рік через перебування у відпустці у зв'язку з вагітністю та пологами або для догляду за дитиною, через тимчасову непрацездатність, перебування за межами

України, під вартою, подають таку декларацію за звітний рік до 31 грудня. Особи, які не подали декларацію про майно, доходи, витрати і зобов'язання фінансового характеру за минулий рік із зазначених причин і звільняються з цього місця роботи, зобов'язані подати таку декларацію до розірвання трудового договору.

2. Відомості, зазначені у декларації про майно, доходи, витрати і зобов'язання фінансового характеру за минулий рік Президента України, Голови Верховної Ради України, народних депутатів України, Прем'єр-міністра України, членів Кабінету Міністрів України, Голови та суддів Конституційного Суду України, Голови та суддів Верховного Суду України, голів та суддів вищих спеціалізованих судів України, Генерального прокурора України та його заступників, Голови Національного банку України, Голови Рахункової палати, Голови та членів Вищої ради юстиції, членів Центральної виборчої комісії, Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини, Голови та членів Вищої кваліфікаційної комісії суддів України, керівників інших органів державної влади та їх заступників, членів колегіальних органів державної влади (комісій, рад), керівників органів місцевого самоврядування та їх заступників, підлягають оприлюдненню протягом 30 днів з дня їх подання шляхом опублікування в офіційних друкованих виданнях відповідних органів державної влади та органів місцевого самоврядування.

3. У разі відкриття особою, зазначеною в пункті 1 та підпункті «а» пункту 2 частини першої статті 4 цього Закону, валютного рахунка в установі банку-нерезидента вона зобов'язана в десятиденний строк письмово повідомити про це орган державної податкової служби за місцем проживання із зазначенням номера рахунка і місцезнаходження банку-нерезидента.

4. Порядок зберігання документів і використання відомостей, зазначених у декларації про майно, доходи, витрати і зобов'язання фінансового характеру, та відомостей, передбачених частиною третьою цієї статті, затверджується Кабінетом Міністрів України відповідно до вимог, встановлених законом.

5. Особа, яка претендує на зайняття посади, зазначеної в пункті 1 та підпункті «а» пункту 2 частини першої статті 4 цього Закону, до призначення або обрання на відповідну посаду подає в установленому законом порядку декларацію про майно, доходи, витрати і зобов'язання фінансового характеру за минулий рік за формою, що додається до цього Закону.

Одним із вагомих інструментів забезпечення прозорості функціонування органів публічної влади, публічних службовців, а також запобігання корупції та виникненню протиріч між приватними інтересами осіб, уповноважених на виконання функцій держави чи органів місцевого самоврядування, та їх службовими повноваженнями, є впровадження декларування доходів, майнового стану, видатків та фінансових зобов'язань суб'єктів відповідальності за корупційні правопорушення (далі публічних службовців), а також оприлюднення відповідних декларацій.

Законодавство України про державний фінансовий контроль за декларуванням доходів і витрат осіб, уповноважених на виконання функцій держави складається з Конституції України, цього Закону, Податкового кодексу України, законів України «Про державну службу», «Про службу в органах місцевого самоврядування», «Про статус народного депутата України» «Про державну податкову службу в Україні» та інших нормативно-правових актів.

Стаття 12 Закону України «Про засади запобігання та протидії корупції» започатковує правову основу для впровадження фінансового контролю за декларуванням доходів, витрат, майнового стану і фінансових зобов'язань публічних службовців в Україні. Поряд з цим, зазначена норма є бланкетною і потребує додаткового законодавчого врегулювання через дію норм зазначених вище законів України.

Зазначимо, що питання декларування доходів, витрат, майнового стану і фінансових зобов'язань публічних службовців чинним законодавством на основі різних законодавчих актів врегульовано досить суперечливо, відсутньою є і дієва система контролю за дотриманням відповідних положень законодавства. Врегулювання відносин, пов'язаних із здійсненням фінансового контролю у цій сфері, передбачає також запровадження і норм права щодо процедури проведення фінансового контролю, врегулювання потенційного фінансового конфлікту інтересів тощо, що може бути вирішеним лише за наявності спеціального Закону України, проект якого, під назвою «Про заходи державного фінансового контролю публічної служби» розглядався Верховною Радою України, але у запропонованій редакції не отримав підтримки.

Фінансовий контроль щодо діяльності публічних службовців слід розуміти як врегульовану правовими нормами діяльність, що

здійснюється державними органами з використанням специфічних організаційно-правових форм і методів та спрямована на забезпечення фінансової дисципліни публічними службовцями, на виявлення правопорушень і застосування заходів впливу щодо порушників, на виявлення причин і умов, що сприяють цим правопорушенням, та на вжиття заходів до їх усунення.

Чинне законодавство України не визначає загального поняття «фінансовий контроль публічної служби», окремі елементи цього складного багатоманітного явища містять ст. 13 Закону України «Про державну службу», ст. 13 «Про службу в органах місцевого самоврядування», глава 15-Б оновленого Кодексу України про адміністративні правопорушення, ст. 12 Закону України «Про засади запобігання та протидії корупції» та інші акти.

Законодавство передбачає три основних види фінансового контролю: 1) декларування доходів; 2) повідомлення про відкриття валютного рахунку в іноземному банку; 3) щорічну публікацію відомостей про доходи, цінні папери, майно та вклади у банках.

Декларування є офіційним повідомленням певних відомостей, передбачених державою, і одним з обмежень, які встановлюються державою у відповідності зі ст. 29 Загальної декларації прав людини «з метою задоволення справедливих вимог моралі ... у демократичному суспільстві».

Крім того, ч. 5 ст. 8 Конвенції ООН проти корупції, до якої Україна приєдналась, також передбачено необхідність і доцільність запровадження у належних випадках і згідно з основоположними принципами свого внутрішнього права, заходів і систем, які зобов'язують державних посадових осіб надавати відповідним органам декларації про позаслужбову діяльність, заняття, інвестиції, активи та про суттєві дарунки або прибутки, у зв'язку з якими може виникнути конфлікт інтересів стосовно їхніх функція як державних посадових осіб.

Згідно з ч. 1 ст. 12 цього Закону визначено суб'єктів подання декларації, форму подання декларації, порядок подання декларації та строки подання декларації.

Взагалі ж у відповідності до цієї статті суб'єктами, на яких поширюється фінансовий контроль, є дві групи:

– особи зазначені у п. 1 і пп. «а» п. 2 ч. 1 ст. 4 Закону;
– особи, які претендують на зайняття посади, зазначеної у п. 1 і пп. «а» п. 2 ч. 1 ст. 4 Закону.

З-поміж іншого, необхідно також враховувати, що суб'єктами відповідальності за порушення вимог фінансового контролю (ст. 176 КУпАП) є лише особи, зазначені у п. 1 і пп. «а» п. 2 ч. 1 ст. 4 Закону, а особи, які претендують на зайняття цих посад, не можуть бути суб'єктами відповідальності за цією статтею.

Дискусійність та суперечливість запровадження цієї вимоги Закону виникає лише стосовно професійних суддів, на яких дія цього Закону також розповсюджується, але ст.. 54 Закону «Про судоустрій і статус суддів» передбачена інша форма та процедура фінансового контролю стосовно суддів.

1 січня 2011 р. набрала чинності ст. 13 Закону України «Про державну службу» в такій редакції: Особа, яка претендує на зайняття посади державного службовця третьої – сьомої категорій, передбачених статтею 25 цього Закону, подає за місцем майбутньої служби довідку органу державної податкової служби про подану декларацію про майновий стан і доходи. У декларації про майновий стан і доходи зазначаються відомості про доходи та зобов'язання фінансового характеру, в тому числі за кордоном, а також у додатку до податкової декларації зазначаються відомості стосовно членів сім'ї. Особа, яка претендує на зайняття посади державного службовця першої та другої категорій, повинна зазначити в декларації також відомості про належні їй та членам її сім'ї нерухоме та цінне рухоме майно, вклади в банках і цінні папери.

Одночасно набрала чинності стаття 13 Закону України «Про службу в органах місцевого самоврядування», згідно з якою особа, яка претендує на зайняття в органах місцевого самоврядування посади третьої – сьомої категорій, подає за місцем майбутньої служби довідку органу державної податкової служби про подану декларацію про майновий стан і доходи. У декларації про майновий стан і доходи зазначаються відомості про доходи та зобов'язання фінансового характеру, у тому числі за кордоном, а також у додатку до декларації вказуються зазначені відомості стосовно членів сім'ї. Особа, яка претендує на зайняття в органах місцевого самоврядування посади першої та другої категорій, повинна зазначити в декларації також відомості про належні їй та членам її сім'ї нерухоме та цінне рухоме майно, вклади в банках і цінні папери.

Форма декларації визначена цим Законом, міститься у додатках і передбачає наступні розділи:

– загальні відомості;
– відомості про доходи;
– відомості про нерухоме майно;
– відомості про транспортні засоби;
– відомості про вклади у банках, цінні папери та інші активи;
– відомості про фінансові зобов'язання.

Об'єктом фінансового контролю, передбаченого цією статтею Закону, є майно, доходи, витрати і зобов'язання фінансового характеру за минулий рік та валютні рахунки цієї особи в установах банків-нерезидентів.

Підлягають заповненню в декларації розділи про доходи, одержані (нараховані) з джерел в Україні та за її межами за рік. По аналогії з положенням Податкового кодексу дохід з джерелом їх походження з України – це будь-який дохід, отриманий резидентами або нерезидентами, у тому числі від будь-яких видів їх діяльності на території України (включаючи виплату (нарахування) винагороди іноземними роботодавцями), її континентальному шельфі, у виключній (морській) економічній зоні, у тому числі, але не виключно, доходи у вигляді:

а) відсотків, дивідендів, роялті та будь-яких інших пасивних (інвестиційних) доходів, сплачених резидентами України;

б) доходів від надання резидентам або нерезидентам в оренду (користування) майна, розташованого в Україні, включаючи рухомий склад транспорту, приписаного до розташованих в Україні портів;

в) доходів від продажу рухомого та нерухомого майна, доходів від відчуження корпоративних прав, цінних паперів, у тому числі акцій українських емітентів;

г) доходів, отриманих у вигляді внесків та премій на страхування і перестрахування ризиків на території України;

ґ) доходів страховиків-резидентів від страхування ризиків страхувальників-резидентів за межами України;

д) інших доходів від діяльності, у тому числі пов'язаних з повною або частковою переуступкою прав та обов'язків за угодами про розподіл продукції на митній території України або на територіях, що перебувають під контролем митних органів (у зонах митного контролю, на спеціалізованих ліцензійних митних складах тощо);

е) спадщини, подарунків, виграшів, призів;

є) заробітної плати, інших виплат та винагород, виплачених відповідно до умов трудового та цивільно-правового договору;

ж) доходів від зайняття підприємницькою та незалежною професійною діяльністю.

Доходом, отриманим з джерел за межами України, є будь-який дохід, отриманий резидентами, у тому числі від будь-яких видів їх діяльності за межами митної території України, включаючи відсотки, дивіденди, роялті та будь-які інші види пасивних доходів, спадщину, подарунки, виграші, призи, доходи від виконання робіт (надання послуг) за цивільно-правовими та трудовими договорами, від надання резидентам в оренду (користування) майна, розташованого за межами України, включаючи рухомий склад транспорту, приписаного до розташованих за межами України портів, доходи від продажу майна, розташованого за межами України, дохід від відчуження інвестиційних активів, у тому числі корпоративних прав, цінних паперів тощо; інші доходи від будь-яких видів діяльності за межами митної території України або територій, непідконтрольних митним органам.

Слід зазначити, що майно, доходи, витрати і зобов'язання фінансового характеру, які належать не декларанту, не членам його сім'ї, а близьким особам декларанта, декларуванню не підлягають.

Згідно з п. 2 та п. 12 Примітки до декларації публічний службовець заповнює декларацію власноручно так, щоб можна було вільно читати внесені відомості, які засвідчуються підписом декларанта та проставляється дата заповнення.

Проставлена дата в декларації засвідчує своєчасність або несвоєчасність подання декларації, так як вимоги цієї статті визначають конкретні строки, поділяючи їх на загальні та спеціальні.

За загальним правилом подання декларації обмежується трьома місяцями у період з 1 січня по 1 квітня наступного за звітним року.

Спеціальні строки стосуються окремих випадків:

1) визначається календарною датою, а саме у період з 1 січня по 31 грудня включно, наступного за звітним року і стосується осіб, які:

– перебувають у відпустці у зв'язку з вагітністю та пологами;
– перебувають у відпустці по догляду за дитиною;
– тимчасово непрацездатні;
– перебувають за межами України;
– перебувають під вартою.

2) визначається моментом розірвання трудового договору і поширюється на осіб, які набули право подати декларацію до 31 грудня

наступного за звітним року, але за будь-яких причин розривають трудовий договір.

Декларація публічними службовцями подається за місцем роботи або за місцем майбутнього працевлаштування.

Щодо другого виду фінансового контролю – декларування відкриття валютного рахунку в установі банку-нерезидента, письмове повідомлення органу державної податкової служби про його відкриття, із зазначенням номера рахунку та місцезнаходженням банку, публічна особа зобов'язана зробити у 10-ти денний строк з дня його відкриття.

Дотримання строків має суттєве значення, так як ст. 176–6 КУпАП передбачена відповідальність публічних осіб за неподання або несвоєчасне подання декларації та неповідомлення або несвоєчасне повідомлення про відкриття валютного рахунку в установі банка-нерезидента.

Третій вид фінансового контролю – щорічна публікація відомостей про доходи, майно, витрати і зобов'язання фінансового характеру.

У відповідності до ч. 2 ст. 12 цього Закону встановлено строк в межах 30 днів для оприлюднення поданої публічними особами зазначеної вище декларації.

Публікація декларації публічної особи здійснюється в офіційних друкованих виданнях відповідних органів державної влади. Керівники органів місцевого самоврядування та їх заступники декларації публікують в офіційних друкованих виданнях органів місцевого самоврядування.

Порядок зберігання документів і використання відомостей, зазначених у декларації, та відомостей про відкриті валютні рахунки в установах банків-нерезидентів, затверджується Кабінетом Міністрів України.

Необхідно також враховувати, що ст. 164–1 КУпАП встановлена адміністративна відповідальність за неподання або несвоєчасне подання громадянами декларацій про доходи чи включення до декларації недостовірних даних щодо доходів.

Стаття 13. Кодекси поведінки

1. Загальні вимоги до поведінки осіб, зазначених у пункті 1 частини першої статті 4 цього Закону, якими вони зобов'язані керува-

тися під час виконання своїх службових повноважень, підстави та порядок притягнення до відповідальності за порушення цих вимог установлюються законом.

2. Законами та іншими нормативно-правовими актами, що визначають організацію і порядок діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування, надання окремих видів державних послуг або порядок діяльності категорій осіб, уповноважених на виконання функцій держави, місцевого самоврядування, можуть установлюватися спеціальні вимоги щодо поведінки таких осіб.

3. Держава сприяє закріпленню норм професійної етики та інших вимог щодо здійснення окремих видів діяльності в кодексах поведінки підприємців, представників відповідних професій.

Коментована стаття, яка є предметом правового регулювання, встановлює поведінку службових і посадових осіб. Самі правила поведінки покликані сприяти формуванню висококультурного та освіченого корпусу державних службовців, які своєю належною поведінкою уособлюватимуть авторитет органів публічної влади в Україні.

У ст. 8 Конвенції ООН проти корупції «Кодекси поведінки державних посадових осіб» передбачено, що з метою боротьби з корупцією кожна Держава-учасниця заохочує непідкупність, чесність і відповідальність своїх державних посадових осіб згідно з основоположними принципами своєї правової системи, зокрема, прагне застосувати кодекси або стандарти поведінки для правильного, добросовісного й належного виконання державних функцій.

У частині 1 статті, що коментується, зазначено, що загальні вимоги до поведінки осіб, перелічених у пункті 1 частини першої статті 4 цього Закону, якими вони зобов'язані керуватися під час виконання своїх службових повноважень, а також підстави та порядок притягнення до відповідальності за порушення цих вимог установлюються законом.

Це фактично означає, що виключно законом мають бути встановлені:

– загальні вимоги до поведінки осіб, зазначених у пункті 1 частини першої статті 4 цього Закону, якими вони зобов'язані керуватися під час виконання своїх службових повноважень;

– підстави притягнення до відповідальності за порушення вимог закону;
– порядок притягнення до відповідальності за порушення вимог закону.

Загальні вимоги до поведінки осіб, зазначених у пункті 1 частини першої статті 4 коментованого Закону, передбачаються як установлення нормами закону конкретних вимог, що носять загальний характер для всіх без винятку осіб, на яких розповсюджується юрисдикція закону. Тобто, під загальними вимогами розуміються закріплені в законодавстві України вимоги, які пред'являються до кожного суб'єкта, визначеного у пункті 1 частини першої статті 4 коментованого Закону, аби він діяв певним, чітко визначеним правовою нормою чином (або утримувався від вчинення відповідних дій) для забезпечення інтересів суспільства, держави і громадян. Наприклад, відповідно до ч. 2 ст. 5 Закону України «Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини», кандидат на посаду Уповноваженого повинен мати високі моральні якості. Таким чином можна вважати, що загальні вимоги є складовою частиною правового статусу суб'єктів відповідальності за корупційні правопорушення. Відповідно ці особи зобов'язані беззастережно керуватися під час виконання своїх службових повноважень приписами норм законодавства, а саме під час реалізації їх конкретних прав та обов'язків.

Підстави та порядок притягнення до відповідальності таких осіб має також установлюватися законом. Таким чином підставами притягнення до відповідальності мають бути суспільно небезпечна дія або бездіяльність суб'єкта, яка повністю підпадає під ознаки складу злочину чи іншої протиправної дії чи бездіяльності. Отже ця стаття передбачає, щоб види суспільно небезпечних діянь та відповідне покарання за них, а також процесуальна форма притягнення до відповідальності таких осіб установлювалися законом.

У частині 2 цієї статті Закону встановлено, що законодавством, що визначає організацію і порядок діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування, надання окремих видів державних послуг або порядок діяльності категорій осіб, уповноважених на виконання функцій держави, місцевого самоврядування, можуть установлюватися спеціальні вимоги щодо поведінки таких осіб.

Спеціальні вимоги можуть установлюватися як законами, так і підзаконними нормативно-правовими актами.

Ці вимоги пов'язані з правовою регламентацією організації й порядку діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування, надання окремих видів послуг або порядок діяльності категорій осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування.

Таким чином, виключно законодавством визначається організація діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування, будь якими іншими, крім Конституції та законів, нормативно-правовими актами не можуть бути установлені підстави та об'єм повноважень, а також спосіб дій чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування та їх посадових осіб. Відповідно до пунктів 12, 14, 21 ч. 1 ст. 92 Конституції України, організація і діяльність органів виконавчої влади, статус суддів, статус народних депутатів визначаються виключно законами України. Такими законами, які встановлюють правові засади діяльності окремих органів та посадових осіб, уповноважених на виконання завдань і функцій держави чи органів місцевого самоврядування є Закони України «Про статус народного депутата України», «Про Кабінет міністрів України», «Про судоустрій і статус суддів», «Про прокуратуру» тощо. Аналогічно цьому установлюється порядок, підстави та умови надання окремих видів державних послуг чи діяльності певних категорій осіб, уповноважених на виконання функцій держави, органів місцевого самоврядування.

Отже частина друга коментованої статті чітко закріплює необхідність законодавчо установлювати спеціальні вимоги щодо поведінки таких осіб. А саме, законодавством можуть установлюватися умови, порядок проходження, здійснення служби чи перебування на посаді, порядок звільнення, види заохочення чи відповідальності. Ця норма передбачає можливість установлення спеціальних вимог щодо обмежень, спрямованих на запобігання та протидію корупції (обмеження щодо отримання подарунків, обмеження щодо роботи близьких осіб). Також такі обмеження можуть установлюватись щодо осіб, які звільнилися з посад або припинили діяльність, пов'язану з виконанням функцій держави, органів місцевого самоврядування. Також може установлюватися необхідність спеціальної перевірки щодо осіб, які претендують на зайняття посад, пов'язаних із виконанням функцій держави або органів місцевого самоврядування, передбачатися установлення

зобов'язань для таких осіб подавати відомості про майно, доходи, витрати, зобов'язання фінансового характеру, порядок оприлюднення зазначених відомостей та інше. При цьому особливість та коло суб'єктів, які підпадають під дію цього Закону, специфіка і види діяльності, конституційно-правовий та спеціальний правовий статус цих суб'єктів мають комплексний характер і включають установлення спеціальних вимог щодо поведінки таких осіб в нормах конституційного, кримінального, адміністративного, трудового, цивільного, фінансового та інших галузей права.

У частині 3 статті 13 Закону йдеться про те, що держава сприяє закріпленню норм професійної етики та інших вимог щодо здійснення окремих видів діяльності в кодексах поведінки підприємців, представників відповідних професій. Професійна етика – це сукупність моральних настанов ненормативного характеру, які визначають прагнення певної категорії осіб відповідної професії до бажаної моделі професійних відносин. Правила професійної етики встановлюються та закріплюються у відповідних кодексах поведінки тих чи інших певних професій. Прикладом закріплення норм професійної етики та інших вимог щодо здійснення окремих видів діяльності в кодексах поведінки є спільний наказ Міністерства внутрішніх справ України, Міністерства закордонних справ України, Міністерства інфраструктури України, Головного управління державної служби України від 14. 06. 2011 р. № 319/149/145/145 про затвердження Кодексу поведінки працівників, до функціональних обов'язків яких належать оформлення та видача документів, що посвідчують особу. А також наказ Головного управління державної служби України від 4 серпня 2010 р. № 214, яким закріплені Загальні правила поведінки державного службовця. Отже з метою забезпечення ефективного функціонування державного та самоврядного апарату, діяльності посадових і службових осіб, створення непохитного правопорядку, належної оцінки поведінки осіб, що професійно здійснюють державно-владні повноваження, усвідомлення специфічних способів правової діяльності, з метою більш глибоких знань законодавства, правильного розуміння принципів права та механізму правового регулювання, професійного ставлення до права і практики його застосування держава сприяє створенню таких видів кодифікаційних актів як статути, положення, правила, кодекси. Ці кодифікаційні акти є актами спеціальної дії.

Створення таких актів як кодекси поведінки підприємців, представників відповідних професій дасть змогу критичного, творчого усвідомлення особами, що здійснюють функції держави та органів місцевого самоврядування, а також підприємців, представників відповідних професій, усвідомлення правових норм, нормативно-правових актів та правових явищ з погляду їх гуманного, демократичного і морального змісту, що забезпечує їх правомірну діяльність. Такі акти сприятимуть розумінню державно-правових явищ та законодавства, переконаності у необхідності і соціальній користі права, нормативно-правових актів та необхідності їх реалізації, вмінню ними користуватися та дотримуватися в повсякденній діяльності.

Стаття 14. Урегулювання конфлікту інтересів

1. Особи, зазначені у пункті 1 та підпунктах «а», «б» пункту 2 частини першої статті 4 цього Закону, зобов'язані:

1) уживати заходів щодо недопущення будь-якої можливості виникнення конфлікту інтересів;

2) повідомляти невідкладно безпосереднього керівника про наявність конфлікту інтересів.

2. Закони та інші нормативно-правові акти, що визначають повноваження органів державної влади, органів місцевого самоврядування, порядок надання окремих видів державних послуг та провадження інших видів діяльності, пов'язаних із виконанням функцій держави, місцевого самоврядування, мають передбачати порядок та шляхи врегулювання конфлікту інтересів.

У частині 1 статті 14 коментованого Закону має місце положення про те, що особи, зазначені у пункті 1 та підпунктах «а», «б» пункту 2 частини першої статті 4 цього Закону, зобов'язані: 1) уживати заходів щодо недопущення будь-якої можливості виникнення конфлікту інтересів; 2) повідомляти невідкладно безпосереднього керівника про наявність конфлікту інтересів. Йдеться про запобігання конфлікту інтересів, що є превенцією можливих корупційних дій.

Конфлікт інтересів не слід ототожнювати з корупцією ipso facto (в силу власне факту), а наявність конфліктів між особистими

(приватними) інтересами та державними чи самоврядними (місцевого самоврядування) обов'язками відповідних осіб може стати джерелом корупції. Відповідне завдання результативної політики запобігання конфліктам інтересів не повинно полягати виключно в забороні законодавцем мати будь-які особисті (приватні) інтереси. Безпосереднє завдання суб'єктів, зазначених у пункті 1 та підпунктах «а», «б» пункту 2 частини першої статті 4 цього Закону, полягає в підтриманні доброчесності та об'єктивності офіційних політичних та інших публічних рішень (висновків) й систем державного та муніципального (місцевого самоврядування) управління в цілому. При цьому слід пам'ятати, що допущений конфлікт інтересів спричиняє до різноманітних зловживань посадовим (службовим) становищем.

Слово «інтерес» було запозичено з німецького «interesse» на початку XVIII ст., «interesse» в свою чергу походить від латинського «мати значення». Розглядаються різні типи інтересів, серед них: інтерес – відносини; інтерес – орієнтація; інтерес – дія; інтерес – установка.

У Рішенні Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 50 народних депутатів України щодо офіційного тлумачення окремих положень частини першої статті 4 Цивільного процесуального кодексу України (справа про охоронюваний законом інтерес) № 1–10/2004 від 1 грудня 2004 року, № 18-рп/2004 (далі – Рішення), зазначається, що певною конфліктністю характеризуються і охоронювані законом та правом інтереси громадянина і держави, особи і суспільства, акціонера і акціонерного товариства, національні і загальнолюдські, приватні і публічні тощо.

Як зазначається у Рішенні, важливо враховувати й те, що конфлікт інтересів притаманний не тільки правовим і неправовим інтересам, а й конгломерату власне законних, охоронюваних законом і правом інтересів. Йдеться про виключно легітимні, але конкуруючі інтереси покупця і продавця, боржника і кредитора, наймача і наймодавця, споживача і товаровиробника, прокурора і адвоката, слідчого і підозрюваного тощо. При цьому етимологічний зміст слова «інтерес» включає: а) увагу до кого-, чого-небудь, зацікавлення кимось, чимось; цікавість, захоплення; б) вагу; значення; в) те, що найбільше цікавить кого-небудь, що становить зміст чиїхось думок і турбот; г) прагнення, потреби; ґ) те, що йде на користь кому-,

чому-небудь, відповідає чиїмось прагненням, потребам; вигоду, користь, зиск. У загальносоціологічному значенні категорія «інтерес» розуміється як об'єктивно існуюча і суб'єктивно усвідомлена соціальна потреба, як мотив, стимул, збудник, спонукання до дії; у психології – як ставлення особистості до предмета, як до чогось для неї цінного, такого, що притягує. В юридичних актах термін «інтерес», враховуючи його як етимологічне, так і загальносоціологічне, психологічне значення, вживається у широкому чи вузькому значенні як самостійний об'єкт правовідносин, реалізація якого задовольняється чи блокується нормативними засобами. Відтак Конституційний Суд України у Рішенні резюмує, що законний інтерес (прагнення у межах сфери правового регулювання до користування якимсь конкретним матеріальним або нематеріальним благом) відбиває лише легітимне прагнення свого носія до того, що не заборонено законом, тобто тільки його бажання, мрію, потяг до нього, а отже – й не юридичну, а фактичну (соціальну) можливість, а тому не забезпечується юридичним обов'язком іншої сторони. Поняття «охоронюваний законом інтерес», у логічно-смисловому зв'язку з поняттям «права», означає правовий феномен, який: а) виходить за межі змісту суб'єктивного права; б) є самостійним об'єктом судового захисту та інших засобів правової охорони; в) має на меті задоволення усвідомлених індивідуальних і колективних потреб; г) не може суперечити Конституції і законам України, суспільним інтересам, загальновизнаним принципам права; ґ) означає прагнення (не юридичну можливість) до користування у межах правового регулювання конкретним матеріальним та/або нематеріальним благом; д) розглядається як простий легітимний дозвіл, тобто такий, що не заборонений законом. Охоронюваний законом інтерес регулює ту сферу відносин, заглиблення в яку для суб'єктивного права законодавець вважає неможливим або недоцільним.

Суб'єкти відповідальності за корупційні правопорушення (далі – суб'єкти відповідальності) зобов'язані у своїй діяльності уникати ситуацій, що призводять до конфлікту інтересів, а також їм забороняється у своїй діяльності чи під час прийняття рішень враховувати особисту зацікавленість, використовувати своє офіційне положення для здобування матеріальних чи будь-яких інших благ для себе та своїх близьких родичів чи інших, пов'язаних з ними, юридичних та фізичних осіб.

Можливостями для виникнення конфлікту інтересів, які зумовлені сучасними формами співпраці між державним, муніципальним та приватним секторами є: державно-приватні та муніципально-приватні партнерства; спонсорство; зовнішнє контрактування та саморегуляція, тощо.

Імовірність виникнення конфлікту інтересів можлива за умов, коли: 1) суб'єкт відповідальності має особисті (приватні) інтереси у бізнесі як партнер, акціонер, член ради директорів, інвестор, сторона державного чи муніципального контракту; 2) суб'єкт відповідальності, пов'язаний з іншими організаціями (наприклад, державний високопосадовець є членом ради неприбуткової організації, що отримує фінансування з органу державної влади, в якому він працює); 3) суб'єкт відповідальності залишає посаду та йде працювати до приватної компанії, регулювання діяльності якої було серед його повноважень, або виконавчий директор призначається на посаду в органі держави, органі державної влади, органі місцевого самоврядування який/яка має фінансові зв'язки з тією компанією, в якій він/вона працював/ла; 4) представник приватного сектора є членом консультативного органу при державному регуляторному органі; 5) суб'єкт відповідальності є членом ради директорів компанії, що є партнером того органу держави, органу державної влади, органу місцевого самоврядування, в якому він працює, тощо.

Причинами виникнення конфліктів інтересів можуть стати: 1) порушення проголошених у законодавстві основних принципів публічної служби, зокрема, законності, професіоналізму, рівності громадян перед законом; 2) недобросовісність виконання службових повноважень, порушення конституційного обов'язку забезпечення прав та свобод людини; 3) порушення законодавчо встановлених для публічного службовця обмежень і заборон, зокрема, участі в управлінні комерційними організаціями, використання службового статусу для участі в передвиборній агітації, участь у страйках; 4) неправомірне користування особою службовими і особистими правами, що пов'язане з отриманням незаконних переваг чи пільг.

За сферою службової діяльності суб'єкта відповідальності конфлікт інтересів може стосуватись: 1) використання або розпорядження бюджетними коштами, об'єктами державної або комунальної власності; 2) надання чи отримання документів до-

звільного характеру (дозволів, висновків, погоджень, ліцензій, свідоцтв тощо), проведення реєстрації (крім тієї, що здійснюється у заявницькому порядку), надання інших адміністративних послуг; 3) рішень стосовно прийняття на службу, призначення (обрання) на посаду, просування по службі та припинення служби, внесення подань та прийняття рішень про представлення до державних нагород та присвоєння почесних звань; 4) проведення аукціонів, конкурсних або тендерних процедур; 5) направлення на навчання, відрядження за рахунок бюджетних коштів чи фінансової допомоги від іноземних держав, міжнародних організацій; 6) здійснення контрольно-наглядових функцій; 7) притягнення фізичних або юридичних осіб до юридичної відповідальності; 8) вирішення спорів; 9) регуляторної діяльності; 10) надання інформації.

Ситуаціями, що можуть призвести до виникнення конфлікту інтересів, *є*: 1) розміщення активів; 2) грошові зобов'язання, борги; 3) особисті стосунки та родинні відносини; 4) бізнес-інтереси; 5) зовнішня діяльність; 6) доступ до інформаційних ресурсів; 7) перерозподіл бюджетних або фондових коштів; 8) матеріальне стимулювання; 9) неофіційне «спілкування» з представниками підприємств, організацій, що належать до сфери управління або мають договірні відносини з органами держави, органами державної влади, органами місцевого самоврядування; 10) зв'язки з політичними та/або професіональними організаціями; 11) приватні або професійні обов'язки перед професійними, громадськими, етнічними чи релігійними групами; 12) державні чи муніципальні закупки, регулятивні і контрольні функції, а також укладання урядових чи муніципальних контрактів; 13) працевлаштування державного службовця чи службовця відповідного органу місцевого самоврядування (далі – муніципальний службовець) після того, як він залишить свою посаду в державному чи муніципальному секторі (переговори про майбутню роботу ще до звільнення з державної, муніципальної посади), тощо.

Наприклад, делегування певних функцій органів державної влади шляхом укладання контрактів, зокрема у сфері оборони, значно може посилити конфлікт між власними особистими (приватними) інтересами держслужбовців та їхніми службовими обов'язками. Так, тимчасові на державній службі працівники (працівники, що працюють за трудовими угодами) можуть використати недоступну

для широкого загалу інформацію щодо політики Міністерства оборони з метою укладання контрактів з потенційними клієнтами.

Тому неврегулювання протиріччя між особистими (приватними) інтересами особи та її службовими повноваженнями може відкрити для суб'єктів відповідальності можливості, за яких вони здатні скористатися своїми посадами задля власної користі. Відтак невжиття заходів щодо недопущення будь-якої можливості виникнення конфлікту інтересів може призвести до корупції.

Враховуючи обсяги взаємодії між приватним та державним і муніципальним секторами, а також фінансові інтереси, які, власне, і є в центрі уваги, конфлікти інтересів, яких не запобігли, можуть стати важким тягарем для економіки країни. Вони, зокрема, можуть підірвати конкуренцію, зумовити викривлення розподілу державних або муніципальних ресурсів і зайве витрачання державних коштів чи коштів місцевого самоврядування та спричинити скандал, що послабить довіру громадян до державних та муніципальних інституцій.

Законодавцем у ст. 1 цього Закону визначається, що конфлікт інтересів – це суперечність між особистими інтересами особи та її службовими повноваженнями, наявність якої може вплинути на об'єктивність або неупередженість прийняття рішень, а також на вчинення чи невчинення дій під час виконання наданих їй службових повноважень.

Особистий (приватний) інтерес є інтересом громадянського суспільства. Він може бути як індивідуальним, так і груповим, інтересом певної соціальної групи. Особистий (приватний) інтерес людини є основним стимулом її економічної діяльності, яка реалізується в процесі взаємообміну з іншими людьми результатами часткової економічної діяльності, тобто в процесі поділу праці. На відміну від «чистого особистого (приватного) інтересу» (тобто інтересу приватних осіб і корпорацій), особистий (приватний) інтерес посадових (службових) осіб у своєму складі має силу державного примусу, що може проявитись під час виконання наданих посадових (службових) повноважень.

Особисті (приватні) інтереси суб'єкта відповідальності – це будь-які інтереси, обумовлені особистими, родинними, дружніми чи будь-якими іншими позаслужбовими стосунками з іншими фізичними чи юридичними особами, в тому числі особисті фінансові,

майнові та немайнові інтереси, а також ті, що виникають у зв'язку з його членством або діяльністю в громадських, політичних та релігійних організаціях. При цьому особисті (приватні) інтереси не обмежуються фінансовими, матеріальними чи нематеріальними вигодами або тими інтересами, котрі забезпечують одержання суб'єктом відповідальності безпосередньої персональної вигоди. Конфлікт інтересів може бути пов'язаним з правомірними (в інших ситуаціях) діями цього чиновника як приватної особи, її належністю до інших організацій або зв'язками з ними, родинними інтересами, якщо ці інтереси можна розглядати як такі, що з певною вірогідністю реально здатні спричинити неналежний вплив на офіційне виконання цією посадовою особою своїх функціональних обов'язків.

У тих випадках, коли особистий (приватний) інтерес фактично скомпрометував належне виконання суб'єктом відповідальності його офіційних обов'язків, це слід розглядати як неправомірну поведінку або «зловживання службовим становищем», або, навіть, як факт корупції, а не як «конфлікт інтересів».

Суб'єкти відповідальності в процесі реалізації своїх посадових (службових) повноважень мають діяти неупереджено, тобто без урахування мотивів чи обставин, що не стосуються предмету їх службової діяльності, в тому числі незважаючи на особисту прихильність або неприязнь до будь-яких осіб, а також на політичні, релігійні чи інші особисті погляди чи переконання. Об'єктивність полягає у відповідності висновків дійсним обставинам справи, що досягається за умови безстороннього і сумлінного до них ставлення суб'єктами відповідальності.

У конфлікті суб'єкт відповідальності має інтереси, котрі випливають з його положення як приватної особи і які здатні неправомірним чином вплинути на виконання відповідною особою її офіційних обов'язків або функцій. За таким визначенням термін «конфлікт інтересів» має такий же зміст, як і термін «фактичний конфлікт інтересів». Таким чином, ситуація, пов'язана з конфліктом інтересів, може бути поточною або, як це може бути визначено, минулою. На противагу цьому визначенню, можна стверджувати, що *уявний конфлікт інтересів* існує тоді, коли виникає враження, що особисті (приватні) інтереси відповідної особи здатні неналежним, з правової точки зору, чином вплинути на виконання нею її функціональних обов'язків, але в дійсності цього не відбувається.

Потенційний конфлікт інтересів – це наявність у відповідного суб'єкта відповідальності його близьких родичів чи інших пов'язаних з ним юридичних і фізичних осіб особистих інтересів, які у разі його призначення (обрання) на посаду можуть вплинути на об'єктивне та неупереджене виконання ним своїх посадових обов'язків.

Потенційний конфлікт інтересів виникає, коли суб'єкт відповідальності має такі особисті (приватні) інтереси, в силу природи яких конфлікт інтересів з'явився б, якщо посадовій особі треба було б виконувати відповідні (тобто такі, які конфліктують з особистими (приватними) інтересами) офіційні обов'язки в майбутньому. Вважається, що потенційний конфлікт інтересів повинен бути усунутий до того, як відповідного суб'єкта відповідальності буде призначено (обрано) на посаду. Вжиття заходів відповідним суб'єктом відповідальності щодо недопущення будь-якої можливості виникнення конфлікту інтересів є частиною державної системи заходів попередження та подолання корупції, а також важливим інструментом забезпечення доброчесності всіх суб'єктів відповідальності.

Основними заходами щодо недопущення можливості виникнення конфлікту інтересів є або можуть бути: 1) обмеження щодо суміщення службової діяльності з іншими видами діяльності поширюється на осіб, що обіймають політичні посади (глава держави, депутати парламенту, відповідні члени уряду), державних службовців, службовців органів місцевого самоврядування (муніципальних службовців), СБУ, МВС, суддів, прокурорів, та ін.; 2) декларування особистих доходів і доходів членів сім'ї; 3) декларування особистого майна і майна членів сім'ї; 4) декларування подарунків; 5) декларування особистих (приватних) інтересів, пов'язаних з контрактними зобов'язаннями; 6) декларування особистих (приватних) інтересів у зв'язку з голосуванням та прийняттям рішень, декларуються інтереси, пов'язані з виконанням контрактних зобов'язань; 7) оприлюднення декларацій про інтереси, доходи та майно; 8) обмеження на обіймання певних посад та заняття певними видами діяльності після припинення повноважень; 9) заборона отримання подарунків, пожертв або інших переваг (за винятком проявів, які відповідають загальновизнаним уявленням про гостинність, та пожертви, крім випадків, законодавчо передбачених, якщо вартість

таких дарунків (пожертв) не перевищує 50 відсотків мінімальної заробітної плати, встановленої на день прийняття дарунка (пожертви), одноразово, а сукупна вартість таких дарунків (пожертв), отриманих з одного джерела протягом року, – однієї мінімальної заробітної плати, встановленої на 1 січня поточного року); 10) заборона суміщення службової діяльності з посадами в громадських, релігійних організаціях, політичних партіях та блоках політичних партій; 11) утримання від участі у прийнятті рішень – за загальним правилом службовець не може здійснювати свої повноваження у випадку особистої зацікавленості у їх здійсненні. У разі, якщо здійснення повноважень передбачає прийняття управлінського рішення шляхом голосування, посадова особа, що має особисту зацікавленість, не бере участі у голосуванні. У випадку необхідності вчинити певні дії – доручає їх вчинення неупередженій особі, яка не має особистого інтересу у вчиненні таких дій; у випадку проведення обговорень – не бере участі у їх проведенні, у випадку розгляду певних документів або отримання інформації – не бере участі у розгляді документів та не отримує відповідну інформацію; 12) обмеження щодо володіння частками у статутному капіталі комерційних підприємств – обмеження щодо володіння частками у статутному капіталі комерційних підприємств, які виступають постачальниками робіт, товарів та послуг для відповідного органу влади або перебувають під його контролем чи прямим підпорядкуванням (відповідні особи, зважаючи на їх посадовий статус, взагалі не можуть бути власниками часток у статутному капіталі будь-яких приватних підприємств); 13) передача корпоративних прав в управління трастовій компанії, продаж часток у статутному капіталі компаній (щодо осіб, які обіймають політичні посади); 14) заборона приймати на державну та муніципальну службу осіб, що будуть безпосередньо підпорядковані особам, які є їх близькими родичами або свояками; 15) припинення державної чи муніципальної служби у разі неподання декларації про доходи державного, муніципального службовця або подання в ній недостовірних відомостей; 16) застосування матеріальної відповідальності до державних службовців, службовців органів місцевого самоврядування та право держави, відповідних суб'єктів місцевого самоврядування зворотної вимоги (регресу) до державного чи муніципального службовця, що заподіяв шкоду; 17) письмове засвідчення особою перед вступом на посаду

державної чи муніципальної служби відсутності у неї особистого (приватного) інтересу у майбутній сфері службової діяльності; 18) зобов'язання державного, муніципального службовця та керівника органу у разі виникнення конфлікту інтересів, врегулювати його відповідно до способів, зазначених у законодавстві України (у тому числі шляхом переведення чи звільнення державного, муніципального службовця); 19) можливість скасування рішень, прийнятих державним, муніципальним службовцем чи за його участю в умовах конфлікту інтересів; 20) закріплення порядку притягнення державних, муніципальних службовців до дисциплінарної відповідальності за порушення правил щодо конфлікту інтересів та видів дисциплінарних стягнень; 21) зобов'язання повідомити своїх близьких родичів про заборону приймати подарунки від осіб, які перебувають або можуть перебувати у стосунках, пов'язаних з виконанням суб'єктом відповідальності посадових (службових) обов'язків; 22) зобов'язання особи, яка претендує на посаду, до призначення (обрання) на посаду письмово повідомити орган або посадову особу, уповноважених призначати (обирати) на відповідні посади, а у разі його відсутності – уповноважений орган, про відсутність або наявність у нього потенційного конфлікту інтересів; 23) зобов'язання відповідного суб'єкта відповідальності надавати уповноваженій особі або посадовій особі уповноваженого органу для попереднього ознайомлення проекти правових актів, які стосуються предмету конфлікту інтересів; 24) зобов'язання здійснювати розгляд справ та приймати рішення щодо предмету конфлікту інтересів у присутності уповноваженої особи або посадової особи уповноваженого органу; 25) заборона відповідному суб'єкту відповідальності брати участь у прийнятті рішень щодо предмету конфлікту інтересів під час роботи у складі колегіального органу; 26) заборона відповідним суб'єктам відповідальності мати в безпосередньому підпорядкуванні або бути безпосередньо підпорядкованими у зв'язку з виконанням повноважень близьким їм особам, а також заборона брати участь у роботі колегіальних органів під час розгляду питань щодо призначення на посаду близьких їм осіб та в будь-який інший спосіб впливати на прийняття такого рішення; 27) інформування керівників та уповноважених осіб про потенційні конфлікти інтересів в процесі проходження служби; 28) автоматизований, позбавлений суб'єктивного впливу розподіл справ

до розгляду в суді; 29) роз'яснювальна діяльність уповноважених осіб, спрямована на недопущення виникнення конфлікту інтересів в службовій діяльності відповідних суб'єктів відповідальності.

Запобігання конфлікту інтересів сприятиме збільшенню прозорості та загального контролю за діяльністю публічних службовців, збільшенню довіри з боку громадян до владних інститутів, дасть можливість мінімізувати корупційні ризики, покращити ефективність виконання функцій держави та місцевого самоврядування.

Зважаючи на те, що коментована норма має імперативний характер, зокрема, у разі, якщо особи, зазначені у пункті 1 та підпунктах «а», «б» пункту 2 частини першої статті 4 цього Закону, не вжили заходів щодо врегулювання конфлікту інтересів і в умовах конфлікту інтересів та всупереч інтересам служби прийнято рішення або вчинена дія (бездіяльність) на користь особистих (приватних) інтересів публічного службовця, це є підставою для оскарження прийнятого рішення та може бути підставою для оскарження вчинених дій або бездіяльності та визнання їх протиправними, а також для притягнення винної особи до відповідальності відповідно до чинного законодавства України. Скасування рішення, прийнятого в умовах конфлікту інтересів, яке стало підставою для вчинення правочину, є підставою для визнання такого правочину судом недійсним.

Пунктом 2 ч. 1 коментованої статті передбачено, що особи, зазначені у пункті 1 та підпунктах «а», «б» пункту 2 частини першої статті 4 цього Закону, зобов'язані повідомляти невідкладно безпосереднього керівника про наявність конфлікту інтересів. Дане положення слід розглядати як обов'язкове без зволікань (бажано у письмовій формі) повідомлення публічного службовця про наявність у нього конфлікту інтересів безпосереднього керівника, з яким у нього існує безпосереднє підпорядкування – відносини прямої організаційної або правової залежності підлеглої особи від її керівника, в тому числі через вирішення (участь у вирішенні) питань прийняття на роботу, звільнення з роботи, застосування заохочень, дисциплінарних стягнень, надання вказівок, доручень, контролю за їх виконанням. Якщо публічному службовцю стало відомо про наявність конфлікту інтересів у інших публічних службовців, йому необхідно повідомити про це свого безпосереднього керівника. Безпосередній керівник – це особа, яка є вищою в ієрархії відповідних посад до найближчої відповідної посади підлеглої особи у системі

правових відносин безпосереднього підпорядкування. Публічний службовець, який повідомив про конфлікт інтересів свого безпосереднього керівника і вважає, що вжиті заходи є недостатніми, може повідомити про це в письмовій формі керівника відповідного органу.

Керівник, який володіє інформацією про конфлікт інтересів чи потенційний конфлікт інтересів підлеглого йому публічного службовця, зобов'язаний у письмовій формі повідомити про це уповноважену особу, а за її відсутності – Уповноважений орган. Безпосередній керівник також зобов'язаний вжити всіх необхідних заходів, спрямованих на запобігання конфлікту інтересів, шляхом доручення виконання відповідного службового завдання іншій посадовій особі, особистого виконання службового завдання чи в інший спосіб, передбачений законодавством України.

Про наявність конфлікту інтересів у діяльності депутатів Верховної Ради Автономної Республіки Крим та депутатів місцевих рад може заявити сам депутат, інші депутати Верховної Ради Автономної Республіки Крим, депутати місцевої ради, посадові особи Уповноваженого органу або уповноважені особи. Заяви про наявність конфлікту інтересів подаються у письмовій формі на ім'я особи, що головує на пленарних засіданнях відповідної ради.

Якщо публічний службовець не має безпосереднього керівника, він має повідомити лише уповноважену особу, а за її відсутності – Уповноважений орган. Таке повідомлення має здійснюватися у відповідній формі. Відповідь на нього керівник, уповноважена особа чи Уповноважений орган мають подавати письмово. Письмова форма служить гарантією для публічного службовця і може слугувати доказом його чесності у випадку виникнення адміністративного спору щодо проходження публічної служби.

За порушення вимог щодо зобов'язання повідомляти невідкладно безпосереднього керівника про наявність конфлікту інтересів у статті 172–7 КУпАП передбачається адміністративна відповідальність (неповідомлення особою безпосереднього керівника у випадках, передбачених законом, про наявність конфлікту інтересів – тягне за собою накладення штрафу від десяти до ста п'ятдесяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян). Суб'єктом правопорушень у цій статті є особи, зазначені у пункті 1, підпунктах «а», «б» пункту 2 частини першої статті 4 цього Закону.

У частині 2 коментованої статті цього Закону йдеться про те, що закони та інші нормативно-правові акти, які визначають повноваження органів державної влади, органів місцевого самоврядування, порядок надання окремих видів державних послуг та провадження інших видів діяльності, пов'язаних із виконанням функцій держави, місцевого самоврядування, мають передбачати порядок та шляхи врегулювання конфлікту інтересів.

Універсальним міжнародно-правовим актом, який закріпив міжнародні стандарти у цій сфері, є Конвенція ООН проти корупції, прийнята на 58 сесії Генеральної Асамблеї ООН у жовтні 2003 року. Конвенція визначає пакет стандартів, заходів та правил, які всі країни можуть застосувати для зміцнення своїх правових норм та режимів державного регулювання в питаннях порядку та шляхів врегулювання конфлікту інтересів. Зокрема, у пункті 4 ст. 7 Конвенції ООН проти корупції визначено зобов'язання сторін створювати, підтримувати й зміцнювати системи, які запобігають виникненню конфлікту інтересів.

Рада Європи розробила кілька міжнародно-правових документів у цій сфері: Кримінальну Конвенцію Ради Європи про боротьбу з корупцією (1999 р.), Цивільну Конвенцію Ради Європи про боротьбу з корупцією (1999 р.), Двадцять принципів боротьби з корупцією (1997 р.), Модельний кодекс поведінки для державних службовців (2000 р.), Єдині правила протидії корупції при фінансуванні політичних партій та виборчих кампаній (2003 р.).

Україна підписала низку важливих міжнародних антикорупційних угод у цій сфері: Конвенцію ООН проти корупції, Цивільну конвенцію про боротьбу з корупцією, Кримінальну конвенцію про боротьбу з корупцією, Додатковий протокол до Кримінальної конвенції про боротьбу з корупцією (набрали чинності для України 01.03.2010 р.).

Нормативний спосіб управління конфліктом передбачає можливість вирішувати його за допомогою застосування певної кількості правових чи/та моральних норм.

При визначенні найбільш доцільного рішення щодо врегулювання конфлікту інтересів або нейтралізації реальної конфліктної ситуації, відповідні суб'єкти відповідальності мають враховувати інтереси державного органу, органу державної влади, органів місцевого самоврядування, інтереси підприємства, установи чи

організації, громадський інтерес, інтереси територіальної громади, законні чи/та професійні інтереси (наприклад, професійні інтереси суддів – ч. 6 ст. 127 Конституції України), а також у відповідних випадках й інші чинники, наприклад: інститути недоторканості, привілеїв та імунітетів; принципи правосуддя; таємницю досудового слідства; банківську таємницю; таємницю вчинення нотаріальних дій; процесуальну самостійність слідчих; таємницю листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції; особливості правового статусу та специфіки діяльності різних категорій осіб; конституційні межі втручання в особисте та сімейне життя; визначені законом випадки збирання, зберігання, використання та поширення конфіденційної інформації про особу; право на свободу думки і слова, на вільне вираження своїх поглядів і переконань; право на свободу світогляду і віросповідання; природу конфлікту інтересів, тощо.

Суб'єкти відповідальності мають різний правовий статус, визначений окремими статусними законами (наприклад, Законами України «Про статус народних депутатів України», «Про статус депутатів місцевих рад», «Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини», «Про судоустрій і статус суддів» тощо), у зв'язку з чим застосування до них універсальних правил запобігання та розв'язання конфлікту інтересів є неможливим.

Відповідним суб'єктам відповідальності слід дотримуватися наступних принципів врегулювання питань навколо конфліктів з метою зміцнення доброчесності при виконанні посадових (службових) обов'язків та функцій:

1) Суб'єкти відповідальності мають приймати рішення та надавати рекомендації, керуючись в кожному конкретному випадку відповідним законом, а також міркуваннями суспільної вигоди, ігноруючи міркування власної вигоди (тобто бути незацікавленими).

2) Доброчесність офіційного процесу прийняття рішень (зокрема з точки зору застосування відповідних норм законодавства України до кожного окремого випадку) має бути незалежною від релігійних, професійних, партійно-політичних, етнічних, родинних або особистих уподобань посадової (службової) особи, котра приймає рішення.

3) Суб'єкти відповідальності повинні ігнорувати або обмежувати вплив особистих (приватних) інтересів, які потенційно спроможні скомпрометувати офіційні рішення, прийняті за їх участю.

Коли це неможливо, посадова (службова) особа має утримуватися від прийняття або виконання офіційних рішень, які можуть бути скомпрометовані її інтересами як приватної особи або належністю до інших організацій.

4) Суб'єкти відповідальності повинні в якості приватної особи уникати дій, які можуть забезпечити одержання ними неправомірних переваг за рахунок «внутрішньої» інформації, одержаної в процесі виконання службових обов'язків, в тих випадках, коли ця інформація не є доступною для широкого загалу, та повинні виконувати вимогу не використовувати свою посаду, державні і місцеві ресурси для одержання особистої вигоди.

5) Суб'єкти відповідальності не повинні прагнути одержати будь-які неналежні блага або приймати їх в обмін на очікуваний вплив на виконання або невиконання офіційних обов'язків чи функцій.

6) Суб'єкти відповідальності не повинні використовувати неналежним чином переваги за рахунок офіційних посад, які вони обіймали раніше, включаючи інформацію для вузького кола осіб, одержану під час перебування на попередній посаді, особливо при пошуках нової роботи або призначення після звільнення з державної чи муніципальної посади.

Варіанти позитивного врегулювання конфлікту інтересів або управління врегулюванням тривалого конфлікту або конфлікту, який поширюється, можуть передбачати застосування однієї або кількох стратегій, наприклад: 1) відмова посадової (службової) особи від особистого (приватного) інтересу або ліквідація його; 2) відмова посадової (службової) особи від участі в процесі прийняття рішень; 3) обмеження доступу «зацікавленої» посадової (службової) особи до конкретної інформації; 4) переведення посадової (службової) особи на посаду, котра вимагає виконання функцій, не пов'язаних з конфліктом інтересів; 5) повторне формулювання або перестановка обов'язків чи функцій посадової (службової) особи; 6) передача конфліктного інтересу в рамках механізму істинної «абсолютної» довіри; 7) залишення посадовою (службовою) особою посади, яка вимагає виконання конфліктної функції як приватної особи, та/або залишення посадовою (службовою) особою посади, яку вона обіймає.

Врегулювання конфлікту інтересів в діяльності суб'єктів відповідальності може здійснюватися у такі способи: 1) позбавлення

особистого (приватного) інтересу, з приводу якого виник конфлікт інтересів; 2) усунення (самовідвід, відвід) суб'єкта відповідальності від прийняття рішення в умовах конфлікту інтересів; 3) переведення суб'єкта відповідальності на іншу посаду або його звільнення із займаної посади для врегулювання конфлікту інтересів; 4) прийняття рішення в умовах конфлікту інтересів під зовнішнім контролем.

Позбавлення особистого (приватного) інтересу є основним способом врегулювання конфлікту інтересів в діяльності суб'єктів відповідальності. Відповідна посадова (службова) особа може позбавитись особистого (приватного) інтересу, з приводу якого виник конфлікт інтересів, шляхом відчуження корпоративних прав, майна або майнових прав чи у будь-який інший законний спосіб. Позбавлення особистого (приватного) інтересу має виключати приховану можливість його відновлення.

Усунення відповідного суб'єкта відповідальності від прийняття рішення в умовах конфлікту інтересів має здійснюватися за умов існування можливості його заміщення у певній справі іншим суб'єктом відповідальності. Усунення суб'єкта відповідальності від прийняття рішення в умовах конфлікту інтересів, а також залучення до прийняття рішення інших суб'єктів відповідальності має здійснюватися за рішенням керівника органу або керівника відповідного структурного підрозділу, в якому працює суб'єкт відповідальності. У разі виникнення конфлікту інтересів у відповідного суб'єкта відповідальності, який входить до складу колегіального органу (комітету, комісії, колегії тощо), такий суб'єкт відповідальності не має права брати участь у прийнятті рішення, якщо його неучасть не впливає на повноважність цього органу. У разі, якщо неучасть відповідного суб'єкта відповідальності, у якого виник конфлікт інтересів та який входить до складу колегіального органу, у прийнятті рішень цим органом призведе до втрати повноважності цим органом, участь такого суб'єкта відповідальності у прийнятті рішень має здійснюватись у випадках, передбачених законодавством України, під зовнішнім контролем.

Переведення відповідного суб'єкта відповідальності на іншу посаду у зв'язку з виникненням конфлікту інтересів або потенційного конфлікту інтересів у разі, якщо конфлікт інтересів у його діяльності не може бути розв'язаний шляхом позбавлення особистого

(приватного) інтересу або усунення такого суб'єкта відповідальності від прийняття рішень, має здійснюватися лише за його згодою та за наявності рівноцінної вакантної посади.

Звільнення суб'єкта відповідальності із займаної посади у зв'язку з виникненням конфлікту інтересів або потенційного конфлікту інтересів може здійснюватися у разі, якщо конфлікт інтересів у його діяльності не може бути розв'язаний шляхом позбавлення особистого (приватного) інтересу або усунення такого суб'єкта відповідальності від прийняття рішень, і якщо переведення суб'єкта відповідальності на іншу посаду є неможливим або суб'єкт відповідальності не погоджується на таке переведення. Переведення суб'єкта відповідальності на іншу посаду у відповідних випадках, передбачених законами та іншими нормативно-правовими актами України, має здійснюватися органом (органами) або посадовою особою (посадовими особами), які уповноважені приймати рішення про призначення суб'єктів відповідальності на відповідні посади. Звільнення суб'єкта відповідальності із займаної посади у випадках, передбачених законодавством України, має здійснюватися органом або посадовою особою, які уповноважені приймати рішення про призначення на відповідну посаду.

У разі, якщо усунення суб'єкта відповідальності від прийняття рішення в умовах конфлікту інтересу шляхом його заміщення іншою особою є неможливим та відсутні підстави для переведення суб'єкта відповідальності на іншу посаду або його звільнення, прийняття таким суб'єктом відповідальності відповідних рішень, у випадках, передбачених законодавством України, має здійснюватись під зовнішнім контролем.

Відповідно до статті 78 Конституції, народні депутати України здійснюють свої повноваження на постійній основі. Народні депутати України не можуть мати іншого представницького мандата чи бути на державній службі.

Згідно із статтею 103 Конституції Президент України не може мати іншого представницького мандата, обіймати посаду в органах державної влади або в об'єднаннях громадян, а також займатися іншою оплачуваною або підприємницькою діяльністю чи входити до складу керівного органу або наглядової ради підприємства, що має на меті одержання прибутку.

Відповідно до статті 120 Конституції члени Кабінету Міністрів України, керівники центральних та місцевих органів виконавчої

влади не мають права суміщати свою службову діяльність з іншою роботою (крім викладацької, наукової та творчої роботи у позаробочий час), входити до складу керівного органу чи наглядової ради підприємства або організації, що має на меті одержання прибутку.

Обмеження щодо несумісності посади судді з іншими видами діяльності визначено у статті 127 Конституції – професійні судді не можуть належати до політичних партій та профспілок, брати участь у будь-якій політичній діяльності, мати представницький мандат, обіймати будь-які інші оплачувані посади, виконувати іншу оплачувану роботу, крім наукової, викладацької та творчої.

Згідно із статтею 45 Закону «Про Кабінет Міністрів України», члени Кабінету Міністрів України за вчинення корупційних діянь та порушення вимог сумлінної поведінки осіб, уповноважених на виконання функцій держави (заборона використання службового становища в особистих цілях, запобігання конфлікту інтересів тощо), можуть бути звільнені Президентом України.

Обмеження щодо несумісності окремих категорій посад з певними видами діяльності також встановлено низкою спеціальних законів, які визначають статус окремих посадових осіб, наприклад – Законами «Про прокуратуру» (стаття 46), «Про статус депутатів місцевих рад» (стаття 7), «Про Центральну виборчу комісію» (стаття 7), «Про державну службу» (стаття 12) тощо.

Законами України встановлені вимоги щодо несумісності депутатського мандата з іншими видами діяльності (ст. 3 Закону України «Про статус народного депутата України», ст. 7 Закону України «Про статус депутатів місцевих рад»), тощо. При здійсненні судочинства ці питання слід вирішувати через застосування інституту відводу суддів (зокрема, статті 20, 23–25 Цивільно-процесуального Кодексу України, статті 27, 30–32 Кодексу адміністративного судочинства України, стаття 20 Господарського процесуального Кодексу України, статті 56, 57 Кримінально-процесуального Кодексу України).

Стаття 5 Закону України «Про державну службу» закріплює декларативне положення, за яким державний службовець повинен не допускати дій і вчинків, які можуть зашкодити інтересам державної служби або негативно вплинути на репутацію державного службовця.

Способи дій у сфері фінансів та фіскальної політики у разі виникнення конфлікту інтересів та механізмів їх запобіганню визначено

в законах України «Про банки і банківську діяльність», «Про кредитні спілки», «Про фінансові послуги та державне регулювання ринку фінансових послуг», «Про порядок погашення зобов'язань платників податків перед бюджетами та державними цільовими фондами».

Закон України «Про фінансові послуги та державне регулювання ринку фінансових послуг» визначає способи дій при виникненні конфлікту інтересів (ст. 10) і, крім того, передбачає подання тимчасовими адміністраторами фінансових установ декларацій про особисті та ділові інтереси (ч. 11 ст. 47).

У Законі України «Про службу в органах місцевого самоврядування», зокрема у ст. 12 визначені відповідні обмеження, пов'язані з прийняттям на службу в органи місцевого самоврядування та проходженням служби.

У розділі III Наказу Головного управління державної служби України № 214 «Про затвердження Загальних правил поведінки державного службовця» сформульовані шляхи врегулювання конфлікту інтересів.

Стаття 15. Антикорупційна експертиза проектів нормативно-правових актів

1. З метою виявлення у проектах нормативно-правових актів норм, що можуть сприяти вчиненню корупційних правопорушень, розроблення рекомендацій стосовно їх усунення Міністерство юстиції України проводить антикорупційну експертизу проектів нормативно-правових актів.

Порядок і методологія проведення антикорупційної експертизи проектів нормативно-правових актів та порядок оприлюднення її результатів визначаються Міністерством юстиції України.

Результати антикорупційної експертизи підлягають обов'язковому розгляду під час прийняття рішення щодо видання (прийняття) відповідного нормативно-правового акта.

2. Обов'язковій антикорупційній експертизі підлягають проекти законів України, актів Президента України, інших нормативно-правових актів, що розробляються Кабінетом Міністрів України, міністерствами, іншими центральними органами виконавчої влади.

3. За ініціативою фізичних осіб, об'єднань громадян, юридичних осіб може проводитися громадська антикорупційна експертиза проектів нормативно-правових актів.

Проведення громадської антикорупційної експертизи проектів нормативно-правових актів та оприлюднення її результатів здійснюються за рахунок відповідних фізичних осіб, об'єднань громадян, юридичних осіб або інших джерел, не заборонених законодавством.

У сучасних теоретичних моделях корупції, на яких базуються виконані в останні роки дослідження корупції в країнах з перехідною економікою, стан законодавства визнається важливим чинником корупційної поведінки. Так, неякісне законодавство провокує корупційні дії осіб, уповноважених на виконання функцій держави, або ж полегшує реалізацію їхніх корисливих інтересів усупереч суспільним, зловживаючи при цьому повноваженнями. Крім того, окремі правові норми можуть змушувати одержувачів державних послуг обирати корупційні моделі поведінки як найбільш раціональні та ефективні способи досягнення своїх ситуативних інтересів.

Як свідчить аналіз нормативно-правових актів, правове регулювання в Україні здійснюється певною мірою хаотично і безсистемно, що створює передумови для «конструювання» посадовцями вигідних для себе владних повноважень або створення можливостей діяти на власний розсуд. Навіть якщо правове регулювання здійснюється, як може здатися на перший погляд, на належному рівні, воно досить часто містить істотні прогалини, що дозволяє деяким посадовцям зловживати відсутністю повного і однозначного визначення меж їхніх повноважень.

Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти корупції, яку Україна підписала 11 грудня 2003 року, містить офіційну вимогу до всіх Держав-учасниць на політичному та практичному рівнях попереджати та протидіяти корупції: «Кожна Держава-учасниця прагне періодично проводити оцінку відповідних правових інструментів й адміністративних заходів з метою визначення їх адекватності з точки зору запобігання корупції та боротьби з нею». Отже, у цьому документі акцентується увага на можливих корупційних ризиках у законодавстві та необхідності проведення відповідної експертизи.

З прийняттям Закону України «Про засади запобігання та протидії корупції» створено законодавчі передумови для запровадження та здійснення антикорупційної експертизи.

Із положень ч. 1 ст. 15 цього Закону випливає, що антикорупційній експертизі підлягає проект будь-якого нормативно-правового акта. Проте законодавець виділяє проекти, які обов'язково підлягають експертизі (ч. 2 ст. 15 цього Закону), і ті, антикорупційна експертиза яких проводиться за ініціативою фізичних осіб, об'єднань громадян або юридичних осіб (ч. 3 ст. 15 цього Закону).

Основне завдання антикорупційної експертизи проектів нормативно-правових актів полягає у визначенні наявності чи відсутності корупціогенних чинників, якими є сукупність норм, що сприяють або можуть сприяти вчиненню корупційних правопорушень, та наданні рекомендацій стосовно їх усунення.

Порядок та методологія проведення антикорупційної експертизи визначаються наказом Міністерства юстиції України від 23.06.2010 № 1380/5 «Про затвердження Методології проведення антикорупційної експертизи проектів нормативно-правових актів».

Антикорупційна експертиза проектів нормативно-правових актів – це діяльність із виявлення в проектах нормативно-правових актів положень, що сприяють або можуть сприяти вчиненню корупційних правопорушень (корупціогенні фактори), та розробки рекомендацій з їх усунення.

Корупціогенний фактор (в широкому розумінні) – це здатність нормативно-правової конструкції (окремого нормативного припису чи їх сукупності) самостійно чи у взаємодії з іншими нормами створювати ризик вчинення корупційних правопорушень.

Завданнями антикорупційної експертизи є:

– виявлення корупціогенних норм (факторів, що можуть сприяти вчиненню корупційних правопорушень);
– надання пропозицій та рекомендацій щодо усунення у проектах нормативно-правових актів корупціогенних факторів;
– включення до проектів нормативно-правових актів превентивних антикорупційних норм (положень, спрямованих на попередження та унеможливлення вчинення корупційних правопорушень).

Антикорупційній експертизі підлягають проекти нормативно-правових актів щодо:

– прав та свобод людини і громадянина;
– повноважень органів державної влади та місцевого самоврядування, осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування;
– надання адміністративних послуг;
– розподілу та витрачання коштів Державного бюджету та місцевих бюджетів;
– конкурсних (тендерних) процедур;
– інших питань, що можуть призвести до протиправного отримання благ, послуг, пільг або інших переваг матеріального та/або нематеріального характеру.

Під час проведення антикорупційної експертизи здійснюються виявлення та оцінка таких корупціогенних факторів:
– нечітке визначення функцій, прав, обов'язків і відповідальності органів державної влади та місцевого самоврядування, осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування;
– створення надмірних обтяжень для одержувачів адміністративних послуг;
– відсутність або нечіткість адміністративних процедур;
– відсутність чи недоліки конкурсних (тендерних) процедур.

Під час оцінювання виявлених корупціогенних факторів особа, яка проводить експертизу, повинна обов'язково враховувати вид правотворчої діяльності і, відповідно, вид проекту нормативно-правового акта, що містить корупціогенні фактори. З цієї точки зору всі нормативно-правові акти поділяються на чотири групи (залежно від загрози породження корупціогенного фактора, починаючи з найменшої):
– закони України;
– нормативно-правові акти Президента України;
– нормативно-правові акти Кабінету Міністрів України;
– нормативно-правові акти інших органів державної влади та органів місцевого самоврядування.

У разі виявлення зазначених корупціогенних факторів особа, яка проводить експертизу, зобов'язана сформулювати пропозиції з внесення до цього проекту нормативно-правового акта змін, які передбачатимуть їх усунення.

Усунення виявлених корупціогенних факторів може здійснюватись шляхом:

– конкретизації положень нормативно-правового акта;
– включення до проекту нормативно-правового акта відсильних норм, що передбачають необхідність використання положень інших нормативно-правових актів;
– відображення в проекті нормативно-правового акта розгорнутих (повних) процедур.

У разі виявлення при проведенні експертизи техніко-юридичних недоліків проекту нормативно-правового акта особа, яка проводить експертизу, вказує на них, як на корупціогенні фактори. До таких недоліків належать:

– юридичні колізії нормативних приписів, що містяться в одному нормативно-правовому акті або в різних нормативно-правових актах, у тому числі невідповідність змісту нормативних приписів проекту нормативно-правового акта положенням нормативно-правового акта, який має вищу юридичну силу;
– розробка проекту нормативно-правового акта органом (особою, уповноваженою на виконання функцій держави або місцевого самоврядування) з перевищенням своєї компетенції;
– порушення встановленої форми проекту нормативно-правового акта;
– порушення вимог нормопроектувальної техніки;
– технічні помилки в тексті, пропущення слів тощо.

Виявляючи в проекті нормативно-правового акта корупціогенні фактори, особа, яка проводить експертизу, повинна враховувати, що ознаки більшості з них взаємопов'язані між собою. Таким чином, один і той же індикатор корупціогенності (конкретний нормативний припис) може свідчити про наявність в проекті нормативно-правового акта різних корупціогенних факторів.

Наприклад, нормативний припис, що надає особі, уповноваженій на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, право витребувати у фізичних та юридичних осіб додаткові матеріали та інформацію на свій розсуд, без конкретизації мети, строків і підстав для прийняття такого рішення залежно від змісту проекту нормативно-правового акта, може бути індикатором безпідставного встановлення дискреційних повноважень, недосконалості адміністративних процедур. У такому випадку оцінка нормативного припису здійснюється стосовно кожного корупціогенного фактору, до якого він може бути віднесений.

Антикорупційна експертиза проводиться як складова частина правової експертизи. Результати проведення експертизи відображаються у висновку Міністерства юстиції України за результатами правової експертизи проектів нормативно-правових актів, в якому робиться загальний висновок щодо наявності корупціогенних факторів та подаються пропозиції щодо можливих шляхів доопрацювання проекту у разі їх виявлення.

Крім проведення антикорупційної експертизи, що здійснюється Міністерством юстиції України, Закон визнає право фізичних осіб, об'єднань громадян та юридичних осіб здійснювати антикорупційну громадську експертизу проектів нормативно-правових актів. Перелік конкретних суб'єктів ініціативи проведення громадської антикорупційної експертизи не є визначеним, тобто з клопотанням про проведення такої експертизи може звернутися будь-яка фізична особа, будь-яке об'єднання громадян або будь-яка юридична особа.

Перш за все це стосується діяльності громадських рад, які діють майже при всіх органах виконавчої влади. Громадські ради мають таке право, передбачене Постановою Кабінету Міністрів України «Про забезпечення участі громадськості у формуванні та реалізації державної політики» від 3 листопада 2010 року № 996, **проте механізмів сприяння проведенню антикорупційної громадської експертизи проектів нормативно-правових актів законодавством поки не визначено.**

Досвід практичного застосування згаданої Постанови Уряду показує, що однією з важливих проблем у проведенні антикорупційної громадської експертизи проектів нормативно-правових актів громадськими радами сьогодні є відсутність передбачення участі громадських рад в «нормотворчому процесі» органів виконавчої влади, що породжує проблеми доступу до проектів нормативно-правових актів, які можуть ставати предметом антикорупційної експертизи, комунікації із розробником проекту акту, відсутність механізму врахування результатів антикорупційної громадської експертизи.

Громадську антикорупційну експертизу можна визначити як аналіз (перевірку) проектів актів щодо наявності в них положень, що сприяють або можуть сприяти вчиненню корупційних правопорушень, з метою запобігання виникненню передумов для вчинення

таких правопорушень і розроблення рекомендацій стосовно їх усунення. Така експертиза проводиться інститутами громадянського суспільства та громадськими радами самостійно та в ініціативному порядку як за рахунок власних коштів, так і з залученням недержавного фінансування.

Громадські ради є постійно діючим колегіальним виборним консультативно-дорадчим органом, утвореним для забезпечення участі громадян в управлінні державними справами, здійснення громадського контролю за діяльністю органів виконавчої влади, налагодження ефективної взаємодії зазначених органів з громадськістю, врахування громадської думки під час формування та реалізації державної політики.

Згідно ч. 4 Типового положення про громадську раду при міністерстві, іншому центральному органі виконавчої влади, Раді міністрів Автономної Республіки Крим, обласній, Київській та Севастопольській міській, районній, районній у мм. Києві та Севастополі державній адміністрації (затверджене Постановою КМУ № 996), громадська рада відповідно до покладених на неї завдань:

– подає органу обов'язкові для розгляду пропозиції щодо підготовки проектів нормативно-правових актів з питань формування та реалізації державної політики у відповідній сфері, удосконалення роботи органу;
– проводить відповідно до законодавства громадську експертизу та громадську антикорупційну експертизу проектів нормативно-правових актів;
– здійснює громадський контроль за врахуванням органом пропозицій та зауважень громадськості, а також дотриманням ним нормативно-правових актів, спрямованих на запобігання та протидію корупції.

Відповідно до ч. 5 цього Положення, громадська рада має право:

– утворювати постійні та тимчасові робочі органи (правління, секретаріат, комітети, комісії, експертні групи тощо);
– залучати до роботи ради працівників органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, представників вітчизняних та міжнародних експертних і наукових організацій, підприємств, установ та організацій (за згодою їх керівників), а також окремих фахівців;

– отримувати в установленому порядку від органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування інформацію, необхідну для забезпечення діяльності ради;
– отримувати від органу проекти нормативно-правових актів з питань, що потребують проведення консультацій з громадськістю.

Не менш важливим є передбачення механізмів розгляду та врахування результатів антикорупційної громадської експертизи проектів нормативно-правових актів.

Зокрема, передбачено, що рішення громадської ради є обов'язковими для розгляду органом виконавчої влади. Рішення органу, прийняте за результатами розгляду пропозицій громадської ради, не пізніше ніж у десятиденний строк після його прийняття в обов'язковому порядку доводиться до відома членів громадської ради та громадськості шляхом його оприлюднення на офіційному веб-сайті органу та в інший прийнятний спосіб. Інформація про прийняте рішення має містити відомості про врахування пропозицій громадської ради або причини їх відхилення.

Таким чином, громадські ради мають додаткові можливості та гарантії для участі в проведенні громадської антикорупційної громадської експертизи проектів нормативно-правових актів органу влади, які передбачені чинним законодавством.

Чинне законодавство покладає відповідні зобов'язання на органи виконавчої влади щодо надання проектів нормативно-правових актів громадським радам для здійснення антикорупційної експертизи, врахування пропозицій за результатами експертизи громадських рад, оприлюднення результатів врахування, обґрунтування відхилення пропозиції тощо.

Важливою особливістю громадської антикорупційної експертизи є визначення в абзаці 2 ч. 3 ст. 15 Закону конкретних джерел її фінансування – це кошти відповідних фізичних осіб, об'єднань громадян, юридичних осіб або інших джерел, не заборонених законодавством.

Стаття 16. Вимоги щодо прозорості інформації

1. Особам, зазначеним у пунктах 1–3 частини першої статті 4 цього Закону, забороняється:

1) відмовляти фізичним або юридичним особам в інформації, надання якої цим фізичним або юридичним особам передбачено законом;

2) надавати несвоєчасно, недостовірну чи не в повному обсязі інформацію, яка підлягає наданню відповідно до закону.

2. Не може бути віднесена до інформації з обмеженим доступом інформація про:

1) розміри, види благодійної та іншої допомоги, що надається фізичним та юридичним особам чи одержується від них особами, зазначеними в пункті 1 частини першої статті 4 цього Закону;

2) розміри, види оплати праці осіб, зазначених у пункті 1 частини першої статті 4 цього Закону, а також одержані цими особами за правочинами, які підлягають обов'язковій державній реєстрації, дарунки (пожертви).

У статті 16 коментованого Закону встановлено вимоги щодо прозорості інформації, що пов'язана зі здійсненням функцій держави. Ці вимоги стосуються категорій осіб, передбачених у п. 1–3 ч. 1 ст. 4 Закону, зокрема:

1) осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування (п. 1 ч. 1 ст. 4 Закону);

2) осіб, які для цілей цього Закону прирівнюються до осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування (п. 2 ч. 1 ст. 4 Закону);

3) осіб, які постійно або тимчасово обіймають посади, пов'язані з виконанням організаційно-розпорядчих чи адміністративно-господарських обов'язків, або осіб, спеціально уповноважених на виконання таких обов'язків у юридичних особах приватного права незалежно від організаційно-правової форми, відповідно до закону (п. 3 ч. 1 ст. 4 Закону).

Зазначені особи не мають права:

1) відмовляти фізичним або юридичним особам в інформації, надання якої цим фізичним або юридичним особам передбачено законом;

2) надавати несвоєчасно, недостовірну чи не в повному обсязі інформацію, яка підлягає наданню відповідно до закону.

Інформацією, про яку йдеться у коментованій статті, є лише інформація, надання якої передбачено законом. До законодавчих

актів, що передбачають порядок надання того чи іншого виду інформації громадянам чи юридичним особам, належать, зокрема, закони України:

– «Про інформацію» від 2 жовтня 1992 р. № 2657–XII;
– «Про доступ до публічної інформації» від 13 січня 2011 р. № 2939–VI;
– «Про звернення громадян» від 2 жовтня 1996 р. № 393/96–ВР;
– «Про доступ до судових рішень» від 22 грудня 2005 р. № 3262–IV.

Більшість цієї інформації належить до категорії публічної, тобто відображеної та задокументованої будь-якими засобами та на будь-яких носіях інформації, що була отримана або створена в процесі виконання суб'єктами владних повноважень своїх обов'язків, передбачених чинним законодавством, або яка знаходиться у володінні суб'єктів владних повноважень, інших розпорядників публічної інформації, визначених Законом України «Про доступ до публічної інформації».

Згідно ст. 3 Закону України «Про доступ до публічної інформації» право на доступ до публічної інформації гарантується:

1) обов'язком розпорядників інформації надавати та оприлюднювати інформацію, крім випадків, передбачених законом;

2) визначенням розпорядником інформації спеціальних структурних підрозділів або посадових осіб, які організовують у встановленому порядку доступ до публічної інформації, якою він володіє;

3) максимальним спрощенням процедури подання запиту та отримання інформації;

4) доступом до засідань колегіальних суб'єктів владних повноважень, крім випадків, передбачених законодавством;

5) здійсненням парламентського, громадського та державного контролю за дотриманням прав на доступ до публічної інформації;

6) юридичною відповідальністю за порушення законодавства про доступ до публічної інформації.

Учинення хоча б одного виду діянь, передбачених п. 1 або п. 2 ч. 1 ст. 16 Закону, утворює склад адміністративного правопорушення, відповідальність за яке передбачена ст. 212–3 КУпАП.

Приводом до відмови в доступі до публічної інформації є присвоєння запитуваній інформації статусу інформації з обмеженим доступом.

Відповідно до ст. 6 Закону України «Про доступ до публічної інформації» інформацією з обмеженим доступом є:

1) конфіденційна інформація;

2) таємна інформація;

3) службова інформація.

Обмеження доступу до інформації здійснюється відповідно до закону при дотриманні сукупності таких вимог:

1) виключно в інтересах національної безпеки, територіальної цілісності або громадського порядку з метою запобігання заворушенням чи злочинам, для охорони здоров'я населення, для захисту репутації або прав інших людей, для запобігання розголошенню інформації, одержаної конфіденційно, або для підтримання авторитету і неупередженості правосуддя;

2) розголошення інформації може завдати істотної шкоди цим інтересам;

3) шкода від оприлюднення такої інформації переважає суспільний інтерес в її отриманні.

Інформація з обмеженим доступом має надаватися розпорядником інформації, якщо він правомірно оприлюднив її раніше. Інформація з обмеженим доступом має надаватися розпорядником інформації, якщо немає законних підстав для обмеження у доступі до такої інформації, які існували раніше.

Обмеженню доступу підлягає інформація, а не документ. Якщо документ містить інформацію з обмеженим доступом, для ознайомлення надається інформація, доступ до якої необмежений.

Порядок обліку, зберігання і використання документів та інших носіїв, що містять інформацію з обмеженим доступом, визначається Кабінетом Міністрів України.

Відповідно до ч. 4 ст. 21 Закону України «Про інформацію», до інформації з обмеженим доступом не можуть бути віднесені такі відомості:

1) про стан довкілля, якість харчових продуктів і предметів побуту;

2) про аварії, катастрофи, небезпечні природні явища та інші надзвичайні ситуації, що сталися або можуть статися і загрожують безпеці людей;

3) про стан здоров'я населення, його життєвий рівень, включаючи харчування, одяг, житло, медичне обслуговування та соціальне

забезпечення, а також про соціально-демографічні показники, стан правопорядку, освіти і культури населення;

4) про факти порушення прав і свобод людини і громадянина;

5) про незаконні дії органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їх посадових та службових осіб;

6) інші відомості, доступ до яких не може бути обмежено відповідно до законів та міжнародних договорів України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України.

Відповідно до ч. 5 ст. 6 Закону України «Про доступ до публічної інформації», не може бути обмежено доступ до інформації про розпорядження бюджетними коштами, володіння, користування чи розпорядження державним, комунальним майном, у тому числі до копій відповідних документів, умови отримання цих коштів чи майна, прізвища, імена, по батькові фізичних осіб та найменування юридичних осіб, які отримали ці кошти або майно. Зазначене положення не поширюється на випадки, коли оприлюднення або надання такої інформації може завдати шкоди інтересам національної безпеки, оборони, розслідуванню чи запобіганню злочину.

Не належать до інформації з обмеженим доступом декларації про доходи осіб та членів їхніх сімей, які:

1) претендують на зайняття чи займають виборну посаду в органах влади;

2) обіймають посаду державного службовця, службовця органу місцевого самоврядування першої або другої категорії.

Відповідно до ч. 1 ст. 15 Закону України «Про доступ до публічної інформації», розпорядники інформації зобов'язані оприлюднювати:

1) інформацію про організаційну структуру, місію, функції, повноваження, основні завдання, напрями діяльності та фінансові ресурси (структуру та обсяг бюджетних коштів, порядок та механізм їх витрачання тощо);

2) нормативно-правові акти, акти індивідуальної дії (крім внутрішньоорганізаційних), прийняті розпорядником, проекти рішень, що підлягають обговоренню, інформацію про нормативно-правові засади діяльності;

3) перелік та умови отримання послуг, що надаються цими органами, форми і зразки документів, правила їх заповнення;

4) порядок складання, подання запиту на інформацію, оскарження рішень розпорядників інформації, дій чи бездіяльності;

5) інформацію про систему обліку, види інформації, яку зберігає розпорядник;

6) інформацію про механізми чи процедури, за допомогою яких громадськість може представляти свої інтереси або в інший спосіб впливати на реалізацію повноважень розпорядника інформації;

7) плани проведення та порядок денний своїх відкритих засідань;

8) розташування місць, де надаються необхідні запитувачам форми і бланки установи;

9) загальні правила роботи установи, правила внутрішнього трудового розпорядку;

10) звіти, в тому числі щодо задоволення запитів на інформацію;

11) інформацію про діяльність суб'єктів владних повноважень, а саме про:

– їхні місцезнаходження, поштову адресу, номери засобів зв'язку, адреси офіційного веб-сайту та електронної пошти;
– прізвище, ім'я та по батькові, службові номери засобів зв'язку, адреси електронної пошти керівника органу та його заступників, а також керівників структурних та регіональних підрозділів, основні функції структурних та регіональних підрозділів, крім випадків, коли ці відомості належать до інформації з обмеженим доступом;
– розклад роботи та графік прийому громадян;
– вакансії, порядок та умови проходження конкурсу на заміщення вакантних посад;
– перелік та умови надання послуг, форми і зразки документів, необхідних для надання послуг, правила їх оформлення;
– перелік і службові номери засобів зв'язку підприємств, установ та організацій, що належать до сфери їх управління, та їх керівників, крім підприємств, установ та організацій, створених з метою конспірації, оперативно-розшукової або контррозвідувальної діяльності;
– порядок складання, подання запиту на інформацію, оскарження рішень суб'єктів владних повноважень, їх дій чи бездіяльності;
– систему обліку, види інформації, якою володіє суб'єкт владних повноважень;

12) іншу інформацію про діяльність суб'єктів владних повноважень, порядок обов'язкового оприлюднення якої встановлений законом.

Інформація, передбачена частиною першою цієї статті, підлягає обов'язковому оприлюдненню невідкладно, але не пізніше п'яти робочих днів з дня затвердження документа. У разі наявності у розпорядника інформації офіційного веб-сайту, така інформація оприлюднюється на веб-сайті із зазначенням дати оприлюднення документа і дати оновлення інформації. Проекти нормативно-правових актів, рішень органів місцевого самоврядування, розроблені відповідними розпорядниками, оприлюднюються ними не пізніш як за 20 робочих днів до дати їх розгляду з метою прийняття. Невідкладному оприлюдненню підлягає будь-яка інформація про факти, що загрожують життю, здоров'ю та/або майну осіб, і про заходи, які застосовуються у зв'язку з цим.

Згідно з ч. 2 ст. 16 коментованого Закону, не може бути віднесена до інформації з обмеженим доступом інформація про:

1) розміри, види благодійної та іншої допомоги, що надається фізичним та юридичним особам чи одержується від них особами, зазначеними в п. 1 ч. 1 ст. 4 Закону;

2) розміри, види оплати праці осіб, зазначених у п. 1 ч. 1 ст. 4 Закону, а також одержані цими особами за правочинами, які підлягають обов'язковій державній реєстрації, дарунки (пожертви).

Про поняття «дарунок», «пожертва», «благодійна допомога» йдеться у коментарі до ст. 8 і 10 Закону.

Правочин підлягає державній реєстрації лише у випадках, встановлених законом (ст. 210 ЦК України). У цьому разі правочин вважається вчиненим з моменту його державної реєстрації. Державна реєстрація є необхідною умовою чинності тих правочинів, обов'язковість державної реєстрації яких встановлена законом.

Виходячи з комплексного аналізу норм ЦК України, державній реєстрації підлягають правочини, предметом яких є нерухоме майно (земельні ділянки, а також об'єкти, розташовані на земельній ділянці, переміщення яких є неможливим без їх знецінення та зміни їх призначення). До таких договорів належать, зокрема: договори купівлі-продажу, міни нерухомості (стаття 657, 716 ЦК); договори про передачу нерухомого майна під виплату ренти (стаття 732 ЦК); договори довічного утримання (догляду), за якими передається набувачеві у власність нерухоме майно (стаття 745 ЦК); договори найму будівлі або іншої капітальної споруди (їх окремої частини), укладені на строк не менше ніж один рік (стаття 794 ЦК); договори

управління нерухомим майном (стаття 1031 ЦК); інші правочини, державна реєстрація яких передбачена законом.

Частиною 2 ст. 210 ЦК України встановлено, що перелік органів, які здійснюють державну реєстрацію, порядок реєстрації, а також порядок ведення відповідних реєстрів встановлюються законом (на час введення в дію ЦК України відповідний закон був відсутній).

Порядок державної реєстрації правочинів врегульовано Законом України «Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно тзжжжжждщ9 а їх обтяжень» від 1 липня 2004 р. № 1952–IV. Цей Закон визначає правові, економічні, організаційні засади створення у складі державного земельного кадастру єдиної системи державної реєстрації речових прав на земельні ділянки та інше нерухоме майно, обмежень цих прав та регулює відносини, пов'язані з державною реєстрацією речових прав на нерухоме майно всіх форм власності, їх обмежень та правочинів щодо нерухомості.

Згідно з Тимчасовим порядком державної реєстрації правочинів (затвердженим Постановою Кабінету Міністрів України від 26 травня 2004 р. № 671), державна реєстрація правочинів проводиться відповідно до вимог ЦК України шляхом внесення відповідної інформації до Державного реєстру правочинів. Під Державним реєстром правочинів мається на увазі єдина комп'ютерна база даних, яка містить інформацію про правочини, що підлягають державній реєстрації, забезпечує її зберігання, видачу та захист від несанкціонованого доступу.

Утримувачем Державного реєстру, що забезпечує ведення Реєстру є Міністерство юстиції України. Адміністратором Реєстру є державне підприємство «Інформаційний центр» Міністерства юстиції України. Адміністратор відповідає за технічне, технологічне та програмне забезпечення Реєстру, надання реєстраторам доступу до нього, забезпечує збереження та захист інформації, що міститься у Реєстрі.

Державна реєстрація правочинів проводиться шляхом внесення нотаріусом запису до Реєстру одночасно з його нотаріальним посвідченням.

Важливість проходження процедури державної реєстрації правочину зумовлюється ще й тим, що від наявності її прямо залежить момент переходу права власності за договором.

Відповідно до ст. 334 ЦК України, право власності за договором виникає з моменту передання майна, якщо інше не встановлено договором або законом. Право власності на майно за договором, який підлягає нотаріальному посвідченню, виникає у набувача з моменту такого посвідчення або з моменту набрання законної сили рішенням суду про визнання договору, не посвідченого нотаріально, дійсним. Якщо договір про відчуження майна підлягає державній реєстрації, право власності у набувача виникає з моменту такої реєстрації.

Окрім того, згідно із ст. 182 ЦК України, право власності та інші речові права на нерухомі речі, обмеження цих прав, їх виникнення, перехід і припинення підлягають державній реєстрації.

Відповідно до ч. 2 ст. 331 ЦК України, право власності на новостворене нерухоме майно (житлові будинки, будівлі, споруди тощо) виникає з моменту завершення будівництва (створення майна). Якщо договором або законом передбачено прийняття нерухомого майна до експлуатації, право власності виникає з моменту його прийняття до експлуатації. Якщо право власності на нерухоме майно відповідно до закону підлягає державній реєстрації, право власності виникає з моменту державної реєстрації.

Таким чином, ЦК України встановлює як вимогу державної реєстрації правочинів щодо нерухомого майна, так і вимогу державної реєстрації прав власності на нерухоме майно. При цьому слід мати на увазі, що реєстрація правочинів і реєстрація прав власності є окремими процедурами, які не слід ототожнювати і розглядати як взаємозамінні.

Стаття 17. Заборона на одержання послуг і майна органами державної влади та органами місцевого самоврядування

Органам державної влади, органам місцевого самоврядування забороняється одержувати від фізичних, юридичних осіб безоплатно послуги та майно, крім випадків, передбачених законами або чинними міжнародними договорами України.

Межі (обмеження) прав людини – це сукупність усіх явищ, які окреслюють зміст та обсяг прав людини. Обмеження прав людини можуть бути природні та соціальні; абсолютно об’єктивні, відносно

об'єктивні, суб'єктивні; цілком підставні, в основному підставні та недостатньо підставні; державні та недержавні; загальні, спеціальні і виключні; легальні, позалегальні та нелегальні; законодавчі, президентські, управлінські, судові; нормативні і казуальні; законні і підзаконні; постійні та тимчасові; спільні, особливі та індивідуальні; правотворчі, правозастосовувальні, правореалізаційні; повністю визначені та відносно визначені; тлумачні, конкретизаційні, деталізаційні. Усі обмеження прав та свобод людини і громадянина можна класифікувати за їх обсягом на:

1) загальні, які можуть стосуватися всіх прав і свобод (зі ст. 23 Конституції України випливає таке загальне обмеження, як вимога про непорушення прав та свобод інших людей);

2) спеціальні, які стосуються деяких прав та свобод (обмеження, які встановлюються в умовах воєнного чи надзвичайного стану, а також такі обмеження, як інтереси національної безпеки та деякі інші);

3) окремі, які стосуються лише окремих прав та свобод (наприклад, судимість як обмеження прав бути обраним депутатом).

Відповідно до ч. 1. ст. 64 Конституції України, конституційні права і свободи людини і громадянина не можуть бути обмежені, крім випадків, передбачених Конституцією України. Винятком із цього правила є право на участь у політичних партіях та професійних спілках, оскільки в ст. ст. 26 і 36 вказано, що обмеження цих прав встановлюється не тільки Конституцією, але й законами України. Виходячи зі ст. ст. 8 та 64 Конституції України, якщо будь-який закон чи інший нормативно-правовий акт передбачає інші обмеження тих чи інших прав та свобод людини і громадянина, крім тих, що визначені Конституцією України, ці обмеження є неправовими, суперечать Конституції України, а тому не повинні братися до уваги. Усі суперечки щодо їх чинності мають вирішуватися в судовому порядку. У випадку, коли відповідний закон не містить обмежень відповідного права, що визначене в Конституції, то таке обмеження має застосуватися на підставі Конституції як акту найвищої юридичної сили. Також відповідно до ст. 64 та ч. 1 ст. 92 Конституції України будь-які обмеження прав та свобод, що можуть бути обмежені, відповідно до Конституції, повинні обмежуватися тільки законами, а не іншими нормативно-правовими актами, навіть за умов надзвичайного чи воєнного стану.

Обмеження здійснення деяких прав можуть встановлюватися внаслідок необхідності:

- запобігти злочинові чи його припинити; врятувати життя людей та майно, здійснити безпосереднє переслідування осіб, які підозрюються у вчиненні злочину;
- з'ясувати істину під час розслідування кримінальної справи;
- забезпечити інтереси національної безпеки, територіальну цілісність, громадський порядок, економічний добробут;
- забезпечити охорону здоров'я і моральність населення, захистити репутацію або права і свободи інших людей;
- запобігти розголошенню інформації, одержаної конфіденційно;
- підтримати авторитет і неупередженість правосуддя тощо.

Обмеження, встановлене цією нормою, не стосується випадків, коли одержання безоплатно послуг та майна органами державної влади й органами місцевого самоврядування від фізичних, юридичних осіб передбачене законами або чинними міжнародними договорами України. Крім того, за порушення цієї заборони прямо не встановлено юридичної відповідальності.

Що стосується випадків, передбачених законами або чинними міжнародними договорами України, то згідно з деякими законами У країни певні суб'єкти можуть утримуватися, у тому числі і за рахунок коштів благодійної допомоги (пожертвувань).

Наприклад, відповідно до Закону України «Про благодійництво та благодійні організації» благодійництво – це добровільна безкорислива пожертва фізичних та юридичних осіб у поданні набувачам матеріальної, фінансової, організаційної та іншої благодійної допомоги.

У ст. 279 Цивільного кодексу визначено, що пожертвою є дарування нерухомих та рухомих речей, зокрема грошей та цінних паперів, особам, встановленим частиною першою статті 720 ЦК, для досягнення ними певної, наперед обумовленої мети.

Стаття 720 ЦК, у свою чергу, передбачає сторони у договорі дарування, зокрема, сторонами у договорі дарування можуть бути фізичні особи, юридичні особи, держава Україна, Автономна Республіка Крим, територіальна громада.

У Законі передбачається, що органам державної влади, органам місцевого самоврядування забороняється одержувати від фізичних, юридичних осіб безоплатні майно та послуги.

У коментованій нормі чіткіше визначено правовий режим дарунка (пожертви). Крім того, передбачено вичерпний перелік випадків, коли отримання дарунка забороняється. Так, згідно зі статтею 718 Цивільного кодексу України дарунком можуть бути рухомі речі, в тому числі гроші та цінні папери, а також нерухомі речі, майнові права, якими дарувальник володіє або які можуть виникнути у нього у майбутньому. Запропонована норма встановлює заборону, зокрема, на дарунки від юридичних і фізичних осіб за рішення, які приймаються в їх інтересах, а також коли особа, яка дарує дарунок, є підлеглою особою. Заборона також поширюється на всі випадки одержання дарунка у зв'язку з використанням особою службових повноважень та пов'язаних із цим можливостей.

Натомість дозволяється отримання дарунка, вартість якого не перевищує 50 відсотків мінімальної заробітної плати. При цьому обмеження у вартості дарунка не поширюється на дарунки, які даруються близькими особами, а також на випадки одержання загальнодоступних знижок на товари, послуги, загальнодоступних виграшів, призів, премій, бонусів.

Новелою даного закону є те, що дарунки, одержані особами, уповноваженими на виконання функцій держави, як дарунки для державних органів або органів місцевого самоврядування є відповідно державною чи комунальною власністю. Таким чином, усі отримані посадовою особою дарунки повинні бути передані державі або органу місцевого самоврядування. У разі порушення цього правила дії посадової особи можуть розцінюватись як привласнення державного майна. В такому випадку особа притягується до кримінальної відповідальності у визначеному кримінальним законодавством порядку.

Хоча відповідальність керівників та інших посадових і службових осіб органів державної влади та органів місцевого самоврядування за одержання від фізичних, юридичних осіб безоплатно послуг та майна не встановлена, законом передбачена адміністративна та кримінальна відповідальність за інші порушення законодавства з фінансових питань.

У деяких випадках безоплатне одержання послуг і майна органами державної влади та органами місцевого самоврядування та пов'язані з цим діяння можуть мати ознаки порушення вимог законодавства про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом.

РОЗДІЛ III

УЧАСТЬ ГРОМАДСЬКОСТІ В ЗАХОДАХ ЩОДО ЗАПОБІГАННЯ І ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЇ

Стаття 18. Участь громадськості в заходах щодо запобігання і протидії корупції

1. Об'єднання громадян, їх члени або уповноважені представники, а також окремі громадяни в діяльності щодо запобігання, виявлення і протидії корупційним правопорушенням (крім випадків, коли це віднесено законом до виключної компетенції спеціально уповноважених суб'єктів у сфері протидії корупції) мають право:

1) повідомляти про виявлені факти вчинення корупційних правопорушень спеціально уповноваженим суб'єктам у сфері протидії корупції, іншим органам, зазначеним у статті 5 цього Закону, керівництву та колективу підприємства, установи чи організації, в яких були вчинені ці правопорушення, а також громадськості;

2) запитувати та одержувати від органів державної влади та органів місцевого самоврядування в обсягах та порядку, не заборонених законом, інформацію про діяльність щодо запобігання і протидії корупції;

3) проводити, замовляти проведення громадської антикорупційної експертизи проектів нормативно-правових актів, подавати за результатами експертизи пропозиції до відповідних органів державної влади;

4) брати участь у парламентських слуханнях та інших заходах з питань запобігання і протидії корупції;

5) вносити пропозиції суб'єктам права законодавчої ініціативи щодо вдосконалення законодавчого регулювання відносин, що виникають у сфері запобігання і протидії корупції;

6) проводити, замовляти проведення досліджень, у тому числі наукових, соціологічних тощо, з питань запобігання і протидії корупції;

7) проводити заходи щодо інформування населення з питань запобігання і протидії корупції;

8) здійснювати громадський контроль за виконанням законів у сфері запобігання і протидії корупції, з використанням при цьому таких форм контролю, які не суперечать законодавству.

2. Об'єднанню громадян, фізичній, юридичній особі не може бути відмовлено в наданні доступу до інформації стосовно компетенції суб'єктів, які здійснюють заходи щодо запобігання і протидії корупції, а також стосовно основних напрямів їх діяльності. Така інформація надається в порядку, встановленому законом.

3. Законопроекти та проекти інших нормативно-правових актів, що передбачають надання пільг, переваг окремим суб'єктам господарювання, а також делегування повноважень органів виконавчої влади або органів місцевого самоврядування, з метою їх громадського обговорення розміщуються на офіційних веб-сайтах органів державної влади, органів місцевого самоврядування невідкладно, але не пізніше дня, наступного за днем їх внесення належним суб'єктом до відповідного органу державної влади чи органу місцевого самоврядування.

4. Органи державної влади та органи місцевого самоврядування узагальнюють результати громадського обговорення законопроектів та проектів інших нормативно-правових актів, передбачених частиною третьою цієї статті, та оприлюднюють їх у засобах масової інформації.

В пункті 1 частини першої ст. 15 Закону об'єднанням громадян, їх членам або уповноваженим представникам, а також окремим громадянам в діяльності щодо запобігання, виявлення і протидії корупційним правопорушенням (крім випадків, коли це віднесено законом до виключної компетенції спеціально уповноважених суб'єктів у сфері протидії корупції) надається право повідомляти про виявлені факти вчинення корупційних правопорушень спеціально уповноваженим суб'єктам у сфері протидії корупції, іншим

органам, зазначеним у статті 5 цього Закону, керівництву та колективу підприємства, установи чи організації, в яких були вчинені ці правопорушення, а також громадськості. Громадяни та об'єднання громадян наділяються не обов'язком, а лише правом повідомляти про виявлені факти вчинення корупційних правопорушень.

Інформування спеціально уповноважених суб'єктів у сфері протидії корупції відбувається в порядку, встановленому Законом України «Про звернення громадян» від 2 жовтня 1996 року.

Якщо особа не скористалась правом на повідомлення, то це не є протиправним діянням. Частина 7 статті 27 Кримінального кодексу України визначила, що не є співучастю обіцяне до закінчення вчинення злочину неповідомлення про достовірно відомий підготовлюваний або вчинюваний злочин. Такі особи підлягають кримінальній відповідальності лише у випадках, коли вчинене ними діяння містить ознаки іншого злочину. За таке неповідомлення не передбачено і адміністративної відповідальності. На відміну від громадян, об'єднань громадян посадові і службові особи органів державної влади, посадові особи місцевого самоврядування, юридичних осіб, їх структурних підрозділів у разі виявлення корупційного правопорушення чи одержання інформації про вчинення такого правопорушення працівниками відповідних органів державної влади, органів місцевого самоврядування, юридичних осіб, їх структурних підрозділів зобов'язані у межах своїх повноважень ужити заходів щодо припинення такого правопорушення та негайно письмово повідомити про його вчинення спеціально уповноважений суб'єкт у сфері протидії корупції (частина 7 ст. 5 Закону).

В пункті 2 частини першої статті 15 Закону встановлено, що об'єднання громадян, їх члени або уповноважені представники, а також окремі громадяни в діяльності щодо запобігання, виявлення і протидії корупційним правопорушенням (крім випадків, коли це віднесено законом до виключної компетенції спеціально уповноважених суб'єктів у сфері протидії корупції) мають право запитувати та одержувати від органів державної влади та органів місцевого самоврядування в обсягах та порядку, не заборонених законом, інформацію про діяльність щодо запобігання і протидії корупції.

Порядок доступу до цієї інформації визначається Законом України «Про доступ до публічної інформації» від 13 січня 2011 року, N 2939-VI. Публічна інформація – це відображена та

задокументована будь-якими засобами та на будь-яких носіях інформація, що була отримана або створена в процесі виконання суб'єктами владних повноважень своїх обов'язків, передбачених чинним законодавством, або яка знаходиться у володінні суб'єктів владних повноважень, інших розпорядників публічної інформації.

Право на доступ до публічної інформації гарантується: обов'язком розпорядників інформації надавати та оприлюднювати інформацію, крім випадків, передбачених законом; визначенням розпорядником інформації спеціальних структурних підрозділів або посадових осіб, які організовують у встановленому порядку доступ до публічної інформації, якою він володіє; максимальним спрощенням процедури подання запиту та отримання інформації; доступом до засідань колегіальних суб'єктів владних повноважень, крім випадків, передбачених законодавством; здійсненням парламентського, громадського та державного контролю за дотриманням прав на доступ до публічної інформації; юридичною відповідальністю за порушення законодавства про доступ до публічної інформації.

Доступ до публічної інформації здійснюється на принципах: прозорості та відкритості діяльності суб'єктів владних повноважень; вільного отримання та поширення інформації, крім обмежень, встановлених законом; рівноправності, незалежно від ознак раси, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, мовних або інших ознак.

Доступ до інформації забезпечується шляхом надання інформації: за запитами на інформацію та шляхом систематичного та оперативного оприлюднення інформації в офіційних друкованих виданнях; на офіційних веб-сайтах в мережі Інтернет; на інформаційних стендах.

Запит на інформацію – це прохання особи до розпорядника інформації надати публічну інформацію, що знаходиться у його володінні. Запитувач має право звернутися до розпорядника інформації із запитом на інформацію незалежно від того, стосується ця інформація його особисто чи ні, без пояснення причини подання запиту. Запит на інформацію може бути індивідуальним або колективним. Запити можуть подаватися в усній, письмовій чи іншій формі (поштою, факсом, телефоном, електронною поштою) на вибір запитувача. Письмовий запит подається в довільній формі.

Запит на інформацію має містити: ім'я (найменування) запитувача, поштову адресу або адресу електронної пошти, а також номер засобу зв'язку, якщо такий є; загальний опис інформації або вид, назву, реквізити чи зміст документа, щодо якого зроблено запит, якщо запитувачу це відомо; підпис і дату за умови подання запиту в письмовій формі.

З метою спрощення процедури оформлення письмових запитів на інформацію особа може подавати запит шляхом заповнення відповідних форм запитів на інформацію, які можна отримати в розпорядника інформації та на офіційному веб-сайті відповідного розпорядника. Зазначені форми мають містити стислу інструкцію щодо процедури подання запиту на інформацію, її отримання тощо.

Розпорядник інформації має надати відповідь на запит на інформацію не пізніше п'яти робочих днів з дня отримання запиту. У разі якщо запит на інформацію стосується інформації, необхідної для захисту життя чи свободи особи, щодо стану довкілля, якості харчових продуктів і предметів побуту, аварій, катастроф, небезпечних природних явищ та інших надзвичайних подій, що сталися або можуть статись і загрожують безпеці громадян, відповідь має бути надана не пізніше 48 годин з часу отримання запиту. Клопотання про термінове опрацювання запиту має бути обґрунтованим. У разі, якщо запит стосується надання великого обсягу інформації або потребує пошуку інформації серед значної кількості даних, розпорядник інформації може продовжити строк розгляду запиту до 20 робочих днів з обґрунтуванням такого продовження. Про продовження строку розпорядник інформації повідомляє запитувача в письмовій формі не пізніше п'яти робочих днів з дня отримання запиту.

В пункті 3 частини першої ст. 15 Закону об'єднанням громадян, їх членам або уповноваженим представникам, а також окремим громадянам в діяльності щодо запобігання, виявлення і протидії корупційним правопорушенням надається право проводити, замовляти проведення громадської антикорупційної експертизи проектів нормативно-правових актів, подавати за результатами експертизи пропозиції до відповідних органів державної влади;

Громадська експертиза діяльності органів виконавчої влади є складовою механізму демократичного управління державою, який передбачає проведення інститутами громадянського суспільства оцінки діяльності органів виконавчої влади, ефективності прийнят-

тя і виконання такими органами рішень, підготовку пропозицій щодо розв'язання суспільно значущих проблем для їх врахування органами виконавчої влади у своїй роботі.

Порядок сприяння проведенню громадської експертизи діяльності органів виконавчої влади затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 5 листопада 2008 р. № 976 і розроблений відповідно до Указів Президента «Про забезпечення участі громадськості у формуванні та реалізації державної політики» від 15 вересня 2005 року № 1276 та «Про забезпечення умов для більш широкої участі громадськості у формуванні та реалізації державної політики» від 31 липня 2004 року № 854.

Під інститутами громадянського суспільства слід розуміти громадські організації, професійні та творчі спілки, організації роботодавців, благодійні і релігійні організації, органи самоорганізації населення, недержавні засоби масової інформації та інші непідприємницькі товариства і установи, легалізовані відповідно до законодавства.

Орган виконавчої влади сприяє інституту громадянського суспільства у проведенні громадської експертизи у разі надходження від нього письмового запиту із зазначенням:

його найменування, відомостей про легалізацію, місцезнаходження та електронної адреси (за наявності);

предмета і мети громадської експертизи;

переліку документів та інших матеріалів, необхідних для проведення громадської експертизи (далі – матеріали);

адреси, за якою надсилається відповідь на запит, або прізвища, імені та по батькові особи, уповноваженої одержати таку відповідь, її контактного телефону і електронної адреси (за наявності).

День надходження запиту є датою початку проведення громадської експертизи. Орган виконавчої влади після надходження від інституту громадянського суспільства письмового запиту щодо проведення громадської експертизи:

видає у тижневий строк наказ (розпорядження) про проведення такої експертизи і заходів, пов'язаних з підготовкою матеріалів, із зазначенням прізвища, імені, по батькові та посади особи (осіб), відповідальної (відповідальних) за забезпечення взаємодії з інститутом громадянського суспільства, зміст якого доводить до відома інституту громадянського суспільства,

що ініціює проведення громадської експертизи, протягом трьох днів з моменту його видання;

утворює у разі потреби робочу групу для підготовки матеріалів із залученням представників інституту громадянського суспільства, що ініціює проведення громадської експертизи;

розміщує у тижневий строк інформацію про надходження запиту щодо проведення громадської експертизи та заходи, здійснені органом виконавчої влади з метою сприяння її проведенню, на власному веб-сайті;

подає інституту громадянського суспільства матеріали або завірені в установленому порядку їх копії з урахуванням вимог та строку, визначених Законом України «Про інформацію».

Посадові особи органу виконавчої влади не повинні перешкоджати проведенню громадської експертизи та втручатись у діяльність інституту громадянського суспільства, пов'язану з її проведенням.

Пропозиції, підготовлені інститутом громадянського суспільства за результатами проведеної громадської експертизи, враховуються органом виконавчої влади під час підготовки програм соціально-економічного розвитку, державних цільових та регіональних програм, формування бюджетів відповідного рівня, вирішення питань поточної діяльності.

Орган виконавчої влади після надходження експертних пропозицій:

розміщує їх у тижневий строк на власному веб-сайті;

розглядає їх на найближчому засіданні колегії за участю представників інституту громадянського суспільства, що проводив громадську експертизу. У разі, коли колегію не утворено, експертні пропозиції розглядає керівник органу виконавчої влади у двотижневий строк за участю представників інституту громадянського суспільства, що проводив громадську експертизу;

розробляє і затверджує за результатами розгляду експертних пропозицій заходи, спрямовані на їх реалізацію;

надає у десятиденний строк інституту громадянського суспільства, що проводив громадську експертизу, письмову відповідь про результати розгляду експертних пропозицій та заходи, спрямовані на їх реалізацію, з одночасним розміщенням відповідної інформації у засобах масової інформації та/або на власному веб-сайті;

надсилає в письмовій та електронній формі Секретаріату Кабінету Міністрів України для розміщення на урядовому веб-сайті «Громадянське суспільство і влада»:

а) інформацію про найменування, прізвище, ім'я, по батькові керівника, поштову адресу, контактні дані інституту громадянського суспільства, що проводив громадську експертизу, предмет та строки її проведення;

б) експертні пропозиції, подані інститутом громадянського суспільства за результатами проведеної громадської експертизи;

в) затверджені органом виконавчої влади заходи для реалізації експертних пропозицій;

г) відповідь органу виконавчої влади інституту громадянського суспільства про результати розгляду експертних пропозицій та заходи для їх реалізації.

В пункті 4 частини першої ст. 15 Закону об'єднанням громадян, їх членам або уповноваженим представникам, а також окремим громадянам в діяльності щодо запобігання, виявлення і протидії корупційним правопорушенням надається право брати участь у парламентських слуханнях та інших заходах з питань запобігання і протидії корупції.

Порядок підготовки парламентських слухань визначено Регламентом Верховної Ради України.

Парламентські слухання у Верховній Раді проводяться з метою вивчення питань, що становлять суспільний інтерес та потребують законодавчого врегулювання.

Парламентські слухання проводяться в сесійний період, як правило, не більше одного разу на місяць у дні тижня, що відводяться для роботи в комітетах, депутатських фракціях.

Пропозиція щодо проведення парламентських слухань може бути внесена на основі рішення, прийнятого комітетом з відповідного питання, у вигляді проекту постанови Верховної Ради, в якому має визначатися тема парламентських слухань та дата їх проведення. Для обговорення на парламентських слуханнях може бути запропоновано лише одне тематичне питання.

Питання про проведення парламентських слухань включається до порядку денного сесії Верховної Ради без голосування.

Рішення про тему, день та час проведення парламентських слухань приймається Верховною Радою не пізніше як за 30 днів до їх

проведення. У постанові про проведення парламентських слухань також зазначається комітет чи комітети, які здійснюють підготовку до проведення парламентських слухань, органи державної влади, які мають подати до Верховної Ради необхідні інформаційно-аналітичні матеріали та підготувати доповідь з питання, що розглядається на парламентських слуханнях, порядок їх висвітлення у засобах масової інформації.

Для участі в парламентських слуханнях запрошуються представники органів державної влади, органів місцевого самоврядування, політичних партій, інших об'єднань громадян, наукових установ, представники громадськості, які виявили бажання взяти в них участь і подали не пізніше як за п'ять днів відповідну заявку до комітету, що проводить підготовку до слухань.

Комітет, який здійснює підготовку до проведення парламентських слухань, формує список запрошених на парламентські слухання осіб, порядок проведення парламентських слухань та черговість виступів їх учасників. Список запрошених осіб та порядок проведення парламентських слухань вносяться для погодження з Головою Верховної Ради України не пізніше як за три дні до їх проведення.

Не пізніше як за п'ять днів до проведення парламентських слухань Кабінет Міністрів України, інші органи державної влади, органи місцевого самоврядування та комітети відповідно до предметів їх відання надають народним депутатам аналітичні та довідкові матеріали з питань, що розглядатимуться на парламентських слуханнях. Інші учасники парламентських слухань отримують відповідні матеріали під час реєстрації.

Парламентські слухання проводяться гласно і відкрито з прямою радіотрансляцією, а при необхідності і телетрансляцією. За результатами парламентських слухань Верховна Рада на пленарному засіданні приймає постанову, якою схвалює відповідні рекомендації. Представники громадськості можуть брати участь не тільки у парламентських слуханнях, а й у слуханнях, які проводяться в комітетах Верховної Ради відповідно до Закону України «Про Комітети Верховної Ради України».

Комітети при підготовці і проведенні слухань у комітетах мають право ініціювати пропозиції про проведення слухань, проводити їх за дорученням Верховної Ради України або згідно з планами роботи комітетів. Слухання в комітетах проводяться в сесійний

період у дні тижня, що відводяться для роботи в комітетах. Комітети приймають рішення про тему, день та час проведення слухань, як правило, не пізніше ніж за тридцять днів до їх проведення. У рішенні комітету про проведення слухання визначаються особи, відповідальні за організацію підготовки та проведення слухань, доповідачі з питань, що розглядатимуться, та порядок їх висвітлення в засобах масової інформації. Комітети повідомляють учасників слухань про дату слухань, місце їх проведення та питання, що вносяться на обговорення, не пізніше як за тиждень до початку їх проведення. Комітети, що проводять слухання, визначають приміщення для їх проведення, список запрошених осіб, регламент та черговість виступів учасників слухань, у разі необхідності запрошують на слухання Першого віце-прем'єр-міністра України, віце-прем'єр-міністрів України, міністрів України, керівників державних органів, органів місцевого самоврядування, представників об'єднань громадян, а також окремих громадян.

В пункті 5 частини першої ст. 15 Закону об'єднанням громадян, їх членам або уповноваженим представникам, а також окремим громадянам в діяльності щодо запобігання, виявлення і протидії корупційним правопорушенням надається право вносити пропозиції суб'єктам права законодавчої ініціативи щодо вдосконалення законодавчого регулювання відносин, що виникають у сфері запобігання і протидії корупції.

Відповідно до статті 93 Конституції України право законодавчої ініціативи у Верховній Раді України належить Президентові України, народним депутатам України, Кабінету Міністрів України і Національному банку України.

В пункті 6 частини першої ст. 15 Закону об'єднанням громадян, їх членам або уповноваженим представникам, а також окремим громадянам в діяльності щодо запобігання, виявлення і протидії корупційним правопорушенням надається право проводити, замовляти проведення досліджень, у тому числі наукових, соціологічних тощо, з питань запобігання і протидії корупції

В пункті 7 частини першої ст. 15 Закону об'єднанням громадян, їх членам або уповноваженим представникам, а також окремим громадянам в діяльності щодо запобігання, виявлення і протидії корупційним правопорушенням надається право проводити заходи щодо інформування населення з питань запобігання і протидії корупції.

Закон України «Про інформацію» визначає, що кожен має право на інформацію, що передбачає можливість вільного одержання, використання, поширення, зберігання та захисту інформації, необхідної для реалізації своїх прав, свобод і законних інтересів. Реалізація права на інформацію не повинна порушувати громадські, політичні, економічні, соціальні, духовні, екологічні та інші права, свободи і законні інтереси інших громадян, права та інтереси юридичних осіб.

Право на інформацію забезпечується: створенням механізму реалізації права на інформацію; створенням можливостей для вільного доступу до статистичних даних, архівних, бібліотечних і музейних фондів, інших інформаційних банків, баз даних, інформаційних ресурсів; обов'язком суб'єктів владних повноважень інформувати громадськість та засоби масової інформації про свою діяльність і прийняті рішення; обов'язком суб'єктів владних повноважень визначати спеціальні підрозділи або відповідальних осіб для забезпечення доступу запитувачів до інформації; здійсненням державного і громадського контролю за додержанням законодавства про інформацію; встановленням відповідальності за порушення законодавства про інформацію.

Право на інформацію може бути обмежене законом в інтересах національної безпеки, територіальної цілісності або громадського порядку, з метою запобігання заворушенням чи злочинам, для охорони здоров'я населення, для захисту репутації або прав інших людей, для запобігання розголошенню інформації, одержаної конфіденційно, або для підтримання авторитету і неупередженості правосуддя.

Основними видами інформаційної діяльності є створення, збирання, одержання, зберігання, використання, поширення, охорона та захист інформації

В пункті 8 частини першої ст. 15 Закону об'єднанням громадян, їх членам або уповноваженим представникам, а також окремим громадянам в діяльності щодо запобігання, виявлення і протидії корупційним правопорушенням (крім випадків, коли це законом віднесено до виключної компетенції спеціально уповноважених суб'єктів у сфері протидії корупції) надається право здійснювати громадський контроль за виконанням законів у сфері запобігання і протидії корупції, з використанням при цьому таких форм контролю, які не суперечать законодавству.

Так, громадський контроль може здійснюватися громадськими радами, які діють при органах виконавчої влади. Постановою Кабінету Міністрів України від 3 листопада 2010 р. N 996 «Про забезпечення участі громадськості у формуванні та реалізації державної політики» затверджені «Порядок проведення консультацій з громадськістю з питань формування та реалізації державної політики» та «Типове положення про громадську раду при міністерстві, іншому центральному органі виконавчої влади, Раді міністрів Автономної Республіки Крим, обласній, Київській та Севастопольській міській, районній, районній у мм. Києві та Севастополі державній адміністрації».

Громадська рада при міністерстві, іншому центральному органі виконавчої влади, Раді міністрів Автономної Республіки Крим, обласній, Київській та Севастопольській міській, районній, районній у мм. Києві та Севастополі держадміністрації (далі – громадська рада) є постійно діючим колегіальним виборним консультативно-дорадчим органом, утвореним для забезпечення участі громадян в управлінні державними справами, здійснення громадського контролю за діяльністю органів виконавчої влади, налагодження ефективної взаємодії зазначених органів з громадськістю, врахування громадської думки під час формування та реалізації державної політики.

Основними завданнями громадської ради є:

створення умов для реалізації громадянами конституційного права на участь в управлінні державними справами;

здійснення громадського контролю за діяльністю органів виконавчої влади;

сприяння врахуванню органом виконавчої влади громадської думки під час формування та реалізації державної політики.

Громадська рада відповідно до покладених на неї завдань:

1) готує та подає органу виконавчої влади, при якому вона утворена (далі – орган), пропозиції до орієнтовного плану проведення консультацій з громадськістю, а також щодо проведення консультацій, не передбачених таким планом;

2) готує та подає органу пропозиції щодо організації консультацій з громадськістю;

3) подає органу обов'язкові для розгляду пропозиції щодо підготовки проектів нормативно-правових актів з питань формування та реалізації державної політики у відповідній сфері, удосконалення роботи органу;

4) проводить відповідно до законодавства громадську експертизу та громадську антикорупційну експертизу проектів нормативно-правових актів;

5) здійснює громадський контроль за врахуванням органом пропозицій та зауважень громадськості, а також дотриманням ним нормативно-правових актів, спрямованих на запобігання та протидію корупції;

6) інформує в обов'язковому порядку громадськість про свою діяльність, прийняті рішення та їх виконання на офіційному веб-сайті органу та в інший прийнятний спосіб;

7) збирає, узагальнює та подає органу інформацію про пропозиції громадських організацій щодо вирішення питань, які мають важливе суспільне значення;

8) організовує публічні заходи для обговорення актуальних питань розвитку галузі чи адміністративно-територіальної одиниці;

9) готує та оприлюднює щорічний звіт про свою діяльність.

Громадська рада має право:

1) утворювати постійні та тимчасові робочі органи (правління, секретаріат, комітети, комісії, експертні групи тощо);

2) залучати до роботи ради працівників органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, представників вітчизняних та міжнародних експертних і наукових організацій, підприємств, установ та організацій (за згодою їх керівників), а також окремих фахівців;

3) організовувати і проводити семінари, конференції, засідання за круглим столом та інші заходи;

4) отримувати в установленому порядку від органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування інформацію, необхідну для забезпечення діяльності ради;

5) отримувати від органу проекти нормативно-правових актів з питань, що потребують проведення консультацій з громадськістю.

Члени громадської ради мають право доступу в установленому порядку до приміщень, в яких розміщений орган.

До складу громадської ради можуть бути обрані представники громадських, релігійних, благодійних організацій, професійних спілок та їх об'єднань, творчих спілок, асоціацій, організацій роботодавців, недержавних засобів масової інформації та інших непідприємницьких товариств і установ, легалізованих відповідно до законодавства України.

Склад громадської ради формується на установчих зборах шляхом рейтингового голосування за кандидатури, які добровільно заявили про бажання брати участь у роботі громадської ради та внесені інститутами громадянського суспільства.

Кількісний склад громадської ради визначається установчими зборами.

Строк повноважень складу громадської ради – два роки.

До складу громадської ради може бути обрано не більше ніж по одному представнику від кожного інституту громадянського суспільства.

Членство в громадській раді є індивідуальним.

Громадську раду очолює голова, який обирається з числа членів ради на її першому засіданні шляхом рейтингового голосування.

Головою громадської ради не може бути обрано посадову або службову особу органу державної влади.

Повноваження голови громадської ради можуть бути припинені за рішенням громадської ради у разі припинення його членства у раді, а також виникнення підстав, передбачених Положенням про громадську раду.

Основною формою роботи громадської ради є засідання, що проводяться у разі потреби, але не менше ніж один раз на квартал. Позачергові засідання громадської ради можуть скликатися за ініціативою однієї третини загального складу її членів.

Засідання громадської ради є правомочним, якщо на ньому присутні не менш як половина її членів.

Засідання громадської ради проводяться відкрито.

У засіданнях громадської ради бере участь з правом дорадчого голосу уповноважений представник органу.

Рішення громадської ради мають рекомендаційний характер і є обов'язковими для розгляду органом.

Рішення органу, прийняте за результатами розгляду пропозицій громадської ради, не пізніше ніж у десятиденний строк після його прийняття в обов'язковому порядку доводиться до відома членів громадської ради та громадськості шляхом його оприлюднення на офіційному веб-сайті органу та в інший прийнятний спосіб. Інформація про прийняте рішення має містити відомості про врахування пропозицій громадської ради або причини їх відхилення.

Громадська рада інформує орган та громадськість про свою роботу шляхом розміщення в обов'язковому порядку в спеціально створеній рубриці «Громадська рада» на офіційному веб-сайті органу та

оприлюднення в інший прийнятний спосіб матеріалів про установчі документи, план роботи, керівний склад, прийняті рішення, протоколи засідань, щорічні звіти про її роботу.

Стаття 19. Інформування громадськості про заходи щодо запобігання і протидії корупції

1. Спеціально уповноважені суб'єкти у сфері протидії корупції зобов'язані щороку не пізніше 10 лютого оприлюднювати інформацію про вжиті заходи щодо протидії корупції та про осіб, притягнутих до відповідальності за вчинення корупційних правопорушень.

2. Спеціально уповноважений орган з питань антикорупційної політики щороку не пізніше 15 квітня готує та оприлюднює у визначеному Кабінетом Міністрів України порядку звіт про результати проведення заходів щодо запобігання і протидії корупції.

У звіті мають відображатися такі відомості:

1) статистичні дані про результати діяльності спеціально уповноважених суб'єктів у сфері протидії корупції з обов'язковим зазначенням таких даних:

а) кількість осіб, щодо яких винесено постанови про притягнення як обвинуваченого та складено протоколи про вчинення адміністративних корупційних правопорушень;

б) кількість осіб, щодо яких набрав законної сили обвинувальний вирок суду та на яких накладено адміністративне стягнення за корупційне правопорушення;

в) відомості окремо за категоріями осіб, зазначених у частині першій статті 4 цього Закону, і за видами відповідальності за корупційні правопорушення;

г) відомості про розмір завданих корупційними правопорушеннями збитків, стан та обсяги їх відшкодування;

2) узагальнені результати антикорупційної експертизи проектів нормативно-правових актів;

3) інформація про результати виконання органами державної влади заходів щодо запобігання та протидії корупції, у тому числі в рамках міжнародного співробітництва;

4) результати соціологічних досліджень, що проводяться державними та недержавними науково-дослідними установами, з питань поширення корупції;

5) інформація про стан реалізації визначеної Президентом України антикорупційної стратегії.

Оприлюднення інформації спеціально уповноваженими суб'єктами у сфері протидії корупції про вжиті заходи щодо протидії корупції та про осіб, притягнутих до відповідальності за вчинення корупційних діянь – це офіційне повідомлення в засобах масової інформації органів прокуратури, спеціальних підрозділів по боротьбі з організованою злочинністю Міністерства внутрішніх справ України, податкової міліції, по боротьбі з корупцією та організованою злочинністю Служби безпеки України, Військової служби правопорядку у Збройних Силах України про виявлення ними порушень з боку осіб, які можуть виступати суб'єктами відповідальності за корупційні правопорушення, обмежень, спрямованих на запобігання та протидію корупції, обмежень щодо отримання подарунків, роботи близьких осіб, а також про особисті дані таких суб'єктів із зазначенням виду юридичної відповідальності (кримінальна, адміністративна, цивільно-правова та дисциплінарна), до якої вони притягалися.

Оприлюднення спеціально уповноваженим органом (особою) з питань антикорупційної політики звіту про результати проведення заходів щодо запобігання та протидії корупції – це офіційне повідомлення в засобах масової інформації узагальнених підсумкових показників за певний період, котрі характеризують умови і результати діяльності суб'єктів, які здійснюють заходи щодо запобігання та протидії корупції, і базуються на відповідній цифровій та іншій інформації, а також даних статистичного обліку. Основним призначенням звітності є одержання достовірної, об'єктивної і стабільної інформації про стан впровадження антикорупційної політики в Україні, діяльності суб'єктів, які здійснюють заходи щодо запобігання та протидії корупції, з метою здійснення контролю, прогнозування, розробки державних програм з даного питання тощо.

Статистичні дані про результати діяльності спеціально уповноважених суб'єктів у сфері протидії корупції – це зібрані цифрові відомості, показники, які характеризують ступінь виконання органами прокуратури, спеціальними підрозділами по боротьбі з організованою злочинністю Міністерства внутрішніх справ України, податкової міліції, по боротьбі з корупцією та організованою злочинністю Служби безпеки України, Військової служби право-

порядку у Збройних Силах України покладених на них завдань щодо запобігання та протидії корупції з обов'язковим зазначенням кількості осіб, стосовно яких складено протоколи про вчинення корупційних правопорушень, кількості осіб, окремо за категоріями, які були реально притягнуті до того чи іншого виду юридичної відповідальності і понесли покарання за свої протиправні діяння, тобто, інформація, отримана на підставі проведених статистичних спостережень, опрацьована і подана у формалізованому вигляді.

Дані про розміри завданих корупційними правопорушеннями збитків, стан та обсяги їх відшкодування – це зібрані цифрові відомості про вартісний (грошовий) вираз майнової шкоди, завданої протиправними діями осіб, які можуть виступати суб'єктами відповідальності за корупційні правопорушення.

Узагальнені результати антикорупційної експертизи проектів нормативно-правових актів – це підведення підсумків вивчення, перевірки, аналітичних досліджень, оцінка спеціально уповноваженим органом (особою) з питань антикорупційної політики проектів нормативно-правових актів з метою виявлення у них норм, що можуть сприяти вчиненню корупційних правопорушень, розроблення рекомендацій стосовно їх усунення.

Інформація про результати виконання органами державної влади заходів щодо запобігання та протидії корупції, у тому числі в рамках міжнародного співробітництва – це офіційні дані (відомості), які характеризують ступінь виконання органами державної влади покладених на них завдань щодо запобігання та протидії корупції, у тому числі надана компетентними органами України відповідним органам іноземних держав, а також надання останніми таких відомостей компетентним органам України.

Результати соціологічних досліджень, що проводяться державними та недержавними науково-дослідними установами з питань поширення корупції – це подана у формалізованому вигляді інформація, зібрана на підставі встановлення, дослідження та аналізу уповноваженими підрозділами органів державної влади, місцевими органами виконавчої влади, органами місцевого самоврядування, підприємствами, установами, організаціями незалежно від підпорядкованості та форми власності, їх посадовими особами, об'єднаннями громадян обставин, що сприяють поширенню корупції.

Постановою Кабінету Міністрів України від 20 жовтня 2011 р. N 1094 було затверджено Порядок підготовки та оприлюднення звіту

про результати проведення заходів щодо запобігання і протидії корупції. Цей Порядок визначає процедуру підготовки та оприлюднення звіту про результати проведення заходів щодо запобігання та протидії корупції спеціально уповноваженим органом з питань антикорупційної політики (далі – спеціально уповноважений орган). Оприлюднення звіту про результати проведення заходів щодо запобігання та протидії корупції здійснюється з метою забезпечення реалізації права громадян на одержання інформації у зазначеній сфері, забезпечення відкритості, доступності та достовірності такої інформації. Міністерства, інші центральні органи виконавчої влади, Рада міністрів Автономної Республіки Крим, місцеві держадміністрації у межах своїх повноважень подають щороку не пізніше 15 лютого спеціально уповноваженому органу інформацію про:

1) результати проведення заходів щодо запобігання та протидії корупції, у тому числі в рамках міжнародного співробітництва, зокрема про результати проведення спеціальної перевірки щодо осіб, які претендують на зайняття посад, пов'язаних з виконанням функцій держави;

2) результати соціологічних досліджень, що проводяться державними та недержавними науково-дослідними установами, у сфері запобігання та протидії корупції;

3) стан реалізації визначеної Президентом України антикорупційної стратегії;

4) результати антикорупційної експертизи проектів нормативно-правових актів.

Спеціально уповноважені суб'єкти у сфері протидії корупції (спеціальні підрозділи по боротьбі з організованою злочинністю МВС, податкової міліції, по боротьбі з корупцією та організованою злочинністю СБУ, Військової служби правопорядку в Збройних Силах) у межах своїх повноважень подають спеціально уповноваженому органу щороку не пізніше 15 лютого, інформацію:

1) про кількість осіб, щодо яких винесено постанови про притягнення як обвинуваченого за вчинення злочинів у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг, та/або злочинів, пов'язаних із зловживанням своїм службовим становищем; про кількість осіб, щодо яких набрали законної сили обвинувальні вироки суду за вчинення злочинів у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням

публічних послуг, та/або пов'язаних із зловживанням своїм службовим становищем; про кількість осіб, щодо яких складено протоколи про вчинення адміністративних корупційних правопорушень та на яких накладено адміністративне стягнення за корупційне правопорушення; про розмір завданих корупційними правопорушеннями збитків, стан та обсяги їх відшкодування фізичним та юридичним особам внаслідок вчинення корупційного правопорушення;

2) про кількість осіб окремо за категоріями, зазначеними у частині першій статті 4 Закону України «Про засади запобігання і протидії корупції», і за видами відповідальності: за адміністративні корупційні правопорушення; за вчинення злочинів у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг; за вчинення злочинів, пов'язаних із зловживанням своїм службовим становищем.

Спеціально уповноважений орган готує звіт про результати проведення заходів щодо запобігання і протидії корупції з урахуванням інформації, що надійшла від міністерств, інших центральних органів виконавчої влади, Ради міністрів Автономної Республіки Крим, місцевих держадміністрацій та спеціально-уповноважених суб'єктів у сфері протидії корупції (спеціальних підрозділів по боротьбі з організованою злочинністю МВС, податкової міліції, по боротьбі з корупцією та організованою злочинністю СБУ, Військової служби правопорядку в Збройних Силах).

Спеціально уповноважений орган оприлюднює зазначений звіт щороку не пізніше 15 квітня у друкованих засобах масової інформації загальнодержавної сфери розповсюдження, на Урядовому порталі та на власному веб-сайті.

Стаття 20. Державний захист осіб, які надають допомогу в запобіганні і протидії корупції

1. Особи, які надають допомогу в запобіганні і протидії корупції, перебувають під захистом держави. Держава забезпечує здійснення правоохоронними органами правових, організаційно-технічних та інших заходів, спрямованих на захист від протиправних посягань на життя, здоров'я, житло та інше майно осіб, які надають допомогу в запобіганні і протидії корупції, а також близьких їм осіб.

2. Державний захист осіб, які надають допомогу в запобіганні і протидії корупції, здійснюється відповідно до Закону України

«Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві» (3782–12).

Під ***«особами, які надають допомогу в запобіганні і протидії корупції»***, слід розуміти:

– свідків, потерпілих, експертів, спеціалістів;
– осіб, які повідомляють про вчинення корупційних правопорушень;
– осіб, які в інший спосіб співробітничають із спеціально уповноваженими суб'єктами у сфері протидії корупції;
– членів об'єднань громадян та окремих громадян, які проводять громадську антикорупційну експертизу проектів нормативно-правових актів, подають за результатами її проведення пропозиції до відповідних органів державної влади, вносять пропозиції щодо вдосконалення законодавчого регулювання відносин, що виникають у сфері запобігання і протидії корупції, проводять, замовляють проведення наукових, соціологічних та інших досліджень з питань запобігання і протидії корупції, проводять заходи щодо інформування населення з питань запобігання і протидії корупції, здійснюють громадський контроль за виконанням законів у сфері запобігання і протидії корупції, беруть участь в інших заходах з питань запобігання і протидії корупції;
– керівників органів державної влади та органів місцевого самоврядування, підприємств, установ й організацій, які відстороняють від виконання службових повноважень підлеглих осіб, щодо яких складено протокол про адміністративне корупційне правопорушення, звільняють з посад осіб, яких притягнуто до кримінальної або адміністративної відповідальності за корупційні правопорушення, проводять службові розслідування з метою виявлення причин та умов, що сприяли вчиненню корупційного правопорушення або невиконанню вимог цього Закону;
– посадових та службових осіб органів державної влади та органів місцевого самоврядування, підприємств, установ і організацій, їх структурних підрозділів, які уживають заходів щодо припинення корупційних правопорушень та повідомляють про їх вчинення спеціально уповноважений суб'єкт у сфері

протидії корупції, скасовують у межах своїх повноважень нормативно-правові акти, рішення, видані (прийняті) внаслідок вчинення корупційного правопорушення.

При визначенні тенденції державного захисту осіб, які надають допомогу в запобіганні та протидії корупції, необхідно враховувати важливу обставину, що обумовлюється термінологією, яка використовується в Законі. Відповідно до п. п. 1 Закону до корупційних правопорушень відносяться діяння, за які встановлено кримінальну, адміністративну, цивільно-правову та дисциплінарну відповідальність. Разом з тим п. 2 ст. 20 Закону задекларовано, що державний захист осіб, які надають допомогу в запобіганні та протидії корупції, здійснюється відповідно до Закону України «Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві». Але суб'єктами зазначеного Закону є виключно особи, які приймають участь у кримінальному процесі – тобто процесі, який може відбуватися тільки в результаті вчинення злочину (як діяння, за яке передбачено кримінальну відповідальність). Таким чином, для захисту особи на підставі зазначеного Закону необхідна певна умова – особа повинна надавати допомогу в запобіганні та протидії корупції (у формі дій, за які передбачена кримінальна відповідальність). У випадку, коли особа надає допомогу у протидії корупції у формі дій, за які передбачено адміністративну, цивільно-правову та дисциплінарну відповідальність, заходи, передбачені зазначеним Законом, не можуть бути застосовані.

Забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві, тобто у виявленні, попередженні, припиненні, розкритті або розслідуванні злочинів, а також у судовому розгляді кримінальних справ, – це здійснення правоохоронними органами правових, організаційно-технічних та інших заходів, спрямованих на захист життя, житла, здоров'я та майна цих осіб від протиправних посягань, з метою створення необхідних умов для належного відправлення правосуддя.

Право на забезпечення безпеки шляхом застосування заходів, за наявності відповідних підстав, має особа, яка заявила до правоохоронного органу про злочин або в іншій формі брала участь чи сприяла у виявленні, попередженні, припиненні і розкритті злочинів, пов'язаних з корупцією, а також члени сімей та близькі родичі зазначених осіб, якщо шляхом погроз або інших протиправних дій щодо них робляться спроби вплинути на особу, яка надає допомогу в протидії корупції.

До органів, які забезпечують безпеку зазначених осіб, належать державні органи, які приймають рішення про застосування заходів безпеки та безпосередньо здійснюють заходи безпеки. Рішення про застосування заходів безпеки приймається органом, у провадженні якого знаходяться кримінальні справи про злочини, у розслідуванні чи судовому розгляді яких брали або беруть участь зазначені особи, а також органом (підрозділом), що здійснює оперативно-розшукову діяльність, щодо осіб, які брали участь або сприяли у виявленні, попередженні, припиненні і розкритті злочинів, пов'язаних з корупцією. Здійснення заходів безпеки покладається за підслідністю на органи служби безпеки або внутрішніх справ, у складі структур яких з цією метою створюються спеціальні підрозділи. Безпека осіб, яких беруть під захист, якщо кримінальні справи знаходяться у провадженні прокуратури або суду, здійснюється за їх рішенням відповідно органами служби безпеки, органами внутрішніх справ чи органами і установами виконання покарань та слідчими ізоляторами.

Особи, взяті під захист, мають право: подавати клопотання про вжиття заходів безпеки або про їх скасування; знати про застосування щодо них заходів безпеки; вимагати від органу дізнання, слідчого, прокурора, суду застосування додаткових заходів безпеки або скасування здійснюваних заходів; оскаржити незаконні рішення чи дії органів, які забезпечують безпеку, до відповідного органу вищого рівня, прокурору або до суду.

Особи, взяті під захист, зобов'язані: виконувати умови здійснення заходів безпеки і законні вимоги органів, які забезпечують безпеку; негайно інформувати названі органи про кожен випадок погрози або протиправних дій щодо них; поводитися з майном та документами, виданими їм у тимчасове користування органом, який забезпечує безпеку, згідно з установленими законодавством правилами.

Орган, який приймає рішення про застосування заходів безпеки, має право: витребувати необхідні матеріали та одержувати пояснення без провадження слідчих дій за заявами і повідомленнями про загрозу безпеці осіб, щодо яких приймається рішення про застосування заходів безпеки; вимагати від органів, які здійснюють заходи безпеки, вжиття додаткових заходів; скасовувати здійснювані заходи повністю або частково.

Органи, які здійснюють заходи безпеки, мають право: визначати заходи безпеки, засоби та методи їх застосування, в разі необхід-

ності змінювати і доповнювати ці заходи; вимагати від осіб, взятих під захист, додержання умов здійснення заходів безпеки, а також виконання законних розпоряджень, пов'язаних із застосуванням цих заходів; звертатися до органу дізнання, слідчого, прокурора, суду, у провадженні якого знаходиться кримінальна справа, з клопотанням щодо прийняття рішення про застосування заходів безпеки при провадженні процесуальних дій або про скасування здійснюваних заходів.

Органи, які забезпечують безпеку, зобов'язані: негайно реагувати на кожен випадок протиправних дій (що став їм відомим) стосовно зазначених осіб; забезпечувати захист життя, здоров'я, житла і майна відповідно до характеру загрози; своєчасно повідомляти осіб, взятих під захист, про зміну або скасування заходів щодо їх безпеки.

Відомості про заходи безпеки та осіб, взятих під захист, є інформацією з обмеженим доступом.

Заходами забезпечення безпеки є:

– особиста охорона, охорона житла і майна, тобто, у разі необхідності органами, які забезпечують безпеку, здійснюються особиста охорона, охорона житла і майна осіб, взятих під захист, житло і майно осіб можуть бути обладнані засобами протипожежної та охоронної сигналізації, можуть бути замінені номери їх квартирних телефонів і державні номерні знаки транспортних засобів, що їм належать;
– в разі наявності небезпеки для життя і здоров'я осіб, взятих під захист, їм можуть видаватися з додержанням вимог чинного законодавства спеціальні засоби індивідуального захисту та сповіщення про небезпеку;
– в разі наявності загрози вчинення насильства або інших протиправних дій щодо осіб, взятих під захист, за письмовою заявою цих осіб або за їх письмовою згодою може проводитися прослуховування телефонних та інших переговорів. У ході прослуховування цих переговорів може застосовуватися звукозапис;
– у разі необхідності можуть бути проведені заміна документів, що посвідчують особу, інших документів особи, взятої під захист, а також зміна її зовнішності;
– якщо усунення загрози безпеці особи, взятої під захист, вимагає залишення старого місця роботи або навчання, цій особі

за її клопотанням чи її згодою допомагають влаштуватися на нове місце роботи або навчання. Час вимушеного прогулу особи, взятої під захист, включається до трудового стажу, а за вказаний період виплачується компенсація, при більш низькому заробітку на новому місці роботи виплачується різниця у заробітній платі відповідно до чинного законодавства і в порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України;

– особи, взяті під захист, з метою забезпечення їх безпеки можуть бути тимчасово або постійно переселені в інше місце проживання. Вирішення питань переселення в інше місце проживання особи, надання жилої площі, матеріальної допомоги в розмірі мінімальної заробітної плати та працевлаштування забезпечується органом, який прийняв рішення про застосування заходів безпеки, в порядку, визначеному Кабінетом Міністрів України. В разі тимчасового переселення в інше місце проживання жила площа за постійним місцем проживання підлягає бронюванню. Заміна документів, зміна зовнішності та переселення в інше місце проживання можуть бути проведені лише за клопотанням або за згодою особи, взятої під захист, а також за санкцією прокурора або ухвалою суду і тільки у виняткових випадках за наявності обставин, коли загроза життю та безпеці особи, взятої під захист, не може бути усунута іншими заходами;

– для забезпечення безпеки неповнолітніх за письмовою згодою батьків або інших законних представників вони можуть бути тимчасово поміщені до дошкільних виховних установ, а повнолітні непрацездатні особи – до установ органів соціального захисту населення;

– забезпечення конфіденційності даних про особу. Нерозголошення відомостей про осіб, взятих під захист, може здійснюватися шляхом: обмеження відомостей про особу в матеріалах перевірки (заявах, поясненнях тощо), а також протоколах слідчих дій і судових засідань, заміни прізвища, імені, по батькові в цих документах псевдонімами за постановою органу дізнання, слідчого, прокурора або за ухвалою суду про зміну анкетних даних (ці постанови (ухвали) до матеріалів справи не приєднуються, а зберігаються окремо в органі, у провадженні якого знаходиться кримінальна справа); проведення

упізнання особи поза візуальним спостереженням того, кого впізнають, з дотриманням вимог кримінально-процесуального законодавства; невключення до списку осіб, які підлягають виклику в судове засідання, дійсних анкетних даних про особу, взяту під захист; виклику до суду цієї особи виключно через орган, який здійснює заходи безпеки; накладення тимчасової заборони на видачу відомостей про особу, взяту під захист, адресними бюро, паспортними службами, підрозділами державтоінспекції, довідковими службами АТС та іншими державними інформаційно-довідковими службами;

– у випадках, коли цього потребують інтереси безпеки осіб, взятих під захист, за мотивованою ухвалою суду може проводитися закритий судовий розгляд. Для забезпечення безпеки особи, взятої під захист, суд за власною ініціативою або за клопотанням прокурора чи іншого учасника судового розгляду виносить мотивовану ухвалу про проведення допиту цих осіб за відсутності підсудного. За цих же підстав допускається також допит одного підсудного за відсутності інших. Після повернення підсудного до залу судового засідання суд зобов'язаний ознайомити його із свідченнями, які було дано за час його відсутності, і надати йому можливість дати пояснення з приводу цих показань. Суд у виняткових випадках може звільняти потерпілих і свідків, щодо яких здійснюються заходи безпеки, від обов'язку з'являтися у судове засідання за наявності письмового підтвердження свідчень, даних ними раніше.

У разі відмови особи від захисту, заходи безпеки щодо такої особи не проводяться. За наявності загрози настання тяжких наслідків за санкцією прокурора або за ухвалою суду стосовно цих осіб можуть здійснюватися заходи щодо особистої охорони, охорони житла і майна, використовуватися технічні засоби контролю і прослуховування телефонних та інших переговорів.

Про застосування зазначених заходів, а також про право їх оскарження повідомляється особа, яка відмовилася від захисту.

Підставою для вжиття заходів забезпечення безпеки зазначених осіб є дані, що свідчать про наявність реальної загрози їх життю, здоров'ю, житлу і майну. Приводом для вжиття заходів забезпечення безпеки учасників кримінального судочинства, членів їх сімей та близьких родичів може бути: заява особи, яка надає допомогу

в запобіганні та протидії корупції, члена його сім'ї або близького родича; звернення керівника відповідного державного органу; отримання оперативної та іншої інформації про наявність загрози життю, здоров'ю, житлу і майну зазначених осіб.

Підставою для скасування заходів безпеки може бути: закінчення строку конкретного заходу безпеки; усунення загрози життю, здоров'ю, житлу і майну осіб, взятих під захист; систематичне невиконання особою, взятою під захист, законних вимог органів, що забезпечують безпеку, якщо ця особа письмово була попереджена про можливість такого скасування.

Приводом для скасування заходів забезпечення безпеки може бути: заява особи, члена його сім'ї або близького родича, щодо якого були застосовані заходи безпеки; отримання достовірної інформації про усунення загрози життю, здоров'ю, житлу і майну зазначених осіб.

Заходи щодо безпеки осіб, взятих під захист, застосовуються тільки за наявності зазначених підстав. Орган, який здійснює оперативно-розшукову діяльність, дізнання, слідчий, прокурор, суд, одержавши заяву або повідомлення про загрозу безпеці зазначеній особі, зобов'язані перевірити цю заяву (повідомлення) і в строк не більше трьох діб, а у невідкладних випадках – негайно прийняти рішення про застосування або про відмову у застосуванні заходів безпеки. На своє рішення вони приймають мотивовану постанову чи ухвалу і передають її для виконання органу, на який покладено здійснення заходів безпеки. Ця постанова чи ухвала є обов'язковою для виконання вказаними органами. Про прийняте рішення терміново в письмовій формі повідомляється заявник.

Орган, якому доручено здійснення заходів безпеки, встановлює перелік необхідних заходів і способів їх реалізації, керуючись при цьому конкретними обставинами справи і необхідністю усунення існуючої загрози. Про заходи безпеки, умови їх здійснення та правила користування майном або документами, виданими з метою забезпечення безпеки, повідомляється особа, взята під захист. Про вжиті заходи безпеки та їх результати орган, який здійснює заходи, інформує орган дізнання, слідчого, прокурора, суд або суддю, у провадженні якого знаходиться кримінальна справа, а в разі усунення загрози подає відповідному органу за місцем перебування особи, взятої під захист, клопотання про скасування заходів безпеки. Орган, який здійснює заходи безпеки, і особа, яка береться під захист,

можуть укласти договір про умови застосування цих заходів та відповідальність сторін. За наявності підстав для скасування заходів забезпечення безпеки органом, який здійснює оперативно-розшукову діяльність, дізнання, слідчим, прокурором, судом виноситься мотивована постанова чи ухвала про їх скасування, яка письмово доводиться до відома зазначеної особи.

Рішення органів, що забезпечують безпеку, прийняті в межах їх компетенції, є обов'язковими для виконання відповідними органами державної влади і самоврядування, підприємствами, установами, організаціями та їх посадовими особами.

Неприйняття, несвоєчасне прийняття рішення, невжиття, несвоєчасне вжиття або невжиття достатніх заходів щодо безпеки зазначених осіб працівниками суду і правоохоронних органів тягне за собою дисциплінарну або кримінальну відповідальність.

Розголошення відомостей про заходи безпеки особами, які прийняли рішення про ці заходи, або особами, які їх здійснюють, тягне за собою дисциплінарну відповідальність, а у випадках, коли розголошення таких відомостей спричинило тяжкі наслідки, – кримінальну відповідальність згідно з чинним законодавством. Розголошення таких відомостей особою, взятою під захист, тягне за собою адміністративну, а якщо це призвело чи могло призвести до тяжких наслідків, – кримінальну відповідальність.

Контроль за забезпеченням безпеки зазначених осіб, членів їх сімей та близьких родичів здійснюють відповідно Міністерство внутрішніх справ України, Служба безпеки України чи центральний орган виконавчої влади з питань виконання покарань. Нагляд за дотриманням законності при забезпеченні безпеки учасників кримінального судочинства, членів їх сімей та близьких родичів здійснюється Генеральним прокурором України та підпорядкованими йому прокурорами.

РОЗДІЛ IV

ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА КОРУПЦІЙНІ ПРАВОПОРУШЕННЯ

Стаття 21. Види відповідальності за корупційні правопорушення

1. За вчинення корупційних правопорушень особи, зазначені в частині першій статті 4 цього Закону, притягаються до кримінальної, адміністративної, цивільно-правової та дисциплінарної відповідальності в установленому законом порядку.

2. Відомості про осіб, яких притягнуто до відповідальності за вчинення корупційних правопорушень, *у триденний строк з дня* набрання відповідним рішенням суду законної сили, притягнення до цивільно-правової відповідальності, накладення дисциплінарного стягнення заносяться до Єдиного державного реєстру осіб, які вчинили корупційні правопорушення, що формується та ведеться Міністерством юстиції України. Положення про Єдиний державний реєстр осіб, які вчинили корупційні правопорушення, порядок формування та ведення цього реєстру затверджується Міністерством юстиції України.

Цією статтею визначаються можливі чотири форми реалізації юридичної відповідальності за корупційні (використання особою наданих їй службових повноважень та пов'язаних з цим можливостей з метою одержання неправомірної вигоди або прийняття обіцянки/пропозиції такої вигоди для себе чи інших осіб або відповідно обіцянка/пропозиція чи надання неправомірної вигоди

такій особі або на її вимогу іншим фізичним чи юридичним особам з метою схилити цю особу до протиправного використання наданих їй службових повноважень та пов'язаних з цим можливостей), вчинені особою, зазначеною у частині першій статті 4 цього Закону) *правопорушення: кримінальна, адміністративна, цивільно-правова та дисциплінарна*.

Дисциплінарна відповідальність за корупційне правопорушення реалізується у таких формах: відсторонення від виконання повноважень; дострокове припинення повноважень особи на виборній посаді; звільнення особи з посади.

Загальні положення щодо дисциплінарної відповідальності працівників містяться в КЗпП України (статті 147–149 та ін.). Відповідно до КЗпП України за порушення трудової дисципліни до працівника може бути застосовано тільки один з таких заходів стягнення: 1) догана; 2) звільнення. Законодавством, статутами і положеннями про дисципліну можуть бути передбачені для окремих категорій працівників і інші дисциплінарні стягнення. Дисциплінарні стягнення застосовуються органом, якому надано право прийняття на роботу (обрання, затвердження і призначення на посаду) даного працівника, а на працівників, які несуть дисциплінарну відповідальність за статутами, положеннями та іншими актами законодавства про дисципліну – також вищестоящими органами. Працівники, які займають виборні посади, можуть бути звільнені тільки за рішенням органу, який їх обрав, і лише з підстав, передбачених законодавством. Дисциплінарне стягнення застосовується власником або уповноваженим ним органом безпосередньо за виявленням проступку, але не пізніше одного місяця з дня його виявлення, не рахуючи часу звільнення працівника від роботи у зв'язку з тимчасовою непрацездатністю або перебуванням його у відпустці. Дисциплінарне стягнення не може бути накладене пізніше шести місяців з дня вчинення проступку. При обранні виду стягнення власник або уповноважений ним орган повинен враховувати ступінь тяжкості вчиненого проступку і заподіяну ним шкоду, обставини, за яких вчинено проступок, і попередню роботу працівника. Стягнення оголошується в наказі (розпорядженні) і повідомляється працівникові під розписку. Наприклад, згідно зі ст. 14 Закону «Про державну службу» дисциплінарні стягнення застосовуються до державного службовця за невиконання чи

неналежне виконання службових обов'язків, перевищення своїх повноважень, порушення обмежень, пов'язаних з проходженням державної служби, а також за вчинок, який ганьбить його як державного службовця або дискредитує державний орган, в якому він працює. До службовців, крім дисциплінарних стягнень, передбачених чинним законодавством про працю, можуть застосовуватися такі заходи дисциплінарного впливу: попередження про неповну службову відповідність; затримка до одного року у присвоєнні чергового рангу або у призначенні на вищу посаду. Відповідно до ст. 35 Закону «Про Службу безпеки України» співробітники цієї служби за протиправні дії та бездіяльність несуть дисциплінарну, адміністративну та кримінальну відповідальність, але якщо вони виконують свої обов'язки відповідно до наданих законодавством повноважень і в рамках Закону, то вони не несуть відповідальності за завдані майнові збитки (такі збитки компенсуються за рахунок Державного бюджету Службою безпеки України).

Дисциплінарний статут органів внутрішніх справ України визначає дисциплінарний проступок як невиконання чи неналежне виконання особою рядового або начальницького складу службової дисципліни (ст. 2). Особи рядового і начальницького складу не несуть дисциплінарної відповідальності в разі, якщо шкода завдана правомірними діями внаслідок сумлінного виконання наказу начальника або виправданого за конкретних умов службового ризику (ст. 5). Згідно із Дисциплінарним статутом служби цивільного захисту (п. 57) дисциплінарні стягнення накладаються на осіб рядового і начальницького складу за порушення ними службової дисципліни. Дисциплінарний статут Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України (статті 1 і 5) визначає дисциплінарне правопорушення як недотримання чи неналежне дотримання особою рядового або начальницького складу службової дисципліни; при цьому службова дисципліна – це дотримання особами рядового і начальницького складу Конституції, законів України, актів Президента України і Кабінету Міністрів України, інших нормативно-правових актів, наказів Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України, а також Присяги, що складається особами рядового і начальницького складу відповідно до закону. За вчинення дисциплінарних правопорушень особи рядового і начальницького складу несуть дисциплінарну від-

повідальність згідно з цим Статутом (ст. 6). Дисциплінарним статутом митної служби України визначені обставини, що виключають можливість застосування дисциплінарних стягнень. Ними є: відсутність події чи складу дисциплінарного правопорушення; закінчення шестимісячного строку від дня вчинення дисциплінарного правопорушення; закінчення місячного строку від дня виявлення дисциплінарного правопорушення, не рахуючи часу відсторонення посадової особи митної служби від роботи у зв'язку з тимчасовою непрацездатністю, перебуванням її у відпустці чи у відрядженні або часу проведення службового розслідування (якщо воно проводилося) (п. 25). Таким чином, цей пункт Статуту утворює колізію зі статтею 38 КУпАП, відповідно до якої адміністративне стягнення за вчинення корупційного правопорушення може бути накладено протягом трьох місяців від дня виявлення, але не пізніше одного року з дня його вчинення. Дисциплінарний статут Збройних Сил України передбачає можливість накладення дисциплінарного стягнення у разі невиконання (неналежного виконання) військовослужбовцем своїх службових обов'язків, порушення військовослужбовцем військової дисципліни або громадського порядку (п. 45). Звільнення з військової служби військовослужбовців різних військових формувань здійснюється згідно із затвердженими актами Президента України. Наприклад, згідно з п. 62 Положення про проходження військової служби особами офіцерського складу, прапорщиками (мічманами) Збройних Сил України (затверджене Указом Президента України від 7 листопада 2001 р. № 1053/2001), особи офіцерського складу, прапорщики (мічмани), на яких згідно з Дисциплінарним статутом Збройних Сил України накладено стягнення «звільнення з військової служби за службовою невідповідністю», звільняються з військової служби у відставку за службовою невідповідністю.

Щодо п. 67 Дисциплінарного статуту Служби цивільного захисту, затвердженого Законом України від 5 березня 2009 року, начальники, які не вжили заходів для притягнення підлеглих до відповідальності за вчинені ними дисциплінарні правопорушення, корупційні діяння, а також не подали матеріали про вчинення особами рядового і начальницького складу адміністративних правопорушень або злочинів до органу, уповноваженого розглядати справи про адміністративні правопорушення, чи до органу досудового

слідства, несуть відповідальність згідно з Статутом та законом. Це положення, у сукупності з положенням ч. 2 ст. 15 КУпАП, фактично виключає можливість притягнення посадових осіб Служби цивільного захисту до відповідальності за ст. 172–9 КУпАП.

До службовців, окрім дисциплінарних стягнень, передбачених чинним законодавством про працю, згідно Наказу Головного управління державної служби України «Про затвердження Методичних рекомендацій з питань запобігання та протидії корупції» від 26.12.2007 р. № 337, можуть застосовуватися такі заходи дисциплінарного впливу: попередження про неповну службову відповідність; затримка до одного року у присвоєнні чергового рангу або призначенні на вищу посаду.

Відсторонення від виконання повноважень полягає в тому, що особа, щодо якої винесено постанову про притягнення як обвинуваченої у вчиненні злочину у сфері службової діяльності або складено протокол про вчинення адміністративного корупційного правопорушення, пов'язаного з порушеннями обмежень, передбачених статтями 6,7,8 цього Закону, в тому числі в юридичних особах приватного права, тимчасово усувається від виконання повноважень на посаді в порядку, визначеному законом, до розгляду справи судом, якщо інше не передбачено Конституцією України (ч. 1 ст. 22 Закону України «Про засади запобігання та протидії корупції»).

Дострокове припинення повноважень особи на виборній посаді, припинення повноважень посадової особи на посаді, звільнення, що здійснюється за рішенням Президента України, Верховної Ради України, Кабінету Міністрів України, звільнення військової посадової особи з військової служби у зв'язку з притягненням до відповідальності за корупційне правопорушення, а також відсторонення такої особи від виконання службових повноважень у випадках, передбачених частиною першою цієї статті, здійснюється з урахуванням особливостей, визначених Конституцією і законами України. *Звільнення особи з посади*, що здійснюється Президентом України, Верховною Радою України, Кабінетом Міністрів України, звільнення з військової служби військової посадової особи, яку притягнуто до відповідальності за корупційне правопорушення, проводиться відповідно до законодавства. Згідно до ч. 2 ст. 22 Закону України «Про засади запобігання та протидії корупції», інші особи, яких притягнуто до кримінальної або адміністративної відповідальності

за корупційні правопорушення, пов'язані з порушенням обмежень, передбачених цим Законом, підлягають звільненню з відповідних посад у триденний строк з дня отримання органом державної влади, органом місцевого самоврядування, підприємством, установою, організацією копії відповідного судового рішення, яке набрало законної сили, якщо інше не передбачено законом. Однак це положення певним чином не узгоджується зі змістом пункту 7 статті 36 Кодексу законів України про працю, яким передбачається, що підставою для припинення трудового договору є набрання законної сили вироком суду, яким працівника засуджено (крім випадків звільнення від відбування покарання з випробуванням) до позбавлення волі або до іншого покарання, яке виключає можливість продовження цієї роботи. Тобто серед підстав припинення трудового договору даною статтею не передбачено набрання законної сили постановою у справі про адміністративне правопорушення.

Порядок реалізації *цивільної відповідальності* за корупційні правопорушення визначений в ст.ст. 23–26 цього Закону. Відповідно до ст. 23 Закону шкода, завдана державі внаслідок вчинення корупційного правопорушення, підлягає відшкодуванню в установленому законом порядку. Відповідно до ст. 24 цього Закону, нормативно-правові акти, рішення, прийняті внаслідок вчинення корупційного правопорушення, можуть бути скасовані органом або посадовою особою, уповноваженими на прийняття чи скасування відповідних актів та рішень, або визнані незаконними в судовому порядку за заявою заінтересованих фізичних осіб, об'єднань громадян, юридичних осіб, прокурора, органів державної влади, органів місцевого самоврядування; правочин, укладений внаслідок корупційного правопорушення, є нікчемним. Передбачення в Законі саме можливості скасування нормативно-правових актів та рішень є доцільним, оскільки такі акти можуть бути в принципі правильними за змістом, або внаслідок вчинення корупційного правопорушення може бути прийняте окреме положення такого акта чи рішення. Тому їх скасування буде нелогічним та соціально-економічно необгрунтованим. Відповідно до ст. 25 цього Закону, фізичні та юридичні особи, права яких порушено внаслідок вчинення корупційного правопорушення, які зазнали моральної або майнової шкоди, мають право на відновлення прав, відшкодування збитків у встановленому законом порядку. Збитки, шкода, завдані

фізичній або юридичній особі внаслідок незаконних рішень, дій або бездіяльності суб'єкта, який здійснює заходи щодо запобігання і протидії корупції, відшкодовуються з Державного бюджету України в установленому законом порядку. Держава, Автономна Республіка Крим, орган місцевого самоврядування, які відшкодували збитки, шкоду, завдану незаконним рішенням, діями або бездіяльністю суб'єкта, що здійснює заходи щодо запобігання та протидії корупції, мають право зворотної вимоги (регресу) до особи, яка завдала збитків, шкоди, у розмірі виплаченого відшкодування (крім відшкодування виплат, пов'язаних із трудовими відносинами, відшкодуванням моральної шкоди). Згідно з ч. 1. ст. 1172 ЦК України юридична або фізична особа відшкодовує шкоду, завдану їх працівником під час виконання ним своїх трудових (службових) обов'язків. Таким чином, шкода, заподіяна суб'єктом корупційного правопорушення, відшкодовується його роботодавцем. Шкода, завдана майну фізичної особи внаслідок злочину, відповідно до ст. 1177 ЦК, відшкодовується державою якщо не встановлено особу, яка вчинила злочин, або якщо вона є неплатоспроможною. В порядку ст. 1167 ЦК України підлягає відшкодуванню також моральна шкода, спричинена корупційними правопорушеннями.

Збитки, завдані фізичній або юридичній особі внаслідок незаконних дій суб'єктів, які здійснюють заходи щодо запобігання та протидії корупції, відшкодовуються з Державного бюджету України у встановленому законом порядку (ст. 1176 Цивільного кодексу України). Держава, Автономна Республіка Крим, орган місцевого самоврядування, які відшкодували збитки, завдані суб'єктом, що здійснює заходи щодо запобігання та протидії корупції, мають право зворотної вимоги (регресу) до особи, яка завдала шкоди, у розмірі виплаченого відшкодування, якщо обвинувальним вироком суду, який набрав законної сили, у діях цієї особи встановлено склад злочину. Це положення передбачено ч. 3 ст. 1191 Цивільного кодексу України. Відповідно до ст. 26 цього Закону, кошти та інше майно, одержані внаслідок вчинення корупційного правопорушення, підлягають вилученню в установленому законом порядку, а вартість незаконно одержаних послуг та пільг – стягненню на користь держави.

Адміністративна відповідальність за корупційні правопорушення передбачена главою 13-А «Адміністративні корупційні пра-

вопорушення» Кодексу України про адміністративні правопорушення. Зокрема, в ній встановлена відповідальність за:

1) порушення обмежень щодо використання службового становища (стаття 172–2 КУпАП). Порушення особою встановлених законом обмежень щодо використання службових повноважень та пов'язаних з цим можливостей з одержанням за це неправомірної вигоди у розмірі, що не перевищує п'яти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян (ч. 1), ста неоподатковуваних мінімумів доходів громадян (ч. 2), або у зв'язку з прийняттям обіцянки/пропозиції такої вигоди для себе чи інших осіб – тягне за собою, залежно від вказаного вище розміру вигоди, накладення штрафу від п'ятдесяти до п'ятисот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян з конфіскацією незаконно одержаної неправомірної вигоди матеріального характеру;

2) пропозицію або надання неправомірної вигоди (ст. 172–3 КУпАП). Пропозиція або надання службовій особі неправомірної вигоди безпосередньо такій чи іншій особі у розмірі, що не перевищує п'яти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян (ч. 1), ста неоподатковуваних мінімумів доходів громадян (ч. 2), у тому числі за ціною, нижчою за мінімальну ринкову, – тягне за собою накладення штрафу від п'ятдесяти до п'ятисот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян. Під неправомірною вигодою у розглядуваних статтях кодексу слід розуміти грошові кошти або інше майно, переваги, пільги, послуги, нематеріальні активи, що їх без законних на те підстав обіцяють, пропонують, надають або одержують безоплатно чи за ціною, нижчою за мінімальну ринкову.

3) порушення обмежень щодо сумісництва та суміщення з іншими видами діяльності (ст.. 172–4 КУпАП). Порушення особою встановлених законом обмежень щодо зайняття підприємницькою чи іншою оплачуваною діяльністю (крім викладацької, наукової та творчої діяльності, медичної та суддівської практики, інструкторської практики із спорту) – тягне за собою накладення штрафу від п'ятдесяти до ста двадцяти п'яти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян з конфіскацією отриманого доходу від підприємницької діяльності чи винагороди від роботи за сумісництвом. Крім цього, стаття встановлює відповідальність за порушення особою встановлених законом обмежень щодо входження до складу органу управління чи наглядової ради підприємства або організації,

що має на меті одержання прибутку (крім випадків, коли особа здійснює функції з управління акціями (частками, паями), що належать державі, та представляє інтереси держави в раді товариства (спостережній раді), ревізійній комісії господарського товариства). За такі дії передбачена відповідальність у вигляді накладення штрафу від ста до двохсот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян з конфіскацією отриманого доходу від такої діяльності. Дія цієї статті не поширюється на депутатів Верховної Ради Автономної Республіки Крим, депутатів місцевих рад (крім тих, які здійснюють свої повноваження у відповідній раді на постійній основі), членів Вищої ради юстиції (крім тих, які працюють у Вищій раді юстиції на постійній основі), народних засідателів і присяжних;

4) порушення встановлених законом обмежень щодо одержання дарунка (пожертви) (ст. 172–5 КУпАП). Так, порушення встановленої законом ***заборони*** щодо одержання дарунка (пожертви) – тягне за собою накладення штрафу від п'ятдесяти до ста неоподатковуваних мінімумів доходів громадян з конфіскацією такого дарунка (пожертви). Тут мова йде про те, що суб'єктам владних повноважень забороняється безпосередньо або через інших осіб одержувати дарунки (пожертви) від юридичних або фізичних осіб:

а) за рішення, дії чи бездіяльність в інтересах дарувальника, що приймаються, вчиняються як безпосередньо такою особою, так і за її сприяння іншими посадовими особами та органами;

б) якщо особа, яка дарує (здійснює) дарунок (пожертву), перебуває в підпорядкуванні такої особи.

Статтею 172–5 також передбачена відповідальність за порушення встановлених законом ***обмежень*** щодо одержання дарунка (пожертви) у вигляді накладення штрафу від двадцяти п'яти до п'ятдесяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян з конфіскацією такого дарунка (пожертви). В даному випадку мова йде про те, що суб'єкти владних повноважень можуть приймати дарунки, які відповідають загальновизнаним уявленням про гостинність, та пожертви, якщо вартість таких дарунків (пожертв) не перевищує 50 відсотків мінімальної заробітної плати, встановленої на день прийняття дарунка (пожертви), одноразово, а сукупна вартість таких дарунків (пожертв), отриманих з одного джерела протягом року, – однієї мінімальної заробітної плати, встановленої на 1 січня поточного року.

Передбачене цією частиною обмеження щодо вартості дарунків (пожертв) не поширюється на дарунки (пожертви), які: а) даруються (здійснюються) близькими особами; б) одержуються як загальнодоступні знижки на товари, послуги, загальнодоступні виграші, призи, премії, бонуси.

Крім цього, дарунки, одержані зазначеними вище особами як подарунки державі, Автономній Республіці Крим, територіальній громаді, державним або комунальним установам чи організаціям, є відповідно державною або комунальною власністю і передаються органу, установі чи організації у порядку, визначеному Кабінетом Міністрів України;

5) порушення вимог фінансового контролю (стаття 172–6 КУпАП). Неподання або несвоєчасне подання декларації про майно, доходи, витрати і зобов'язання фінансового характеру, передбаченої Законом України «Про засади запобігання і протидії корупції», а також неповідомлення або несвоєчасне повідомлення про відкриття валютного рахунку в установі банку-нерезидента – тягне за собою накладення штрафу від десяти до двадцяти п'яти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян;

6) порушення вимог щодо повідомлення про конфлікт інтересів (ст. 172–7 КУпАП). Неповідомлення особою безпосереднього керівника у випадках, передбачених законом, про наявність конфлікту інтересів – тягне за собою накладення штрафу від десяти до ста п'ятдесяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

Під конфліктом інтересів слід розуміти суперечність між особистими інтересами особи та її службовими повноваженнями, наявність яких може вплинути на об'єктивність або неупередженість прийняття рішень, а також на вчинення чи невчинення дій під час виконання наданих їй службових повноважень;

7) незаконне використання інформації, що стала відома особі у зв'язку з виконанням службових повноважень (ст. 172–8 КУпАП). Незаконне розголошення або використання в інший спосіб особою у своїх інтересах інформації, яка стала їй відома у зв'язку з виконанням службових повноважень, – тягне за собою накладення штрафу від п'ятдесяти до ста неоподатковуваних мінімумів доходів громадян;

8) невжиття заходів щодо протидії корупції (ст. 172–9 КУпАП). Відповідно до Закону України «Про засади запобігання і проти-

дії корупції» спеціальні підрозділи по боротьбі з організованою злочинністю Міністерства внутрішніх справ України, СБУ, податкової міліції, ВСП ЗС є спеціально уповноваженими суб'єктами у сфері протидії корупції. У разі невжиття передбачених законом заходів посадовою чи службовою особою органу державної влади, посадовою особою місцевого самоврядування, юридичної особи, їх структурних підрозділів у разі виявлення корупційного правопорушення передбачена відповідальність у вигляді штрафу від п'ятдесяти до ста двадцяти п'яти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

Суб'єктами адміністративної відповідальності у зазначених статтях є: по-перше, громадяни за правопорушення, передбачене статтею 172–3 «Пропозиція або надання неправомірної вигоди», тобто осудні особи, які на момент вчинення адміністративного правопорушення досягли шістнадцятирічного віку; по-друге, для інших корупційних правопорушень передбачений спеціальний суб'єкт. Їх перелік визначено відповідними статтями КУпАП із посиланням на статтю 4 Закону України «Про засади запобігання і протидії корупції», в якій наведені суб'єкти, що несуть відповідальність за вчинення корупційних правопорушень. До них відносяться:

1) особи, уповноважені на виконання функцій держави або місцевого самоврядування: а) Президент України, Голова Верховної Ради України, його Перший заступник та заступник, Прем'єр-міністр України, Перший віце-прем'єр-міністр України, віце-прем'єр-міністри України, міністри, інші керівники центральних органів виконавчої влади, які не входять до складу Кабінету Міністрів України, та їх заступники, Голова Служби безпеки України, Генеральний прокурор України, Голова Національного банку України, Голова Рахункової палати, Уповноважений Верховної Ради України з прав людини, Голова Верховної Ради Автономної Республіки Крим, Голова Ради міністрів Автономної Республіки Крим; б) народні депутати України, депутати Верховної Ради Автономної Республіки Крим, депутати місцевих рад; в) державні службовці, посадові особи місцевого самоврядування; г) військові посадові особи Збройних Сил України та інших, утворених відповідно до законів, військових формувань; ґ) судді Конституційного Суду України, інші професійні судді, Голова, члени, дисциплінарні інспектори Вищої кваліфікаційної комісії суддів України, службові

особи секретаріату цієї Комісії, Голова, заступник Голови, секретарі секцій Вищої ради юстиції, а також інші члени Вищої ради юстиції, народні засідателі і присяжні (під час виконання ними цих функцій); д) особи рядового і начальницького складу органів внутрішніх справ, державної кримінально-виконавчої служби, органів та підрозділів цивільного захисту, Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України, особи начальницького складу податкової міліції; е) посадові та службові особи органів прокуратури, Служби безпеки України, дипломатичної служби, митної служби, державної податкової служби; є) члени Центральної виборчої комісії; ж) посадові та службові особи інших органів державної влади;

2) особи, які прирівнюються до осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування: а) посадові особи юридичних осіб публічного права, які одержують заробітну плату за рахунок державного чи місцевого бюджету; б) особи, які не є державними службовцями, посадовими особами місцевого самоврядування, але надають публічні послуги (аудитори, нотаріуси, оцінювачі, а також експерти, арбітражні керуючі, незалежні посередники, члени трудового арбітражу, третейські судді під час виконання ними цих функцій, інші особи в установлених законом випадках); в) посадові особи іноземних держав (особи, які обіймають посади в законодавчому, виконавчому або судовому органі іноземної держави, в тому числі присяжні засідателі, інші особи, які здійснюють функції держави для іноземної держави, зокрема для державного органу або державного підприємства), а також іноземні третейські судді, особи, які уповноважені вирішувати цивільні, комерційні або трудові спори в іноземних державах у порядку, альтернативному до судового; г) посадові особи міжнародних організацій (працівники міжнародної організації чи будь-які інші особи, уповноважені такою організацією діяти від її імені), а також члени міжнародних парламентських асамблей, учасником яких є Україна, та судді і посадові особи міжнародних судів;

3) особи, які постійно або тимчасово обіймають посади, пов'язані з виконанням організаційно-розпорядчих чи адміністративно-господарських обов'язків, або особи, спеціально уповноважені на виконання таких обов'язків у юридичних особах приватного права незалежно від організаційно-правової форми, відповідно до закону;

4) посадові особи юридичних осіб, фізичні особи – у разі одержання від них посадовими чи службовими особами, а також особами, прирівняними до них, або за участю цих осіб іншими особами неправомірної вигоди.

Законодавством також визначені *особливості* адміністративної відповідальності за корупційні правопорушення.

Зокрема, адміністративне стягнення за вчинення корупційного проступку, передбаченого Кодексом України про адміністративні правопорушення, може бути накладено ***протягом трьох місяців з дня виявлення, але не пізніше одного року з дня його вчинення.***

Кодексом України про адміністративні правопорушення за вчинення корупційного правопорушення передбачені два види стягнень: штраф (ст.ст. 172–2; 172–3; 172–4; 172–5; 172–6; 172–7; 172–8; 172–9) та конфіскація (ст.ст. 172–2; 172–4; 172–5).

У разі виявлення вчиненого корупційного правопорушення уповноважена особа складає протокол. У справах про вчинене адміністративне корупційне правопорушення протокол мають право складати: уповноважені особи органів внутрішніх справ; уповноважені особи органів Служби безпеки України; уповноважені особи органів державної податкової служби; уповноважені особи органів управління Військової служби правопорядку у Збройних Силах України (про корупційні правопорушення, вчинені військовослужбовцями, військовозобов'язаними та резервістами під час проходження зборів, а також працівниками Збройних Сил України під час виконання ними службових обов'язків); прокурор або уповноважена ним особа з числа працівників прокуратури.

Після того, як був складений протокол, уповноважена особа надсилає його органу (посадовій особі), уповноваженому розглядати справу про адміністративне правопорушення. Протокол про вчинення адміністративного корупційного правопорушення разом з іншими матеріалами у ***триденний строк з моменту його складення*** надсилається до місцевого загального суду за місцем вчинення корупційного правопорушення. У разі вчинення корупційного правопорушення службовою особою, яка працює в апараті суду, протокол разом з іншими матеріалами надсилається до суду вищої інстанції для визначення підсудності.

Особа, яка склала протокол про вчинення адміністративного корупційного правопорушення, одночасно з надісланням його

до суду, надсилає прокурору, органу державної влади, органу місцевого самоврядування, керівникові підприємства, установи чи організації, де працює особа, яка притягається до відповідальності, повідомлення про складення протоколу із зазначенням характеру вчиненого правопорушення та норми закону, яку порушено.

Розгляд справ про вчинені адміністративні корупційні правопорушення віднесено до компетенції районних, районних у місті, міських чи міськрайонних судів.

При розгляді справ про адміністративні корупційні правопорушення, передбачені статтями 172–2–172–9 КупАП, присутність особи, яка притягається до адміністративної відповідальності, є обов'язковою. У разі ухилення від явки на виклик органу внутрішніх справ або судді районного, районного у місті, міського чи міськрайонного суду цю особу може бути органом внутрішніх справ (міліцією) піддано приводу.

Справа про адміністративне корупційне правопорушення розглядається у п'ятнадцятиденний строк з дня одержання органом (посадовою особою), правомочним розглядати справу, протоколу про адміністративне корупційне правопорушення та інших матеріалів справи.

КУпАП передбачено випадки, коли строк розгляду адміністративних справ про адміністративні корупційні правопорушення може зупинятися. Так, строк розгляду адміністративних справ про адміністративні корупційні правопорушення зупиняється судом у разі, якщо особа, щодо якої складено протокол про адміністративне корупційне правопорушення, умисно ухиляється від явки до суду або з поважних причин не може туди з'явитися (хвороба, перебування у відрядженні чи на лікуванні, у відпустці тощо).

Під час провадження по справі про вчинене адміністративне корупційне правопорушення участь прокурора у розгляді справи судом є ***обов'язковою***.

Після розгляду справи про вчинене адміністративне корупційне правопорушення виноситься постанова по справі. Постанова оголошується негайно після закінчення розгляду справи. Копія постанови протягом трьох днів вручається або висилається особі, щодо якої її винесено.

Постанова суду про накладення адміністративного стягнення за адміністративне корупційне правопорушення у триденний строк

з дня набрання нею законної сили направляється відповідному органу державної влади, органу місцевого самоврядування, керівникові підприємства, установи чи організації, державному чи виборному органу, власнику юридичної особи або уповноваженому ним органу для вирішення питання про притягнення особи до дисциплінарної відповідальності, усунення її згідно із законодавством від виконання функцій держави, якщо інше не передбачено законом, а також усунення причин та умов, що сприяли вчиненню цього правопорушення.

Зловживання повноваженнями, тобто використання службових повноважень, та пов'язаних з цим можливостей службовою особою, пов'язане з одержанням нею неправомірної вигоди у розмірі, що не перевищує ста нмдг, кваліфікується за частинами 1 чи 2 ст. 172–2 КУпАП залежно від розміру неправомірної вигоди. Відповідно до ст. 27–2 КПК України, якщо діянням, передбаченим статтями 364–1, 365–1 або 365–2 КК України, завдано шкоди виключно інтересам юридичної особи приватного права незалежно від організаційно- правової форми, порушення кримінальної справи здійснюється за заявою власника (співвласника) цієї юридичної особи чи за його згодою. В інших випадках притягнення до кримінальної відповідальності винної особи здійснюється на загальних підставах.

Кримінальна відповідальність за корупційні правопорушення передбачена Розділом XVII «Злочини у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг». Зокрема, в ньому встановлена відповідальність за:

1) Зловживання владою або службовим становищем (ст. 364 КК України). ***Зловживання владою або службовим становищем,*** тобто умисне, з корисливих мотивів чи в інших особистих інтересах або в інтересах третіх осіб використання службовою особою влади чи службового становища всупереч інтересам служби, якщо воно завдало істотної шкоди охоронюваним законом правам, свободам та інтересам окремих громадян або державним чи громадським інтересам, або інтересам юридичних осіб, – карається виправними роботами на строк до двох років або арештом на строк до шести місяців, або обмеженням волі на строк до трьох років, з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років та зі штрафом від двохсот п'ятдесяти до семисот п'ятдесяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян (ч. 1 ст. 364 КК України).

Зловживання службовим становищем, тобто використання службового становища службовою особою, пов'язане з одержанням нею неправомірної вигоди у розмірі, шо не перевищує ста неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, кваліфікується за частинами 1 чи 2 ст. 172–2 КУпАП залежно від розміру неправомірної вигоди.

Кваліфікуючими ознаками цієї статті є:

– вчинення того ж діяння, але яке спричинило тяжкі наслідки, – карається позбавленням волі на строк від трьох до шести років з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років та зі штрафом від п'ятисот до тисячі неоподатковуваних мінімумів доходів громадян (ч. 2 ст. 364 КК України);

– дії передбачені ч. 1 або ч. 2, якщо вони вчинені працівником правоохоронного органу, – караються позбавленням волі на строк від п'яти до десяти років з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років та з конфіскацією майна (ч. 3 ст. 364 КК України).

2) **Зловживання повноваженнями службовою особою юридичної особи приватного права незалежно від організаційно-правової форми (ст. 364–1 КК України).** ***Зловживання повноваженнями***, тобто умисне, з метою одержання неправомірної вигоди для себе чи інших осіб використання всупереч інтересам юридичної особи приватного права незалежно від організаційно-правової форми службовою особою такої юридичної особи своїх повноважень, якщо це завдало істотної шкоди охоронюваним законом правам або інтересам окремих громадян, або державним чи громадським інтересам, або інтересам юридичних осіб, – карається штрафом від ста п'ятдесяти до чотирьохсот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або виправними роботами на строк до одного року, або арештом на строк до трьох місяців, або обмеженням волі на строк до двох років, з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до двох років. Кваліфікуючою ознакою є вчинення того ж діяння, якщо воно спричинило тяжкі наслідки – карається штрафом від чотирьохсот до дев'ятисот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або арештом на строк до шести місяців, або позбавленням волі на строк від трьох до шести років, з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років.

3) Перевищення влади або службових повноважень (ст. 365 КК України). ***Перевищення влади або службових повноважень,*** тобто умисне вчинення службовою особою дій, які явно виходять за межі наданих їй прав чи повноважень, якщо вони завдали істотної шкоди охоронюваним законом правам, інтересам окремих громадян, державним чи громадським інтересам, інтересам юридичних осіб, – карається виправними роботами на строк до двох років або обмеженням волі на строк до п'яти років, або позбавленням волі на строк від двох до п'яти років, з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років та зі штрафом від двохсот п'ятдесяти до п'ятисот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

Кваліфікуючими ознаками є перевищення влади або службових повноважень, якщо воно супроводжувалося насильством або погрозою застосування насильства, застосуванням зброї чи спеціальних засобів або болісними і такими, що ображають особисту гідність потерпілого, діями, за відсутності ознак катування, – карається позбавленням волі на строк від трьох до восьми років з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років та зі штрафом від п'ятисот до тисячі неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

Також, кваліфікуючою ознакою є дії, які спричинили тяжкі наслідки, – караються позбавленням волі на строк від семи до десяти років з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років та зі штрафом від семисот п'ятдесяти до тисячі п'ятисот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

4) Перевищення повноважень службовою особою юридичної особи приватного права незалежно від організаційно-правової форми (ст. 365–1 КК України). ***Перевищення повноважень***, тобто умисне вчинення службовою особою юридичної особи приватного права незалежно від організаційно-правової форми дій, які явно виходять за межі наданих повноважень, якщо вони завдали істотної шкоди охоронюваним законом правам, інтересам окремих громадян, державним чи громадським інтересам, інтересам юридичних осіб, – карається виправними роботами на строк до одного року або обмеженням волі на строк до трьох років, або позбавленням волі на строк до трьох років, з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років.

Кваліфікуючою ознакою є діяння, яке спричинило тяжкі наслідки, – карається обмеженням волі на строк до п'яти років або позбавленням волі на строк від чотирьох до семи років, з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років.

5) Зловживання повноваженнями особами, які надають публічні послуги (ст. 365–2 КК України). ***Зловживання своїми повноваженнями*** аудитором, нотаріусом, оцінювачем, іншою особою, яка не є державним службовцем, посадовою особою місцевого самоврядування, але здійснює професійну діяльність, пов'язану з наданням публічних послуг, у тому числі послуг експерта, арбітражного керуючого, незалежного посередника, члена трудового арбітражу, третейського судді (під час виконання цих функцій), з метою отримання неправомірної вигоди для себе чи інших осіб, якщо це завдало істотної шкоди охоронюваним законом правам або інтересам окремих громадян, державним чи громадським інтересам або інтересам юридичних осіб – карається виправними роботами на строк до двох років або арештом на строк до шести місяців, або обмеженням волі на строк до трьох років, з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років.

Кваліфікуючою ознакою є те ж діяння, вчинене стосовно неповнолітньої (*неповнолітня* особа, яка не досягла вісімнадцятирічного віку) чи недієздатної особи (*недієздатна особа* – особа, яка внаслідок хронічного, стійкого психічного розладу не здатна усвідомлювати значення своїх дій та (або) керувати ними, і визнана такою рішенням суду, яке набрало законної сили (статті 39–41 ЦК України)), особи похилого віку (під *особами похилого віку* слід розуміти осіб пенсійного віку, а також осіб, яким до досягнення загального пенсійного віку залишилося не більше півтора року (ст. 10 Закону «Про основні засади соціального захисту ветеранів праці та інших громадян похилого віку в Україні») або повторно, – карається обмеженням волі на строк до п'яти років або позбавленням волі на строк від трьох до п'яти років, з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років. Ті ж дії, якщо вони спричинили тяжкі наслідки, – караються позбавленням волі на строк від п'яти до восьми років з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років та з конфіскацією майна або без такої.

6) Службове підроблення (ст. 366 КК України). Службове підроблення – це складання, видача службовою особою завідомо неправдивих офіційних документів, внесення до офіційних документів завідомо неправдивих відомостей, інше підроблення офіційних документів, – караються штрафом до двохсот п'ятдесяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або обмеженням волі на строк до трьох років, з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років.

Кваліфікуючими ознаками будуть діяння, якщо вони спричинили тяжкі наслідки, – караються позбавленням волі на строк від двох до п'яти років з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років та зі штрафом від двохсот п'ятдесяти до семисот п'ятдесяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

7) Службова недбалість (ст. 367 КК України). ***Службова недбалість,*** тобто невиконання або неналежне виконання службовою особою своїх службових обов'язків через несумлінне ставлення до них, що завдало істотної шкоди охоронюваним законом правам, свободам та інтересам окремих громадян, державним чи громадським інтересам або інтересам окремих юридичних осіб, – карається штрафом від двохсот п'ятдесяти до п'ятисот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або виправними роботами на строк до двох років, або обмеженням волі на строк до трьох років, з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років.

Кваліфікуючими ознаками будуть діяння, якщо вони спричинили тяжкі наслідки, – карається позбавленням волі на строк від двох до п'яти років з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років та зі штрафом від двохсот п'ятдесяти до семисот п'ятдесяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або без такого.

8) Одержання хабара (ст. 368 КК України). Одержання службовою особою в будь-якому вигляді хабара за виконання чи невиконання в інтересах того, хто дає хабара, чи в інтересах третьої особи будь-якої дії з використанням наданої їй влади чи службового становища, – карається штрафом від п'ятисот до семисот п'ятдесяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або виправними роботами на строк до одного року, або арештом на строк до шести

місяців, з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років.

Хабар у Конвенції ООН проти корупції та Кримінальній конвенції РЄ про боротьбу з корупцією застосовується як наскрізний однаковий термін – «неправомірна перевага» (статті 15–18, 21, 25 Конвенції ООН, статгі 2, 3, 7, 8, 12, Конвенції РЄ), а термін «хабар» у другій із названих Конвенцій застосовано лише в назвах статей як синонім терміну «неправомірна перевага».

Хабар – це незаконна винагорода матеріального характеру, тобто предмет хабара має виключно матеріальний характер. Ним можуть бути майно (гроші, матеріальні цінності), право на майно (документи, які надають право на отримання майна, користування майном або право вимагати виконання зобов'язань тощо), будь-які дії майнового характеру (передача майнових вигод, відмова від них, відмова від прав на майно, безоплатне надання послуг майнового характеру, санаторних чи туристичних путівок, проведення будівельних чи ремонтних робіт тощо). Послуги, пільги і переваги, які не мають матеріального змісту (похвальна характеристика чи виступ у пресі, надання престижної роботи, інтимний зв'язок тощо), не можуть визнаватися предметом хабара. Одержання такого характеру послуг, пільг чи переваг може розцінюватися як інша (некорислива) заінтересованість при зловживанні владою чи службовим становищем, і за наявності для того підстав, кваліфікуватися за ст. 364 КК України.

Кваліфікуючими ознаками є одержання хабара у значному розмірі (хабарем *у значному розмірі* вважається такий, що у п'ять і більше разів перевищує неоподатковуваний мінімум доходів громадян), – карається штрафом від семисот п'ятдесяти до однієї тисячі п'ятисот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або позбавленням волі на строк від двох до п'яти років, з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років.

Також кваліфікуючою ознакою є одержання хабара у великому розмірі (*хабарем у великому розмірі* є такий, що у двісті і більше разів перевищує неоподатковуваний мінімум доходів громадян) або службовою особою, яка займає відповідальне становище (*службовими особами, які займають відповідальне становище*, є особи, зазначені у пункті 1 примітки до ст. 364 КК України), посади яких

згідно зі статтею 25 Закону України «Про державну службу» віднесені до третьої, четвертої, п'ятої та шостої категорій, а також судді, прокурори і слідчі, керівники, заступники керівників органів державної влади та управління, органів місцевого самоврядування, їх структурних підрозділів та одиниць), або за попередньою змовою групою осіб, або *повторно* (повторним визнається злочин, вчинений особою, яка раніше вчинила будь-який із злочинів, передбачених цією статтею, або злочинів, передбачених статтями 368–3, 368–4, 369 Кримінального Кодексу), або поєднане з вимаганням хабара (*вимаганням хабара* визнається вимагання службовою особою хабара з погрозою вчинення або невчинення з використанням влади чи службового становища дій, які можуть завдати шкоди правам чи законним інтересам того, хто дає хабара, або умисне створення службовою особою умов, за яких особа вимушена дати хабара з метою запобігання шкідливим наслідкам щодо своїх прав і законних інтересів) – карається позбавленням волі на строк від п'яти до десяти років з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років та з конфіскацією майна.

Кваліфікуючою ознакою є одержання хабара в особливо великому розмірі (*хабарем в особливо великому розмірі* – такий, що у п'ятсот і більше разів перевищує неоподатковуваний мінімум доходів громадян) або службовою особою, яка займає особливо відповідальне становище (службовими особами, які займають особливо відповідальне становище, є особи, зазначені в частині першій статті 9 Закону України «Про державну службу», та особи, посади яких згідно зі статтею 25 Закону України «Про державну службу» віднесені до першої та другої категорій) – карається позбавленням волі на строк від восьми до дванадцяти років з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років та з конфіскацією майна.

9) Незаконне збагачення (ст. 368–2 КК України). ***Незаконне збагачення*** **–** одержання службовою особою неправомірної вигоди у значному розмірі або передача нею такої вигоди близьким родичам за відсутності ознак хабарництва, – карається штрафом від п'ятисот до тисячі неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або обмеженням волі на строк до двох років, з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років.

Кваліфікуючою ознакою є незаконне збагачення, якщо його предметом була неправомірна вигода у великих розмірах (*неправомірною вигодою* у значному розмірі вважаються грошові кошти або інше майно, переваги, пільги, послуги, нематеріальні активи, що їх без законних на те підстав обіцяють, пропонують, надають або одержують безоплатно чи за ціною, нижчою за мінімальну ринкову, на суму, що перевищує сто неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, у великому розмірі – на суму, що перевищує двісті неоподатковуваних мінімумів доходів громадян), – карається обмеженням волі на строк від двох до п'яти років або позбавленням волі на строк від трьох до п'яти років, з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років.

Кваліфікуючою ознакою є незаконне збагачення, якщо його предметом була неправомірна вигода в особливо великих розмірах (*неправомірна вигода* в особливо великому розмірі – вигода на суму, що перевищує п'ятсот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян), – карається позбавленням волі на строк від п'яти до десяти років з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років та з конфіскацією майна.

Діяння, передбачене ст. 368–2 КК України, слід відмежовувати від діяння, передбаченого ч. 2 ст. 172–5 КУпАП («Порушення встановленої законом заборони щодо одержання дарунка (пожертви)». Як правило, одержання з одного джерела дарунку (пожертви) вартістю понад 50 відсотків мінімальної заробітної плати одноразово (або сукупною вартістю понад одну мінімальну заробітну плату протягом року), але менше ста неоподатковуваних мінімумів доходів громадян кваліфікується за ч. 2 ст. 172–5 КУпАП. Крім того, дарунком (пожертвою), незалежно від вартості, не можуть бути пільги, переваги і послуги.

Ознаками незаконного збагачення згідно із ст. 368–2 КК України є: а) одержання неправомірної вигоди у значному розмірі або передача нею такої вигоди близьким родичам; б) таке одержання здійснюється будь-якою службовою особою, визначення якої міститься у примітці до ст. 364 КК України; в) неправомірною вигодою є грошові кошти або інше майно, переваги, пільги, послуги, нематеріальні активи, які службова особа без законних на те підстав одержала безоплатно чи за ціною, нижчою за мінімальну ринко-

ву за відсутності ознак хабарництва (тобто за відсутності ситуації виконання чи невиконання в інтересах того, хто дає хабара, чи в інтересах третьої особи будь-якої дії з використанням наданої їй влади чи службового становища).

10) Комерційний підкуп службової особи юридичної особи приватного права незалежно від організаційно-правової форми (ст. 368–3 КК України). ***Комерційний підкуп службової особи юридичної особи приватного права незалежно від організаційно-правової форм,*** тобто пропозиція, надання або передача службовій особі юридичної особи приватного права незалежно від організаційно-правової форми неправомірної вигоди за вчинення дій чи бездіяльність з використанням наданих їй повноважень в інтересах того, хто надає чи передає таку вигоду, або в інтересах третіх осіб, – карається штрафом від ста до двохсот п'ятдесяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або обмеженням волі на строк до двох років.

Кваліфікуючою ознакою є ті ж дії, вчинені повторно (*повторним* визнається злочин, вчинений особою, яка раніше вчинила будь-який із злочинів, передбачених статтями 368–3 та 368–4, а так само статтями 368 та 369 Кримінального Кодексу) або за попередньою змовою групою осіб чи організованою групою, – караються штрафом від трьохсот п'ятдесяти до семисот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або обмеженням волі на строк до чотирьох років, або позбавленням волі на строк до чотирьох років.

Також кваліфікуючою ознакою є одержання службовою особою юридичної особи приватного права незалежно від організаційно-правової форми неправомірної вигоди за вчинення дій або бездіяльність з використанням наданих їй повноважень в інтересах того, хто передає чи надає таку вигоду, або в інтересах третіх осіб, – карається штрафом від п'ятисот до тисячі неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або обмеженням волі на строк до п'яти років, або позбавленням волі на строк до трьох років, з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до двох років.

Кваліфікуючою ознакою є діяння, передбачене частиною третьою цієї статті, вчинене повторно або за попередньою змовою групою осіб чи поєднане з вимаганням неправомірної вигоди (*вимаганням* визнається вимога надання, передачі неправомірної ви-

годи з погрозою вчинення дій або бездіяльності з використанням свого службового становища стосовно особи, яка надає, передає неправомірну вигоду, або умисне створення особою, яка виконує управлінські функції в юридичній особі приватного права, умов, за яких особа вимушена надати, передати неправомірну вигоду з метою запобігання шкідливим наслідкам щодо своїх прав і законних інтересів), – карається позбавленням волі на строк від трьох до семи років з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років та з конфіскацією майна.

Законодавством передбачена заохочувальна норма, коли особа, яка пропонувала, надала або передала неправомірну вигоду, звільняється від кримінальної відповідальності, якщо стосовно неї мало місце вимагання неправомірної вигоди або якщо після пропозиції, надання чи передачі неправомірної вигоди вона добровільно заявила про те, що сталося, до порушення кримінальної справи щодо неї органу, наділеному законом правом порушувати кримінальну справу.

11) Підкуп особи, яка надає публічні послуги (368–4 КК України). Підкуп особи, яка надає публічні послуги, – пропозиція, надання, передача аудитору, нотаріусу, оцінювачу, іншій особі, яка не є державним службовцем, посадовою особою місцевого самоврядування, але здійснює професійну діяльність, пов'язану з наданням публічних послуг, у тому числі послуг експерта, арбітражного керуючого, незалежного посередника, члена трудового арбітражу, третейського судді (під час виконання цих функцій), неправомірної вигоди за вчинення дій або бездіяльність з використанням наданих їй повноважень в інтересах особи, яка пропонує, надає чи передає таку вигоду, або в інтересах третіх осіб – караються штрафом від ста до двохсот п'ятдесяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або обмеженням волі на строк до двох років.

Кваліфікуючою ознакою є ті ж дії, вчинені повторно (*повторним* визнається злочин, вчинений особою, яка раніше вчинила будь-який із злочинів, передбачених 368–3 та 368–4 статтями, а так само статтями 368 та 369 Кримінального Кодексу) або за попередньою змовою групою осіб чи організованою групою – караються штрафом від трьохсот п'ятдесяти до семисот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або обмеженням волі на строк до п'яти років, або позбавленням волі на строк до трьох років.

Кваліфікуючою ознакою є одержання аудитором, нотаріусом, експертом, оцінювачем, третейським суддею або іншою особою, яка здійснює професійну діяльність, пов'язану з наданням публічних послуг, а також незалежним посередником чи арбітром при розгляді колективних трудових спорів неправомірної вигоди за вчинення дій або бездіяльність з використанням наданих їй повноважень в інтересах особи, яка їх надає чи передає – карається штрафом від семисот п'ятдесяти до тисячі п'ятисот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або позбавленням волі на строк від двох до п'яти років, з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років.

Кваліфікуючою ознакою є діяння, передбачене частиною третьою цієї статті, вчинене повторно або за попередньою змовою групою осіб чи поєднане з вимаганням неправомірної вигоди (*вимаганням* визнається вимога надання, передачі неправомірної вигоди з погрозою вчинення дій або бездіяльності з використанням свого службового становища стосовно особи, яка надає, передає неправомірну вигоду, або умисне створення особою, яка виконує управлінські функції в юридичній особі приватного права, умов, за яких особа вимушена надати, передати неправомірну вигоду з метою запобігання шкідливим наслідкам щодо своїх прав і законних інтересів) – карається позбавленням волі на строк від чотирьох до восьми років з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років та з конфіскацією майна.

Існує заохочувальна норма, коли особа, яка пропонувала, надала, передала неправомірну вигоду, звільняється від кримінальної відповідальності, якщо стосовно неї мало місце вимагання неправомірної вигоди або якщо після пропозиції, надання чи передачі неправомірної вигоди вона добровільно заявила про те, що сталося, до порушення кримінальної справи щодо неї органу, наділеному законом правом порушувати кримінальну справу.

12) Пропозиція або давання хабара (ст. 369 КК України). ***Пропозиція хабара*** – карається штрафом від ста до двохсот п'ятдесяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або обмеженням волі на строк до двох років. Давання хабара – карається штрафом від двохсот п'ятдесяти до семисот п'ятдесяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або обмеженням волі на строк від двох до п'яти років.

Кваліфікуючою ознакою є давання хабара, вчинене повторно (*повторним* визнається злочин, вчинений особою, яка раніше вчинила такий злочин або будь-який із злочинів, передбачених статтями 368, 368–3 чи 368–4 Кримінального Кодексу) – карається позбавленням волі на строк від трьох до шести років із штрафом від п'ятисот до тисячі неоподатковуваних мінімумів доходів громадян та з конфіскацією майна або без такої. Кваліфікуючою ознакою є давання хабара службовій особі, яка займає відповідальне становище, або за попередньою змовою групою осіб – карається позбавленням волі на строк від чотирьох до восьми років з конфіскацією майна або без такої. Кваліфікуючою ознакою є давання хабара службовій особі, яка займає особливо відповідальне становище, або організованою групою осіб чи її учасником – карається позбавленням волі на строк від п'яти до десяти років з конфіскацією майна або без такої.

Існує заохочувальна норма, коли особа, яка пропонувала чи дала хабар, звільняється від кримінальної відповідальності, якщо стосовно неї мало місце вимагання хабара або якщо після давання хабара вона добровільно заявила про те, що сталося, до порушення кримінальної справи щодо неї органу, наділеному законом правом порушувати кримінальну справу.

13) Зловживання впливом (ст. 369–2 КК України). Зловживання впливом – це пропозиція або надання неправомірної вигоди особі, яка пропонує чи обіцяє (погоджується) за таку вигоду вплинути на прийняття рішення особою, уповноваженою на виконання функцій держави – карається штрафом від двохсот до п'ятисот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або обмеженням волі на строк від двох до п'яти років.

Кваліфікуючою ознакою є одержання неправомірної вигоди за вплив на прийняття рішення особою, уповноваженою на виконання функцій держави, або пропозиція здійснити вплив за надання такої вигоди, – карається штрафом від семисот п'ятдесяти до однієї тисячі п'ятисот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або позбавленням волі на строк від двох до п'яти років.

Також кваліфікуючою ознакою є одержання неправомірної вигоди за вплив на прийняття рішення особою, уповноваженою на виконання функцій держави, поєднане з вимаганням такої вигоди – карається позбавленням волі на строк від трьох до восьми років з конфіскацією майна.

14) Провокація хабара або комерційного підкупу (ст. 370 КК України) ***Провокація хабара або комерційного підкупу***, тобто свідоме створення службовою особою обставин і умов, що зумовлюють пропонування або одержання хабара чи неправомірної вигоди, щоб потім викрити того, хто дав або отримав хабар або неправомірну вигоду, – карається обмеженням волі на строк до п'яти років або позбавленням волі на строк від двох до п'яти років, та зі штрафом від двохсот п'ятдесяти до п'ятисот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

Кваліфікуючою ознакою те ж діяння, вчинене службовою особою правоохоронних органів – карається позбавленням волі на строк від трьох до семи років та зі штрафом від п'ятисот до семисот п'ятдесяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян».

Особливістю розмежування вказаних складів злочинів є правильне визначення суб'єктів відповідних складів злочинів.

Так службовими особами юридичних осіб приватного права (ст. 364–1, 365–1, 368–3 КК України) слід визнавати осіб, які, незалежно від організаційно-правової форми дій, обіймають постійно чи тимчасово на недержавних підприємствах, в установах чи організаціях посади, пов'язані із виконанням організаційно-розпорядчих чи адміністративно-господарських функцій або виконують такі функції за спеціальним повноваженням, яким особа наділяється повноважним органом чи повноважною особою підприємства, установи, організації, судом або законом.

До осіб, які надають публічні послуги (ст. 365–2, 368–4 КК України), віднесені особи місцевого самоврядування, але здійснюють професійну діяльність, пов'язану з наданням публічних послуг, у тому числі – експерта, арбітражного керуючого, незалежного посередника, члена трудового арбітражу, третейського судді (під час виконання цих функцій).

Службовими особами у статтях 364, 365, 368, 368–2, 369 цього Кодексу є особи, які постійно, тимчасово чи за спеціальним повноваженням здійснюють функції представників влади чи місцевого самоврядування, а також обіймають постійно чи тимчасово в органах державної влади, органах місцевого самоврядування, на державних чи комунальних підприємствах, в установах чи організаціях посади, пов'язані з виконанням організаційно-розпорядчих чи адміністративно-господарських функцій, або виконують такі

функції за спеціальним повноваженням, яким особа наділяється повноважним органом державної влади, органом місцевого самоврядування, центральним органом державного управління із спеціальним статусом, повноважним органом чи повноважною особою підприємства, установи, організації, судом або законом. Для цілей статей 364, 365, 368, 368–2, 369 цього Кодексу до державних та комунальних підприємств прирівнюються юридичні особи, у статутному фонді яких відповідно державна чи комунальна частка перевищує 50 відсотків або становить величину, що забезпечує державі чи територіальній громаді право вирішального впливу на господарську діяльність такого підприємства. Службовими особами також визнаються посадові особи іноземних держав (особи, які обіймають посади в законодавчому, виконавчому або судовому органі іноземної держави, у тому числі присяжні засідателі, інші особи, які здійснюють функції держави для іноземної держави, зокрема для державного органу або державного підприємства), а також іноземні третейські судді, особи, уповноважені вирішувати цивільні, комерційні або трудові спори в іноземних державах у порядку, альтернативному судовому, посадові особи міжнародних організацій (працівники міжнародної організації чи будь-які інші особи, уповноважені такою організацією діяти від її імені), члени міжнародних парламентських асамблей, учасником яких є Україна, та судді і посадові особи міжнародних судів.

Службовими особами, які займають відповідальне становище, є особи, зазначені у пункті 1 примітки до статті 364, посади яких згідно зі статтею 25 Закону України «Про державну службу» віднесені до третьої, четвертої, п'ятої та шостої категорій, а також судді, прокурори і слідчі, керівники, заступники керівників органів державної влади та управління, органів місцевого самоврядування, їх структурних підрозділів та одиниць. Службовими особами, які займають особливо відповідальне становище, є особи, зазначені в частині першій статті 9 Закону України «Про державну службу», та особи, посади яких згідно зі статтею 25 Закону України «Про державну службу» віднесені до першої та другої категорій.

Щодо ст. 369–2 КК, особами, уповноваженими на виконання функцій держави, є особи, визначені в пунктах 1–3 частини першої статті 4 Закону України «Про засади запобігання і протидії корупції».

Відомості про осіб, яких притягнуто до відповідальності за вчинення корупційних правопорушень, у триденний строк з дня набрання відповідним рішенням суду законної сили, притягнення до цивільно-правової відповідальності, накладення дисциплінарного стягнення заносяться до Єдиного державного реєстру осіб, які вчинили корупційні правопорушення, порядок формування та ведення цього реєстру затверджується Міністерством юстиції України.

Стаття 22. Особливості звільнення з роботи осіб, які вчинили корупційні правопорушення

1. Особа, щодо якої винесено постанову про притягнення як обвинуваченої у вчиненні злочину у сфері службової діяльності, підлягає відстороненню від виконання повноважень на посаді в порядку, визначеному законом, до розгляду справи судом, якщо інше не передбачено Конституцією і законами України.

Особа, щодо якої складено протокол про адміністративне корупційне правопорушення, якщо інше не передбачено Конституцією і законами України, може бути відсторонена від виконання службових повноважень за рішенням керівника органу (установи, підприємства, організації), в якому вона працює, до закінчення розгляду справи судом.

У разі закриття провадження у справі про адміністративне корупційне правопорушення у зв'язку з відсутністю події або складу адміністративного правопорушення відстороненій від виконання службових повноважень особі відшкодовується середній заробіток за час вимушеного прогулу, пов'язаного з таким відстороненням.

2. Дострокове припинення повноважень особи на виборній посаді, припинення повноважень посадової особи на посаді, звільнення, що здійснюється за рішенням Президента України, Верховної Ради України, Кабінету Міністрів України, звільнення військової посадової особи з військової служби у зв'язку з притягненням до відповідальності за корупційне правопорушення, а також відсторонення такої особи від виконання службових повноважень у випадках, передбачених частиною першою цієї статті, здійснюється з урахуванням особливостей, визначених Конституцією і законами України.

Інші особи, яких притягнуто до кримінальної або адміністративної відповідальності за корупційні правопорушення, пов'язані з порушенням обмежень, передбачених цим Законом, підлягають звільненню з

відповідних посад у триденний строк з дня отримання органом державної влади, органом місцевого самоврядування, підприємством, установою, організацією копії відповідного судового рішення, яке набрало законної сили, якщо інше не передбачено законом.

3. Про звільнення особи з посади у зв'язку з притягненням до відповідальності за корупційне правопорушення, пов'язане з порушенням обмежень, передбачених цим Законом, керівник органу державної влади, органу місцевого самоврядування, підприємства, установи, організації у триденний строк письмово повідомляє суд, який постановив обвинувальний вирок або прийняв постанову про накладення адміністративного стягнення за корупційне правопорушення, та спеціально уповноважений центральний орган виконавчої влади з питань державної служби. Порядок інформування спеціально уповноваженого центрального органу виконавчої влади з питань державної служби про осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, які звільнені у зв'язку з притягненням до відповідальності за корупційне правопорушення, встановлюється Кабінетом Міністрів України.

4. З метою виявлення причин та умов, що сприяли вчиненню корупційного правопорушення або невиконанню вимог цього Закону, за поданням спеціально уповноваженого суб'єкта у сфері протидії корупції за рішенням керівника органу, в якому працює особа, яка вчинила таке правопорушення, проводиться службове розслідування в порядку, визначеному Кабінетом Міністрів України.

5. Обмеження щодо заборони особі, звільненій з посади у зв'язку з притягненням до відповідальності за корупційне правопорушення, займатися діяльністю, пов'язаною з виконанням функцій держави, місцевого самоврядування, або такою, що прирівнюється до цієї діяльності, встановлюється виключно за вмотивованим рішенням суду, якщо інше не передбачено законом.

Обмеження щодо заборони особі, звільненій із займаної посади у зв'язку з притягненням до відповідальності за корупційне правопорушення, займатися діяльністю, пов'язаною з виконанням функцій держави, органів місцевого самоврядування, або такою, що прирівнюється до цієї діяльності, можливе за вчинення відповідних злочинів у сфері службової діяльності в юридичних особах приватного права та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг та злочинів у сфері службової діяльності.

Під притягненням до кримінальної відповідальності згідно зі ст.ст. 131, 133 КПК слід розуміти винесення мотивованої постанови про притягнення особи як обвинуваченого і пред'явлення їй обвинувачення. Згідно зі ст. 147 КПК слідчий виносить мотивовану постанову про відсторонення обвинуваченого від посади. Відсторонення провадиться з санкції прокурора чи його заступника. Копія постанови надсилається для виконання за місцем роботи (служби) обвинуваченого. Питання про відсторонення від посади осіб, що призначаються Президентом України, вирішується Президентом України на підставі мотивованої постанови Генерального прокурора України. Відсторонення судді від посади у зв'язку з притягненням його до кримінальної відповідальності здійснюється Вищою кваліфікаційною комісією суддів України на підставі мотивованої постанови Генерального прокурора України. Статтею 147 КПК не передбачено збереження заробітної плати на час відсторонення.

У разі закриття провадження у справі про адміністративне корупційне правопорушення у зв'язку з відсутністю події або складу адміністративного правопорушення відстороненій від виконання службових повноважень особі ***відшкодовується середній заробіток за час вимушеного прогулу,*** пов'язаного з таким відстороненням.

Водночас необхідно мати на увазі, що КУпАП передбачена можливість і необхідність закриття справи про адміністративне правопорушення не тільки у зв'язку з відсутністю події або складу адміністративного правопорушення.

Відповідно до положень цього Закону підлягає відшкодуванню шкода, завдана громадянинові внаслідок: незаконного засудження, незаконного притягнення як обвинуваченого, незаконного взяття і тримання під вартою, незаконного проведення в ході розслідування чи судового розгляду кримінальної справи обшуку, виїмки, незаконного накладення арешту на майно, незаконного відсторонення від роботи (посади) та інших процесуальних дій, що обмежують права громадян; незаконного застосування адміністративного арешту чи виправних робіт, незаконної конфіскації майна, незаконного накладення штрафу; незаконного проведення оперативно-розшукових заходів, передбачених законами України «Про оперативно-розшукову діяльність», «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю» та іншими актами законодавства.

Завдана шкода відшкодовується в повному обсязі незалежно від вини посадових осіб органів дізнання, досудового слідства, прокуратури і суду.

Право на відшкодування шкоди в розмірах і в порядку, передбачених цим Законом, виникає у випадках: постановления виправдувального вироку суду; встановлення в обвинувальному вироку суду чи іншому рішенні суду (крім ухвали чи постанови суду про повернення справи на додаткове розслідування чи новий судовий розгляд) факту незаконного притягнення як обвинуваченого, незаконного взяття і тримання під вартою, незаконного проведення в ході розслідування чи судового розгляду кримінальної справи обшуку, виїмки, незаконного накладення арешту на майно, незаконного відсторонення від роботи (посади) та інших процесуальних дій, що обмежують чи порушують права та свободи громадян, незаконного проведення оперативно-розшукових заходів; закриття кримінальної справи або відмови в порушенні кримінальної справи за відсутністю події злочину, відсутністю у діянні складу злочину або недоведеністю участі обвинуваченого у вчиненні злочину; закриття справи про адміністративне правопорушення.

У наведених випадках громадянинові відшкодовуються (повертаються), зокрема, заробіток та інші грошові доходи, які він втратив внаслідок незаконних дій; майно (гроші, грошові вклади і відсотки по них, цінні папери та відсотки по них, частка у статутному фонді господарського товариства, учасником якого був громадянин, та прибуток, який він не отримав відповідно до цієї частки, інші цінності), конфісковане або звернене в дохід держави судом, вилучене органами дізнання чи досудового слідства, органами, які здійснюють оперативно-розшукову діяльність, а також майно, на яке накладено арешт; штрафи, стягнуті на виконання вироку суду, судові витрати та інші втрати, сплачені громадянином; моральна шкода.

Позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю може бути призначене як основне покарання на строк від двох до п'яти років або як додаткове покарання на строк від одного до трьох років (ст. 55 КК України).

Позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю може бути призначене і як основне, і як додаткове покарання. У судовій практиці воно дуже рідко призначається як основне, зважаючи на неефективність виконання даного покарання.

Як основне покарання, позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю призначається у випадках, коли воно передбачено в санкції відповідної статті КК, за якою кваліфіковано злочинні дії засудженого, або в порядку переходу до нього як до більш м'якого покарання порівняно, наприклад, з позбавленням волі (ст. 69 КК).

Якщо додаткове покарання у виді позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю за санкцією статті (санкцією частини статті) є обов'язковим, воно застосовується лише до тих осіб, які обіймали посади чи займалися діяльністю, з якими було пов'язано вчинення злочину. До інших осіб, які були співучасниками злочину, не пов'язаного з їх діяльністю чи займаною посадою, додаткове покарання у вигляді позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю судами не застосовується з наведенням у вироку відповідних мотивів. У такому випадку посилатися на статтю 69 КК не потрібно (п. 17 Постанови Пленуму Верховного Суду України від 24 жовтня 2003 року № 7 «Про практику призначення судами кримінального покарання» зі змінами, внесеними постановою Пленуму Верховного Суду України від 12 червня 2009 року № 8»).

Позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю як додаткове покарання може бути призначене й у випадках, коли воно не передбачене в санкції статті (санкції частини статті) Особливої частини КК за умови, що з урахуванням характеру злочину, вчиненого за посадою або у зв'язку із заняттям певною діяльністю, особи засудженого та інших обставин справи суд визнає за неможливе збереження за ним права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю. Згідно ст. 30 КВК, виконання покарання у вигляді позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю, призначеного як додаткове покарання, під час відбування основного покарання покладається на адміністрацію арештного дому, кримінально-виконавчої установи, командування дисциплінарного батальйону, військової частини чи начальника гарнізону. Цією статтею регламентовано і порядок виконання покарання у вигляді позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю визначено. Виконання такого покарання, призначеного як основна, а також як додаткове до основних покарань, покладається на кримінально-виконавчу інспекцію (а як додаткове покарання до арешту, обмеження волі,

тримання в дисциплінарному батальйоні військовослужбовців або позбавлення волі на певний строк, під час відбування основного покарання – на адміністрацію арештного дому, кримінально-виконавчої установи, командування дисциплінарного батальйону, військової частини чи начальника гарнізону). Адміністрація арештного дому, кримінально-виконавчої установи, командування дисциплінарного батальйону, військової частини чи начальник гарнізону, де відбуває покарання особа, засуджена до додаткового покарання у вигляді позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю, не може використовувати засудженого на роботах, виконання яких йому заборонено згідно з вироком.

При призначенні позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю як додаткового покарання до арешту, обмеження волі, тримання в дисциплінарному батальйоні військовослужбовців або позбавлення волі на певний строк – воно поширюється на увесь час відбування основного покарання і, крім цього, на строк, встановлений вироком суду, що набрав законної сили. При цьому строк додаткового покарання обчислюється з моменту відбуття основного покарання, а при призначенні покарання у вигляді позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю як додаткове до інших основних покарань, а також у разі застосування статті 77 КК – з моменту набрання законної сили вироком.

Під ***«відповідним судовим рішенням, яке набрало законної сили»,*** слід розуміти вирок суду, яким особу позбавлено права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю, яке було призначене як основне чи додаткове покарання відповідно до ст. 55 КК України.

Слід мати на увазі, що на відміну від КК України КУпАП не передбачає припинення повноважень особи на виборній чи іншій посаді або звільнення з посади, а відтак не йдеться і про порядок такого припинення (звільнення). Згідно зі статтями 30 і 266 КУпАП може бути застосовано лише позбавлення особи такого спеціального права, як право полювання і право керування транспортними засобами. Відповідно до положень ч. 2 ст. 6 і ч. 2 ст. 19 Конституції України органи законодавчої, виконавчої та судової влади здійснюють свої повноваження у встановлених цією Конституцією межах і відповідно до законів України; органи державної влади та органи місцевого самоврядування, їх посадові особи зобов'язані діяти лише на підста-

ві, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією України. Статтею 7 КУпАП, яка визначає зміст принципу законності при застосуванні заходів впливу за адміністративні правопорушення, передбачено: ніхто не може бути підданий заходу впливу в зв'язку з адміністративним правопорушенням інакше як на підставах і в порядку, встановлених законом; провадження в справах про адміністративні правопорушення здійснюється на основі суворого додержання законності; застосування уповноваженими на те органами і посадовими особами заходів адміністративного впливу здійснюється в межах їх компетенції, у точній відповідності із законом (про зміст принципу законності див. також коментар до ст. 3 Закону). Норми прямої дії, відповідно до якої суд, розглянувши справу про адміністративне корупційне правопорушення, повинен вирішити питання про припинення повноважень особи на посаді або звільнення її з посади, в Законі, що коментується, немає.

При відстороненні від роботи трудові відносини не припиняються, також не припиняється і дія трудового договору, але працівник тимчасово до роботи не допускається.

Крім того, переліком підстав припинення трудового договору, визначених у ст. 36 КЗпП України, прямо не передбачено такої, як притягнення до відповідальності за адміністративне корупційне правопорушення. У п. 7 ч. 1 цієї статті йдеться лише про випадки набрання законної сили вироком суду, яким працівника засуджено (крім випадків звільнення від відбування покарання з випробуванням), причому не до будь-якого покарання, а лише до позбавлення волі або до іншого покарання, яке виключає можливість продовження даної роботи. У зв'язку з цим варто нагадати також, що засудження до такого покарання, як виправні роботи (ст. 57 КК України), навпаки, передбачає відбування його за місцем роботи засудженого. Фактично можливість продовження роботи в цій установі виключають лише засудження до позбавлення волі, обмеження волі, арешту, а також до позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю. Підстави розірвання трудового договору з ініціативи власника або уповноваженого ним органу передбачені лише статтями 40 і 41 КЗпП України. Згідно з п. 3 ст. 40 КЗпП у випадках систематичного невиконання працівником без поважних причин обов'язків, покладених на нього трудовим договором або правилами внутрішнього трудового розпорядку, тру-

довий договір, укладений на невизначений строк, а також строковий трудовий договір до закінчення сгроку його чинності можуть бути розірвані власником або уповноваженим ним органом лише у разі, якщо до працівника раніше застосовувалися дисциплінарні чи громадські стягнення.

Крім підстав, передбачених ст. 40 КЗпП України, трудовий договір з ініціативи власника або уповноваженого ним органу відповідно до ст. 41 КЗпП України може бути розірваний також у випадках: одноразового грубого порушення трудових обов'язків керівником підприємства, установи, організації всіх форм власності (філіалу, представництва, відділення та іншого відокремленого підрозділу), його заступниками, головним бухгалтером підприємства, установи, організації, його заступниками, а також службовими особами митних органів, державних податкових інспекцій, яким присвоєно персональні звання, і службовими особами державної контрольно-ревізійної служби та органів державного контролю за цінами; винних дій керівника підприємства, установи, організації, внаслідок чого заробітна плата виплачувалася несвоєчасно або в розмірах, нижчих від установленого законом розміру мінімальної заробітної плати; винних дій працівника, який безпосередньо обслуговує грошові, товарні або культурні цінності, якщо ці дії дають підстави для втрати довір'я до нього з боку власника або уповноваженого ним органу; вчинення працівником, який виконує виховні функції, аморального проступку, несумісного з продовженням даної роботи. Цей перелік, як видно, не стосується більшості корупційних адміністративних правопорушень. Отже, положення статей 36, 40 і 41 КЗпП України потребують приведення у відповідність з положеннями ст. 22 антикорупційного Закону.

Випадки відсторонення працівників від роботи власником або уповноваженим ним органом передбачені у статті 46 КЗпП України. Відповідно до цієї статті відсторонення від роботи можливе і в інших випадках, передбачених законодавством. Зокрема, Законом України «Про державну службу» передбачені підстави відсторонення державного службовця від виконання повноважень за посадою (стаття 22), Законом України «Про дисциплінарний статут органів внутрішніх справ» допускається відсторонення від виконання службових обов'язків осіб рядового і начальницького складу органів внутрішніх справ (стаття 17). Цими законами встановлений і порядок відсторонення від роботи.

Відповідно до частини 1 статті 22 Закону України «Про засади запобігання та протидії корупції» особа, щодо якої винесено постанову про притягнення як обвинуваченої у вчиненні злочину у сфері службової діяльності або складено протокол про вчинення адміністративного корупційного правопорушення, пов'язаного з порушеннями обмежень, передбачених статтями 6,7,8 цього Закону, в тому числі в юридичних особах приватного права, підлягає відстороненню від виконання повноважень на посаді в порядку, визначеному законом, до розгляду справи судом, якщо інше не передбачено Конституцією України. Порядок такого відсторонення встановлюється у спеціальному законі.

Відповідно до частини 2 статті 22 Закону України «Про засади запобігання та протидії корупції» дострокове припинення повноважень особи на виборній посаді, звільнення особи з посади, що здійснюються Президентом України, Верховною Радою України, Кабінетом Міністрів України, звільнення з військової служби військової посадової особи, яку притягнуто до відповідальності за корупційне правопорушення, проводиться відповідно до законодавства. Тут має місце відсилочна норма. Вона відсилає до спеціальних законодавчих чи інших нормативно-правових актів, які регулюють порядок припинення повноважень, звільнення з посад чи військової служби вказаних осіб. Відповідно до ст. 14 Дисциплінарного статуту органів внутрішніх справ України дисциплінарне стягнення у вигляді звільнення з посади на осіб, які обіймають посади найнижчого рівня, взагалі не накладається. Дисциплінарний статут служби цивільного захисту (ст. 71) передбачає, що дисциплінарні стягнення у вигляді звільнення з посади і звільнення зі служби у зв'язку з систематичним невиконанням умов контракту чи через службову невідповідність не застосовуються до осіб начальницького складу, призначення на посади яких та присвоєння спеціальних звань яким здійснюються Президентом України. Згідно із Дисциплінарним статутом Збройних Сил України (ст. 69) стягнення у вигляді звільнення з військової служби за службовою невідповідністю до вищих офіцерів (генералів, адміралів) не застосовується.

У ч. 2 ст. 22 Закону вживаються відмінні поняття: «дострокове припинення повноважень особи на виборній посаді», «припинення повноважень посадової особи на посаді», «звільнення», «звільнення військової посадової особи з військової служби», «звільнення

з посади». Тому при застосуванні положень цієї норми необхідно враховувати, що ці поняття мають різне правове значення. Зокрема, у статтях 40, 47 КЗпП України йдеться про звільнення працівника з роботи. Звільнення ж з посади може означати не звільнення з роботи, а, наприклад, переміщення на іншу посаду (пониження на посаді), яка виключає на цьому підприємстві, в установі, організації повноваження особи щодо здійснення діяльності, пов'язаної з виконанням функцій держави, або здійснення функцій представника влади чи місцевого самоврядування, або організаційно-розпорядчих чи адміністративно-господарських функцій. Наприклад, відповідно до ст. 12 Дисциплінарного статуту органів внутрішніх справ України на осіб рядового і начальницького складу органів внутрішніх справ за порушення службової дисципліни можуть накладатися такі окремо різні види дисциплінарних стягнень, як звільнення з посади і звільнення з органів внутрішніх справ. Дисциплінарний статут служби цивільного захисту (статті 68, 69) передбачає, що на осіб рядового і начальницького складу за порушення службової дисципліни може накладатися таке дисциплінарне стягнення, як звільнення зі служби у зв'язку з систематичним невиконанням умов контракту чи через службову невідповідність, а на осіб начальницького складу за порушення службової дисципліни, крім цього звільнення з посади. Дисциплінарний статут Державної служби спеціального зв'язку і захисту інформації України (ст. 13) передбачає, що на осіб рядового і начальницького складу цієї Служби за порушення службової дисципліни можуть накладатися такі види дисциплінарних стягнень, як пониження в посаді і звільнення зі служби (звільнення ж з посади не передбачено). Так само у Дисциплінарному статуті Митної служби України йдеться лише про дисциплінарне стягнення у вигляді звільнення з митного органу (таких стягнень, як звільнення з посади чи пониження в посаді не існує). Нарешті, Дисциплінарний статут Збройних Сил України (статті 68 і 69 передбачає, наприклад, для молодших та старших офіцерів стягнення у вигляді пониження в посаді і звільнення з військової служби за службової невідповідністю, а для вищих офіцерів – лише пониження у посаді.

Інші особи, яких притягнуто до кримінальної або адміністративної відповідальності за корупційне правопорушення, пов'язане з порушеннями обмежень, передбачених статтями 6,7,8 Закону, підлягають звільненню з відповідних посад у триденний строк з

дня набрання рішенням суду законної сили, якщо інше не передбачено законом. Таке звільнення здійснюється керівником органу державної влади, органу місцевого самоврядування, підприємства, установи, організації, якому надано право призначення особи на посаду, шляхом видання письмового наказу.

Відповідно до частини 3 статті 22 Закону України «Про засади запобігання та протидії корупції» про звільнення особи з посади у зв'язку з притягненням до відповідальності за корупційне правопорушення, пов'язане з порушеннями обмежень, передбачених статями 6,7,8 цього Закону, керівник органу державної влади, органу місцевого самоврядування, підприємства, установи, організації у триденний строк з дня звільнення зобов'язаний письмово повідомити суд, який постановив обвинувальний вирок або прийняв постанову про накладення адміністративного стягнення за корупційне правопорушення, та спеціально уповноважений центральний орган виконавчої влади з питань державної служби.

Частинами 3 і 4 ст. 22 Закону на керівника органу державної влади, органу місцевого самоврядування, підприємства, установи, організації покладаються обов'язки. а) у триденний строк письмово повідомити суд, який постановив відповідне рішення, про звільнення особи з посади у зв'язку з притягненням до відповідальності за корупційне правопорушення, пов'язане з порушенням обмежень, передбачених цим Законом; б) у триденний строк письмово повідомити спеціально уповноважений центральний орган виконавчої влади з питань державної служби про зазначене звільнення особи з посади; в) за поданням спеціально уповноваженого суб'єкта у сфері протидії корупції призначити службове розслідування з метою виявлення причин та умов, що сприяли вчиненню корупційного правопорушення або невиконанню вимог цього Закону.

Випадки припинення повноважень посадової особи на посаді або звільнення, що здійснюється ***за рішенням Президента України, Верховної Ради України, Кабінету Міністрів України***, визначені, зокрема, законами «Про Кабінет Міністрів України» (статті 20, 24), «Про центральні органи виконавчої влади» (статті 8, 10, 18, 19, 27), «Про місцеві державні адміністрації» (статті 33, 46) та ін. Наприклад, згідно з пунктами 8 і 9 ч. 4 ст. 10 Закону «Про центральні органи виконавчої влади», заступник міністра – керівник апарату призначає на посади та звільняє з посад у порядку, передбаченому законодавством про державну службу, державних службовців апарату

міністерства (крім тих, яких призначає на посади та звільняє з посад міністр), присвоює їм ранги державних службовців, приймає рішення щодо їх заохочення та притягнення до дисциплінарної відповідальності; приймає на роботу та звільняє з роботи працівників апарату міністерства (крім тих, яких призначає на посади та звільняє з посад міністр), приймає рішення щодо їх заохочення, притягнення до дисциплінарної відповідальності. Стаття 18 цього Закону передбачає, що міністр порушує перед Президентом України питання щодо притягнення до дисциплінарної відповідальності керівника центрального органу виконавчої влади та його заступників. Закон «Про місцеві державні адміністрації» (статті 33 і 46) передбачає, що за наявності підстав голови обласних державних адміністрацій і Рада міністрів АРК можуть порушувати питання перед Президентом України про притягнення до дисциплінарної відповідальності голів районних державних адміністрацій. Пункт 5 ч. 5 ст. 126 Конституції України передбачає можливість звільнення професійного судді у разі порушення ним присяги. Порушенням же суддею присяги відповідно до ч. 2 ст. 32 Закону «Про Вищу раду юстиції» вважаються, зокрема: вчинення ним дій, що порочать звання судді і можуть викликати сумнів у його об'єктивності, неупередженості та незалежності, у чесності та непідкупності судових органів; незаконне отримання суддею матеріальних благ або здійснення витрат, що перевищують доходи такого судді та членів його сім'ї; порушення морально- етичних принципів поведінки судді. Ці положення Закону визнані Конституційним Судом України такими, що відповідають Конституції України (Рішення Конституційного Суду України від 11 березня 2011 р. № 2-рп/2011 у справі щодо відповідності Конституції України (конституційності) окремих положень Закону України «Про Вищу раду юстиції»). Згідно із Законом «Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини» (ч. 2 ст. 9) повноваження його можуть бути достроково припинені лише за рішенням Верховної Ради України.

Відповідно до частини 5 статті 22 Закону України «Про засади запобігання та протидії корупції» обмеження щодо заборони особі, звільненій із займаної посади у зв'язку з притягненням до відповідальності за корупційне правопорушення, займатися діяльністю, пов'язаною з виконанням функцій держави, органів державного самоврядування, або такою, що прирівнюється до цієї діяльності, встановлюється виключно за вмотивованим рішенням суду, якщо інше не передбачено спеціальним законом.

РОЗДІЛ V

УСУНЕННЯ НАСЛІДКІВ КОРУПЦІЙНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ

Стаття 23. Відшкодування збитків, шкоди, завданих державі внаслідок вчинення корупційного правопорушення

1. Шкода, завдана державі внаслідок вчинення корупційного правопорушення, підлягає відшкодуванню в установленому законом порядку.

Відшкодування шкоди, збитків як спосіб захисту порушених майнових чи особистих немайнових прав суб'єктів (учасників) правовідносин передбачено цивільним, адміністративним, кримінальним та кримінально-процесуальним законодавством.

Основною формою компенсації завданої шкоди потерпілій особі є відшкодування збитків, як мають характер універсального засобу захисту порушених прав. Збитками є втрати, яких особа зазнала у зв'язку із знищенням або пошкодженням речі, а також витрати, які особа зробила або мусить зробити для відновлення свого порушеного права (реальні збитки); доходи, які особа могла б реально одержати за звичайних обставин, якби її право не було порушене (упущена вигода) (ст. 22 ЦК України). Збитки відшкодовуються в повному обсязі і визначаються з урахуванням ринкових цін, що існували на день добровільного задоволення боржником вимоги кредитора, а якщо вимога не була задоволена добровільно, – у день пред'явлення позову, якщо інше не встановлено договором або законом. На вимогу особи, якій завдано шкоди, та відповідно до об-

ставин справи, майнова шкода може бути відшкодована і в інший спосіб, визначений судом.

При розгляді справ про корупційні правопорушення суди зобов'язані забезпечувати своєчасне, всебічне, повне й об'єктивне дослідження всіх його обставин з метою встановлення по кожній справі таких питань: чи мало місце правопорушення, за яке особа притягається до відповідальності; чи містить діяння склад корупційного правопорушення, передбаченого Законом; чи особа є винною в його вчиненні; чи належить вона до суб'єктів даного правопорушення (згідно зі статтею 2 коментованого Закону); чи немає обставин, що виключають провадження в справі; мотив і характер вчиненого діяння, повноваження особи, яка його вчинила, наявність причинного зв'язку між діянням і виконанням останньою завдань і функцій держави; характер і розмір шкоди, завданої державі внаслідок вчинення корупційного правопорушення. В обов'язковому порядку підставою для задоволення вимоги про відшкодування шкоди державі, завданої внаслідок корупційного правопорушення, повинно бути рішення суду про притягнення особи за вчинення корупційного правопорушення до адміністративної або кримінальної відповідальності.

Потерпілим від вчинення корупційного правопорушення в силу коментованої статті виступає держава. Тому законодавцем в першу чергу закріплено в правових нормах право на відшкодування шкоди, завданої саме державі внаслідок вчинення корупційного правопорушення. Шкода державі, завдана внаслідок вчинення корупційного правопорушення, полягає у спричиненні негативних наслідків авторитету держави, авторитету органів державної влади і управління, авторитету займаної державним службовцем посади та інтересам державної служби. Авторитет державної влади, потерпаючи від корупційних правопорушень, як правило, поєднаний зі спричиненням майнової шкоди державі. В цьому розумінні законодавець використовує поняття збитків як різновиду майнової шкоди, завданої державі внаслідок, наприклад, ненадходження до державного бюджету грошових коштів, або, навпаки, відшкодування із державного бюджету грошових коштів в порядку відновлення порушених прав фізичних чи юридичних осіб, яким було завдано шкоди під час вчинення корупційного правопорушення державним службовцем тощо.

Оскільки всі учасники цивільних правовідносин користуються рівними правами, і мають однакові можливості щодо захисту своїх прав та інтересів, відшкодування шкоди, завданої державі внаслідок вчинення корупційного правопорушення, базується на загальних нормах галузевого законодавства про підстави та порядок відшкодування шкоди.

Зобов'язання з відшкодування шкоди (деліктні зобов'язання) виникають внаслідок неправомірного порушення майнових та особистих немайнових прав, та спрямовуються на забезпечення найбільш повного поновлення порушених прав за рахунок заподіювача шкоди або інших осіб, на яких законом покладено обов'язок відшкодування шкоди. Зобов'язання із відшкодування шкоди мають певну структуру, яка включає в себе сторони (кредитор і боржник), зміст (права та обов'язки сторін), предмет.

Отже, в зобов'язанні по відшкодуванню шкоди, завданої державі внаслідок вчинення корупційного правопорушення в якості **кредитора (потерпілого)** виступає **держава Україна**, а в якості **боржника (заподіювач шкоди, деліквент) – особа, яка вчинила корупційне діяння.** Специфічною особливістю суб'єктного складу зазначеного зобов'язання є те, що боржниками можуть бути визнані тільки особи, зазначені в ст. 2 коментованого закону, а саме: особи, уповноважені на виконання функцій держави або органів місцевого самоврядування; особи, прирівняні до таких; особи, які постійно або тимчасово обіймають посади, пов'язані з виконанням організаційно-розпорядчих чи адміністративно-господарських обов'язків, або особи, спеціально уповноважені на виконання таких обов'язків в юридичних особах, а також фізичні особи – підприємці.

Змістом зобов'язання з відшкодування збитків, шкоди, завданих корупційним правопорушенням, виступає обов'язок правопорушника відшкодувати збитки, шкоду, завданих корупційним діянням державі. Тобто це право держави України вимагати поновлення майнових прав, що були порушенні вчиненим корупційним діянням, до того стану, в якому вони знаходилися до правопорушення, і обов'язок особи, яка вчинила корупційне правопорушення, виконати такі вимоги. Іншими словами, законодавством регламентовано право повноважного суб'єкта або компетентного органу в галузі запобігання та протидії корупції звернутися із відповідними процесуальними вимогами до суб'єкта корупційного правопорушення

про відшкодування збитків або шкоди, завданої державі внаслідок вчинення корупційного правопорушення.

Предметом зобов'язання з відшкодування збитків, шкоди, завданих корупційним правопорушенням, виступають дії особи, яка вчинила корупційне правопрушення і завдала збитків, шкоди державі, що забезпечують найбільш повне поновлення майнових благ, яким завдана шкода.

Сутність зобов'язань по відшкодуванню шкоди характеризується поєднанням т. з. загального (генерального) делікту із спеціальним. Змістом генерального делікту (ст. 1166–1168 ЦК України) є те, що шкода, незалежно від того, кому і ким вона завдана, підлягає відшкодуванню, крім випадків, прямо передбачених законом, і передбачає загальні підстави відповідальності за завдану майнову та моральну шкоду. Спеціальні делікти відрізняються способом завдання шкоди, особою заподіювача шкоди, особою потерпілого, відповідальною особою, об'єктом, якому завдана шкода, умовами завдання шкоди (ст. 1170, ст.ст. 1172–1176 ЦК України та ін.). З огляду на це, зобов'язання з відшкодування збитків, шкоди, завданих державі внаслідок вчинення корупційного правопорушення, слід розглядати як окремий вид спеціального делікту, а отже повинні застосовуватись загальні норми закону про відшкодування шкоди, завданої неправомірними діями.

Головними умовами притягнення особи до відповідальності за нанесення збитків, шкоди державі вчиненням корупційного правопорушення, є: по-перше, нанесена шкода повинна бути наслідком вчинення саме корупційного діяння; по-друге, така шкода, збитки повинні носити майновий характер. Крім того, законодавцем визначено можливі способи усунення наслідків корупційного правопорушення. В їх числі слід назвати: відшкодування державі збитків, шкоди, завданих внаслідок вчинення корупційного правопорушення; відшкодування фізичним чи юридичним особам збитків, моральної або майнової шкоди, завданих внаслідок вчинення корупційного правопорушення; скасування нормативно-правових актів, рішень, виданих (прийнятих) внаслідок вчинення корупційного правопорушення, органом або посадовою особою, уповноваженою на їх прийняття чи скасування; визнання у судовому порядку актів, рішень незаконними; визнання недійсними правочинів, укладених внаслідок корупційного правопорушення; конфіскація майна, одержавного внаслідок вчинення корупційного

правопорушення і стягнення на користь держави коштів у розмірі вартості незаконно одержаних послуг чи пільг.

З метою належного виконання зобов'язань по відшкодуванню збитків, шкоди, ст. 29 КПК України встановлює порядок та умови забезпечення відшкодування збитків, завданих злочином, і виконання вироку в частині конфіскації майна. Правила цієї статті цілком застосовні і до порядку відшкодування шкоди, завданої державі корупційним правопорушенням. Оскільки предметом посягання є державна власність, то при відшкодуванні шкоди, завданої державі корупційним правопорушенням, можуть бути вжиті такі заходи відшкодування: вилучення цінностей, якими незаконно володіє обвинувачений; вилучення інших матеріальних цінностей, які належать обвинуваченому; накладення арешту на майно обвинуваченого; накладення арешту на вклади обвинуваченого. Вилучення цінностей, майна, інших матеріальних цінностей може здійснюватись шляхом провадження окремих слідчих дій (обшук, виїмка) та отримання витребуваних предметів та документів. Крім того, чинним кримінально-процесуальним законодавством за вчинення корупційного правопорушення передбачено такі способи відшкодування збитків, шкоди: 1.Добровільне відшкодування шкоди винною особою чи цивільним відповідачем; реституція (ст.ст. 80, 81 КПК України). 2. Розгляд цивільного позову в кримінальній справі (ст. 28 КПК України) – якщо суд з тих чи інших причин не приймає рішення про відшкодування майнової шкоди при розгляді справи про корупційне правопорушення, прокурор має право звернутися до суду з відповідним позовом у порядку цивільного судочинства; якщо йдеться про збитки чи шкоду, завдану корупційним злочином, одночасно з розглядом кримінальної справи за фактом цього злочину прокурор може подати цивільний позов про відшкодування завданих збитків (шкоди), про що суд повинен прийняти рішення одночасно з рішенням по суті самої кримінальної справи. 3. Розв'язання судом за власною ініціативою питання про відшкодування матеріальної шкоди, завданої злочином (ч. 3 ст. 29; п. 9 ст. 324 КПК України).

Відшкодування збитків, шкоди, завданих внаслідок вчинення корупційного адміністративного правопорушення, передбачено ст. 40 КУпАП: якщо у результаті вчинення корупційного адміністративного правопорушення заподіяно майнову шкоду громадянину,

підприємству, установі або організації, то суддя районного, районного у місті, міського чи міськрайонного суду під час вирішення питання про накладення стягнення за адміністративне правопорушення має право одночасно вирішити питання про відшкодування винним майнової шкоди, незалежно від розміру шкоди. При вирішенні питання про відшкодування збитків, шкоди, завданих державі корупційним адміністративним правопорушенням, слід керуватися правилами що містяться в названій вище ст. 40 КУпАП.

Корупційне правопорушення за своєю сутністю є діянням, яке порушує державний (публічний) порядок, що в свою чергу дає підстави притягувати до матеріальної відповідальності на загальних підставах і з урахуванням загальних умов матеріальної відповідальності працівників та військовослужбовців. Зазначені загальні підстави та умови відповідальності військовослужбовців Збройних Сил України, Державної прикордонної служби, Служби безпеки України, внутрішніх військ МВС України, й інших військових формувань, створених відповідно до законодавства України, а також для особового складу МВС України визначені Положенням про матеріальну відповідальність військовослужбовців за шкоду, завдану державі, (затверджене Постановою Верховної Ради України від 23 червня 1995 р.), іншими законодавчими актами України. Інші особи, уповноважені на виконання функцій держави та місцевого самоврядування, матеріальну відповідальність несуть на загальних підставах і в порядку, передбачених главою 9 КЗпПУ, а також деякими іншими законодавчими актами України. Зокрема, Порядком визначення розміру збитків від розкрадання, нестачі, знищення (псування) матеріальних цінностей, затвердженим постановою Кабінету Міністрів України від 22 січня 1996 р. Будь-яких обмежень при притягненні до матеріальної відповідальності вищих посадових осіб чи осіб, уповноважених на виконання особливо важливих або специфічних функцій держави, законодавство України не містить.

Стаття 24. Незаконні нормативно–правові акти та правочини

1. Нормативно-правові акти, рішення, прийняті внаслідок вчинення корупційного правопорушення, можуть бути скасовані органом або посадовою особою, уповноваженими на прийняття чи скасування відповідних актів та рішень, або визнані незаконни-

ми в судовому порядку за заявою заінтересованих фізичних осіб, об'єднань громадян, юридичних осіб, прокурора, органів державної влади, органів місцевого самоврядування.

2. Правочин, укладений внаслідок корупційного правопорушення, є нікчемним.

Ця стаття встановлює підстави для скасування нормативно-правових актів та рішень, прийнятих внаслідок корупційних правопорушень. Зі змісту коментованої статті вбачається два способи скасування корупційних нормативно-правових актів та рішень: скасування незаконних нормативно-правових актів та рішень органом або посадовою особою, уповноваженими на прийняття чи скасування відповідних актів та рішень; скасування незаконних нормативно-правових актів та рішень у судовому порядку.

Відповідно до зазначеного першого способу, ініціатива у скасуванні нормативного акту або акту індивідуальної дії походить від органів виконавчої влади або ж безпосередньо того органу, який прийняв рішення, зумовлене корупційним вчинком, або ж від органу, вищого за ієрархією. Так, відповідно до частини 1 статті 43 Закону України «Про місцеві державні адміністрації» акти місцевих державних адміністрацій, що суперечать Конституції України, законам України, рішенням Конституційного Суду України, актам Президента України та Кабінету Міністрів України або інтересам територіальних громад чи окремих громадян, можуть бути оскаржені до органу виконавчої влади вищого рівня або до суду.

Розпорядження голови державної адміністрації, що суперечать Конституції України, законам України, рішенням Конституційного Суду України, іншим актам законодавства або є недоцільними, неекономними, неефективними за очікуваними чи фактичними результатами, скасовуються Президентом України, Кабінетом Міністрів України, головою місцевої державної адміністрації вищого рівня або в судовому порядку.

Накази керівників управлінь, відділів та інших структурних підрозділів місцевої державної адміністрації, що суперечать Конституції України, іншим актам законодавства, рішенням Конституційного Суду України та актам міністерств, інших центральних органів виконавчої влади, можуть бути скасовані головою місцевої державної адміністрації, відповідним міністерством, іншим центральним органом виконавчої влади.

Виконуючи зазначену норму, уповноважений на прийняття рішення керівник державного органу скасовує повністю або частково акт управління, зумовлений корупційним вчинком, приймає новий нормативний акт, акт індивідуальної дії, який скасовує корупційний.

Перевагою першого способу скасування акту управління є оперативність, адже в такому разі нема потреби чекати ухвалення прийнятого в установленому порядку рішення суду про засудження винної особи-корупціонера.

Другим способом скасування нормативного акту або акту індивідуальної дії є звернення до суду за заявою заінтересованої особи.

Відповідно до Рішення Конституційного Суду України від 25 листопада 1997 року N 6-зп «Щодо офіційного тлумачення частини другої статті 55 Конституції України та статті 248–2 Цивільного процесуального кодексу України» кожен громадянин України, іноземець, особа без громадянства має гарантоване державою право оскаржити в суді рішення, дії чи бездіяльність будь-якого органу державної влади, органу місцевого самоврядування, посадових і службових осіб, якщо вважають, що ці рішення, дія чи бездіяльність порушують їхні права і свободи або перешкоджають здійсненню цих прав і свобод, а тому потребують правового захисту в суді.

Важливим є визначення судового порядку, за яким подається позовна заява – залежно від специфіки справи, рішення про скасування нормативного акту або акту індивідуальної дії приймається в порядку адміністративного або цивільного судочинства.

За ч. 1 та ч. 2 ст. 2 Кодексу адміністративного судочинства України завданням адміністративного судочинства є захист прав, свобод та інтересів фізичних осіб, прав та інтересів юридичних осіб у сфері публічно-правових відносин від порушень з боку органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їхніх посадових і службових осіб, інших суб'єктів при здійсненні ними владних управлінських функцій на основі законодавства, в тому числі на виконання делегованих повноважень. До адміністративних судів можуть бути оскаржені будь-які рішення, дії чи бездіяльність суб'єктів владних повноважень, крім випадків, коли щодо таких рішень, дій чи бездіяльності Конституцією чи законами України встановлено інший порядок судового провадження.

Відповідно до ч. 1 ст. 17 Кодексу адміністративного судочинства України компетенція адміністративних судів поширюється на:

1) спори фізичних чи юридичних осіб із суб'єктом владних повноважень щодо оскарження його рішень (нормативно-правових актів чи правових актів індивідуальної дії), дій чи бездіяльності;

2) спори з приводу прийняття громадян на публічну службу, її проходження, звільнення з публічної служби;

3) спори між суб'єктами владних повноважень з приводу реалізації їхньої компетенції у сфері управління, у тому числі делегованих повноважень, а також спори, які виникають з приводу укладання та виконання адміністративних договорів;

4) спори за зверненням суб'єкта владних повноважень у випадках, встановлених законом;

5) спори щодо правовідносин, пов'язаних з виборчим процесом чи процесом референдуму.

Якщо нормативно-правовими актами та рішеннями, прийнятими внаслідок корупційних правопорушень, порушуються цивільні права особи (право власності тощо), то за ст. 21 Цивільного кодексу України суд визнає незаконним та скасовує правовий акт індивідуальної дії, виданий органом державної влади, органом влади Автономної Республіки Крим або органом місцевого самоврядування, якщо він суперечить актам цивільного законодавства і порушує цивільні права або інтереси. Суд також визнає незаконним та скасовує нормативно-правовий акт органу державної влади, органу влади Автономної Республіки Крим або органу місцевого самоврядування, якщо він суперечить актам цивільного законодавства і порушує цивільні права або інтереси.

Згідно з ч. 1 ст. 393 Цивільного кодексу України правовий акт органу державної влади, органу влади Автономної Республіки Крим або органу місцевого самоврядування, який не відповідає законові і порушує права власника, за позовом власника майна визнається судом незаконним та скасовується.

В порядку цивільного судочинства розглядаються також спори про скасування акту державного органу у інших приватно-правових відносинах. Так, відповідно до ч. 1 ст. 155 Земельного кодексу України у разі видання органом виконавчої влади або органом місцевого самоврядування акта, яким порушуються права особи щодо володіння, користування чи розпорядження належною їй земельною ділянкою, такий акт визнається недійсним.

Коментована стаття встановлює також коло осіб, які можуть звернутися до суду із заявою про визнання незаконними в судо-

вому порядку нормативно-правових актів та рішень, прийнятих в результаті вчинення корупційних діянь.

Серед таких осіб у коментованій статті вказані заінтересовані фізичні особи, об'єднання громадян, юридичні особи, прокурор, органи державної влади та органи місцевого самоврядування.

Згідно постанови Пленуму Вищого адміністративного суду від 06.03.2008 N 2 за правилами частини другої статті 171 Кодексу адміністративного судочинства України право оскаржити нормативно-правовий акт мають особи, щодо яких його застосовано, а також особи – суб'єкти правовідносин, у яких буде застосовано цей акт. Тобто, особа (позивач) повинна довести факт застосування до неї оскаржуваного нормативно-правового акта або те, що вона є суб'єктом відповідних відносин, на які поширюється дія цього акта.

Особливим суб'єктом звернення до суду щодо скасування акту управління є прокуратура.

Як зазначено в пункті 2 статті 121 Конституції України, на прокуратуру України покладається представництво інтересів громадянина або держави в суді у випадках, визначених законом.

Як зазначено у Рішенні Конституційного Суду України від 08.04.99 N 3-рп/99 (справа про представництво прокуратурою України інтересів держави в арбітражному суді), прокурори та їхні заступники подають до суду позови саме в інтересах держави, а не в інтересах підприємств, установ і організацій, незалежно від їх підпорядкування і форм власності.

Виходячи з положень статті 3 Конституції України, права людини зумовлюють зміст і спрямованість діяльності держави. З цих позицій прокуратора може брати участь у судовому розгляді справи в інтересах фізичних осіб.

Згідно з частинами першою та четвертою статті 21 Закону України «Про прокуратуру» протест на акт, що суперечить закону, приноситься прокурором, його заступником до органу, який його видав, або до вищестоящого органу. У разі відхилення протесту або ухилення від його розгляду прокурор може звернутися із заявою до суду про визнання акта незаконним. У цьому випадку прокурор у адміністративній справі може бути позивачем і не повинен визначати орган чи особу, в інтересах якої він звертається до суду з позовною заявою.

У розумінні статті 56 Закону України «Про прокуратуру» прокурором в судочинстві є Генеральний прокурор України та його заступники, підпорядковані прокурори та їх заступники, старші помічники і помічники прокурора, начальники управлінь і відділів, їх заступники, старші прокурори і прокурори управлінь і відділів, які діють у межах своєї компетенції.

Необхідно враховувати, що згідно з частинами третьою та четвертою статті 117 Кодексу адміністративного судочинства України в якості забезпечення позову в адміністративних справах допускається зупинення дії рішення суб'єкта владних повноважень чи його окремих положень, що оскаржуються.

Згідно з ч. 1 ст. 202 Цивільного кодексу України правочином є дія особи, спрямована на набуття, зміну або припинення цивільних прав та обов'язків.

Відповідно до ч. 2 ст. 215 Цивільного кодексу України недійсним є правочин, якщо його недійсність встановлена законом (нікчемний правочин).

Так, серед інших форм нікчемних правочинів статтею 228 Цивільного кодексу України визначено правочини, що порушують публічний порядок. Такими є правочини, що спрямовані на порушення конституційних прав і свобод людини і громадянина, знищення, пошкодження майна фізичної або юридичної особи, держави, Автономної Республіки Крим, територіальної громади, незаконне заволодіння ним.

Норма, передбачена частиною 2 коментованої статті, також говорить про форму нікчемного правочину: якщо він укладений внаслідок корупційного правопорушення.

Згідно з частиною 2 статті 215 Цивільного кодексу України у цьому разі визнання такого правочину недійсним судом не вимагається.

Стаття 25. Відновлення прав і законних інтересів та відшкодування збитків, шкоди, завданих фізичним та юридичним особам внаслідок вчинення корупційного правопорушення

1. Фізичні та юридичні особи, права яких порушено внаслідок вчинення корупційного правопорушення і яким завдано моральної

або майнової шкоди, збитків, мають право на відновлення прав, відшкодування збитків, шкоди в установленому законом порядку.

2. Збитки, шкода, завдані фізичній або юридичній особі внаслідок незаконних рішень, дій або бездіяльності суб'єкта, який здійснює заходи щодо запобігання і протидії корупції, відшкодовуються з Державного бюджету України в установленому законом порядку.

Держава, Автономна Республіка Крим, орган місцевого самоврядування, які відшкодували збитки, шкоду, завдану незаконним рішенням, діями або бездіяльністю суб'єкта, що здійснює заходи щодо запобігання та протидії корупції, мають право зворотної вимоги (регресу) до особи, яка завдала збитків, шкоди, у розмірі виплаченого відшкодування (крім відшкодування виплат, пов'язаних із трудовими відносинами, відшкодуванням моральної шкоди).

Право фізичних та юридичних осіб на відновлення порушених прав та відшкодування шкоди, завданої внаслідок вчинення корупційного правопорушення, базується на положеннях статті 3 Цивільної конвенції про боротьбу з корупцією (ратифікованої Законом України № 2476-IV від 16 березня 2005 року), де зазначено, що кожна Сторона передбачає у своєму внутрішньому законодавстві для осіб, яким заподіяно шкоду внаслідок корупційних дій, право на порушення судової справи з метою отримання повної компенсації за заподіяну шкоду, при цьому така компенсація може охоплювати матеріальні збитки, втрачену вигоду та немайнову шкоду.

Право власності – це врегульовані законом суспільні відносини з володіння, користування та розпоряджання майном. Стаття 41 Конституції України закоіплює, що кожен має право володіти, користуватися і розпоряджатися своєю власністю, результатами своєї інтелектуальної творчої діяльності. Право приватної власності непорушне й охороняється законом. Держава забезпечує захист прав усіх суб'єктів права власності. Стаття 13 Конституції України встановлює принцип рівності всіх суб'єктів права власності перед законом.

Фізичні та юридичні особи мають право вимагати усунення будь-яких порушень їх права власності та відшкодування завданих ними збитків.

Збитками визнаються:

1) втрати, яких особа зазнала у зв'язку зі знищенням або пошкодженням речі, а також витрати, які особа зробила або мусить зробити для відновлення свого порушеного права (реальні збитки);

2) доходи, які особа могла б реально одержати за звичайних обставин, якби її право не було порушене (упущена вигода).

Збитки відшкодовуються у повному обсязі, якщо законом не передбачено відшкодування у меншому або більшому розмірі. Якщо особа, яка порушила право, одержала у зв'язку з цим доходи, то розмір упущеної вигоди, що має відшкодовуватися особі, право якої порушено, не може бути меншим від доходів, одержаних особою, яка порушила право. На вимогу фізичної або юридичної особи, якій завдано шкоди, та відповідно до обставин справи майнова шкода може бути відшкодована і в інший спосіб, зокрема, шкода, завдана майну, може відшкодовуватися в натурі.

Відповідно до положень Конституції України, зокрема статтей 32, 56, 62 і чинного законодавства, фізичні та юридичні особи мають право на відшкодування також моральної (немайнової) шкоди, заподіяної внаслідок порушення їх прав і свобод та законних інтересів. Під моральною шкодою слід розуміти втрати немайнового характеру внаслідок моральних чи фізичних страждань, або інших негативних явищ, заподіяних фізичній чи юридичній особі незаконними діями або бездіяльністю інших осіб, але відшкодування моральної шкоди статтею 25 цього Закону не передбачено.

Враховуючи те, що корупційні правопорушення вчинюються у формі злочину або адміністративного проступку, законодавством встановлений відповідний порядок відшкодування збитків та шкоди, завданих ними.

Так, відповідно до статті 28 Кримінально-процесуального кодексу України, «особа, яка зазнала матеріальної шкоди від злочину, вправі при провадженні в кримінальній справі пред'явити до обвинуваченого або до осіб, що несуть матеріальну відповідальність за дії обвинуваченого, цивільний позов, який розглядається судом разом з кримінальною справою. Закриття справи з підстав, зазначених у статтях 7 і 7–1 цього Кодексу, не звільняє особу від обов'язку відшкодувати в установленому законом порядку матеріальні збитки, завдані нею державним, громадським організаціям або громадянам.

Цивільний позов може бути пред'явлений як під час досудового слідства і дізнання, так і під час судового розгляду справи, але до початку судового слідства. Відмова у позові в порядку цивільного судочинства позбавляє позивача права пред'являти той же позов у кримінальній справі.

Особа, яка не пред'явила цивільного позову в кримінальній справі, а також особа, цивільний позов якої залишився без розгляду, має право пред'явити його в порядку цивільного судочинства.

Цивільний позивач і цивільний відповідач при розгляді цивільного позову в кримінальній справі або позову про відшкодування матеріальних збитків, завданих особою, щодо якої справу закрито з підстав, зазначених у статтях 7 і 7–1 цього Кодексу, звільняються від сплати державного мита».

Кримінально-процесуальне законодавство захищає інтереси власників в тих випадках, коли шкода, по-перше, настала внаслідок злочину, по-друге, коли вона має майновий характер. При цьому не має значення, чи є матеріальний збиток основним наслідком чи тільки супутнім.

Чинне законодавство передбачає наступні способи відновлення порушених майнових прав при провадженні у кримінальній справі:

а) добровільне відшкодування шкоди винною особою чи цивільним відповідачем;

б) реституція (ст. 80, 81 КПК України);

в) розгляд цивільного позову в кримінальній справі (ст. 28 КПК України);

г) розв'язання судом ініціативи прокурора питання про відшкодування матеріальної шкоди, завданої злочином (ч. 3 ст. 29, п. 9 ст. 324 КПК України).

Відшкодування шкоди та відновлення прав, порушених вчиненням адміністративного корупційного проступку, здійснюється відповідно до статті 40 Кодексу України про адміністративні правопорушення «Покладення обов'язку відшкодувати заподіяну шкоду», в якій, зокрема, зазначено: «Якщо у результаті вчинення адміністративного правопорушення заподіяно майнову шкоду громадянинові, підприємству, установі або організації, то адміністративна комісія, виконавчий орган сільської, селищної, міської ради під час вирішення питання про накладення стягнення за адміністративне правопорушення має право одночасно вирішити питання про відшкодування винним майнової шкоди, якщо її сума не перевищує двох неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, а суддя районного, районного у місті, міського чи міськрайонного суду – незалежно від розміру шкоди». В інших випадках питання про відшкодування майнової шкоди, заподіяної адміністративним правопорушенням,

вирішується в порядку цивільного судочинства. Враховуючи те, що всі справи про вчинення адміністративних корупційних правопорушень розглядає суддя районного, районного у місті, міського чи міськрайонного суду, то майнова шкода, заподіяна цими правопорушеннями має бути відшкодована в повному обсязі.

Відшкодування збитків, завданих фізичній або юридичній особі внаслідок незаконних дій суб'єктів, які здійснюють заходи щодо запобігання та протидії корупції, здійснюється з Державного бюджету України.

Норма цієї статті відповідає статті 56 Конституції України, що передбачає право кожного на відшкодування за рахунок держави чи органів місцевого самоврядування матеріальної та моральної шкоди, завданої незаконними рішеннями, діями чи бездіяльністю посадових і службових осіб органів державної влади або місцевого самоврядування при здійсненні ними своїх повноважень.

Посадовими особами, мова про яких іде в цій статті, є не будь-які працівники органів державної влади та органів місцевого самоврядування, а лише ті, які віднесені статтею 5 цього Закону до категорії суб'єктів, які здійснюють заходи щодо запобігання та протидії корупції.

Для настання відповідальності, відповідно до частини 2 статті 22 цього Закону, необхідно щоб посадова або службова особа завдала шкоду при здійсненні своїх повноважень, обсяг яких встановлюється відповідними правовими актами.

Дії суб'єктів, які здійснюють заходи щодо запобігання та протидії корупції, можуть бути у формі нормативних та ненормативних (індивідуальних) актів, а також безпосередніх дій при застосуванні примусових заходів. Проте такі дії повинні здійснюватися в межах відповідно їх компетенції. Дії, що виходять за зазначені межі, визнаються незаконними. Шкода може бути завдана також внаслідок бездіяльності, тобто нездійснення (чи відмови від здійснення) розглядуваними суб'єктами своїх обов'язків.

Таку шкоду слід відрізняти від тієї, що завдана під час господарської або технічної діяльності та не пов'язана безпосередньо з реалізацією суб'єктами владних повноважень, – вона підлягає відшкодуванню за загальними правилами.

Відповідно до змісту розглядуваної норми, обов'язок відшкодувати завдану шкоду особі покладається не на посадову або службо-

ву особу, незаконними рішеннями, діями або бездіяльністю якої завдано шкоди, а на державу. Тобто вимоги про відшкодування шкоди до осіб, які безпосередньо її завдали, можуть пред'являтися незалежно від вини останніх. Таким чином, шкода, завдана фізичній або юридичній особі незаконними рішеннями, дією чи бездіяльністю органу державної влади, органу влади Автономної Республіки Крим або органу місцевого самоврядування, їх посадовою або службовою особою при здійсненні ними своїх повноважень, відшкодовується з Державного бюджету незалежно від вини цих органів, їх посадових та службових осіб.

При вирішенні питання про відшкодування шкоди, завданої незаконною дією нормативних та ненормативних (індивідуальних) актів, можна в судовому порядку вимагати визнання таких актів недійсними.

В той же час держава, Автономна Республіка Крим, орган місцевого самоврядування, які відшкодували збитки, завдані суб'єктом, що здійснює заходи щодо запобігання та протидії корупції, мають право зворотної вимоги (регресу) до особи, яка завдала шкоди, у розмірі виплаченого відшкодування.

Право зворотної вимоги (регресу) – це вимога кредитора до боржника (особи, яка завдала шкоди) про повернення сплаченого за його вину відшкодування потерпілому. Відповідно до статті 22 цього Закону на боржника за зворотною вимогою покладається обов'язок відшкодувати кредитору сплачений ним третій особі платіж у повному обсязі. Право зворотної вимоги до боржника виникає з моменту відшкодування потерпілому шкоди і з цього часу починається перебіг строку позовної давності.

Стаття 26. Вилучення незаконно одержаного майна

1. Кошти та інше майно, одержані внаслідок вчинення корупційного правопорушення, підлягають конфіскації за рішенням суду в установленому законом порядку, а кошти у встановленому судом розмірі вартості незаконно одержаних послуг чи пільг – стягненню на користь держави.

Коментована стаття визначає два способи вилучення незаконно одержаного майна внаслідок вчинення корупційного правопорушення:

1) конфіскацію за рішенням суду в установленому законом порядку коштів та іншого майна, одержаних внаслідок вчинення корупційного правопорушення;

2) стягнення на користь держави коштів у встановленому судом розмірі вартості незаконно одержаних послуг чи пільг.

Конфіскація коштів та іншого майна, одержаних внаслідок вчинення корупційного правопорушення – це примусове безоплатне вилучення на користь держави за рішенням суду коштів та іншого майна, одержаних внаслідок вчинення корупційного правопорушення, як санкція за вчинення правопорушення.

Відповідно до ч. 6 ст. 41 Конституції України конфіскація майна може бути застосована виключно за рішенням суду у випадках, обсязі та в порядку, встановлених законом. При цьому конфісковане майно переходить у власність держави безоплатно.

Відповідно до чинного законодавства України конфіскація коштів та іншого майна, одержаних внаслідок вчинення корупційного правопорушення, може застосовуватися як кримінальне покарання або адміністративне стягнення.

Конфіскація майна є додатковим покаранням (ч. 2 ст. 52 КК України). Воно може бути приєднане до основного лише у випадках, прямо передбачених санкцією статті Особливої частини КК України (ч. 4 ст. 52 КК України). Застосування цього виду покарання може бути обов'язковим, коли суд зобов'язаний приєднати додаткове покарання (стягнення) у вигляді конфіскації майна (предметів, грошей) до основного, та альтернативним – коли суд має право вибору – чи застосовувати до засудженого покарання у вигляді конфіскації майна (предметів, грошей). При цьому як альтернативне додаткове покарання конфіскація майна може бути застосована винятково за пропозицію або давання хабара (ч. 3–5 ст. 369 КК України). В усіх інших випадках конфіскація майна є обов'язковим додатковим покаранням і підлягає обов'язковому застосуванню судом при постановленні вироку у кримінальній справі.

Особливістю конфіскації майна як покарання за злочин є те, що вона: 1) може бути призначена лише у випадках, прямо передбачених в Особливій частині КК України; 2) встановлена за тяжкі та особливо тяжкі корисливі злочини.

Таким чином, у разі вчинення злочинних корупційних правопорушень є правомірною конфіскація майна, передбачена, зокрема,

ч. 3 ст. 364, ч. 3 ст. 365–2, частинами 3 і 4 ст. 368, ч. 3 ст. 368–2, ч. 4 ст. 368–3, ч. 4 ст. 368–4, частинами 3–5 ст. 369, ч. 3 ст. 369–2 КК України.

Конфіскація як стягнення за вчинення адміністративного правопорушення може накладатися як у вигляді основного, так і додаткового стягнення (ч. 1 ст. 25 КУпАП). При цьому конфіскація у вигляді стягнення за правопорушення, відповідальність за які передбачена ст.ст. 172–2, 172–4, 172–5 КУпАП, є обов'язковим додатковим стягненням і підлягає обов'язковому застосуванню судом при винесенні постанови в адміністративній справі.

Особливістю конфіскації як стягнення за вчинення адміністративного правопорушення є те, що КУпАП не передбачає можливості конфіскації майна, а лише конфіскацію предмета, який став знаряддям вчинення або безпосереднім об'єктом адміністративного правопорушення.

Виходячи з викладеного, у разі вчинення адміністративних корупційних правопорушень правомірною є конфіскація: 1) незаконно одержаної неправомірної вигоди матеріального характеру (у тому числі дарунка (пожертви)) (ст.ст. 172–2, 172–5 КУпАП); 2) отриманого доходу від підприємницької діяльності, винагороди від роботи за сумісництвом (ч. 1 ст. 172–4 КУпАП), а також отриманого доходу від діяльності, яка полягає у входженні до складу органу управління чи наглядової ради підприємства або організації, що має на меті одержання прибутку (ч. 2 ст. 172–4 КУпАП).

Виконання рішення про конфіскацію майна здійснюється в порядку, визначеному Законом України «Про виконавче провадження».

Відповідно до ч. 1 ст. 19 Закону України «Про виконавче провадження» державний виконавець відкриває виконавче провадження на підставі виконавчого документа, а також за заявою стягувача та (або) інших, визначених законом, осіб. При цьому під час пред'явлення виконавчого документа або його дубліката до виконання разом з ним подаються:

а) у разі виконання рішення про конфіскацію майна засудженого за вироком суду – копія опису майна і копія вироку. У разі відсутності у справі опису майна засудженого надсилається довідка про те, що опис майна не проводився;

б) у разі виконання рішення про конфіскацію майна за постановою суду – копія протоколу вилучення майна, що підлягає конфіскації, або довідка про відсутність такого майна.

Державний виконавець зобов'язаний прийняти до виконання виконавчий документ і відкрити виконавче провадження якщо: не закінчився строк пред'явлення такого документа до виконання; він відповідає вимогам, передбаченим законом; пред'явлений до виконання до відповідного органу державної виконавчої служби. При цьому державний виконавець протягом трьох робочих днів з дня надходження до нього виконавчого документа виносить постанову про відкриття виконавчого провадження (ч. 1, 2 ст. 25 Закону України «Про виконавче провадження»).

У разі відкриття виконавчого провадження за виконавчим документом про конфіскацію майна строк для самостійного виконання рішення не надається, а виконавчий збір не стягується (ч. 4 ст. 25, ч. 2 ст. 28 Закону України «Про виконавче провадження»).

Відповідно до ч. 1, 2 ст. 64 Закону України «Про виконавче провадження» майно, що підлягає конфіскації, вилучається та реалізується.

Реалізація вилученого майна здійснюється шляхом його продажу на прилюдних торгах, аукціонах або на комісійних умовах. При цьому рухоме майно, вартість якого не перевищує сто п'ятдесят неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, товари побутового вжитку, а також інше рухоме майно (у разі якщо стягувач не заперечує проти цього) реалізуються на комісійних умовах. Нерухоме майно, транспортні засоби, повітряні, морські та річкові судна реалізуються виключно на прилюдних торгах (аукціонах).

Не реалізоване на прилюдних торгах, аукціонах або на комісійних умовах протягом двох місяців майно підлягає уцінці державним виконавцем, що проводиться в десятиденний строк з дня визнання прилюдних торгів чи аукціону такими, що не відбулися, або закінчення двомісячного строку реалізації майна на комісійних умовах. Майно може бути уцінене не більш як на 30 відсотків. У разі нереалізації майна в місячний строк з дня проведення уцінки воно повторно уцінюється в тому ж порядку, але не більш як на 50 відсотків початкової вартості майна.

Порядок подальшого розпорядження конфіскованим майном, не реалізованим у порядку, визначеному законом, та майном, яке не підлягає реалізації, встановлюється Кабінетом Міністрів України (ч. 3 ст. 64 Закону України «Про виконавче провадження»).

Іншим способом вилучення незаконно одержаного майна внаслідок вчинення корупційного правопорушення є стягнення на користь держави коштів у встановленому судом розмірі вартості незаконно одержаних послуг чи пільг.

Стягнення на користь держави коштів у встановленому судом розмірі вартості незаконно одержаних внаслідок вчинення корупційного правопорушення послуг чи пільг – це примусове вилучення на користь держави за рішенням суду коштів у встановленому судом розмірі вартості незаконно одержаних внаслідок вчинення корупційного правопорушення послуг чи пільг.

Відповідно до ст. 52 Закону України «Про виконавче провадження» стягнення на користь держави коштів у встановленому судом розмірі вартості незаконно одержаних послуг чи пільг за виконавчим документом звертається в першу чергу на кошти боржника у гривнях та іноземній валюті, інші цінності, у тому числі кошти на рахунках і вкладах боржника у банках та інших фінансових установах, на рахунки в цінних паперах у депозитаріях цінних паперів.

Готівкові кошти, виявлені у боржника, вилучаються.

На кошти та інші цінності боржника, що знаходяться на рахунках, вкладах та на зберіганні у банках чи інших фінансових установах, накладається арешт. Арешт поширюється також на кошти на рахунках, які будуть відкриті після винесення постанови про накладення арешту.

У разі відсутності у боржника коштів та інших цінностей, достатніх для задоволення вимог стягувача, стягнення звертається також на належне боржнику інше майно, за винятком майна, на яке згідно із законом не може бути накладено стягнення. При цьому звернення стягнення на майно боржника полягає в його арешті, вилученні та примусовій реалізації.

Звернення стягнення на майно боржника не зупиняє звернення стягнення на кошти боржника. Боржник має право запропонувати ті види майна чи предмети, на які необхідно в першу чергу звернути стягнення. Черговість стягнення на кошти та інше майно боржника остаточно визначається державним виконавцем.

Стягнення на майно боржника звертається у встановленому судом розмірі вартості незаконно одержаних внаслідок вчинення корупційного правопорушення послуг чи пільг, необхідному для

виконання за виконавчим документом, з урахуванням стягнення виконавчого збору, витрат, пов'язаних з організацією та проведенням виконавчих дій, штрафів, накладених на боржника під час виконавчого провадження. У разі якщо боржник володіє майном спільно з іншими особами, стягнення звертається на його частку, що визначається судом за поданням державного виконавця.

У разі якщо сума, що підлягає стягненню за виконавчим провадженням у розмірі вартості незаконно одержаних послуг чи пільг, одержаних внаслідок вчинення корупційного правопорушення, не перевищує десяти розмірів мінімальної заробітної плати, звернення стягнення на єдине житло боржника та земельну ділянку, на якій розташоване це житло, не здійснюється. У такому разі державний виконавець зобов'язаний вжити всіх заходів для виконання рішення за рахунок іншого майна боржника.

РОЗДІЛ VI

КОНТРОЛЬ І НАГЛЯД ЗА ВИКОНАННЯМ ЗАКОНІВ У СФЕРІ ЗАПОБІГАННЯ І ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЇ

Стаття 27. Контроль у сфері запобігання і протидії корупції

1. Верховна Рада України здійснює парламентський контроль у сфері запобігання і протидії корупції в межах, визначених Конституцією України.

Інші органи державної влади здійснюють контроль у сфері запобігання та протидії корупції у межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією і законами України.

Контроль за виконанням законів у сфері запобігання та протидії корупції – це систематичне спостереження, що здійснюється суб'єктами контролю за виконанням законів у сфері запобігання та протидії корупції на підставі та в межах, передбачених законом, з метою перевірки виконання суб'єктами відповідальності за корупційні правопорушення, визначених засадами внутрішньої політики завдань у сфері запобігання та протидії корупції, виявлення недоліків у їх діяльності та попередження їх появи з одночасним втручанням в діяльність суб'єктів відповідальності за корупційні правопорушення.

Система контролю за виконанням законів у сфері запобігання та протидії корупції складається з контролю парламентського, президентського, урядового, судового.

Суб'єктами контролю за виконанням законів у сфері запобігання та протидії корупції є Верховна Рада України, Уповноважений Верховної Ради України з прав людини, Президент України, Рада національної безпеки і оборони України, Кабінет Міністрів України, центральні та місцеві органи виконавчої влади, органи місцевого самоврядування, судові органи України.

Верховна Рада України, реалізуючи установчі й законодавчі функції та здійснюючи парламентський контроль за виконанням законів у сфері запобігання та протидії корупції, відповідно до Конституції України:

- приймає закони;
- при затвердженні Державного бюджету України визначає розмір витрат із зазначенням конкретного спрямування бюджетних асигнувань;
- визначає засади внутрішньої та зовнішньої політики;
- затверджує загальнодержавні програми економічного, науково-технічного, соціального, національно-культурного розвитку, охорони довкілля;
- здійснює контроль за діяльністю Кабінету Міністрів України;
- затверджує загальну структуру, чисельність, визначає функції Збройних Сил України, Служби безпеки України, інших утворених відповідно до законів України військових формувань, Міністерства внутрішніх справ України;
- надає згоду на обов'язковість міжнародних договорів України, в тому числі тих, що безпосередньо стосуються запобігання та протидії корупції;
- затверджує перелік об'єктів права державної власності, що не підлягають приватизації, визначає правові засади вилучення об'єктів права приватної власності.

Відповідно до Конституції та законів України, парламентські комітети аналізують хід виконання ухвалених Верховною Радою України законів і постанов у сфері запобігання та протидії корупції, інформують з цих питань та вносять у встановленому порядку на розгляд Верховної Ради України, Президента України, Кабінету Міністрів України пропозиції щодо вирішення наявних у цих сферах проблем і усунення причин, що їх породжують; періодично інформують громадськість, у тому числі через засоби масової інформації, про свою діяльність.

Для вивчення, підготовки та попереднього розгляду окремих питань у сфері запобігання та протидії корупції Верховна Рада України в межах своїх повноважень може створювати тимчасові спеціальні комісії, а для проведення розслідування з питань, що становлять суспільний інтерес, – тимчасові слідчі комісії.

Народні депутати України, відповідно до Конституції та законів України, здійснюють право законодавчої ініціативи щодо правового регулювання проблем запобігання та протидії корупції; беруть участь в обговоренні законопроектів та інших питань, пов'язаних із запобіганням і протидією корупції, на засіданнях Верховної Ради України, «Днях Уряду України», парламентських слуханнях, у парламентських комітетах і комісіях; звертаються на сесії Верховної Ради України із запитами з питань запобігання та протидії корупції до керівників органів державної влади та органів місцевого самоврядування.

Уповноважений Верховної Ради України з прав людини, здійснюючи повноваження, визначені Конституцією України та Законом України «Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини» від 23 грудня 1997 р. має право:

- бути присутнім на засіданнях Верховної Ради України, Кабінету Міністрів України, Конституційного Суду України, Верховного Суду України та вищих спеціалізованих судів України, колегії прокуратури України та інших колегіальних органів;
- звертатися до Конституційного Суду України з поданням про відповідність Конституції України законів України та інших правових актів Верховної Ради України, актів Президента України, актів Кабінету Міністрів України, правових актів Верховної Ради Автономної Республіки Крим, які стосуються прав і свобод людини і громадянина; про офіційне тлумачення Конституції України та законів України;
- безперешкодно відвідувати органи державної влади, органи місцевого самоврядування, підприємства, установи, організації незалежно від форми власності, бути присутнім на їх засіданнях;
- на ознайомлення з документами, у тому числі і секретними (таємними), та отримання їх копій в органах державної влади, органах місцевого самоврядування, об'єднаннях грома-

дян, на підприємствах, в установах, організаціях незалежно від форми власності, органах прокуратури, включаючи справи, які знаходяться в судах;

– вимагати від посадових і службових осіб органів державної влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ, організацій незалежно від форми власності сприяння проведенню перевірок діяльності підконтрольних і підпорядкованих їм підприємств, установ, організацій, виділення спеціалістів для участі у проведенні перевірок, експертиз і надання відповідних висновків;
– бути присутнім на засіданнях судів усіх інстанцій, у тому числі на закритих судових засіданнях, за умови згоди суб'єкта права, в інтересах якого судовий розгляд оголошено закритим;
– звертатися до суду із заявою про захист прав і свобод людини і громадянина, які за станом здоров'я чи з інших поважних причин не можуть цього зробити самостійно, а також особисто або через свого представника брати участь у судовому процесі у випадках та порядку, встановлених законом;
– перевіряти стан додержання встановлених прав і свобод людини і громадянина відповідними державними органами, в тому числі тими, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність;

Актами реагування Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини щодо порушень положень Конституції України, законів України, міжнародних договорів України стосовно прав і свобод людини та громадянина є конституційне подання Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини та подання Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини до органів державної влади, органів місцевого самоврядування, об'єднань громадян, підприємств, установ, організацій незалежно від форми власності та їх посадових і службових осіб.

Конституційне подання Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини – це акт реагування до Конституційного Суду України щодо вирішення питання про відповідність Конституції України (конституційності) закону України чи іншого правового акта Верховної Ради України, акта Президента України та Кабінету Міністрів України, правового акта Автономної Республіки Крим; офіційного тлумачення Конституції України та законів України.

Подання Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини – це акт, який вноситься Уповноваженим до органів державної влади, органів місцевого самоврядування, об'єднань громадян, підприємств, установ, організацій незалежно від форми власності, їх посадовим і службовим особам для вжиття відповідних заходів у місячний строк щодо усунення виявлених порушень прав і свобод людини і громадянина.

Контроль за використанням коштів Державного бюджету України, що виділяються на потреби запобігання та протидії корупції, керуючись Законом України «Про Рахункову палату», Бюджетним кодексом України та іншими законами України, від імені Верховної Ради України здійснює Рахункова палата,. Про свою діяльність і стан справ у цій сфері Рахункова палата не менше одного разу на рік доповідає Верховній Раді України та періодично інформує громадськість, у тому числі через засоби масової інформації.

Контроль за виконанням законів у сфері запобігання та протидії корупції Президент України здійснює як безпосередньо, так і через очолювану ним Раду національної безпеки і оборони України та створювані ним у разі необхідності відповідно до п. 28 ч. 1 ст. 106 Конституції України допоміжні служби.

Рада національної безпеки і оборони України здійснює контроль за виконанням законів у сфері запобігання та протидії корупції на підставі Конституції України в порядку і в межах компетенції, визначених Законом України «Про Раду національної безпеки і оборони України».

Відповідно до функцій Рада національної безпеки і оборони України:

1. Розробляє та розглядає на своїх засіданнях питання, які відповідно до Конституції та законів України, Концепції (основ державної політики) національної безпеки України, Воєнної доктрини України належать до сфери національної безпеки і оборони, та подає пропозиції Президентові України щодо:

– визначення стратегічних національних інтересів України, концептуальних підходів та напрямів забезпечення національної безпеки і оборони у політичній, економічній, соціальній, воєнній, науково-технологічній, екологічній, інформаційній та інших сферах;
– удосконалення системи забезпечення національної безпеки та організації оборони, утворення, реорганізації та ліквідації органів виконавчої влади у цій сфері;

– заходів політичного, економічного, соціального, воєнного, науково-технологічного, екологічного, інформаційного та іншого характеру відповідно до масштабу потенційних та реальних загроз національним інтересам України;
– доручень, пов'язаних з вивченням конкретних питань та здійсненням відповідних досліджень у сфері національної безпеки і оборони, органам виконавчої влади та науковим закладам України;
– залучення контрольних, інспекційних та наглядових органів, що функціонують у системі виконавчої влади, до здійснення контролю за своєчасністю та якістю виконання прийнятих Радою національної безпеки і оборони України рішень, введених в дію указами Президента України;
– забезпечення і контролю надходження та опрацювання необхідної інформації, її збереження, конфіденційності та використання в інтересах національної безпеки України, аналізу на її основі стану та тенденції розвитку подій, що відбуваються в Україні і в світі, визначення потенційних та реальних загроз національним інтересам України.

2. Здійснює поточний контроль за діяльністю органів виконавчої влади у сфері національної безпеки і оборони, подає Президентові України відповідні висновки та пропозиції.

3. Залучає до аналізу інформації посадових осіб та фахівців органів виконавчої влади, державних установ, наукових закладів, підприємств та організацій усіх форм власності.

4. Ініціює розроблення нормативних актів і документів з питань запобігання та протидії корупції, узагальнює практику їх застосування та результати перевірок їх виконання.

Кабінет Міністрів України, реалізуючи конституційні повноваження щодо здійснення внутрішньої та зовнішньої політики держави, забезпечення її суверенітету, обороноздатності та національної безпеки, відповідно до Конституції та законів України, актів Президента України:

– розробляє та вносить на розгляд Верховної Ради України проекти законів з питань національної безпеки та оборони, що потребують законодавчого врегулювання, і в межах своєї компетенції приймає відповідні рішення;
– визначає згідно з законодавством потреби у витратах на національну безпеку і оборону, правоохоронну діяльність, бо-

ротьбу з організованою злочинністю та корупцією. Проект оборонного бюджету як складова частина Державного бюджету України попередньо розглядається Радою національної безпеки і оборони України;

– забезпечує виконання затвердженого Верховною Радою України Державного бюджету України, у тому числі виділення в повному обсязі бюджетних асигнувань на потреби національної безпеки і оборони;
– доповідає та звітує перед Верховною Радою України про виконання Державного бюджету України у сфері національної безпеки і оборони;
– розробляє та вносить на затвердження Верховною Радою України загальнодержавні програми у сфері національної безпеки і оборони.

Міністерства та інші центральні органи виконавчої влади, у межах своїх повноважень:

– організовують і забезпечують виконання законів України, інших нормативно-правових актів стосовно запобігання та протидії корупції;
– створюють необхідні умови для здійснення суб'єктами заходів щодо запобігання та протидії корупції;
– забезпечують об'єктивне та своєчасне інформування Верховної Ради України, Президента України, Ради національної безпеки і оборони України, Кабінету Міністрів України про стан запобігання та протидії корупції.

Органи місцевого самоврядування та місцеві державні адміністрації в межах повноважень, визначених Конституцією і законами України, забезпечують виконання законодавства стосовно запобігання та протидії корупції; мають право заслуховувати доповіді посадових осіб органів державної влади про виконання вимог законодавства стосовно запобігання та протидії корупції; інформують громадськість, у тому числі через засоби масової інформації, про свою діяльність у вирішенні завдань, пов'язаних з запобіганням та протидією корупції.

Для виконання цих завдань місцеві ради можуть утворювати депутатські комісії з питань запобігання та протидії корупції, а в місцевих державних адміністраціях можуть створюватися необхідні підрозділи.

В Україні судовий контроль за суб'єктами відповідальності за корупційні правопорушення здійснюють адміністративні суди. Відповідно до ст. 125 Конституції України найвищим судовим органом у системі судів загальної юрисдикції є Верховний Суд України. Вищими судовими органами спеціалізованих судів є відповідні вищі суди. Відповідно до закону діють апеляційні та місцеві суди.

Під судовим контролем за діяльністю суб'єктів відповідальності за корупційні правопорушення слід розуміти процесуальну діяльність незалежних судів по перевірці законності правових актів суб'єктів відповідальності за корупційні правопорушення в результаті розгляду та вирішення публічно-правових спорів з метою захисту прав і свобод фізичних та юридичних осіб і підтримання об'єктивного правопорядку в державі.

Судовий контроль здійснюється судовим органом, організаційно та функціонально незалежним від піднаглядного об'єкта. Через судовий контроль реалізується функція суду як самостійної гілки влади, яка є гарантом законності. Метою судового контролю є забезпечення охорони прав і законних інтересів фізичних та юридичних осіб, тобто приватного інтересу та недопущення свавілля з боку суб'єктів відповідальності за корупційні правопорушення, тобто захист публічного інтересу.

Комітет Верховної Ради України з питань боротьби з організованою злочинністю і корупцією утворено для законопроектної роботи, здійснення попереднього розгляду та підготовки питань, що належать до відання Верховної Ради України, а також здійснення контролю за виконанням законів у сфері боротьби з організованою злочинністю та корупцією.

Основними завданнями Комітету Верховної Ради України з питань боротьби з організованою злочинністю і корупцією є:

1. Підготовка законопроектів, спрямованих на боротьбу з організованою злочинністю, корупцією та зловживанням службовим становищем посадовими особами.

2. Контроль за виконанням законодавства України про боротьбу з організованою злочинністю та корупцією, витрачанням коштів, які виділені на ці цілі.

3. Вивчення практики застосування законів України органами, що ведуть боротьбу з організованою злочинністю та корупцією, з метою вдосконалення законодавства та діяльності цих органів.

4. Перевірка діяльності державних органів, які мають контрольні повноваження, та спеціальних підрозділів по боротьбі з організованою злочинністю та корупцією, в тому числі законності та обґрунтованості використання негласних методів.

5. Дача згоди на створення і ліквідацію, структуру, штатну чисельність спеціальних підрозділів по боротьбі з організованою злочинністю і корупцією та фонду оплати праці їх співробітників, призначення на посаду та звільнення з неї керівників цих спецпідрозділів, прокурорів по нагляду за виконанням законів спеціальними підрозділами по боротьбі з організованою злочинністю в передбачених законом випадках.

6. Розгляд скарг на дії посадових осіб органів по боротьбі з організованою злочинністю та корупцією.

7. Участь у складанні, прийнятті, контролі за виконанням Державного бюджету України в частині фінансування спеціальних органів по боротьбі з організованою злочинністю та корупцією з метою ефективності використання державних коштів.

8. Вивчення законодавства зарубіжних країн з питань забезпечення ефективної боротьби з організованою злочинністю та корупцією.

До складу Комітету Верховної Ради України з питань боротьби з організованою злочинністю і корупцією входять підкомітети:

- з питань законодавчого забезпечення боротьби з організованою злочинністю і корупцією та імплементації світових антикорупційних стандартів;
- з питань взаємодії з органами правосуддя та координації діяльності державних органів, які беруть участь у боротьбі з організованою злочинністю;
- з питань забезпечення захисту прав і свобод людини та співпраці з правозахисними органами;
- з питань контролю за реформуванням, кадровим та ресурсним забезпеченням органів, які здійснюють боротьбу з організованою злочинністю і корупцією;
- з питань контролю за виконанням законів уповноваженими державою органами на боротьбу з організованою злочинністю і корупцією
- з питань законодавчого забезпечення антикорупційної політики, контролю за дотриманням прав громадян, взаємодії з громадськими та іншими організаціями;

– з питань контролю за дотриманням законодавства у сфері боротьби з організованою злочинністю і корупцією органами державної влади та місцевого самоврядування;
– з питань контролю, координації, інформаційно-аналітичного та науково-дослідного забезпеченню боротьби з організованою злочинністю і корупцією;
– з питань контролю за провадженням та реалізацією державної антикорупційної політики;
– з питань міжнародного співробітництва у сфері боротьби з організованою злочинністю і тероризмом та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом.

Відповідно до Постанови Верховної Ради України «Про перелік, кількісний склад і предмети відання комітетів Верховної Ради України шостого скликання» від 04 грудня 2007 р. № 4-VI, Комітет Верховної Ради України з питань боротьби з організованою злочинністю і корупцією здійснює законопроектну роботу, готує, попередньо розглядає питання, віднесені до повноважень Верховної Ради України, та виконує контрольні функції у сферах боротьби з корупцією; боротьби з організованою злочинністю; відповідальності за легалізацію (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом; боротьби з тероризмом; призначення на посади та звільнення з посад, що пов'язані з предметом відання, а також здійснення відповідних погоджень у випадках, передбачених законом.

Комітет Верховної Ради України з питань боротьби з організованою злочинністю і корупцією має право:

1. Подавати на розгляд до Верховної Ради України пропозиції про вдосконалення законодавства з актуальних питань боротьби з організованою злочинністю та корупцією, про винесення проектів законів із зазначених питань на народне обговорення та опублікування їх у пресі.

2. Контролювати та перевіряти діяльність правоохоронних органів і органів державної влади та управління щодо виконання законодавства України про боротьбу з організованою злочинністю та корупцією, в тому числі і реагування на факти вчинення злочинів.

3. Доручати керівникам державних та інших органів проведення перевірок, експертиз, ревізій діяльності підприємств, установ і організацій незалежно від форм власності.

4. Заслуховувати інформацію та повідомлення керівників правоохоронних органів, звіти державних установ та організацій про

роботу по виконанню законів з питань боротьби з організованою злочинністю і корупцією та про усунення причин і умов вчинення правопорушень. У разі необхідності Комітет готує пропозиції щодо відповідності керівників державних органів займаним посадам.

5. Перевіряти законність і обґрунтованість використання у боротьбі з організованою злочинністю учасників злочинних угруповань, спеціальних технічних засобів, застосування інших негласних заходів. Органи прокуратури, внутрішніх справ і Служби безпеки України, Державної прикордонної служби України, Державної митної служби України, включаючи їх спеціальні підрозділи, Державної податкової адміністрації зобов'язані надавати Комітету інформацію про свою діяльність, за винятком інформації про осіб, які негласно співпрацюють з правоохоронними органами, та про осіб, щодо яких заведено оперативно-розшукові справи.

6. Вносити подання щодо виявлених правопорушень, про притягнення до відповідальності посадових осіб згідно з законодавством України.

7. Вносити за виявленими фактами, що містять ознаки злочину, обов'язкові для розгляду пропозиції Генеральному прокурору України про порушення кримінальних справ, створення оперативно-слідчих груп з працівників органів прокуратури, внутрішніх справ і Служби безпеки України, призначення прокурорів по нагляду за розслідуванням кримінальних справ.

8. Заслуховувати інформацію Генерального прокурора України, Міністра внутрішніх справ України, Голови Служби безпеки України та керівників відповідних структур про хід розслідування кримінальних справ про злочини, що містять ознаки корупції та організованої злочинності.

9. Залучати до роботи в Комітеті працівників Міністерства внутрішніх справ України, Генеральної прокуратури України, Служби безпеки України, Верховного Суду України та інших органів державної влади України.

10. Викликати в ході проведення перевірок посадових осіб, у тому числі й тих, які є депутатами будь-якого рівня, для дачі пояснень, вимагати від них необхідні для роботи Комітету документи, довідки та пояснення, що стосуються порушень законодавства.

11. Співпрацювати з відповідними комісіями (комітетами) парламентів країн світу, брати участь у роботі міжнародних організа-

цій, форумів з проблем боротьби з організованою злочинністю та корупцією.

12. Висвітлювати в засобах масової інформації проблеми боротьби з організованою злочинністю та корупцією. Члени Комітету мають право надавати інформацію щодо роботи Комітету в засобах масової інформації чи розповсюджувати її в інший спосіб згідно з чинним законодавством.

Комітет Верховної Ради України з питань боротьби з організованою злочинністю і корупцією зобов'язаний:

1. Якісно, відповідно до вимог чинного законодавства, готувати законопроекти для розгляду на пленарних засіданнях Верховної Ради України, здійснювати попередній їх розгляд, редагування та підготовку.

2. Щороку не пізніше 15 квітня представляти Верховній Раді України доповідь про стан запобігання та протидії корупції в Україні, що підлягає опублікуванню в офіційних виданнях Верховної Ради України.

3. Своєчасно виконувати доручення Верховної Ради України з питань законопроектної та організаційної роботи, інформувати Верховну Раду України про хід її виконання.

4. Виступати з відповідними співдоповідями під час заслуховування Верховною Радою України доповідей Голови Служби безпеки України, Міністра внутрішніх справ України та Генерального прокурора України з питань боротьби з організованою злочинністю та корупцією.

5. Вивчати та враховувати у своїй діяльності громадську думку, розглядати листи громадян, в яких містяться пропозиції щодо вдосконалення законодавства та практики його реалізації, і своєчасно реагувати на них.

Стаття 28. Громадський контроль за виконанням законів у сфері запобігання і протидії корупції

1. Громадський контроль за виконанням законів у сфері запобігання і протидії корупції здійснюється на підставі та в порядку, визначеному законом.

Громадський контроль за виконанням законів у сфері запобігання та протидії корупції – це спостереження за дотриманням закон-

ності з боку осіб, уповноважених на виконання функцій держави чи органів місцевого самоврядування; осіб, які прирівнюються до осіб, уповноважених на виконання функцій держави чи органів місцевого самоврядування, що здійснюється об'єднаннями громадян, громадянами особисто та засобами масової інформації та виключає їх безпосереднє втручання в діяльність суб'єктів відповідальності за корупційні правопорушення.

Суб'єктами громадського контролю за виконанням законів у сфері запобігання та протидії корупції є громадяни України, об'єднання громадян (які утворюються відповідно до Конституції України для здійснення та захисту прав і свобод громадян та задоволення їхніх політичних, економічних, соціальних, культурних інтересів), і засоби масової інформації.

Громадяни України беруть участь у здійсненні громадського контролю за виконанням законів у сфері запобігання та протидії корупції як через громадські організації, членами яких вони є, та через депутатів представницьких органів влади, так і особисто шляхом звернення до Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини або до іншого державного органу в порядку, визначеному Конституцією України та Законом України «Про звернення громадян».

Відповідно до Конституції України та статутних положень, громадським організаціям, зареєстрованим у встановленому порядку, гарантується можливість:

– запитувати та отримувати в установленому порядку від органів державної влади, правоохоронних та інших органів інформацію, яка не містить державної таємниці, з питань діяльності суб'єктів відповідальності за корупційні правопорушення;
– проводити наукові дослідження з проблем запобігання та протидії корупції, публічне обговорення їх результатів, створювати для цього громадські фонди, центри, колективи експертів тощо;
– проводити громадську експертизу проектів законів, рішень, програм у сфері запобігання та протидії корупції, представляти свої висновки та пропозиції відповідним державним органам;
– брати участь у громадських дискусіях та відкритих парламентських слуханнях з питань запобігання та протидії корупції;

– через суб'єктів права законодавчої ініціативи виступати із законодавчими ініціативами в сфері запобігання та протидії корупції.

Засоби масової інформації, висвітлюючи проблеми у сфері запобігання та протидії корупції, на основі об'єктивної інформації формують громадську думку, сприяють зміцненню довіри суспільства до органів державної влади.

Інформування громадськості про результати роботи у сфері протидії корупції, зокрема про вжиті заходи щодо її запобігання та протидії, факти притягнення посадових осіб до відповідальності за вчинення злочинів у сфері службової діяльності, корупційних правопорушень, здійснюється з метою забезпечення реалізації прав громадян на одержання інформації в зазначеній сфері, забезпечення відкритості, доступності та достовірності такої інформації. Громадськість інформують міністерства, інші центральні органи виконавчої влади, Рада міністрів Автономної Республіки Крим, місцеві державні адміністрації та спеціально уповноважені суб'єкти у сфері протидії корупції (спеціальні підрозділи по боротьбі з організованою злочинністю МВС України, по боротьбі з корупцією та організованою злочинністю СБУ, податкової міліції, Військової служби правопорядку в Збройних Силах України).

Міністерства, інші центральні органи виконавчої влади, Рада міністрів Автономної Республіки Крим, місцеві державні адміністрації та спеціально уповноважені суб'єкти у сфері протидії корупції (спеціальні підрозділи по боротьбі з організованою злочинністю МВС України, по боротьбі з корупцією та організованою злочинністю СБУ, податкової міліції, Військової служби правопорядку в Збройних Силах України) інформують громадськість про результати роботи шляхом використання Інтернету та засобів масової інформації та проведення просвітницької роботи (зокрема забезпечення проведення в спеціалізованих навчальних закладах тематичних занять з питань протидії корупції, науково-методичних і науково-практичних конференцій, семінарів, засідань за круглим столом, прес-конференцій та зустрічей з представниками засобів масової інформації), а також розміщують на інформаційних стендах у приміщеннях, в яких здійснюється прийом громадян, на власних веб-сайтах та у засобах масової інформації відомості, що постійно оновлюються, зокрема:

– найменування установи, поштову та електронну адреси, номер телефону, адресу офіційного веб-сайта, а також інформацію про посадових осіб, яких можна повідомити про вчинення корупційних правопорушень;
– нормативно-правові акти з питань протидії корупції;
– роз'яснення та коментарі окремих положень нормативно-правових актів з питань протидії корупції, надані відповідним органом;
– інформацію про корупційні правопорушення, що викликали широкий громадський резонанс, факти викриття злочинів у сфері службової діяльності, у тому числі про факти притягнення посадових та юридичних осіб до відповідальності за вчинення таких злочинів і правопорушень;
– іншу інформацію про вжиті заходи щодо запобігання та протидії корупції.

Спеціально уповноважені суб'єкти у сфері протидії корупції (спеціальні підрозділи по боротьбі з організованою злочинністю МВС України, по боротьбі з корупцією та організованою злочинністю СБУ, податкової міліції, Військової служби правопорядку в Збройних Силах України) щороку не пізніше 10 лютого оприлюднюють у друкованих засобах масової інформації загальнодержавної сфери розповсюдження та на власних веб-сайтах інформацію про вжиті заходи щодо запобігання та протидії корупції та про осіб, притягнутих до відповідальності за вчинення корупційних правопорушень.

Засоби масової інформації у встановленому порядку можуть запитувати та безоплатно отримувати від суб'єктів відповідальності за корупційні правопорушення відкриту інформацію, документи та матеріали з питань, віднесених до їхньої компетенції. Керівники відповідних органів, установ, підприємств і організацій зобов'язані безперешкодно надавати таку інформацію. Засоби масової інформації поширюють отриману інформацію через пресу, радіо, телебачення, засоби глобальної інформаційної мережі Інтернет та в інший спосіб, дотримуючись вимог законодавства щодо збереження державної таємниці, та публікують офіційні відповіді органів державної влади на матеріали, що були оприлюднені раніше.

Оскільки засоби масової інформації є засобом наочності політичного та соціального життя суспільства, вони можуть не тільки

інформувати населення та владу про діяльність суб'єктів відповідальності за корупційні правопорушення, а й формувати громадську думку та закріплювати в ній певні уявлення зазначеної сфери, використовуючи свої методи та можливості для впровадження в суспільство ідеології та моралі.

З метою систематичного інформування громадськості про діяльність суб'єктів відповідальності за корупційні правопорушення, наявні проблеми у цій сфері та їх вирішення відповідні органи державної влади періодично, за заздалегідь оприлюдненим розкладом, проводять прес-конференції, вміщують на веб-сторінках Інтернету та оновлюють відповідні матеріали.

Громадський контроль за виконанням законів у сфері запобігання та протидії корупції також можуть здійснювати політичні партії України, які є суб'єктами правовідносин. Відповідно до ст. 2 Закону України «Про політичні партії», політичною партією називається зареєстроване згідно з законом добровільне об'єднання громадян – прихильників певної загальнонаціональної програми суспільного розвитку, що має своєю метою сприяння формуванню і вираженню політичної волі громадян, бере участь у виборах та інших політичних заходах. Політичні партії беруть участь у різних відносинах, що регулюються юридичними нормами, але, головним чином, їх діяльність регламентується конституційним правом. Правосуб'єктність політичних партій виникає з моменту проходження їх установчих з'їздів, конференцій чи зборів, але в повному обсязі можливості, передбачені законом, вони можуть реалізувати після реєстрації статутів в Міністерстві юстиції України.

Політичні партії отримують реальні важелі контролю за діяльністю суб'єктів відповідальності за корупційні правопорушення, якщо вони представлені у відповідних органах влади. Політичні партії, представлені у Верховній Раді України, здійснюють двоєдиний контроль, який об'єднує, по суті, парламентський та громадський контроль. Змінилась роль політичних партій на місцевому рівні управління. Якщо в складі місцевих органів виконавчої влади заборонено створення осередків політичних партій, то вже формування органів місцевого самоврядування відбувається за політичною ознакою.

Відповідно до Закону України «Про об'єднання громадян», об'єднання громадян, незалежно від назви, визнається політичною

партією чи громадською організацією. Під об'єднанням громадян розуміється добровільне громадське формування, створене на основі єдності інтересів для спільної реалізації громадянами своїх прав і свобод.

Громадська організація – це елемент політичної системи суспільства, що відіграє в ній певну роль і має свої функції, та разом з іншими елементами політичної організації суспільства утворює внутрішньо узгоджену систему громадських і державних організацій. За спрямованістю та характером діяльності громадські організації в Україні бувають двох типів: організації для задоволення особистих потреб і організації для задоволення професійних або суспільних інтересів.

Конституція України передбачає можливість для кожного вибирати спосіб захисту власних прав, свобод та інтересів, а саме: звертатися за допомогою до органів державної влади, використовувати право на самозахист або діяти через громадські об'єднання. Право на створення громадських об'єднань закріплено у ст. 36 Конституції України: «Громадяни України мають право на свободу об'єднання у політичні партії та громадські організації для здійснення та захисту своїх прав і свобод, а також мають право на участь у професійних спілках з метою захисту своїх трудових і соціально-економічних прав та інтересів», а відповідно до ст. 37 Конституції України, заборона діяльності об'єднання громадян здійснюється лише в судовому порядку.

Закон України «Про професійні спілки, їх права і гарантії діяльності» визначає професійну спілку як добровільну неприбуткову громадську організацію, що об'єднує громадян, пов'язаних спільними інтересами за родом їх професійної (трудової) діяльності (навчання). Головним завданням профспілок є захист прав і законних інтересів трудящих, ефективної та динамічної економіки, соціальної справедливості, високої культури та моралі, істинного народовладдя та рівності усіх націй і народностей.

Ст. 21 Закону України «Про професійні спілки, їх права та гарантії діяльності» надає право професійним спілкам або їх об'єднанням вносити суб'єктам права законодавчої ініціативи та відповідним органам державної влади про пропозиції прийняття чи внесення змін до законів та інших нормативно-правових актів, які стосуються соціально-трудової сфери.

Важливу роль у громадському контролі за виконанням законів у сфері запобігання та протидії корупції відіграє інститут опитувань громадської думки, що поступово стає регулярно діючим і визнається

невід'ємною часткою політичного життя демократичної України. Дані опитувань можуть давати матеріал, на підставі якого органи державної влади формуватимуть свою думку про діяльність суб'єктів відповідальності за корупційні правопорушення, вносять зміни та доповнення до законодавства України у сфері запобігання та протидії корупції.

Відповідно до ст. 18 Закону України «Про засади запобігання і протидії корупції» від 07 квітня 2011 р об'єднання громадян, їх члени або уповноважені представники, а також окремі громадяни в діяльності щодо запобігання, виявлення і протидії корупційним правопорушенням (крім випадків, коли це віднесено законом до виключної компетенції спеціально уповноважених суб'єктів у сфері протидії корупції) мають право:

– повідомляти про виявлені факти вчинення корупційних правопорушень спеціально уповноваженим суб'єктам у сфері протидії корупції, іншим органам, зазначеним у ст. 5 Закону України «Про засади запобігання і протидії корупції», керівництву та колективу підприємства, установи чи організації, в яких були вчинені ці правопорушення, а також громадськості;
– запитувати та одержувати від органів державної влади та органів місцевого самоврядування в обсягах та порядку, не заборонених законом, інформацію про діяльність щодо запобігання та протидії корупції;
– проводити, замовляти проведення громадської антикорупційної експертизи проектів нормативно-правових актів, подавати за результатами експертизи пропозиції до відповідних органів державної влади;
– брати участь у парламентських слуханнях та інших заходах з питань запобігання та протидії корупції;
– вносити суб'єктам права законодавчої ініціативи пропозиції щодо вдосконалення законодавчого регулювання відносин, що виникають у сфері запобігання та протидії корупції;
– проводити, замовляти проведення досліджень, у тому числі наукових, соціологічних тощо, з питань запобігання та протидії корупції;
– проводити заходи щодо інформування населення з питань запобігання та протидії корупції;
– здійснювати громадський контроль за виконанням законів у сфері запобігання та протидії корупції, з використанням при цьому таких форм контролю, які не суперечать законодавству.

Спеціально уповноважені суб'єкти у сфері протидії корупції зобов'язані щороку не пізніше 10 лютого оприлюднювати інформацію про вжиті заходи щодо протидії корупції та про осіб, притягнутих до відповідальності за вчинення корупційних правопорушень.

Спеціально уповноважений орган з питань антикорупційної політики щороку не пізніше 15 квітня готує та оприлюднює у визначеному Кабінетом Міністрів України порядку звіт про результати проведення заходів щодо запобігання і протидії корупції.

Стаття 29. Прокурорський нагляд

1. Нагляд за додержанням законів у сфері запобігання і протидії корупції здійснюється Генеральним прокурором України та підпорядкованими йому прокурорами.

Відповідно до ст. 121 Конституції України, прокуратура України становить єдину систему, на яку покладаються нагляд за додержанням законів органами, які проводять оперативно-розшукову діяльність, дізнання, досудове слідство; нагляд за додержанням законів при виконанні судових рішень у кримінальних справах, а також при застосуванні інших заходів примусового характеру, пов'язаних з обмеженням особистої свободи громадян, а також нагляд за додержанням прав і свобод людини та громадянина, додержанням законів з цих питань органами виконавчої влади, органами місцевого самоврядування, їх посадовими та службовими особами.

Одним із напрямів прокурорського нагляду є нагляд за додержанням законів органами, що ведуть боротьбу зі злочинністю. Ст. 29 Закону України «Про прокуратуру» передбачає, що предметом нагляду є додержання законів органами, які проводять оперативно-розшукову діяльність, дізнання, досудове слідство.

Нагляд має своїм завданням сприяти:

- розкриттю злочинів, захисту особи, її прав, свобод, власності, прав підприємств, установ, організацій від злочинних посягань;
- виконанню вимог закону про невідворотність відповідальності за вчинений злочин;
- запобіганню незаконному притягненню особи до кримінальної відповідальності;
- охороні прав і законних інтересів громадян, які перебувають під слідством;

– здійсненню заходів щодо запобігання злочинам, усунення причин та умов, що сприяють їх вчиненню.

Нагляд прокуратури за суб'єктами відповідальності за корупційні правопорушення здійснюється в межах загального нагляду. Він полягає в спостереженні за точним виконанням нормативно-правових актів і відповідністю їх Конституції України, а також за точним виконанням законів усіма суб'єктами відповідальності за корупційні правопорушення.

Відповідно до ст. 6 Закону України «Про прокуратуру», органи прокуратури України очолює Генеральний прокурор України, з підпорядкуванням нижчих прокурорів вищим. Поняття «прокурор» означає Генерального прокурора України та його заступників, підпорядкованих прокурорів та їх заступників, старших помічників і помічників прокурора, начальників управлінь і відділів, їх заступників, старших прокурорів і прокурорів управлінь і відділів, які діють у межах своєї компетенції.

Прокурорський нагляд – це особливий вид державної діяльності, що здійснюється, відповідно до ст. 1 Закону України «Про прокуратуру» від 05 листопада 1991 р., спеціально уповноваженими державними органами чи посадовими особами – Генеральним прокурором України та підпорядкованими йому прокурорами – в межах їх компетенції і наданих повноважень, визначених Конституцією України, Законом України «Про прокуратуру» та іншими нормативно-правовими актами, спрямований на затвердження верховенства закону та зміцнення правопорядку в державі. Прокуратура побудована як самостійний орган, який має достатньо розвинуті стосунки з широкими верствами населення, і, водночас, позбавлена можливості впливу на свої дії з боку місцевих органів влади.

Відповідно до ст. 19 Закону України «Про прокуратуру», предметом нагляду за додержанням і застосуванням законів є відповідність актів, які видаються всіма органами, підприємствами, установами, організаціями та посадовими особами, вимогам Конституції України та чинним законам; додержання законів про недоторканність особи, соціально-економічні, політичні, особисті права і свободи громадян, захист їх честі і гідності, якщо законом не передбачений інший порядок захисту цих прав; додержання законів, що стосуються економічних, міжнаціональних відносин, охорони навколишнього середовища, митниці та зовнішньоекономічної діяльності.

Під додержанням законів слід розуміти здійснення фізичними та юридичними особами приписаних законом дій та утримання від неправомірних дій. Застосування – це прийняття державними органами та посадовими особами відповідно до закону рішень, які обов'язкові для інших осіб і тягнуть за собою юридично значущі наслідки.

Під сутністю об'єкта прокурорського нагляду потрібно розуміти діяльність, бездіяльність (поведінку піднаглядного суб'єкта) будь-якого міністерства, відомства, представницьких, виконавчих органів суб'єктів держави, органів контролю, військового управління, їх посадових осіб, а також органів управління і керівників підприємств, установ, організацій, об'єднання.

Самостійність прокурорського нагляду як різновиду державної діяльності та його відмінність від інших видів діяльності прокуратури та державних органів визначається змістом цієї діяльності, яка полягає у перевірці точності виконання та дотримання законам і відповідності правових актів законів і усунення виявлених правопорушень.

Виконання законів як активна форма реалізації норм права виражається у вигляді дій або у виданні підзаконних правових актів, у яких матеріалізуються інтереси українського народу та реалізується головна функція закону як регулятора суспільних відносин. Діяльність (бездіяльність) і правові акти є формами виконання законів, що охоплюють всі області правозастосовчої діяльності.

Різниця між діяльністю та правовими актами полягає в тому, що правові акти мають форми документів, а діяльність такої форми не має, хоча у більшості випадків діяльність також оформлюється документально. Саме тому документальна форма виконавчої діяльності є домінуючою. Вона дозволяє точніше оцінювати практику виконання законів та своєчасно встановлювати відхилення від правових норм та вживатии заходи до їх усунення.

Основними формами реагування прокурора на порушення закону є такі юридичні акти, як протест прокурора, подання прокурора, постанова прокурора та письмовий припис.

У протесті прокурор вимагає терміново анулювати незаконний акт або привести його у відповідність з чинним законодавством, а також негайно припинити протиправні дії посадових осіб і відновити порушені права. Протест, повинен бути розглянутий не пізніше десяти днів з дня його надходження. Про результати його розгляду повідомляється прокурору. Винесення протесту на акт, що порушує права та свободи громадян, а також в інших передбачених законом випадках зупиняє дію акта до розгляду протесту.

Подання з вимогами усунення порушень закону, причин цих порушень і умов, що їм сприяють, вносить прокурор або його заступник. Таке подання підлягає невідкладному розгляду. Не пізніше, як у місячний строк, має бути вжито відповідних заходів до усунення порушень закону, причин та умов, що їм сприяють, і про наслідки повідомлено прокурору.

Для усунення порушень закону прокурор або його заступник відповідно до ст. 22 Закону України «Про прокуратуру» має право застосовувати таку форму реагування, як письмовий припис. Він виноситься щодо публічної адміністрації у цілому або ж щодо відповідних посадових осіб або вищих посадових осіб у порядку підпорядкованості публічній адміністрації чи службовця.

Письмовий припис виноситься у випадках, коли порушення закону має очевидний характер і може завдати істотної шкоди державі чи громадянам. Припис вимагає негайного виконання. Якщо порушення закону не можуть бути усунуті швидко через об'єктивні умови, прокурор або його заступник надсилають до публічної адміністрації подання з вимогою в місячний строк вжити заходів щодо усунення порушень, причин та умов, що їм сприяють.

Наступною формою реагування є постанова прокурора. В разі порушення закону посадовою особою публічної адміністрації прокурор, залежно від характеру порушення закону, виносить мотивовану постанову про дисциплінарне провадження або про порушення кримінальної справи.

Нагляд за виконанням законів у сфері запобігання та протидії корупції здійснюють:

1. Підрозділи нагляду за додержанням законів органами, які проводять оперативно-розшукову діяльність, дізнання та досудове слідство, Генеральної прокуратури України та прокуратур Автономної Республіки Крим, областей, міст Києва та Севастополя: за органами внутрішніх справ, податкової міліції, Служби безпеки України при розслідуванні кримінальних справ про злочини з ознаками корупції, а також про адміністративні правопорушення; за розслідуванням кримінальних справ слідчими органів прокуратури про злочини цієї категорії, вчинені працівниками правоохоронних органів (за винятком прокуратури та суду).

2. Підрозділи нагляду за розслідуванням кримінальних справ слідчими органів прокуратури, нагляду за додержанням і застосуванням законів на транспорті Генеральної прокуратури України,

прокуратур Автономної Республіки Крим, областей, міст Києва і Севастополя – за розслідуванням слідчими органів прокуратури кримінальних справ про злочини з ознаками корупції.

3. Головне управління військових прокуратур Генеральної прокуратури України, військові прокурори регіонів і Військово-Морських Сил України – за розслідуванням слідчими органів військової прокуратури кримінальних справ про злочини з ознаками корупції, а також про адміністративні правопорушення.

4. Підрозділи захисту прав і свобод громадян та інтересів держави Генеральної прокуратури України та прокуратур Автономної Республіки Крим, областей, міст Києва та Севастополя – за виконанням законів у сфері боротьби з корупцією міністерствами та відомствами, місцевими органами виконавчої влади та самоврядування, керівниками державних підприємств, установ, організацій, їх структурних підрозділів, а також про адміністративні правопорушення за протоколами, складеними органами прокуратури.

Відповідно до ст. 15 Закону України «Про прокуратуру» та з метою забезпечення належної організації діяльності органів прокуратури у сфері запобігання і протидії корупції, підвищення її ефективності Головне управлінню нагляду за додержанням законів спецпідрозділами та іншими органами, які ведуть боротьбу з організованою злочинністю та корупцією, Генеральної прокуратури України та відповідним галузевим підрозділам прокуратур обласного рівня забезпечує організацію:

- нагляду за додержанням законів спеціально уповноваженими суб'єктами у сфері протидії корупції (крім Військової служби правопорядку у Збройних Силах України), підрозділами внутрішньої безпеки Міністерства внутрішніх справ та Державної податкової адміністрації України;
- нагляду за додержанням законів при розслідуванні слідчими усіх правоохоронних органів кримінальних справ про злочини з ознаками корупції (крім кримінальних справ, досудове слідство у яких проводиться Головним управлінням з розслідування особливо важливих справ, Головним управлінням правозахисної діяльності, протидії корупції та злочинності у сфері транспорту та оборонно-промислового комплексу, Головним управлінням військових прокуратур Генеральної прокуратури України, транспортними прокуратурами, військовими прокуратурами регіонів, Військово-Морських Сил України та гарнізонів);

– розслідування кримінальних справ про злочини з ознаками корупції;
– нагляду за законністю адміністративного провадження у справах про корупційні правопорушення;
– складання протоколів про вчинення адміністративних корупційних правопорушень щодо посадових та службових осіб спеціально уповноважених суб'єктів у сфері протидії корупції, зазначених у п. 5 ст. 5 Закону України «Про засади запобігання і протидії корупції»;
– комплексного аналітичного дослідження, розробки та реалізації заходів організаційного і наглядового характеру з питань запобігання і протидії корупції, взаємодії структурних підрозділів прокуратур відповідного рівня;
– систематичного вивчення правозастосовної практики у сфері боротьби з корупцією, визначення актуальних проблем та внесення пропозицій щодо удосконалення законодавчого регулювання цієї діяльності.

При здійсненні правозахисної діяльності органи прокуратури:

Отримують в установленому порядку від органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, правоохоронних і контролюючих органів, підприємств, установ, організацій незалежно від форми власності інформацію з питань запобігання та протидії корупції, використовують її в організації та здійсненні нагляду.

1. Систематично проводять перевірки додержання вимог антикорупційного законодавства суб'єктами відповідальності за корупційні правопорушення та суб'єктами, які здійснюють заходи щодо запобігання та протидії корупції. За результатами перевірок за наявності підстав вживають заходів прокурорського реагування.

2. Особливу увагу приділяють законності правових актів, що видаються органами державної влади і державного контролю та нагляду, органами місцевого самоврядування, у тому числі з питань делегування своїх повноважень, надання пільг і переваг громадянам чи юридичним особам або встановлення заборон і перешкод у реалізації їх прав, свобод і законних інтересів, додержанню інших встановлених законом обмежень, спрямованих на запобігання та протидію корупції.

3. При виявленні нормативно-правових актів, рішень, прийнятих внаслідок вчинення корупційних правопорушень, прокурори приносять протести уповноваженому органу чи посадовій особі щодо їх скасування або в установленому порядку подають до суду позови про визнання таких актів чи рішень незаконними.

4. Принципово реагують на факти невиконання посадовими особами вимог антикорупційного законодавства щодо встановлених обмежень при використанні службового становища, сумісництва, одержання подарунків, роботи близьких осіб, конфлікту інтересів, розголошення або використання в інший спосіб у своїх інтересах інформації, яка стала відомою у зв'язку з виконанням службових повноважень, невжиття заходів щодо протидії корупції, фінансового контролю, проведення спеціальних перевірок, виявлення корупційних правопорушень, а також стосовно відсторонення від виконання повноважень та звільнення з посад осіб у зв'язку з притягненням до відповідальності за вчинення корупційних правопорушень.

5. У разі виявлення правопорушень, за які встановлена адміністративна відповідальність, складають протоколи про вчинення адміністративних правопорушень, які з відповідними матеріалами надсилають до суду.

Прокурори вищого рівня здійснюють контроль за організацією розслідування найбільш актуальних кримінальних справ про злочини керівних працівників органів влади та управління, а також справ про всі злочини цієї категорії, вчинені працівниками правоохоронних органів. Розслідування кримінальних справ про хабарництво доручається кваліфікованим слідчим, а найбільш складні та резонансні справи передаються у провадження слідчим прокуратур вищого рівня, які спеціалізуються на їх розслідуванні.

Нагляд за додержанням законодавства, спрямованого на запобігання та протидію корупції, є предметним напрямом усіх структурних підрозділів Генеральної прокуратури України та прокуратур обласного рівня. Комплексне аналітичне дослідження, розробка та реалізація заходів організаційного та наглядового характеру з питань запобігання та протидії корупції забезпечується підрозділами нагляду за додержанням законів органами, які проводять оперативно-розшукову діяльність, дізнання та досудове слідство.

Прокуратури систематично інформують громадськість, засоби масової інформації та органи влади про заходи, що вживаються органами прокуратури у сфері запобігання та протидії корупції, а також про осіб, притягнутих до відповідальності за вчинення корупційних правопорушень.

РОЗДІЛ VII

МІЖНАРОДНЕ СПІВРОБІТНИЦТВО

Стаття 30. Міжнародне співробітництво у сфері запобігання та протидії корупції

1. Україна відповідно до укладених нею міжнародних договорів здійснює співробітництво у сфері запобігання та протидії корупції з іноземними державами, міжнародними організаціями, які здійснюють заходи щодо запобігання та протидії корупції.

2. Правова допомога та інші види міжнародного співробітництва у справах про корупційні правопорушення здійснюються компетентними органами відповідно до законодавства та міжнародних договорів України, згоду на обов'язковість яких надано Верховною Радою України.

Питання про сутність та види корупційних правопорушень вирішується у законодавстві України та інших країн неоднозначно. Це обумовлено різним розумінням сутності корупції, різновидів її проявів.

Міжнародні організації розглядають поняття корупції як соціальне явище, коли державні (недержавні) або інші особи, уповноважені на виконання державних (управлінських, владних-розпорядницьких) функцій, використовують своє службове становище, статус і авторитет займаної посади в корисливих цілях для особистого збагачення чи в групових інтересах.

У документах, підготовлених Секретаріатом ООН, корупція трактується як сукупність трьох класифікаційних груп кримінальних діянь: 1. Крадіжка, розкрадання і присвоєння державної власності посадовими особами; 2. Зловживання службовим стано-

вищем для одержання невиправданих особистих вигод; 3. Конфлікт інтересів між громадським обов'язком і особистою користю.

В антикорупційному законодавстві більшості Європейських країн та США під поняттям «корупційні злочини» розуміються посадові злочини і, в першу чергу, хабарництво, використання службового становища, зловживання владою, вимагання, крадіжки та шахрайство (Кримінальні кодекси Німеччини, Франції, Італії та США).

У закордонній правовій теорії і практиці корупція нерідко визначається як несумісне зі статусом державного службовця корисливе діяння (до речі, у конституційному законодавстві США передбачений варіант відмови Президента від посади за вчинені дії корупційного типу). До подібного роду діянь норми міжнародного права відносять: вимагання; шахрайство; неадресне використання службового статуту; «комерціалізацію» урядового сектора.

Загальний досвід зарубіжних іноземних держав дозволяє виявити ряд злочинів, які можуть бути віднесені до корупційних (розкрадання та привласнення державної власності з метою приватного використання, хабарництва, зловживання владою та службовим становищем, незаконного одержання державних коштів та інших пільг шляхом надання недостовірної інформації, використання та розголошення службової інформації), вчинених посадовими особами, передбачені кримінальними кодексами багатьох країн.

Кримінальні кодекси окремих країн та їх спеціальні закони щодо протидії корупції передбачають вчинення злочину посадовою особою як обставину, що обтяжує відповідальність (Молдова, Франція, Італія тощо).

Конвенція про корупцію у контексті кримінального права Ради Європи охоплює такі акти корупції, як активний та пасивний підкуп посадових осіб держави та іноземних посадових осіб, парламентарів, посадових осіб міжнародних організацій, суддів та посадових осіб міжнародних судів, активна та пасивна «торгівля впливом», відмивання доходів, отриманих від корупції, використання рахунків для відмивання коштів, отриманих внаслідок корупції.

Статтею 6 Міжамериканської конвенції щодо боротьби з корупцією визначено такі види корупційних діянь:

– спроба отримання або отримання, прямо чи опосередковано, урядовим чиновником або особою, що здійснює публічні

функції, будь-яких предметів грошової вартості, а також іншої користі, такої, як подарунок, послуга, обіцянка або перевага для себе або для іншої особи або організації, в обмін на будь-який акт або бездіяльність під час здійснення ним публічних функцій;

– пропозиція або надання, прямо чи опосередковано, урядовому чиновнику або особі, що здійснює публічні функції, предметів грошової вартості, а також іншої користі, такої, як подарунок, послуга, обіцянка або перевага для себе або іншої особи або організації, в обмін на будь-який акт або бездіяльність під час здійснення ним публічних функцій;

– будь-які дії або бездіяльність при виконанні своїх обов'язків урядовим чиновником або особою, що здійснює публічні функції, з метою незаконного отримання прибутку для себе або третьої сторони;

– шахрайське використання або приховування майна, отриманого внаслідок скоєння одного з вищезазначених діянь.

Таким чином, у міжнародному та зарубіжному законодавстві поняття «корумповані особи» стосується осіб, які виконують державні повноваження або займають державну чи виборну посаду (магістрів, третейських суддів, експертів, чиновників), яким відповідною владою доручено виконання функцій судочинства, примирення та посередництва, прийняття певних рішень, а також іноземних державних посадових осіб.

Міжнародне співробітництво у сфері запобігання та протидії корупції в сучасних умовах набуває особливого значення, про що свідчать рішення, які приймають конгреси ООН. Так, «Типовий договір про видачу», прийнятий 14 грудня 1990 року резолюцією 45/116 Генеральної асамблеї ООН у ст. 13 «Передача власності», визначає, що «вся виявлена в запитуваній державі власність, що була придбана в результаті правопорушення чи яка може знадобитися як доказ, передається за наявності прохання запитуючої держави, якщо видача дозволена».

В систему національного законодавства органічно ввійшли чинні міжнародно-правові акти, ратифіковані Верховною Радою України, які породжують міжнародні правовідносини в сфері, зокрема, кримінального судочинства. Внаслідок вчинення корупційного правопорушення виникають правовідносини, які регулюються кримінально-процесуальним законодавством України і міжнарод-

но-правовими актами. Їх суб'єктами є юридичні і фізичні особи, слідчі, судові і інші правоохоронні органи України та правоохоронні органи і громадяни інших держав і міжнародних організацій.

Взаємодопомога держав у сфері кримінального судочинства заснована на чинному законодавстві України і міжнародно-правових актах та окремих угодах. Для України набули чинності такі європейські конвенції з питань кримінального судочинства, як Європейська конвенція про видачу правопорушників, 1957 р., Додатковий протокол до Європейської конвенції про видачу правопорушників, 1975 р., Другий додатковий протокол до Європейської конвенції про видачу правопорушників, 1978 р., Європейська конвенція про взаємну допомогу у кримінальних справах 1959 р., Додатковий протокол до Європейської конвенції про взаємну допомогу у кримінальних справах, 1978 р. (Закон «Про ратифікацію – 16 січня 1988 року).

Міжнародне співробітництво полягає у тому, що держави-учасниці співпрацюють в кримінально-правових питаннях. Коли це доцільно й відповідає їхній внутрішній правовій системі, Держави-учасниці розглядають можливість надання одна одній сприяння в розслідуванні та провадженні з цивільно-правових та адміністративних питань пов'язаних з корупцією.

Порядок взаємовідносин компетентних органів з відповідними установами іноземних держав визначається багато в чому такими міжнародними договорами, як Європейська конвенція про взаємну допомогу у кримінальних справах 1959 р., (Закон «Про ратифікацію – 16 січня 1988 року), Європейська конвенція про видачу правопорушників, 1957 р., Конвенція про відмивання пошук, арешт і конфіскацію доходів, одержаних злочинним шляхом, 1990 р., Конвенція про правову допомогу і правові відносини у цивільних, сімейних і кримінальних справах 1993 р. та низкою інших нормативних актів.

Загальними принципами в галузі міжнародного співробітництва у сфері запобігання та протидії корупції є положення, згідно з якими суб'єкти правовідносин, що виникають, у якнайширше можливий спосіб співпрацюють між собою з метою підвищення ефективності боротьби з корупцією шляхом розширення, активізації та поліпшення міжнародного співробітництва у кримінальних справах.

Суб'єкти якнайтісніше мають співпрацювати між собою згідно з положеннями відповідних міжнародних договорів про міжнародне співробітництво у кримінальних справах чи домовленостей, досягнутих на основі однакового законодавства чи законодавчої взаємності, а також з дотриманням їхнього національного законодавства з метою розслідування та переслідування за вчинення корупційного правопорушення.

Формами міжнародного співробітництва у сфері запобігання та протидії корупції відповідно до Конвенції ООН проти корупції 2003 року є: взаємна правова допомога, що полягає в обробці запитів, що надходять від органів, які відповідно до національного законодавства, мають право розслідувати чи переслідувати за вчинення корупційного правопорушення; екстрадиція; надання інформації за власною ініціативою; безпосередній зв'язок; обмін інформацією; передача кримінального провадження; співробітництво між правоохоронними органами; спільні розслідування; спеціальні методи розслідування.

Стаття 31. Міжнародні договори України у сфері запобігання і протидії корупції

1. У разі якщо міжнародними договорами України, згоду на обов'язковість яких надано Верховною Радою України, встановлено інші правила, ніж ті, що передбачені законодавством про запобігання і протидію корупції, застосовуються правила міжнародних договорів.

Захист суверенітету держави при реалізації положень міжнародних договорів України у сфері запобігання та протидії корупції полягає у тому, що Держави-учасниці виконують свої зобов'язання відповідно до принципів суверенної рівності й територіальної цілісності держав і принципу невтручання у внутрішні справи інших держав.

Ніщо не наділяє Державу-учасницю правом здійснювати на території іншої держави юрисдикцію та функції, які входять виключно до компетенції органів іншої держави відповідно до її внутрішнього права. Водночас, слід мати на увазі, що згідно із Законом № 3529-VI (3529–17) від 16.06.2011 року до Кримінально-процесуального кодексу України внесено зміни. Так, частина 4 визначає, що при

проведенні на території України слідчих та інших процесуальних дій на підставі запиту (доручення) компетентного органу іноземної держави про міжнародну правову допомогу у кримінальній справі, яка перебуває у його провадженні, застосовуються норми КПК України. Правовий статус свідків, експертів, спеціалістів, перекладачів та учасників процесу в іноземній державі при виконанні слідчих та інших процесуальних дій на підставі запиту (доручення) компетентного органу іноземної держави у кримінальній справі на території України за участю цих осіб не потребує встановлення за правилами КПК України.

А у відповідності до вимог частини 5, якою доповнено статтю 3 КПК України, на прохання компетентного органу іноземної держави під час виконання на території України запиту (доручення) про міжнародну правову допомогу може застосовуватися іноземне процесуальне законодавство, якщо це передбачено міжнародним договором, згода на обов'язковість якого надана Верховною Радою України.

Означеним законом також внесено зміни до статті 65 КПК України шляхом її доповнення частиною 3, змістом якої є те, що фактичні дані, одержані на території іноземної держави її компетентними органами при виконанні запиту (доручення) про міжнародну правову допомогу, розслідуванні кримінальної справи, переданої в Україну в порядку перейняття кримінального переслідування, або в ході діяльності міжнародної слідчої групи, використовуються органом дізнання, слідчим і судом як докази, одержані відповідно до вимог КПК України.

Нормативні акти, які регламентують порядок виконання міжнародних договорів у сфері правової допомоги у кримінальних справах, являють собою систему правових джерел, до яких слід віднести наступні:

– Конституція України, прийнята на п'ятій сесії Верховної ради України 28 червня 1996 року (ст.ст. 9, 25, 26);
– Віденська конвенція про право міжнародних договорів, до якої Україна приєдналася 14 квітня 1986 року (Указ ПВР УРСР № 2077-XI від 14.04.86), набула чинності для України 13 червня 1986 року;
– Кримінальний кодекс України 2001 року (ст.ст. 6, 7; ст. 8 із змінами, внесеними згідно із Законом № 3316 – IV від 12.01.06.; ст.ст. 9, 10);

– Кримінально-процесуальний кодекс України, 1961 року (стаття 3 із змінами, внесеними згідно з Указом ПВР № 6834 – X від 16.04.84.; Законом № 3529-VI (3529–17) від 16.06.2011; стаття 31 із змінами, внесеними згідно з Указом ПВР № 6834 – X від 16.04.84., Законом № 2857 – XII від 15.12.92); Законом № 3529-VI (3529–17) від 16.06.2011. Ст. 119–1 (Кодекс доповнено статтею 119–1 згідно із Законом № 3529-VI (3529–17) від 16.06.2011); Ст. 119–2 (Кодекс доповнено статтею 119–2 згідно із Законом № 3529-VI (3529–17) від 16.06.2011). Розділ дев'ятий. Міжнародне співробітництво у кримінальних справах – Глава 37. Видача особи (екстрадиція) – Статті 450–470, Глава 38. Міжнародна правова допомога у кримінальних справах – статті 471–480, Глава 39. Перейняття кримінального переслідування – статті 481–485.
– Закон України «Про прокуратуру» від 1991 року стаття 26;
– Закон України «Про правонаступництво України» від 12 вересня 1991 року;
– Закон України «Про міжнародні договори України» від 29 червня 2004 року.

У сфері запобігання та протидії корупції чинним є міжнародний спеціальний багатосторонній договір – «Кримінальна конвенція про боротьбу з корупцією» від 27.01.1999 року, яку ратифіковано Законом України 16 жовтня 2006 року, та «Цивільна конвенція про боротьбу з корупцією» від 04.11.1999 року, яку ратифіковано Законом України 16 березня 2005 року.

Сприяти вжиттю й посиленню заходів, спрямованих на більш ефективне й дієве запобігання корупції та боротьбу з нею, має інший міжнародний багатосторонній договір – «Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти корупції 2003 року». Держави-учасниці розглядають можливість надання одна одній сприяння у розслідуванні та провадженні з цивільно-правових та адміністративних питань, пов'язаних з корупцією.

Територіальне застосування положень, що містяться у міжнародних договорах України у сфері запобігання та протидії корупції, полягає у тому, що будь-яка держава під час підписання або здачі на зберігання своєї ратифікаційної грамоти або свого документа про прийняття, затвердження чи приєднання може визначити територію (території), на якій вони застосовуватимуться.

У разі виникнення між Сторонами спору щодо тлумачення чи застосування положень міжнародного договору, такі сторони намагаються врегулювати спір шляхом переговорів або будь-яким іншим мирним шляхом на їхній вибір, включаючи подання спору на розгляд Європейського комітету із проблем злочинності, арбітражного суду, рішення якого є обов'язковим для Сторін, або Міжнародного суду за згодою відповідних Сторін.

Стаття 32. Міжнародний обмін інформацією у сфері запобігання і протидії корупції

1. Компетентні органи України можуть надавати відповідним органам іноземних держав та одержувати від них інформацію, у тому числі з обмеженим доступом, з питань запобігання і протидії корупції з додержанням вимог законодавства та міжнародних договорів України, згоду на обов'язковість яких надано Верховною Радою України.

2. Надання органам іноземних держав інформації з питань, пов'язаних з запобіганням і протидією корупції, можливе лише в разі, якщо ці органи та відповідний компетентний орган України можуть установити такий режим доступу до інформації, який унеможливлює розкриття інформації для інших цілей чи її розголошення у будь-який спосіб, у тому числі шляхом несанкціонованого доступу.

Співробітництво з правоохоронними органами іноземних держав здійснюється відповідно до вимог законодавства України, міжнародно-правових актів та міждержавних угод і договорів у сфері запобігання та протидії корупції, учасником яких є Україна, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України.

Реагування на інформацію й запити до іноземних правоохоронних органів з питань виконання міжнародно-правових доручень у сфері запобігання та протидії корупційних правопорушень здійснюються через органи та підрозділи Міністерства внутрішніх справ України, податкової міліції, Служби безпеки України та Генеральної прокуратури України.

При здійсненні міжнародно-правового співробітництва у сфері запобігання та протидії корупційним правопорушенням, які мають

транснаціональний характер, вищевказані органи можуть використовувати можливості Національного центрального бюро Інтерполу в Україні. Порядок використання правоохоронними органами України можливостей НЦБ Інтерполу визначається Інструкцією про порядок використання правоохоронними органами можливостей Національного центрального бюро Інтерполу в Україні у попередженні, розкритті та розслідуванні злочинів, яка затверджена спільним наказом МВС України, Генеральної прокуратури України, Служби безпеки України, Держкомкордону України, Державної митної служби України, Державної податкової адміністрації України від 9 січня 1997 р. № 3/1/2/5/2/2

Під інформацією, обмін якою може здійснюватись в ході міжнародно-правового співробітництва у сфері запобігання та протидії корупції, Закон розуміє документовані або публічно оголошені відомості про події та явища, що відбуваються у суспільстві, державі та навколишньому природному середовищі.

При підготовці і надсиланні звернень (запитів, доручень) про надання правової допомоги в кримінальних справах необхідно враховувати, що така допомога надається сторонами в межах їх компетенції з питань:

а) вручення документів;

б) виконання окремих процесуальних дій;

в) порушення кримінального переслідування;

г) виклику свідків і тимчасової видачі осіб, які утримуються під вартою, для допиту як свідків;

ґ) видачі (екстрадиції) осіб, які підлягають притягненню до кримінальної відповідальності або відбуванню покарання згідно з вироком суду;

д) затримання, арешту осіб, які підлягають видачі;

е) отримання інформації про рух коштів по банківських рахунках та накладення на них арешту;

є) видачі предметів, що мають значення в кримінальній справі як речові докази;

ж) повернення викраденого майна та незаконно придбаних предметів і цінностей;

з) іншої інформації, що стосується розслідування злочинів.

Звернення про надання правової допомоги має бути складене на чистому форматному аркуші паперу (без кутових штампів, не на бланку, без гербів), віддруковане державною мовою України, підписане керів-

ником відповідного правоохоронного органу (у разі його відсутності – заступником), оформлене охайно, без помилок і скріплене гербовою печаткою. У ньому не допускаються виправлення і підчистки. При складанні звернення не допускається скорочень та абревіатур.

До звернення з питань надання правової допомоги в кримінальних справах долучається переклад його тексту, а також переклад всіх інших документів у двох примірниках, що надсилаються разом із зверненням, мовою запитуваної сторони. Переклади цих документів повинні бути завірені підписом перекладача та скріплені печаткою організації, яка здійснила переклад.

У зверненні повинні бути викладені такі відомості:

– повне найменування органу, який проводить розслідування в кримінальній справі;
– номер кримінальної справи, дата її порушення та стаття Кримінального кодексу України, за якою порушено справу;
– точне зазначення часу, місця і обставин вчинення злочину, стисле викладення наявних доказів;
– імена та прізвища підозрюваних, обвинувачених, потерпілих, їх постійне місце проживання чи місце перебування, громадянство, рід занять, місце і дата народження, для юридичних осіб – їх повну назву та місцезнаходження;
– дані про пред'явлення обвинувачення, кваліфікація злочину з викладенням повного тексту відповідних статей Кримінального кодексу України;
– відомості про розмір заподіяної злочином шкоди та про наявність (відсутність) цивільного позову у справі;
– посилання на відповідну чинну Угоду про надання правової допомоги;
– назва установи, від якої запитується правова допомоги;
– яка саме правова допомога необхідна, викласти зміст доручення про надання правової допомоги;
– повна адреса правоохоронного органу, куди необхідно направити матеріали виконаного запиту або повідомлення про обставини, які перешкоджають його виконанню.

Для вирішення питання про притягнення до кримінальної відповідальності особи, що знаходиться за межами України і, відповідно до чинного законодавства держави, в якій ця особа перебуває, не підлягає видачі Україні, готується доручення про порушення

кримінального переслідування. До доручення долучаються матеріали кримінальної справи, кожен аркуш якої завіряється гербовою печаткою. З матеріалів справи готується копія, яка зберігається в органі внутрішніх справ за місцем учинення злочину (інформація про це вказується в супровідному листі). Ця копія надсилається до архіву для подальшого зберігання лише після отримання від запитуваної сторони повідомлення про остаточне рішення у справі. Якщо у справі є речові докази (крім громіздких та таких, що за своїми властивостями потребують спеціального зберігання), вони також надсилаються разом з матеріалами справи. Права третіх осіб на предмети, що передаються зі справою як речові докази, зберігаються, і після винесення остаточного рішення у справі запитувана сторона повертає їх ініціатору звернення про кримінальне переслідування.

При виконанні звернення про надання правової допомоги в кримінальних справах органи, що здійснюють провадження, відповідно до ст. 3 Кримінально-процесуального кодексу України застосовують законодавство України, якщо інше не встановлено міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України.

При прийнятті до провадження кримінальної справи, надісланої правоохоронним органом іноземної держави в порядку кримінального переслідування, слідчий при розслідуванні цієї справи керується нормами кримінально-процесуального законодавства України.

Варто взяти до уваги, що Законом № 3529-VI (3529–17) від 16.06.2011 року до КПК України внесено доповнення, що визначають форми і зміст міжнародного співробітництва у кримінальних справах. Так, стаття 450 містить визначення термінів, а стаття 451 – загальні умови видачі особи (екстрадиції). Стаття 452 встановлює систему центральних органів, які вирішують питання щодо видачі особи (екстрадиції), а порядок підготовки документів та направлення запитів регламентовано статтею 453 КПК. Інформування про результати провадження у справі стосовно виданої особи здійснюється у відповідності до вимог статті 456 КПК.

Процесуальний порядок міжнародної правової допомоги у кримінальних справах регламентовано главою 38 КПК України, статті 471–480. Главою 39 Кримінально-процесуального кодексу визначено процесуальний порядок перейняття кримінального переслідуван-

ня, а саме: умови перейняття кримінального переслідування – стаття 481, прохання про перейняття кримінального переслідування – стаття 482 Кодексу, порядок його передачі – стаття 483 та наслідки – стаття 484. Порядок виконання в Україні прохання про перейняття кримінального переслідування регламентовано статтею 485 КПК.

Міжнародний обмін інформацією у сфері запобігання і протидії злочинності детально регламентовано шляхом доповнення розділу дев'ятого КПК України главами 38 «Міжнародна правова допомога у кримінальних справах» та 39 «Перейняття кримінального переслідування» згідно із Законом № 3529-VI (3529–17) від 16.06.2011.

Стаття 33. Заходи щодо повернення в Україну коштів та іншого майна, одержаних внаслідок корупційних правопорушень, і розпоряджання вилученими коштами та іншим майном, одержаними внаслідок корупційних правопорушень

1. Україна здійснює заходи щодо повернення в Україну коштів та іншого майна, одержаних внаслідок корупційних правопорушень, і розпоряджається цими коштами та іншим майном відповідно до законодавства та міжнародних договорів України, згоду на обов'язковість яких надано Верховною Радою України.

Заходами щодо повернення в Україну коштів та іншого майна, одержаних внаслідок вчинення корупційних правопорушень і розпоряджання вирученими коштами та іншим майном, одержаними внаслідок корупційних правопорушень є розшук, арешт та конфіскація доходів, одержаних злочинним шляхом.

Міжнародне співробітництво з розшуку, арешту і конфіскації – акт міжнародної правової допомоги, регламентований нормами міжнародного і національного права держав та являє собою спосіб (метод) виявлення і забезпечення збереження майна, грошей і цінностей, одержаних внаслідок корупційних правопорушень, і (або) що належать обвинуваченому, а також доходів від злочинної діяльності, що підлягають конфіскації, їх передача іншій державі з метою використання в кримінальному судочинстві як докази, відшкодування заподіяної злочином шкоди або приведення у виконання вироку суду.

Під доходами, одержаними внаслідок корупційних правопорушень слід розуміти будь-яку матеріальну вигоду, отриману в результаті вчинення корупційного правопорушення, яка може включати майно рухоме чи нерухоме, матеріальну власність чи власність, виражену в правах, правові документи або документи, які підтверджують право на таку власність чи частку в ній

Предмети, що мають істотне значення для встановлення обставин корупційного правопорушення, можуть бути отримані з інших держав. Аналіз змісту міжнародних договорів України свідчить, що за загальним правилом сторони зобов'язались на прохання передавати один одному: предмети, які були використані при вчиненні злочину, за який передбачена видача особи відповідно до міжнародного договору, у тому числі знаряддя злочину; предмети, які були придбані в результаті злочину або отримані як винагорода за нього; предмети, які можуть мати значення доказів у кримінальній справі.

Міжнародно-правовими актами встановлена заборона використання банківської таємниці як заходу, який би перешкоджав співробітництву при встановленні обставин корупційних правопорушень.

При наданні міжнародної правової допомоги в питаннях розшуку, арешту і забезпечення конфіскації доходів корупційної діяльності, запитувана сторона зобов'язана:

– проводити розслідування по виявленню місцезнаходження, руху, характеру, юридичного статусу і вартості доходів, одержаних внаслідок вчинення корупційних правопорушень;
– для запобігання будь-якому використанню, передачі або розпорядженню власністю, яка пізніше може бути предметом клопотання про конфіскацію, вживати заходів забезпечення збереження доходів, одержаних внаслідок вчинення корупційних правопорушень (накладати арешт на майно, банківські рахунки);
– проводити конфіскацію та вилучення доходів, одержаних внаслідок корупційних правопорушень.

Взаємодія правоохоронних органів України з правоохоронними органами зарубіжних країн в ході розшуку отриманих внаслідок вчинення корупційних правопорушень грошових засобів та майна здійснюється шляхом надання взаємної правової допомоги по кримінальних справах через провадження окремих слідчих і процесу-

альних дій (допитів, виїмок, обшуків, оглядів), передачі предметів; надання документів.

Законом № 3529-VI (3529–17) від 16.06.2011 року до КПК України внесено зміни, зокрема до статті 31, яка регламентує процесуальний порядок зносин судів, прокурорів, слідчих і органів дізнання з відповідними установами іноземних держав.

Кодекс доповнено Главами 38 та 39, якими визначено процесуальну форму та зміст заходів, пов'язаних з поверненням в Україну коштів та іншого майна, одержаних внаслідок вчинення кримінальних правопорушень.

РОЗДІЛ VIII

ПРИКІНЦЕВІ ТА ПЕРЕХІДНІ ПОЛОЖЕННЯ

1. Цей Закон набирає чинності з 1 липня 2011 року, крім статей 11 і 12, які набирають чинності з 1 січня 2012 року.

2. У декларації про майно, доходи, витрати і зобов'язання фінансового характеру за 2011 рік відомості про витрати надаються з дня набрання чинності цим Законом.

3. Кабінету Міністрів України у тримісячний строк з дня набрання чинності цим Законом:

внести на розгляд Верховної Ради України пропозиції щодо приведення законодавчих актів у відповідність із цим Законом;

забезпечити прийняття нормативно-правових актів, передбачених цим Законом;

привести свої нормативно-правові акти у відповідність із цим Законом;

забезпечити приведення у відповідність із цим Законом нормативно-правових актів міністерств та інших центральних органів виконавчої влади.

Прикінцеві положення, в яких вирішується комплекс певних питань, пов'язаних з набранням чинності Законом України «Про засади запобігання і протидії корупції» від 07.04.2011 р. № 3206 VI (далі – Закон), є невід'ємною його частиною.

В цілому суб'єкти правових відносин сфери запобігання і протидії корупції фактично користуються нормами цього законодавчого акта з 1 липня 2011 року, як зазначено у самому нормативному

акті. Це обумовлювалось рядом технічних причин. Зокрема, за певний час необхідно було провести ряд організаційних заходів, спрямованих на забезпечення у подальшому ефективності дії закону. Зокрема:

– проведено роз'яснювально-пропагандиську, агітаційну та виховну роботу серед населення та конкретних адресатів нормативного документа;
– здійснено певні інституційні перетворення у системі органів державної влади та громадянського суспільства;
– визначені, підготовлені й спрямовані за призначенням необхідна кількість ресурсів;
– здійснено ряд заходів щодо розвитку національного законодавства, а саме його упорядкування, удосконалення, приведення у відповідність до міжнародних стандартів тощо.

Аналіз конкретних нормативно-правових актів дає можливість визначити особливості дії нормативно-правових актів у часі, оскільки положення про загальний порядок включають застереження, що цей порядок застосовується тоді, коли сам нормативно-правовий акт не передбачає іншого порядку.

У Законі визначені конкретні терміни набрання ним чинності (1 липня 2011 року та 1 січня 2012 року). З датою набрання чинності, як правило пов'язане скасування попередніх нормативно-правових актів. Водночас, коментований Закон не містить у своїх прикінцевих та перехідних положеннях норм права, які б скасовували попереднє антикорупційне законодавство, оскільки такі норми знаходяться в Законі України «Про визнання такими, що втратили чинність, деяких законів України щодо запобігання та протидії корупції» від 21.12.2010 р. № 2808-VI.

Таким чином, норми Закону застосовуються з 1 липня 2011 року, а ст. 11 і ст. 12 цього закону набрали чинності з 1 січня 2012 року. Слід також керуватися й нормами Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо відповідальності за корупційні правопорушення» від 07.04.2011 р. № 3207-VI.

Зазначимо ще раз, що відповідно до пункту першого Прикінцевих положень Закону з 1 січня 2012 року набрали чинності статті 11 і 12.

Так, відповідно до статті 11 Закону стосовно осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування

проводиться спеціальна перевірка (крім кандидатів на пост Президента України, кандидатів у народні депутати України, кандидатів у депутати Верховної Ради Автономної Республіки Крим, місцевих рад та на посади сільських, селищних, міських голів).

Порядок організації проведення спеціальної перевірки затверджується Президентом України. Це один із організаційних заходів, який вимагав тривалого часу.

Відповідно до цієї статті Міністерство охорони здоров'я України має затвердити форму медичної довідки особи, яка претендує на зайняття посади.

Стаття 12 Закону, у порівнянні із попереднім антикорупційним законодавством, містить цілу низку нових норм, створює правові засади для фінансового контролю за декларуванням доходів, майнового стану, видатків та фінансових зобов'язань суб'єктів відповідальності за корупційні правопорушення.

Фінансовий контроль є складною сферою державного контролю, що пов'язана з діяльністю фінансових органів із виявлення порушень законності та фінансової дисципліни і поширюється на матеріальні, трудові і інші ресурси суб'єктів, оскільки їх використання здійснюється у грошовій формі або опосередковане нею.

Закон конкретизує і значно розширює коло суб'єктів відповідальності за корупційні правопорушення, і таким чином ставить дію юридичних норм щодо фінансового контролю у залежність від певних факторів, які виникли внаслідок проведених у державі реформ (прийняття Податкового кодексу України від 02.12.2010 р. № 2755-VI, нового Бюджетного кодексу України від 08.07.2010 р. № 2456-VI та ін.), вдосконалення механізму доступу громадян до публічної інформації (прийняття Закону України «Про доступ до публічної інформації» від 13.01.2011 р. № 2939-VI) і т. д.

Кабінет Міністрів України затвердив Порядок зберігання документів і використання відомостей, зазначених у декларації про майно, доходи, витрати і зобов'язання фінансового характеру, та відомостей, передбачених частиною третьою статті 12 Закону тощо.

Таким чином, упорядкування законодавчих норм антикорупційного законодавства вимагає визначення необхідних напрямів державної діяльності у цій сфері та потребує певного часу.

В повному обсязі подача зобов'язаними особами декларації про майно, доходи, витрати і зобов'язання фінансового характеру

за звітний 2012 рік розпочнеться в період з 1 січня по 31 березня (а для деяких категорій осіб до 31 грудня (див. ч. 1 ст. 12 Закону)) 2013 року.

Форма декларації про майно, доходи, витрати і зобов'язання фінансового характеру та порядок її заповнення міститься в додатку до Закону.

У пункті третьому зазначається, що протягом трьох місяців з дня набрання чинності цим Законом Кабінет Міністрів України має реалізувати чотири групи завдань, які складають частину змісту перехідних положень.

До першої групи відносяться завдання, що полягають у необхідності внесення на розгляд Верховної Ради України пропозиції щодо приведення законодавчих актів у відповідність із цим Законом.

Слід вказати на те, що на теперішній час частина змін внесена, зокрема:

- ❖ Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо відповідальності за корупційні правопорушення» від 07.04.2011 р. № 3207-VI внесено зміни до:

1) Кримінально-процесуального кодексу України від 28.12.1960 р. № 1001–05;

2) Кодексу України про адміністративні правопорушення від 07.12.1984 р. № 8073-X;

3) Кримінального кодексу України від 05.04.2001 р. № 2341-III;

- ❖ Законом України «Про внесення змін до деяких законів України щодо вдосконалення організаційно-правових основ боротьби із злочинністю та корупцією» від 12.05.2011 р. № 3334-VI внесені зміни до:

1) Закону України «Про міліцію» від 20.12.1990 р. № 565-XII;

2) Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» від 18.02.1992 р. № 2135-XII;

3) Закону України «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю» від 30.06. 1993 р. № 3341-XII.;

До другої групи відносяться завдання щодо підготовки проектів нормативно-правових актів, прийняття яких обумовлюється потребами розширення, деталізації правового регулювання запобігання та протидії корупції та про які згадується у тексті коментованого Закону.

На сьогоднішній день набрали чинності наступні нормативно-правові акти:

– Указ Президента України «Про Національну антикорупційну стратегію на 2011–2015 роки» від 21.10.2011 р. № 1001/2011;
– Указ Президента України «Про Порядок організації проведення спеціальної перевірки відомостей щодо осіб, які претендують на зайняття посад, пов'язаних із виконанням функцій держави або місцевого самоврядування» від 25.01.2012 р. № 33/2012 (передбачено в ч. 3 ст. 11 Закону);
– Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку інформування Національного агентства з питань державної служби про осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, які звільнені у зв'язку з притягненням до відповідальності за корупційне правопорушення» від 12.10.2011 р. № 1072 (ч. 3 ст. 22 Закону);
– Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку підготовки та оприлюднення звіту про результати проведення заходів щодо запобігання і протидії корупції» від 20.10.2011 р. № 1094 (ч. 2 ст. 19 Закону);
– Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку передачі дарунків, одержаних як подарунки державі, Автономній Республіці Крим, територіальній громаді, державним або комунальним установам чи організаціям» від 16.11.2011 р. № 1195 (ч. 3 ст. 8 Закону);
– Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку зберігання документів і використання відомостей, зазначених у декларації про майно, доходи, витрати і зобов'язання фінансового характеру, та відомостей щодо відкриття валютного рахунка в установі банку-нерезидента» від 11.01.2012 р. № 16 (ч. ч. 3–4 ст. 12 Закону);
– Наказ Міністерства юстиції України «Про затвердження Положення про Єдиний державний реєстр осіб, які вчинили корупційні правопорушення» від 11.01.2012 р. № 39/5 (ч. 2 ст. 21 Закону).

Системний аналіз тексту Закону дозволяє дійти висновку, про те, що потребують також нормативно-правового закріплення:

– Порядок проведення службового розслідування з метою виявлення причин та умов, що сприяли вчиненню корупційного правопорушення або невиконанню вимог Закону (ч. 4 ст. 22 Закону);

– Форма медичної довідки про стан здоров'я особи, яка претендує на зайняття посади і щодо якої проводиться спеціальна перевірка» (ч. 4 ст. 11 Закону);

Третя група завдань передбачає проведення правотворчих та систематизаційних робіт у сфері компетенції передусім Кабінету Міністрів України. Це означає, що всі нормативно-правові акти Кабінету Міністрів України, які мають безпосереднє відношення до проблематики запобігання та протидії корупції, враховуючи текст спеціального закону та прийнятих на його виконання актів законодавства, мають бути проаналізовані через призму їх відповідності новим стандартам у цій сфері діяльності.

Відповідна робота уже проведена і продовжується. Чимала кількість нормативно-правових актів втратила свою чинність. Це зокрема:

- Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Положення про Урядового уповноваженого з питань антикорупційної політики» від 24.04.2009 р. № 410;
- Постанова Кабінету Міністрів України «Питання реалізації державної антикорупційної політики» від 16.09.2009 р. № 1057;
- Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку накопичення та оприлюднення інформації про юридичних осіб, притягнутих до відповідальності за корупційні правопорушення» від 08.12.2009 р. № 1315;
- Постанова Кабінету Міністрів України «Про заходи щодо посилення протидії корупції» від 08.12.2009 р. № 1338;
- Постанова Кабінету Міністрів України «Про подання органами виконавчої влади аналітичної інформації про виконання вимог Закону України «Про боротьбу з корупцією»» від 27.09.1999 р. № 1785;
- Розпорядження Кабінету Міністрів України «Про затвердження плану заходів щодо реалізації Концепції подолання корупції в Україні «На шляху до доброчесності» на період до 2011 року» від 15.08.2007 р. № 657-р.

У зв'язку з прийняттям постанови Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку підготовки та оприлюднення звіту про результати проведення заходів щодо запобігання і протидії корупції» від 20.10.2011 р. № 1094 втратили чинність постанова Кабіне-

ту Міністрів України «Про затвердження Порядку інформування громадськості про результати роботи у сфері протидії корупції» від 08.12.2009 р. № 1336 та постанова Кабінету Міністрів України «Питання інформування про результати роботи у сфері запобігання та протидії корупції» від 08.12.2009 р. № 1419.

Четверту групу завдань складають ті, що пов'язуються із забезпеченням відповідності нормативно-правових актів міністерств та інших центральних органів виконавчої влади цьому Закону. Такими актами, наприклад, можуть бути накази, інструкції, листи, правила, положення тощо, які є актами відомчого правового регулювання. Зокрема, потребують нормативно-правового закріплення методичні рекомендації з питань запобігання і протидії корупції та інструкція з порядку проведення обов'язкової спеціальної перевірки відомостей, що подають кандидати на зайняття посад.

НАУКОВО–ПРАКТИЧНИЙ КОМЕНТАР

СТАТЕЙ КОДЕКСУ УКРАЇНИ ПРО АДМІНІСТРАТИВНІ ПРАВОПОРУШЕННЯ, ЩО СТОСУЮТЬСЯ КОРУПЦІЙНИХ ДІЯНЬ

ГЛАВА 13–А АДМІНІСТРАТИВНІ КОРУПЦІЙНІ ПРАВОПОРУШЕННЯ

Стаття 172–2. Порушення обмежень щодо використання службового становища

Порушення особою встановлених законодавством обмежень щодо використання службових повноважень та пов'язаних з цим можливостей з одержанням за це неправомірної вигоди у розмірі, що не перевищує п'яти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, або у зв'язку з прийняттям обіцянки/пропозиції такої вигоди для себе чи інших осіб –

тягне за собою накладення штрафу від п'ятдесяти до ста п'ятдесяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян з конфіскацією незаконно одержаної неправомірної вигоди матеріального характеру.

Порушення особою встановлених законодавством вимог щодо використання службових повноважень та пов'язаних з цим мож-

ливостей з одержанням за це неправомірної вигоди у розмірі, що не перевищує ста неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, або у зв'язку з прийняттям обіцянки/пропозиції такої вигоди для себе чи інших осіб –

тягне за собою накладення штрафу від ста до п'ятисот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян з конфіскацією незаконно одержаної неправомірної вигоди матеріального характеру.

Примітка. 1. Суб'єктом правопорушень у цій статті є особи, визначені у пунктах 1–3 частини першої статті 4 Закону України «Про засади запобігання і протидії корупції в Україні».

2. У цій статті під встановленими законодавством обмеженнями щодо використання службових повноважень та пов'язаних з цим можливостей слід розуміти обмеження, передбачені статтею 6 Закону України «Про засади запобігання і протидії корупції в Україні».

3. У статтях 172^2 і 172^3 під неправомірною вигодою слід розуміти визначення, передбачене статтею 1 Закону України «Про засади запобігання і протидії корупції в Україні».

Зазначена стаття передбачає відповідальність за порушення особою встановлених законодавством обмежень щодо використання службових повноважень та пов'язаних з цим можливостей з одержанням за це неправомірної вигоди.

Перелік самих обмежень, пов'язаних із використанням службового становища наведено у статті 6 Закону України «Про засади запобігання і протидії корупції». Особам, які є суб'єктами правопорушень у цій статті, забороняється використовувати свої службові повноваження та пов'язані з цим можливості з метою одержання неправомірної вигоди або у зв'язку з прийняттям обіцянки (пропозиції) такої вигоди для себе чи інших осіб, у тому числі: 1) неправомірно сприяти фізичним або юридичним особам у здійсненні ними господарської діяльності, одержанні субсидій, субвенцій, дотацій, кредитів, пільг, укладанні контрактів (у тому числі на закупівлю товарів, робіт і послуг за державні кошти); 2) неправомірно сприяти призначенню на посаду особи; 3) неправомірно втручатися в діяльність органів державної влади, органів місцевого самоврядування або посадових осіб; 4) неправомірно надавати перевагу фізичним або юридичним особам у зв'язку з підготовкою проектів, виданням

нормативно-правових актів та прийняттям рішень, затвердженням (погодженням) висновків.

Об'єктом правопорушення передбаченого статтею 172–2 є суспільні відносини в сфері використання особою, яка є суб'єктом корупційного правопорушення, наданих їй службових повноважень та пов'язаних із цим можливостей.

Об'єктивна сторона правопорушення характеризується дією. Відповідальність настає за одержання неправомірної вигоди або, навіть, у зв'язку з прийняттям обіцянки/пропозиції одержання такої вигоди.

Під неправомірною вигодою розуміють грошові кошти або інше майно, переваги, пільги, послуги, нематеріальні активи, що їх без законних на те підстав обіцяють, пропонують, надають або одержують безоплатно чи за ціною, нижчою за мінімальну ринкову.

Склад є матеріальним. Частина перша цієї статті передбачає відповідальність, якщо розмір отриманої неправомірної вигоди не перевищує п'яти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян. Частина друга цієї статті передбачає відповідальність, якщо розмір отриманої неправомірної вигоди не перевищує ста неоподатковуваних мінімумів доходів громадян. Якщо особа приймає лише обіцянку чи пропозицію такої вигоди для себе чи інших осіб, то пропозиція (обіцянка) повинні мати реальний, матеріальний характер і не перевищувати п'яти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян для кваліфікації діяння за частиною першою цієї статті та не перевищувати 100 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян для кваліфікації діяння за частиною другою цієї статті.

Відповідно до Перехідних положень Податкового кодексу України, якщо норми інших законів містять посилання на неоподатковуваний мінімум доходів громадян, то для цілей їх застосування використовується сума в розмірі 17 гривень, крім норм адміністративного та кримінального законодавства в частині кваліфікації злочинів або правопорушень, для яких сума неоподатковуваного мінімуму встановлюється на рівні податкової соціальної пільги. До 31 грудня 2014 року податкова соціальна пільга надається в розмірі, що дорівнює 50 відсоткам розміру прожиткового мінімуму для працездатної особи (у розрахунку на місяць), встановленому законом на 1 січня звітного податкового року.

Відповідальність за незаконне одержання особою матеріальних благ, послуг, пільг або інших переваг настає за умови вчинення зазначених дій у зв'язку з виконанням функцій держави.

Неправомірна вигода може бути одержана особою як безпосередньо, так і через членів її сім'ї, третіх осіб, поштою або в інший спосіб. Зазначені особи несуть відповідальність за одержання матеріальних благ, послуг, пільг або інших переваг як для себе особисто, так і для родичів, знайомих тощо. Об'єктивна сторона корупційного правопорушення полягає в незаконному одержанні неправомірної вигоди у будь-якому вигляді, або у прийняття пропозиції (обіцянки) такої вигоди. Для відповідальності за цією нормою не має значення, чи вчинила особа певні дії (або бездіяльність) на користь того, хто надав неправомірну вигоду, та чи настали від цих діянь певні наслідки.

Час і місце вчинення не впливають на кваліфікацію діяння. Законодавець не вказує на спосіб вчинення протиправного діяння.

Згідно з пунктом 1 постанови Пленуму Верховного Суду України від 25 травня 1998 р. «Про практику розгляду судами справ про корупційні діяння та інші правопорушення, пов'язані з корупцією» правопорушення, пов'язані з використанням посадовими особами в особистих чи інших неслужбових цілях державних коштів, наданих їм у службове користування приміщень, засобів транспорту чи зв'язку, техніки або іншого державного майна, до корупційних не належать. Відповідальність за такі правопорушення передбачена в ст. 184–1 КУпАП, а саме за неправомірне використання державного майна. В чинному Кодексі України про адміністративні правопорушення стаття 184–1 передбачає відповідальність за неправомірне використання державного майна, а саме за використання посадовою особою в особистих чи інших неслужбових цілях державних коштів, наданих їй у службове користування приміщень, засобів транспорту чи зв'язку, техніки або іншого державного майна, якщо це завдало державі шкоди на суму, що не перевищує п'яти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян. Але стаття 184–1 КУпАП не віднесена до адміністративних корупційних правопорушень.

Для ілюстрації практичних помилок, які виникають під час здійснення кваліфікації наведемо одну справу із Єдиного державного реєстру судових рішень.

Справу наведено в редакції самого реєстру.

Комінтернівський районний суд Одеської області[5]

Справа № 3–1603/11

П О С Т А Н О В А

26.07.2011 *смт. Комінтернівське*

Суддя Комінтернівського районного суду Одеської області Жовтан П.В., за участю прокурора Шарніна Ю.А., розглянувши матеріали, що надійшли з УБОЗ в Одеській області ГУМВС України в Одеській області про притягнення до адміністративної відповідальності відносно:

ОСОБА_1, ІНФОРМАЦІЯ_1, уродженки м. Помічна Добровеличківського району Кіровоградської області, громадянки України, одруженої, голови Крижанівської сільської ради Комінтернівського району Одеської області, яка мешкає за адресою: АДРЕСА_1,

– в скоєнні адміністративного корупційного правопорушення за ст. 6 п. 1 Закону України «Про засади запобігання і протидії корупції», відповідальність за яке передбачено ст. 172–2 ч. 1 КУпАП,

В С Т А Н О В И В:

07.07.2011 року старшим оперуповноваженим УБОЗ в Одеській області з ОВС ГУМВС України в Одеській області майором міліції Тіщенко Є.І. був складений протокол про вчинення адміністративного корупційного правопорушення відносно голови Крижанівської сільської ради Комінтернівського району Одеської області ОСОБА_1, за ст. 6 п. 1 Закону України «Про засади запобігання і протидії корупції», відповідальність за яке передбачено ст. 172–2 ч. 1 КУпАП, згідно з яким 04.07.2011 року, ОСОБА_1, будучи суб'єктом відповідальності за корупційне правопорушення, а саме, посадовою особою місцевого самоврядування, яка займає посаду голови Крижанівської сільської ради Комінтернівського району Одеської області (5 категорії 11 рангу), використовуючи свої службові повноваження та пов'язані з цим можливості, з метою одержання неправомірної вигоди для іншої особи, безоплатно надала службовий автомобіль «Шевроле-Лачетті» синього кольору, 2007 року випуску, НОМЕР_1, який обліковується на балансі Крижанівської сільської ради та 10 літрів бензину марки А-95 у вигляді талонів ПІІ «Лукойл-Україна», балансовою вартістю 96 грн.

[5] Єдиний державний реєстр судових рішень: доступ до документу http://reyestr.court.gov.ua/Review/17622298

50 коп., своєму чоловіку ОСОБА_4, який незаконно використовував вказаний автомобіль на власні потреби. Крім того, з метою придання законності факту користування вказаним автомобілем, ОСОБА_1 передала ОСОБА_4 свідоцтво про реєстрацію транспортного засобу та подорожній лист службового легкового автомобілю НОМЕР_2 без реєстраційного номеру від 04.07.2011 року. ОСОБА_4 користувався майном Крижанівської сільської ради без укладання будь-яких договорів, угод, тощо на право використання майна, без сплати грошових коштів за користування майном та без оформлення трудових відносин з Крижанівською сільською радою.

В судовому засіданні ОСОБА_1 свою вину у скоєнні адміністративного корупційного правопорушення, за ст. 6 п. 1 Закону України «Про засади запобігання і протидії корупції», відповідальність за яке передбачено ст. 172–2 ч. 1 КУпАП, не визнала, пояснивши, що з листопада 2010 року вона працює на посаді голови Крижанівської сільської ради Комінтернівського району Одеської області та дійсно періодично використовує у службових цілях автомобіль «Шевроле-Лачетті», НОМЕР_1, який знаходиться на балансі сільської ради. Керування даним автомобілем, без укладення відповідних угод, вона декілька разів передавала своєму чоловіку ОСОБА_4, який відвозив її по службовим справам та займався технічним обслуговуванням вказаного автомобіля, здійснюючи на СТО поточні ремонти та купуючи для цього необхідні запчастини, при цьому у штаті співробітників Крижанівської сільської ради він не перебуває. Для заправки палива та технічного обслуговування даного автомобіля вона витрачала власні грошові кошти і ніколи не використовувала у своїх цілях талони на паливо, придбані згідно договору № 02/11 № 18 від 24.03.2011 року.

Так, зранку 04.07.2011 року, ОСОБА_4 відвіз її на роботу до Крижанівської сільської ради, після чого за її проханням поїхав в аптеку за ліками та на автомобільний ринок для покупки запчастин для зазначеного автомобілю. Через деякий час їй зателефонував чоловік та повідомив, що його зупинили співробітники ДАІ, які у зв'язку з відсутністю подорожнього листа, збираються відправити автомобіль на штраф майданчик. Тоді вона оформила дорожній лист, який не зареєструвала у відповідному порядку. У вищевказаному подорожньому листі вона зазначила, що водію

ОСОБА_4 видано службовий автомобіль та 10 літрів пального марки А-95, хоча в дійсності талони на паливо, які належать Крижанівській сільській раді ОСОБА_4 не видавались. Після чого, даний дорожній лист вона відвезла на місце зупинення автомобіля та передала його ОСОБА_4 для того, щоб службовий автомобіль не затримали на штраф майданчик, а дані про видачу 10 літрів пального записала в ньому з метою заповнення відповідних граф. Ніякої неправомірної вигоди з цього вона не отримувала.

Також в судовому засіданні були досліджені пояснення свідків ОСОБА_5,

ОСОБА_6 (а/с 14,17,18) та були допитані в якості свідків ОСОБА_7, ОСОБА_8, ОСОБА_9, ОСОБА_10, які підтвердили факт користування ОСОБА_4 службовим автомобілем «Шевроле-Лачетті», НОМЕР_1, але з якою метою останній використовував вказаний автомобіль, чи використовував він талони на пальне Крижанівської сільської ради та про події, які мали місце 04.07.2011 року їм невідомо.

З письмових пояснень свідка ОСОБА_4, досліджених в судовому засіданні вбачається, що останній надав пояснення, аналогічні поясненням, викладеним ОСОБА_1 (а\с 19,20,29).

Відповідно до рапортів співробітників ДАІ м. Одеси Німченко А.В. та Сорочан О.А., досліджених судом, встановлено, що 04.07.2011 року, при несенні ними служби, був зупинений автомобіль «Шевроле-Лачетті» НОМЕР_1, що належить Крижанівській сільській раді, під керуванням ОСОБА_4 При проведенні перевірки подорожній лист або інший документ на право керування, використання чи розпорядження вказаним транспортним засобом водієм надано не було. У зв'язку чим, у відношенні ОСОБА_4 був складений протокол про адміністративне правопорушення за ст.ст. 121 ч. 4, 126 ч. 1 КУпАП. Під час складання адміністративних матеріалів, голова Крижанівської сільської ради Комінтернівського району Одеської області ОСОБА_1 привезла та надала незареєстрований подорожній лист 05 ААХ № від 04.07.2011 р. на ім'я ОСОБА_4 Внаслідок чого, за постановою в справі про адміністративне правопорушення ВН1 № 068049 на останнього було накладено адміністративне стягнення у вигляді штрафу в розмірі 850 грн.

Прокурор Шарнін Ю.А. в судовому засіданні викладене в зазначеному вище протоколі підтримав. Вважає, що вина ОСО-

БА_1 у скоєнні адміністративного корупційного правопорушення доведена, підтверджується матеріалами справи, у зв'язку з чим просить суд притягнути її до відповідальності за ст. 172–2 ч. 1 КУпАП. Вивчивши надані до суду матеріали справи, вислухавши пояснення учасників процесу, висновок прокурора, суд вважає, що в діях ОСОБА_1 відсутній склад адміністративного корупційного правопорушення за ст. 6 п. 1 Закону України «Про засади запобігання і протидії корупції», відповідальність за яке передбачено ст. 172–2 ч. 1 КУпАП, за наступних підстав.

Відповідно до ст. 6 п. 1 Закону України «Про засади запобігання і протидії корупції» особам, зазначеним у пунктах 1–3 частини першої статті 4 цього Закону, забороняється використовувати свої службові повноваження та пов'язані з цим можливості з метою одержання неправомірної вигоди або у зв'язку з прийняттям обіцянки/пропозиції такої вигоди для себе чи інших осіб, у тому числі:

– неправомірно сприяти фізичним або юридичним особам у здійсненні ними господарської діяльності, одержанні субсидій, субвенцій, дотацій, кредитів, пільг, укладанні контрактів (у тому числі на закупівлю товарів, робіт і послуг за державні кошти);

– неправомірно сприяти призначенню на посаду особи;

– неправомірно втручатися в діяльність органів державної влади, органів місцевого самоврядування або посадових осіб;

– неправомірно надавати перевагу фізичним або юридичним особам у зв'язку з підготовкою проектів, виданням нормативно-правових актів та прийняттям рішень, затвердженням (погодженням) висновків.

У чинність ст. 172–2 ч. 1 КУпАП відповідальність настає лише за умов порушення особою встановлених законом обмежень щодо використання службових повноважень та пов'язаних з цим можливостей з одержанням за це неправомірної вигоди у розмірі, що не перевищує п'яти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, або у зв'язку з прийняттям оцінки пропозиції такої вигоди для себе чи інших осіб.

Матеріалами справи та поясненнями учасників підтверджується факт передачі головою Крижанівської сільської ради Комінтернівського району Одеської області ОСОБА_1 громадянину ОСОБА_4, який не перебуває у штаті сільської ради, без укладання з

ним відповідної угоди, транспортного засобу «Шевроле-Лачетті» НОМЕР_1, облікованого на балансі сільської ради, для здійснення поїздки в аптеку та автозапчастинами на зазначений автомобіль, також підтверджується факт надання співробітникам ДАІ, ОСОБА_1, незареєстрованого подорожнього листа на ім'я ОСОБА_4, але умислу на отримання неправомірної вигоди ОСОБА_1, в суді не доведено, доказів одержання неправомірної вигоди ОСОБА_4, а саме, використання ним у власних потребах зазначеного службового автомобіля до суду не надано.

Суд не приймає до уваги пояснення свідків ОСОБА_7, ОСОБА_8, ОСОБА_9, ОСОБА_10, ОСОБА_5, ОСОБА_6, оскільки їх доводи носять поверхневий характер, базуються на припущеннях та вони не були присутніми під час подій, які відображені в протоколі про вчинення адміністративного корупційного правопорушення від 07.07.2011 року.

Також в судовому засіданні не знайшов підтвердження та спростовується матеріалами справи факт передачі 04.07.2011 року ОСОБА_1 своєму чоловіку ОСОБА_4 талону на 10 л. пального марки А-95 вартістю 96 грн. 50 коп., що належить Крижанівській сільській раді Комінтернівського району Одеської області. Як вбачається з журналу обліку подорожніх листів та видачі талонів Крижанівської сільської ради за 2011 рік наданого для огляду в судовому засіданні, у липні 2011 року, дорожні листи на ім'я ОСОБА_4 не оформлялись, талони на пальне ОСОБА_1 не видавались (а/с 70), що також підтвердила в судовому засіданні свідок

ОСОБА_13, яка працює в.о. головного бухгалтера Крижанівської сільської ради.

За таких обставин, факт одержання неправомірної вигоди головою Крижанівської сільської ради ОСОБА_1, або її чоловіком ОСОБА_4 матеріалами справи не доведений.

Відповідно до роз'яснень п. 1 Постанови Пленуму Верховного Суду України № 13 від 25.05.1998 року «Про практику розгляду судами справ про корупційні діяння та інші правопорушення, пов'язані з корупцією» (зі змінами, внесеними Постановою Пленуму Верховного суду України № 5 від 03.03.2000 р.) – правопорушення, пов'язані з використанням посадовими особами в особистих чи інших неслужбових цілях державних коштів, наданих їм у службове користування, приміщень, засобів транспорту чи зв'язку,

техніки або іншого державного майна, до корупційних діянь не належать. Відповідальність за такі правопорушення передбачена ст. 184–1 Кодексу України про адміністративні правопорушення.

Таким чином, з огляду на викладене вище, суд приходить до висновку про те, що у діях голови Крижанівської сільської ради Комінтернівського району Одеської області ОСОБА_1 відсутній склад адміністративного корупційного правопорушення за ст. 6 п. 1 Закону України «Про засади запобігання і протидії корупції», відповідальність за яке передбачено ст. 172–2 ч. 1 КУпАП.

Відповідно до п. 1 ст. 247 КУпАП провадження в справі про адміністративне правопорушення підлягає закриттю у разі відсутності складу адміністративного правопорушення.

На підставі викладеного ст. 3, 55 Конституції України, п. 1 Постанови Пленуму Верховного Суду України № 13 від 25.05.1998 року «Про практику розгляду судами справ про корупційні діяння та інші правопорушення, пов'язані з корупцією» (зі змінами, внесеними згідно з Постановою Пленуму Верховного суду України № 5 від 03.03.2000 р.), керуючись п. 1 ст. 247, ст. 283, п. 3 ст. 284, ст. 285 Кодексу України про адміністративні правопорушення, суд -

П О С Т А Н О В И В:

Провадження по справі про адміністративне корупційне правопорушення за ст. 6 п. 1 Закону України «Про засади запобігання і протидії корупції», відповідальність за яке передбачена ч. 1 ст. 172–2 КУпАП, відносно ОСОБА_1 – закрити в зв'язку з відсутністю в її діях складу зазначеного адміністративного корупційного правопорушення.

Постанова може бути оскаржена протягом десяти діб з дня її проголошення, шляхом подачі апеляційної скарги до Апеляційного суду Одеської області та на неї може бути поданий протест прокурора у той же строк.

Як правильно наголосив районний суд, що відповідно до роз'яснень п. 1 Постанови Пленуму Верховного Суду України № 13 від 25.05.1998 року «Про практику розгляду судами справ про корупційні діяння та інші правопорушення, пов'язані з корупцією» (зі змінами, внесеними Постановою Пленуму Верховного суду України № 5 від 03.03.2000 р.) – правопорушення, пов'язані з

використанням посадовими особами в особистих чи інших неслужбових цілях державних коштів, наданих їм у службове користування, приміщень, засобів транспорту чи зв'язку, техніки або іншого державного майна, до корупційних діянь не належать. Відповідальність за такі правопорушення передбачена ст. 184–1 Кодексу України про адміністративні правопорушення. Суд прийшов до висновку про те, що у діях голови Крижанівської сільської ради Комінтернівського району Одеської області був відсутній склад адміністративного корупційного правопорушення за ст. 6 п. 1 Закону України «Про засади запобігання і протидії корупції», відповідальність за яке передбачено ст. 172–2 ч. 1 КУпАП. Постановою Комінтернівського районного суду Одеської області від 26 липня 2011 року справу було закрито.

Суб'єктом адміністративного корупційного правопорушення у статті 172–2 КУпАП є особи, визначені у пунктах 1–3 частини першої статті 4 Закону України «Про засади запобігання і протидії корупції в Україні». Такими особами є 1) особи, уповноважені на виконання функцій держави або місцевого самоврядування; 2) особи, які прирівнюються до осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування; 3) особи, які постійно або тимчасово обіймають посади, пов'язані з виконанням організаційно-розпорядчих чи адміністративно-господарських обов'язків, або особи, спеціально уповноважені на виконання таких обов'язків у юридичних особах приватного права.

Суб'єктивна сторона правопорушення характеризується умисною виною. Корупційне правопорушення – умисне діяння, що містить ознаки корупції. Адміністративне правопорушення визнається вчиненим умисно, коли особа, яка його вчинила, усвідомлювала протиправний характер своєї дії чи бездіяльності, передбачала її шкідливі наслідки і бажала їх або свідомо допускала настання цих наслідків.

Загальною вимогою до всіх корупційних правопорушень є наявність спеціальної мети. Ознакою корупції є використання особою, яка є суб'єктом правопорушення, наданих їй службових повноважень та пов'язаних із цим можливостей з метою одержання неправомірної вигоди або прийняття обіцянки/пропозиції такої вигоди для себе чи інших осіб.

Адміністративне корупційне правопорушення, передбачене статтею 172–2 КУпАП необхідно розмежовувати із адміністратив-

ним правопорушенням, передбаченим статтею 172–5 КУпАП, якою передбачено відповідальність за порушення встановлених законом обмежень щодо прийняття проявів гостинності та дарунків.

Вчинення правопорушення, передбаченого частиною першою цієї статті тягне за собою накладення штрафу від п'ятдесяти до ста п'ятдесяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян з конфіскацією незаконно одержаної неправомірної вигоди матеріального характеру. Вчинення правопорушення, передбаченого частиною другою цієї статті тягне за собою накладення штрафу від ста до п'ятисот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян з конфіскацією незаконно одержаної неправомірної вигоди матеріального характеру.

За одержання неправомірної вигоди у розмірі, що перевищує сто неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, передбачено вже не адміністративну, а кримінальну відповідальність відповідно до статті 368–2 Кримінального кодексу України, якою встановлено відповідальність за незаконне збагачення, тобто за одержання службовою особою неправомірної вигоди у значному розмірі або передача нею такої вигоди близьким родичам за відсутності ознак хабарництва (незаконне збагачення). Неправомірною вигодою у значному розмірі для цієї статті вважаються грошові кошти або інше майно, переваги, пільги, послуги, нематеріальні активи, що їх без законних на те підстав обіцяють, пропонують, надають або одержують безоплатно чи за ціною, нижчою за мінімальну ринкову, на суму, що перевищує сто неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

Стаття 172–3. Пропозиція або надання неправомірної вигоди

Пропозиція або надання службовій особі неправомірної вигоди безпосередньо для такої чи для іншої особи у розмірі, що не перевищує п'яти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, у тому числі за ціною, нижчою за мінімальну ринкову, –

тягне за собою накладення штрафу від п'ятдесяти до ста п'ятдесяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

Пропозиція або надання службовій особі неправомірної вигоди безпосередньо для такої чи для іншої особи у розмірі, що не пере-

вищує ста неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, у тому числі за ціною, нижчою за мінімальну ринкову, –

тягне за собою накладення штрафу від ста п'ятдесяти до п'ятисот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

Примітка. Під службовою особою у цій статті слід розуміти особу, визначену у пунктах 1–3 частини першої статті 4 Закону України «Про засади запобігання і протидії корупції в Україні».

Об'єктом правопорушення, передбаченого статтею 172–3, є суспільні відносини які виникають між фізичними особами та посадовими особами юридичних осіб із службовими особами, які є суб'єктами корупційного правопорушення під час реалізації останніми наданих їм службових повноважень.

Об'єктивна сторона правопорушення характеризується дією. Відповідальність настає за пропозицію або надання службовій особі неправомірної вигоди безпосередньо для такої чи для іншої особи. Склад є матеріальним, тому що передбачає надання або пропозицію службовій особі неправомірної вигоди у розмірі що не перевищує п'яти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, у тому числі за ціною, нижчою за мінімальну ринкову (частина перша цієї статті), або у розмірі, що не перевищує ста неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, у тому числі за ціною, нижчою за мінімальну ринкову (частина друга цієї статті). Якщо в матеріалах справи буде зазначено, що особа надала неправомірну вигоду посадовій особі, то це означає, що і посадова особа має нести відповідальність відповідно до статті 172–2 КУпАП за отримання неправомірної вигоди. Якщо в матеріалах йдеться про пропозицію неправомірної вигоди службовій особі, то це може означати, що службова особа або не прийняла такої пропозиції і в такому разі не буде нести відповідальності, або прийняла лише пропозицію отримати неправомірну вигоду, за що вже передбачено адміністративну відповідальність.

Наведемо для прикладу справу із Єдиного державного реєстру судових рішень. Справа розглядалась Долинським районним судом Кіровоградської області. Справу наведено в редакції самого реєстру.

Долинський районний суд Кіровоградської області[6]

18.08.2011 *Справа №: 3–635/11*

П О С Т А Н О В А

І М Е Н Е М У К Р А Ї Н И

18.08.2011 року *м.Долинська*

Долинський районний суд Кіровоградської області в складі:
головуючого судді *Бондарчука Р.А.,*
при секретарі *Поліщук Т.І.,*
з участю прокурора *Гетманец А.О.,*

розглянувши адміністративну справу, яка надійшла з прокуратури Долинського району Кіровоградській області про притягнення до адміністративної відповідальності

ОСОБА_1, ІНФОРМАЦІЯ_1, уродженця та жителя АДРЕСА_1, українця, громадянина України, з повною вищою освітою, не одруженого, утриманців не має, не працюючого, раніше не судимого, до адміністративної відповідальності упродовж останнього року не притягувався,

за ч. 1 ст. 172–3 Кодексу України про адміністративні правопорушення,

ст. 2 ч. 1 п. 4) Закону України «Про засади протидії та запобігання корупції в Україні»,–

В С Т А Н О В И В:

29.07.2011 року близько 09 год. 15 х в. ОСОБА_1 керуючи автомобілем ВАЗ 2103 державний номер НОМЕР_1, рухаючись по вул. Леніна в м. Долинська був зупинений інспектором з адміністративної практики ВДАІ з обслуговування Долинського району ОСОБА_2 за порушення п. 2.3. «В» Правил дорожнього руху України. Під час з'ясування обставин вчинення правопорушення, передбаченого п. 2.3. «В» Правил дорожнього руху України, неправомірно в службовому автомобілі, з метою уникнення притягнення до адміністративної відповідальності, дістав із кишені та тримаючи у руці запропонував надати інспектору з адміністративної практики ВДАІ з обслуговування Долинського району ОСОБА_2, як суб'єкту владних повноважень (службовій особі), неправомірну вигоду у вигляді грошової суми 50 (п'ятдесят) гривень.

[6] Єдиний державний реєстр судових рішень: доступ до документу http://reyestr.court.gov.ua/Review/17816040

В судове засідання ОСОБА_1 не з'явився подав заяву, згідно якої вину визнає повністю, розкаюється просить застосувати мінімальне покарання визначене санкцією статті закону та розглянути справу без його участі, оскільки перебуває за межами району.

Згідно оголошених свідчень ОСОБА_1 в ході здійснення провадження в справі про адміністративне правопорушення та під час складання протоколу про адміністративне правопорушення пояснив, що 29 липня 2011 року він керував автомобілем ВАЗ 2103 державний номер НОМЕР_1 рухався по вул. Леніна в м. Долинська. Близько 09 год. 15 х в. був зупинений інспектором АП ВДАІ з обслуговування Долинського району ОСОБА_2 за порушення п. 2.3. «В» Правил дорожнього руху України.

Оскільки на момент зупинення, він дійсно не був пристебнутий паском безпеки, перебуваючи в службовому автомобілі інспектора ДАІ, з метою уникнення притягнення до адміністративної відповідальності, дістав із кишені кошти, в сумі 50 грн. і тримаючи купюру в руці, запропонував інспектору АП ВДАІ з обслуговування Долинського району ОСОБА_2 грошові кошти в сумі 50 гривень за не складення відносно нього протоколу про вчинення адмінправопорушення.

На його пропозицію інспектор ВДАІ ОСОБА_2 відмовився, повідомив мені, що вказані дії з мого боку є корупційним адміністративним правопорушенням і запросив підійти до автомобіля двох дівчат, які проходили мимо та в їхній присутності склав рапорт на ім'я прокурора про намір надати мною йому неправомірну винагороду, та склав протокол про порушення мною п. 2.3. «В» Правил дорожнього руху України, а в подальшому виніс постанову про порушення вимог ч. 4 ст. 121 КУпАП.

Свідок ОСОБА_2 суду пояснив, що він працює на посаді інспектора з адміністративної практики ВДАІ з обслуговування Долинського району. 29.07.2011 року під час нагляду за дотриманням правил дорожнього руху в м. Долинській по вул. Леніна, близько 09.15 год. ним було зупинено автомобіль ВАЗ 2103 державний номер НОМЕР_1, водій якого порушив п. 2.3. «В» Правил дорожнього руху України, тобто не був пристебнутий паском безпеки під час руху автомобіля.

Для з'ясування обставин вчинення правопорушення та складення відповідних матеріалів, він запросив водія до свого службо-

вого автомобіля. Після того, як я почав складати протокол про порушення водієм ОСОБА_1 п. 2.3. «В» Правил дорожнього руху України, останній витягнув із кишені грошові кошти в сумі 50 грн. та тримаючи їх в руці запропонував йому їх в якості винагороди за не складення протоколу про адмінправопорушення.

На вказану пропозицію він відмовився і запросив підійти до автомобіля двох дівчат, які проходили мимо та повідомив ОСОБА_1, що вказані дії є корупційним адміністративним правопорушенням.

В присутності вказаних свідків, ОСОБА_3 та ОСОБА_4 склав рапорт на ім'я прокурора про намір надати йому водієм а/м ВАЗ 2103 ОСОБА_1 неправомірної винагороди за нескладення адмінпротоколу, склав протокол про порушення ОСОБА_1 п. 2.3. «В» Правил дорожнього руху України та виніс постанову про порушення ОСОБА_1 вимог ч. 4 ст. 121 КУпАП.

В подальшому, матеріали разом з рапортом передав до прокуратури району.

Крім того вина ОСОБА_1 у вчиненні підтверджується: даними протоколу про вчинення корупційного адміністративного правопорушення, даними протоколу від 29.07.2011 року про вчинення адміністративного правопорушення за ст. 121 ч. 4 КУпАП, постановою від 29.07.2011 року про притягнення ОСОБА_1 д адміністративної відповідальності за ст. 1231 ч. 4 КУпАП, рапортом, протоколом огляду місця події, а також поясненнями ОСОБА_3, ОСОБА_4.

Відповідно до ст. 1 Закону України «Про засади запобігання та протидії корупції в Україні», неправомірна вигода –це грошові кошти або інше майно, переваги, пільги, послуги матеріального або нематеріального характеру, що їх обіцяють, пропонують, надають або одержують безоплатно чи за ціною, нижчою за мінімальну ринкову, без законних на те підстав.

Згідно ст. 2 ч. 1 п. 4 Закону України «Про засади запобігання та протидії корупції в Україні», суб'єктами відповідальності за корупційні правопорушення є посадові особи юридичних осіб, фізичні особи – у разі одержання від них особами, зазначеними у пунктах 1, 2 частини першої цієї статті, або за участю цих осіб іншими особами неправомірної вигоди.

Вислухавши пояснення свідка, вивчивши матеріали справи, суд дійшов до висновку, що в діях останнього має місце склад адміні-

стративного правопорушення, передбаченого ст. 172–3 ч. 1 Кодексу України про адміністративні правопорушення за ознаками скоєння правопорушення пов'язаного з корупцією, а саме пропозиція надання службовій особі неправомірної вигоди у розмірі, що не перевищує п'яти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян

З урахуванням особи ОСОБА_1 його віку, майнового та сімейного стану, позитивних характеристик, ступеню його вини, характеру та обставин скоєного правопорушення, його наслідків суд вважає необхідним застосувати адміністративне стягнення у вигляді мінімального штрафу передбаченого санкцією статті закону.

На підставі викладеного, керуючись ст. 1; ст. 2 ч. 1 п. 4); ст. 18 Закону України «Про засади протидії та запобігання корупції в Україні» ст.ст. 13, 33, 352,268, 276,280, 283, 284, 285 КУпАП, –

П О С Т А Н О В И В:

ОСОБА_1 визнати винним за ст. 172–3 ч. 1 Кодексу України про адміністративні правопорушення та накласти адміністративне стягнення у вигляді штрафу в доход держави в розмірі 850 грн..

Речові докази, а саме грошові кошти в сумі 50 грн., які знаходяться на зберіганні в прокуратурі Долинського району (а.с. 16–18) вилучити на користь держави.

Постанова набирає законної сили після закінчення строку подання апеляційної скарги чи протесту прокурора.

Постанова судді у справі про адміністративне правопорушення може бути оскаржена особою, яку притягнуто до адміністративної відповідальності, її законним представником, захисником, потерпілим, його представником або на неї може бути внесено протест прокурора упродовж десяти днів з дня винесення постанови.

Апеляційна скарга, протест прокурора подаються до Апеляційного суду Кіровоградської області через Долинський районний суд.

Наступні дві справи є ілюстрацією до ситуації, коли до відповідальності одночасно притягається як особа, яка надає неправомірну вигоду, так і особа, яка її отримує. Перша справа стосується притягнення відповідальності посадової особи за отримання неправомірної вигоди. Справа надана в редакції Єдиного державного реєстру судових рішень.

Справа № 3–802/11

П О С Т А Н О В А[7]
ІМЕНЕМ УКРАЇНИ

09 серпня 2011 року м. Білогірськ

Білогірський районний суд Автономної Республіки Крим у складі:
головуючого – судді Борісенко Є. В.,
при секретарі – Самбурській Н. О.,
за участю:
прокурора – Балема О. М.,
особи, що притягується до відповідальності – ОСОБА_1,

розглянувши матеріали, які надійшли від УБОЗ ГУ МВС України в АР Крим про притягнення до адміністративної відповідальності

ОСОБА_1, ІНФОРМАЦІЯ_1, уродженки Ворошиловоградської області, одруженої, яка має вищу освіту, працюючої **завідуючою Цвіточненської дільничної лікарні державної ветеринарної медицини, лікаря ветеринарної медицини**, що проживає за адресою: АДРЕСА_1;

за вчинення адміністративного правопорушення, передбаченого ч. 1 ст. 172–2, ч. 1 ст. 172–5 КпАП України,

В С Т А Н О В И В:

ОСОБА_1, працюючи на посаді завідуючої Цвіточненської дільничної лікарні Білогірської районної державної лікарні ветеринарної медицини, являючись посадовою особою юридичної особи публічного права, 22.07.2011 при відсутності паспорта на тварину та довідку про передзабійний огляд у порушення діючого ветеринарного законодавства здійснила ветеринарно –санітарну експертизу м'яса та видала громадянину ОСОБА_4 ветеринарне свідоцтво НОМЕР_1 на ім'я ОСОБА_3, згідно якого пред'явлене для огляду м'ясо баранини у кількості 1 туша загальною вагою 22 кг походженням із с. Цвіточне є благополучне щодо заразних хвороб тварин, досліджена на сибірку та направляється за межі району до м. Ялта. Крім того, ОСОБА_1 внесла до ветеринарного свідоцтва неіснуючі дані про паспорт на тварину ВСЕ № 36 від 22.07.2011 № 110100090635 АА 082795, підписала вказане свідоцтво та поставила печатку Цвіточненської дільничної лікарні ветеринарної медицини. За видачу ветеринарного свідоцтво ОСОБА_1 отримала

[7] Єдиний державний реєстр судових рішень: доступ до документу http://reyestr.court.gov.ua/Review/17646092

гроші від ОСОБА_4 у сумі 80 гривень. У той же час вартість послуг згідно затвердженого прейскуранту складає 14 гривень 46 копійок за передзабійний огляд тварини та 18 гривень 09 копійок за видачу ветеринарного свідоцтва.

Крім того, ОСОБА_4 передав ОСОБА_1 гроші в розмірі 70 гривень у вигляді дарунка за прийняття позитивного рішення про видачу ветеринарного свідоцтва, які ОСОБА_1 отримала.

Таким чином, ОСОБА_1 отримала шляхом завищення вартості послуг неправомірним шляхом 47 гривень 45 копійок у вигляді неправомірної вигоди та у сумі 70 гривень у вигляді дарунка.

При розгляді справи у суді ОСОБА_1 свою провину у скоєнні адміністративного правопорушення не визнала в повному обсязі, пояснивши, що дійсно, 22.07.2011 року вона працювала на посаді завідуючої Цвіточненської дільничної лікарні Білогірської районної державної лікарні ветеринарної медицини та прийняла позитивне рішення про видачу ветеринарного свідоцтва, при наступних обставинах: 22.07.2011 до нею звернувся раніше не знайомий їй ОСОБА_4, якому вона, при відсутності паспорта на тварину та довідку про передзабійний огляд, та розуміючи що порушує діюче ветеринарне законодавство, здійснила ветеринарно –санітарну експертизу м'яса та видала громадянину ОСОБА_4 ветеринарне свідоцтво на ім'я ОСОБА_3 в якому зазначила, що пред'явлене для огляду м'ясо баранини у кількості 1 туша, загальною вагою 22 кг, походженням із с. Цвіточне, є благополучне щодо заразних хвороб тварин, досліджена на сибірку та направляється за межі району до м. Ялта. Причину, чому саме вона внесла до ветеринарного свідоцтва неіснуючі дані про паспорт на тварину ВСЕ № 36 від 22.07.2011 р. № 110100090635 АА 082795, підписала вказане свідоцтво та поставила печатку Цвіточненської дільничної лікарні ветеринарної медицини, ОСОБА_1, зазначила, що у ОСОБА_4 зламався автомобіль на якому він перевозів м'ясо та їй стало його шкода. За видачу ветеринарного свідоцтва ОСОБА_1 не отримувала гроші від ОСОБА_4, вона не встигла, тому що підійшли працівники УБОЗ. Крім того, з пояснень ОСОБА_1, вбачається, що її права були порушені працівниками УБОЗ, які вилучили всі належні їй кошти безпідставно; психологічно діяли на її свідомість, вона була в шоковому стані, тому вона надала пояснення до протоколу, де провину визнала; зібрали з загальної суми грошових коштів які

належали їй – 150 грн. та віднесли їх, як подарунок від ОСОБА_4; грубо де нею відносились.

Незважаючи на невизнання ОСОБА_1 свої провини, судом встановлено, що вина ОСОБА_1 у вчиненні нею адміністративних корупційних правопорушень знайшла своє підтвердження сукупністю досліджених судом доказів, а саме:

– поясненнями, наданими ОСОБА_4 в судовому засіданні, який показав, що дійсно передав ОСОБА_1 гроші в сумі 150 гривень, у тому числі 80 гривень за видачу ветеринарного свідоцтва та 70 гривень у вигляді дарунка за прийняття позитивного рішення про видачу ветеринарного свідоцтва, які ОСОБА_1 отримала. Ветеринарне свідоцтво за його проханням було оформлено на інше ім'я;

– протоколом про вчинення адміністративного корупційного правопорушення від 27.07.2011 року, який складено уповноваженою особою з додержанням вимог КУпАП в присутності свідків: ОСОБА_5, ОСОБА_6, ОСОБА_7 (а. с. 1–4);

– постановою про відмову у порушенні кримінальної справи відносно ОСОБА_1 по ст. 190 УК України на підставі п. 2 ст. 6, ч. 2 ст. 11 УПК України, за малозначністю (а. с. 7–9), якою встановлено, що ОСОБА_1 отримала гроші від ОСОБА_4;

– протоколом огляду від 22.07.11 року з фототаблицею (а. с. 10–13), де зазначено місце та обставини події;

– ветеринарним свідоцтвом на ім'я ОСОБА_3. (а. с. 14);

– корінецем ветеринарного свідоцтва на ім'я ОСОБА_3. (а. с. 15);

– прейскурантом на оформлення та видачу ветеринарних документів (а. с. 18);

– протоколом огляду журналу прибуткових касових ордерів від 22.07.11 року (а. с. 20–24);

– письмовими поясненнями ОСОБА_1 (а. с. 25–27), зі змісту яких вбачаються обставини, які були викладені в протоколі про адміністративне правопорушення, а саме той факт, що вона отримала від ОСОБА_9 150 грн., з яких 80 гривень за видачу ветеринарного свідоцтва та 70 гривень у вигляді дарунка за прийняття позитивного рішення про видачу ветеринарного свідоцтва;

– письмовими поясненнями ОСОБА_4 (а. с. 28) та ОСОБА_5 (а. с. 29) який знаходився поруч з ОСОБА_10, який зі змісту аналогічні поясненням, даним ОСОБА_4 у суді;

– письмовими поясненнями ОСОБА_6 (а. с. 30), ОСОБА_7 (а. с. 31), які були понятими при здійсненні працівниками УБОЗ процесуальних дій,

– письмовими поясненнями ОСОБА_11 (а. с. 32–34), який є начальником Білогірської районної державної лікарні ветеринарної медицини АР Крим, та який підтвердив повноваження та обов'язки ОСОБА_1, відповідно до чинного ветеринарного законодавства України, і зазначив, що стосовно м'яса баранині – повинна бути проведена мікроскопія мазків на предмет сибірки;

– копіями посадової інструкції завідуючого дільничної ветлікарні та положенням про

– договором про повну матеріальну відповідальність укладеного між начальником Білогірської районної державної лікарні ветеринарної медицини АР Крим та ОСОБА_1 (а. с. 49);

– копією наказу Білогірської райветстанції від 06 травня 1984 р. про переведення ОСОБА_1 з посади ветлікаря-епизоотолога Цвіточненської дільничної ветлікарні на посаду завідуючої Цвіточненської дільничної лікарні Білогірської районної державної лікарні ветеринарної медицини з 06 травня 1985 року (а. с. 59).

При кваліфікації противоправних дій ОСОБА_1, відповідно до норм КУпАП, суд врахував що,

– ОСОБА_1, працюючи на посаді завідуючої Цвіточненської дільничної лікарні Білогірської районної державної лікарні ветеринарної медицини, являючись посадовою особою юридичної особи публічного права, яка отримує заробітну плату за рахунок державного бюджету України та особою, яка прирівнюється для цілей вказаного закону до уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, являється суб'єктом відповідальності за корупційні правопорушення згідно п. п. «а» п. 2 ч. 1 ст. 4 Закону України «Про засади запобігання і протидії корупції»,

– протокол був складенні оперуповноваженим ОВС УБОЗ ГУМВС України в АР Крим, тобто уповноваженої особою, відповідно до вимог ч. 5 ст. 5 Закону України «Про засади запобігання і протидії корупції», матеріал який був зібраний під час складення протоколу про вчинення адміністративного корупційного правопорушення відповідає вимогам чинного законодавства України, та суду не були надані рішення суду про визнання дій працівників УБОЗ під час збирання матеріалу – неправомірними,

– форма ветеринарного свідоцтва затверджена наказом Державного комітету ветеринарної медицини України від 13.04.2009 № 85,

– згідно ч. 3 ст. 32 Закону України «Про ветеринарну медицину» ОСОБА_1 має право на видачу ветеринарних свідоцтв, а згідно п. п. 3 ч. 7 ст. 32 вказаного Закону відсутність документального підтвердження ветеринарно-санітарного стану об'єктів є підставою для відмови у видачі ветеринарних документів,

– відповідно до п. 2.2. Наказу Державного комітету ветеринарної медицини України від 13.04.2009 № 85 підставою для видачі ветеринарного документа є безпосередній огляд товару, а згідно п. 3.1. вказаного наказу посадова особа при видачі ветеринарного документа засвідчує тільки те, у чому особисто переконана, або те, що підтверджується іншими ветеринарними документами встановленої форми, виданими ветеринарними фахівцями, що мають право на оформлення цих документів.

Суд не приймає до уваги показання дані ОСОБА_1 в частині, того що вона не отримувала гроші від ОСОБА_4, оскільки вони спростовуються даними особистими поясненнями в суді ОСОБА_4, дослідженими в суді поясненнями ОСОБА_5 та особистими поясненнями, даними ОСОБА_1 під час складення протоколу про вчинення адміністративного корупційного правопорушення.

Суд не приймає та критично ставиться до пояснень ОСОБА_1, яка зазначила, що працівники УБОЗ вилучили усі належні їй кошти безпідставно; психологічно діяли на її свідомість, вона була в шоковому стані, тому вона надала пояснення до протоколу, де провину визнала; зібрали з загальної суми грошових коштів які належали їй – 150 грн. та віднесли їх, як подарунок від ОСОБА_4; грубо до неї відносились –такі показання ОСОБА_1 спростовані судом, оскільки, як зазначила у суді ОСОБА_1, вона не зверталась зі скаргами на дії працівників УБОЗ ні до суду, ні до відповідних органів, при чому їй ніщо не перешкоджало це зробити, вона не зверталась до лікарні до невропатолога про її поганій психологічний стан 22.07.2011 року, а тому суд вважає, що ОСОБА_1 обрала таку правову позицію, щоб уникнути відповідальність за вчинені корупційні діяння.

Заслухавши ОСОБА_1, ОСОБА_4, думку прокурора, який підтримав підстави, викладені в протоколі та зазначив про наявність в діях ОСОБА_1 ознак корупційних діянь, оцінивши докази у їх

сукупності, приходжу до висновку, що ОСОБА_1 скоїла адміністративні правопорушення, які передбачені ч. 1 ст. 172–2, ч. 1 ст. 172–5 КУпАП –порушення особою встановлених законом обмежень щодо використання службового становища, а саме: порушення особою встановлених законом обмежень щодо використання службових повноважень та пов'язаних з цим можливостей з одержанням за це неправомірної вигоди у розмірі, що не перевищує п'яти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян та порушення встановлених законом обмежень щодо одержання дарунка.

У відповідності до ст.ст. 34,35 КУпАП обставин, що пом'якшують або обтяжують відповідальність ОСОБА_1 – не вбачаю.

При призначенні розміру адміністративного стягнення, дотримуючись вимог ст. 33 КУпАП, враховую: конкретні обставини по справі, ступінь суспільної небезпеки правопорушеннь, а також характер вчиненого правопорушення, особу ОСОБА_1, її вік, ступінь вини, майновий стан, відсутність обставин, що пом'якшують та обтяжують її відповідальність, позитивну характеристику з місця роботи (а. с. 60), приймаючи до уваги думку прокурора, вважаю за необхідне застосувати адміністративне стягнення у вигляді штрафу: по ч. 1 ст. 172–2 КУпАП в розмірі 86 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян з конфіскацією незаконно одержаної неправомірної вигоди матеріального характеру в сумі 47 грн. 45 коп., по ч. 1 ст. 172–5 КУпАП – в розмірі 43 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян з конфіскацією дарунка в розмірі 70 грн., зі застуванням ст. 36 КУпАП, оскільки саме такий розмір адміністративного стягнення буде найбільш доцільним та достатнім для запобігання вчинення нею у подальшому правопорушень.

Під час складення протоколу про адміністративне порушення та зібрання відповідного матеріалу до нього, у ОСОБА_1 були вилучені кошти в розмірі 150 грн. (а. с. 65), які знаходяться на зберіганні УФОБУ ГУ МВС України в АР Крим, та 729 грн. (а. с. 68), які знаходяться на відповідальному зберіганні у ОСОБА_1 Санкціями ч. 1 ст. 172–2 та ч. 1 ст. 172–5 КУпАП передбачені додаткові адміністративні стягнення у вигляді конфіскації дарунка та незаконно одержаної неправомірної вигоди матеріального характеру, а тому суд з урахуванні положень ст. 36 КУпАП, вважає що ОСОБА_1 необхідно залишити належні їй 729 грн., 117 грн. 45 грн. (зі 150 які знаходяться на зберіганні УФОБУ ГУ МВС України в АР Крим) –

конфіскувати. Крім того, суд вважає, що14 гривень 46 копійок та 18 гривень 09 копійок (зі 150 грн. що знаходяться на зберіганні УФОБУ ГУ МВС України в АР Крим) за видачу ветеринарного свідоцтва та за передзабійний огляд тварини необхідно повернути ОСОБА_10, оскільки передзабійний огляд не здійснювався і свідоцтво містіть недостовірні данні.

Оригінал ветеринарного свідоцтва на ім'я ОСОБА_3. НОМЕР_1 (а. с. 14) –залишити при справі.

На підставі викладеного, керуючись п. 1 ч. 1 ст. 8 Закону України «Про засади запобігання і протидії корупції», ч. 1 ст. 172–2, ч. 1 ст. 172–5, 9, 33–35, 36, 221, 268, 283–285, 294 КУпАП України,

ПОСТАНОВИВ:

визнати винною у вчиненні адміністративного корупційного правопорушення та притягнути ОСОБА_1 до адміністративної відповідальності за ч. 1 ст. 172–2, ч. 1 ст. 172–5 КУпАП.

Накласти на ОСОБА_1 адміністративне стягнення:

за ч. 1 ст. 172–2 КУпАП у вигляді штрафу в розмірі 1462 грн. з конфіскацією незаконно одержаної неправомірної вигоди матеріального характеру в сумі 47 грн. 45 коп.;

за ч. 1 ст. 172–5 КУпАП – у вигляді штрафу в розмірі 731 грн. с конфіскацією дарунка в розмірі 70 грн.

Відповідно до ст. 36 КУпАП остаточно накласти на ОСОБА_1 адміністративне стягнення у вигляді штрафу в розмірі 1462 грн. з конфіскацією незаконно одержаної неправомірної вигоди матеріального характеру в сумі 47 грн. 45 коп. та конфіскацією дарунка в розмірі 70 грн.

Грошові кошти в сумі 729 грн., які знаходяться у ОСОБА_1 на відповідальному зберіганні – вважати переданими за належністю ОСОБА_1

Грошові кошти, в сумі 32,5 грн. (зі 150 грн. що знаходяться на зберіганні УФОБУ ГУ МВС України в АР Крим) –передати за належністю ОСОБА_4

Оригінал ветеринарного свідоцтва на ім'я ОСОБА_3. НОМЕР_1 –залишити при справі.

Друга справа стосується притягнення до відповідальності особи, яка надала неправомірну вигоду посадовій особі. Фактично, друга справа є логічним продовженням попередньої справи.

Справа *№ 3–801/11*

П О С Т А Н О В А[8]
ІМЕНЕМ УКРАЇНИ

09 серпня 2011 року м. Білогірськ

Білогірський районний суд Автономної Республіки Крим у складі:
головуючого – судді Борісенко Є. В.,
при секретарі – Самбурській Н. О.,
за участю:
прокурора – Балема О. М.,
особи, що притягується до відповідальності – ОСОБА_1.,

розглянувши матеріали, які надійшли від УБОЗ ГУ МВС України в АР Крим про притягнення до адміністративної відповідальності

ОСОБА_1, ІНФОРМАЦІЯ_1, уродженця м. Янгієр Сирдар'їнської області, громадянина України, **непрацюючого,** одруженого, маючого на утриманні неповнолітню дитину, ІНФОРМАЦІЯ_3, проживаючого за адресою: АДРЕСА_1

за вчинення адміністративного правопорушення, передбаченого ч. 1 ст. 172–3 КпАП України,

В С Т А Н О В И В:

ОСОБА_1, являючись фізичною особою, суб'єктом відповідальності за корупційні правопорушення згідно п. 4 ч. 1 ст. 4 Закону України «Про засади запобігання і протидії корупції», 22.07.2011 року **надав** ОСОБА_2, працюючої на посаді завідуючої Цвіточненської дільничної лікарні Білогірської районної державної лікарні ветеринарної медицини, у зв'язку з затвердженням нею позитивного висновку про ветеринарну експертизу (ветеринарного свідоцтва) про відповідність м'яса баранини вимогам ветеринарного законодавства та видачу йому ветеринарного свідоцтва Ф № 2 серії АРД-00 № 976483 на ім'я ОСОБА_3 у тому, що пред'явлене для огляду м'ясо баранини у кількості 1 туша загальною вагою 22 кг походженням із с. Цвіточне є благополучне щодо заразних хвороб тварин, досліджена на сибірку та направляється за межі району до м. Ялта, грошові кошти в сумі 150 гривень, у тому числі без законних на те підстав у сумі 70 гривень у вигляді дарунка, які ОСОБА_2 прийняла. На підставі вказаного ветеринарного свідоцтва ОСОБА_1, згідно ст. 32 Закону України «Про ветеринарну

[8] Єдиний державний реєстр судових рішень: доступ до документу http://reyestr.court.gov.ua/Review/17646090

медицину», безпідставно отримав право перевозити м'ясо баранини за межі Білогірського району до м. Ялта.

При розгляді справи у суді ОСОБА_1 свою провину у скоєнні адміністративного правопорушення визнав, щире розкаявся у вчиненому, пояснивши, що дійсно передав ОСОБА_2 гроші у сумі 150 гривень, у тому числі 80 гривень за видачу ветеринарного свідоцтва та 70 гривень у вигляді дарунка за прийняття позитивного рішення про видачу ветеринарного свідоцтва, які ОСОБА_2 отримала. ОСОБА_1 розумів, що надавав гроші у якості подяки та надавати їх не був зобов'язаний. Ветеринарне свідоцтво за його проханням було оформлено на інше ім'я, так ОСОБА_2 не встановлювала особу, не запитувала про наявность документів які посвідчують особу оформлення свідоцтва здійснила на ОСОБА_4. В судовому засіданні просив при визначенні адміністративного стягнення урахувати, що він не працює, що у нього на утриманні є малолітня дитина.

Окрім особистого визнання своєї провини, вина ОСОБА_1. підтверджується сукупністю відомостей адміністративного матеріалу, а саме: протоколом про вчинення адміністративного корупційного правопорушення від 27.07.2011 року який складено з додержанням вимог КУпАП в присутності свідків: ОСОБА_5, ОСОБА_6, ОСОБА_7 (а. с. 1–4); копією протоколу огляду від 22.07.11 року з фото таблицею (а. с. 5–9); копією ветеринарного свідоцтва на ім'я ОСОБА_4 (а. с. 10); копією корінця ветеринарного свідоцтва на ім'я ОСОБА_4 (а. с. 11); копією прейскуранту на оформлення та видачу ветеринарних документів (а. с. 14); копією протоколу огляду журналу прибуткових касових ордерів від 22.07.11 року (а. с. 16–20); письмовими поясненнями ОСОБА_2 (а. с. 21–23); ОСОБА_1. (а. с. 24); ОСОБА_5 (а. с. 25); ОСОБА_6 (а. с. 26), ОСОБА_7 (а. с. 27), ОСОБА_8 (а. с. 28–30), копією наказу Білогірської райветстанції від 13.02.1984 р. про призначення ОСОБА_9 ветлікарем Цвіточненської дільничної ветлікарні (а. с. 33), копіями посадової інструкції завідуючого дільничної ветлікарні та положенням про Білогірську районну державну лікарню ветеринарної медицини (а. с. 34–40), постановою № 2 від 25.07.11 року про відмову в порушенні кримінальної справи відносно ОСОБА_1. (а. с. 59–61).

Таким чином, суд встановив, що ОСОБА_1, являючись фізичною особою, є суб'єктом відповідальності за корупційні правопорушення згідно п. 4 ч. 1 ст. 4 Закону України «Про засади запобігання і протидії корупції».

Також суд встановив, що протокол був складенні оперуповноваженим ОВС УБОЗ ГУМВС України в АР Крим, тобто уповноваженої особою, відповідно до вимог ч. 5 ст. 5 Закону України «Про засади запобігання і протидії корупції», матеріал який був зібраний під час складення протоколу про вчинення адміністративного корупційного правопорушення відповідає вимогам чинного законодавства України, та суду не були надані рішення суду про визнання дій працівників УБОЗ під час збирання матеріалу – неправомірними.

Зі змісту пояснень ОСОБА_10, які він надав суду, вбачається, що йому відомо про те що, згідно вимог Закону України «Про ветеринарну медицину»ОСОБА_2 має право на видачу ветеринарних свідоцтв, відсутність документального підтвердження ветеринарно-санітарного стану об'єктів є підставою для відмови у видачі ветеринарних документів, а оскільки в нього не було документів які відповідають чинному законодавству він, сплатив ОСОБА_2 гроші та безпідставно отримав право перевозити м'ясо баранини за межі Білогірського району до м. Ялта, при цьому усвідомлював, що його дії поза рамок діючого законодавства та робив це навмисно щоб не скоротити свій час.

Заслухавши ОСОБА_1., думку прокурора, який підтримав підстави, викладені в протоколі та зазначив про наявність в діях ОСОБА_1. ознак корупційних діянь, оцінивши докази у їх сукупності, приходжу до висновку, що ОСОБА_1 скоїв адміністративне правопорушення, яке передбачене ч. 1 ст. 172–3 КУпАП –надання службовій особі неправомірної вигоди безпосередньо у розмірі, що не перевищує п'яти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

У відповідності до ст. 34 КУпАП обставиною, що пом'якшує відповідальність ОСОБА_1., є його щире каяття, наявність на його утриманні неповнолітній дитини.

У відповідності до ст. 35 КУпАП обставин, що обтяжують його відповідальність – не вбачаю.

При призначенні розміру адміністративного стягнення, дотримуючись вимог ст. 33 КУпАП, враховую: конкретні обставини по справі, ступінь суспільної небезпеки правопорушення, а також характер вчиненого правопорушення, особу ОСОБА_1., його вік, ступінь вини, майновий стан, що він не працює, має на утриманні малолітнього сина –ОСОБА_11, ІНФОРМАЦІЯ_3, щире каяття, відсутність обставин, що обтяжують його відповідальність, при-

ймаючи до уваги думку прокурора про накладення мінімального розміру штрафу, вважаю за необхідне застосувати адміністративне стягнення у вигляді мінімального штрафу в розмірі п'ятдесяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, оскільки саме такий вид адміністративного стягнення буде найбільш доцільним та достатнім для запобігання вчинення ним у подальшому правопорушень, та що передбачено санкцією ч. 1 ст. 172–3 КУпАП.

На підставі викладеного, керуючись п. 1 ч. 1 ст. 8, ст. 21 Закону України «Про засади запобігання і протидії корупції», ч. 1 ст. 172–3, 9, 33–35, 221, 268, 283–285, 294 КУпАП України,

ПОСТАНОВИВ:

Притягнути ОСОБА_1 до адміністративної відповідальності за ст. 172–3 КУпАП та визнати винним у вчиненні адміністративного корупційного правопорушення.

Накласти на ОСОБА_1 адміністративне стягнення у вигляді штрафу у розмірі 850 (вісімсот п'ятдесят) гривень.

В двох наведених справах до адміністративної відповідальності притягнуто двох осіб, одна із яких – працюючи на посаді завідуючої Цвіточненської дільничної лікарні Білогірської районної державної лікарні ветеринарної медицини видала громадянину ветеринарне свідоцтво. В іншій справі саме цей громадянин був притягнений до адміністративної відповідальності за надання неправомірної вигоди завідуючій Цвіточненської дільничної лікарні Білогірської районної державної лікарні ветеринарної медицини з метою отримати ветеринарне посвідчення.

Такі ознаки об'єктивної сторони, як час, місце і спосіб надання чи пропозиції неправомірної вигоди не впливає на кваліфікацію.

В пункті 4 частини першої статті 4 Закону України «Про засади запобігання і протидії корупції в Україні» зазначено, що суб'єктами адміністративного корупційного правопорушення передбаченого статтею 172–3 можуть бути посадові особи юридичних осіб, фізичні особи – у разі одержання від них особами, зазначеними у пунктах 1, 2 частини першої статті 4, або за участю цих осіб іншими особами неправомірної вигоди.

В той же час у примітці до статті 172–3 КУпАП зазначено, що під службовою особою у цій статті слід розуміти особу, визначену у пунктах 1–3 частини першої статті 4 Закону України «Про засади запобігання і протидії корупції в Україні».

Можна зробити висновок, що стаття 172–3 КУпАП передбачає адміністративну відповідальність за надання неправомірної вигоди службовим особам, зазначеним у пункті 3 частини першої статті 4 Закону України «Про засади запобігання і протидії корупції в Україні». Такими є особи, які постійно або тимчасово обіймають посади, пов'язані з виконанням організаційно-розпорядчих чи адміністративно-господарських обов'язків, або особи, спеціально уповноважені на виконання таких обов'язків у юридичних особах приватного права незалежно від організаційно-правової форми, відповідно до закону. Але, в такому разі, особа, яка надає неправомірну вигоду, не вважається суб'єктом відповідальності за корупційні правопорушення відповідно до пункту 4 частини першої статті 4 Закону України «Про засади запобігання і протидії корупції в Україні».

Суб'єктивна сторона цього адміністративного корупційного правопорушення характеризується такими ознаками.

Загальною вимогою до всіх корупційних правопорушень є наявність спеціальної мети. При кваліфікації протиправного діяння за ст. 172–3 КУпАП необхідно враховувати особливу ознаку корупції для цього виду суб'єктів. Метою цього правопорушення є намагання схилити посадову особу до протиправного використання наданих їй службових повноважень та пов'язаних із цим можливостей.

Адміністративне корупційне правопорушення, передбачене статтею 172–3 КУпАП необхідно розмежовувати із злочинами, відповідальність за які встановлено статтями 368–3 КК України (Комерційний підкуп службової особи юридичної особи приватного права незалежно від організаційно-правової форми), 368–4 КК України (Підкуп особи, яка надає публічні послуги), 369 КК України (Пропозиція або давання хабара)

Вчинення правопорушення, передбаченого частиною першою цієї статті тягне за собою накладення штрафу від п'ятдесяти до ста п'ятдесяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян. Вчинення правопорушення, передбаченого частиною другою цієї статті, тягне за собою накладення штрафу від ста до п'ятисот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян. Застосування конфіскації санкцією цієї статті не передбачено.

Стаття 172–4. Порушення обмежень щодо сумісництва та суміщення з іншими видами діяльності

Порушення особою встановлених законом обмежень щодо зайняття підприємницькою чи іншою оплачуваною діяльністю (крім викладацької, наукової та творчої діяльності, медичної та суддівської практики, інструкторської практики із спорту) –

тягне за собою накладення штрафу від п'ятдесяти до ста двадцяти п'яти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян з конфіскацією отриманого доходу від підприємницької діяльності чи винагороди від роботи за сумісництвом.

Порушення особою встановлених законом обмежень щодо входження до складу органу управління чи наглядової ради підприємства або організації, що має на меті одержання прибутку (крім випадків, коли особа здійснює функції з управління акціями (частками, паями), що належать державі, та представляє інтереси держави в раді товариства (спостережній раді), ревізійній комісії господарського товариства), –

тягне за собою накладення штрафу від ста до двохсот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян з конфіскацією отриманого доходу від такої діяльності.

Примітка. Суб'єктом правопорушень у цій статті є особи, зазначені у пункті 1 частини першої статті 4 Закону України «Про засади запобігання і протидії корупції», за винятком депутатів Верховної Ради Автономної Республіки Крим, депутатів місцевих рад (крім тих, які здійснюють свої повноваження у відповідній раді на постійній основі), членів Вищої ради юстиції (крім тих, які працюють у Вищій раді юстиції на постійній основі), народних засідателів і присяжних.

Зазначена стаття передбачає відповідальність за порушення обмежень щодо сумісництва та суміщення з іншими видами діяльності, які визначені статтею 7 Закону України «Про засади запобігання і протидії корупції», в якій зазначено, що особам забороняється:

1) займатися іншою оплачуваною або підприємницькою діяльністю (крім викладацької, наукової і творчої діяльності, медичної практики, інструкторської та суддівської практики із спорту), якщо інше не передбачено Конституцією або законами України;

2) входити до складу органу управління чи наглядової ради підприємства або організації, що має на меті одержання прибутку (крім випадків, коли особи здійснюють функції з управління акціями (частками, паями), що належать державі чи територіальній громаді, та представляють інтереси держави чи територіальної громади в раді товариства (спостережній раді), ревізійній комісії господарського товариства), якщо інше не передбачено Конституцією або законами України.

Ця норма Кодексу не поширюється на випадки, коли Конституцією і законами України для окремих посад встановлено спеціальні обмеження щодо сумісництва та суміщення з іншими видами діяльності, додержання яких забезпечується за спеціальними процедурами.

Дія цієї статті не поширюється на депутатів Верховної Ради Автономної Республіки Крим, депутатів місцевих рад (крім тих, які здійснюють свої повноваження у відповідній раді на постійній основі), членів Вищої ради юстиції (крім тих, які працюють у Вищій раді юстиції на постійній основі), народних засідателів і присяжних.

Об'єктом правопорушення передбаченого статтею 172–4 є суспільні відносини, пов'язані із забороною отримання особами, уповноваженими на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, інших доходів, не пов'язаних зі здійсненням їх владних повноважень.

Предметом даного правопорушення виступають *доход* від забороненої діяльності (загальна сума доходу від усіх видів забороненої діяльності, отриманого в грошовій, матеріальній або нематеріальній формах як на території України, її континентальному шельфі у виключній морській економічній зоні, так і за їх межами) чи *винагорода* від роботи за сумісництвом (будь-яка одноразова, періодична або щомісячна матеріальна (грошова чи натуральна) виплата).

З **об'єктивної сторони** ці правопорушення характеризуються активними протиправними *діями*, а саме:

1) зайняттям іншою оплачуваною або підприємницькою діяльністю (частина перша).

У відповідності до ст. 42 Господарського кодексу України підприємництво – це самостійна, ініціативна, систематична, на власний ризик господарська діяльність, що здійснюється суб'єктами

господарювання (підприємцями) з метою досягнення економічних і соціальних результатів та одержання прибутку.

Під зайняттям іншою оплачуваною або підприємницькою діяльністю слід розуміти виконання посадовою особою, крім основної, ще й іншої оплачуваної роботи незалежно від укладення трудового договору. Такі особи можуть займатися викладацькою, науковою та творчою діяльністю, медичною та суддівською практикою, інструкторською практикою із спорту.

Викладацька діяльність – це процес надання знань, формування вмінь і навичок з різних напрямів освіти, розвитку інтелектуальних і творчих здібностей, фізичних якостей відповідно до задатків та запитів особи – учнів, студентів, курсантів, слухачів, стажистів, клінічних ординаторів, аспірантів, ад'юнктів, докторантів тощо; діяльність по отриманню ними професії, підвищенню їх виробничої кваліфікації, забезпечення фундаментальної наукової, загальнокультурної, спеціальної практичної підготовки і перепідготовки.

Наукова діяльність – інтелектуальна творча діяльність, спрямована на одержання і використання нових знань. Основними її формами є фундаментальні та прикладні наукові дослідження.

Творча діяльність – це індивідуальна чи колективна творчість професійних творчих працівників, результатом якої є твір чи його інтерпретація, що мають культурно-мистецьку цінність.

Медична практика – це діяльність, пов'язана з комплексом спеціальних заходів, спрямованих на сприяння поліпшення здоров'я, підвищення санітарної культури, запобігання захворюванням та інвалідності, на діагностику, допомогу особам з гострим і хронічними захворюваннями й реабілітацію хворих та інвалідів, що здійснюється особами, які мають спеціальну освіту.

Хоча в розглядуваній статті КУпАП зазначений такий вид діяльності як суддівська практика, під нею, з урахуванням положення статті 7 Закону України «Про засади запобігання і протидії корупції», розуміється суддівська практика зі спорту. Судді по спорту перебувають на обліку в органах управління фізичною культурою і спортом, а суддівство змагань відмічається в заліковій картці, яка ведеться колегією суддів за місцем обліку судді.

Інструкторська робота зі спорту полягає у проведенні фізкультурно-оздоровчої і спортивної роботи, навчально-тренувальної роботи у фізкультурно-оздоровчих групах і спортивних секціях тощо.

2) Входженням до складу органу управління чи наглядової ради підприємства або організації, що має на меті одержання прибутку (частина друга). Для кваліфікації діяння по цій частині важливим є встановлення того, що: а) суб'єкт входить до складу саме органу управління або наглядової ради підприємства чи організації; б) це підприємство чи організація створені з метою одержання прибутку (зокрема, здійснює підприємницьку діяльність); в) суб'єкт не здійснює функції з управління акціями (частками, паями), що належать державі, та не представляє інтереси держави в раді товариства (спостережній раді) або ревізійній комісії господарського товариства.

Участь у складі правління чи інших виконавчих органів підприємств і організацій, які не здійснюють підприємницьку діяльність, не дає підстав для визнання діяльності особи, уповноваженої на виконання функцій держави або органів місцевого самоврядування, корупційним правопорушенням, так само як входження особи до складу редакційних колегій періодичних видань (газет, журналів), різного роду журі, консиліумів, навіть за умови одержання нею винагороди за виконану роботу, оскільки зазначені органи створюються з метою розвитку науки, культури, мистецтва, вдосконалення медичної практики.

Склад правопорушення є матеріальним і вважається закінченим з моменту отримання доходу від діяльності чи винагороди від роботи за сумісництвом. В той же час, для закінчення деяких з перелічених вище діянь достатньо вчинення лише дій, передбачених статтею (формальний склад), наприклад, сам факт входження особи до складу органу управління чи наглядової ради підприємства або організації, що має на меті одержання прибутку, є закінченим правопорушенням. Так, 03 листопада 2011 року суддя Печерського районного суду м. Києва, розглянувши матеріали (Справа № 3–5891/11), що надійшли з Генеральної прокуратури України про притягнення до адміністративної відповідальності заступника начальника відділу організації реєстрації, надання матеріального забезпечення та розгляду звернень громадян управління надання соціальних послуг Державного центру зайнятості Міністерства соціальної політики України, встановив, що вказана посадова особа, будучи державним службовцем 7 рангу та обіймаючи вищевказану посаду, також входить до складу засновників Товариства з обмеженою відповідальністю «Дорожньо-будівельне управління № 41»

та володіє його часткою у розмірі 2 538,25 грн. та отримує з цього дивіденди, тим самим, порушуючи вимоги п. 2 ч. 1 ст. 7 Закону України «Про засади запобігання і протидії корупції».

Вина особи підтверджується матеріалами справи. Застосування конфіскації суддя вважав недоцільним, оскільки з моменту вступу в законну силу Закону України «Про запобігання та протидії корупції» особа доходу, який підлягав би конфіскації за санкцією ст. 172–4 ч. 2 КУпАП, від участі в товаристві не отримувала.

Враховуючи викладене, суддя постановив: визнати особу винною у вчиненні адміністративного правопорушення, передбаченого ч. 2 ст. 172–4 Кодексу України про адміністративні правопорушення України та застосувати до неї адміністративне стягнення у вигляді штрафу в розмірі ста неоподаткованих мінімумів доходів громадян, що становить 1700 гривень.

Суб'єктами правопорушення є особи, уповноважені на виконання функцій держави або органів місцевого самоврядування, за винятком депутатів Верховної Ради АРК Крим, депутатів місцевих рад (крім тих, які здійснюють свої повноваження у відповідній раді на постійній основі), членів Вищої ради юстиції (крім тих, які працюють у Вищій раді юстиції на постійній основі), народних засідателів і присяжних.

Із **суб'єктивної сторони** правопорушення характеризується умисною формою вини та прагненням отримати прибуток або винагороду за здійснення заборонених законом для суб'єктів владних повноважень видів діяльності.

Стаття 172–5. Порушення встановлених законом обмежень щодо одержання дарунка (пожертви)

Порушення встановлених законом обмежень щодо одержання дарунка (пожертви) –

тягне за собою накладення штрафу від двадцяти п'яти до п'ятдесяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян з конфіскацією такого дарунка (пожертви).

Порушення встановленої законом заборони щодо одержання дарунка (пожертви) –

тягне за собою накладення штрафу від п'ятдесяти до ста неоподатковуваних мінімумів доходів громадян з конфіскацією такого дарунка (пожертви).

Примітка. Суб'єктом правопорушень у цій статті є особи, зазначені у пункті 1, підпунктах «а», «б» пункту 2 частини першої статті 4 Закону України «Про засади запобігання і протидії корупції».

Унормування порядку отримання подарунків є одним із найважливіших запобіжних заходів у сфері попередження умов виникнення корупційних ризиків діяльності осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, оскільки дозволяє врегулювати конфлікт інтересів, а саме, суперечності між приватними інтересами публічного службовця та його службовими обов'язками, наявність яких може вплинути на об'єктивність та неупередженість прийняття рішень, а також на вчинення чи невчинення дій в процесі його службової діяльності.

Зазначена стаття передбачає відповідальність за порушення встановлених законом заборон та обмежень щодо одержання дарунка (пожертви). Норми цієї статті мають бланкетний (відсильний) характер і деталізуються в статті 8 Закону України «Про засади запобігання і протидії корупції», в якій мова йде про те, що суб'єктам владних повноважень *забороняється* безпосередньо або через інших осіб одержувати дарунки (пожертви) від юридичних або фізичних осіб:

а) за рішення, дії чи бездіяльність в інтересах дарувальника, що приймаються, вчиняються як безпосередньо такою особою, так і за її сприяння іншими посадовими особами та органами;

б) якщо особа, яка дарує (здійснює) дарунок (пожертву), перебуває в підпорядкуванні такої особи.

Статтею 172–5 також передбачена відповідальність за порушення встановлених законом *обмежень* щодо одержання дарунка (пожертви). В даному випадку мова йде про те, що суб'єкти владних повноважень можуть приймати дарунки, які відповідають загальновизнаним уявленням про гостинність, та пожертви, якщо вартість таких дарунків (пожертв) не перевищує 50 відсотків мінімальної заробітної плати, встановленої на день прийняття дарунка (пожертви), одноразово, а сукупна вартість таких дарунків (пожертв), отриманих з одного джерела протягом року, – однієї мінімальної заробітної плати, встановленої на 1 січня поточного року.

Передбачене цією частиною обмеження щодо вартості дарунків (пожертв) не поширюється на дарунки (пожертви), які:

а) даруються (здійснюються) близькими особами;

б) одержуються як загальнодоступні знижки на товари, послуги, загальнодоступні виграші, призи, премії, бонуси.

Близькими особами закон визначає подружжя, дітей, батьків, рідних братів і сестер, діда, бабу, онуків, усиновлювачів, усиновлених, а також інших осіб за умови їх постійного проживання разом із суб'єктом відповідальності за корупційні правопорушення.

Крім цього, дарунки, одержані зазначеними вище особами як подарунки державі, Автономній Республіці Крим, територіальній громаді, державним або комунальним установам чи організаціям, є відповідно державною або комунальною власністю і передаються органу, установі чи організації у порядку, визначеному Кабінетом Міністрів України.

Об'єктом даного адміністративного правопорушення виступають суспільні відносини щодо дотримання встановленого порядку одержання дарунка (пожертви) суб'єктами владних повноважень та їх декларування.

Предметом правопорушення виступають дарунок (пожертва).

З **об'єктивної сторони** правопорушення характеризується діянням у формі дії, яка виражається у порушенні особами, уповноваженими на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, вимог закону щодо заборони або обмежень щодо одержання дарунка (пожертви).

До дарунків, які дозволяється приймати публічним службовцям, можуть бути віднесені і ділові дарунки (сувеніри) і прояви гостинності (запрошення на каву або вечерю) у скромних масштабах, які широко використовуються для налагодження добрих ділових відношень і зміцнення робочих стосунків, але за умови що такі подарунки та прояви гостинності не будуть постійними, не впливатимуть на прийняття публічними службовцями рішень або не створюватимуть враження, що це може впливати на їхні рішення.

Склад правопорушення є матеріальним. Такі факультативні ознаки об'єктивної сторони як час, місце, способи та засоби його вчинення на кваліфікацію не впливають.

Суб'єктами правопорушення є особи, уповноважені на виконання функцій держави або органів місцевого самоврядування, а також посадові особи юридичних осіб публічного права, які одержують заробітну плату за рахунок державного чи місцевого бюджету; особи,

які не є державними службовцями, посадовими особами місцевого самоврядування, але надають публічні послуги (аудитори, нотаріуси, оцінювачі, а також експерти, арбітражні керуючі, незалежні посередники, члени трудового арбітражу, третейські судді під час виконання ними цих функцій, інші особи в установлених законом випадках);

Із **суб'єктивної сторони** правопорушення характеризується умисною формою вини та корисливою метою.

Додатково про одержання подарунків особами, уповноваженими на виконання функцій держави або місцевого самоврядування зазначено у роз'ясненні Міністерства юстиції України від 28.07.2011 року.

Стаття 172–6. Порушення вимог фінансового контролю.

Неподання або несвоєчасне подання декларації про майно, доходи, витрати і зобов'язання фінансового характеру, передбаченої Законом України «Про засади запобігання і протидії корупції», –

тягне за собою накладення штрафу від десяти до двадцяти п'яти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

Неповідомлення або несвоєчасне повідомлення про відкриття валютного рахунку в установі банку-нерезидента -

тягне за собою накладення штрафу від десяти до двадцяти п'яти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

***Примітка.* Суб'єктом правопорушень у цій статті є особи, зазначені у пункті 1, підпункті «а» пункту 2 частини першої статті 4 Закону України «Про засади запобігання і протидії корупції».**

Об'єктом цього правопорушення є встановлений порядок декларування доходів осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, та осіб, що до них прирівнюються.

Об'єктивна сторона правопорушення може виражатися у формі дії (несвоєчасне подання декларації; несвоєчасне повідомлення про відкриття валютного рахунку) та бездіяльності (неподання декларації; неповідомлення про відкриття валютного рахунку).

На кваліфікацію даного проступку впливає *час* його вчинення, який має важливе значення для визначення несвоєчасності подання або неподання декларації та повідомлення про відкриття валютного рахунку. Так, ст. 12 Закону України «Про засади запобігання і про-

тидії корупції» визначено, що посадові особи (суб'єкти даного проступку) зобов'язані щорічно до 1 квітня подавати за місцем роботи (служби) декларацію про майно, доходи, витрати і зобов'язання фінансового характеру за минулий рік за встановленою формою. Особи, які не мали можливості подати до 1 квітня за місцем роботи (служби) декларацію про майно, доходи, витрати і зобов'язання фінансового характеру за минулий рік через перебування у відпустці, у зв'язку з вагітністю та пологами або для догляду за дитиною, через тимчасову непрацездатність, перебування за межами України, під вартою, подають таку декларацію за звітний рік до 31 грудня. Особи, які не подали декларацію про майно, доходи, витрати і зобов'язання фінансового характеру за минулий рік із зазначених причин і звільняються з цього місця роботи, зобов'язані подати таку декларацію до розірвання трудового договору.

У разі відкриття особою валютного рахунка в установі банку-нерезидента вона зобов'язана в десятиденний строк письмово повідомити про це орган державної податкової служби за місцем проживання із зазначенням номера рахунка і місцезнаходження банку-нерезидента.

Суб'єкт даного правопорушення є спеціальний. Суб'єктом правопорушення, передбаченого ст. 172–6, є:

1) особи, уповноважені на виконання функцій держави або місцевого самоврядування:

а) Президент України, Голова Верховної Ради України, його Перший Заступник та заступник, Прем'єр-міністр України, Перший віце-прем'єр- міністр України, віце-прем'єр-міністри України, міністри, інші керівники центральних органів виконавчої влади, які не входять до складу Кабінету Міністрів України, та їх заступники, Голова Служби безпеки України, Генеральний прокурор України, Голова Національного банку України, Голова Рахункової палати, Уповноважений верховної Ради України з прав людини, Голова Верховної Ради Автономної Республіки Крим, Голова Ради міністрів Автономної Республіки Крим;

б) народні депутати України, депутати Верховної Ради Автономної Республіки Крим, депутати місцевих рад;

в) державні службовці, посадові особи місцевого самоврядування;

г) військові посадові особи Збройних Сил України та інших, утворених відповідно до законів, військових формувань;

ґ) судді Конституційного Суду України, інші професійні судді, Голова, члени, дисциплінарні інспектори Вищої кваліфікаційної комісії суддів України, службові особи секретаріату цієї Комісії, Голова, заступник Голови, секретарі секцій Вищої ради юстиції, а також інші члени Вищої ради юстиції, народні засідателі і присяжні (під час виконання ними цих функцій);

д) особи рядового і начальницького складу органів внутрішніх справ, державної кримінально-виконавчої служби, органів та підрозділів цивільного захисту, Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України, особи начальницького складу податкової міліції;

е) посадові та службові особи органів прокуратури, Служби безпеки України, дипломатичної служби, митної служби, державної податкової служби;

є) члени Центральної виборчої комісії;

ж) посадові та службові особи інших органів державної влади.

2) особи, які для цілей Закону «Про засади запобігання та протидії корупції» прирівнюються до осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування: посадові особи юридичних осіб публічного права, які не зазначені в пункті 1 частини першої цієї статті, але одержують заробітну плату за рахунок державного чи місцевого бюджету.

Суб'єктивна сторона правопорушення характеризується наявністю вини як у формі прямого або непрямого умислу. Згідно з прямою вказівкою закону (ст. 1 Закону «Про засади запобігання і протидії корупції») корупційним правопорушенням є тільки умисне діяння. Тому, якщо діяння, передбачені ст. 172–6 КУпАП, вчинені через необережність, то відповідальність особи за цією статтею настати не може.

Правопорушення, передбачене ч. 2 ст. 172–6 КУпАП, слід відмежовувати від злочину, передбаченого ст. 208 КК України: незаконне відкриття за межами України валютного рахунку означає його відкриття без дозволу Національного банку України.

Стаття 172–7. Порушення вимог щодо повідомлення про конфлікт інтересів

Неповідомлення особою безпосереднього керівника у випадках, передбачених законом, про наявність конфлікту інтересів –

тягне за собою накладення штрафу від десяти до ста п'ятдесяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

***Примітка.* 1. Суб'єктом правопорушень у цій статті є особи, зазначені у пункті 1, підпунктах «а», «б» пункту 2 частини першої статті 4 Закону України «Про засади запобігання і протидії корупції».**

2. У цій статті під конфліктом інтересів слід розуміти суперечність між особистими інтересами особи та її службовими повноваженнями, наявність яких може вплинути на об'єктивність або неупередженість прийняття рішень, а також на вчинення чи невчинення дій під час виконання наданих їй службових повноважень.

Зазначена стаття передбачає відповідальність за неповідомлення особою безпосереднього керівника у випадках, передбачених законом, про наявність конфлікту інтересів.

Суб'єктом правопорушень у цій статті є особи, зазначені у пункті 1, підпунктах «а», «б» пункту 2 частини першої статті 4 Закону України «Про засади запобігання і протидії корупції».

Це особи, які для цілей цього Закону прирівнюються до осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування: а) посадові особи юридичних осіб публічного права, які не зазначені в пункті 1 частини першої цієї статті, але одержують заробітну плату за рахунок державного чи місцевого бюджету; б) особи, які не є державними службовцями, посадовими особами місцевого самоврядування, але надають публічні послуги (аудитори, нотаріуси, оцінювачі, а також експерти, арбітражні керуючі, незалежні посередники, члени трудового арбітражу, третейські судді під час виконання ними цих функцій, інші особи в установлених законом випадках);

Об'єктом правопорушення, передбаченого статтею 172–7, є суспільні відносини щодо порушення вимог повідомлення про наявність конфлікту інтересів особою, яка є суб'єктом корупційного правопорушення.

Об'єктивна сторона правопорушення характеризується бездіяльністю. Склад правопорушення є формальним.

Під конфліктом інтересів слід розуміти суперечність між особистими інтересами особи та її службовими повноваженнями, наявність яких може вплинути на об'єктивність або неупередженість

прийняття рішень, а також на вчинення чи невчинення дій під час виконання наданих їй службових повноважень.

Відповідальність за неповідомлення особою безпосереднього керівника у випадках, передбачених законом, про наявність конфлікту інтересів настає за умови вчинення зазначених дій у зв'язку з виконанням функцій держави або місцевого самоврядування.

Стаття 14 «Урегулювання конфлікту інтересів» Закону України «Про засади запобігання і протидії корупції» передбачає, що особи, зазначені у пункті 1 та підпунктах «а», «б» пункту 2 частини першої статті 4 цього Закону, зобов'язані: 1) уживати заходів щодо недопущення будь-якої можливості виникнення конфлікту інтересів; 2) повідомляти невідкладно безпосереднього керівника про наявність конфлікту інтересів.

Закони та інші нормативно-правові акти, що визначають повноваження органів державної влади, органів місцевого самоврядування, порядок надання окремих видів державних послуг та провадження інших видів діяльності, пов'язаних із виконанням функцій держави, місцевого самоврядування, мають передбачати порядок та шляхи врегулювання конфлікту інтересів.

Так, в апеляційному суді Волинської області розглядалась у відкритому судовому засіданні, в приміщенні суду апеляційна скарга ОСОБИ_2 на постанову судді Любомльського районного суду від 12 жовтня 2011 року про притягнення ОСОБИ_2, ІНФОРМАЦІЯ_1 народження, громадянина України, жителя АДРЕСА_1, головного інспектора сектору митного оформлення № 1 відділу митного оформлення № 2 Ягодинської митниці, до адміністративної відповідальності за правопорушення, передбачене ч. I ст. 172 –7 КУпАП. Суд встановив:

Постановою судді Любомльського районного суду від 12 жовтня 2011 року, ОСОБА_2. визнано винним у вчиненні правопорушення, передбаченого ст. 172–7 КУпАП та накладено на нього адміністративне стягнення у виді штрафу в розмірі 200 гривень.

ОСОБА_2, перебуваючи на посаді головного інспектора сектору митного оформлення № 2 відділу митного оформлення № 1 митного посту Ягодин Ягодинської митниці, обіймаючи на постійній основі вказану посаду, будучи відповідно п. п. «е» п. I ч. 1 ст. 4 Закону України «Про засади запобігання та протидії корупції» особою, уповноваженою на виконання функцій держави, в порушення вимог

п. п. 1, 2 ч. 1 ст. 14 даного Закону, не вжив заходів щодо недопущення будь-якої можливості виникнення конфлікту інтересів та не повідомив безпосереднього керівника про наявність конфлікту інтересів.

В апеляційній скарзі ОСОБА_2 вказує на необґрунтованість та незаконність винесеної постанови. Вважає, що із-за відсутності безпосереднього підпорядкування між ним та його дружиною, в нього не виникало жодних зобов'язань щодо повідомлення керівника про наявний конфлікт інтересів з причини його відсутності.

Просить скасувати постанову суду, а провадження у справі закрити у зв'язку з відсутністю в його діях події і складу адміністративного правопорушення.

Перевіривши доводи апеляційної скарги, матеріали адміністративної справи, заслухавши думку ОСОБА_2, його адвоката на підтримання апеляційної скарги, прокурора, який просив в її задоволенні відмовити, суду прийти до висновку, що апеляційна скарга задоволенню не підлягає з наступних підстав.

Висновок суду про наявність в діях ОСОБА_2 складу адміністративного правопорушення, передбаченого ст. 172–7 КУпАП, підтверджується перевіреними і дослідженими в судовому засіданні доказами, яким суд дав відповідну оцінку.

Відповідальність за ст. 172–7 КпАП України передбачена в разі неповідомлення особою безпосереднього керівника у випадках, передбачених законом, про наявність конфлікту інтересів.

У цій статті під конфліктом інтересів слід розуміти суперечність між особистими інтересами особи та її службовими повноваженнями, наявність яких може вплинути на об'єктивність або неупередженість прийняття рішень, а також на вчинення чи невчинення дій під час виконання наданих їй службових повноважень.

Стаття 14 Закону України «Про засади запобігання та протидії корупції» зобов'язує особу уживати заходів недопущення будь-якої можливості виникнення конфлікту інтересів.

Суд першої інстанції правильно встановив наявність конфлікту інтересів між ОСОБА_2 і його дружиною ОСОБА_5, оскільки перший наділений правом у прийнятті або відмови в прийнятті вантажної митної декларації у випадках, передбачених законом, від митного брокера, в тому числі від брокерів «ТзОВ БК», де працює його дружина, тобто він може своїми діями вплинути на об'єктивність або неупередженість прийняття рішень.

Сам факт неповідомлення безпосереднього керівника про наявність конфлікту інтересів ОСОБА_2 не заперечує, мотивуючи його відсутністю.

Доводи апелянта про відсутність між ним та його дружиною у трудових відносинах безпосереднього підпорядкування, як наслідок відсутності конфлікту інтересів визнані непереконливими, оскільки ст. 416 МК України, яка є спеціальною нормою, передбачає обмеження в роботі, яка пов'язана із здійсненням контролю за роботою близьких родичів.

Постанова суду першої інстанції визнано законною та винесеною відповідно до вимог чинного законодавства.

Враховуючи вищенаведене, керуючись ст. 294 КУпАП, – суд постановив: Апеляційну скаргу ОСОБИ_2 залишити без задоволення, а постанову судді Любомльського районного суду від 12 жовтня 2011 року щодо нього – без зміни.

Час і місце вчинення не впливають на кваліфікацію діяння. Законодавець не вказує на спосіб вчинення протиправного діяння.

Суб'єктом адміністративного корупційного правопорушення у статі 172–7 КУпАП є особи, зазначені у пункті 1, підпунктах «а», «б» пункту 2 частини першої статті 4 Закону України «Про засади запобігання і протидії корупції». Такими особами, які для цілей цього Закону прирівнюються до осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, є: а) посадові особи юридичних осіб публічного права, які не зазначені в пункті 1 частини першої цієї статті, але одержують заробітну плату за рахунок державного чи місцевого бюджету; б) особи, які не є державними службовцями, посадовими особами місцевого самоврядування, але надають публічні послуги (аудитори, нотаріуси, оцінювачі, а також експерти, арбітражні керуючі, незалежні посередники, члени трудового арбітражу, третейські судді під час виконання ними цих функцій, інші особи в установлених законом випадках);

Суб'єктивна сторона правопорушення характеризується умисною формою вини.

Загальною вимогою до всіх корупційних правопорушень є наявність спеціальної мети. Ознакою корупції є використання особою, який є суб'єктом правопорушення, суперечностей між особистими інтересами особи та її службовими повноваженнями, наявність яких може вплинути на об'єктивність або неупередженість при-

йняття рішень, а також на вчинення чи невчинення дій під час виконання наданих їй службових повноважень.

Стаття 172–8. Незаконне використання інформації, що стала відома особі у зв'язку з виконанням службових повноважень

Незаконне розголошення або використання в інший спосіб особою у своїх інтересах інформації, яка стала їй відома у зв'язку з виконанням службових повноважень, –

тягне за собою накладення штрафу від п'ятдесяти до ста неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

Примітка. **Суб'єктом правопорушень у цій статті є особи, зазначені у пункті 1 частини першої статті 4 Закону України «Про засади запобігання і протидії корупції»**

Об'єктом цього правопорушення є суспільні відносини у сфері порядку управління.

Предметом правопорушення є інформація, яка стала відома посадовій особі у зв'язку з виконанням службових повноважень.

Інформація, відповідно до ст.. 1 Закону України «Про інформацію» – це будь-які відомості та/або дані, які можуть бути збережені на матеріальних носіях або відображені в електронному вигляді.

Об'єктивна сторона правопорушення може виражатися у формі діяльності, яка може бути здійснена у таких способах: 1) незаконне розголошення інформації; 2) незаконне використання інформації 3) в інший спосіб.

Суб'єкт даного правопорушення – спеціальний. Ним виступають особи, уповноважені на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, а саме:

а) Президент України, Голова Верховної Ради України, його Перший Заступник та заступник, Прем'єр-міністр України, Перший віце-прем'єр- міністр України, віце-прем'єр-міністри України, міністри, інші керівники центральних органів виконавчої влади, які не входять до складу Кабінету Міністрів України, та їх заступники, Голова Служби безпеки України, Генеральний прокурор України, Голова Національного банку України, Голова Рахункової палати, Уповноважений Верховної Ради України з прав людини, Голова Верховної Ради Автономної Республіки Крим, Голова Ради міністрів Автономної Республіки Крим;

б) народні депутати України, депутати Верховної Ради Автономної Республіки Крим, депутати місцевих рад;

в) державні службовці, посадові особи місцевого самоврядування;

г) військові посадові особи Збройних Сил України та інших, утворених відповідно до законів, військових формувань;

ґ) судді Конституційного Суду України, інші професійні судді, Голова, члени, дисциплінарні інспектори Вищої кваліфікаційної комісії суддів України, службові особи секретаріату цієї Комісії, Голова, заступник Голови, секретарі секцій Вищої ради юстиції, а також інші члени Вищої ради юстиції, народні засідателі і присяжні (під час виконання ними цих функцій);

д) особи рядового і начальницького складу органів внутрішніх справ, державної кримінально-виконавчої служби, органів та підрозділів цивільного захисту, Державної служби спеціапьного зв'язку та захисту інформації України, особи начальницького складу податкової міліції;

е) посадові та службові особи органів прокуратури, Служби безпеки України, дипломатичної служби, митної служби, державної податкової служби;

є) члени Центральної виборчої комісії;

ж) посадові та службові особи інших органів державної влади.

Суб'єктивна сторона правопорушення характеризується наявністю вини у формі прямого або непрямого умислу. Згідно з прямою вказівкою закону (ст. 1 Закону «Про засади запобігання і протидії корупції») корупційним правопорушенням є тільки умисне діяння. Тому, якщо діяння, передбачені ст. 172–8 КУпАП, вчинені через необережність, відповідальність особи за цією статтею настати не може.

Стаття 172–9. Невжиття заходів щодо протидії корупції

Невжиття передбачених законом заходів посадовою чи службовою особою органу державної влади, посадовою особою місцевого самоврядування, юридичної особи, їх структурних підрозділів у разі виявлення корупційного правопорушення –

тягне за собою накладення штрафу від п'ятдесяти до ста двадцяти п'яти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

Об'єктом даного правопорушення є суспільні відносини, пов'язані із здійсненням уповноваженими на те законом суб'єктами заходів щодо запобігання та протидії корупції.

Об'єктивна сторона правопорушення характеризується бездіяльністю відносно виконання суб'єктом проступку обов'язку щодо вжиття передбачених законом заходів після виявлення корупційного правопорушення.

У відповідності до ч. 7 ст. 5 Закону України від 07.04.2011 р. 3206-VI «Про засади запобігання і протидії корупції» посадові і службові особи органів державної влади, посадові особи місцевого самоврядування, юридичних осіб, їх структурних підрозділів у разі виявлення корупційного правопорушення чи одержання інформації про вчинення такого правопорушення працівниками відповідних органів державної влади, органів місцевого самоврядування, юридичних осіб, їх структурних підрозділів зобов'язані у межах своїх повноважень вжити заходів щодо припинення такого правопорушення та негайно письмово повідомити про його вчинення спеціально уповноважений суб'єкт у сфері протидії корупції.

Спеціально уповноваженими суб'єктами у сфері протидії корупції згідно п. 2 ч. 5 ст. 5 зазначеного Закону є органи прокуратури, спеціальні підрозділи по боротьбі з організованою злочинністю МВС України, податкової міліції, по боротьбі з корупцією та організованою злочинністю СБУ, Військової служби правопорядку у Збройних Силах України, якщо інше не передбачено законом.

Склад правопорушення, передбаченого ст. 172–9 КУпАП, є формальним: диспозицією не передбачено настання шкідливих наслідків у якості обов'язкового елемента об'єктивної сторони проступку.

Суб'єкт даного адміністративного правопорушення – спеціальний.

Необхідно зазначити, що в усіх статтях розділу 13-А КУпАП (крім розглядуваної) є примітки, де чітко вказується, хто саме є суб'єктом кожного конкретного правопорушення. Таким чином, суб'єктом адміністративного правопорушення, передбаченого ст. 172–9 може бути:

1) посадова чи службова особа органу державної влади, його структурного підрозділу;

2) посадова особа місцевого самоврядування, структурного підрозділу органу місцевого самоврядування;

3) посадова особа юридичної особи публічного права, її структурного підрозділу, яка не зазначена у пункті 1 частини 1 статті 4 Закону України «Про засади запобігання і протидії корупції», але одержує заробітну плату за рахунок державного чи місцевого бюджету.

Чинне законодавство містить визначення посадової та службової особи органу державної влади.

Посадовими особами відповідно до ст. 2 Закону України від 16.12.1993 р. № 3723-II «Про державну службу» визнаються керівники та заступники керівників державних органів та їх апарату, інші державні службовці, на яких законами або іншими нормативними актами покладено здійснення організаційно-розпорядчих та консультативно-дорадчих функцій.

Примітка до ст. 172–3 КУпАП тлумачить поняття «службова особа», під якою розуміється особа, визначена в пунктах 1–3 частини першої статті 4 Закону України «Про засади запобігання і протидії корупції». Але дане тлумачення поширене лише щодо кваліфікації діяння за ст. 172–3 КУпАП.

Таким чином, для цілей кваліфікації діяння, передбаченого ст. 172–9 КУпАП, доцільно використовувати визначення, наявне у примітці до ст. 364 Кримінального кодексу України. Відповідно до нього *службовими* є особи, які постійно чи тимчасово здійснюють функції представників влади, а також обіймають постійно чи тимчасово на підприємствах, в установах чи організаціях незалежно від форми власності посади, пов'язані з виконанням організаційно-розпорядчих чи адміністративно-господарських обов'язків, або виконують такі обов'язки за спеціальним повноваженням.

Статтею 1 Закону України «Про місцеве самоврядування» визначено поняття *посадової особи місцевого самоврядування*, якою є особа, яка працює в органах місцевого самоврядування, має відповідні посадові повноваження у здійсненні організаційно-розпорядчих та консультативно-дорадчих функцій і отримує заробітну плату за рахунок місцевого бюджету.

Згідно ч. 2 ст. 81 Цивільного кодексу України юридичні особи, залежно від порядку їх створення, поділяються на юридичних осіб приватного права та юридичних осіб публічного права.

Юридична особа публічного права створюється розпорядчим актом Президента України, органу державної влади, органу влади Автономної Республіки Крим або органу місцевого самоврядування.

Суб'єктивна сторона правопорушення характеризується виною у формі умислу.

При визначенні форми вини та виду умислу слід виходити з наступних умов:

а) за диспозицією норми суб'єкт проступку вже виявив корупційне правопорушення;

б) він усвідомлює, що виявлене ним діяння є саме корупційним правопорушенням;

в) в будь-якому випадку суб'єкт проступку повинен знати про свій, передбачений законом, обов'язок щодо припинення даного правопорушення та повідомлення про його вчинення спеціально уповноваженого суб'єкта у сфері протидії корупції.

Отже, суб'єкт проступку має прямий умисел щодо невжиття передбачених законодавством заходів у разі виявлення корупційного правопорушення.

НАУКОВО-ПРАКТИЧНИЙ КОМЕНТАР

СТАТЕЙ КК УКРАЇНИ, ЩО ПЕРЕДБАЧАЮТЬ ДІЯННЯ, ЯКІ МАЮТЬ ВИЗНАВАТИСЯ КОРУПЦІЙНИМИ ПРАВОПОРУШЕННЯМИ

Стаття 353. Самовільне присвоєння владних повноважень або звання службової особи

1. Самовільне присвоєння владних повноважень або звання службової особи, поєднане із вчиненням будь-яких суспільно небезпечних діянь, –

карається штрафом до ста неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або арештом на строк до шести місяців, або обмеженням волі на строк до трьох років.

2. Те саме діяння, пов'язане з використанням форменого одягу чи службового посвідчення працівника правоохоронного органу, –

карається обмеженням волі на строк до чотирьох років або позбавленням волі на строк до трьох років.

Суспільна небезпека цього злочину полягає в тому, що він порушує нормальну роботу окремих ланок державного апарату та дискредитує їх авторитет.

Об'єктивна сторона злочину характеризується взаємо повязаних: 1) самовільним присвоєнням владних повноважень або звання

службової особи та 2) вчиненням з використанням самовільно присвоєних владних повноважень або звання службової особи будь-якого суспільно небезпечного діяння.

Під *самовільним присвоєнням владних повноважень або звання службової особи* треба розуміти дії приватної особи, яка шляхом обману інших осіб видає себе за службову особу і використовує її повноваження: найчастіше видає себе за працівника правоохоронних, контролюючих чи інших органів влади, пред'являючи при цьому підроблені посвідчення чи посвідчення інших службових осіб, вчинює інші дії, спрямовані на те, щоб певні особи сприйняли винного за службову особу. Самовільне присвоєння владних повноважень або звання службової особи має місце і тоді, коли особа, помилково прийнята за службову, користується цим для вчинення суспільно небезпечних дій. Спосіб такого видання на кваліфікацію не впливає.

Законом «Про Державну кримінально-виконавчу службу України» від 23 червня 2005 р. (ст. 21) передбачено, що використання спеціальних звань, відзнак, форменного одягу, службових чи спеціальних посвідчень, знаків (жетонів) особою, яка не належить до осіб рядового і начальницького складу кримінально-виконавчої служби, тягне за собою відповідальність, передбачену законом. Законом від 23 лютого 2006 р. «Про Державну службу спеціального зв'язку та захисту інформації України» також передбачено, що використання спеціальних звань, відзнак, форменного одягу, службового посвідчення особою, яка не належить до особового складу Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України, тягне за собою відповідальність, передбачену законом (ч. 4 ст. 20 Закону).

Статтею 353 КК України передбачена відповідальність за самовільне присвоєння владних повноважень або звання службової особи, а не повноважень особи певної професії, наприклад професії пожежника, електрика, сантехніка, лікаря. При цьому винний може пред'явити підроблене посвідчення або дійсне посвідчення іншої службової особи, продемонструвати будь-яку обкладинку під виглядом посвідчення службової особи, використати помилкове сприйняття себе службовою особою оточуючими, вчинює інші дії, спрямовані на те, щоб інші особи сприйняли його за службову особу. Такі дії можуть бути використані для полегшення вчинення

деяких злочинів, наприклад, незаконного лікарювання, для незаконного проникнення у приміщення з метою вчинення крадіжки тощо.

Злочином самовільне присвоєння владних повноважень або звання службової особи буде лише у випадку, коли воно поєднане з вчиненням яких-небудь суспільно небезпечних діянь. Під останніми треба розуміти правопорушення, за які передбачається кримінальна чи адміністративна відповідальність. Якщо з використанням самовільно присвоєної влади або звання службової особи вчинено кримінально каране діяння, скоєне треба кваліфікувати за сукупністю злочинів – за ст. 191 і статтею КК, яка передбачає відповідальність за це діяння. Також якщо вчинені з використанням владних повноважень або звання службової особи суспільно небезпечні діяння мають ознаки самостійних злочинів, дії винного кваліфікуються за сукупністю злочинів – за ст. 353 і відповідною іншою статтею (наприклад, ст. 190 – шахрайство).

Вчинення з використанням самовільно присвоєної влади або звання службової особи не суспільно небезпечних (таких, що не тягнуть за собою кримінальної та адміністративної відповідальності), а також суспільно корисних дій не є злочином. Наприклад, особа одягає формений одяг офіцера з метою справити враження на певних людей або видає себе за працівника міліції з метою полегшити таким чином припинення порушення громадського порядку.

Суб'єктивна сторона злочину характеризується прямим умислом. Мета – вчинення за допомогою самовільного присвоєння влади чи звання службової особи суспільно небезпечного діяння.

Суб'єктом злочину може бути лише приватна особа, яка досягла 16 років. Якщо службова особа самовільно видає себе за службову особу з більш широкими повноваженнями або з більш високим званням, відповідальність може наставати за статтями, що передбачають відповідальність за службові злочини.

Особа, яка присвоїла владні повноваження чи звання службової особи, може вимагати, зокрема, від інших осіб гроші чи певні матеріальні цінності (блага) за невчинення (вчинення) певних дій. Наприклад, особа, яка видає себе за службову особу контролюючого органу, вимагає чи пропонує дати їй певну суму грошей за нескладання чи знищення складеного протоколу про «виявлене» нею правопорушення або ж за сприяння у вирішенні певних питань. Так,

особа, яка видає себе за працівника прокуратури, пропонує батькам за певну винагороду посприяти у вирішенні питання про закриття кримінальної справи, порушеної щодо їх сина, або ж пропонує передати гроші слідчому прокуратури за закриття кримінальної справи. Оскільки така особа не є службовою, то її дії мають у відповідних конкретних ситуаціяхкваліфікуватися або як шахрайство, або ж як підбурювання до замаху на давання хабара, тобто або за ст. 190, або ж за ст. 190 та ч. 4 ст. 27, ч. 2 чи ч. 3 ст. 15, ст. 369. Дії ж особи, яка надала гроші чи матеріальні цінності, повинні кваліфікуватися, за відсутності їх вимагання з боку винного, який видавав себе за службову особу, як замах на давання хабара, тобто за ч. 2 ст. 15 та ч. 1 ст. 369, а якщо матиме місце вимагання матеріальних благ, то така особа звільняється від кримінальної відповідальності згідно з ч. 3 ст. 369.

Кваліфікуюча ознака – самовільне присвоєння владних повноважень або звання службової особи, пов'язане з використанням форменого одягу чи службового посвідчення працівника правоохоронного органу.

Стаття 364. Зловживання владою або службовим становищем.

1. Зловживання владою або службовим становищем, тобто умисне, з корисливих мотивів чи в інших особистих інтересах або в інтересах третіх осіб використання службовою особою влади чи службового становища всупереч інтересам служби, якщо воно завдало істотної шкоди охоронюваним законом правам, свободам та інтересам окремих громадян або державним чи громадським інтересам, або інтересам юридичних осіб, –

карається виправними роботами на строк до двох років або арештом на строк до шести місяців, або обмеженням волі на строк до трьох років, з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років та зі штрафом від двохсот п'ятдесяти до семисот п'ятдесяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

2. Те саме діяння, якщо воно спричинило тяжкі наслідки, –

карається позбавленням волі на строк від трьох до шести років з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися пев-

ною діяльністю на строк до трьох років та зі штрафом від п'ятисот до тисячі неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

3. Дії, передбачені частиною першою або другою цієї статті, якщо вони вчинені працівником правоохоронного органу, —

караються позбавленням волі на строк від п'яти до десяти років з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років та з конфіскацією майна.

Примітка. 1. Службовими особами у статтях 364, 365, 368, 368–2, 369 цього Кодексу є особи, які постійно, тимчасово чи за спеціальним повноваженням здійснюють функції представників влади чи місцевого самоврядування, а також обіймають постійно чи тимчасово в органах державної влади, органах місцевого самоврядування, на державних чи комунальних підприємствах, в установах чи організаціях посади, пов'язані з виконанням організаційно-розпорядчих чи адміністративно-господарських функцій, або виконують такі функції за спеціальним повноваженням, яким особа наділяється повноважним органом державної влади, органом місцевого самоврядування, центральним органом державного управління із спеціальним статусом, повноважним органом чи повноважною особою підприємства, установи, організації, судом або законом.

1. Для цілей статей 364, 365, 368, 368–2, 369 цього Кодексу до державних та комунальних підприємств прирівнюються юридичні особи, у статутному фонді яких відповідно державна чи комунальна частка перевищує 50 відсотків або становить величину, що забезпечує державі чи територіальній громаді право вирішального впливу на господарську діяльність такого підприємства.

2. Службовими особами також визнаються посадові особи іноземних держав (особи, які обіймають посади в законодавчому, виконавчому або судовому органі іноземної держави, у тому числі присяжні засідателі, інші особи, які здійснюють функції держави для іноземної держави, зокрема для державного органу або державного підприємства), а також іноземні третейські судді, особи, уповноважені вирішувати цивільні, комерційні або трудові спори в іноземних державах у порядку, альтернативному судовому, посадові особи міжнародних організацій (працівники міжнародної організації чи будь-які інші особи, уповноважені такою організацією діяти від її

імені), члени міжнародних парламентських асамблей, учасником яких є Україна, та судді і посадові особи міжнародних судів.

3. Істотною шкодою у статтях 364, 364–1, 365, 365–1, 365–2, 367, якщо вона полягає у завданні матеріальних збитків, вважається така шкода, яка в сто і більше разів перевищує неоподатковуваний мінімум доходів громадян.

4. Тяжкими наслідками у статтях 364–367, якщо вони полягають у завданні матеріальних збитків, вважаються такі, які у двісті п'ятдесят і більше разів перевищують неоподатковуваний мінімум доходів громадян.

{Стаття 364 із змінами, внесеними згідно із Законами N 270-VI (270–17) від 15.04.2008, N 1508-VI (1508–17) від 11.06.2009-зміни до Закону N 1508-VI втратили чинність на підставі Закону N 2808-VI (2808–17) від 21.12.2010; в редакції Закону N 3207-VI (3207–17) від 07.04.2011}

Родовим об'єктом злочинів у сфері службової діяльності є встановлений законом порядок здійснення посадовими та службовими особами органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їх апарату, об'єднань громадян, підприємств, установ та організацій незалежно від форм власності, своїх повноважень. Відповідно до ст. 19 Конституції України службові особи зобов'язані діяти лише на підставі, у межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами нашої держави. Від реалізації цього положення значною мірою залежать правильна діяльність державного апарату, функціонування підприємств, установ і організацій усіх форм власності, своєчасне і справедливе вирішення соціальних проблем, забезпечення реалізації конституційних прав та свобод людини і громадянина, законних інтересів юридичних осіб.

Правильна діяльність державного апарату, органів місцевого самоврядування, управлінського апарату підприємств, установ і організацій державної або змішаної форм власності становить безпосередній об'єкт складу злочину, передбаченого ст. 364 КК. Додатковим об'єктом можуть виступати відносини власності, а також честь і гідність особи.

З об'єктивної сторони зловживання владою або службовим становищем характеризуються вчиненням діяння з використанням влади чи службового становища всупереч інтересам служби, що спричинило наслідки у вигляді заподіяння істотної шкоди.

Використання службовою особою свого службового становища визнано як обов'язкову ознаку об'єктивної сторони у ст. 364 КК України.

Використання службовою особою влади чи службового становища передбачає використання повноважень, якими службова особа наділена у зв'язку із зайняттям нею певної посади чи здійсненням певної службової діяльності. Інакше кажучи, йдеться про соціально-правовий статус службової особи, який слід розуміти як сукупність прав і обов'язків, що утворюють службову компетенцію винного, а також його соціальне значення, тобто службовий авторитет службової особи, престиж органу, організації чи установи, в якій вона здійснює свою службову діяльність, наявність службових зв'язків і можливостей, що виникають завдяки займаній посаді, можливість здійснення впливу на діяльність інших осіб тощо.

Другою обов'язковою ознакою об'єктивної сторони зловживання владою або службовим становищем є вчинення дії (або бездіяльності) всупереч інтересам служби.

Покладаючи на себе певні обов'язки й отримуючи пов'язані з ними права, особа мовби укладає з державою, органом місцевого самоврядування (або з підприємством, установою, організацією) своєрідну угоду про те, що вона зобов'язується безумовно виконувати обов'язки і правильно користуватися правами. Така угода може мати умовну форму контракту, трудового договору, ознайомлення з наказом про призначення на посаду. Після укладення вказаної угоди особа займає в апараті органів державної влади, органів місцевого самоврядування або в апараті управління державної юридичної особи, в якій вона має здійснювати свої службові повноваження, певне місце, тобто обіймає посаду.

Інтереси служби розуміють, насамперед, як інтереси держави взагалі, і, крім того, інтереси певного органу, підприємства, установи або організації, що не суперечать, не протиставляються інтересам держави. Тому дії службової особи, вчинені у вузьковідомчих інтересах на шкоду загальнодержавним інтересам чи інтересам інших підприємств, установ та організацій, також можуть визнаватися вчиненими всупереч інтересам служби.

Зловживання службовою особою наданими їй правами або нехтування обов'язками може свідчити про використання їх усупереч інтересам служби. Реальним виразом учинення діяння всупереч інтересам служби є його незаконність.

До обов'язкових ознак об'єктивної сторони зловживання владою або службовим становищем належить також настання суспільно небезпечних наслідків у вигляді істотної шкоди, заподіяної охоронюваним законом правам та інтересам окремих громадян або державним чи громадським інтересам, або інтересам юридичних осіб. Вказана шкода може полягати у заподіянні як матеріальної шкоди, так і шкоди нематеріального характеру.

Згідно з приміткою до ст. 364 КК України істотною шкодою, якщо вона полягає у заподіянні матеріальних збитків, вважається така, яка в 100 і більше разів перевищує неоподатковуваний мінімум доходів громадян.

При цьому істотна шкода має обчислюватися у вказаних розмірах, незалежно від форми та виду вини, якими характеризується психічне ставлення винного до суспільно небезпечних наслідків, а також незалежно від того, чи призвела вона до прямого зменшення наявних фондів чи до втраченої вигоди.

Істотна шкода, якщо вона полягає в заподіянні шкоди нематеріального виміру, – категорія оціночна. Нею, зокрема, можуть визнаватися порушення політичних, трудових, житлових та інших прав і свобод особи, підрив авторитету та престижу органів державної влади чи місцевого самоврядування, порушення громадського порядку, створення обстановки, що утруднює установі, організації, підприємству виконання основних функцій, тощо.

Питання про те, чи є така шкода істотною, вирішується у кожному конкретному випадку окремо з урахуванням усіх обставин справи. Така істотна шкода, як створення обстановки, що утруднює установі, організації, підприємству виконання основних функцій, може виражатися в зупиненні виробничих процесів, діяльності окремої ланки чи підприємства, організації, установи в цілому, створенні суттєвих перешкод у їх роботі. Істотна шкода у вигляді порушення конституційних прав та свобод людини і громадянина може полягати в суттєвому їх обмеженні, забороні реалізовувати їх згідно із законом тощо. Судова практика, як правило, визнає істотною шкодою вчинення винним з використанням службового становища будь-якого іншого злочину або його приховування.

Істотною шкодою, якщо вона полягає в заподіянні фізичної шкоди, слід визнавати умисні насильницькі дії, які потягли за собою заподіяння легких, середньої тяжкості або тяжких тілесних

ушкоджень, були пов'язані з незаконним позбавленням волі, незаконним введенням в організм особи наркотичних засобів тощо.

Істотна шкода може бути інкримінована винному лише за наявності причинного зв'язку між його діянням (дією чи бездіяльністю) та настанням зазначених наслідків. Для цього слід встановити, що настанню істотної шкоди передували порушення службових обов'язків, що це порушення було їх необхідною умовою і що службова особа усвідомлювала чи мала усвідомлювати розвиток причинного зв'язку, тобто те, що її діяння стане причиною настання зазначених наслідків. Якщо істотна шкода від службового зловживання не настала, не може бути й мови про службовий злочин, і таке діяння слід розглядати як службове правопорушення, що тягне за собою дисциплінарну відповідальність.

Момент закінчення злочину, передбаченого ст. 364 КК України, пов'язується з настанням істотної шкоди.

Суб'єктивна сторона злочину характеризується умисною формою вини. При цьому ставлення суб'єкта до діяння може бути виключно умисним. Щодо наслідків це може бути як бажання, так і свідоме допущення. Службова особа при зловживанні владою чи службовим становищем усвідомлює суспільно – небезпечний характер своєї поведінки, передбачає невідворотність або вірогідність настання суспільно небезпечних наслідків і бажає (прямий умисел) чи свідомо допускає (непрямий умисел) їх настання.

З суб'єктивної сторони цей злочин характеризується умисною або змішаною формою вини. Корисливий мотив, інші особисті інтереси та інтереси третіх осіб є обов'язковими ознаками зловживання владою або службовим становищем і підкреслюють той факт, що цей злочин може бути вчинено під впливом саме таких спонукань.

Крім вини, обов'язковою ознакою суб'єктивної сторони складу злочину визнаються також мотиви злочину, що прямо зазначені в диспозиції статті.

Корисливий мотив можна визначити як прагнення службової особи шляхом зловживання владою або службовим становищем отримати незаконну матеріальну вигоду (отримати майно, майнові права, звільнитися від особистих майнових витрат тощо).

Інші особисті інтереси як мотив зловживання владою чи службовим становищем полягають у прагненні отримати вигоду немайнового характеру, обумовлену такими спонуканнями, як кар'єризм,

заздрість, протекціонізм, бажання отримати взаємну послугу, заручитися підтримкою у вирішенні якого-небудь питання, приховати свою некомпетентність і т. п. Інші особисті інтереси можуть проявитися і у зв'язку з бажанням помститися кому-небудь, отримати перевагу у недобросовісній конкурентній боротьбі та ін. Наприклад, почуття кар'єризму спонукає службову особу вчинити дії, які можуть задовольнити її прагнення просунутись по службі, що об'єктивно не відповідає досвіду, знанням, моральним якостям цієї особи.

Інтереси третіх осіб необхідно розуміти як такі, що не охороняються у даному випадку законом. Прагнення їх задовольнити є своєрідним аморальним мотивом службової особи. Таке бажання може збігатися, наприклад, з негативним розумінням кар'єризму, наведеним вище, якщо кар'єра залежить від третьої особи, або проявитися у незаконному наданні послуг, переваг родичу, знайомому, звільненні їх від передбачених законом обов'язків, догідництві перед начальником, тощо. Третіми особами можуть бути родичі, приятелі, знайомі, начальники службової особи, які бажають разом з останньою скористатися правами, які належать їй за посадою, або пов'язаними з посадою можливостями.

Суб'єктом зловживання владою або службовим становищем визнаються службові особи, до яких закон відносить тих, що:

постійно, тимчасово чи за спеціальним повноваженням здійснюють функції представників влади чи місцевого самоврядування;

обіймають постійно чи тимчасово в органах державної влади, органах місцевого самоврядування, на державних чи комунальних підприємствах, в установах чи організаціях посади, пов'язані з виконанням організаційно-розпорядчих чи адміністративно-господарських функцій (до державних та комунальних підприємств прирівнюються юридичні особи, у статутному фонді яких відповідно державна чи комунальна частка перевищує 50 відсотків або становить величину, що забезпечує державі чи територіальній громаді право вирішального впливу на господарську діяльність такого підприємства);

виконують такі функції за спеціальним повноваженням, яким особа наділяється повноважним органом державної влади, органом місцевого самоврядування, центральним органом державного управління із спеціальним статусом, повноважним органом чи

повноважною особою підприємства, установи, організації, судом або законом.

Службовими особами також визнаються посадові особи іноземних держав (особи, які обіймають посади в законодавчому, виконавчому або судовому органі іноземної держави, у тому числі присяжні засідателі, інші особи, які здійснюють функції держави для іноземної держави, зокрема для державного органу або державного підприємства), а також іноземні третейські судді, особи, уповноважені вирішувати цивільні, комерційні або трудові спори в іноземних державах у порядку, альтернативному судовому, посадові особи міжнародних організацій (працівники міжнародної організації чи будь-які інші особи, уповноважені такою організацією діяти від її імені), члени міжнародних парламентських асамблей, учасником яких є Україна, та судді і посадові особи міжнародних судів.

До представників влади належать особи, які перебувають на державній службі та є представниками законодавчої, виконавчої чи судової влади. Це, зокрема, працівники державних органів та їх апарату, які наділені правом у межах своєї компетенції висувати вимоги, а також приймати рішення, обов'язкові для виконання юридичними і фізичними особами незалежно від їх відомчої належності чи підлеглості. Такими є представники законодавчої, виконавчої та судової влади (народні депутати України, депутати Верховної Ради Автономної Республіки Крим, депутати місцевих рад, урядовці, прокурори, слідчі, оперативний склад СБУ, податкової міліції, митниці тощо, а також судді судів усіх рівнів). Згідно зі ст. 1 Закону України «Про міліцію» до представників виконавчої влади віднесені й працівники міліції.

Організаційно-розпорядчі обов'язки – це обов'язки із здійснення керівництва галуззю промисловості, трудовим колективом, ділянкою роботи, виробничою діяльністю окремих працівників на підприємствах, в установах чи організаціях незалежно від форм власності. Такі функції виконують, зокрема, керівники державних, колективних чи приватних підприємств, установ і організацій, їх заступники, керівники структурних підрозділів (начальники цехів, завідуючі відділами, лабораторіями, кафедрами), їх заступники, особи, які керують ділянками робіт (майстри, виконроби, бригадири тощо).

Адміністративно-господарські обов'язки – це обов'язки з управління або розпорядження державним, колективним чи приватним майном (установлення порядку його зберігання, переробки, реалізації, забезпечення контролю за цими операціями тощо). Такими повноваженнями в тому чи іншому обсязі наділені начальники планово-господарських, постачальних, фінансових відділів і служб, завідуючі складами, магазинами, майстернями, ательє, їх заступники, відомчі ревізори та контролери тощо.

Службовою визнається також і особа, яка здійснює відповідні функції чи виконує обов'язки не постійно, а тимчасово за спеціальним повноваженням, за умови, що зазначені функції чи обов'язки покладені на неї правомочним органом або правомочною службовою особою. Такими, зокрема, можуть визнаватися особи, які тимчасово виконують обов'язки представників влади або керівників персоналом (члени формувань з охорони громадського порядку, стажисти, практиканти тощо).

Працівники підприємств, установ та організацій, які виконують професійні функції (адвокат, лікар, викладач тощо), можуть визнаватися службовими особами лише за умови, що вчинювані ними дії тягнуть за собою правові наслідки (наприклад, видача фіктивного листка непрацездатності лікарем або виставлення викладачем оцінок, що є підставою для видачі документа про освіту).

Службовими особами визнаються не лише громадяни України, але й іноземці або особи без громадянства, які виконують обов'язки, зазначені в п. 1 примітки до ст. 364 КК України.

Кваліфікуючою ознакою злочину є спричинення тяжких наслідків (ч. 2 ст. 364), а особливо кваліфікуючою – вчинення його працівником правоохоронного органу (ч. 3 ст. 364).

Поняття «тяжкі наслідки» відрізняється від поняття «істотна шкода» більшим ступенем суспільної небезпеки. Тяжкі наслідки можуть полягати у матеріальній, фізичній, моральній шкоді тощо. Якщо тяжкі наслідки полягають у заподіянні матеріальних збитків, ними, згідно з приміткою до ст. 364, вважається шкода, яка в двісті п'ятдесят і більше разів перевищує неоподатковуваний мінімум доходів громадян.

Тяжкими наслідками, не пов'язаними з матеріальними збитками, можуть бути: повний розвал діяльності підприємства (наприклад, внаслідок доведення його до банкрутства); катастрофа; масове

отруєння людей; смерть однієї або більше осіб; заподіяння тяжких тілесних ушкоджень одній чи декільком особам; виникнення масових заворушень; наслідки, які суттєво ускладнюють відносини з іншими державними або міжнародними організаціями та підривають авторитет держави або її окремих органів на міжнародній арені; приховування злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації (за відсутності ознак співучасті); найбільш серйозні порушення конституційних прав громадян (наприклад, протиправне позбавлення житла, безпідставне ненарахування пенсії або соціальної допомоги дітям, що позбавило потерпілого засобів до існування) тощо. Оскільки у таких випадках ознака «тяжкі наслідки» є оціночною, то її наявність чи відсутність у кожному конкретному випадку встановлюється слідчим, прокурором та судом.

Працівниками правоохоронних органів визнаються працівники прокурори, слідчі, оперативний склад СБУ, працівники міліції і податкової міліції, інспектори державних інспекцій, лісничі, військові коменданти тощо.

Стаття 364–1. Зловживання повноваженнями службовою особою юридичної особи приватного права незалежно від організаційно–правової форми.

1. Зловживання повноваженнями, тобто умисне, з метою одержання неправомірної вигоди для себе чи інших осіб використання всупереч інтересам юридичної особи приватного права незалежно від організаційно-правової форми службовою особою такої юридичної особи своїх повноважень, якщо це завдало істотної шкоди охоронюваним законом правам або інтересам окремих громадян, або державним чи громадським інтересам, або інтересам юридичних осіб, –

карається штрафом від ста п'ятдесяти до чотирьохсот неоподаткованих мінімумів доходів громадян або виправними роботами на строк до одного року, або арештом на строк до трьох місяців, або обмеженням волі на строк до двох років, з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до двох років.

2. Те саме діяння, якщо воно спричинило тяжкі наслідки, –

карається штрафом від чотирьохсот до дев'ятисот неоподаткованих мінімумів доходів громадян або арештом на строк до шести

місяців, або позбавленням волі на строк від трьох до шести років, з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років.

Примітка. У статтях 364–1, 365–2, 368–2, 368–3, 368–4, 369–2 цього Кодексу під неправомірною вигодою слід розуміти грошові кошти або інше майно, переваги, пільги, послуги, нематеріальні активи, що їх без законних на те підстав обіцяють, пропонують, надають або одержують безоплатно чи за ціною, нижчою за мінімальну ринкову.

Об'єкт злочину – суспільні відносини, що забезпечують нормальну діяльність юридичних осіб приватного права незалежно від організаційно-правової форми, а також авторитет цих осіб.

Об'єктивна сторона цього злочину має три обов'язкові ознаки: 1) зловживання повноваженнями службової особи юридичної особи приватного права; 2) настання наслідків у вигляді істотної шкоди охоронюваним законом правам та інтересам чи громадським інтересам або інтересам юридичних осіб; 3) причинний зв'язок між діянням і наслідками.

Зловживання повноваженнями, тобто використання всупереч інтересам юридичної особи приватного права своїх повноважень. Повноваження службової особи визначаються її компетенцією, встановленою у відповідних законах, положеннях, статутах та інших нормативних актах, якими регламентуються права і обов'язки такої особи. Тому зловживанням повноваженнями може бути визначене таке діяння службової особи, яке визначалося її службовим становищем і було пов'язане із здійсненням нею прав і виконання обов'язків, якими ця особа наділена відповідно до обійманої посади.

Словосполучення «всупереч інтересам юридичної особи приватного права своїх повноважень» передбачає, що службова особа не бажає рахуватися з покладеними на неї законом чи іншим нормативно-правовим актом обов'язками, діє всупереч їм, не звертає увагу на службові інтереси.

Відповідно до п. 3 примітки до ст. 364 КК України істотною шкодою у ст. 364–1 КК України, якщо вона полягає у заподіянні матеріальних збитків, вважається така, яка в сто і більше разів перевищує неоподаткований мінімум доходів громадян.

Необхідною ознакою об'єктивної сторони складу злочину, передбаченого ст. 364–1 КК України, є наявність причинного зв'язку

між зловживанням повноваженнями службової особи і настанням істотної шкоди.

Отже за конструкцією об'єктивної сторони цей злочин є злочином з матеріальним складом.

Суб'єктом зловживання повноваженнями може бути лише службова особа юридичної особи приватного права. Визначення поняття «службової особи» для ст. 364–1 КК України міститься у ст. 18 КК України.

З **суб'єктивної сторони** цей злочин характеризується прямим умислом та метою одержання неправомірної вигоди для себе чи інших осіб. Згідно примітки до ст. 364–1 КК України під неправомірною вигодою слід розуміти грошові кошти або інше майно, переваги, пільги, послуги, нематеріальні акти, що їх без законних на те підстав обіцяють, пропонують, надають або одержують безоплатно чи за ціною, нижчою за мінімальну ринкову.

Зловживання повноваженнями, тобто використання службових повноважень та пов'язаних з цим можливостей службовою особою, пов'язане з одержанням нею неправомірної вигоди у розмірі, що не перевищує ста неоподаткованих мінімумів доходів громадян, кваліфікується за частинами 1 чи 2 ст. 172–2 КУпАП залежно від розміру неправомірної вигоди.

Кваліфікуючою ознакою злочину є спричинення тяжких наслідків. Відповідно до п. 4 примітки до ст. 364 КК України тяжкими наслідками у ст. 364–1 КК України, якщо вони полягають у заподіянні матеріальних збитків, вважаються такі, які у двісті п'ятдесят і більше разів перевищують неоподаткований мінімум доходів громадян.

Відповідно до ст. 27–2 КПК України, якщо діянням, передбаченим ст. 364–1 КК України, завдано шкоди виключно інтересам юридичної особи приватного права незалежно від організаційно-правової форми, порушення кримінальної справи здійснюється за заявкою власника (співвласника) цієї юридичної особи чи за його згодою. В інших випадках притягнення до кримінальної відповідальності винної особи здійснюється на загальних підставах.

Стаття 365–2. Зловживання повноваженнями особами, які надають публічні послуги.

1. Зловживання своїми повноваженнями аудитором, нотаріусом, оцінювачем, іншою особою, яка не є державним службовцем,

посадовою особою місцевого самоврядування, але здійснює професійну діяльність, пов'язану з наданням публічних послуг, у тому числі послуг експерта, арбітражного керуючого, незалежного посередника, члена трудового арбітражу, третейського судді (під час виконання цих функцій), з метою отримання неправомірної вигоди для себе чи інших осіб, якщо це завдало істотної шкоди охоронюваним законом правам або інтересам окремих громадян, державним або громадським інтересам або інтересам юридичних осіб, –

карається виправними роботами на строк до двох років або арештом на строк до шести місяців, або обмеженням волі на строк до трьох років, з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років.

2. Те саме діяння, вчинене стосовно неповнолітнього чи недієздатної особи, особи похилого віку або повторно, –

карається обмеженням волі на строк до п'яти років або позбавленням волі на строк від трьох до п'яти років, з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років.

3. Дії, передбачені частинами першою або другою цієї статті, якщо вони спричинили тяжкі наслідки, –

караються позбавленням волі на строк від п'яти до восьми років з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років та з конфіскацією майна або без такої.

Зловживання повноваженнями особами, які надають публічні послуги, визнається злочином за наявності трьох спеціальних ознак в їх сукупності: 1) використання особою соціально-правового статусу, пов'язаного з наданням публічних послуг; 2) вчинення такого діяння з метою отримання неправомірної вигоди для себе чи інших осіб; 3) завдання такими діями істотної шкоди охоронюваним законом правам або інтересам окремих громадян, державним чи громадським інтересам або інтересам юридичних осіб. Відсутність однієї із зазначених ознак свідчить про відсутність складу злочину, передбаченого ст. 365–2 КК України.

Основним безпосереднім об'єктом злочину є встановлений законодавством порядок здійснення своїх повноважень особами, які надають публічні послуги. Обов'язковим додатковим об'єктом зло-

чину є охоронювані законом права і свободи людини і громадянина, державні чи громадські інтереси, інтереси юридичних осіб.

Об'єктивна сторона злочину характеризується наступними ознаками: 1) діяння – зловживання повноваженнями, пов'язаними з наданням публічних послуг; 2) наслідки – істотна шкода охоронюваним законом правам або інтересам окремих громадян, державним чи громадським інтересам або інтересам юридичних осіб; 3) причинний зв'язок між зловживанням повноваженнями та істотною шкодою.

Зловживання повноваженнями передбачає використання особою, яка здійснює професійну діяльність, пов'язану з наданням публічних послуг, свого соціально-правового статусу (сукупності прав і обов'язків, що утворюють професійну компетенцію винного, а також соціального значення його діяльності) всупереч вимогам закону для отримання неправомірної вигоди для себе чи інших осіб (поняття «неправомірна вигода» визначено у примітці до ст. 364–1 КК України).

Істотною шкодою у ст. 365–2 КК України, якщо вона полягає у завданні матеріальних збитків (згідно з п. 3 примітки до ст. 364 КК України), вважається така, яка в сто і більше разів перевищує неоподатковуваний мінімум доходів громадян.

Відповідно до ст. 27–2 КПК України, якщо діянням, передбаченим ст. 365–2 КК України, завдано шкоди виключно інтересам юридичної особи приватного права незалежно від організаційно-правової форми, порушення кримінальної справи здійснюється за заявою власника (співвласника) цієї юридичної особи чи за його згодою. В інших випадках притягнення до кримінальної відповідальності здійснюється на загальних підставах.

Суб'єкт злочину – спеціальний. Ним може бути аудитор, нотаріус, оцінювач, інша особа, яка не є державним службовцем, посадовою особою місцевого самоврядування, але здійснює професійну діяльність, пов'язану з наданням публічних послуг, у т. ч. послуг експерта, арбітражного керуючого, незалежного посередника, члена трудового арбітражу, третейського судді (під час виконання цих функцій).

Суб'єктивна сторона злочину характеризується прямим умислом до діяння, умислом або необережністю до наслідків та наявністю спеціальної мети – отримання неправомірної вигоди для себе чи інших осіб.

Кваліфікований вид злочину (ч. 2 ст. 365–2 КК України) має місце, коли те саме діяння, вчинене: 1) стосовно неповнолітньої чи недієздатної особи; 2) особи похилого віку; 3) повторно.

Неповнолітньою є особа у віці до 18 років. Недієздатною є особа, яка внаслідок хронічного, стійкого психічного розладу не здатна усвідомлювати значення своїх дій та (або) керувати ними, і визнана такою рішенням суду, яке набрало законної сили (статті 39–41 ЦК України). Під особами похилого віку слід вважати осіб пенсійного віку, а також осіб, яким до досягнення пенсійного віку залишилося не більше півтора року (ст. 10 Закону «Про основні засади соціального захисту ветеранів праці та інших громадян похилого віку в Україні»). Повторним визнається злочин, вчинений особою, яка раніше вчинила будь-який із злочинів, передбачених ст. 365–2.

Особливо кваліфікований вид злочину (ч. 3 ст. 365–2) має місце, якщо дії, передбачені частинами 1 або 2 цієї статті, спричинили тяжкі наслідки. Відповідно до п. 4 примітки до ст. 364 КК України тяжкими наслідками у ст. 365–2, якщо вони полягають у завданні матеріальних збитків, вважаються такі, які у двісті п'ятдесят і більше разів перевищують неоподатковуваний мінімум доходів громадян.

Стаття 365–3. Перевищення влади або службових повноважень

1. Перевищення влади або службових повноважень, тобто умисне вчинення службовою особою дій, які явно виходять за межі наданих їй прав чи повноважень, вчинене з метою одержання неправомірної вигоди для самої себе чи іншої фізичної або юридичної особи у значному розмірі, – карається штрафом від п'ятисот до тисячі п'ятисот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або обмеженням волі на строк до трьох років, з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років.

2. Перевищення влади або службових повноважень, вчинене з метою одержання неправомірної вигоди для самої себе чи іншої фізичної або юридичної особи у великому розмірі, – карається обмеженням волі на строк від трьох до п'яти років або позбавленням волі на строк до трьох років, з позбавленням права обіймати певні

посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років та зі штрафом від шестисот до тисячі шестисот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

3. Перевищення влади або службових повноважень, якщо воно супроводжувалося насильством або погрозою застосування насильства, застосуванням зброї чи спеціальних засобів або болісними і такими, що ображають особисту гідність потерпілого, діями, за відсутності ознак катування -карається позбавленням волі на строк від трьох до восьми років з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років та зі штрафом від семисот до тисячі семисот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

Родовим об'єктом злочинів у сфері службової діяльності є суспільні відносини, які визначають і регулюють зміст правильної роботи державного апарату і апарату органів місцевого самоврядування, об'єднань громадян, підприємств, установ і організацій незалежно від форм власності. При визначенні **безпосереднього об'єкта** таких злочинів, виходячи з розподілу управлінської праці взаємопов'язаних і взаємодіючих ланок апарату управління, кожна з яких має відносну самостійність і виконує чітко визначені функції, за основу слід брати функціональну ознаку. Отже, безпосереднім об'єктом злочинів у сфері службової діяльності є правильна діяльність державного апарату, апарату органів місцевого самоврядування, об'єднань громадян, окремої організації, установи, підприємства (незалежно від форми власності), зміст якої визначається законодавством України, а також авторитет органів державної влади, органів місцевого самоврядування, об'єднань громадян, підприємств, установ та організацій. У випадку посягання службовою особою на інші суспільні відносини вчинене слід кваліфікувати (за наявністю для того підстав) як інший злочин, що міститься в іншому розділі Особливої частини КК. **Додатковими факультативними безпосередніми об'єктами** злочинів у сфері службової діяльності можуть бути здоров'я і гідність особи, її права та свободи, власність, інші суспільні відносини.

Предмет злочину – неправомірна вигода, якою вважаються грошові кошти або інше майно, переваги, пільги, послуги, нематеріальні активи, що їх без законних на те підстав обіцяють, про-

понують, надають або одержують безоплатно чи за ціною, нижчою за мінімальну ринкову.

Майно взагалі – це окрема річ або сукупність речей, які є об'єктом права власності і можуть виступати предметом різних цивільно-правових (купівлі-продажу, дарування, найму, оренди, підряду, страхування, управління майном, факторингу тощо), так само, як і господарсько-правових договорів (поставки, контрактації сільськогосподарської продукції, енергопостачання, комерційної концесії тощо). ***Переваги*** – це додаткові матеріальні чи інші вигоди або можливості, які суб'єкт має порівняно з іншими, які ставлять його в нерівне становище з іншими особами. Переваги можуть полягати, зокрема, у праві на позачергове або першочергове одержання матеріальних благ чи послуг або пільг, які належать особі. Під ***пільгами*** слід розуміти соціальні та інші пільги, встановлені законодавством для різних категорій осіб, що полягають у звільненні їх від певних обов'язків, або, іншими словами, у наданні додаткових можливостей майнового чи немайнового характеру. До майнових належать і пільги, що надаються у вигляді додаткових виплат, повного або часткового звільнення окремих категорій громадян від обов'язкових платежів. Немайновими вважаються пільги у вигляді додаткових оплачуваних відпусток, скорочення робочого часу тощо (отже, немайновими ці пільги названі досить умовно). Відповідно до законодавства України ***послуги*** – це здійснювана на замовлення споживача і з метою задоволення його особистих потреб діяльність з надання чи передачі споживачеві певного визначеного договором матеріального чи нематеріального блага (п. 17 ст. і Закону «Про захист прав споживачів», ст. 1 Закону «Про загальну безпечність нехарчової продукції»), або результат економічної діяльності, яка не створює товар, але продається та купується під час торговельних операцій (ст. 1 Закону «Про стандарти, технічні регламенти та процедури оцінки відповідності»). Серед послуг законодавство України виділяє «транспортні послуги», у т. ч. «послуги з перевезення пасажирів та вантажів», «житлово-комунальні послуги», «послуги з технічного сервісу», «послуги з оцінки відповідності», «послуги в галузі охорони здоров'я», «послуги з доставки балонів з газом», «послуги в закладах (підприємствах) ресторанного господарства», «освітні послуги», «послуги мобільного зв'язку та доступу до мережі Інтернет», «ритуальні послуги», «фінансові послуги»,

«соціальні послуги» тощо. ***Нематеріальні активи*** – це не які-небудь блага нематеріального характеру. Вітчизняні правознавці іноді вважаються що предмет хабара може мати нематеріальний характер. У п. 4 постанови Пленуму Верховного Суду України «Про судову практику у справах про хабарництво» від 26 квітня 2002 р. № 5 (де «хабар» визначається як «незаконна винагорода») слушно зазначено: «Оскільки одержання хабара є корисливим злочином, його предмет має *виключно майновий характер.* Ним можуть бути майно (гроші, цінності та інші речі), право на нього (документи, які надають право отримати майно, користуватися ним або вимагати виконання зобов'язань тощо), будь-які дії майнового характеру (передача майнових вигод, відмова від них, відмова від прав на майно, безоплатне надання послуг, санаторних чи туристичних путівок, проведення будівельних або ремонтних робіт тощо). Послуги, пільги і переваги, *які не мають майнового характеру* (похвальні характеристика чи виступ у пресі, надання престижної роботи тощо), не можуть визнаватися предметом хабара.

Об'єктивна сторона злочину полягає у перевищенні влади або службових повноважень, тобто умисному вчиненні службовою особою дій, які явно виходять за межі наданих їй прав чи повноважень, вчинені з метою одержання неправомірної вигоди для самої себе чи іншої фізичної або юридичної особи у значному чи у великому розмірі.

Неправомірна вигода вважається одержаною у значному розмірі, якщо її сума перевищує сто неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, у великому – двісті неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

З об'єктивної сторони злочин, передбачений ст. 365–3 КК, може вчинятися у формі: 1) перевищення влади або 2) перевищення службових повноважень. Злочинний характер дій службової особи при перевищенні влади або службових повноважень виражається у тому, що службова особа вчиняє те чи інше діяння по службі, яке не входить до її компетенції. Саме у цьому полягає принципова відмінність цього злочину від зловживання владою або службовими повноваженнями, при якому службова особа в межах її повноважень, визначених законом, використовує їх всупереч інтересам служби. *Перевищення влади* проявляється в діях службової особи, яка, маючи владні повноваження стосовно підлеглих або більш

широкого кола осіб, під час виконання своїх владних чи організаційно-розпорядчих функцій виходить за межі цих повноважень. *Перевищення службових повноважень* – це дії службової особи, яка не має владних функцій і виходить під час виконання своїх адміністративно-господарських функцій за межі своїх повноважень, або дії службової особи, яка має владні повноваження, але у конкретному випадку перевищує не їх, а інші свої повноваження, або перевищує свої владні повноваження стосовно осіб, які не входять до числа підлеглих.

Судова практика (абз. 2 п. 5 ППВСУ «Про судову практику у справах про перевищення влади або службових повноважень» від 26 грудня 2003 р. № 15) виходить з того, що як перевищення влади або службових повноважень кваліфікуються: а) вчинення дій, які є компетенцією вищої службової особи даного відомства чи службової особи іншого відомства; б) вчинення дій одноособово, тоді як вони могли бути здійснені лише колегіально; в) вчинення дій, які дозволяються тільки в особливих випадках, з особливого дозволу і з особливим порядком проведення, – за відсутності цих умов; г) вчинення дій, які ніхто не має права виконувати або дозволяти.

Перевищення влади або службових повноважень утворює склад злочину, передбаченого ст. 365–3, лише у випадку вчинення службовою особою дій, які **явно** виходять за межі наданих їй законом прав і повноважень. Явний вихід службової особи за межі наданих їй повноважень слід розуміти як відкритий, очевидний, ясний для всіх, у т. ч. для винного, безсумнівний, відвертий. Для того, щоб визначити, чи мало місце перевищення службовою особою влади або службових повноважень, необхідно з'ясувати компетенцію цієї службової особи і порівняти її із вчиненими діями.

Повноваження, за межі яких виходить службова особа при їх перевищенні, повинні бути передбачені відповідним нормативно-правовим актом: законом, декретом, указом, постановою, статутом, положенням, інструкцією, правилами тощо.

Можливі випадки, коли службова особа, хоча й виходить за межі наданих їй повноважень, робить це у зв'язку з надзвичайними обставинами, коли затягування часу для одержання спеціального дозволу потягло б тяжкі наслідки. Якщо дії такої службової особи в умовах надзвичайних обставин нормативно-правовими актами не врегульовані, вчинене необхідно розглядати з урахуванням по-

ложень про крайню необхідність або виправданий ризик (ст. ст. 39 і 42 КК України).

Для застосування ст. 365–3 КК необхідно, щоб дії винної службової особи були зумовлені її службовим становищем і перебували у зв'язку із службовими повноваженнями щодо потерпілого. За відсутності такого зв'язку дії винного підлягають кваліфікації за статтями КК, що передбачають відповідальність за злочини проти життя та здоров'я особи, власності, громадського порядку та моральності тощо.

З суб'єктивної сторони розглядуваний злочин характеризується умисною формою вини. Ставлення ж суб'єкта до наслідків може бути як умисним, так і необережним. Службова особа за будь-якої форми перевищення влади чи службових повноважень усвідомлює, що дії, які вона вчиняє, виходять за межі наданих їй законом владних чи інших службових повноважень, і бажає їх вчинити.

Суб'єкт злочину – спеціальний, службова особа. Службовими є особи, які постійно, тимчасово чи за спеціальним повноваженням здійснюють функції представників влади чи місцевого самоврядування, а також обіймають постійно чи тимчасово в органах державної влади, органах місцевого самоврядування, на державних чи комунальних підприємствах, в установах чи організаціях посади, пов'язані з виконанням організаційно-розпорядчих чи адміністративно-господарських функцій, або виконують такі функції за спеціальним повноваженням, яким особа наділяється повноважним органом державної влади, органом місцевого самоврядування, центральним органом державного управління із спеціальним статусом, повноважним органом чи повноважною особою підприємства, установи, організації, судом або законом. До державних та комунальних підприємств прирівнюються юридичні особи, у статутному фонді яких відповідно державна чи комунальна частка перевищує 50 відсотків або становить величину, що забезпечує державі чи територіальній громаді право вирішального впливу на господарську діяльність такого підприємства. Службовими особами також визнаються посадові особи іноземних держав (особи, які обіймають посади в законодавчому, виконавчому або судовому органі іноземної держави, у тому числі присяжні засідателі, інші особи, які здійснюють функції держави для іноземної держави, зокрема для державного органу або державного підприємства),

а також іноземні третейські судді, особи, уповноважені вирішувати цивільні, комерційні або трудові спори в іноземних державах у порядку, альтернативному судовому, посадові особи міжнародних організацій (працівники міжнародної організації чи будь-які інші особи, уповноважені такою організацією діяти від її імені), члени міжнародних парламентських асамблей, учасником яких є Україна, та судді і посадові особи міжнародних судів.

Підставою для покладання на особу обов'язків виконувати організаційно-розпорядчі чи адміністративно-господарські обов'язки має бути наявність у неї трудових чи договірних правовідносин із відповідними підприємствами, установами, організаціями, або ж покладання на особу таких обов'язків з наділенням її певними правами за рішенням суду у випадках, передбачених законом, наприклад, призначення особи арбітражним керуючим за рішенням господарського суду. При цьому, згідно з роз'ясненнями Пленуму Верховного Суду України, що містяться в абз. 5 п. 1 його постанови «Про судову практику у справах про хабарництво» від 26 квітня 2002 р. № 5, зазначені функції чи обов'язки мають бути покладені на неї правомочним органом або правомочною особою. У постанові не говориться про можливість покладання на особу виконання організаційно-розпорядчих чи адміністративно-господарських обов'язків (функцій) безпосередньо законом, а тому особи, які вчиняють на підставі закону (уповноважені законом) дії, які за своїми об'єктивними ознаками (за змістом) співпадають з діями, які вчиняються службовими особами, визнаватись службовими не можуть.

Службовими особами, які постійно здійснюють функції представників влади, а також постійно обіймають на підприємствах, в установах чи організаціях незалежно від форми власності посади, пов'язані з виконанням організаційно-розпорядчих чи адміністративно-господарських обов'язків, вважаються особи, перебування яких на посаді не обмежується певним строком (призначаються на посаду на невизначений строк), а службовими особами, які тимчасово здійснюють такі функції, а також тимчасово обіймають посади, пов'язані з виконанням організаційно-розпорядчих чи адміністративно-господарських обов'язків, – особи, перебування яких на посаді обмежується певним строком. Перебування службової особи на посаді (постійне чи тимчасове) оформляється відповідним документом (наприклад, наказом тощо).

Кваліфікованими видами злочину є: 1) перевищення влади або службових повноважень, яке супроводжувалось насильством; 2) перевищення влади або службових повноважень, яке супроводжувалось застосуванням зброї чи спеціальних засобів або 3) перевищення влади або службових повноважень, яке супроводжувалось болісними і такими, що ображають особисту гідність потерпілого, діями за відсутності ознак катування. (ч. 3 ст. 365–3 КК).

Насильство може бути як фізичним, так і психічним. Фізичне насильство полягає у незаконному позбавленні волі, заподіянні удару, побоїв, легких або середньої тяжкості тілесних ушкоджень, вчиненні дій, характерних для мордування, а психічне насильство – у створенні реальної загрози заподіяння фізичного насильства або інших насильницьких дій щодо потерпілого чи його близьких. *Болісними і такими, що ображають особисту гідність потерпілого,* слід вважати дії, що завдають йому фізичного болю і моральних страждань. Болісні дії можуть бути пов'язані з незаконним застосуванням спеціальних засобів – наручників, гумових кийків, сльозоточивих газів, водометів тощо. Дії, що ображають особисту гідність потерпілого, можуть виражатися, зокрема, в умисному приниженні честі і гідності, вираженому в непристойній формі. Під *зброєю* слід розуміти предмети, призначені для ураження живої цілі, тобто вогнестрільну, холодну зброю та деякі інші її види. Не можуть визнаватися зброєю сигнальні, стартові пістолети, вибухові пакети та інші імітаційно-піротехнічні та освітлювальні засоби, які не містять у собі вибухових речовин та сумішей, предмети, які мають господарське або інше призначення (сокира, столовий ніж) або не мають ніякого призначення, але пристосовані для нанесення тілесних ушкоджень (загострена палка), предмети, визнані законодавством спеціальними засобами (гумові кийки, ручні газові гранати, газові балончики) і службові собаки. *Застосування зброї* передбачає не тільки заподіяння нею тілесних ушкоджень або смерті, а й погрозу зброєю. Згідно Постанови N 49 від 27 лютого 1991 р. «Про затвердження Правил застосування спеціальних засобів при охороні громадського порядку» *спеціальними засобами* є: а) засоби індивідуального захисту: шоломи (стальні армійські, «Сфера», каска захисна пластмасова) бронежилети протиударні та броньові щити; б) засоби активної оборони: гумові кийки; кийки пластикові типу «тонфа»; наручники; електрошокові пристрої; пристрої ві-

тчизняного виробництва, споряджені гумовими чи аналогічними за своїми властивостями метальними снарядами несмертельної дії; ручні газові гранати, а також патрони з газовими гранатами; балончики, патрони, гранати та інші спецзасоби з препаратами сльозоточивої та дратівної дії на основі природних капсаїциноїдів, морфоліду пералгонової кислоти (МПК), ортохлорбензальмалононітрилу (CS) і речовини АЛГОГЕН; в) засоби забезпечення спеціальних операцій: ранцеві апарати «Облако», світлошумова граната «Заря» та світлошумовий пристрій «Пламя», патрони з гумовою кулею «Волна-р», водомети, бронемашини та інші транспортні засоби, пристрій для примусової зупинки автотранспорту «Еж-М»; г) пристрої для відкриття приміщень, захоплених правопорушниками: малогабаритні підривні пристрої «Ключ», «Імпульс».

Характеристика злочинів у сфері службової діяльності.

Важливим фактором у розвитку і побудові правової держави є законодавче зміцнення апарату держави. Державний апарат містить у собі не тільки три гілки влади, але і безпосередні, зв'язані з ним різні громадські організації, підприємства, установи й організації незалежно від їхніх форм власності, адже саме вони зараз перетерплюють структурні зміни і реформування. Для подальшого зміцнення законності необхідні рішучі заходи по припиненню будь-яких порушень у діяльності державного апарату. Відповідно до ст. 19 Конституції України посадові особи зобов'язані діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами нашої держави. Від реалізації цього положення значною мірою залежить правильна діяльність державного апарату, функціонування підприємств, установ і організацій усіх форм власності, своєчасне і справедливе вирішення соціальних проблем, забезпечення реалізації конституційних прав та свобод людини і громадянина, законних інтересів юридичних осіб.

Злочини у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг – це суспільно небезпечні та протиправні діяння, що посягають на встановлений законом порядок здійснення службовими особами органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їх апарату, об'єднань громадян, підприємств, установ і організацій незалежно від форм власності своїх повноважень, через що заподіюється істотна шкода охоро-

нюваним законом правам та інтересам фізичних і юридичних осіб, державним або громадським інтересам.

Злочини у сфері службової діяльності можна визначити як суспільно небезпечні, протиправні діяння, які посягають на встановлений порядок реалізації службовими особами своїх повноважень (управлінських функцій) в межах наданих їм прав та покладених на них обов'язків (компетенції), якими заподіюється шкода правам, свободам чи правоохоронюваним (законним) інтересам окремих громадян, або державним чи громадським інтересам, або інтересам юридичних осіб, а також авторитету органів влади, об'єднань громадян, суб'єктів господарювання, інших юридичних осіб, від імені та/або в інтересах яких діють службові особи.

З метою протидії службовим порушенням у розділі XVII «Злочини у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг» Особливої частини КК передбачено кримінальну відповідальність за найбільш небезпечні діяння, що їх можуть скоювати службові особи. До кола таких діянь КК відносить: зловживання владою або службовим становищем (ст. 364), зловживання повноваженнями службовою особою юридичної особи приватного права незалежно від організаційно-правової форми (ст. 364–1), перевищення влади або службових повноважень (ст. 365), перевищення повноважень службовою особою юридичної особи приватного права незалежно від організаційно-правової форми (ст. 365–1), зловживання повноваженнями особами, які надають публічні послуги (ст. 365–2), службове підроблення (ст. 366), службову недбалість (ст. 367), одержання хабара (ст. 368), незаконне збагачення (ст. 368–2), комерційний підкуп службової особи юридичної особи приватного права незалежно від організаційно-правової форми (ст. 368–3), підкуп особи, яка надає публічні послуги (ст. 368–4), пропозицію або давання хабара (ст. 369), зловживання впливом (ст. 369–2) і провокацію хабара або комерційного підкупу (ст. 370).

У національному законодавстві протидія правопорушенням у сфері службової діяльності закріплена Законами України «Про засади запобігання і протидії корупції» від 7 квітня 2011 р., «Про державну службу» від 16 грудня 1993 р., «Про обов'язковий примірник документів» від 9 квітня 1999 р. тощо, актами Президента України та КМ України, низкою положень, наказів та інструкцій.

У постановах Пленуму Верховного Суду України здійснено тлумачення кримінально-правових положень щодо відповідальності за злочини у сфері службової діяльності (наприклад, «Про судову практику у справах про хабарництво» від 26 квітня 2002 р. № 5, «Про судову практику у справах про перевищення влади або службових повноважень» від 26 грудня 2003 р. № 15).

Родовим об'єктом злочинів у сфері службової діяльності є суспільні відносини, які визначають і регулюють зміст правильної роботи державного апарату і апарату органів місцевого самоврядування, об'єднань громадян, підприємств, установ і організацій незалежно від форм власності. При визначенні **безпосереднього об'єкта** таких злочинів, виходячи з розподілу управлінської праці взаємопов'язаних і взаємодіючих ланок апарату управління, кожна з яких має відносну самостійність і виконує чітко визначені функції, за основу слід брати функціональну ознаку. Отже, безпосереднім об'єктом злочинів у сфері службової діяльності є правильна діяльність державного апарату, апарату органів місцевого самоврядування, об'єднань громадян, окремої організації, установи, підприємства (незалежно від форми власності), зміст якої визначається законодавством України, а також авторитет органів державної влади, органів місцевого самоврядування, об'єднань громадян, підприємств, установ та організацій. У випадку посягання службовою особою на інші суспільні відносини вчинене слід кваліфікувати (за наявністю для того підстав) як інший злочин, що міститься в іншому розділі Особливої частини КК. Якщо ж службова особа посягнула одночасно на суспільні відносини, які визначають правильну роботу державного апарату, апарату органів місцевого самоврядування, об'єднань громадян, окремої організації, установи, підприємства (незалежно від форми власності) і, наприклад, господарську діяльність, власність, довкілля, то її дії треба кваліфікувати за наявності відповідних ознак як злочин у сфері службової діяльності і той чи інший злочин у сфері господарської діяльності або злочин проти власності чи довкілля (крім випадків, коли діяння, описане у статтях про злочини у сфері службової діяльності, є способом вчинення іншого злочину). Зловживання владою або службовим становищем, перевищення влади або службових повноважень, службове підроблення (кваліфікований склад – ч. 2 ст. 366) і службова недбалість можуть посягати і на охоронювані законом блага особи (трудові, політичні та інші права і свободи людини і громадянина,

власність тощо), які є факультативним додатковим об'єктом цих злочинів. Але для злочину, передбаченого ч. 2 ст. 365, такі блага, як здоров'я і гідність особи, є обов'язковим додатковим об'єктом. Тому перевищення влади або службових повноважень, поєднане, наприклад, з умисним заподіянням тілесних ушкоджень (крім тяжких), повністю охоплюється ч. 2 ст. 365. **Додатковими факультативними безпосередніми об'єктами** злочинів у сфері службової діяльності можуть бути здоров'я і гідність особи, її права та свободи, власність, інші суспільні відносини.

Під **предметом** злочину здебільшого розуміють будь-які речі матеріального світу, з певними властивостями яких закон про кримінальну відповідальність пов'язує наявність у діях особи ознак конкретного складу злочину, чи діючи на які особа посягає на блага, що належать суб'єктам суспільних відносин, чи з приводу яких або у зв'язку з якими вчиняється злочин, чи як матеріальні предмети матеріального світу, на які безпосередньо діє злочинець, який вчиняє злочинне посягання на відповідний об'єкт, чи як елемент матеріального світу, діючи на який винний вчиняє посягання на об'єкт злочину тощо. Предметом злочину слід визнавати не лише речі матеріального світу (матеріалізовані об'єкти), а й інші явища об'єктивного світу (нематеріалізовані об'єкти – інформацію, енергію), які мають зовнішнє представлення чи можуть набути його і можуть сприйматись органами відчуття людини. Головне при цьому – такі об'єкти повинні являти собою певну цінність, яка може бути виражена у грошовій оцінці їх вартості, а їх призначенням має бути задоволення певних потреб людей. Предметом злочину можна вважати матеріалізовані і нематеріалізовані об'єкти (блага). У злочині, передбаченому ст. 366 КК, **предметом** є *документ* (передбачена законом матеріальна форма одержання, зберігання, використання та розповсюдження інформації, що має юридичне значення, через фіксацію її на папері, магнітній, кіно-, відео-, фотоплівці, дискеті чи іншому носії), а у злочинах, передбачених статтями 368 і 369 КК, – *хабар* (незаконна винагорода матеріального характеру). У злочинах, передбачених ст.ст. 364–1, 365–2, 368–2, 368–3, 368–4 КК – *неправомірна вигода* – грошові кошти або інше майно, переваги, пільги, послуги, нематеріальні активи, що їх без законних на те підстав обіцяють, пропонують, надають або одержують безоплатно чи за ціною, нижчою за мінімальну ринкову.

Правильне визначення того, що може визнаватись предметом зазначених злочинів (лише речі матеріального світу чи й інші об'єкти – послуги, інформація, блага нематеріального характеру тощо), має важливе значення для кваліфікації злочинів у сфері службової діяльності і обумовлюється вирішенням загальнотеоретичного питання про предмет злочину. Перш за все це стосується визначення предмета злочинів, які об'єднуються родовим поняттям «хабарництво».

У ст. 368 предмет злочину визначено словосполученням «одержання у будь-якому вигляді хабара». Вказівка на те, має хабар лише матеріальний характер чи ним можуть бути визнанії вигоди (переваги) нематеріального-характеру, вирішується фахівцями діаметрально протилежно.

Враховуючи наведені роз'яснення Пленуму Верховного Суду України, предметом хабара в певних випадках за конкретних обставин повинні визнаватись і вигоди немайнового характеру. Підстави для такого висновку дає і законодавче визначення предмета в ч. 1 ст. 368 – «в будь-якому вигляді». Тобто, законодавець не вважає одержання хабара лише вигодами майнового характеру. Стосовно складів злочинів одержання хабара (ст. 368) та давання хабара (ст. 369) Пленуму Верховного Суду України, вважаючи, що одержання хабара є корисливим злочином, роз'яснює судам, що його предмет має майновий характер: ним можуть бути майно (гроші, цінності та інші речі), права на нього (документи, які «надають право отримати майно, користуватися ним або вимагати виконання зобов'язань тощо), будь-які дії майнового характеру (передача майнових вигод, відмова від них, відмова від прав на майно, безоплатне надання послуг, санаторних чи туристичних путівок, проведення будівельних або ремонтних робіт тощо)». Пленуму Верховного Суду України також роз'яснює те, що предметом одержання не можуть визнаватися послуги, пільги і переваги, які не мають майнового характеру (похвальні характеристика чи виступ у пресі, надання престижної роботи тощо). Одержання їх, вважає Пленуму Верховного Суду України, може розцінюватись як інша (некорислива) заінтересованість при зловживанні владою чи службовим становищем і за наявності до того підстав кваліфікуватися за відповідною частиною ст. 364 (абз. 2 п. 4 названої постанови Пленуму Верховного Суду України). Разом з тим, враховуючи позицію Плену-

му Верховного Суду України і більшості вчених з цього питання, предметом хабара можуть визнаватись будь-які вигоди саме (лише) майнового характеру, коли або має місце «збагачення» особи за рахунок одержаного хабара, або ж її уникнення від несення в повному обсязі чи частково матеріальних затрат на оплату придбаних нею товарів, надання послуг чи виконаних на її користь робіт. При цьому необхідно чітко провести межу між майновим (матеріальним) і немайновим (нематеріальним) характером отриманої службовою особою вигоди. Предметом одержання хабара необхідно визнавати будь-які вигоди (переваги), незалежно від того, є вони майнового чи немайнового характеру, тобто як матеріалізовані, так і не матеріалізовані блага, які одержує службова особа за вчинення чи невчинення нею будь-якої дії в інтересах того, хто надає такі блага, чи в інтересах третьої особи, з використанням наданої службовій особі влади чи з використанням службового становища.

З **об'єктивної сторони злочини** у сфері службової діяльності (крім давання хабара) характеризуються спільними рисами, до яких належать вчинення діяння: 1) з використанням влади чи службового становища і 2) всупереч інтересам служби. Використання службовою особою свого службового становища вказано як обов'язкова ознака об'єктивної сторони тільки у ст. 364 КК. Однак, перевищення влади або службових повноважень, службове підроблення, службова недбалість, одержання хабара, провокація хабара не можуть бути вчинені без використання службовою особою свого службового становища.

Використання службовою особою влади чи службового становища передбачає використання повноважень, якими службова особа наділена у зв'язку із зайняттям нею певної посади чи здійсненням певної службової діяльності. Іншими словами, йдеться про соціально-правовий статус службової особи, під яким слід розуміти сукупність прав і обов'язків, що утворюють службову компетенцію винного, а також його соціальне значення, під яким розуміється службовий авторитет службової особи, престиж органу, організації чи установи, в якій вона здійснює свою службову діяльність, наявність службових зв'язків і можливостей, що виникають завдяки займаній посаді, можливість здійснення впливу на діяльність інших осіб тощо.

Другою обов'язковою ознакою об'єктивної сторони злочинів у сфері службової діяльності є вчинення дії (бездіяльність) **всупереч**

інтересам служби. Беручи певні обов'язки й отримуючи пов'язані з ними права, особа укладає з державою (або з підприємством, установою, організацією незалежно від форми власності) своєрідну угоду про те, що вона зобов'язується безумовно виконувати обов'язки і правильно користуватись правами. Така угода може мати умовну форму контракту, трудового договору, ознайомлення з наказом про призначення на посаду. Після укладення вказаної угоди (чи внесення певних змін до неї) особа займає певне службове становище, або, іншими словами, те місце в апараті органів державної влади, органів місцевого самоврядування (або в апараті управління недержавної юридичної особи), на якому вона звичайно бажає і повинна здійснювати свої службові повноваження. Ігнорування службовою особою наданими їй обов'язками або перевищення прав може свідчити про використання їх всупереч інтересам служби. Реальним виразом вчинення діяння всупереч інтересам служби є його незаконність. Щодо поняття «інтерес», яке вживається для позначення об'єкта кримінально-правової охорони у ст.ст. 364, 365, 367 та 368 (охоронювані законом інтереси громадян, державні інтереси, громадські інтереси, інтереси юридичних осіб), якими передбачається відповідальність за злочини у сфері службової діяльності. Термін «інтерес» вживається у КК ще в деяких статтях як Загальної, так і Особливої його частин саме для позначення; як правило, об'єкта кримінально-правової охорони. Крім того, у деяких статтях Особливої частини КК термін «інтерес» вживається для позначення мотивів чи мети вчинення дій, відповідальність за які передбачена цими статтями. В такому значенні термін «інтерес» вживається і у ст. 364 КК України. Конституційний Суд України, розглядаючи питання про зміст поняття «охоронюваний законом інтерес», констатував, що позиції як законодавчого та правозастосовних органів, у тому числі і Верховного Суду України, так і наукових та навчальних закладів з даного питання суттєво різняться. Приймаючи ж власне рішення з цього питання, Конституційний Суд України виходив з такого: «Етимологічний зміст слова «інтерес» включає: а) увагу до кого-, чого-небудь, зацікавленість кимось, чимось, цікавість, захоплення; б) вагу, значення; в) те, що найбільш цікавить кого-небудь, що становить зміст чиїхось думок і турбот; г) прагнення, потреби; д) те, що йде на користь комусь, чому-небудь, відповідає чиїмось прагненням, потребам, вигоду,

користь, зиск. У загально-соціологічному значенні категорія «інтерес» розуміється як об'єктивно існуюча і суб'єктивно усвідомлена соціальна потреба, як мотив, стимул, збудник, спонукання до дії; у психології – як ставлення особистості до предмета, як до чогось для неї цінного, такого, що притягує. В юридичних актах термін «інтерес», враховуючи його як етимологічне, так і загально-соціологічне, психологічне значення, вживається у широкому чи вузькому значенні як самостійний об'єкт правовідносин, реалізація якого задовольняється чи блокується нормативними засобами. Прикладом застосування поняття «інтерес» у широкому розумінні, на думку Конституційного Суду України, є Конституція України, статті 18,32,34,35,36,39,41,44,79, 89,104,121,127,140 якої наголошують на національних інтересах, інтересах національної безпеки, економічного добробуту, територіальної цілісності, громадського порядку, здоров'я і моральності населення, політичних, економічних, соціальних; культурних інтересах, інтересах суспільства, інтересах усіх співвітчизників, інтересах громадянина, інтересах держави, спільних інтересах територіальних громад сіл, селищ та міст тощо. Вказуючи на наявність таких інтересів, Конституція України підкреслює необхідність їх забезпечення (ст. 18), задоволення (ст. 36) чи захисту (ст.ст. 44, 127). Зміст інтересів у широкому розумінні Конституція України не розкриває. Проте у Законі України «Про основи національної безпеки України» від 19 червня 2003 р. № 964-IУ дається як визначення терміна «національні інтереси» (ст. 1), так і вичерпний перелік їх пріоритетів (ст. 6). Конституційний Суд України, здійснивши інтерпретацію поняття «інтерес» у вузькому розумінні цього слова, оскільки у клопотанні народних депутатів України йшлося саме про такий різновид інтересу у словосполученні «охоронюваний законом інтерес», тобто інтерес, який, на відміну від інтересу в широкому розумінні, перебуває у логічно-смисловому зв'язку із суб'єктивними правами, але прямо ними не опосередковується, тобто виходить за межі останніх, а саме у такому значенні слово «інтерес», вважає Конституційний Суд України, вживається в Конституції України, у ст. 4 ЦК України, окремі положення якого підлягають офіційному тлумаченню, і в багатьох законах та інших нормативно-правових актах, дав таке визначення поняття «охоронюваний законом інтерес»: «це прагнення до користування конкретним матеріальним та/або нематері-

альним благом, зумовлений загальним змістом об'єктивного і прямо не опосередкований у суб'єктивному праві простий легітимний дозвіл, що є самостійним об'єктом судового захисту та інших засобів правової охорони з метою задоволення індивідуальних і колективних потреб, які не суперечать Конституції і Законам України, суспільним інтересам, справедливості, добросовісності, розумності та іншим загальноправовим засадам» (п. 1 резолютивної частини названого рішення Конституційного Суду України). Конституційний Суд України вважає, що інтерес може бути як охоронюваним законом, правоохоронюваним, законним, так і незаконним, тобто таким, що не захищається ні законом, ні правом, не повинен задовольнятися чи забезпечуватися ними, оскільки такий інтерес спрямований на обмеження прав і свобод інших фізичних і юридичних осіб, обмежує захищені Конституцією та законами України інтереси суспільства, держави чи «всіх співвітчизників» або не відповідає Конституції чи законам України, загальновизнаним принципам права. Наголос на «охоронюваності законом» чи законності того чи іншого інтересу законодавець робить не завжди, зважаючи на те, що згадувані у законах інтереси не суперечать Конституції України або випливають з її змісту. Таке акцентування застосовується лише у разі, коли не виключена можливість шляхом зловживання інтересами, прагненнями, використовуючи ті чи інші юридичні норми, забезпечити реалізацію незаконних інтересів (абз. 3 п. 3.5 мотивувальної частини названого Рішення Конституційного суду України). (Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 50 народних депутатів України щодо офіційного тлумачення окремих положень частини першої статті 4 Цивільно-процесуального кодексу. України (справа про охоронюваний законом інтерес) від 1 грудня 2004 р.).

Конфлікт інтересів, очевидно, має місце завжди. Головне завдання держави і суспільства – досягти їх збалансованості. Юридичними особами, згідно зі ст. 80 ЦК України, є організаційно створені і зареєстровані у встановленому законом порядку утворення, наділені правоздатністю і дієздатністю. Види юридичних осіб та їх організаційно-правові форми визначаються ст. ст. 81, 83 ЦК. Залежно від порядку їх створення, юридичні особи поділяються на юридичних осіб приватного права, які створюються шляхом об'єднання осіб та (або) майна на підставі установчих документів відповідно до ст.

87 ЦК, та юридичних осіб публічного права, які створюються розпорядчими актами Президента України, органу державної влади, органу влади Автономної Республіки Крим або органу місцевого самоврядування в порядку, встановленому Конституцією України та законами України. Інтереси юридичних осіб публічного права є похідними від інтересів тих фізичних чи/та юридичних осіб, які їх створили. Юридичні особи публічного права створюються для охорони інтересів, прав і свобод людей (громадян), їх реалізації. Спричинення шкоди інтересам юридичних осіб публічного права є одночасно і спричиненням шкоди правам, свободам і інтересам людей (громадян), інтересам інших юридичних осіб, для реалізації та охорони яких створені такі юридичні особи, а також спричиненням шкоди інтересам самої держави і суспільства в цілому. Згідно зі ст. 3 Конституції України людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю, а права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Отже, сама людина, її права і свободи та інтереси є об'єктами кримінально-правової охорони, видами цінностей, від яких інші цінності, крім національних (загальнонаціональних), є похідними, в тому числі і інтереси утворених людьми інститутів – об'єднань громадян, юридичних осіб (підприємств, установ, організацій різних форм власності, різних організаційно-правових форм та напрямів діяльності), органів державної влади (законодавчої, виконавчої, судової), держави. Разом з тим права, свободи та інтереси людини є складовими частинами національних (загальнонаціональних) інтересів, об'єктами національної безпеки України, і інтерес є одним із видів соціальних цінностей як об'єкта злочину, тобто є самостійним об'єктом кримінально-правової охорони, а в передбачених Законом випадках – і безпосереднім об'єктом конкретних злочинів, зокрема злочинів у сфері службової діяльності. Таким чином, у статтях КК термін «інтерес» вживається для вказівки (позначення) або 1) на об'єкт кримінально-правової охорони, посягання на який (заподіяння шкоди якому чи створення загрози її заподіяння) законодавець визнає суспільно небезпечним, чи вчинення дій по відверненню можливого заподіяння шкоди якому (охоронюваний законом інтерес) законодавець визнає суспільно корисною поведінкою особи, або 2) на мотиви чи мету вчинення суспільно небезпечних дій як

обов'язкову ознаку окремих злочинів, лише за наявності яких дії визнаються злочином. Саме у таких двох значеннях вживається термін «інтерес» у ст. 364.

До обов'язкових ознак об'єктивної сторони трьох злочинів у сфері службової діяльності (зловживання владою або службовим становищем, перевищення влади або службових повноважень і службової недбалості) належить також настання суспільно небезпечних наслідків у вигляді **істотної шкоди** охоронюваним законом правам та інтересам окремих громадян або державним чи громадським інтересам, або інтересам юридичних осіб. Вказана шкода може полягати у заподіянні як матеріальної шкоди, так і шкоди нематеріального характеру. Відповідно до п. 3 примітки до ст. 364 істотною шкодою, якщо вона полягає у заподіянні матеріальних збитків, вважається така, яка в сто і більше разів перевищує неоподатковуваний мінімум доходів громадян. Із змісту п. 3 примітки до ст. 364 випливає, що істотна шкода повинна обчислюватися у вказаних розмірах, незалежно від форми та виду вини, якими характеризується психічне ставлення винного до суспільно небезпечних наслідків, а також незалежно від того, чи була вона результатом діяння, що призвело до втраченої вигоди чи до прямого зменшення наявних фондів. Істотною шкодою, якщо вона має нематеріальний вимір, можуть визнаватися порушення політичних, трудових, житлових та інших прав і свобод людини і громадянина, підрив авторитету та престижу органів державної влади чи органів місцевого самоврядування, порушення громадського порядку, створення обстановки, що утруднює установі, організації, підприємству здійснення основних функцій тощо. Істотна шкода, якщо вона полягає у заподіянні шкоди нематеріального виміру, – категорія оціночна. Питання про те, чи є така шкода істотною, вирішує орган досудового слідства, прокурор або суд з урахуванням конкретних обставин справи і в межах своєї компетенції. Така істотна шкода, як створення обстановки, що утруднює установі, організації, підприємству здійснення основних функцій, може виражатися у призупиненні виробничих процесів, діяльності окремої ланки чи підприємства, організації, установи в цілому, створенні суттєвих перешкод у їх роботі. Істотна шкода у вигляді порушення конституційних прав та свобод людини і громадянина може полягати в суттєвому їх обмеженні, забороні їх реалізовувати відповідно до закону тощо. Судова практика, як пра-

вило, визнає істотною шкодою вчинення винним або іншими особами іншого злочину або його приховування шляхом зловживання ним службовим становищем. Істотною шкодою, якщо вона полягає у заподіянні фізичної шкоди, слід визнавати умисні насильницькі дії, які потягли за собою завдання фізичного болю, заподіяння, як правило, легкого чи середньої тяжкості тілесних ушкоджень або були пов'язані з незаконним позбавленням волі, незаконним введенням в організм особи наркотичних засобів тощо. При вирішенні питання про те, чи є заподіяна шкода істотною, слід також зважати на кількість потерпілих громадян, розмір моральної шкоди чи упущеної вигоди тощо. У разі заподіяння поряд із матеріальними збитками і шкоди нематеріального характеру, загальна шкода від злочину може визнаватись істотною навіть якщо зазначені збитки не перевищують 100 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян (п. 6 ППВСУ «Про судову практику у справах про перевищення влади або службових повноважень» від 26 грудня 2003 р. № 15).

У статтях розділу XVII Особливої частини КК (ст. ст. 364–367) як злочинний результат, що обтяжує відповідальність, названі **тяжкі наслідки**. Поняття «тяжкі наслідки» відрізняється від поняття «істотна шкода» більшим ступенем суспільної небезпеки. Тяжкі наслідки можуть полягати у матеріальній, фізичній, моральній шкоді тощо. Якщо тяжкі наслідки полягають у заподіянні матеріальних збитків, ними, згідно з п. 4 примітки до ст. 364, вважається шкода, яка в двісті п'ятдесят і більше разів перевищує неоподатковуваний мінімум доходів громадян. Тяжкими наслідками, не пов'язаними з матеріальними збитками, можуть бути: повний розвал діяльності підприємства (наприклад, внаслідок доведення його до банкрутства); катастрофа; масове отруєння людей; смерть однієї або більше осіб; заподіяння тяжких тілесних ушкоджень одній чи декільком особам; виникнення масових заворушень; наслідки, які суттєво ускладнюють відносини з іншими державними або міжнародними організаціями та підривають авторитет держави або її окремих органів на міжнародній арені; приховування злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації (за відсутності ознак співучасті); найбільш серйозні порушення конституційних прав громадян (наприклад, протиправне позбавлення житла, безпідставне ненарахування пенсії або соціальної допомоги дітям, що позбавило потерпілого засобів до існування) тощо. Оскільки у таких

випадках ознака «тяжкі наслідки», як і ознака «істотна шкода», є оціночною, то її наявність чи відсутність у кожному конкретному випадку встановлюється слідчим, прокурором та судом. Істотна шкода та тяжкі наслідки можуть бути інкриміновані винному лише за наявності причинного зв'язку між його діянням (дією чи бездіяльністю) та настанням зазначених наслідків. Для цього необхідно встановити, що порушення службових обов'язків передувало настанню істотної шкоди чи тяжких наслідків, що це порушення було їх необхідною умовою і що службова особа усвідомлювала чи повинна була усвідомлювати розвиток причинного зв'язку, тобто те, що її діяння стане причиною настання зазначених наслідків.

У статтях 364–1, 365–2, 368–2, 368–3, 368–4, 369–2 Кримінального Кодексу під **неправомірною вигодою** слід розуміти грошові кошти або інше майно, переваги, пільги, послуги, нематеріальні активи, що їх без законних на те підстав обіцяють, пропонують, надають або одержують безоплатно чи за ціною, нижчою за мінімальну ринкову. Зміст цього поняття визначають **три обов'язкові ознаки,** відповідно до яких неправомірною вигодою можуть бути лише такі предмети, як: а) грошові кошти; б) інше майно; в) переваги; г) пільги; ґ) послуги; д) нематеріальні активи. Ці предмети обіцяють, пропонують, надають або одержують без законних на те підстав; перелічені предмети обіцяють, пропонують, надають або одержують безоплатно чи за ціною, нижчою за мінімальну ринкову.

Розкриємо зміст ознак. *Майно* взагалі – це окрема річ або сукупність речей, які є об'єктом права власності і можуть виступати предметом різних цивільно-правових (купівлі-продажу, дарування, найму, оренди житла, підряду, страхування, управління майном, факторингу тощо), так само, як і господарсько-правових (поставки, контрактації сільськогосподарської продукції, енергопостачання, комерційної концесії тощо) договорів. У цивільному праві майном як особливим об'єктом вважаються також майнові права та обов'язки. Як особливі види майна виділяються тварини, підприємство як єдиний майновий комплекс, гроші (грошові кошти), валютні цінності, цінні папери. До нематеріальних благ віднесені результати інтелектуальної, творчої діяльності та інші об'єкти права інтелектуальної власності, інформація, а також особисті немайнові блага (статті 180, 181, 190–201 ЦК України). Незважаючи на існування такого поняття, як «торгівля людьми» (напри-

клад, у ст. 149 КК України), зрозуміло, що людина не є і не може бути майном. У п. «d» ст. 2 Конвенції ООН проти корупції дано визначення поняття «майна» як будь-яких активів, матеріальних або нематеріальних, рухомих або нерухомих, виражених у речах або в правах, а також юридичних документів або активів, що підтверджують право власності на такі активи або інтерес у них. ***Переваги*** – це додаткові матеріальні чи інші вигоди або можливості, які суб'єкт має порівняно з іншими, які ставлять його в нерівне становище з іншими особами. Переваги можуть полягати, зокрема, у праві на позачергове або першочергове одержання матеріальних благ чи послуг або пільг, які належать особі ***ipso jure***. Наприклад, як отримання переваги може бути розцінене одержання квартири від держави особою, яка хоча і перебувала на обліку як така, що має право на першочергове одержання житла, але у відповідному списку таких осіб не була першою, тобто фактично одержала житло поза чергою. Надання незаконних переваг полягає в тому, що вони надаються особі, яка не мас на них права, і при цьому порушуються інтереси інших осіб. Під ***пільгами*** слід розуміти соціальні та інші пільги, встановлені законодавством для різних категорій осіб, що полягають у звільненні їх від певних обов'язків, або, іншими словами, у наданні додаткових можливостей майнового чи немайнового характеру. До майнових належать і пільги, що надаються у вигляді додаткових виплат, повного або часткового звільнення окремих категорій громадян від обов'язкових платежів. Немайновими вважаються пільги у вигляді додаткових оплачуваних відпусток, скорочення робочого часу тощо (отже, немайновими ці пільги названі досить умовно). Неправомірною вигодою можуть вважатися ці обидва види пільг, адже жодних винятків чи уточнень закон не робить. За категоріями осіб, яким встановлюються пільги, останні можна поділити на трудові, пенсійні, житлові, у галузі охорони здоров'я, фінансово-кредитні. Згідно з чинним законодавством певні категорії громадян України мають право на такі, зокрема, пільги, які фінансуються з бюджетів усіх рівнів: надання бюджетних кредитів та позик; звільнення або зменшення плати за житло, комунальні послуги, електроенергію, газ, паливо; безкоштовний проїзд всіма видами пасажирського міського (комунального) та приміського транспорту, а також капітальний ремонт житлових приміщень громадян; безкоштовне або за зниженою

платою встановлення телефону і користування ним, забезпечення автомобілем, санаторно-курортне лікування тощо. Крім пенсіонерів за віком, право на пільги за соціальною ознакою мають певні категорії осіб відповідно до законів України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту», «Про основні засади соціального захисту ветеранів праці та інших громадян похилого віку в Україні», «Про статус ветеранів військової служби, ветеранів органів внутрішніх справ і деяких інших осіб та їх соціальний захист», «Про реабілітацію жертв політичних репресій на Україні», «Про статус і соціальний захист громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи», «Про міліцію», «Про пожежну безпеку», «Про соціальний і правовий *захист* військовослужбовців та членів їх сімей», «Про освіту», «Про державну податкову службу в Україні», «Про прокуратуру», «Про Службу безпеки України», «Про бібліотеки і бібліотечну справу», «Про захист рослин», «Про основи соціальної захищеності інвалідів в Україні», «Про жертви нацистських переслідувань», «Про Державну кримінально-виконавчу службу України», «Про правові засади цивільного захисту», «Про Державну службу спеціального зв'язку та захисту інформації України», «Про охорону дитинства», «Про соціальний захист дітей війни», «Про культуру», Основ законодавства України про охорону здоров'я, Гірничого закону України. При визначенні суб'єктів існуючих в Україні пільг слід керуватися також Положенням про Єдиний державний автоматизований реєстр осіб, які мають право на пільги, затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 29 січня 2003 р. № 117. Особливістю українського законодавства є те, що воно, по-перше, не має чітких і науково обґрунтованих критеріїв визначення системи пільг, по-друге, містить як загальні норми про ті чи інші пільги, так і норми, які є похідними, деталізують певні пільги. Наприклад, Закон «Про міліцію» поряд із загальними для всіх працівників міліції пільгами визначає ряд додаткових пільг для окремих категорій працівників міліції (зокрема тих, що проживають у сільській місцевості та селищах міського типу). Крім того, у Рішенні Конституційного Суду України у справі щодо пільг, компенсацій і гарантій від 20 березня 2002 р. № 5-рп/2002 зазначено, що багато таких «пільг», встановлених законами України «Про міліцію», «Про прокуратуру» тощо, є не пільгами, а гарантіями та іншими засобами забез-

печення професійної діяльності окремих категорій громадян, ефективного функціонування відповідних органів. Відповідно до законодавства України ***послуги*** – це здійснювана на замовлення споживача і з метою задоволення його особистих потреб діяльність з надання чи передачі споживачеві певного визначеного договором матеріального чи нематеріального блага (п. 17 ст. 1 Закону «Про захист прав споживачів», ст. 1 Закону «Про загальну безпечність нехарчової продукції»), або результат економічної діяльності, яка не створює товар, але продається та купується під час торговельних операцій (ст. 1 Закону «Про стандарти, технічні регламенти та процедури оцінки відповідності»). Серед послуг законодавство України виділяє «транспортні послуги», у т. ч. «послуги з перевезення пасажирів та вантажів», «житлово-комунальні послуги», «послуги з технічного сервісу», «послуги з оцінки відповідності», «послуги в галузі охорони здоров'я», «послуги з доставки балонів з газом», «послуги в закладах (підприємствах) ресторанного господарства», «освітні послуги», «послуги мобільного зв'язку та доступу до мережі Інтернет», «ритуальні послуги», «фінансові послуги», «соціальні послуги» тощо. ***Нематеріальні активи*** – це не які-небудь блага нематеріального характеру. Вітчизняні правознавці звикли до того, що предмет хабара не може мати нематеріальний характер. У п. 4 постанови Пленуму Верховного Суду України «Про судову практику у справах про хабарництво» від 26 квітня 2002 р. № 5 (де «хабар» визначається як «незаконна винагорода») слушно зазначено: «Оскільки одержання хабара є корисливим злочином, його предмет має *виключно майновий характер*. Ним можуть бути майно (гроші, цінності та інші речі), право на нього (документи, які надають право отримати майно, користуватися ним або вимагати виконання зобов'язань тощо), будь-які дії майнового характеру (передача майнових вигод, відмова від них, відмова від прав на майно, безоплатне надання послуг, санаторних чи туристичних путівок, проведення будівельних або ремонтних робіт тощо). Послуги, пільги і переваги, *які не мають майнового характеру* (похвальні характеристика чи виступ у пресі, надання престижної роботи тощо), не можуть визнаватися предметом хабара. Одержання їх може розцінюватись як інша (некорислива) заінтересованість при зловживанні владою чи службовим становищем і за наявності до того підстав кваліфікуватися за відповідною частиною

ст. 364 КК». Такий же підхід – і в інших державах: неправомірна вигода завжди має матеріальний характер. У пункті 14.1.120 ст. 14 ПК України визначено, що нематеріальні активи- це право власності на результати інтелектуальної діяльності, у т. ч. промислової власності, а також інші аналогічні права, визнані об'єктом права власності (інтелектуальної власності), право користування майном та майновими правами платника податку, в установленому законодавством порядку, у т. ч. набуті в установленому законодавством порядку права користування природними ресурсами, майном та майновими правами. Нематеріальні активи можуть бути виражені у грошовій формі, тобто вони мають вартість. Отже, найчастіше під нематеріальними активами як видом неправомірної вигоди розуміються майнові права на певні об'єкти права інтелектуальної власності: комп'ютерні програми; бази даних; винаходи, промислові зразки; сорти рослин, породи тварин; комерційні (фірмові) найменування, торговельні марки (знаки для товарів і послуг), географічні зазначення; комерційні таємниці. Такими правами стосовно зазначених об'єктів є: 1) право на їх використання; 2) виключне право дозволяти їх використання; 3) виключне право перешкоджати їх неправомірному використанню, у т. ч. забороняти таке використання; 4) інші права, встановлені законом (статті 420, 424 ЦК України). Для визначення вартості нематеріальних активів як однієї із груп основних засобів та інших необоротних активів – об'єктів податку на прибуток підприємств слід керуватися ст. 145 ПК України, а також Положенням (стандартами) бухгалтерського обліку 8 «Нематеріальні активи» та Національним положенням (стандартами) бухгалтерського обліку в державному секторі 122 «Нематеріальні активи» (накази Міністерства фінансів України № 242 від 18 жовтня 1999 р. і № 1202 від 12 жовтня 2010 р.).

У п. 145.1.1 ст. 145 ПК України перелічені шість груп нематеріальних активів: права користування природними ресурсами (надрами, іншими ресурсами природного середовища, геологічною та іншою інформацією про природне середовище); права користування майном (земельною ділянкою, крім права постійного користування земельною ділянкою, право користування будівлею, право на оренду приміщень тощо); права на комерційні позначення (права на торговельні марки (знаки для товарів і послуг), комерційні (фірмові)

найменування тощо), крім тих, витрати на придбання яких визнаються роялті; права на об'єкти промислової власності (на винаходи, корисні моделі, промислові зразки, сорти рослин, породи тварин, компонування (топографії) інтегральних мікросхем, комерційні таємниці, у т. ч. ноу-хау, захист від недобросовісної конкуренції тощо) крім тих, витрати на придбання яких визнаються роялті; авторське право та суміжні з ним права (право на літературні, художні, музичні твори, комп'ютерні програми, програми для електроно-обчислювальних машин, компіляції даних (бази даних), фонограми, відеограми, передачі (програми) організацій мовлення тощо) крім тих, витрати на придбання яких визнаються роялті; -інші нематеріальні активи (право на ведення діяльності, використання економічних та інших привілеїв тощо). У пункті 14.1.40 ст. 14 ПК України називається ще один вид нематеріального активу – гудвіл (вартість ділової репутації), і зазначається, що його вартість визначається як різниця між ринковою ціною та балансовою вартістю активів підприємства як цілісного майнового комплексу, що виникає в результаті використання кращих управлінських якостей, домінуючої позиції на ринку товарів, послуг, нових технологій тощо.

Як зазначалось вище, другою ознакою неправомірної вигоди є те, що її предмети обіцяють, пропонують, надають або одержують ***без законних на те підстав***. Це означає, що в особи, яка обіцяє, пропонує чи надає зазначені предмети, так само, як і в особи, яка їх одержує, немає визначених безпосередньо в законі підстав для цього у формі прямого дозволу. Такий дозвіл міститься, наприклад, у нормах ч. 2 ст. 8 Закону, згідно з якими особи, зазначені у п. 1 та підпунктах «а», «б» п. 2 ч. 1 ст. 4 Закону, можуть: а) приймати дарунки від близьких осіб; б) у певних випадках приймати дарунки від інших осіб; в) одержувати загальнодоступні знижки на товари, послуги, загальнодоступні виграші, призи, премії, бонуси. Зрозуміло, що в усіх випадках притягнення особи до відповідальності у зв'язку, наприклад, з одержанням нею дарунку (пожертви), підлягають з'ясуванню усі обставини цього юридичного факту і має бути отримана відповідь за запитання: чи є особа, яка прийняла дарунок, особою, зазначеною у п. 1 та підпунктах «а», «б» п. 2 ч, 1 ст. 4 Закону; чи є особа, від якої прийнято дарунок, близькою особою; чи не перевищує вартість дарунка певної встановленої законом суми; чи не є дарунок загальнодоступним призом чи премією.

Третя ознака неправомірної вигоди стосується безоплатності чи ціни, нижчої за мінімальну ринкову, стосовно зазначених предметів, що їх обіцяють, пропонують, надають або одержують. ***Безоплатно*** означає безкоштовно, дарма. Обіцяючи/пропонуючи, надаючи грошові кошти, інше майно, переваги, пільги, послуги чи нематеріальні активи, особа не одержує навзамін ні нематеріальних активів, ні послуг, ні пільг, ні переваг, ні грошових коштів чи іншого майна, а одержуючи такі предмети, не надає навзамін аналогічні предмети. Іншими словами, безоплатність означає відсутність умови про оплату, характерної для більшості цивільно-правових договорів. Але *per se* безоплатність ще не означає наявності корупції. Наприклад, відповідно до ст. 678 ЦК України, покупець, якому переданий товар неналежної якості, має право вимагати від продавця надати йому послуги у вигляді безоплатного усунення недоліків товару; за договором позички одна сторона (позичкодавець) безоплатно передає або зобов'язується передати другій стороні (користувачеві) річ для користування протягом встановленого строку (ст. 827 ЦК України); ст. 904 ЦК України передбачає можливість укладання договору про безоплатне надання послуг тощо.

Надати/одержати грошові кошти за ціною, нижчою за мінімальну ринкову неможливо, оскільки ціна будь-якої речі виражається саме у грошах. Тому далі ми будемо говорити про обіцянку, пропозицію, надання та одержання ***за ціною, нижчою за мінімальну ринкову,*** лише стосовно майна, переваг, пільг, послуг і нематеріальних активів. За таких обставин йдеться про їх обіцянку, пропозицію, надання та одержання за фіктивною вартістю, внаслідок чого одержувач виграє матеріально. Він не сплачує за предмет неправомірної вигоди ту ціну, яку за них зазвичай сплачують інші особи. При цьому зменшення для нього вартості цього предмета відбувається у зв'язку з виконанням ним певних службових обов'язків та наявністю в нього специфічних можливостей. В Україні застосовуються вільні ціни і тарифи, державні фіксовані та регульовані ціни і тарифи. Державні фіксовані та регульовані ціни і тарифи встановлюються на ресурси, які справляють визначальний вплив на загальний рівень і динаміку цін, на товари і послуги, що мають вирішальне соціальне значення, а також на продукцію, товари і послуги, виробництво яких зосереджено на підприємствах, що займають монопольне становище на ринку. Органи виконавчої вла-

ди та органи місцевого самоврядування встановлюють державні фіксовані та регульовані ціни і тарифи на роботи (послуги) в розмірі економічно обгрунтованих витрат на їх виробництво; якщо ж вони цієї вимоги не дотримуються, то зобов'язані відшкодовувати суб'єктові господарювання різницю між встановленим (затвердженим) розміром ціни (тарифу) та розміром економічно обґрунтованих витрат на виробництво (надання) зазначених робіт (послуг) за рахунок коштів відповідних бюджетів. При здійсненні експортних та імпортних операцій безпосередньо або через зовнішньоторговельного посередника в розрахунках із зарубіжними партнерами застосовуються контрактні (зовнішньоторговельні) ціни, що формуються відповідно до цін і умов світового ринку. Всі інші ціни та тарифи с вільними, тобто самостійно встановлюються виробниками на всі види продукції, товарів і послуг, за винятком тих, щодо яких здійснюється державне регулювання цін і тарифів (статті 6–7, 9–11 Закону «Про ціни і ціноутворення»). Для визначення ціни, нижчої за мінімальну ринкову, слід враховувати, зокрема, положення ПК України, в якому визначаються поняття звичайної і ринкової ціни. *Звичайна ціна* – це ціна товарів (робіт, послуг), визначена сторонами договору, якщо інше не встановлено цим Кодексом; якщо не доведено зворотне, вважається, що така звичайна ціна відповідає рівню ринкових цін (пункт 14.1.71 ст. 14 ПК України). Якщо ціни на товари (роботи, послуги) згідно із законодавством підлягають державному регулюванню, звичайною вважається ціна, встановлена відповідно до принципів такого регулювання. Це положення не поширюється на встановлення мінімальної ціни продажу або індикативної ціни; у цьому разі звичайною є ринкова ціна, але не нижча за встановлену мінімальну ціну продажу або індикативну ціну. Обов'язок доведення того, що ціна договору (правочину) не відповідає рівню звичайної ціни, покладається на орган державної податкової служби у порядку, встановленому законом. Для визначення звичайних цін на товари (роботи, послуги) використовуються офіційні джерела інформації, у т. ч.: статистичні дані державних органів і установ; ціни спеціалізованих аукціонів з торгівлі окремими видами продукції, біржові котирування; довідкові ціни спеціалізованих комерційних видань та публікацій, у т. ч. електронних та інших банків даних; звіти та довідки відділів з економічних питань у складі дипломатичних представництв

України за кордоном; інші інформаційні джерела, що визнаються офіційними в установленому порядку (ч. 39.10 ст. 39, ч. 39.11 ст. 39, ч. 39.14 ст. 39 ГК України). *Ринкова ціна* – ціна, за якою товари (роботи, послуги) передаються іншому власникові за умови, що продавець бажає передати такі товари (роботи, послуги), а покупець бажає їх отримати на добровільній основі, обидві сторони є взаємно незалежними юридично та фактично, володіють достатньою інформацією про такі товари (роботи, послуги), а також ціни, які склалися на ринку ідентичних (а за їх відсутності – однорідних) товарів (робіт, послуг) у порівняних економічних (комерційних) умовах (п. 14.1.219 ст. 14 ПК України). Поняття ***мінімальної ринкової ціни*** в законодавстві не визначено. Очевидно, що такою ціною є ціна не попиту, а пропозиції – гранично мінімальна ціна, яку продавці на ринку ще згодні взяти за свій товар (роботу, послугу). Довести при застосуванні статей 364–1, 365–2, 368–2, 368–3, 368–4, 369–2 КК України, що ціна без законних на те підстав обіцяних, запропонованих, наданих або одержаних майна, переваг, пільг, послуг, нематеріальних активів була нижчою за ту гранично мінімальну ціну, яку ще згодні взяти продавці, повинні відповідні правоохоронні органи. При застосуванні ст. 368–2 КК України слід мати на увазі, що незаконне збагачення у значному (великому, особливо великому) розмірі має місце лише у разі, якщо вартість одержаних безоплатно майна, переваг, пільг, послуг, нематеріальних активів перевищувала сто (відповідно, двісті, п'ятсот) нмдг, або якщо різниця між ціною, за яку ці товари (роботи, послуги) були придбані даною особою, була нижчою за мінімальну ринкову на суму не менш ніж на сто (відповідно, двісті, п'ятсот) нмдг. В інших випадках Закон не визначає, наскільки саме нижчою за мінімальну ринкову повинна бути ціна. Тому у відповідних випадках повинні застосовуватися положення ч. 2 ст. 11 КК України, згідно з якими не є злочином дія або бездіяльність, яка хоча формально і містить ознаки будь-якого діяння, передбаченого цим Кодексом, але через малозначність не становить суспільної небезпеки, тобто не заподіяла і не могла заподіяти істотної шкоди фізичній чи юридичній особі, суспільству або державі, і положення ст. 22 КУпАП, згідно з якими при малозначності вчиненого адміністративного правопорушення орган (посадова особа), уповноважений вирішувати справу, може звільнити порушника від адміністративної від-

повідальності і обмежитись усним зауваженням. Таким чином, **неправомірною вигодою:** а) є хабар. Ознаки понять «неправомірна вигода» і «хабар» цілком збігаються, тобто це поняття – синонім поняття «неправомірна вигода» і його використання у статтях 368, 369 і 370 КК України є лише даниною традиції; б) є кошти та інше майно, згадані у статтях 26 і 33 Закону України «Про запобігання та протидію корупції»- як різновиди неправомірної вигоди (відмінність полягає лише у переліку предметів, адже зрозуміло, що не можна конфіскувати і повернути в Україну, наприклад, пільги, переваги і послуги та розпоряджатися ними); в) може бути визнаний за певних умов дарунок (пожертва) – коли його надано та одержано без законних на те підстав безоплатно або за ціною, яка с явно меншою, ніж його ціна із загальнодоступною знижкою; г) можуть бути визнані за певних умов послуги та майно, згадані у ст. 17 Закону, – коли вони надані та одержані без законних на те підстав безоплатно (із Закону випливає відсутність заборони органам державної влади, органам місцевого самоврядування одержувати від фізичних, юридичних осіб послуги та майно за ціною, нижчою за мінімальну ринкову); г) не можуть бути визнані дохід і винагорода, згадані у ст. 172–4 КУпАП, оскільки вони надаються не безоплатно (чи за ціною, нижчою за мінімальну ринкову), а власне як плата (винагорода) за певну діяльність, яка до і того ж сама по собі не є корупційною. Відповідно до ст. 27–2 КПК України, якщо діянням, передбаченим статтями 364–1, 365–1 або 365–2 КК України, завдано шкоди виключно інтересам юридичної особи приватного права незалежно від організаційно- правової форми, порушення кримінальної справи здійснюється за заявою власника (співвласника) цієї юридичної особи чи за його згодою. В інших випадках притягнення до кримінальної відповідальності винної особи здійснюється на загальних підставах.

Вимагання неправомірної вигоди. *Вимаганням* визнається вимога надання, передачі неправомірної вигоди з погрозою вчинення дій або бездіяльності з використанням свого службового становища стосовно особи, яка надає, передає неправомірну вигоду, або умисне створення особою, яка виконує управлінські функції в юридичній особі приватного права, умов, за яких особа вимушена надати, передати неправомірну вигоду з метою запобігання шкідливим наслідкам щодо своїх прав і законних інтересів)

Суб'єктом злочинів у сфері службової діяльності, крім давання хабара (ст. 369), може бути лише службова особа. Загальне поняття **службової особи** дано у п. 1 примітки до ст. 364 КК. Службовими особами у статтях 364, 365, 368, 368–2, 369 цього Кодексу є особи, які постійно, тимчасово чи за спеціальним повноваженням здійснюють функції представників влади чи місцевого самоврядування, а також обіймають постійно чи тимчасово в органах державної влади, органах місцевого самоврядування, на державних чи комунальних підприємствах, в установах чи організаціях посади, пов'язані з виконанням організаційно-розпорядчих чи адміністративно-господарських функцій, або виконують такі функції за спеціальним повноваженням, яким особа наділяється повноважним органом державної влади, органом місцевого самоврядування, центральним органом державного управління із спеціальним статусом, повноважним органом чи повноважною особою підприємства, установи, організації, судом або законом.

Для цілей статей 364, 365, 368, 368–2, 369 цього Кодексу до державних та комунальних підприємств прирівнюються юридичні особи, у статутному фонді яких відповідно державна чи комунальна частка перевищує 50 відсотків або становить величину, що забезпечує державі чи територіальній громаді право вирішального впливу на господарську діяльність такого підприємства.

До **представників влади** належать, зокрема, працівники державних органів та їх апарату, які наділені правом у межах своєї компетенції ставити вимоги, а також приймати рішення, обов'язкові для виконання юридичними і фізичними особами незалежно від їх відомчої належності чи підлеглості. Так, ними є народні депутати України, депутати Верховної Ради Автономної Республіки Крим, депутати місцевих рад, судді, прокурори, слідчі, оперативний склад СБУ, працівники міліції і податкової міліції, інспектори державних інспекцій, лісничі, військові коменданти тощо. Закон пов'язує визнання особи представником влади не за посадою, що вона обіймає, а за наявністю в неї владних повноважень. Отож представником влади може бути звичайний працівник державного апарату (наприклад, працівник міліції) або навіть представник громадської організації (наприклад, член громадського формування з охорони громадського порядку під час виконання ним обов'язків з охорони цього порядку).

У законодавчому визначенні поняття службової особи вказується на п'ять видів функцій чи обов'язків, виконання яких особами, наділеними правом на їх виконання, є підставою для визнання їх службовими особами: 1) функції представника влади; 2) організаційні обов'язки; 3) розпорядчі обов'язки; 4) адміністративні обов'язки; 5) господарські обов'язки.

При цьому виконання кожного з останніх чотирьох видів обов'язків окремо, виходячи із законодавчого визначення поняття «службова особа» недостатньо для визнання особи службовою, такою вона може визнаватись при їх поєднанні: одночасно або організаційні і розпорядчі, або адміністративній господарські.

Законодавча дефініція поняття «службова особа» у п. 1 Примітки до ст. 364 побудована на двох критеріях: 1) зазначається характер (види) вчинюваних певною особою діянь, її компетенція (повноваження): а) здійснення (виконання) функцій представника влади; б) виконання організаційно-розпорядчих обов'язків; в) виконання адміністративно-господарських обов'язків; 2)визначаються правові підстави виникнення в особи права чи обов'язку або наділення її ними на вчинення таких діянь: а) обіймання постійно чи тимчасово певної посади в органах влади або на підприємствах, в установах чи організаціях незалежно від форми власності; б) наділення особи (покладення на особу) зазначеними обов'язками спеціальним повноваженням. Виходячи із функціональних прав і обов'язків, які на них покладаються і ними виконуються, тобто із змісту компетенції (повноважень) та характеру вчинюваних дай, службових осіб можна поділити на такі категорії (види): 1) особи, які постійно чи тимчасово здійснюють функції представників влади; 2) особи, які виконують організаційно-розпорядчі обов'язки у зв'язку з постійним чи тимчасовим обійманням посади на підприємствах, в установах чи організаціях незалежно від форми власності, чи виконують такі обов'язки за спеціальним повноваженням; 3) особи, які виконують адміністративно-господарські обов'язки у зв'язку з постійним чи тимчасовим обійманням посади на підприємствах, в установах чи організаціях незалежно від форми власності чи виконують такі обов'язки за спеціальним повноваженням. За характером взаємовідносин особи із підприємством, установою, організацією та правовими підставами виникнення у особи повноважень чи обов'язків обіймання посади чи наділення спеціальними

повноваженнями, можна виділити або три категорії службових осіб: 1) особи, які здійснюють функції представників влади; 2) особи, які обіймають на підприємствах, в установах чи організаціях, незалежно від форми власності; посади, пов'язані з виконанням організаційно-розпорядчих або адміністративно-господарських обов'язків; 3) особи, які виконують організаційно-розпорядчі або адміністративно-господарські обов'язки за спеціальним повноваженням, або ж чотири категорії: а) особи, які постійно чий тимчасово здійснюють функції представників влади; б) особи, які постійно чи тимчасово обіймають на підприємствах, в установах чи організаціях незалежно від форми власності посади, пов'язані з виконанням організаційно-розпорядчих обов'язків; в) особи, які постійно чи тимчасово обіймають у тих же організаціях посади, пов'язані з виконанням адміністративно-господарських обов'язків; г) особи, які виконують зазначені обов'язки за спеціальним повноваженням. За критерієм правового статусу службової особи можна виділити такі їх види: особа, яка обіймає певну виборну посаду (народний депутат України, депутат місцевої ради тощо); особа, яка виконує обов'язки перед державою (військовослужбовець, який залучається до охорони громадського порядку); особа, яка обіймає певну посаду на підприємствах, в установах чи організаціях; особа, на яку покладено разовий обов'язок виконувати організаційно-розпорядчі чи адміністративно-господарські обов'язки тощо. Як правило, для визнання особи службовою обов'язковим є обіймання нею певної посади на підприємстві, в установі чи організації, у зв'язку з чим у неї є комплекс прав та обов'язків (повноважень), виконання яких пов'язане із здійсненням організаційно-розпорядчих чи адміністративно-господарських обов'язків, чи у зв'язку з обійманням якої особа уповноважується на виконання таких обов'язків. Це стосується, перш за все, визнання службовими осіб, які виконують зазначені обов'язки за спеціальним повноваженням, оскільки щодо інших двох категорій службових осіб у законі прямо вказано, що службовими вони визнаються у зв'язку із обійманням (постійним чи тимчасовим) посад на підприємствах, в установах чи організаціях незалежно від форми власності, пов'язаних з виконанням організаційно-розпорядчих чи адміністративно-господарських обов'язків. Підставою для покладання на особу обов'язків виконувати організаційно-розпорядчі чи адміністративно-господарські обов'язки

має бути наявність у неї трудових чи договірних правовідносин із відповідними підприємствами, установами, організаціями, або ж покладання на особу таких обов'язків з наділенням її певними правами за рішенням суду у випадках, передбачених законом, наприклад призначення особи арбітражним керуючим за рішенням господарського суду. При цьому, згідно з роз'ясненнями ПВСУ, що містяться в абз. 5 п. 1 його постанови «Про судову практику у справах про хабарництво» від 26 квітня 2002 р. № 5, зазначені функції чи обов'язки мають бути покладені на неї правомочним органом або правомочною особою. У постанові не говориться про можливість покладання на особу виконання організаційно-розпорядчих чи адміністративно-господарських обов'язків (функцій) безпосередньо законом, а тому особи, які вчинюють на підставі закону (уповноважені законом) дії, які за своїми об'єктивними ознаками (за змістом) співпадають з діями, які вчиняються службовими особами, визнаватись службовими не можуть.

Оскільки у п. 1 примітки до ст. 364 говориться про виконання за спеціальним повноваженням обов'язків, а не функцій, а стосовно представників влади говориться лише про здійснення ними функцій таких представників, то логіко-траматичне тлумачення тексту цієї норми дає підстави для висновку, що представниками влади можуть визнаватись лише особи, які здійснюють свої функції постійно чи тимчасово, тобто здійснення особою за спеціальними повноваженнями функцій, які об'єктивно співпадають із функціями представників влади, якщо вона постійно чи тимчасово не виконує функцій представника влади, не перетворює її у службову особу.

Для притягнення особи до кримінальної відповідальності за вчинення службового злочину необхідно чітко і однозначно вказати у процесуальних документах, до якої категорії службових осіб відноситься особа у зв'язку із вчиненими нею діяннями, оскільки обіймання особою певної (конкретної) посади може бути пов'язане із виконанням нею як функцій представника влади, так і організаційно-розпорядчих чи адміністративно-господарських обов'язків. Наприклад, керівник державного органу чи його апарату у взаємовідносинах із іншими юридичними особами та фізичними особами виступає від імені державного органу чи його апарату як представник влади, а виконуючи покладені на нього обов'язки по керівництву діяльністю працівників такого органу (його апарату) чи

управлінню або розпорядженню його майном, він виконує відповідно організаційно-розпорядчі чи адміністративно-господарські обов'язки. Аналогічно голови судів, їх заступники, голови судових палат та їх заступники при виконанні функцій по відправленню правосуддя є представниками влади, а при виконанні обов'язків по керівництву діяльністю відповідних судів чи управлінню або розпорядженню їх майном є службовими особами, які виконують відповідно організаційно-розпорядчі чи адміністративно-господарські обов'язки. Суддя, здійснюючи керівництво своїм помічником чи секретарем судового засідання, також виконує організаційно-розпорядчі обов'язки.

Службовими особами, які постійно здійснюють функції представників влади, а також постійно обіймають на підприємствах, в установах чи організаціях незалежно від форми власності посади, пов'язані з виконанням організаційно-розпорядчих чи адміністративно-господарських обов'язків, вважаються особи, перебування яких на посаді не обмежується певним строком (призначаються на посаду на невизначений строк), а службовими особами, які тимчасово здійснюють такі функції, а також тимчасово обіймають посади, пов'язані з виконанням організаційно-розпорядчих чи адміністративно-господарських обов'язків, особи, перебування яких на посаді обмежується певним строком. Перебування службової особи на посаді (постійне чи тимчасове) оформляється відповідним документом (наприклад, наказом тощо).

Організаційно-розпорядчі обов'язки – це обов'язки по здійсненню керівництва галуззю промисловості, трудовим колективом, ділянкою роботи, виробничою діяльністю окремих працівників на підприємствах, в установах чи організаціях незалежно від форми власності. Такі функції виконують, зокрема, керівники міністерств, інших центральних органів виконавчої влади, державних, колективних чи приватних підприємств, установ і організацій, їх заступники, керівники структурних підрозділів (начальники цехів, завідуючі відділами, лабораторіями, кафедрами), їх заступники, особи, які керують ділянками робіт (майстри, виконроби, бригадири тощо).

Адміністративно-господарські обов'язки – це обов'язки по управлінню або розпорядженню державним, колективним чи приватним майном (установлення порядку його зберігання, пе-

реробки, реалізації, забезпечення контролю за цими операціями тощо). Такі повноваження в тому чи іншому обсязі є у начальників планово-господарських, постачальних, фінансових відділів і служб, завідуючих складами, магазинами, майстернями, ательє, їх заступників, керівників відділів підприємств, відомчих ревізорів та контролерів тощо.

За загальним правилом, службовою особою має визнаватись і директор приватного підприємства, який є і його власником, а також директор товариства з обмеженою відповідальністю, який є його одноособовим засновником згідно зі ст. 140 ЦК. У ч. 4 ст. 3 Закону «Про господарські товариства» визначено, що господарське товариство, крім повного і командитного товариства може бути створене однією особою, яка стає його єдиним учасником. Майно приватного підприємства є власністю такого підприємства, а не власністю його власника. Власник приватного підприємства, як і одноособовий власник господарського товариства, які є одночасно і їх керівниками (виконавчим органом), не є власником належного такому підприємству чи товариству майна, а отже, здійснюючи дії по управлінню чи розпорядженню майном такого підприємства чи товариства, він виконує адміністративно – господарські обов'язки. Разом з тим, якщо приватне підприємство чи господарське товариство, у якого один засновник, не має найманих працівників і господарська діяльність ним здійснюється безпосередньо його власником, який одночасно є його керівником (виконавчим органом), то в цій частині її діяльності така особа не виконує організаційно-розпорядчих обов'язків, а отже, не повинна визнаватись службовою особою. Питання про те, які працівники підприємств, установ, організаційно є службовими особами, чи можуть визнаватись службовими особами за ознакою виконання організаційно-розпорядчих чи адміністративно-господарських обов'язків за спеціальним повноваженням особи, які не знаходяться в трудових відносинах з підприємством, установою, організацією, у разі виконання таких обов'язків за договором, рішенням суду чи в інших випадках, передбачених законом, або ж за дорученням юридичної особи (представник), чи є службовими особами приватні нотаріуси, аудитори, лікарі, викладачі та деякі інші особи, наділені правом видавати чи посвідчувати певні документи, якими посвідчуються певні факти, що тягнуть за собою юридично значимі наслідки, чи будь – які інші

особи, наділені правом взагалі вчинювати певні дії, які тягнуть за собою такі ж наслідки (від оцінки на іспиті чи заліку залежить подальший правовий статус студента чи абітурієнта тощо), а отже, визнаватись суб'єктами злочинів у сфері службової діяльності, а також чи є службовими особами приватні підприємці, не знайшло однозначного вирішення ні в теорії кримінального права, ні в правозастосовчій практиці. Зумовлено це різним тлумаченням понять «виконання організаційно-розпорядчих обов'язків за спеціальним повноваженням» та «виконання адміністративно-господарських обов'язків за спеціальним повноваженням», що вжиті законодавцем у п. 1. примітки до ст. 364. Крім того, по-різному вирішуються питання про те, чи можливе виконання функцій представника влади за спеціальним повноваженням, що слід розуміти під тимчасовим виконанням вказаних у п. 1 примітки до ст. 364 функцій та обов'язків, та про співвідношення понять «функції» та «обов'язки». Само по собі виконання функцій представника влади, організаційно-розпорядчих чи адміністративно-господарських обов'язків не обов'язково обумовлюється обійманням особою певної посади на підприємствах, в установах чи організаціях будь-якої форми власності. У постанові ПВСУ «Про судову практику у справах про хабарництво» від 26 квітня 2002 р. № 5 як синонім поняття «організаційно-правові обов'язки» вживається поняття «організаційно-правові функції (абз. 3 п. 1 постанови). Організаційно-правові функції (обов'язки), виходячи із роз'яснень, що містяться у п. 2 згаданої постанови ПВСУ, об'єктивно можуть виконувати підприємці, і приватні нотаріуси, і аудитори, і інші особи. У названій постанові ПВСУ фактично як синоніми вживаються також поняття «адміністративно-господарські обов'язки» та «адміністративно-господарські повноваження». Суть функцій представника влади – наявність права прийняття рішень, обов'язкових для виконання будь-якими юридичними особами та фізичними особами, які не є підлеглими по службі даної особи, організаційно-розпорядчих обов'язків і наявність права прийняття рішень, обов'язкових для виконання підлеглими по службі особами, тобто управління діяльністю підлеглих осіб; а адміністративно-господарських обов'язків – наявність права прийняття рішень щодо управління або розпорядження майном. У названій постанові ПВСУ роз'яснює, що особа є службовою не тільки тоді, коли вона виконує відповідні функції

чи обов'язки постійно, а й тоді, коли вона їх виконує тимчасово або за спеціальним повноваженням за умови, що ці обов'язки чи повноваження покладені на неї у встановленому законом порядку правомочним органом або службовою особою. Відповідь на поставлені питання обумовлюється також відповіддю на деякі інші питання, зокрема, як співвідносяться між собою поняття «виконання функцій (обов'язків) тимчасово» та «виконання функцій (обов'язків) за спеціальним повноваженням». Щодо співвідношення понять «тимчасово» та «за спеціальним повноваженням», то очевидно, що при покладенні на особу певних обов'язків навіть «спеціальним повноваженням» такі обов'язки виконуються нею певний час, тобто тимчасово. Різниця – у способі, формі та порядку покладення на особу обов'язку (завдання) виконувати певні обов'язки певний час. Приватні нотаріуси, аудитори, лікарі, педагогічні працівники, експерти та інші особи здійснюють свою діяльність на підставі законів, а не наказів, розпоряджень тощо якихось правомочних органів чи осіб. Не можна погодитись також і з аргументами по обґрунтуванню позиції щодо визнання зазначених осіб службовими, а саме вчинення ними юридично значущих дій. Юридично «значущі» дії можуть вчинюватись будь-якою особою, зокрема при укладенні нею цивільно-правових угод. Такими діями є будь-які дії, які породжують певні правові наслідки. Терміни (поняття) «посада» і «служба» та «посадова особа» і «службова особа», які вживаються у різних законодавчих актах, за змістом не співпадають. Зокрема, поняття «посадова особа», що вживається у Законі «Про державну службу» від 16 грудня 1993 р., та «службова особа», що вживається у статтях КК, за змістом також не співпадають. Відповідно до ч. 2 ст. 2 Закону «Про державну службу» посадовими особами вважаються керівники та заступники керівників державних органів та їх апарату, інші державні службовці, на яких законами або іншими нормативними актами покладено здійснення організаційно-розпорядчих та консультативно-дорадчих функцій. Виходячи з цього визначення поняття «службова особа», яке вживається у КК, і поняття «посадова особа», яке вживається у Законі «Про державну службу», за змістом є сумісними поняттями, які знаходяться у відношенні часткового співпадання. На відміну від посадових, до службових відносяться також і особи, що здійснюють функції представника влади, а також обіймають посади, пов'язані з вико-

нанням адміністративно-господарських обов'язків. З іншого боку, до службових осіб не належать особи, на яких покладено лише здійснення консультативно-дорадчих функцій, які є в той же час посадовими особами. Службовою особа визнається не тільки тоді, коли вона здійснює відповідні функції чи виконує обов'язки постійно, а й тоді, коли вона робить це тимчасово або за спеціальним повноваженням, за умови, що зазначені функції чи обов'язки покладені на неї правомочним органом або правомочною службовою особою (див. абз. 5 п. 1 постанови ПВСУ «Про судову практику у справах про хабарництво» від 26 квітня 2002 р.№ 5).

До компетентних органів, які можуть покласти па особу обов'язки виконувати організаційно-розпорядчі чи адміністративно-господарські обов'язки чи наділити її функціями представника влади, відносяться Президент України (зокрема, при призначенні персонального складу різних національних чи координаційних комітетів, комісій, центрів), органи державної виконавчої влади, органи місцевого самоврядування та їх виконавчі органи, суд (зокрема, господарський суд при призначенні арбітражного керуючого), власник суб'єкта господарської діяльності чи засновник юридичної особи, яка не здійснює комерційної діяльності. Зокрема, власник суб'єкта господарської діяльності, наприклад власник приватного підприємства, може покласти виконання організаційно-розпорядчих чи адміністративно-господарських обов'язків (наприклад, обов'язків 6 ухгалтера) на працівників такого підприємства; збори учасників господарського товариства із свого числа обирають голову товариства та членів ревізійної комісії (ревізора), а також членів наглядової (спостережної) ради, покладаючи на них виконання відповідних обов'язків. Такі особи не обіймають постійно чи тимчасово в господарському товаристві посад, пов'язаних з виконанням організаційно-розпорядчих чи адміністративно-господарських обов'язків на підставі наказу чи розпорядження його виконавчого органу чи його керівника. При цьому не має значення, виконує такі обов'язки особа на платній чи безоплатній основі.

Логіко-граматичне тлумачення тексту п. 1 примітки до ст. 364 дає певні підстави і для висновку, що покладення на осіб виконання обов'язків, які за змістом співпадають з організаційно-розпорядчими та адміністративно-господарськими обов'язками, чи наділення їх функціями представника влади, якщо вони їх не здій-

снюють (не виконують) постійно чи тимчасово внаслідок обіймання ними постійно чи тимчасово на підприємствах, в установах чи організаціях незалежно від форми власності посад, пов'язаних з їх виконанням, можливе не лише правомочним органом або правомочною службовою особою, як про це говориться в абз. 5 п. 1 постанови ПВСУ від 26 квітня 2002 р. № 5 «Про судову практику у справах про хабарництво», а й безпосередньо законом. Проте для визнання положень закону про покладення на особу обов'язків організаційно-правового чи адміністративно-господарського характеру спеціальним повноваженням на їх виконання необхідна зміна позиції ПВСУ щодо наведеного його роз'яснення.

Поняття «спеціальне повноваження» передбачає або 1) тимчасове здійснення функцій без обіймання певної посади, які нею (посадою) обумовлюються, або 2) виконання певних обов'язків особою, яка виконує їх на підставі законодавчих та інших нормативних чи розпорядчих актів (наприклад, наказу, розпорядження тощо), що є правовою підставою для виконання таких функцій та обов'язків. Так, народні засідателі не обіймають посад представників влади, однак під час виконання своїх обов'язків у суді тимчасово здійснюють функції представників влади в силу спеціального повноваження, передбаченого процесуальним законодавством. Члени громадських формувань з охорони громадського порядку під час її здійснення мають спеціальні владні повноваження, а отже, виконують функції представників влади. У зв'язку з цим за наявності в їхніх діях ознак перевищення влади або службових повноважень вони притягуються до відповідальності за відповідною частиною ст. 365 (див. п. 18 постанови ПВСУ «Про судову практику у справах про перевищення влади або службових повноважень»). Такі особи, згідно з наведеним роз'ясненням ПВСУ, виконують функції представника влади тимчасово. Службовою особа, а відтак і суб'єктом службового злочину, визнається не у зв'язку із обійманням нею певної посади, а у зв'язку з вчиненням (здійсненням) нею певних дій, характер і зміст яких обумовлюється покладенням на особу конкретних обов'язків, обумовлених такою посадою. При цьому слід розрізняти виконання особою службових і чисто професійних обов'язків. Наприклад, директор навчального закладу є службовою особою при виконанні обов'язків по керівництву діяльністю такого закладу, управлінню та розпорядженню його майном. У той же

час, виконуючи обов'язки вчителя, така особа виконує свої чисто професійні функції, які не пов'язані із виконанням службових обов'язків. Тому ПВСУ в абз. 6 п. 1 названої постанови від 26 квітня 2002 р. № 5 дає роз'яснення, що «працівники підприємств, установ, організацій, які виконують професійні (адвокат, лікар, вчитель тощо), виробничі (наприклад, водій) або технічні (друкарка, охоронник тощо) функції, можуть визнаватися службовими особами лише за умови, що поряд із цими функціями вони виконують організаційно-розпорядчі або адміністративно-господарські обов'язки». Арбітражні керуючі виконують організаційно-розпорядчі чи адміністративно-господарські обов'язки за спеціальним повноваженням, арбітражними керуючими є керуючі санацією та ліквідатори, а в передбачених законом випадках і арбітражні керуючі – розпорядники майна – фізичні особи, які мають ліцензію, видану в установленому законодавством порядку, та діють на підставі ухвали господарського суду (абз. 17 ст. 1 Закону «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» від 14 травня 1992 р. в редакції від 30 червня 1999 р.). Хоча арбітражний керуючий постійно чи тимчасово не обіймає на суб'єкті підприємницької діяльності – боржнику посад, пов'язаних з виконанням організаційно-розпорядчих чи адміністративно-господарських обов'язків, їх виконання покладається на нього рішенням (постановою) господарського суду – повноважним (компетентним) органом у розумінні роз'яснення, що дається ПВСУ в абз. 5 п. 1 його постанови від 26 квітня 2002 р. № 5 «Про судову практику у справах про хабарництво».

Розпорядник майна як один із видів арбітражних керуючих призначається господарським судом з метою забезпечення майнових інтересів кредиторів з числа осіб, зареєстрованих державним органом з питань банкрутства як арбітражні керуючі. Оскільки розпорядник майна не має права втручатися в оперативно-господарську діяльність боржника, крім випадків, передбачених законом, і його призначення не є підставою для припинення повноважень керівника чи органу управління боржника, фактично він не наділений правом розпорядження майном боржника. Разом з тим у разі, якщо керівник або органи управління боржника не вживають заходів щодо забезпечення збереження майна боржника, чи створюються перешкоди діям розпорядника майна, чи допускаються інші по-

рушення законодавства, за клопотанням комітету кредиторів виконання обов'язків керівника боржника ухвалою господарського суду тимчасово може бути покладено на розпорядника майна, який тим самим наділяється обов'язками адміністративно-господарського характеру і при їх виконанні є службовою особою, що виконує такі обов'язки за спеціальним повноваженням. У разі прийняття господарським судом ухвали про проведення санації боржника ним (судом) призначається керуючий санацією. З цього моменту керівник відсторонюється від посади і управління боржником переходить до керуючого санацією, який згідно із Законом має право розпоряджатися майном боржника (абз. 2 п. 5 ст. 17 Закону «Про відновлення платоспроможності боржника та визнання його банкрутом»). Арбітражний керуючий – ліквідатор призначається господарським судом при прийнятті постанови про визнання боржника банкрутом, З моменту прийняття такої постанови і відкриття ліквідаційної процедури повноваження органів управління банкрута щодо управління банкрутом та розпорядження його майном припиняються і передаються ліквідатору, який виконує функції з управління та розпорядження майном банкрута та повноваження його керівника (органів управління) (ст. 23, 24, 25 Закону «Про відновлення платоспроможності боржника та визнання його банкрутом»). Таким чином, спеціальними повноваженнями на виконання організаційно-розпорядчих чи адміністративно-господарських обов'язків на підприємствах, в установах чи організаціях особа може бути наділена не лише у зв'язку із зайняттям нею певної посади на них за трудовим договором (наприклад, кільком робітникам, які працюють на підприємстві, доручається виконання певної роботи і на час її виконання один із них призначається бригадиром, тим самим він наділяється повноваженнями на виконання організаційно-розпорядчих обов'язків), а й за рішенням суду (наприклад, призначення особи арбітражним керуючим), а також укладеним між особою і підприємством, установою чи організацією договором цивільно-правового характеру на виконання певної роботи чи надання певних послуг. Не є службовою особою представник юридичної особи, який діє від її імені за довіреністю, виданою від її імені її органом або особою, уповноваженою на це її установчими документами. Представництво ґрунтується або на договорі, яким звичайно є договір доручення, за яким одна сторона (повірений)

зобов'язується виконати від імені й за рахунок іншої сторони (довірителя) певні дії (ст. 1000 ЦК), або на адміністративному акті юридичної особи. Довіреність від імені юридичної особи скріплюється її печаткою (ст. 246 ЦК). Відповідно до ст. 238 ЦК представник може бути уповноважений на вчинення лише тих правочинів, права на вчинення яких має юридична особа, яку він представляє. При цьому представник не може вчиняти правочин від імені особи, яку він представляє, у своїх інтересах або в інтересах іншої особи, представником якої він одночасно є, за винятком комерційного представництва, а також щодо інших осіб, встановлених законом. Представником юридичної особи може бути лише фізична особа, за винятком комерційного представництва, при якому представником може бути і юридична особа. Комерційним представником є фізична або юридична особа, яка постійно та самостійно виступає представником підприємців при укладенні ними договорів у сфері підприємницької діяльності (ч. 1 ст. 243 ЦК). Повноваження комерційного представника підтверджуються або письмовим договором між ним та особою, яку він представляє, або довіреністю (ч. 3 ст. 243 ЦК). Виконання професійних обов'язків (функцій) багатьма категоріями працівників (осіб) пов'язане із вчиненням дій, які тягнуть за собою правові наслідки. Проте визнаватись вчиненими при виконанні службових обов'язків такі дії (а відтак і службовими особи, які їх вчинили) можуть лише у разі, якщо вони пов'язані з виконанням функцій представника влади,.організаційно-розпорядчих чи адміністративно-господарських обов'язків.

Військовослужбовці за службові злочини, що посягають на встановлений порядок несення військової служби, несуть відповідальність за статтями 423, 424, 425 і 426 КК. При вчиненні службового злочину у співучасті його виконавцями можуть бути лише службові особи, а організатором, підбурювачем або пособником – і приватні особи.

У випадку посягання службовою особою на інші суспільні відносини, вчинене слід кваліфікувати (за наявністю для того підстав) як інший злочин, передбачений іншими розділами Особливої частини КК. Якщо ж службова особа посягнула одночасно на суспільні відносини, що визначають правильну роботу державного апарату, апарату органів місцевого самоврядування, об'єднань громадян, якоїсь організації, установи, підприємства (незалежно від форми

власності), і, наприклад, на господарську діяльність, власність, довкілля, то її дії слід кваліфікувати, за наявності відповідних ознак, як злочин у сфері службової діяльності та той чи той злочин у сфері господарської діяльності чи злочин проти власності або довкілля (крім випадків, коли діяння, описане у статтях про злочини у сфері службової діяльності, є способом вчинення іншого злочину).

Громадянин – суб'єкт підприємницької діяльності може бути визнаний службовою особою, а значить і суб'єктом злочинів у сфері службової діяльності лише тоді, коли у нього реально виникає можливість виконання вказаних у п. 1 примітки до ст. 364 обов'язків. А це можливо у випадку, коли такий громадянин на умовах трудового договору наймає працівників для сприяння йому у здійсненні підприємницької діяльності. За таких обставин він набуває організаційно-розпорядчих повноважень стосовно найманих працівників (право ставити перед ними певні завдання, визначати розмір заробітної плати, розпорядок робочого дня, застосовувати дисциплінарні стягнення тощо). Зазначене не поширюється на випадки, коли сприяння громадянину – суб'єкту підприємницької діяльності здійснюється на умовах цивільно-правового договору підряду, а не трудового договору.

Власника приватного підприємства, який не має найманих працівників, не можна визнати службовою особою, оскільки функціями службової особи не може охоплюватись керівництво самим собою чи своїм власним майном. Кримінально-правова оцінка участі такого власника приватного підприємства у вчиненні злочину у сфері службової діяльності (за винятком давання хабара) можлива лише з урахуванням положень інституту співучасті.

Відповідно до п. 2 примітки до ст. 364 службовими особами також визнаються посадові особи іноземних держав (особи, які обіймають посади в законодавчому, виконавчому або судовому органі іноземної держави, у тому числі присяжні засідателі, інші особи, які здійснюють функції держави для іноземної держави, зокрема для державного органу або державного підприємства), а також іноземні третейські судді, особи, уповноважені вирішувати цивільні, комерційні або трудові спори в іноземних державах у порядку, альтернативному судовому, посадові особи міжнародних організацій (працівники міжнародної організації чи будь-які інші особи, уповноважені такою організацією діяти від її імені), члени між-

народних парламентських асамблей, учасником яких є Україна, та судді і посадові особи міжнародних судів.

Щодо кримінально-правової оцінки дій, вчинених від імені суб'єкта підприємницької діяльності – юридичної особи, створеного з метою прикриття незаконної діяльності чи здійснення видів діяльності, щодо яких є заборона, то особа, яка є власником та/або номінальним (формальним) керівником, яка вчинила дії, що об'єктивно є зловживанням владою чи службовим становищем, перевищенням влади або службових повноважень чи службовим підробленням, якщо вона не усвідомлювала їх справжнього характеру, вважаючи, що вони є законними, кримінальній відповідальності за ст. 364, 366 чи 366 не підлягає. За наявності підстав дії такої особи можуть кваліфікуватися за от. 367. Дії ж особи, яка фактично здійснює управління зазначеним суб'єктом підприємництва, використовуючи як «прикриття» особу, яка лише формально вважалась його керівником, мають кваліфікуватися як виконавця (посереднього) відповідного службового злочину. Підставою для такої кримінально-правової оцінки дій «формального» і «фактичного» виконавців службових злочинів є положення, сформульоване у ч. 2 ст. 27: виконавцем (співвиконавцем) є особа, яка у співучасті з іншими суб'єктами злочину безпосередньо чи шляхом використання інших осіб, що відповідно до закону не підлягають кримінальній відповідальності за скоєне, вчинила злочин, передбачений КК. Посередником у виконанні злочину, з урахуванням наведеного положення ч. 2 ст. 27, є особа, яка вчинила умисний злочин шляхом використання дій осіб, які: 1) є неосудними; 2) не досягли віку кримінальної відповідальності; 3) діяли невинно (виконували наказ чи розпорядження, не усвідомлюючи його злочинного характеру, вчинили діяння під безпосереднім впливом фізичного примусу, вчинили діяння внаслідок обману); 4) діяли необережно (не усвідомлювали суспільно небезпечного характеру своїх дій, не передбачали можливості настання суспільно небезпечних наслідків свого діяння, хоча повинні були і могли їх передбачити). Виконавцем (посередником) окремих злочинів у сфері службової діяльності може бути і особа, яка не є службовою, яка шляхом використання дій службових чи інших осіб, за скоєння яких (дій) вони не підлягають кримінальній відповідальності відповідно до закону, вчинила дії, що містять ознаки злочинів у сфері

службової діяльності. Формально посередній виконавець злочину у подібних випадках є організатором відповідного злочину у сфері службової діяльності чи підбурювачем до його вчинення.

Особами, уповноваженими на виконання функцій держави, згідно ст. 369–2 КК є особи, визначені в пунктах 1–3 частини першої статті 4 Закону України «Про засади запобігання і протидії корупції» згідно ст. 4 Закону України «Про засади запобігання та протидії корупції» – це можуть бути: 1) особи, уповноважені на виконання функцій держави або місцевого самоврядування: а) Президент України, Голова Верховної Ради України, його Перший заступник та заступник, Прем'єр-міністр України, Перший віце-прем'єр-міністр України, віце-прем'єр-міністри України, міністри, інші керівники центральних органів виконавчої влади, які не входять до складу Кабінету Міністрів України, та їх заступники, Голова Служби безпеки України, Генеральний прокурор України, Голова Національного банку України, Голова Рахункової палати, Уповноважений Верховної Ради України з прав людини, Голова Верховної Ради Автономної Республіки Крим, Голова Ради міністрів Автономної Республіки Крим; б) народні депутати України, депутати Верховної Ради Автономної Республіки Крим, депутати місцевих рад; в) державні службовці, посадові особи місцевого самоврядування; г) військові посадові особи Збройних Сил України та інших, утворених відповідно до законів, військових формувань; ґ) судді Конституційного Суду України, інші професійні судді, Голова, члени, дисциплінарні інспектори Вищої кваліфікаційної комісії суддів України, службові особи секретаріату цієї Комісії, Голова, заступник Голови, секретарі секцій Вищої ради юстиції, а також інші члени Вищої ради юстиції, народні засідателі і присяжні (під час виконання ними цих функцій); д) особи рядового і начальницького складу органів внутрішніх справ, державної кримінально-виконавчої служби, органів та підрозділів цивільного захисту, Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України, особи начальницького складу податкової міліції; е) посадові та службові особи органів прокуратури, Служби безпеки України, дипломатичної служби, митної служби, державної податкової служби; є) члени Центральної виборчої комісії; ж) посадові та службові особи інших органів державної влади; 2) особи, які для цілей цього Закону прирівнюються до осіб, уповноважених

на виконання функцій держави або місцевого самоврядування: а) посадові особи юридичних осіб публічного права, які не зазначені в п. 1 ч. 1 цієї статті, але одержують заробітну плату за рахунок державного чи місцевого бюджету; б) особи, які не є державними службовцями, посадовими особами місцевого самоврядування, але надають публічні послуги (аудитори, нотаріуси, оцінювачі, а також експерти, арбітражні керуючі, незалежні посередники, члени трудового арбітражу, третейські судді під час виконання ними цих функцій, інші особи в установлених законом випадках); в) посадові особи іноземних держав (особи, які обіймають посади в законодавчому, виконавчому або судовому органі іноземної держави, в тому числі присяжні засідателі, інші особи, які здійснюють функції держави для іноземної держави, зокрема для державного органу або державного підприємства), а також іноземні третейські судді, особи, які уповноважені вирішувати цивільні, комерційні або трудові спори в іноземних державах у порядку, альтернативному до судового; г) посадові особи міжнародних організацій (працівники міжнародної організації чи будь-які інші особи, уповноважені такою організацією діяти від її імені), а також члени міжнародних парламентських асамблей, учасником яких є Україна, та судді і посадові особи міжнародних судів; 3) особи, які постійно або тимчасово обіймають посади, пов'язані з виконанням організаційно-розпорядчих чи адміністративно-господарських обов'язків, або особи, спеціально уповноважені на виконання таких обов'язків у юридичних особах приватного права незалежно від організаційно-правової форми, відповідно до закону; 4) посадові особи юридичних осіб, фізичні особи – у разі одержання від них особами, зазначеними у п. 1, 2 ч. 1 цієї статті або за участю цих осіб іншими особами неправомірної вигоди.

До **правоохоронних органів** у Законі «Про основи національної безпеки України» віднесені органи державної влади, на які Конституцією і законами України покладено здійснення правоохоронних функцій (ст. I Закону «Про основи національної безпеки України»). В іншому Законі це поняття дещо уточнене: правоохоронні органи – органи прокуратури, внутрішніх справ, служби безпеки, Військової служби правопорядку у Збройних Силах України, митні органи, органи охорони державного кордону, органи державної податкової служби, органи і установи виконання покарань, слідчі ізолятори,

органи державної контрольно-ревізійної служби, рибоохорони, державної лісової охорони, інші органи, які здійснюють правозастосовні або правоохоронні функції (ст. 2 Закону «Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів»).

Що стосується ст. 365–2, 368–4 КК України *особи, які надають публічні послуги* – це особи, які не є державними службовцями, посадовими особами місцевого самоврядування, але надають публічні послуги (аудитори, нотаріуси, оцінювачі, а також експерти, арбітражні керуючі, незалежні посередники, члени трудового арбітражу, третейські судді) під час виконання ними цих функцій. Публічні послуги характеризуються наступними ознаками: а) спрямованість на захист чи забезпечення умов для реалізації суспільних інтересів, прав та інтересів фізичних або юридичних осіб; б) порядок та форма їх надання визначені державою чи органом місцевого самоврядування; в) вони породжують наслідки правового характеру.

Аудитором може бути фізична особа, яка має сертифікат, що визначає її кваліфікаційну придатність на заняття аудиторською діяльністю на території України. Аудиторська діяльність – підприємницька діяльність, яка включає в себе організаційне і методичне забезпечення аудиту, практичне виконання аудиторських перевірок (аудит) та надання інших аудиторських послуг (статті 3, 4 Закону «Про аудиторську діяльність»).

Нотаріусом може бути громадянин України, який має вищу юридичну освіту, володіє державною мовою, має стаж роботи у сфері права не менше трьох років, пройшов стажування протягом одного року в державній нотаріальній конторі або у приватного нотаріуса, склав кваліфікаційний іспит, одержав свідоцтво про право на зайняття нотаріальною діяльністю. Нотаріальна діяльність полягає у вчиненні нотаріальних дій, перелік яких визначено законом. Вчинення нотаріальних дій в Україні покладається на нотаріусів, які працюють у державних нотаріальних конторах, державних нотаріальних архівах (державні нотаріуси) або займаються приватною нотаріальною діяльністю (приватні нотаріуси). Державні нотаріальні контори утримуються за рахунок державного бюджету. *Не є нотаріусами*, хоча відповідно до закону уповноважені вчиняти окремі нотаріальні дії, такі особи, як головні лікарі, їх заступники з медичної частини, чергові лікарі лікарень, госпіталів,

інших стаціонарних закладів охорони здоров'я, начальники госпіталів, директори і головні лікарі будинків для осіб похилого віку та інвалідів; капітани морських, річкових суднах, що ходять під прапором України; начальники пошукових або інших експедицій; командири (начальники) військових частин, з'єднань, установ, начальники військово-навчальних закладів; установ виконання покарань; слідчих ізоляторів; уповноважені посадові особи органу місцевого самоврядування (статті 1, 3, 20, 34, 40 Закону «Про нотаріат»).

Оцінювачами можуть бути громадяни України, іноземці та особи без громадянства, які склали кваліфікаційний іспит та одержали кваліфікаційне свідоцтво оцінювача відповідно до вимог цього Закону. Оцінка майна, майнових прав – це процес визначення їх вартості за процедурою, встановленою нормативно-правовими актами з оцінки майна, і є результатом практичної діяльності суб'єкта оціночної діяльності (статті 3, 6 Закону «Про оцінку майна, майнових прав та професійну оціночну діяльність в Україні»).

Відповідно до ст. 41 Закону «Про виконавче провадження» витрати виконавчого провадження здійснюються за рахунок коштів Державного бюджету України та коштів виконавчого провадження, які використовуються у порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України і складаються, зокрема, з витрат, пов'язаних з організацією та проведенням виконавчих дій, до яких належать кошти, за рахунок яких здійснено оплату послуг експертів, суб'єктів оціночної діяльності – суб'єктів господарювання та інших осіб, залучених у встановленому законом порядку до провадження виконавчих дій.

Статус *експерта* визначається трьома законами України. Відповідно до Закону «Про судову експертизу» судовими експертами можуть бути особи, які мають необхідні знання для надання висновку з досліджуваних питань. Судовими експертами державних спеціалізованих установ можуть бути фахівці, які мають відповідну вищу освіту, освітньо-кваліфікаційний рівень не нижче спеціаліста, пройшли відповідну підготовку та отримали кваліфікацію судового експерта з певної спеціальності. До проведення судових експертиз, крім тих, що проводяться виключно державними спеціалізованими установами, можуть залучатися також судові експерти, які не є працівниками цих установ, за умови, що вони мають

відповідну вищу освіту, освітньо-кваліфікаційний рівень не нижче спеціаліста, пройшли відповідну підготовку в державних спеціалізованих установах Міністерства юстиції України, атестовані та отримали кваліфікацію судового експерта з певної спеціальності у порядку, передбаченому цим Законом. Судова експертиза – це дослідження експертом на основі спеціальних знань матеріальних об'єктів, явищ і процесів, які містять інформацію про обставини справи, що перебуває у провадженні органів дізнання, досудового та судового слідства. Проведення науково-дослідними установами судових експертиз наукових розробок з питань організації та проведення судових експертиз фінансується за рахунок Державного бюджету України. Проведення судових експертиз у кримінальних та адміністративних справах державними спеціалізованими установами здійснюється за рахунок коштів, які цільовим призначенням виділяються цим експертним установам з Державного бюджету України. Проведення судових експертиз, обстежень і досліджень судово-медичними та судово-психіатричними установами здійснюється за рахунок коштів, які безпосередньо і цільовим призначенням виділяються цим експертним установам з державного чи місцевого бюджету. Проведення інших експертних досліджень і обстежень державними спеціалізованими установами здійснюється за рахунок замовника (статті 1, 10, 15 Закону «Про судову експертизу»). Експертами є фізичні особи, які мають високу кваліфікацію, спеціальні знання і безпосередньо здійснюють наукову чи науково-технічну експертизу та несуть персональну відповідальність за достовірність і повноту аналізу, обґрунтованість рекомендацій відповідно до вимог завдання на проведення експертизи. Експертні ради обов'язково створюються для проведення наукової і науково-технічної експертизи проектів міждержавних, державних цільових програм. Проведення державної наукової і науково-технічної експертизи фінансується за рахунок державного бюджету, позабюджетних фондів або коштів замовника. Кошти на проведення державної наукової і науково-технічної експертизи передбачаються в межах асигнувань на виконання науково-дослідних і дослідно-конструкторських робіт і виділяються окремим рядком. Експертиза, яку за дорученням державних органів проводить державна установа (організація), що перебуває на державному бюджеті, може фінансуватися за рахунок бюджетних коштів,

передбачених на утримання цієї організації (статті 1,4, 31 Закону «Про наукову і науково-технічну експертизу»). Діяльність експертів передбачена також процесуальними кодексами та законами. Наприклад, згідно із ст. 17 Закону «Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності» для з'ясування питань, пов'язаних зі здійсненням державного нагляду (контролю), за рішенням керівника органу державного нагляду (контролю) або його заступника може призначатися експертиза (випробування). Залучення експертів здійснюється на договірних засадах за рахунок коштів органу державного нагляду (контролю) відповідно до законодавства. Статті 1, 5, 8 Закону «Про сільськогосподарську дорадчу діяльність» передбачають, що сільськогосподарський експерт-дорадник – це фізична особа, яка проводить дорадчу діяльність не на постійній основі, має достатній фаховий рівень, одержала кваліфікаційне свідоцтво відповідно до вимог законодавства, надає дорадчі послуги на запит дорадчих служб та дорадників і відповідає вимогам, передбаченим цим Законом. Експертами-дорадниками є працівники закладів науки та освіти, інші вузькоспеціалізовані фахівці, які внесені до Реєстру дорадників. Дорадча діяльність може проводитися за рахунок коштів державного та місцевих бюджетів, а також коштів суб'єктів господарювання.

Арбітражний керуючий (розпорядник майна, керуючий санацією, ліквідатор) – це фізична особа, яка має ліцензію, видану в установленому законодавством порядку, та діє на підставі ухвали господарського суду (розпорядник майна здійснює повноваження щодо нагляду та контролю за управлінням та розпорядженням майном боржника на період провадження у справі про банкрутство; керуючий санацією – організовує здійснення санації боржника; ліквідатор – організовує здійснення ліквідаційної процедури боржника, визнаного банкрутом, та забезпечує задоволення визнаних судом вимог кредиторів). Арбітражним керуючим може бути призначено фізичну особу – суб'єкта підприємницької діяльності, яка має вищу юридичну або економічну освіту, володіє спеціальними знаннями та не є зацікавленою особою щодо боржника і кредиторів. Досудова санація державних підприємств провадиться за рахунок коштів державних підприємств та інших джерел фінансування. Обсяг коштів для проведення досудової санації державних підприємств за рахунок коштів Державного бюджету України щорічно

встановлюється законом про Державний бюджет України. Оплата послуг арбітражного керуючого здійснюються кредитором або боржником, за заявою якого порушено справу, за рахунок коштів, одержаних від продажу майна боржника, або за рахунок коштів кредиторів чи коштів, одержаних у результаті виробничої діяльності боржника. Кредитори можуть створювати фонд для оплати послуг, відшкодування витрат та виплати додаткової винагороди арбітражному керуючому. Формування фонду та порядок використання його коштів визначаються рішенням комітету кредиторів та затверджуються ухвалою господарського суду (статті 1, 3, 3–1 Закону «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом»).

Згідно із Законом «Про порядок вирішення колективних трудових спорів (конфліктів)» *незалежним посередником* є визначена за спільним вибором сторін особа, яка сприяє встановленню взаємодії між сторонами, проведенню переговорів, бере участь у виробленні примирною комісією взаємоприйнятного рішення, а *членом трудового арбітражу* – фахівець, експерт чи інша залучена сторонами особа, яка входить до складу трудового арбітражу – органу, який приймає рішення по суті трудового спору (конфлікту). Закон передбачає, що до складу трудового арбітражу можуть входити народні депутати України, представники органів державної влади, органів місцевого самоврядування й інші особи. З метою сприяння поліпшенню трудових відносин та запобігання виникненню колективних трудових спорів (конфліктів), їх прогнозування та сприяння своєчасному їх вирішенню, здійснення посередництва для вирішення таких спорів (конфліктів) Президентом України утворена Національна служба посередництва і примирення, яка складається з висококваліфікованих фахівців та експертів з питань вирішення колективних трудових спорів (конфліктів) і має свої відділення в АРК та областях. Її рішення мають рекомендаційний характер і повинні розглядатися сторонами колективного трудового спору (конфлікту) та відповідними центральними або місцевими органами виконавчої влади, органами місцевого самоврядування. Національна служба посередництва і примирення фінансується за рахунок коштів Державного бюджету України. Незалежному посереднику, члену примирної комісії і трудового арбітражу оплата праці в розмірі не менше середньомісячної заробітної плати та

відшкодування витрат, пов'язаних з участю у примирній процедурі, провадяться за рахунок сторін колективного трудового спору (конфлікту) статті 10, 11, 14, 15 Закону «Про порядок вирішення колективних трупових спорів (конфліктів)»).

Третейський суддя – це фізична особа, призначена чи обрана сторонами у погодженому сторонами порядку або призначена чи обрана для вирішення спорів у третейському суді; третейський суд – недержавний незалежний орган, що утворюється за угодою або відповідним рішенням заінтересованих фізичних та/або юридичних осіб у порядку, встановленому цим Законом, для вирішення спорів, що виникають із цивільних та господарських правовідносин. У третейському суді для вирішення конкретного спору третейський суддя отримує за свої послуги гонорар, розмір якого обумовлюється в контракті між ним та стороною. Розміри гонорарів третейських суддів постійно діючих третейських судів та порядок їх виплати третейським суддям визначаються відповідно до Регламенту третейського суду чи Положення про постійно діючий третейський суд (статті 2, 24, 25 Закону «Про третейські суди»).

Що стосується ст. 364–1, 365–1, 368–3, то суб'єктом злочину виступає ***юридична особа приватного права.*** Юридичні особи – суб'єкти господарювання мають три підстави створення: 1) юридичні особи, створені відповідно до ЦК; 2) юридичні особи – державні, комунальні та інші підприємства, створені відповідно до ГК; 3) інші юридичні особи, які здійснюють господарську діяльність та зареєстровані в установленому законом порядку. Відповідно до ст. 80 ЦК юридичною особою вважається організація, створена і зареєстрована в установленому законом порядку. Юридична особа може бути створена способом об'єднання осіб та (або) майна. Юридичні особи, залежно від порядку їх створення, поділяються на *юридичних осіб приватного права* та юридичних осіб публічного права. Юридичні особи приватного права, своєю чергою, поділяються на товариства, установи та юридичні особи, створені в інших формах відповідно до закону. Товариством є організація, створена способом об'єднання осіб (учасників), які мають право участі в цьому товаристві. Товариство може бути створено однією особою, якщо інше не встановлено законом. Товариства поділяються на підприємницькі та непідприємницькі. Підприємницькими є товариства, які здійснюють підприємницьку діяльність з метою одержання

прибутку та наступного його розподілу між учасниками і можуть бути створені тільки як господарські товариства (повне товариство, командитне товариство, товариство з обмеженою або додатковою відповідальністю, акціонерне товариство) або виробничі кооперативи. Непідприємницькими товариствами є товариства, які не мають на меті одержання прибутку для його наступного розподілу між учасниками (наприклад, споживчі кооперативи, об'єднання громадян, біржі, торгово-промислові палати тощо). Установчим документом товариства є затверджений учасниками статут або засновницький договір між учасниками, якщо інше не встановлено законом. Установою є організація, створена однією або кількома особами (засновниками), які не беруть участі в управлінні нею, способом об'єднання (виділення) їхнього майна для досягнення мети, визначеної засновниками, за рахунок цього майна. Установа створюється на підставі індивідуального або спільного установчого акта, складеного засновником (засновниками). Установчий акт може міститися також і в заповіті. В установчому акті установи окреслюється її мета, визначається майно, необхідне для досягнення цієї мети, яке передається установі, структура управління установою. Непідприємницькі товариства (споживчі кооперативи, об'єднання громадян тощо) та установи можуть поряд зі своєю основною діяльністю здійснювати підприємницьку діяльність, якщо інше не встановлено законом і якщо ця діяльність відповідає меті, для якої вони були створені, та сприяє її досягненню. Крім того, держава, Автономна Республіка Крим, територіальні громади мають право створювати, у тому числі одноособово, підприємницькі (господарські) товариства, що є юридичними особами приватного права (ч. 3 ст. 167, ч. 3 ст. 168, ч. 3 ст. 169 ЦК). Юридичні особи, створені відповідно до ГК. З огляду на загальний поділ юридичних осіб на юридичних осіб приватного права і юридичних осіб публічного права варто наголосити, що переважна більшість юридичних осіб приватного права створюється відповідно до ЦК, а юридичні особи публічного права – відповідно до положень Конституції України, ГК та законів. До юридичних осіб публічного права належать усі установи (організації), що створюються державою, Автономною Республікою Крим та територіальними громадами і не здійснюють господарської діяльності (наприклад навчальні заклади). Юридичними особами, створеними згідно з ГК, є державні, комунальні та

інші підприємства. Відповідно, юридичними особами публічного права є державні унітарні підприємства і державні комунальні підприємства. Інші юридичні особи, які здійснюють господарську діяльність та зареєстровані в установленому законом порядку. Загальний порядок створення, організаційно-правові форми та правовий статус юридичних осіб приватного права встановлюється ЦК, а правовий статус унітарних і корпоративних підприємств регламентується ГК. Водночас, враховуючи положення ч. 2 ст. 9 ЦК («законом можуть бути передбачені особливості регулювання майнових відносин у сфері господарювання»), юридичними особами приватного права можуть визнаватись певні підприємства, створені відповідно до положень ГК. Наприклад, ст. 114–117 ГК передбачають можливість створення селянських (фермерських) господарств, орендних підприємств, підприємств з іноземними інвестиціями, іноземних підприємств. Зазначені суб'єкти господарювання не є особливими організаційно-правовими формами підприємств, а тому мають створюватись в організаційно-правових формах, передбачених для юридичних осіб приватного права. Крім того, за певних обставин до юридичних осіб приватного права, не передбачених ЦК, можна віднести як унітарні, так і корпоративні підприємства, передбачені ГК. Наприклад, створене фізичною особою унітарне (приватне) підприємство, унітарні підприємства, створені споживчими товариствами, об'єднаннями громадян, релігійними організаціями, або корпоративне підприємство (господарське товариство), створене на основі приватної власності юридичної особи, потрібно, на нашу думку, визнавати юридичними особами приватного права. Юридичними особами приватного права і суб'єктами господарювання можуть визнаватись також кредитні спілки, благодійні та неприбуткові організації (ст. 130, 131 ГК).

З *суб'єктивної сторони* злочини у сфері службової діяльності, за винятком службової недбалості, характеризуються умисною формою вини. Зміст вини у злочинах з формальними складами (одержання хабара, давання хабара, провокація хабара, а також службове підроблення, передбачене ч. 1 ст. 366), включає в себе усвідомлення винним суспільно небезпечного характеру вчинюваних дій і бажання їх вчинити. При одержанні хабара і службовому підробленні свідомістю винного охоплюється вчинення діяння з використанням свого службового становища і всупереч інтересам

служби. У злочинах у сфері службової діяльності з матеріальним складом вина визначається психічним ставленням до самого діяння і до суспільно небезпечних наслідків, що настали в результаті його вчинення. При цьому психічне ставлення службової особи до настання вказаних у законі наслідків (істотної шкоди або тяжких наслідків) може характеризуватися як умисною, так і необережною формою вини. Таким чином, при визначенні суб'єктивної сторони злочину у сфері службової діяльності необхідно, насамперед, встановити, що службова особа: 1) усвідомлювала факт використання свого службового становища і той факт, що це суперечить інтересам служби; 2) передбачала, що такі дії завдають шкоди правильній роботі державного чи іншого апарату або створюють загрозу настання такої шкоди, і бажала вчинити такі дії. Якщо при цьому винний передбачав можливість заподіяння істотної шкоди і бажав цього або ставився до цього байдуже, то все скоєне охоплюється однією формою вини – умислом (прямим чи непрямим). Водночас, у випадках, коли службова особа передбачала абстрактну можливість настання суспільно небезпечних наслідків (істотної шкоди або тяжких наслідків), але легковажно розраховувала на їх відвернення, або взагалі не передбачала можливості заподіяння істотної шкоди чи тяжких наслідків, однак, вчиняючи службове зловживання, перевищення влади або службових повноважень чи службове підроблення, повинна була і могла їх передбачити, виникає необхідність встановлення двох самостійних форм вини: умислу стосовно діяння і необережності стосовно наслідків, що настали.

Зловживання владою або службовим становищем (ст. 364 КК)

1. Зловживання владою або службовим становищем, тобто умисне, з корисливих мотивів чи в інших особистих інтересах або в інтересах третіх осіб використання службовою особою влади чи службового становища всупереч інтересам служби, якщо воно завдало істотної шкоди охоронюваним законом правам, свободам та інтересам окремих громадян або державним чи громадським інтересам, або інтересам юридичних осіб, – карається виправними роботами на строк до двох років або арештом на строк до шести місяців, або обмеженням волі на строк до трьох років, з позбавленням права

обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років та зі штрафом від двохсот п'ятдесяти до семисот п'ятдесяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

2. Те саме діяння, якщо воно спричинило тяжкі наслідки, – карається позбавленням волі на строк від трьох до шести років з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років та зі штрафом від п'ятисот до тисячі неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

3. Дії, передбачені частиною першою або другою цієї статті, якщо вони вчинені працівником правоохоронного органу, – караються позбавленням волі на строк від п'яти до десяти років з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років та з конфіскацією майна.

Зловживання владою або службовим становищем визнається злочином за наявності трьох спеціальних ознак в їх сукупності: 1) використання службовою особою влади чи службового становища всупереч інтересам служби; 2) вчинення такого діяння з корисливих мотивів чи в інших особистих інтересах або в інтересах третіх осіб; 3) заподіяння такими діями істотної шкоди охоронюваним законом правам та інтересам окремих громадян, або державним чи громадським інтересам, або інтересам юридичних осіб. Відсутність однієї із зазначених ознак свідчить про відсутність складу злочину, передбаченого ст. 364.

Таким чином, з об'єктивної сторони цей злочин може мати такі форми: 1) зловживання владою, що завдало істотної шкоди; 2) зловживання службовим становищем, що завдало істотної шкоди.

Під **зловживанням владою** слід розуміти умисне використання службовою особою, яка має владні повноваження, всупереч інтересам служби своїх прав щодо пред'явлення вимог, а також прийняття рішень, обов'язкових для виконання іншими фізичними чи юридичними особами. Зловживати владою може як представник влади, так і службова особа, яка виконує організаційно-розпорядчі обов'язки, оскільки остання також має владні повноваження, що розповсюджуються на підпорядкованих їй осіб. **Зловживання службовим становищем** – це будь-яке умисне використання службовою особою всупереч інтересам служби своїх прав і можливостей, пов'язаних з її посадою. У цілому зловживання службовим становищем – це більш широке поняття, воно охоплює зловживан-

ня владою, оскільки використовувати всупереч інтересам служби службова особа може і владні права та можливості, якщо вона ними наділена. Зловживання владою або службовим становищем передбачає наявність взаємозв'язку між службовим становищем винного і його поведінкою, яка виражається в незаконних діях або бездіяльності. Службова особа при зловживанні у будь-якій формі прагне скористатися своїм службовим становищем, яке передбачає як наявність передбачених законами та іншими нормативно-правовими актами повноважень (прав і обов'язків), так і наявність фактичних можливостей, які надає їй сам авторитет посади (її загальновизнана вага, важливість, впливовість). *Поняття «службове становище» більш широке, ніж поняття «службові повноваження»*. Зловживання по службі зводиться до зловживання саме повноваженнями. Разом з тим при вчиненні певних дій, зокрема певних дій в інтересах хабародавця, службова особа може використовувати не лише свої конкретні службові повноваження, а й надану їй владу взагалі та своє службове становище, наприклад, коли вона не уповноважена була (не була наділена повноваженнями) вчинити бажані для хабародавця дії, які виходять за межі її повноважень (не входять до її повноважень, знаходяться за межами її компетенції), але до вчинення яких іншими службовими особами могла вжити заходів завдяки саме своєму службовому становищу, тобто використовуючи важливість, значимість, авторитет займаної нею посади. Наприклад, глава районної адміністрації звертається до глави іншої районної адміністрації з проханням вчинити певні дії в інтересах особи, від якої він одержав винагороду. При цьому використовується саме службове становище, впливові зв'язки, свое місце у суспільстві, важливість і роль займаної посади.

Не повинні визнаватись зловживанням владою або службовими повноваженнями чи перевищенням влади або службових повноважень за ознакою використання влади або службових повноважень всупереч інтересам служби дії особи, вчинені з метою запобігти шкідливим наслідкам, більш значним, ніж фактично заподіяна шкода, якщо їх не можна було відвернути іншими засобами. Такі дії, як вчинені у стані крайньої необхідності, не можуть бути визнані злочинними. Щодо перевищення влади або службових повноважень у п. 15 постанови ПВСУ від 26 грудня 2003 р. № 15 «Про судову практику у справах про перевищення влади або службових

повноважень» судам роз'яснюється, що коли службова особа перевищила владу або службові повноваження з метою запобігти шкідливим наслідкам, більш значним, ніж фактично заподіяна шкода, і їх не можна було відвернути іншими засобами, її дії, як вчинені в стані крайньої необхідності відповідно до ст. 39 КК не можуть бути визнані злочинними.

Словосполучення **всупереч інтересам служби** передбачає, що службова особа не бажає рахуватися з покладеними на неї законом чи іншим нормативно-правовим актом обов'язками, діє всупереч їм, не звертає увагу на службові інтереси. Під **інтересами служби** слід розуміти, насамперед, інтереси держави взагалі, і крім того, інтереси певного органу, підприємства, установи або організації, що не суперечать, не протиставляються інтересам держави. Тому дії службової особи, вчинені у вузьковідомчих інтересах на шкоду загальнодержавним інтересам чи інтересам інших підприємств, установ та організацій, також можуть визнаватися вчиненими всупереч інтересам служби. Поняття «інтереси служби» не може тлумачитись односторонньо, в тому числі і «вузьковідомчо», оскільки на практиці може мати місце, і, як правило, має місце колізійність інтересів. Зокрема, інтереси конкретного підприємства можуть не співпадати з суспільними, державними інтересами чи інтересами окремих громадян. Може мати місце і неспівпадання, колізійність різних інтересів одного й того ж підприємства чи держави. Наприклад, інтереси розширення виробництва, його модернізації вимагають збільшення розмірів коштів, що спрямовуються на придбання обладнання, проведення ремонтних, будівельних тощо робіт, що може здійснюватись на шкоду інтересами працівників, які зацікавлені у збільшенні розміру заробітної плати, її своєчасній виплаті. Тому вирішення питання про те, вчинені службовою особою дії в інтересах служби чи всупереч інтересам служби, має бути комплексним, з урахуванням всіх інтересів, які зачіпаються вчинюваним діянням. Слід також враховувати пріоритетність інтересів, їх ієрархію, а також те, що законодавець в певних випадках ті чи інші інтереси ставить під безпосередню кримінально-правову чи адміністративно-правову охорону, передбачаючи за посягання на них кримінальну або ж адміністративну відповідальність. Говорячи про інтереси конкретного підприємства, слід, очевидно, виходити з того, що вони, як і державні інтереси, є частиною суспільних ін-

тересів в цілому. При цьому, по-перше, мова має йти про законні, а не будь-які інтереси, і по-друге, необхідно розглядати законні інтереси підприємства у співвідношенні з інтересами держави.

Суб'єктом зловживання владою або службовим становищем може бути лише службова особа.

З суб'єктивної сторони цей злочин характеризується умисною або змішаною формою вини. Корисливий мотив, інші особисті інтереси та інтереси третіх осіб є обов'язковими ознаками зловживання владою або службовим становищем і підкреслюють той факт, що цей злочин може бути вчинено під впливом саме таких спонукань.

Корисливий мотив можна визначити як прагнення службової особи шляхом зловживання владою або службовим становищем отримати незаконну матеріальну вигоду (отримати майно, майнові права, звільнитися від особистих майнових витрат тощо).

Інші особисті інтереси як мотив зловживання владою чи службовим становищем полягають у прагненні отримати вигоду немайнового характеру, обумовлену такими спонуканнями, як кар'єризм, заздрість, протекціонізм, бажання отримати взаємну послугу, заручитися підтримкою у вирішенні якого-небудь питання, приховати свою некомпетентність і т. п. Інші особисті інтереси можуть проявитися і у зв'язку з бажанням помститися кому-небудь, отримати перевагу у недобросовісній конкурентній боротьбі та ін. Наприклад, почуття кар'єризму спонукає службову особу вчинити дії, які можуть задовольнити її прагнення просунутись по службі, що об'єктивно не відповідає досвіду, знанням, моральним якостям цієї особи.

Інтереси третіх осіб необхідно розуміти як такі, що не охороняються у даному випадку законом. Прагнення їх задовольнити є своєрідним аморальним мотивом службової особи. Таке бажання може збігатися, наприклад, з негативним розумінням кар'єризму, наведеним вище, якщо кар'єра залежить від третьої особи, або проявитися у незаконному наданні послуг, переваг родичу, знайомому, звільненні їх від передбачених законом обов'язків, догідництві перед начальником і тощо. **Третіми особами** можуть бути родичі, приятелі, знайомі, начальники службової особи, які бажають разом з останньою скористатися правами, які належать їй за посадою, або пов'язаними з посадою можливостями.

Кваліфікуючою ознакою злочину є спричинення тяжких наслідків (ч. 2 ст. 364), а особливо кваліфікуючою – вчинення його працівником правоохоронного органу (ч. 3 ст. 364).

Зловживання повноваженнями службовою особою юридичної особи приватного права незалежно від організаційно–правової форми (Стаття 364–1 КК)

1. Зловживання повноваженнями, тобто умисне, з метою одержання неправомірної вигоди для себе чи інших осіб використання всупереч інтересам юридичної особи приватного права незалежно від організаційно-правової форми службовою особою такої юридичної особи своїх повноважень, якщо це завдало істотної шкоди охоронюваним законом правам або інтересам окремих громадян, або державним чи громадським інтересам, або інтересам юридичних осіб, – карається штрафом від ста п'ятдесяти до чотирьохсот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або виправними роботами на строк до одного року, або арештом на строк до трьох місяців, або обмеженням волі на строк до двох років, з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до двох років.

2. Те саме діяння, якщо воно спричинило тяжкі наслідки, – карається штрафом від чотирьохсот до дев'ятисот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або арештом на строк до шести місяців, або позбавленням волі на строк від трьох до шести років, з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років.

Предмет – неправомірна вигода.

Об'єктивна сторона злочину характеризується: 1) діянням, яке полягає у використанні особою своїх повноважень усупереч інтересам юридичної особи приватного права, одержанням неправомірної вигоди; 2) наслідками – істотною шкодою охоронюваним законом правам та інтересам окремих громадян, юридичних осіб, інтересам суспільства і держави; 3) причинним зв'язком між діянням та наслідками.

Під *використанням повноважень* розуміють реалізацію прав чи виконання обов'язків, що пов'язані з посадою, яку займає службова особа. Така реалізація може бути вчинена лише в межах наданих службовій особі повноважень. Обсяг повноважень такої особи встановлюється відповідно до законодавства та документів юридичної особи приватного права (наприклад, статут, наказ, положення, інструкція). Діяння вважається вчиненим усупереч інтересам юри-

дичної особи умисно, з метою одержання неправомірної вигоди для себе чи інших осіб, якщо особа не виконала відповідних завдань чи виконала їх неналежним чином.

Форми зловживання повноваженнями можуть бути різними і залежать від змісту наданих особі повноважень. До зловживання повноваженнями, наприклад, відносять неправомірне використання праці підлеглих осіб у власному домашньому господарстві чи господарстві своїх родичів, незаконне використання належного підприємству автомобіля для власних потреб, укладання угод від імені юридичної особи, але в особистих інтересах.

Злочин вважається закінченим з моменту настання наслідків, зазначених в законі.

Суб'єктивна сторона злочину – умисна форма вини щодо дій, умисел чи необережність відносно наслідків. Обов'язковими ознаками суб'єктивної сторони цього злочину також є: а) корисливий мотив; б) спеціальна мета – одержання неправомірної вигоди для себе чи інших осіб.

За ч. 2 карається діяння, якщо вони спричинило тяжкі наслідки.

***Перевищення влади або службових повноважень* (ст. 365 КК)**

1. Перевищення влади або службових повноважень, тобто умисне вчинення службовою особою дій, які явно виходять за межі наданих їй прав чи повноважень, якщо вони завдали істотної шкоди охоронюваним законом правам, інтересам окремих громадян, державним чи громадським інтересам, інтересам юридичних осіб, –

карається виправними роботами на строк до двох років або обмеженням волі на строк до п'яти років, або позбавленням волі на строк від двох до п'яти років, з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років та зі штрафом від двохсот п'ятдесяти до п'ятисот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

2. Перевищення влади або службових повноважень, якщо воно супроводжувалося насильством або погрозою застосування насильства, застосуванням зброї чи спеціальних засобів або болісними і такими, що ображають особисту гідність потерпілого, діями, за відсутності ознак катування, – карається позбавленням волі на строк від трьох до восьми років з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років та зі штрафом від п'ятисот до тисячі неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

3. Дії, передбачені частинами першою або другою цієї статті, якщо вони спричинили тяжкі наслідки, – караються позбавленням волі на строк від семи до десяти років з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років та зі штрафом від семисот п'ятдесяти до тисячі п'ятисот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

З об'єктивної сторони злочин, передбачений ст. 365 КК, може вчинятися у формі: 1) перевищення влади або 2) перевищення службових повноважень, які завдали істотної шкоди.

Злочинний характер дій службової особи при перевищенні влади або службових повноважень виражається у тому, що службова особа вчиняє те чи інше діяння по службі, яке не входить до її компетенції. Саме у цьому полягає принципова відмінність цього злочину від зловживання владою або службовими повноваженнями, при якому службова особа в межах її повноважень, визначених законом, використовує їх всупереч інтересам служби. На відміну від загального складу зловживання владою або службовим становищем (ст. 364) перевищення влади або службових повноважень не може проявлятися у бездіяльності. Його об'єктивну сторону характеризує лише вчинення службовою особою дії.

Перевищення влади проявляється в діях службової особи, яка, маючи владні повноваження стосовно підлеглих або більш широкого кола осіб, під час виконання своїх владних чи організаційно-розпорядчих функцій виходять за межі цих повноважень.

Перевищення службових повноважень – це дії службової особи, яка не має владних функцій і виходить під час виконання своїх адміністративно-господарських функцій за межі своїх повноважень, або дії службової особи, яка має владні повноваження, але у конкретному випадку перевищує не їх, а інші свої повноваження, або перевищує свої владні повноваження стосовно осіб, які не входять до числа підлеглих.

Судова практика ((абз. 2 п. 5 ППВСУ «Про судову практику у справах про перевищення влади або службових повноважень» від 26 грудня 2003 р. № 15))виходить з того, що як перевищення влади або службових повноважень кваліфікуються: а) вчинення дій, які є компетенцією вищої службової особи даного відомства чи службової особи іншого відомства; б) вчинення дій одноособово, тоді як вони могли бути здійснені лише колегіально; в) вчинення дій, які

дозволяються тільки в особливих випадках, з особливого дозволу і з особливим порядком проведення, – за відсутності цих умов; г) вчинення дій, які ніхто не має права виконувати або дозволяти.

Перевищення влади або службових повноважень утворює склад злочину, передбаченого ст. 365, лише у випадку вчинення службовою особою дій, які **явно** виходять за межі наданих їй законом прав і повноважень. Явний вихід службової особи за межі наданих їй повноважень слід розуміти як відкритий, очевидний, ясний для всіх, у т. ч. для винного, безсумнівний, відвертий. Для того, щоб визначити, чи мало місце перевищення службовою особою влади або службових повноважень, необхідно з'ясувати компетенцію цієї службової особи і порівняти її із вчиненими діями.

Повноваження, за межі яких виходить службова особа при їх перевищенні, повинні бути передбачені відповідним нормативно-правовим актом: законом, декретом, указом, постановою, статутом, положенням, інструкцією, правилами тощо. Якщо з'ясується, що службова особа діяла в межах своїх службових повноважень, її дії не можуть бути кваліфіковані за ст. 365.

Можливі випадки, коли службова особа, хоча й виходить за межі наданих їй повноважень, робить це у зв'язку з надзвичайними обставинами, коли затягування часу для одержання спеціального дозволу потягло б тяжкі наслідки. Якщо дії такої службової особи в умовах надзвичайних обставин нормативно-правовими актами не врегульовані, вчинене необхідно розглядати з урахуванням положень про крайню необхідність або виправданий ризик (ст. ст. 39 і 42).

Для застосування ст. 365 необхідно, щоб дії винної службової особи були зумовлені її службовим становищем і перебували у зв'язку із службовими повноваженнями щодо потерпілого. За відсутності такого зв'язку дії винного підлягають кваліфікації за статтями КК, що передбачають відповідальність за злочини проти життя та здоров'я особи, власності, громадського порядку та моральності тощо.

Обов'язковою ознакою об'єктивної сторони цього злочину є заподіяння **істотної шкоди**. Момент закінчення злочину, передбаченого ст. 365, пов'язується з настанням істотної шкоди.

Суб'єктом перевищення влади або службових повноважень може бути лише службова особа.

Якщо злочини, передбачені відповідними статтями Особливої частини КК (зокрема, ст. ст. 371, 372, 373, 424), являють собою

спеціальні види перевищення влади або службових повноважень, відповідальність за них можуть нести лише точно вказані у цих випадках службові особи (спеціальні суб'єкти). Кваліфікація дій виконавців і співучасників зазначених злочинів ще й за ст. 365 можлива лише за наявності реальної сукупності діянь.

З суб'єктивної сторони злочин, що розглядається, характеризується умисною формою вини. Ставлення ж суб'єкта до наслідків може бути як умисним, так і необережним. Службова особа за будь-якої форми перевищення влади чи службових повноважень усвідомлює, що дії, які вона вчиняє, виходять за межі наданих їй законом владних чи інших службових повноважень, і бажає їх вчинити. При цьому винна особа передбачає настання істотної шкоди (ч. 1 ст. 365), наслідки застосування насильства, факт застосування зброї і т. п. (ч. 2 ст. 365) або настання тяжких наслідків (ч. 3 ст. 365) і бажає (прямий умисел) чи свідомо допускає (непрямий умисел) їх настання або передбачає лише можливість настання зазначених наслідків і легковажно розраховує на їх відведення або не передбачає можливості їх настання, хоч повинна була і могла їх передбачити (відповідно, злочинна самовпевненість і недбалість стосовно наслідків і змішана форма вини загалом стосовно перевищення влади або службових повноважень).

Мотиви не мають значення для кваліфікації цбого злочину. Але їх встановлення є важливим для визначення покарання.

Кваліфікованими видами злочину є: 1) перевищення влади або службових повноважень, яке супроводжувалось насильством; 2) перевищення влади або службових повноважень, яке супроводжувалось застосуванням зброї; 3) перевищення влади або службових повноважень, яке супроводжувалось болісними і такими, що ображають особисту гідність потерпілого, діями (ч. 2 ст. 365).

Насильство при перевищенні влади або службових повноважень, передбаченому ч. 2 ст. 365, може бути як фізичним, так і психічним. Фізичне насильство полягає у незаконному позбавленні волі, заподіянні удару, побоїв, легких або середньої тяжкості тілесних ушкоджень, вчиненні дій, характерних для мордування, а психічне насильство – у створенні реальної загрози заподіяння фізичного насильства або інших насильницьких дій щодо потерпілого чи його близьких. Погроза вчинити вбивство охоплюється ч. 2 ст. 365 і додаткової кваліфікації за ст. 129 не потребує.

Болісними і такими, що ображають особисту гідність потерпілого, слід вважати дії, що завдають йому фізичного болю і моральних страждань. Болісні дії можуть бути пов'язані з незаконним застосуванням спеціальних засобів – наручників, гумових кийків, сльозоточивих газів, водометів тощо. Дії, що ображають особисту гідність потерпілого, можуть виражатися, зокрема, в умисному приниженні честі і гідності, вираженому в непристойній формі.

Під *зброєю* у ч. 2 ст. 365 слід розуміти предмети, призначені для ураження живої цілі, тобто вогнепальну, холодну зброю та деякі інші її види. Не можуть визнаватися зброєю в розумінні ч. 2 ст. 365 сигнальні, стартові пістолети, вибухові пакети та інші імітаційно-піротехнічні та освітлювальні засоби, які не містять у собі вибухових речовин та сумішей, предмети, які мають господарське або інше призначення (сокира, столовий ніж) або не мають ніякого призначення, але пристосовані для нанесення тілесних ушкоджень (загострена палка), предмети, визнані законодавством спеціальними засобами (гумові кийки, ручні газові гранати, газові балончики) і службові собаки. **Застосування зброї** передбачає не тільки заподіяння нею тілесних ушкоджень або смерті, а й погрозу зброєю.

Для кваліфікації дій службової особи, яка застосувала зброю при перевищенні влади або службових повноважень, за ч. 2 ст. 365 не потрібно фактичного нанесення шкоди здоров'ю чи позбавлення життя потерпілого.

Для наявності вказаного кваліфікованого виду перевищення влади або службових повноважень слід встановити, що застосування зброї було незаконним, тобто службова особа застосувала зброю всупереч положенням, передбаченим спеціальними нормативно-правовими актами, що встановлюють підстави і порядок застосування зброї. Працівники правоохоронних органів та інші службові особи, які у зв'язку з виконанням службових обов'язків заподіяли шкоду нападаючому чи затриманому, у т. ч. шляхом застосування зброї, не несуть за це кримінальної відповідальності, якщо діяли з дотриманням закону.

Особливою кваліфікуючою ознакою розглядуваного злочину є перевищення влади або службових повноважень, яке спричинило **тяжкі наслідки** (ч. 3 ст. 365).

Умисне заподіяння смерті внаслідок перевищення влади або службових повноважень повинно кваліфікуватися за сукупністю

злочинів, передбачених ч. 3 ст. 365 та відповідними статтями, що передбачають відповідальність за умисне вбивство (зокрема, ст. ст. 112, 115, 348, 379). Необережне заподіяння смерті, умисне або необережне заподіяння тяжкого тілесного ушкодження охоплюється ч. 3 ст. 365 і додаткової кваліфікації за ст. 119, 121 або 128 не потребує. Водночас, умисне вбивство чи умисне заподіяння тяжкого тілесного ушкодження, вчинене службовою особою у разі перевищенні меж необхідної оборони або у разі перевищення заходів, необхідних для затримання злочинця, підлягає кваліфікації лише за ст. ст. 118 або 124. Якщо перевищення влади або службових повноважень призвело до самогубства потерпілого чи спроби його вчинити, наслідком якої стало тяжке тілесне ушкодження, дії службової особи підлягають кваліфікації за ч. 3 ст. 365 і додаткової кваліфікації за ст. 120 не потребують.

Перевищення повноважень службовою особою юридичної особи приватного права незалежно від організаційно-правової форми (Стаття 365–1 КК)

1. Перевищення повноважень, тобто умисне вчинення службовою особою юридичної особи приватного права незалежно від організаційно-правової форми дій, які явно виходять за межі наданих повноважень, якщо вони завдали істотної шкоди охоронюваним законом правам, інтересам окремих громадян, державним чи громадським інтересам, інтересам юридичних осіб, – карається виправними роботами на строк до одного року або обмеженням волі на строк до трьох років, або позбавленням волі на строк до трьох років, з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років.

2. Те саме діяння, якщо воно спричинило тяжкі наслідки, – карається обмеженням волі на строк до п'яти років або позбавленням волі на строк від чотирьох до семи років, з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років.

Об'єктивну сторону злочину характеризують: 1) діяння, яке полягає у вчиненні дій, які явно виходять за межі наданих повноважень; 2) наслідки – істотна шкода охоронюваним законом правам та інтересам окремих громадян, юридичних осіб, інтересам

суспільства чи держави; 3) причинний зв'язок між діяннями та наслідками.

Злочин вчиняється тільки шляхом активної поведінки, яка може полягати в здійсненні дій: а) які є компетенцією іншої особи; б) виконання яких дозволяється тільки в особливих випадках, або з особливого дозволу, або з додержанням особливого порядку, – за відсутності цих умов; в) одноособово, тоді як вони могли бути вчинені лише колегіально; г) які ніхто не має права виконувати або дозволяти.

Однак при цьому зазначені дії повинні бути пов'язані з її повноваженнями та обумовлені посадою, яку вона займає. Якщо такого зв'язку не було встановлено, то службова особа може за наявності для того підстав нести кримінальну відповідальність за злочини проти особи, власності, довкілля тощо.

Зазначені дії повинні явно виходити за межі наданих повноважень. Явність такого виходу означає, що він є очевидним та безсумнівним. За цією ознакою даний злочин потрібно відрізняти від зловживання повноваженнями, при якому особа хоча і вчиняє діяння всупереч інтересам юридичної особи, однак використовує ті повноваження, які їй надані у встановлених межах.

Злочин вважається закінченим з моменту настання передбачених законом наслідків.

Суб'єктивна сторона злочину – умисна форма вини, відносно ставлення службової особи до своєї дії характеризується прямим умислом, а щодо наслідків вчинюваних нею дій – умислом чи необережністю. Обов'язковою ознакою умислу є усвідомлення особою очевидності та безсумнівності виходу за межу наданих повноважень. Мотиви та мета вчинення таких дій можуть бути різними і на кваліфікацію злочину не впливають.

Суб'єкт злочину – лише службова особа юридичної особи приватного права незалежно від організаційно-правової форми дій.

За ч. 2 карається те саме діяння, якщо воно спричинило тяжкі наслідки.

Зловживання повноваженнями особами, які надають публічні послуги (Стаття 365–2 КК)

1. Зловживання своїми повноваженнями аудитором, нотаріусом, оцінювачем, іншою особою, яка не є державним службовцем, поса-

довою особою місцевого самоврядування, але здійснює професійну діяльність, пов'язану з наданням публічних послуг, у тому числі послуг експерта, арбітражного керуючого, незалежного посередника, члена трудового арбітражу, третейського судді (під час виконання цих функцій), з метою отримання неправомірної вигоди для себе чи інших осіб, якщо це завдало істотної шкоди охоронюваним законом правам або інтересам окремих громадян, державним чи громадським інтересам або інтересам юридичних осіб, – карається виправними роботами на строк до двох років або арештом на строк до шести місяців, або обмеженням волі на строк до трьох років, з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років.

2. Те саме діяння, вчинене стосовно неповнолітньої чи недієздатної особи, особи похилого віку або повторно, – карається обмеженням волі на строк до п'яти років або позбавленням волі на строк від трьох до п'яти років, з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років.

3. Дії, передбачені частинами першою або другою цієї статті, якщо вони спричинили тяжкі наслідки, – караються позбавленням волі на строк від п'яти до восьми років з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років та з конфіскацією майна або без такої.

Об'єктивна сторона злочину характеризується: 1) діяння, яке полягає у використанні особою своїх повноважень, наданих в зв'язку зі здійсненням професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг, всупереч своїм повноваженням; 2) наслідками – істотна шкода охоронюваним законом правам та інтересам окремих громадян, юридичних осіб, інтересам суспільства чи держави; 3) причинним зв'язком між діянням та наслідками.

Зловживанням повноваженнями є протиправне використання особою наданих їй повноважень у зв'язку зі здійсненням професійної діяльності з надання публічних послуг. Зловживанням визнається не будь-яке діяння, а лише таке, яке обумовлено: а) професійною діяльністю, пов'язаною з наданням публічних послуг; в) наданими особі повноваженнями.

Характер та обсяг повноважень, коло обов'язків, що визначають компетенцію особи, встановлюється, зокрема, законами, постановами, наказами, положеннями, інструкціями, актами індивідуальної дії та договорами (щодо незалежного посередника).

Конкретні форми зловживання повноваженнями особами, які здійснюють професійну діяльність, пов'язану з наданням публічних послуг, можуть бути різноманітними і залежать від змісту наданих повноважень та сфери їх використання.

Злочин визнається закінченим з моменту настання наслідків, матеріальний склад злочину.

Суб'єктивна сторона злочину характеризується умисною чи змішаною формою вини. Обов'язковими ознаками суб'єктивної сторони також є: а) мета отримання неправомірної вигоди для себе чи інших осіб, яка поєднується з корисливим мотивом або б) мета заподіяння шкоди охоронюваним законом інтересам окремих громадян, юридичних осіб, інтересам суспільства чи держави. У цілому злочин визнається умисним.

Суб'єктом злочину є лише особа, яка здійснює професійну діяльність, пов'язану з наданням публічних послуг.

За ч. 2. карається те саме діяння, вчинене стосовно: а) неповнолітньої особи (такої, яка не досягла 18-річного віку); б) недієздатної особи (фізична особа може бути визнана судом недієздатною, якщо вона внаслідок хронічного, стійкого психічного розладу не здатна усвідомлювати значення своїх дій та (або) керувати ними. Порядок визнання фізичної особи недієздатною встановлюється Цивільним процесуальним кодексом України. Якщо суд відмовить у задоволені заяви про визнання особи недієздатною і буде встановлено, що вимога була заявлена недобросовісно без достатньої для цього підстави, фізична особа, якій такими діями було завдано моральної шкоди, має право вимагати від заявника її відшкодування); в) особи похилого віку (під *особами похилого віку* слід вважати осіб пенсійного віку, а також осіб, яким до досягнення загального пенсійного віку залишилося не більше півтора року (ст. 10 Закону «Про основні засади соціального захисту ветеранів праці та інших громадян похилого віку в Україні») або г) повторно.

За ч. 3 карається те саме діяння, якщо воно спричинило тяжкі наслідки.

Службове підроблення (ст. 366 КК)

1. Складання, видача службовою особою завідомо неправдивих офіційних документів, внесення до офіційних документів завідомо

неправдивих відомостей, інше підроблення офіційних документів – караються штрафом до двохсот п'ятдесяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або обмеженням волі на строк до трьох років, з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років.

2. Ті самі діяння, якщо вони спричинили тяжкі наслідки, – караються позбавленням волі на строк від двох до п'яти років з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років та зі штрафом від двохсот п'ятдесяти до семисот п'ятдесяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

Основним *безпосереднім об'єктом* **службового підроблення** є визначений законом порядок діяльності державного апарату, апарату органів місцевого самоврядування, об'єднань громадян, підприємств, установ і організацій незалежно від форми власності в частині підготовки, складання, використання і видачі офіційних документів, а також посвідчення фактів, які мають юридичне значення. Факультативним додатковим об'єктом цього злочину можуть бути права та свободи людини і громадянина, власність тощо.

Документ, який є предметом цього злочину, – це передбачена законом матеріальна форма одержання, зберігання, використання і розповсюдження інформації, яка має юридичне значення, шляхом фіксації її на папері, магнітній, кіно-, відео-, фотоплівці, дискеті або іншому носії.

Офіційними є документи, що складаються і видаються службовими особами від імені органів державної влади, органів місцевого самоврядування, об'єднань громадян, а також підприємств, установ і організацій будь-якої форми власності, які посвідчують конкретні факти і події, що мають юридичне значення, складені належним чином за формою і мають необхідні реквізити (штамп, печатку, номер, дату, підпис). Приватні документи також можуть бути офіційними, якщо вони складені, наприклад, нотаріусом, або якщо вони передані громадянином для зберігання або використання в державні, колективні чи приватні підприємства (наприклад, довіреність на одержання зарплати).

Злочин, передбачений ч. 1 ст. 366, відноситься до злочинів невеликої тяжкості, а тому складання службовою особою завідомо неправдивих офіційних документів з метою їх наступної видачі

не може кваліфікуватись, згідно з ч. 2 ст. 14, як готування до вчинення передбаченого ч. 1 ст. 366 злочину.

Під внесенням до офіційних документів завідомо неправдивих відомостей розуміється внесення в текст офіційного документа відомостей, які повністю чи частково не відповідають дійсності, тим самим перекручують, спотворюють зміст фактів (зміст реквізитів), які мають юридичну силу і посвідчуються цими документами. При цьому документ може бути зовнішньо оформлений правильно і мати всі реквізити справжнього документа, заповнені у встановленому порядку з дотриманням правил їх внесення до документа та посвідчення їх справжності. Але обов'язковим є невідповідність відомостей дійсності. Порушення встановленого порядку заповнення реквізитів офіційних документів, не пов'язане із спотворенням, перекрученням змісту фактів, що посвідчуються документом, зокрема порушення порядку фіксації інформації на матеріальному носієві, є порушенням службових обов'язків і, за наявності підстав, може кваліфікуватися як зловживання службовим становищем чи перевищення службових повноважень (наприклад, заповнення реквізитів документа неналежною особою чи порушення порядку заповнення). Якщо інформація, що міститься в документах, відповідає дійсності, і зовнішньо вони оформлені з дотриманням вимог, що пред'являються до їх реквізитів, то мова має йти про порушення порядку виготовлення документів.

З об'єктивної сторони злочин може полягати у таких формах: 1) внесення службовою особою до офіційних документів завідомо неправдивих відомостей; 2) інше підроблення документів; 3) складання завідомо неправдивих документів; 4) видача завідомо неправдивих документів.

Внесення у офіційні документи неправдивих відомостей передбачає внесення у дійсний офіційний документ даних, що не відповідають дійсності повністю або частково (наприклад, внесення неправдивих відомостей у бухгалтерські книги).

Підроблення документів передбачає часткову чи повну заміну змісту дійсного документа. Спосіб підроблення документів (дописка, підчистка, заміна тексту чи окремих слів, дати, підпису чи інших реквізитів) для кваліфікації діяння за ст. 366 значення не має.

При визначенні (тлумаченні) змісту поняття «підроблення документів», вживається у диспозиції ч. 1 ст. 366, необхідно вра-

ховувати, що воно не співпадає змістом з поняттям «підроблення документа», вжитим законодавцем у диспозиції ч. 1 ст. 358, яка є загальною нормою щодо норми, сформульованої у ст. 366. Поняття «підроблення документа» у ст. 358 більш широке за змістом: під підробленням документа у ст. 358 розуміється виготовлення фальшивого офіційного документа або внесення в справжній документ неправдивих відомостей чи внесення змін у текст виданого документа, які викривляють зміст фактів, що мають юридичну силу і посвідчуються документом. У статті ж 366 як самостійні дії названо внесення службовою особою до офіційних документів завідомо неправдивих відомостей, які є одним із видів підроблення документів. Складання завідомо неправдивих документів є також нічим іншим, як їх підробленням. Службове підроблення (ст. 366) є злочином з формальним складом, тобто є закінченим з моменту вчинення службовою особою дій, альтернативно передбачених ч. 1 ст. 366. Передбачений ч. 2 ст. 366 склад злочину є злочином з так званими похідними наслідками. Статтею 366, на відміну від ст. 358, не передбачена відповідальність за використання завідомо підроблених документів, тому їх використання як службовою особою, яка їх підробила, так і будь-якою іншою особою, може кваліфікуватись за ч. 3 ст. 358, оскільки предметом передбаченого нею злочину можуть бути не лише документи, підроблення яких утворює склад злочину, передбаченого ч. 1 чи 2 цієї статті, а й документи, підроблення яких утворює склади інших злочинів, В тому числі і передбаченого ст. 366, за винятком випадків, коли використання певних підроблених документів утворює склади інших злочинів, які є спеціальними щодо складу злочину, передбаченого ч. 3 ст. 358.

Складання неправдивих документів – це внесення до документа, який зовні оформлено правильно, відомостей, що не відповідають дійсності повністю або частково (наприклад, запис у дійсний бланк, який має відтиск печатки і підпис, неправдивих відомостей про фактичне використання сировини та матеріалів). Складання завідомо неправдивих документів – це створення документа, оформленого з зовнішньої сторони правильно, тобто з дотриманням порядку і правил його виготовлення, але у ньому фіксується інформація про певні події чи факти, яка повністю чи частково не відповідає дійсності. Окремі вчені вважають, що у цьому разі внесені до документа відомості за своїм змістом повинні повністю не відповідати дійсності.

Видача неправдивих документів – надання або випуск службовою особою документів, зміст яких повністю або частково не відповідає дійсності і які були складені цією ж або іншою службовою особою (наприклад, надання певним суб'єктам підприємницької діяльності завідомо фіктивних документів з метою приховування їх злочинної діяльності, або випуск фіктивних ліцензій, патентів з метою їх подальшого продажу тощо).

Під видачею завідомо неправдивих документів потрібно розуміти передачу завідомо неправдивих документів службовою особою зацікавленим юридичним або фізичним особам. При цьому видача завідомо неправдивих документів матиме місце у випадку, коли службова особа видає документ, в який вона особисто внесла завідомо неправдиві відомості чи іншим чином його підробила, або склала завідомо неправдивий документ. Питання про кримінальну відповідальність службової особи, яка видала документ, складений іншими службовими особами чи особами, підлеглими по службі; які не є службовими, або документ, в який зазначеними особами внесені завідомо неправдиві відомості, вирішується за правилами співучасті.

Внесення в офіційні документи, які не є предметом службової діяльності службової особи, завідомо неправдивих відомостей, виготовлення таких документів (документів, підроблення яких доступне будь-якому громадянину) без використання службового становища тягне за наявності інших необхідних ознак відповідальність за злочин, передбачений ч. ч. 1 або 2 ст. 358.

Якщо службове підроблення виступало способом вчинення іншого злочину, такі дії слід кваліфікувати за сукупністю злочинів – за ст. 366 та відповідною статтею, що передбачає відповідальність за вчинений злочин (розкрадання, обман покупців та замовників тощо). Якщо ж службове підроблення мало характер готування до злочину, який не був вчинений винним, його дії необхідно кваліфікувати як службове підроблення і готування до відповідного злочину, якщо він не є злочином невеликої тяжкості.

Службове підроблення, вчинене з метою приховати зловживання владою або службовим становищем, кваліфікується за сукупністю ст. 366 і ст. 364.

У разі, коли ухилення від сплати податків, зборів, інших обов'язкових платежів або його приховання вчинено шляхом служ-

бового підроблення, дії винної особи мають додатково кваліфікуватися за ст. 366. При цьому підроблення документів службовою особою може кваліфікуватися за ст. 366 незалежно від того, до якої відповідальності (кримінальної чи адміністративної) її буде притягнуто за ухилення від сплати податків, зборів, інших обов'язкових платежів.

Злочин, передбачений ст. 366, вважається закінченим з моменту підроблення або складання завідомо неправдивого документа незалежно від подальшого його використання, а при видачі документа – з моменту його передачі зацікавленій особі.

Суб'єктом службового підроблення може бути лише службова особа. Якщо передбачені ст. 366 дії вчиняє приватна особа, то відповідальність може наставати залежно від конкретних обставин справи, зокрема, за ст. 358.

З суб'єктивної сторони злочин може бути вчинено лише з прямим умислом. Психічне ставлення винного до тяжких наслідків, передбачених ч. 2 ст. 366, може характеризуватись непрямим умислом або необережністю.

Мотиви та мета службового підроблення можуть бути різними і на кваліфікацію злочину не впливають, однак можуть бути враховані судом при призначенні покарання.

Кваліфікуючою ознакою службового підроблення є **тяжкі наслідки** (ч. 2 ст. 366).

Дії службової особи, яка вчинила службове підроблення документів для їх наступного використання з метою заволодіння чужим майном, повинні кваліфікуватись за сукупністю злочинів, передбачених відповідними частинами ст. 366 та ст. 191. У випадку, коли підроблені документи використовуються іншою особою для заволодіння чужим майном, дії службової особи, яка їх підробила, якщо вона усвідомлювала, з якою метою вони будуть використовуватись, повинні кваліфікуватися додатково як співучасть у готуванні чи замаху до привласнення, розтрати майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем, тобто за відповідною частиною ст. 366 та ч. 5 ст. 27; ст. 14 чи ст. 15 і відповідною частиною ст. 190, якщо іншою особою фактично було вчинене привласнення, розтрата майна або заволодіння ним шляхом зловживання

У випадку, коли службове підроблення є основною ознакою іншого злочину (наприклад, притягнення завідомо невинного до кри-

мінальної відповідальності – ст. 381) або створює спеціальний склад злочину (скажімо, підлог виборчих документів – ст. 158), за правилами конкуренції норм відповідальність настає лише за такий злочин. Підроблення службовою особою документів, зазначених у вказаних статтях, має кваліфікуватися лише за відповідними статтями (частинами статей) і додаткової кваліфікації за ст. 366 не потребує, оскільки склади злочинів, передбачені ч. 2, ч. 7, ч. 10 та ч. 11 ст. 158, ч. 3 ст. 160, ст. 221 та ч. 2 ст. 223 в частині підроблення зазначених у них документів, є спеціальними щодо складу злочину, передбаченого ст. 366, а при конкуренції загальної та спеціальної норм має застосовуватись норма спеціальна. Інакшою має бути кримінально-правова оцінка дій службової особи при вчиненні дій, передбачених ст. 199, 200, 209 і, 215, 216, 218, 220, 222, ч. 2 ст. 223; 224, 233 235, 318, 358, якщо вони виразились у підробленні документів, які є предметами відповідних злочинів. Якщо покарання, передбачене за вчинення таких злочинів, більш суворе, ніж за службове підроблення (ст. 199, 200, 216, 224), дії службової особи мають кваліфікуватися лише за відповідними статтями КК, а якщо навпаки – лише за ст. 366, оскільки передбачений нею склад злочину має вважатись спеціальним щодо складів злочинів, передбачених зазначеними статтями КК.

Статтею 366 не передбачена відповідальність за використання підроблених документів, а тому підроблення службовою особою документів та наступне їх використання утворює реальну сукупність злочинів і має кваліфікуватися за сукупністю злочинів – за ст. 366 та відповідною статтею, яка передбачає відповідальність за злочин, одним із способів вчинення якого чи формою вчинення якого є використання підроблених документів. Зокрема, за відповідними частинами ст. 233 та 366 має кваліфікуватися використання службовою особою підроблених нею приватизаційних документів.

Службова недбалість (ст. 367 КК)

1. Службова недбалість, тобто невиконання або неналежне виконання службовою особою своїх службових обов'язків через несумлінне ставлення до них, що завдало істотної шкоди охоронюваним законом правам, свободам та інтересам окремих громадян, державним чи громадським інтересам або інтересам окремих юридичних

осіб, – карається штрафом від двохсот п'ятдесяти до п'ятисот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або виправними роботами на строк до двох років, або обмеженням волі на строк до трьох років, з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років.

2. Те саме діяння, якщо воно спричинило тяжкі наслідки, – карається позбавленням волі на строк від двох до п'яти років з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років та зі штрафом від двохсот п'ятдесяти до семисот п'ятдесяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або без такого.

З об'єктивної сторони *службову недбалість* (ст. 367 КК) характеризує наявність трьох ознак у їх сукупності: 1) дія або бездіяльність службової особи; 2) наслідки у вигляді істотної шкоди охоронюваним законом правам та інтересам окремих громадян, або державним чи громадським інтересам, або інтересам окремих юридичних осіб; 3) причинний зв'язок між вказаним діями чи бездіяльністю та шкідливими наслідками.

Службова недбалість може проявлятись у формі: 1) невиконання службових обов'язків через несумлінне ставлення до них; 2) неналежного виконання службових обов'язків через несумлінне ставлення до них.

Злочин має матеріальний склад і вважається закінченим з моменту настання передбачених у диспозиції статті наслідків.

Невиконання службових обов'язків означає невиконання службовою особою дій, передбачених як безумовних для виконання нею по службі. Невиконання службовою особою своїх службових обов'язків передбачає бездіяльність такої особи за умови, коли вона повинна була і могла вчинити дії, що входять до кола її обов'язків у межах повноважень, якими вона наділена на підставі законів та інших нормативно-правових актів. Цей вид недбалості називають «чистою» бездіяльністю – службова особа повністю не виконує свої обов'язки.

Неналежне виконання службових обов'язків – це такі дії службової особи в межах службових обов'язків, які виконані не так, як того вимагають інтереси служби. Такий вид службової недбалості називають «змішаною» бездіяльністю, за якої службова особа виконує свої обов'язки неналежно, діє не до кінця, не вчиняє всіх очікуваних від неї дій.

Неналежне виконання службовою особою своїх службових обов'язків передбачає їх виконання неналежним чином через несумлінне ставлення до них за умови, що особа повинна була і могла їх виконати належним чином. При цьому необхідно встановити: які саме обов'язки входять до кола повноважень службової особи і якими нормативно-правовими актами чи службовими інструкціями вони визначені; які саме службові обов'язки були не виконані або неналежно (не в повному обсязі) виконані особою; чи зумовило невиконання чи неналежне виконання службовою особою своїх обов'язків заподіяння істотної шкоди охоронюваним законом правам, свободам та інтересам окремих громадян, або державним чи громадським інтересам, або інтересам окремих юридичних осіб; чи могла об'єктивно особа виконати свої обов'язки належним чином, тобто чи не вплинули зовнішні чинники, що не залежать від волі особи (наприклад, дії технічних факторів, дії інших осіб, стихійних сил природи, дія іншої непереборної сили тощо), на можливість виконання таких обов'язків; чи не зумовлене невиконання або неналежне виконання особою своїх обов'язків суб'єктивними факторами (наприклад, через відсутність досвіду роботи, відсутність належної професійної підготовки, наявність каліцтва, інших вад фізичного здоров'я тощо).

Відповідальність за ст. 367 настає лише у випадку, якщо дії, невиконання чи неналежне виконання яких спричинило передбачені у зазначеній статті наслідки, входили у коло службових обов'язків цієї службової особи, іншими словами, якщо обов'язок діяти відповідним чином юридично був включений (законом, указом, постановою, наказом, інструкцією тощо) до кола службових повноважень такої особи.

Для наявності складу службової недбалості слід встановити, що службова особа мала реальну можливість виконати належним чином свої обов'язки. Визначення можливості (чи неможливості) виконання нею своїх обов'язків здійснюється за допомогою відповідних об'єктивних та суб'єктивних факторів. До об'єктивних факторів належать зовнішні умови, в які поставлена службова особа (забезпечення охорони матеріальних цінностей, наявність транспорту чи людських ресурсів), а до суб'єктивних – особливості цієї особи (її фізичні дані, ступінь інтелектуального розвитку, наявність спеціальних знань, досвіду роботи тощо).

При службовій недбалості за наявності об'єктивної можливості діяти так, як того вимагають інтереси служби, службова особа безвідповідально, неякісно ставиться до виконання своїх обов'язків, у зв'язку з чим виконує їх неналежним чином (поверхово, неуважно, несумлінно) або взагалі не виконує.

Склад службової недбалості передбачає заподіяння **істотної шкоди**.

Для кваліфікації діяння за ст. 367 слід встановити, що воно вчинене службовою особою під час виконання владних, організаційно-розпорядчих чи адміністративно-господарських функцій. Діяння, яке полягало у невиконанні чи неналежному виконанні професійних функцій, навіть якщо воно призвело до істотної шкоди, не може розцінюватись як службова недбалість (наприклад, застосування лікарем неправильного лікування, невдала операція тощо).

Шкода, заподіяна через недосвідченість, недостатню кваліфікацію службової особи або з інших обставин, що не залежали від неї і не давали можливості справитись належним чином з роботою, не дають підстав говорити про наявність злочинної службової недбалості. Так само не утворюють складу цього злочину шкідливі наслідки, що настали з причин, які службова особа не могла усунути.

Службова недбалість вважається закінченим злочином з моменту настання наслідків, зазначених у ч. 1 або ч. 2 ст. 367.

Суб'єктом службової недбалості може бути лише службова особа.

Службова недбалість – це єдиний злочин у сфері службової діяльності, який вчинюється тільки з необережності. З суб'єктивної сторони він характеризується злочинною самовпевненістю (службова особа передбачає, що внаслідок невиконання чи неналежного виконання нею своїх службових обов'язків правам і законним інтересам може бути завдано істотну шкоду, але легковажно розраховує на її відвернення) або злочинною недбалістю (службова особа не передбачає, що в результаті її поведінки може бути завдано істотну шкоду, хоча повинна була і могла це передбачити).

Кваліфікуючою ознакою злочину є спричинення тяжких наслідків.

Норма, що передбачає відповідальність за злочин, передбачений ст. 367, є загальною щодо інших (спеціальних) норм, які передбачають відповідальність за спеціальні види невиконання або нена-

лежного виконання обов'язків (наприклад, ст. 137, 140, 244, 272, 274–276, 287, 288). Кваліфікація дій винної особи в цих випадках повинна здійснюватись за правилами конкуренції загальної та спеціальної норми, а саме за спеціальною нормою.

Одержання хабара (ст. 368 КК)

1. Одержання службовою особою в будь-якому вигляді хабара за виконання чи невиконання в інтересах того, хто дає хабара, чи в інтересах третьої особи будь-якої дії з використанням наданої їй влади чи службового становища – карається штрафом від п'ятисот до семисот п'ятдесяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або виправними роботами на строк до одного року, або арештом на строк до шести місяців, з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років.

2. Одержання хабара у значному розмірі – карається штрафом від семисот п'ятдесяти до однієї тисячі п'ятисот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або позбавленням волі на строк від двох до п'яти років, з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років.

3. Одержання хабара у великому розмірі або службовою особою, яка займає відповідальне становище, або за попередньою змовою групою осіб, або повторно, або поєднане з вимаганням хабара, – карається позбавленням волі на строк від п'яти до десяти років з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років та з конфіскацією майна.

4. Одержання хабара в особливо великому розмірі або службовою особою, яка займає особливо відповідальне становище, – карається позбавленням волі на строк від восьми до дванадцяти років з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років та з конфіскацією майна.

Предметом даного злочину є хабар. *Хабар* – це незаконна винагорода матеріального характеру. Оскільки одержання хабара є корисливим злочином, його предмет має виключно майновий характер. Ним можуть бути майно (гроші, цінності та інші речі), право на нього (документи, які надають право отримати майно, користуватися ним або вимагати виконання зобов'язань тощо), будь-які дії майнового характеру (передача майнових вигод, відмо-

ва від них, відмова від прав на майно, безоплатне надання послуг, санаторних чи туристичних путівок, проведення будівельних або ремонтних робіт тощо).

Послуги, пільги і переваги, які не мають майнового характеру (похвальні характеристика чи виступ у пресі, надання престижної роботи тощо), не можуть визнаватися предметом хабара. Одержання їх може розцінюватись як інша (некорислива) заінтересованість при зловживанні владою чи службовим становищем і за наявності до того підстав кваліфікуватися за відповідною частиною ст. 364 КК.

Давання-одержання як хабара майна, збування і придбання якого утворює самостійний склад злочину (вогнепальної зброї, крім гладкоствольної мисливської), бойових припасів або вибухових речовин, холодної зброї, наркотичних засобів, прекурсорів, отруйних або сильнодіючих речовин тощо), кваліфікується за відповідною частиною ст. 368 чи ст. 369 і відповідною статтею КК, яка передбачає відповідальність за збут чи придбання цих предметів (зокрема, ст. ст. 263, 307, 321).

Об'єктивна сторона злочину полягає в одержанні хабара у будь-якому вигляді.

Одержання хабара означає прийняття службовою особою незаконної винагороди за виконання чи невиконання в інтересах того, хто дає хабара, чи в інтересах третьої особи будь-якої дії з використанням наданої їй влади чи службового становища.

Відповідальність за одержання хабара настає лише за умови, що службова особа одержала його за виконання чи невиконання таких дій, які вона могла або повинна була виконати з використанням наданої їй влади, покладених на неї організаційно-розпорядчих чи адміністративно-господарських обов'язків, або таких, які вона не уповноважена була вчинювати, але до вчинення яких іншими службовими особами могла вжити заходів завдяки своєму службовому становищу.

Одержання службовою особою незаконної винагороди від підлеглих чи підконтрольних осіб за протегування чи потурання, за вирішення на їх користь питань, які входять до її компетенції, також слід розцінювати як одержання хабара.

Дії винних осіб належить визнавати даванням і одержанням хабара й у тих випадках, коли умови одержання матеріальних цінностей або послуг хоча спеціально і не обумовлювались, але учасники

злочину усвідомлювали, що особа дає хабар з метою задоволення тих чи інших власних інтересів або інтересів третіх осіб.

Об'єктивна сторона злочину, передбаченого ст. 368 КК, полягає в одержанні хабара в будь-якому вигляді. Оскільки виконання чи невиконання службовою особою відповідних дій перебуває за межами об'єктивної сторони даного злочину, відповідальність настає незалежно від того, до чи після вчинення цих дій було одержано хабар, був чи не був він обумовлений до їх вчинення, виконала чи не виконала службова особа обумовлене, збиралася чи ні вона це робити.

Хабар може даватися хабародавцем службовій особі особисто або через посередника. Способи давання-одержання хабара можуть бути різноманітними і для кваліфікації одержання хабара значення не мають, але вони тісно пов'язані з питанням про предмет хабара.

Із усього розмаїття способів давання-одержання хабара можна виділити дві основні форми: просту і завуальовану. Проста полягає у безпосередньому врученні предмета хабара службовій особі, її рідним чи близьким, передачі його через посередника чи третіх осіб. Сутність завуальованої форми полягає у тому, що факт давання-одержання хабара маскується у зовні законну угоду і має вигляд цілком законної операції: різні виплати, премії, погашення боргу, договору купівлі-продажу, кредиту, консультації, експертизи тощо. Така винагорода кваліфікується як хабарництво у випадку, коли вона надавалась – одержувалась незаконно (виплата коштів була безпідставною, речі чи нерухомість продавались за ціною, явно нижчою від реальної, оплата послуг була нееквівалентною тощо).

Якщо встановлено, що службова особа давала згоду на прийняття предмета хабара її родичами чи близькими або була поінформована про надання матеріальних цінностей чи послуг матеріального характеру зазначеним особам і не вжила заходів до їх повернення, то її слід визнавати хабарником. Слід також мати на увазі, що склад злочину, передбаченого ст. 368, має місце не лише тоді, коли службова особа одержала хабар для себе особисто, а й тоді, коли вона одержала його для близьких їй осіб. При цьому не має значення, як фактично було використано предмет хабара.

Відповідальність за одержання хабара настає тільки за умови, якщо службова особа одержала його за **виконання або невиконання** в інтересах того, хто дає хабара, або третьої особи **будь-якої дії**

з використанням наданої їй влади чи службового становища. При цьому важливо, щоб вона одержала незаконну винагороду за виконання чи невиконання таких дій, які вона могла або повинна була виконати з використанням наданої їй влади або організаційно-розпорядчих чи адміністративно-господарських обов'язків, або хоч і не мала повноважень вчинити відповідні дії, але завдяки своєму службовому становищу могла вжити заходів до їх вчинення іншими службовими особами. Одержання службовою особою незаконної винагороди від підлеглих чи підконтрольних осіб за покровительство чи потурання також слід розцінювати як одержання хабара.

Якщо ж службова особа, виконуючи будь-які дії, використовує не можливості, пов'язані з її посадою, а, наприклад, особисте знайомство, дружні, а не службові зв'язки тощо, то у її діях відсутній склад злочину, передбаченого ст. 368.

Не буде складу цього злочину і у випадку одержання незаконної винагороди не у зв'язку з реалізацією можливостей, обумовлених посадою, а за виконання сугубо професійних функцій (наприклад, вручення матеріальних цінностей чи грошей лікарю за вдало проведену операцію).

Одержання службовою особою подарунків не за певні дії по службі, а з метою підлабузництва, для встановлення з нею «добрих» стосунків не є кримінально караним. Відповідальність за одержання хабара настає незалежно від того, виконала чи не виконала службова особа обумовлене, збиралася чи ні вона його виконувати. Вчинені хабарником за винагороду дії можуть бути як цілком законними (входити до його компетенції, здійснюватися в установленому порядку тощо), так і неправомірними. Якщо скоєні службовою особою у зв'язку з одержанням хабара дії самі є злочинними (службове підроблення, зловживання владою або службовим становищем тощо), вчинене слід кваліфікувати за сукупністю відповідних злочинів. Відповідальність за одержання хабара настає незалежно від того, до чи після вчинення обумовлених дій був отриманий хабар.

Одержання хабара вважається закінченим з моменту, коли службова особа прийняла хоча б частину хабара. Якщо ж службова особа виконала певні дії, спрямовані на одержання хабара, але не одержала його з причин, які не залежали від її волі, вчинене нею слід кваліфікувати як замах на одержання хабара. Одержання службовою особою хабара від особи, яка діє з метою її викриття і

звільняється від кримінальної відповідальності з підстав, передбачених законом, є закінченим складом злочину і кваліфікується залежно від обставин справи за відповідною частиною ст. 368.

Третя особа, в інтересах якої винний за хабар має вчинити певні дії з використанням наданої йому влади чи службового становища, – це будь-яка фізична (крім хабародавця) або юридична особа.

Суб'єктом одержання хабара може бути лише службова особа.

Суб'єктивна сторона одержання хабара характеризується лише прямим умислом і наявністю корисливого мотиву. Особливістю суб'єктивної сторони складу цього злочину є тісний зв'язок між умислом хабарника і умислом хабародавця. Змістом умислу першого повинно охоплюватися, крім іншого, усвідомлення того, що хабародавець розуміє сутність того, що відбувається, і усвідомлює факт незаконного одержання службовою особою винагороди. Якщо особа, надаючи службовій особі незаконну винагороду, з тих чи інших причин не усвідомлює, що вона дає хабар (наприклад, у зв'язку з обманом чи зловживанням довірою), вона не може нести відповідальність за давання хабара, а службова особа – за одержання хабара. Дії останньої за наявності для того підстав можуть кваліфікуватися як зловживання владою чи службовим становищем, обман покупців чи замовників, шахрайство тощо.

Дії службової особи, яка, одержуючи гроші чи інші цінності начебто для передачі іншій службовій особі як хабар, мала намір їх привласнити, слід кваліфікувати не за ст. 368, а за відповідними частинами ст. ст. 190 і 364 як шахрайство і зловживання владою чи службовим становищем, а за наявності для того підстав – і за відповідними частинами статей 27, 15 і 369 (підбурювання до замаху на давання хабара).

До кваліфікованих видів злочину закон відносить одержання хабара: 1) у великому розмірі; 2) службовою особою, яка займає відповідальне становище; 3) за попередньою змовою групою осіб; 4) повторно; 5) поєднане з вимаганням хабара (ч. 2 ст. 368); до особливо кваліфікованих – одержання хабара: 1) в особливо великому розмірі; 2) службовою особою, яка займає особливо відповідальне становище (ч. 3 ст. 368).

Поняття **великого** й **особливо великого розміру хабара** визначено в п. 1 примітки до ст. 368 КК. Великий розмір – хабар у двісті і більше разів перевищує неоподатковуваний мінімум доходів гро-

мадян, особливо великий розмір – хабар у п'ятсот і більше разів перевищує неоподатковуваний мінімум доходів громадян.

Не об'єднане єдиним умислом одержання декількох хабарів, кожен із яких не перевищує в двісті (п'ятсот) і більше разів неоподатковуваний мінімум доходів громадян, не може кваліфікуватися як одержання хабара у великому (особливо великому) розмірі, навіть якщо їх загальна сума перевищує ці розміри. У зв'язку з цим послідовне одержання одного хабара у великому, а другого – в особливо великому розмірах треба кваліфікувати за сукупністю злочинів, тобто за частинами 2 і 3 ст. 368. Якщо ж умисел службової особи при одержанні декількох хабарів був спрямований на отримання збагачення у великих чи особливо великих розмірах (наприклад, у випадках систематичного одержання хабарів на підставі так званих «такс» або у формі «поборів», «данини» тощо), її дії слід кваліфікувати як одержання хабара у великому чи особливо великому розмірі.

Якщо при умислі службової особи на отримання хабара у великому або особливо великому розмірі з причин, що не залежали від її волі, нею було отримано лише частину обумовленого хабара, її дії слід кваліфікувати як замах на одержання хабара у великому чи особливо великому розмірі.

Відповідно до п. 3 примітки до ст. 368 **повторним** визнається одержання хабара, вчинене особою, яка раніше вчинила будь-який із злочинів, передбачених ст. ст. 368 або 369.

Одночасне одержання службовою особою хабара від декількох осіб слід кваліфікувати як вчинене повторно тоді, коли хабар передається за вчинення дій в інтересах кожної особи, яка дає хабар, а службова особа усвідомлює, що вона одержує хабар від декількох осіб.

Оскільки цією ознакою (повторністю) охоплюються як перший, так і наступні злочини, кваліфікувати перший злочин додатково ще й за ч. 1 ст. 368 (ч. 1 ст. 369) не потрібно. Це не стосується тих випадків, коли певні злочини були закінченими, а інші – ні, і випадків, коли особа певні злочини вчинила як виконавець, а інші – як організатор, підбурювач чи пособник. У таких випадках незакінчені злочини і злочини, які особа вчинила не як виконавець, повинні отримувати окрему кваліфікацію з посиланням на ч. 1 ст. 14, відповідну частину ст. ст. 15 чи 27.

Одержання службовою особою в декілька прийомів одного хабара за виконання чи невиконання обумовлених з тим, хто дає хабар, дій, слід розглядати як продовжуваний злочин. Кваліфікувати у таких випадках дії винного за ознакою повторності не можна.

Визначення понять **«службова особа, яка займає відповідальне становище»** і **«службова особа, яка займає особливо відповідальне становище»** дано у п. 2 примітки до цієї статті. Так, службовими особами, які займають відповідальне становище, є особи, зазначені у пункті 1 примітки до статті 364, посади яких згідно зі статтею 25 Закону України «Про державну службу» віднесені до третьої, четвертої, п'ятої та шостої категорій, а також судді, прокурори і слідчі, керівники, заступники керівників органів державної влади та управління, органів місцевого самоврядування, їх структурних підрозділів та одиниць. Службовими особами, які займають особливо відповідальне становище, є особи, зазначені в частині першій статті 9 Закону України «Про державну службу», та особи, посади яких згідно із статтею 25 цього Закону віднесені до першої та другої категорій.

Перелік осіб, які визнані п. 2 примітки до ст. 368 такими, що займають відповідальне або особливо відповідальне становище, є вичерпним і розширювальному тлумаченню не підлягає. Висновок суду про те, що службова особа займала відповідальне або особливо відповідальне становище, має бути мотивованим.

Хабар слід вважати одержаним **групою осіб за попередньою змовою**, якщо у вчиненні злочину як співвиконавці брали участь дві і більше службові особи, які домовилися про спільне одержання хабара, як до, так і після надходження пропозиції про давання хабара, але до його одержання. Зговір при вчиненні цього злочину – це насамперед згода на спільне з іншими службовими особами використання службового становища для одержання одного чи декількох хабарів.

Кваліфікація дій хабарників за зазначеною ознакою може здійснюватись тоді, коли учасниками групового одержання хабара є лише службові особи – одержувачі хабара, тобто співвиконавці, а не пособники у хабарництві як співучасники одержання хабара. Співвиконавцями слід вважати службових осіб, які одержують хабар за виконання чи невиконання дій, які кожен із них міг чи повинен був виконати з використанням службового становища.

Для кваліфікації одержання хабара як вчиненого групою осіб за попередньою змовою не має значення, як були розподілені ролі між співвиконавцями, чи всі вони повинні були виконувати або не виконувати обумовлені з тим, хто дав хабар, дії, чи усвідомлював той, хто дав хабар, що в його одержанні бере участь декілька службових осіб. Злочин за таких обставин вважається закінченим з моменту, коли хабар прийняв хоча б один із співучасників.

Розмір одержаного групою осіб хабара визначається загальною вартістю одержаних цінностей чи послуг. Якщо хабар одержано у великому або особливо великому розмірі, кожен із учасників злочину, якщо він був про це обізнаний, несе відповідальність за одержання хабара за цих кваліфікуючих ознак, навіть якщо розмір одержаного ним особисто не є великим або особливо великим. У випадку, якщо службова особа одержала хабар без попередньої домовленості з іншою службовою особою, а після цього передала їй частину одержаного як хабар, вона несе відповідальність за сукупністю злочинів – за одержання і давання хабара.

Поняття **вимагання хабара** визначено у п. 4 примітки до цієї статті. Так, вимаганням хабара визнається вимагання службовою особою хабара з погрозою вчинення або невчинення з використанням влади чи службового становища дій, які можуть заподіяти шкоду правам чи законним інтересам того, хто дає хабара, або умисне створення службовою особою умов, за яких особа вимушена дати хабара з метою запобігання шкідливим наслідкам щодо своїх прав і законних інтересів.

Вимагання може бути вчинене як у формі прямого примушування, коли службова особа пред'являє вимогу дати хабар, погрожуючи у випадку невиконання цієї вимоги вчинити (або не вчинити) з використанням влади чи службового становища дії, які можуть заподіяти шкоди правам і законним інтересам того, до кого звернута ця вимога, так і в завуальованій формі – шляхом умисного створення службовою особою умов, за яких особа вимушена дати хабара з метою запобігти шкідливим наслідкам для своїх прав та законних інтересів.

У випадках, коли особа, в якої вимагали хабар, незважаючи на вчинення щодо неї дій, спрямованих на примушування до давання хабара, з тих чи інших причин хабар не дала, дії службової особи, яка вимагала хабар, залежно від конкретних обставин справи, слід кваліфікувати як готування до одержання хабара шляхом вимагання чи замах на вчинення цього злочину.

Незаконне збагачення (Стаття 368–2 КК)

1. Одержання службовою особою неправомірної вигоди у значному розмірі або передача нею такої вигоди близьким родичам за відсутності ознак хабарництва (незаконне збагачення) – карається штрафом від п'ятисот до тисячі неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або обмеженням волі на строк до двох років, з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років.

2. Незаконне збагачення, якщо його предметом була неправомірна вигода у великих розмірах, – карається обмеженням волі на строк від двох до п'яти років або позбавленням волі на строк від трьох до п'яти років, з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років.

3. Незаконне збагачення, якщо його предметом була неправомірна вигода в особливо великих розмірах, – карається позбавленням волі на строк від п'яти до десяти років з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років та з конфіскацією майна.

Об'єктивну сторону злочину характеризують: 1) діяння, яке полягає у вчиненні дій, які явно виходять з а межі наданих повноважень; 2) наслідки – істотна шкода охоронюваним законом правам та інтересам окремих груп громадян, юридичних осіб, інтересам суспільства чи держави; 3) причинний зв'язок між діями та наслідками.

Ознаками незаконного збагачення згідно із ст. 368–2 КК України є. а) одержання неправомірної вигоди у значному розмірі або передача нею такої вигоди близьким родичам; б) таке одержання здійснюється будь-якою службовою особою, визначення якої міститься у примітці до ст. 364 КК України; в) неправомірною вигодою є грошові кошти або інше майно, переваги, пільги, послуги, нематеріальні активи, які службова особа без законних на те підстав одержала безоплатно чи за ціною, нижчою за мінімальну ринкову за відсутності ознак хабарництва (тобто за відсутності ситуації виконання чи невиконання в інтересах того, хто дає хабара, чи в інтересах третьої особи будь-якої дії з використанням наданої їй влади чи службового становища).

Предмет – неправомірна вигода. Неправомірна вигода – грошові кошти або інше майно, переваги, пільги, послуги, нематеріальні ак-

тиви, що їх без законних на те підстав обіцяють, пропонують, надають або одержують безоплатно чи за ціною, нижчою за мінімальну ринкову. *Неправомірною вигодою* у *значному розмірі* вважаються грошові кошти або інше майно, переваги, пільги, послуги, нематеріальні активи, що їх без законних на те підстав обіцяють, пропонують, надають або одержують безоплатно чи за ціною, нижчою за мінімальну ринкову, на суму, що перевищує сто неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, у *великому розмірі* – на суму, що перевищує двісті неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, *в особливо великому розмірі* – на суму, що перевищує п'ятсот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

Зловживання повноваженнями, тобто використання службових повноважень та пов'язаних з цим можливостей службовою особою, пов'язане з одержанням нею неправомірної вигоди у розмірі, що не перевищує ста нмдг, кваліфікується за частинами 1 чи 2 ст. 172–2 КУпАП залежно від розміру неправомірної вигоди. *Діяння, передбачене ст. 368–2 КК України, слід відмежовувати від діяння,* передбаченого ч. 2 ст. 172–5 КУпАП («Порушення встановленої законом заборони щодо одержання дарунка (пожертви)». Як правило, одержання з одного джерела дарунку (пожертви) вартістю понад 50 відсотків мінімальної заробітної плати одноразово (або сукупною вартістю понад одну мінімальну заробітну плату протягом року), але менше ста нмдг кваліфікується за ч. 2 ст. 172–5 КУпАП. Крім того, дарунком (пожертвою), незалежно від вартості, не можуть бути пільги, переваги і послуги.

Стаття 368–3. Комерційний підкуп службової особи юридичної особи приватного права незалежно від організаційно-правової форми

1. Пропозиція, надання або передача службовій особі юридичної особи приватного права незалежно від організаційно-правової форми неправомірної вигоди за вчинення дій чи бездіяльність з використанням наданих їй повноважень в інтересах того, хто надає чи передає таку вигоду, або в інтересах третіх осіб – карається штрафом від ста до двохсот п'ятдесяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або обмеженням волі на строк до двох років.

2. Ті самі дії, вчинені повторно або за попередньою змовою групою осіб чи організованою групою, – караються штрафом від трьох-

сот п'ятдесяти до семисот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або обмеженням волі на строк до чотирьох років, або позбавленням волі на строк до чотирьох років.

3. Одержання службовою особою юридичної особи приватного права незалежно від організаційно-правової форми неправомірної вигоди за вчинення дій або бездіяльність з використанням наданих їй повноважень в інтересах того, хто передає чи надає таку вигоду, або в інтересах третіх осіб – карається штрафом від п'ятисот до тисячі неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або обмеженням волі на строк до п'яти років, або позбавленням волі на строк до трьох років, з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до двох років.

4. Діяння, передбачене частиною третьою цієї статті, вчинене повторно або за попередньою змовою групою осіб чи поєднане з вимаганням неправомірної вигоди, – карається позбавленням волі на строк від трьох до семи років з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років та з конфіскацією майна.

5. Особа, яка пропонувала, надала або передала неправомірну вигоду, звільняється від кримінальної відповідальності, якщо стосовно неї мало місце вимагання неправомірної вигоди або якщо після пропозиції, надання чи передачі неправомірної вигоди вона добровільно заявила про те, що сталося, до порушення кримінальної справи щодо неї органу, наділеному законом правом порушувати кримінальну справу.

Ч. 1 і 3 передбачена відповідальність за два самостійні злочини, спільним для яких є *предмет злочину* – неправомірна вигода.

За ч. 1. об'єктивна сторона злочину полягає у пропозиції, наданні або передачі службовій особі юридичної особи приватного права незалежно від організаційно-правової форми неправомірної вигоди за вчинення дій чи бездіяльність з використанням наданих їй повноважень в інтересах того, хто надає чи передає таку вигоду, або в інтересах третіх осіб.

Під *пропозицією* слід розуміти звернення до іншої особи про готовність на передачу або надання їй неправомірної вигоди. Інші діяння полягають у наданні (наприклад, переваг, пільг, послуг) чи передачі (наприклад, грошових коштів або іншого майна) неправомірної вигоди.

Умовами відповідальності за вказані діяння є: а) адресатом їх вчинення є службова особа приватного права; б) за вчинення дії чи бездіяльність з використанням наданих такій службовій особі повноважень; в) в інтересах того, хто надає чи передає такі вигоди, або в інтересах третіх осіб.

Об'єктивна сторона вичерпується пропозицією, наданням або передачею неправомірної вигоди і з моменту вчинення будь-яких з цих дій злочин визнається закінченим.

Суб'єктивна сторона злочину – прямий умисел.

Суб'єкт злочину – загальний., відповідальність настає з 16 років.

Кваліфікуючими ознаками за ч. 2 є: 1) вчинення дій повторно (вчинений особою, яка раніше вчинила будь-який із злочинів, передбачених цими статтями, а так само статтями 368 та 369 КК); 2) попередньою змовою групою осіб (попередня змова двох і більше осіб) або 3) організованою групою (попередня змова трьох і більше осіб).

За ч. 3 об'єктивна сторона злочину полягає в одержанні службовою особою юридичної особи приватного права незалежно від організаційно-правової форми неправомірної вигоди за вчинення дій або бездіяльність з використанням наданих їй повноважень в інтересах того, хто передає чи надає таку вигоду, або в інтересах третіх осіб.

Умовами відповідальності за цей злочин є: а) за вчинення дії чи бездіяльність з використанням наданих службовій особі приватного права повноважень; б) в інтересах того, хто надає чи передає такі вигоди, або в інтересах третіх осіб.

Цей злочин вважається закінченим у разі одержання суб'єктом хоча б частини неправомірної вимоги. Способи одержання можуть бути різними і на кваліфікацію не впливають.

Суб'єктивна сторона злочину – прямий умисел і корисливий мотив.

Суб'єкт злочину – службова особа приватного права.

Кваліфікуючими ознаками за ч. 4 є: 1) вчинення дій повторно; 2) за попередньою змовою групою осіб (має місце лише між двома або більше службовими особами приватного права; 3) вимагання неправомірної вигоди.

Відповідно до п. 2 примітки вимаганням визнається вимога надання, передачі неправомірної вигоди з погрозою вчинення дій або

бездіяльності з використанням свого службового становища стосовно особи, яка надає, передає неправомірну вигоду, або умисне створення особою, яка виконує управлінські функції в юридичній особі приватного права, умов, за яких особа вимушена надати, передати неправомірну вигоду з метою запобігання шкідливим наслідкам щодо своїх прав і законних інтересів. Таким чином, вимагання може вчинюватись шляхом відкритої або ж «прихованої» погрози заподіяння шкоди *виключно правам і законним інтересам особи,* від якої вимагають неправомірну вигоду.

Згідно з ч. 5 особа, яка пропонувала, надала або передала неправомірну вигоду, звільняється від кримінальної відповідальності за наявності однієї з підстав: 1) стосовно неї мало місце вимагання неправомірної вигоди або 2) після вчинення зазначених дій вона: а) добровільно; б) до порушення щодо неї кримінальної справи; в) заявила про їх вчинення органу, наділеному законом правом порушувати кримінальну справу (суд, прокуратура, слідчий орган чи дізнання). Добровільним слід вважати повідомлення, яке здійснене за власним бажанням особи, без примусу та за будь-яким мотивом.

Підкуп особи, яка надає публічні послуги (Стаття 368–4 КК)

1. Пропозиція, надання, передача аудитору, нотаріусу, оцінювачу, іншій особі, яка не є державним службовцем, посадовою особою місцевого самоврядування, але здійснює професійну діяльність, пов'язану з наданням публічних послуг, у тому числі послуг експерта, арбітражного керуючого, незалежного посередника, члена трудового арбітражу, третейського судді (під час виконання цих функцій), неправомірної вигоди за вчинення дій або бездіяльність з використанням наданих їй повноважень в інтересах особи, яка пропонує, надає чи передає таку вигоду, або в інтересах третіх осіб – караються штрафом від ста до двохсот п'ятдесяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або обмеженням волі на строк до двох років.

2. Ті самі дії, вчинені повторно або за попередньою змовою групою осіб чи організованою групою, – караються штрафом від трьохсот п'ятдесяти до семисот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або обмеженням волі на строк до п'яти років, або позбавленням волі на строк до трьох років.

3. Одержання аудитором, нотаріусом, експертом, оцінювачем, третейським суддею або іншою особою, яка здійснює професійну діяльність, пов'язану з наданням публічних послуг, а також незалежним посередником чи арбітром при розгляді колективних трудових спорів неправомірної вигоди за вчинення дій або бездіяльність з використанням наданих їй повноважень в інтересах особи, яка їх надає чи передає, – карається штрафом від семисот п'ятдесяти до тисячі п'ятисот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або позбавленням волі на строк від двох до п'яти років, з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років.

4. Діяння, передбачене частиною третьою цієї статті, вчинене повторно або за попередньою змовою групою осіб чи поєднане з вимаганням неправомірної вигоди, – карається позбавленням волі на строк від чотирьох до восьми років з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років та з конфіскацією майна.

5. Особа, яка пропонувала, надала, передала неправомірну вигоду, звільняється від кримінальної відповідальності, якщо стосовно неї мало місце вимагання неправомірної вигоди або якщо після пропозиції, надання чи передачі неправомірної вигоди вона добровільно заявила про те, що сталося, до порушення кримінальної справи щодо неї органу, наділеному законом правом порушувати кримінальну справу.

Частинами 1 і 3 ст. 368–4 КК передбачена відповідальність за два самостійні злочини, спільними для яких є *предмет злочину* – неправомірна вигода.

За ч. 1 ст. 368 –4 КК *об'єктивна сторона* злочину полягає у пропозиції, наданні або передачі службовій особі приватного права неправомірної вигоди за вчинення дій чи бездіяльність з використанням наданих їй повноважень в інтересах того, хто надає чи передає такі вигоди, або в інтересах третіх осіб.

Під пропозицією слід розуміти звернення до іншої особи про готовність на передачу. *Підкуп особи, яка надає публічні послуги або надання їй неправомірної вигоди.* Інші діяння полягають у наданні (наприклад, пільг, переваг, послуг) чи передачі (наприклад, грошових коштів або іншого майна) неправомірної вигоди.

Умовами відповідальності за вказані діяння є: а) адресатом їх вчинення є службова особа приватного права; б) за вчинення дії

чи бездіяльність з використанням наданих такій службовій особі повноважень; в) в інтересах того, хто надає чи передає такі вигоди, або в інтересах третіх осіб.

Об'єктивна сторона вказаного злочину вичерпується пропозицією, наданням або передачею неправомірної винагороди і з моменту вчинення будь – яких з цих дій злочин визнається закінченим.

Суб'єктивна сторона злочину – прямий умисел.

Суб'єкт злочину – загальний. Відповідальність настає з 16 років.

Кваліфікуючими ознаками за ч. 2 ст. 368 КК є вчинення дій: 1) повторно (вчинений особою, яка раніше вчинила будь-який із злочинів, передбачених цими статтями, а так само статтями 368 та 369 КК); 2) попередньою змовою групою осіб (попередня змова двох і більше осіб) або 3) організованою групою осіб (попередня змова трьох і більше осіб).

За ч. 3 ст. 368–4 КК об'єктивна сторона злочину полягає в одержанні службовою особою приватного права неправомірної вигоди за вчинення дії або бездіяльності з використанням даних їй повноважень в інтересах того, хто передає такі вигоди, або в інтересах третіх осіб. Умовами відповідальності за цей злочин є: а) вчинення дії або бездіяльність з використанням наданих службовій особі приватного права повноважень; б) в інтересах того, хто надає чи передає такі вигоди, або в інтересах третіх осіб.

Цей злочин вважається закінченим у разі одержання суб'єктом хоча б частини неправомірної вигоди. Способи одержання можуть бути різними.

Суб'єктивна сторона – прямий умисел і корисливий мотив.

Суб'єкт злочину – службова особа приватного права.

Кваліфікуючими ознаками за ч. 4 ст. 368–4 КК є: 1) вчинення дій повторно (вчинений особою, яка раніше вчинила будь-який із злочинів, передбачених цими статтями, а так само статтями 368 та 369 КК); 2) за попередньою змовою групою осіб; 3) вимагання неправомірної вигоди.

Попередня змова групи осіб має місце лише між двома або більше службовими особами приватного права.

Відповідно до п. 2 примітки до ст. 368–4 КК вимаганням неправомірної вигоди визнається вимога надання, передачі неправомірної вигоди з погрозою вчинення дій або бездіяльності з викорис-

танням свого службового становища стосовно особи, яка надає, передає неправомірну вигоду, або умисне створення особою, яка виконує управлінські функції в юридичній особі приватного права, умов, за яких особа вимушена надати, передати неправомірну вигоду з метою запобігання шкідливим наслідкам щодо своїх прав і законних інтересів.

Особа, яка пропонувала, надала, передала неправомірну вигоду, звільняється від кримінальної відповідальності, якщо стосовно неї мало місце вимагання неправомірної вигоди або якщо після пропозиції, надання чи передачі неправомірної вигоди вона добровільно заявила про те, що сталося, до порушення кримінальної справи щодо неї органу, наділеному законом правом порушувати кримінальну справу.

Добровільною слід вважати **заяву** до відповідного державного органу, в основі якої лежить самостійно прийняте рішення особи щодо такої посткримінальної поведінки. Для того щоб добровільна заява про скоєне набула статусу обставини, що звільняє від кримінальної відповідальності, вона повинна бути зроблена до моменту порушення кримінальної справи щодо особи, яка прийняла неправомірну вигоду.

До **органів, наділених законом правом на порушення кримінальної справи**, належать органи дізнання, органи досудового слідства, прокуратура та суд.

Стаття 368. Одержання хабара.

1. Одержання службовою особою в будь-якому вигляді хабара за виконання чи невиконання в інтересах того, хто дає хабара, чи в інтересах третьої особи будь-якої дії з використанням наданої їй влади чи службового становища –

карається штрафом від п'ятисот до семисот п'ятдесяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або виправними роботами на строк до одного року, або арештом на строк до шести місяців, з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років.

2. Одержання хабара у значному розмірі –

карається штрафом від семисот п'ятдесяти до однієї тисячі п'ятисот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або по-

збавленням волі на строк від двох до п'яти років, з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років.

3. Одержання хабара у великому розмірі або службовою особою, яка займає відповідальне становище, або за попередньою змовою групою осіб, або повторно, або поєднане з вимаганням хабара, –

карається позбавленням волі на строк від п'яти до десяти років з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років та з конфіскацією майна.

4. Одержання хабара в особливо великому розмірі або службовою особою, яка займає особливо відповідальне становище, –

карається позбавленням волі на строк від восьми до дванадцяти років з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років та з конфіскацією майна.

Примітка. 1. Хабарем у значному розмірі вважається такий, що у п'ять і більше разів перевищує неоподатковуваний мінімум доходів громадян, у великому розмірі – такий, що у двісті і більше разів перевищує неоподатковуваний мінімум доходів громадян, в особливо великому розмірі – такий, що у п'ятсот і більше разів перевищує неоподатковуваний мінімум доходів громадян.

2. Службовими особами, які займають відповідальне становище, є особи, зазначені у пункті 1 примітки до статті 364, посади яких згідно зі статтею 25 Закону України «Про державну службу» віднесені до третьої, четвертої, п'ятої та шостої категорій, а також судді, прокурори і слідчі, керівники, заступники керівників органів державної влади та управління, органів місцевого самоврядування, їх структурних підрозділів та одиниць. Службовими особами, які займають особливо відповідальне становище, є особи, зазначені в частині першій статті 9 Закону України «Про державну службу», та особи, посади яких згідно зі статтею 25 Закону України «Про державну службу» віднесені до першої та другої категорій.

3. Повторним у статті 368 цього Кодексу визнається злочин, вчинений особою, яка раніше вчинила будь-який із злочинів, передбачених цією статтею, або злочинів, передбачених статтями 368–3, 368–4, 369 цього Кодексу.

4. Вимаганням хабара визнається вимагання службовою особою хабара з погрозою вчинення або невчинення з використанням

влади чи службового становища дій, які можуть завдати шкоди правам чи законним інтересам того, хто дає хабара, або умисне створення службовою особою умов, за яких особа вимушена дати хабара з метою запобігання шкідливим наслідкам щодо своїх прав і законних інтересів.

Хабар – це незаконна винагорода матеріального характеру, тобто предмет хабара має виключно матеріальний характер. Ним можуть бути майно (гроші, матеріальні цінності та інші речі), право на майно (документи, які надають право отримати майно, користуватися ним або вимагати виконання зобов'язань тощо), будь-які дії майнового характеру (передача майнових вигод, відмова від них, відмова від прав на майно, безоплатне надання послуг, санаторних чи туристичних путівок, проведення будівельних чи ремонтних робіт тощо).

Послуги, пільги і переваги, які не мають майнового змісту (похвальні характеристики чи виступ у пресі, надання престижної роботи, інтимний зв'язок тощо), не можуть визнаватися предметом хабара. Одержання такого характеру послуг, пільг чи переваг може розцінюватися як інша (некорислива) заінтересованість при зловживанні владою чи службовим становищем і за наявності для того підстав кваліфікуватися за ст. 364.

Давання й одержання як хабара предметів, збут і придбання яких утворює самостійний склад злочину (вогнепальної (крім гладкоствольної мисливської), холодної зброї, бойових припасів або вибухових речовин, наркотичних засобів, отруйних або сильнодіючих речовин тощо), кваліфікується за відповідною частиною ст. 369 чи ст. 368 і відповідною статтею КК, яка передбачає відповідальність за збут чи придбання цих предметів (зокрема за статтями 263, 307, 321).

Об'єктивна сторона злочину полягає в одержанні хабара у будь-якому вигляді.

Одержання хабара означає прийняття службовою особою незаконної винагороди за виконання чи невиконання в інтересах того, хто дає хабара, чи в інтересах третьої особи будь-якої дії з використанням наданої їй влади чи службового становища.

Хабар може даватися хабародавцем службовій особі особисто або через посередника. Способи давання-одержання хабара можуть

бути різноманітними і для кваліфікації одержання хабара значення не мають, але вони тісно пов'язані з питанням про предмет хабара.

Із усього розмаїття способів давання-одержання хабара можна виділити дві основні форми: просту і завуальовану. Проста полягає у безпосередньому врученні предмета хабара службовій особі, її рідним чи близьким, передачі його через посередника чи третіх осіб. Сутність завуальованої форми полягає у тому, що факт давання-одержання хабара маскується у зовні законну угоду і має вигляд цілком законної операції: різні виплати, премії, погашення боргу, договору купівлі-продажу, кредиту, консультації, експертизи тощо. Така винагорода кваліфікується як хабарництво у випадку, коли вона надавалась-одержувалась незаконно (виплата коштів була безпідставною, речі чи нерухомість продавались за ціною, явно нижчою від реальної, оплата послуг була нееквівалентною тощо). Факт давання-одержання хабара у завуальованій формі має бути відображено у справі і належним чином доведено доказами, які б свідчили, що гроші, матеріальні цінності чи послуги були передані або надані службовій особі як хабар та що це усвідомлювали і той, хто його дав, і той, хто одержав.

Якщо встановлено, що службова особа давала згоду на прийняття предмета хабара її родичами чи близькими або була поінформована про надання матеріальних цінностей чи послуг матеріального характеру зазначеним особам і не вжила заходів до їх повернення, то її слід визнавати хабарником. Слід також мати на увазі, що склад злочину, передбаченого ст. 368, має місце не лише тоді, коли службова особа одержала хабар для себе особисто, а й тоді, коли вона зробила це в інтересах близьких їй осіб (родичів, знайомих тощо). При цьому не має значення, як саме фактично було використано предмет хабара.

Відповідальність за одержання хабара настає тільки за умови, якщо службова особа одержала його за виконання або невиконання в інтересах того, хто дає хабара, або третьої особи будь-якої дії з використанням наданої їй влади чи службового становища. При цьому важливо, щоб вона одержала незаконну винагороду за виконання чи невиконання таких дій, які вона могла або повинна була виконати з використанням наданої їй влади або покладених на неї організаційно-розпорядчих чи адміністративно-господарських обов'язків, або таких, які вона не уповноважена була вчинювати,

але до вчинення яких іншими службовими особами могла вжити заходів завдяки своєму службовому становищу. Одержання службовою особою незаконної винагороди від підлеглих чи підконтрольних осіб за протегування чи потурання, за вирішення на їх користь питань, які входять до її компетенції, також слід розцінювати як одержання хабара.

Дії винних належить визнавати даванням і одержанням хабара й у тих випадках, коли умови одержання матеріальних цінностей або послуг хоча спеціально і не обумовлювались, але учасники злочину усвідомлювали, що особа дає хабар з метою задоволення тих чи інших власних інтересів або інтересів третіх осіб.

Якщо ж службова особа, виконуючи будь-які дії, використовує не можливості, пов'язані з її посадою, а, наприклад, особисте знайомство, дружні, а не службові зв'язки тощо, то у її діях відсутній склад злочину, передбаченого ст. 368.

Не буде складу цього злочину і у випадку одержання незаконної винагороди не у зв'язку з реалізацією можливостей, обумовлених посадою, а за виконання сугубо професійних функцій (наприклад, вручення матеріальних цінностей чи грошей лікарю за вдало проведену операцію).

Одержання службовою особою подарунків не за певні дії по службі, а з метою підлабузництва, для встановлення з нею «добрих» стосунків не є кримінально караним.

Відповідальність за одержання хабара настає незалежно від того, виконала чи не виконала службова особа обумовлене, збиралася чи ні вона його виконувати. Вчинені хабарником за винагороду дії можуть бути як цілком законними (входити до його компетенції, здійснюватися в установленому порядку тощо), так і неправомірними. Якщо виконані службовою особою у зв'язку з одержанням хабара дії самі є злочинними (службове підроблення, зловживання владою або службовим становищем тощо), вчинене слід кваліфікувати за сукупністю відповідних злочинів.

Відповідальність за одержання хабара настає незалежно від того, до чи після вчинення обумовлених дій був отриманий хабар.

Одержання хабара вважається закінченим з моменту, коли службова особа прийняла хоча б частину хабара. Якщо ж службова особа виконала певні дії, спрямовані на одержання хабара, але не одержала його з причин, які не залежали від її волі, вчинене

нею слід кваліфікувати як замах на одержання хабара. Одержання службовою особою хабара від особи, яка діє з метою її викриття і звільняється від кримінальної відповідальності з підстав, передбачених законом, є закінченим складом злочину і кваліфікується залежно від обставин справи за відповідною частиною ст. 368.

Третя особа, в інтересах якої винний за хабар має вчинити певні дії з використанням наданої йому влади чи службового становища – це будь-яка фізична (крім хабародавця) або юридична особа.

Суб'єктом одержання хабара може бути лише службова особа. Про поняття службової особи див. пункти 1 та 2 примітки до ст. 364 Кримінального кодексу України.

Суб'єктивна сторона одержання хабара характеризується лише прямим умислом, наявністю корисливого мотиву та спеціальною метою – задоволенням інтересів хабародавця чи третіх осіб.

Особливістю суб'єктивної сторони складу цього злочину є тісний зв'язок між умислом хабарника і умислом хабародавця. Змістом умислу першого повинно охоплюватися, крім іншого, усвідомлення того, що хабародавець розуміє сутність того, що відбувається, і усвідомлює факт незаконного одержання службовою особою винагороди. Якщо особа, надаючи службовій особі незаконну винагороду, з тих чи інших причин не усвідомлює, що вона дає хабар (наприклад, у зв'язку з обманом чи зловживанням довірою), вона не може нести відповідальність за давання хабара, а службова особа – за одержання хабара. Дії останньої за наявності для того підстав можуть кваліфікуватися як зловживання владою чи службовим становищем, обман покупців чи замовників, шахрайство тощо.

Дії службової особи, яка, одержуючи гроші чи матеріальні цінності начебто для передачі іншій службовій особі як хабар, мала намір не передавати їх, а привласнити, належить кваліфікувати не за ст. 368, а за відповідними частинами статей 190 і 364 як шахрайство і зловживання владою чи службовим становищем, а за наявності для того підстав – і за відповідними частинами статей 27, 15 і 369 (підбурювання до замаху на давання хабара). Особа, яка в такому випадку передала гроші чи цінності, вважаючи, що вона дає хабар, несе відповідальність за замах на давання останнього.

До кваліфікованих видів злочину закон відносить одержання хабара: 1) у значному розмірі; 2) у великому розмірі; 3) службовою особою, яка займає відповідальне становище; 4) за попередньою

змовою групою осіб; 4) повторно; 5) поєднане з вимаганням хабара (ч. 2 ст. 368); до особливо кваліфікованих – одержання хабара: 1) в особливо великому розмірі; 2) службовою особою, яка займає особливо відповідальне становище (ч. 3 ст. 368).

Поняття значного, великого й особливо великого розміру хабара визначено в п. 1 примітки до ст. 368.

Не об'єднане єдиним умислом одержання декількох хабарів, кожен із яких не перевищує у п'ять (двісті, п'ятсот) і більше разів неоподатковуваний мінімум доходів громадян, не може кваліфікуватися як одержання хабара у значному, великому, особливо великому розмірі, навіть якщо їх загальна сума перевищує ці розміри. У зв'язку з цим послідовне одержання одного хабара у значному, великому, а другого – в особливо великому розмірах треба кваліфікувати за сукупністю злочинів, тобто за частинами 2 і 3, 4 ст. 368. Якщо ж умисел службової особи при одержанні декількох хабарів був спрямований на збагачення у значних, великих чи особливо великих розмірах (наприклад, у випадках систематичного одержання хабарів на підставі так званих «такс» або у формі «поборів», «данини» тощо), її дії слід розцінювати як один злочин і залежно від фактично одержаного кваліфікувати як одержання хабара у значному, великому чи особливо великому розмірі.

Якщо при умислі службової особи на отримання хабара у великому або особливо великому розмірі з причин, що не залежали від її волі, нею було отримано лише частину обумовленого хабара, її дії слід кваліфікувати як замах на одержання хабара у значному, великому чи особливо великому розмірі.

Оскільки від розміру хабара залежить кваліфікація злочину, предмет хабара повинен отримати грошову оцінку в національній валюті України. Це є необхідним і у випадках, коли як хабар було передано майно, яке з тих чи інших причин не купувалося (викрадене, подароване, знайдене тощо). При визначенні вартості предмета хабара слід виходити з мінімальних цін, за якими в даній місцевості на час вчинення злочину можна було вільно придбати річ або одержати послуги такого ж роду та якості.

Порядок визначення суми неоподаткованого мінімуму у частині кваліфікації хабара у значному, великому чи особливо великому розмірі визначаються п. 5 підрозділу 1 Розділу XX Податкового кодексу України від 2 грудня 2010 року та Законом України «Про державний бюджет України» на відповідний рік.

Відповідно до п. 3 примітки до ст. 368 повторним визнається одержання хабара, вчинене особою, яка раніше вчинила будь-який із злочинів, передбачених статтями 368, 368–3, 368–4, 369.

Одночасне одержання службовою особою хабара від декількох осіб слід кваліфікувати як вчинене повторно тоді, коли хабар передається за вчинення дій в інтересах кожної особи, яка дає хабар, а службова особа усвідомлює, що вона одержує хабар від декількох осіб.

Оскільки цією ознакою (повторністю) охоплюються як перший, так і наступні злочини, кваліфікувати перший злочин додатково ще й за ч. 1 ст. 368 (ч. 1 ст. 369) не потрібно. Це не стосується випадків, коли одні злочини були закінченими, а інші – ні, і випадків, коли особа одні злочини вчинила як виконавець, а інші – як організатор, підбурювач чи пособник. У таких випадках незакінчені злочини і злочини, які особа вчинила не як виконавець, повинні отримувати окрему кваліфікацію з посиланням на ч. 1 ст. 14, відповідну частину статей 15 чи 27.

Одержання службовою особою в декілька прийомів одного хабара за виконання чи невиконання обумовлених з тим, хто дає хабар, дій, слід розглядати як продовжуваний злочин. Кваліфікувати у таких випадках дії винного за ознакою повторності не можна.

Одержання й давання хабара не можуть кваліфікуватись як вчинені повторно у випадках, коли: судимість за раніше вчинений злочин знята або погашена в передбаченому законом порядку; на момент вчинення особою нового злочину минули строки давності притягнення її до відповідальності за раніше вчинений злочин; особа була звільнена від відповідальності за раніше вчинений злочин у встановленому законом порядку.

Визначення понять службова особа, яка займає відповідальне становище і службова особа, яка займає особливо відповідальне становище дано у п. 2 примітки до цієї статті.

Переліки осіб, які визнані у п. 2 примітки до ст. 368 такими, що займають відповідальне або особливо відповідальне становище, є вичерпними і розширювальному тлумаченню не підлягають. Висновок суду про те, що службова особа займала відповідальне або особливо відповідальне становище, має бути належним чином мотивованим.

Хабар слід вважати одержаним групою осіб за попередньою змовою, якщо у вчиненні злочину як співвиконавці брали участь дві

і більше службових осіб, які заздалегідь, тобто до його початку, домовилися про спільне одержання хабара (як до, так і після надходження пропозиції про давання хабара, але до його одержання). Змова при вчиненні цього злочину – це насамперед згода на спільне з іншими службовими особами використання службового становища для одержання одного чи декількох хабарів.

Кваліфікація дій хабарників за вказаною ознакою може здійснюватись тоді, коли учасниками групового одержання хабара є лише службові особи – одержувачі хабара, тобто співвиконавці, а не пособники у хабарництві як співучасники одержання хабара. Співвиконавцями слід вважати службових осіб, які одержують хабар за виконання чи невиконання дій, які кожен із них міг чи повинен був виконати з використанням службового становища. Для кваліфікації одержання хабара як вчиненого групою осіб за попередньою змовою не має значення, як були розподілені ролі між співвиконавцями, чи всі вони повинні були виконувати або не виконувати обумовлені з тим, хто дав хабар, дії, чи усвідомлював той, хто дав хабар, що в його одержанні бере участь декілька службових осіб. Злочин за таких обставин вважається закінченим з моменту, коли хабар прийняв хоча б один із співучасників.

Розмір одержаного групою осіб хабара визначається загальною вартістю одержаних цінностей чи послуг. Якщо хабар одержано у значному, великому або особливо великому розмірі, кожен із учасників злочину, якому про це було відомо, несе відповідальність за одержання хабара за таких кваліфікуючих ознак, навіть якщо розмір одержаного ним особисто не є значним, великим або особливо великим. У випадку, якщо службова особа одержала хабар без попередньої домовленості з іншою службовою особою, а після цього передала їй частину одержаного як хабар, вона несе відповідальність за сукупністю злочинів – за одержання і давання хабара.

Поняття вимагання хабара визначено у п. 4 примітки до цієї статті.

Вимагання може бути вчинене як у формі прямого примушування, коли службова особа пред'являє вимогу дати хабар, погрожуючи у випадку невиконання цієї вимоги вчинити (або не вчинити) з використанням влади чи службового становища дії, які можуть заподіяти шкоди правам і законним інтересам того, до кого звернута ця вимога, так і в завуальованій формі – шляхом умисного

створення службовою особою умов, за яких особа вимушена дати хабара з метою запобігти шкідливим наслідкам для своїх прав та законних інтересів.

У випадках, коли особа, у якої вимагали хабар, незважаючи на вчинення щодо неї дій, спрямованих на примушування до давання хабара, з тих чи інших причин хабар не дала, дії службової особи, яка вимагала хабар, залежно від конкретних обставин справи, слід кваліфікувати як готування до одержання хабара шляхом вимагання чи замаху на вчинення цього злочину.

Дії особи, яка одержала один хабар за наявності ознак, передбачених і ч. 2 і ч. 3 ст. 368, мають кваліфікуватися лише за ч. 3 цієї статті. При цьому в мотивувальній частині вироку (обвинувального висновку) необхідно зазначати всі кваліфікуючі ознаки злочину.

Як співучасть у даванні чи одержанні хабара належить кваліфікувати дії особи, яка сприяла у вчиненні злочину тому, хто дав чи одержав хабар, або організувала цей злочин, або підбурила до його вчинення. При цьому питання про кваліфікацію дій співучасника потрібно вирішувати з урахуванням характеру його дій, спрямованості його умислу, виходячи з того, в чиїх інтересах, на чиїй стороні і за чиєю ініціативою – того, хто дав, чи того, хто одержав хабар, – він діяв.

Посередник у хабарництві може бути визнаний пособником давання – одержання хабара лише у випадку, коли він своїми діями по передачі предмета хабара усував перешкоди, які унеможливлювали чи ускладнювали хабародавцю або хабарнику відповідно давання або одержання хабара.

Кваліфікуючі ознаки, які свідчать про підвищену суспільну небезпечність одержання чи давання хабара (вимагання, великий або особливо великий розмір хабара, відповідальне чи особливо відповідальне становище службової особи, яка його одержала), належить ставити за вину і співучасникам, якщо ці ознаки охоплювалися їхнім умислом.

Стаття 368–2 Незаконне збагачення.

1. Одержання службовою особою неправомірної вигоди у значному розмірі або передача нею такої вигоди близьким родичам за відсутності ознак хабарництва (незаконне збагачення) –

карається штрафом від п'ятисот до тисячі неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або обмеженням волі на строк до двох років, з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років.

2. Незаконне збагачення, якщо його предметом була неправомірна вигода у великих розмірах, –

карається обмеженням волі на строк від двох до п'яти років або позбавленням волі на строк від трьох до п'яти років, з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років.

3. Незаконне збагачення, якщо його предметом була неправомірна вигода в особливо великих розмірах, –

карається позбавленням волі на строк від п'яти до десяти років з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років та з конфіскацією майна.

***Примітка.* Неправомірною вигодою у значному розмірі вважаються грошові кошти або інше майно, переваги, пільги, послуги, нематеріальні активи, що їх без законних на те підстав обіцяють, пропонують, надають або одержують безоплатно чи за ціною, нижчою за мінімальну ринкову, на суму, що перевищує сто неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, у великому розмірі – на суму, що перевищує двісті неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, в особливо великому розмірі – на суму, що перевищує п'ятсот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.**

Об'єкт злочину – правильна (нормальна) діяльність державних органів, органів місцевого самоврядування, зміст якої визначається законодавством України.

У диспозиції ч. 1 ст. 368–^{2} КК України об'єктивна сторона незаконного збагачення описана як «одержання службовою особою неправомірної вигоди або передача нею такої вигоди близьким родичам». Але передбачений спосіб незаконного збагачення, такий як надання (а не передача) службовою особою неправомірної вигоди своїм близьким родичам, ознаками об'єктивної сторони цього складу злочину не охоплюється.

Предметом даного злочину є неправомірна вигода у значному розмірі та у будь-якому вигляді.

Закон України «Про засади запобігання та протидії корупції» дає визначення терміну «неправомірна вигода» – грошові кошти

або інше майно, переваги, пільги, послуги матеріального або нематеріального характеру, що їх обіцяють, пропонують, надають або одержують безоплатно чи за ціною, нижчою за мінімальну ринкову, без законних на те підстав.

Стаття 32 КПК України встановлює коло близьких родичів – батьки, дружина, чоловік, діти, рідні брати і сестри, дід, баба.

Суб'єктивна сторона характеризується прямим умислом та наявністю корисливого мотиву.

Суб'єкт злочину – службова особа.

Кваліфікуючими ознаками злочину є:

1) незаконне збагачення, якщо його предметом була неправомірна вигода у великих розмірах;

2) незаконне збагачення, якщо його предметом була неправомірна вигода в особливо великих розмірах.

Поняття великий та особливо великий розмір містить примітка до статті.

Стаття 368–3. Комерційний підкуп службової особи юридичної особи приватного права незалежно від організаційно–правової форми.

1. Пропозиція, надання або передача службовій особі приватного права незалежно від організаційно-правової форми неправомірної вигоди за вчинення дій чи бездіяльність з використанням наданих їй повноважень в інтересах того, хто надає чи передає таку вигоду, або в інтересах третіх осіб –

карається штрафом від ста до двохсот п'ятдесяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або обмеженням волі на строк до двох років.

2. Ті самі дії, вчинені повторно або за попередньою змовою групою осіб чи організованою групою, –

карається штрафом від трьохсот п'ятдесяти до семисот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або обмеженням волі на строк до чотирьохсот років, або позбавленням волі на строк до чотирьох років.

3. Одержання службовою особою юридичної особи приватного права незалежно від організаційно-правової форми неправомірної вигоди за вчинення дій або бездіяльність з використанням наданих

їй повноважень в інтересах того, хто передає чи надає таку вигоду, або в інтересах третіх осіб –

Карається штрафом від п'ятисот до тисячі неоподаткованих мінімумів доходів громадян або обмеженням волі на строк до п'яти років, або позбавленням волі на строк до трьох років, з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до двох років.

4. Діяння, передбачене частиною третьою цієї статті, вчинене повторно або за попередньою змовою групою осіб чи поєднане з вимаганням неправомірної вигоди -

Карається позбавленням волі на строк від трьох до семи років з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років та з конфіскацією майна.

5. Особа, яка пропонувала, надала або передала неправомірну вигоду, звільняється від кримінальної відповідальності, якщо стосовно неї мало місце вимагання неправомірної вигоди або якщо після пропозиції, надання чи передачі неправомірної вигоди вона добровільно заявила про те, що сталося, до порушення кримінальної справи щодо неї органу, наділеному законом правом порушувати кримінальну справу.

Примітка. 1. Повторним у статтях 368–3 та 368–4 визнається злочин, вчинений особою, яка раніше вчинила будь-який із злочинів, передбачених цими статтями, а так само статтями 368 та 369 цього Кодексу.

2. Вимаганням згідно з частиною четвертою статей 368–3 та 368–4 цього Кодексу визнається вимога надання, передачі неправомірної вигоди з погрозою вчинення дій або бездіяльності з використанням свого службового становища стосовно особи, яка надає, передає неправомірну вигоду, або умисне створення особою, яка надає, передає неправомірну вигоду, або умисне створення особою, яка виконує управлінські функції в юридичній особі приватного права, умов, за яких особа вимушена надати, передати неправомірну вигоду з метою запобігання шкідливим наслідкам щодо своїх прав і законних інтересів.

Родовим об'єктом у сфері діяльності службових осіб юридичної особи приватного права незалежно від їх організаційно-правової форми є встановлений законом порядок здійснення службовими особами вищевказаних юридичних осіб своїх повноважень.

Безпосереднім об'єктом у сфері їх службової діяльності є нормальна робота цих юридичних осіб приватного права незалежно від їх організаційно-правової форми.

Предметом комерційного підкупу таких службових осіб є неправомірна вигода, якою може бути власне майно (гроші, інша валюта, матеріальні цінності, інші речі), право на таке майно у вигляді відповідних документів на володіння, користування та розпорядження ними або виконання майнових зобов'язань. В той же час послуги немайнового змісту не можна розцінювати як предмет комерційного підкупу. Це зокрема позитивні відгуки в пресі, влаштування на престижну роботу або надання інтимних послуг тощо. (Див. примітку до ст. 364–1 КК)

Об'єктивна сторона цього складу злочину полягає:

– в частині першій статті 368–3 КК у пропозиції, наданні або передачі службовій особі юридичної особи приватного права незалежно від організаційно-правової форми такої неправомірної вигоди, причому надаватися вона може як у простій, так і в завуальованій формах. Вона полягає у безпосередній пропозиції, наданні або передачі комерційної вигоди у вигляді самого майна, права на майно, отримання грошових чи майнових премій, виплат, кредиту, погашення боргу, позики, заниженій оплаті послуг, консультацій, експертиз за вчинення або бездіяльність з використанням наданих службовій особі повноважень в інтересах тієї особи, яка надає таку вигоду або навіть і третіх осіб. Причому закінченим злочин буде з моменту отримання пропозиції або надання, передачі вищевказаної вигоди. Для кваліфікації злочину не буде суттєвим чи така вигода обумовлена правомірними чи неправомірними діями чи навпаки, бездіяльністю. Але в той же час, коли такі дії містять ознаки іншого злочину, це необхідно кваліфікувати за правилами сукупності злочинів.

Якщо незаконна вигода отримана не у зв'язку з використанням такою особою наданих їй повноважень в інтересах того, хто надає чи передає таку вигоду, а інших виробничих, професійних обов'язків, діяння не може кваліфікуватися за вказаною статтею.

Якщо службова особа юридичної особи приватного права вчинила лише підготовчі дії до одержання неправомірної вигоди, а потім добровільно відмовилася від її прийняття і не вчинила жодних дій чи бездіяльності з використанням наданих їй повноважень в ін-

тересах того, хто запропонував таку вигоду або в інтересах обумовлених ними третіх осіб, вона звільняється від відповідальності за правилами ч. 1 ст. КК.

Суб'єктивна сторона комерційного підкупу характеризується тільки прямим умислом, поєднаним з корисливим мотивом. Саме умислом службової особи юридичної особи приватного права має усвідомлюватися, що будь-яка особа, що пропонує, надає або передає йому неправомірну вигоду, розуміє сутність того, що відбувається, і ця особа усвідомлює неправомірний злочинний характер пропозиції чи передачі такої вигоди саме як комерційного підкупу.

Суб'єктом цього злочину може бути будь-яка фізична особа, що пропонує, надає або передає службовій особі юридичної особи незалежно від організаційно-правової форми неправомірної вигоди за вчинення останньою дій чи бездіяльність з використанням наданих їй повноважень в інтересах фізичної особи або в інтересах третіх осіб.

Конструкція статті передбачає також кваліфіковані види злочинів, а саме ч. 2:

1. Дії, вчинені повторно (скоєні особою, що раніше вчинила злочин, передбачений статтями 368,369, 368–3,368–4.

2. Дії, вчинені за попередньою змовою групою осіб (якщо у скоєнні злочину брали участь більше 2 осіб саме у пропозиції чи наданні неправомірної вигоди).

3. Організованою групою (стійке об'єднання більше трьох осіб, яке попередньо організувалось для скоєння злочину).

Законодавець свідомо сконструював статтю 368–3 таким чином, що поєднав в її, правда, різних частинах як розглянуті вище пропозицію, надання та передачу, так і одержання неправомірної вигоди, визначивши суб'єктом цієї норми службову особу юридичної особи приватного права.

Так, в частині 3 ст. 368–3 КК передбачено: «одержання службовою особою юридичної особи приватного права незалежно від організаційно-правової форми неправомірної вигоди за вчинення дій або бездіяльність з використанням наданих повноважень в інтересах того, хто передає чи надає таку вигоду або в інтересах третіх осіб».

Об'єктивна сторона цього делікту відрізняється від вищенаведеного в ч. 1 тим, що спеціальний суб'єкт приймає від будь-якої фізичної особи неправомірну вигоду, опис якої надано вище.

Спеціальним суб'єктом тут виступає службова особа, яка виконує управлінські функції в юридичній особі приватного права незалежно від організаційно-правової форми останньої.

Третя особа, в інтересах якої винний за неправомірну вигоду має вчинити певні дії або, навпаки, бездіяльність з використання наданих їй повноважень, це також будь-яка фізична особа.

Суб'єктивна сторона, як і в попередніх складах, характеризується прямим умислом і наявністю корисливого мотиву, сутність яких проаналізовано вище.

Частиною 4 ст. 368–3 КК передбачено: «одержання неправомірної вигоди службовою особою повторно або за попередньою змовою групою осіб чи поєднане з вимаганням неправомірної вигоди». Поняття «вимагання» розкривається в п. 2 Примітки до даної статті, де, зокрема, воно визначене як «вимога надання, передачі неправомірної вигоди із погрозою вчинення дій або бездіяльності з використанням свого службового становища стосовно особи, яка надає, передає неправомірну вигоду, або умисне створення особою, яка виконує управлінські функції в юридичній особі приватного права, умов, за яких особа вимушена надати, передати неправомірну вигоду з метою запобігання шкідливим наслідкам щодо своїх прав і законних інтересів».

Пропозиція або давання хабара (ст. 369 КК)

1. Пропозиція хабара – карається штрафом від ста до двохсот п'ятдесяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або обмеженням волі на строк до двох років.

2. Давання хабара – карається штрафом від двохсот п'ятдесяти до семисот п'ятдесяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або обмеженням волі на строк від двох до п'яти років.

3. Давання хабара, вчинене повторно, – карається позбавленням волі на строк від трьох до шести років із штрафом від п'ятисот до тисячі неоподатковуваних мінімумів доходів громадян та з конфіскацією майна або без такої.

4. Давання хабара службовій особі, яка займає відповідальне становище, або за попередньою змовою групою осіб – карається позбавленням волі на строк від чотирьох до восьми років з конфіскацією майна або без такої.

5. Давання хабара службовій особі, яка займає особливо відповідальне становище, або організованою групою осіб чи її учасником – карається позбавленням волі на строк від п'яти до десяти років з конфіскацією майна або без такої.

Цей злочин нерозривно пов'язаний з одержанням, тому предмет **давання хабара** є аналогічним предмету одержання хабара.

За статтею 369 КК карається злочин із формальним складом

Давання хабара з об'єктивної сторони полягає в передачі службовій особі матеріальних цінностей, права на майно чи вчинення на її користь чи користь третьої особи дій майнового характеру за виконання чи невиконання дій, які службова особа повинна була або могла виконати з використанням влади чи службового становища.

Склад давання хабара утворюють і дії службової особи, яка віддала розпорядження (наказ) підлеглому добиватися певних благ, пільг чи переваг шляхом підкупу інших службових осіб, надала для цього кошти чи інші цінності або розпорядилася їх виділити, надала законного вигляду виплатам у випадках давання хабарів у завуальованих формах тощо. Якщо ж службова особа лише рекомендувала підлеглому добиватися благ, пільг чи переваг за хабарі, відповідальність за давання хабара несе той працівник, який, виконуючи таку рекомендацію, передав незаконну винагороду. Дії службової особи в цьому випадку можуть кваліфікуватися як підбурювання до давання хабара, а за наявності певної мети як провокація хабара.

Службова особа, яка дала хабар за одержання певних благ, пільг або переваг для установи, організації чи підприємства, несе відповідальність за давання хабара, а за наявності для того підстав – і за інший злочин (зловживання владою або службовим становищем, розкрадання тощо).

Цей злочин вважається закінченим з моменту, коли службова особа прийняла хоча б частину хабара. Якщо запропонований хабар не прийнято, дії хабародавця слід кваліфікувати як замах на давання хабара. Таким чином, правова оцінка дій особи, яка дає хабар, залежить певною мірою і від дій особи, яка одержує хабар.

Суб'єкт злочину загальний.

З суб'єктивної сторони давання хабара характеризується лише прямим умислом.

Кваліфікуючою обставиною давання хабара закон визначає *повторність,* повторним визнається злочин, вчинений особою, яка

раніше вчинила такий злочин або будь-який із злочинів, передбачених статтями 368, 368–3 чи 368–4 КК.

Частина 3 ст. 369 передбачає дві *спеціальні підстави звільнення хабародавця від кримінальної відповідальності*: 1) якщо стосовно нього мало місце вимагання хабара; 2) якщо після давання хабара він добровільно заявив про це до порушення кримінальної справи щодо нього органу, наділеному законом правом на порушення кримінальної справи.

Добровільною слід вважати **заяву** до відповідного державного органу, в основі якої лежить самостійно прийняте рішення хабародавця щодо такої посткримінальної поведінки. Для того щоб добровільна заява про скоєне набула статусу обставини, що звільняє від кримінальної відповідальності, вона повинна бути зроблена до моменту порушення кримінальної справи щодо хабародавця. Порушення справи за даним фактом, наприклад, щодо службової особи, яка одержала хабар, у жодному разі не позбавляє права хабародавця на звільнення від кримінальної відповідальності при його добровільній заяві про давання хабара.

До **органів, наділених законом правом на порушення кримінальної справи**, належать органи дізнання, органи досудового слідства, прокуратура та суд.

Особа, яка присвоїла владні повноваження чи звання службової особи, може вимагати, зокрема, від інших осіб гроші чи певні матеріальні цінності (блага) за невчинення (вчинення) певних дій. Наприклад, особа, яка видає себе за службову особу контролюючого органу, вимагає чи пропонує дати їй певну суму грошей за нескладання чи знищення складеного протоколу про «виявлене» нею правопорушення або ж за сприяння у вирішенні певних питань. Так, особа, яка видає себе за працівника прокуратури, пропонує батькам за певну винагороду посприяти у вирішенні питання про закриття кримінальної справи, порушеної щодо їх сина, або ж пропонує передати гроші слідчому прокуратури за закриття кримінальної справи. Оскільки така особа не є службовою, то її дії мають кваліфікуватися або як шахрайство, або ж як і підбурювання до замаху на давання хабара, тобто або за ст. 190, або ж за ст. 190 та ч. 4 ст. 27, ч. 2 чи ч. 3 ст. 15, ст. 369. Дії ж особи, яка надала гроші чи матеріальні цінності, повинні кваліфікуватися, за відсутності їх вимагання з боку винного, який видавав себе за службову особу, як

замах на давання хабара, тобто за ч. 2 ст. 15 та ч. 1 ст. 369, а якщо матиме місце вимагання матеріальних благ, то така особа звільняється від кримінальної відповідальності згідно з ч. 3 ст. 369.

Зловживання впливом (ст. 369–2 КК)

1. Пропозиція або надання неправомірної вигоди особі, яка пропонує чи обіцяє (погоджується) за таку вигоду вплинути на прийняття рішення особою, уповноваженою на виконання функцій держави, – карається штрафом від двохсот до п'ятисот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або обмеженням волі на строк від двох до п'яти років.

2. Одержання неправомірної вигоди за вплив на прийняття рішення особою, уповноваженою на виконання функцій держави, або пропозиція здійснити вплив за надання такої вигоди – карається штрафом від семисот п'ятдесяти до однієї тисячі п'ятисот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або позбавленням волі на строк від двох до п'яти років.

3. Одержання неправомірної вигоди за вплив на прийняття рішення особою, уповноваженою на виконання функцій держави, поєднане з вимаганням такої вигоди, – карається позбавленням волі на строк від трьох до восьми років з конфіскацією майна.

Предметом цього злочину є *неправомірна вигода* – грошові кошти або інше майно, переваги, пільги, послуги, нематеріальні активи, що їх без законних на те підстав обіцяють, пропонують, надають або одержують безоплатно чи за ціною, нижчою за мінімальну ринкову.

Зловживання впливом є злочином із *формальним складом, об'єктивна сторона* якого полягає в активній поведінці – *діях,* які за ч. 1. виявляються: а) у пропозиції або б) наданні неправомірної вигоди особі, яка пропонує чи обіцяє (погоджується) за таку вигоду вплинути на прийняття рішення особою, уповноваженою на виконання функцій держави; за ч. 2 – а) в одержанні такої вигоди за вплив на прийняття рішення особою, уповноваженою на виконання функцій держави, або б) у пропозиції самої особи (посередника) здійснити вплив на уповноважену особу за надання такої вигоди; за ч. 3 – в одержанні неправомірної вигоди за вплив на прийняття рішення особою, уповноваженою на виконання функцій держави, поєднане з вимаганням такої вигоди.

За ч. 1 ініціатором пропозиції чи надання неправомірної вигоди може бути як особа, що її пропонує чи надає, так і особа-посередник,

яка за такі вигоди погоджується вплинути на прийняття рішення уповноваженою особою. Злочин закінчений з моменту пропозиції неправомірної вигоди, але за умови, що посередник або сам ініціює надання йому такої вигоди, або у відповідь на пропозицію того, хто пропонує надати йому вигоду, обіцяє (погоджується) за такі вигоди здійснити вплив на прийняття рішення уповноваженою особою. Якщо ж такої згоди не було досягнуто, вчинене кваліфікується як замах (ст. 15 КК) на злочин, передбачений ч. 1 ст. 369–2 КК.

За ч. 3. способом одержання неправомірної вигоди є її *вимагання,* ознаки якого визначені в ч. 1. ст. 189 КК і якщо внаслідок вимагання вигоду не було одержано з причин, що не залежать від волі вимагача, вчинене кваліфікується як замах (ст. 15 КК) на злочин, передбачений ч. 3 ст. 369–2 КК. Вимагання неправомірної вигоди, вчинене за наявності ознак, передбачених ч. 1. та ч. 2 ст. 189 КК, повністю охоплюється ч. 3. ст. 369–2, а якщо у діях вимагача є ознаки злочину, передбаченого ч. 3. або ч. 4 ст. 189 КК, вчинене кваліфікується за сукупністю – за ч. 3 або ч. 4 ст. 189 та ч. 3 ст. 369–2 КК.

Розмір неправомірної вигоди, пропозиції, надання чи одержання визначається у кожному окремому випадку, виходячи з конкретних обставин справи та з урахуванням положень ч. 2. ст. 11 КК.

Суб'єктивна сторона злочину – прямий умисел.

Суб'єкт злочину – будь-яка особа, в тому числі і службова як публічного, так і приватного права. Але якщо посередник, який обіцяє чи здійснює вплив, є службовою особою приватного права, то пропозиція чи надання йому, а також одержання ним неправомірної вигоди за такий вплив, здійснений з використанням наданих йому повноважень, карається (за інших необхідних умов) не за ст. 369–2, а за відповідними частинами ст. 368–3, 368–4 КК. Якщо ж таким посередником є службова особа публічного права, а запропонована чи надана їй, а також одержана нею неправомірна вигода має майновий характер, то дії того, хто її пропонує чи надає, кваліфікуються за відповідними частинами ст. 369 КК, а дії того, хто її одержує, – за відповідними частинами ст. 368 КК.

Провокація хабара або комерційного підкупу (ст. 370 КК)

1. Провокація хабара або комерційного підкупу, тобто свідоме створення службовою особою обставин і умов, що зумовлюють про-

понування або одержання хабара чи неправомірної вигоди, щоб потім викрити того, хто дав або отримав хабар або неправомірну вигоду, – карається обмеженням волі на строк до п'яти років або позбавленням волі на строк від двох до п'яти років, та зі штрафом від двохсот п'ятдесяти до п'ятисот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

2. Те саме діяння, вчинене службовою особою правоохоронних органів, – карається позбавленням волі на строк від трьох до семи років та зі штрафом від п'ятисот до семисот п'ятдесяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

Провокація хабара або комерційного підкупу – це спеціальний вид підбурювання до вчинення злочину, а саме, до давання або до одержання хабара або комерційного підкупу. *Провокація хабара або комерційного підкупу* – це свідоме створення службовою особою обставин і умов, що зумовлюють пропонування або одержання хабара чи неправомірної вигоди, щоб потім викрити того, хто дав або отримав хабар або неправомірну вигоду.

З *об'єктивної сторони* провокація хабара або комерційного підкупу полягає у штучному створенні службовою особою обстановки чи умов, що викликають або пропонування хабара або комерційного підкупу чи його одержання. Можна виділити дві форми цього злочину: 1) свідоме створення обстановки й умов, що зумовлюють пропонування хабара або комерційного підкупу; 2) свідоме створення обстановки й умов, що зумовлюють одержання хабара або комерційного підкупу.

Конкретні способи провокації, які провокатор вибирає для досягнення своєї мети (поради, натяки, рекомендації одержати від будь-кого хабар чи дати його кому-небудь), для кваліфікації значення не мають.

Провокатор може провокувати одержання хабара або комерційного підкупу як ним особисто, так і іншими службовими особами, як і особисто пропонувати хабар певній службовій особі, так і зумовлювати пропонування хабара або комерційного підкупу іншими особами.

Те, що давання або одержання хабара або комерційного підкупу відбулися у зв'язку з провокацією, не виключає відповідальності того, хто дав або одержав хабар або комерційний підкуп. Якщо з провокаційною метою службова особа організувала давання чи одержання

хабара або комерційного підкупу, підбурила до цього того, хто дав чи одержав хабар або комерційний підкуп, або сприяла йому у цьому, її дії слід розцінювати і як співучасть у хабарництві і додатково кваліфікувати за відповідними частинами ст. ст. 27 і 368 (27 і 369).

Від провокації хабара або комерційного підкупу слід відрізняти правомірні дії, що вживаються для викриття хабарників. Суть провокації полягає у тому, що провокатор сам викликає в інших намір вчинити злочин з метою їх викриття. Тому не є провокацією хабара або комерційного підкупу дії особи, в якої вимагається хабар, що полягають у передачі хабарнику незаконної матеріальної винагороди з відома правоохоронних органів. Умисне створення службовою особою обстановки й умов, що викликають пропонування чи одержання хабара або комерційного підкупу з метою викрити того, хто його дав або одержав (провокація хабара або комерційного підкупу), є закінченим злочином з моменту вчинення зазначених дій незалежно від того, чи було передано або одержано хабар чи комерційний підкуп.

Суб'єктом провокації хабара може бути ч. 1. службова особа як публічного так і приватного права, по ч. 2. службова особа правоохоронних органів.

З *суб'єктивної сторони* злочин характеризується прямим умислом. Винна особа усвідомлює, що її дії носять провокаційний характер стосовно іншої особи, яку вона провокує на одержання чи давання хабара або комерційного підкупу, і бажає вчинити такі дії.

Кваліфікуючою ознакою провокації хабара або комерційного підкупу є вчинення її службовою особою правоохоронного органу.

Стаття 369–2. Зловживання впливом

1. Пропозиція або надання неправомірної вигоди особі, яка пропонує чи обіцяє (погоджується) за таку вигоду вплинути на прийняття рішення особою, уповноваженою на виконання функцій держави, –

карається штрафом від двохсот до п'ятисот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або обмеженням волі на строк від двох до п'яти років.

2. Одержання неправомірної вигоди за вплив на прийняття рішення особою, уповноваженою на виконання функцій держави, або пропозиція здійснити вплив за надання такої вигоди –

карається штрафом від семисот п'ятдесяти до однієї тисячі п'ятисот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або позбавленням волі на строк від двох до п'яти років.

3. Одержання неправомірної вигоди за вплив на прийняття рішення особою, уповноваженою на виконання функцій держави, поєднане з вимаганням такої вигоди, –

карається позбавленням волі на строк від трьох до восьми років з конфіскацією майна.

Примітка. Особами, уповноваженими на виконання функцій держави, є особи, визначені в пунктах 1–3 частини першої статті 4 Закону України «Про засади запобігання і протидії корупції».

Об'єктом злочину, передбаченого ст. 369–2 КК України є суспільні відносини у сфері законності та процедури прийняття рішень особами, уповноваженими на виконання функцій держави.

Предметом щодо альтернативних діянь у формі надання неправомірної вигоди (див. коментар до об'єктивної сторони ч. 1 ст. 369–2 КК України) є неправомірна вигода.

Відповідно до примітки до ст. 364–1 КК України, під неправомірною вигодою слід розуміти грошові кошти або інше майно, переваги, пільги, послуги, нематеріальні активи, що їх без законних на те підстав обіцяють, пропонують, надають або одержують безоплатно чи за ціною, нижчою за мінімальну ринкову.

Об'єктивна сторона характеризується чотирма альтернативними активними діями:

а) пропозицією надання неправомірної вигоди особі, яка пропонує за таку вигоду вплинути на прийняття рішення особою, уповноваженою на виконання функцій держави;

б) пропозицією надання неправомірної вигоди особі, яка обіцяє за таку вигоду вплинути на прийняття рішення особою, уповноваженою на виконання функцій держави;

в) наданням неправомірної вигоди особі, яка пропонує за таку вигоду вплинути на прийняття рішення особою, уповноваженою на виконання функцій держави;

г) наданням неправомірної вигоди особі, яка обіцяє за таку вигоду вплинути на прийняття рішення особою, уповноваженою на виконання функцій держави.

За конструкцією об'єктивної сторони злочин є формальним і вважається закінченим з моменту вчинення будь-якої із зазначених альтернативних дій.

Суб'єкт злочину є спеціальним – це особи, які є уповноваженими на виконання функцій держави.

Такими особами, відповідно до посилання на п. 1–3 ч. 1 ст. 4 Закону України «Про засади запобігання і протидії корупції» і примітки до ст. 369–2 КК України є:

1. Особи, уповноважені на виконання функцій держави або місцевого самоврядування:

а) Президент України, Голова Верховної Ради України, його Перший заступник та заступник, Прем'єр-міністр України, Перший віце-прем'єр-міністр України, віце-прем'єр-міністри України, міністри, інші керівники центральних органів виконавчої влади, які не входять до складу Кабінету Міністрів України, та їх заступники, Голова Служби безпеки України, Генеральний прокурор України, Голова Національного банку України, Голова Рахункової палати, Уповноважений Верховної Ради України з прав людини, Голова Верховної Ради Автономної Республіки Крим, Голова Ради міністрів Автономної Республіки Крим;

б) народні депутати України, депутати Верховної Ради Автономної Республіки Крим, депутати місцевих рад;

в) державні службовці, посадові особи місцевого самоврядування;

г) військові посадові особи Збройних Сил України та інших, утворених відповідно до законів, військових формувань;

ґ) судді Конституційного Суду України, інші професійні судді, Голова, члени, дисциплінарні інспектори Вищої кваліфікаційної комісії суддів України, службові особи секретаріату цієї Комісії, Голова, заступник Голови, секретарі секцій Вищої ради юстиції, а також інші члени Вищої ради юстиції, народні засідателі і присяжні (під час виконання ними цих функцій);

д) особи рядового і начальницького складу органів внутрішніх справ, державної кримінально-виконавчої служби, органів та підрозділів цивільного захисту, Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України, особи начальницького складу податкової міліції;

е) посадові та службові особи органів прокуратури, Служби безпеки України, дипломатичної служби, митної служби, державної податкової служби;

є) члени Центральної виборчої комісії;

ж) посадові та службові особи інших органів державної влади;

2. Особи, які для цілей цього Закону прирівнюються до осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування:

а) посадові особи юридичних осіб публічного права, які не зазначені в пункті 1 частини першої цієї статті, але одержують заробітну плату за рахунок державного чи місцевого бюджету;

б) особи, які не є державними службовцями, посадовими особами місцевого самоврядування, але надають публічні послуги (аудитори, нотаріуси, оцінювачі, а також експерти, арбітражні керуючі, незалежні посередники, члени трудового арбітражу, третейські судді під час виконання ними цих функцій, інші особи в установлених законом випадках);

в) посадові особи іноземних держав (особи, які обіймають посади в законодавчому, виконавчому або судовому органі іноземної держави, в тому числі присяжні засідателі, інші особи, які здійснюють функції держави для іноземної держави, зокрема для державного органу або державного підприємства), а також іноземні третейські судді, особи, які уповноважені вирішувати цивільні, комерційні або трудові спори в іноземних державах у порядку, альтернативному до судового;

г) посадові особи міжнародних організацій (працівники міжнародної організації чи будь-які інші особи, уповноважені такою організацією діяти від її імені), а також члени міжнародних парламентських асамблей, учасником яких є Україна, та судді і посадові особи міжнародних судів;

3. Особи, які постійно або тимчасово обіймають посади, пов'язані з виконанням організаційно-розпорядчих чи адміністративно-господарських обов'язків, або особи, спеціально уповноважені на виконання таких обов'язків у юридичних особах приватного права незалежно від організаційно-правової форми, відповідно до закону.

Суб'єктивна сторона характеризується прямим умислом та корисливим мотивом.

Кваліфікований склад цього злочину, відповідно до ч. 2 ст. 369–2 КК України характеризується ознаками: 1) одержання неправомірної вигоди за вплив на прийняття рішення, 2) пропозиція здійснити вплив за надання неправомірної вигоди.

Під одержанням неправомірної вигоди слід розуміти одержання особою, уповноваженою на виконання функцій держави неправомірної вигоди.

Під пропозицією здійснити вплив за надання неправомірної вигоди слід розуміти пропозицію особи, уповноваженої на виконання функцій держави (усну, письмову, у тому числі вчинену через посередників) вплинути на рішення, що нею приймаються за умови отримання такою особою неправомірної вигоди.

Особливо кваліфікований склад, передбачений у ч. 3 ст. 369–2 КК України характеризується одержанням неправомірної вигоди за вплив на прийняття рішення особою, уповноваженою на виконання функцій держави, поєднане з вимаганням такої вигоди.

Під останнім доцільно розуміти одержання особою, уповноваженою на виконання функцій держави, неправомірної вигоди, поєднане з вимогою передачі неправомірної вигоди або права на майно, кошти чи інші блага, які її становлять, з погрозою насильства над потерпілим чи його близькими родичами, обмеження прав, свобод або законних інтересів цих осіб, пошкодження чи знищення їхнього майна або майна, що перебуває в їхньому віданні чи під охороною, або розголошення відомостей, які потерпілий чи його близькі родичі бажають зберегти в таємниці.

ДАНІ ПРО АВТОРІВ

Коваленко Валентин Васильович – доктор юридичних наук, професор, член-кореспондент НАПрН України, заслужений юрист України, ректор НАВС (загальна редакція);

Білик Вадим Миколайович – кандидат юридичних наук, доцент кафедри адміністративної діяльності НАВС (ст. 15);

Братель Сергій Григорович – кандидат юридичних наук, заступник начальника кафедри адміністративної діяльності НАВС (ст. 27, 28, 29);

Варивода Василь Іванович – кандидат юридичних наук, доцент кафедри адміністративної діяльності НАВС (ст. 2, 3);

Василевич Віталій Вацлавович – кандидат юридичних наук, доцент, начальник кафедри кримінологій та кримінально-виконавчого права НАВС (преамбула, ст. 1, 4, 5, 6, 7);

Волох Олександр Костянтинович – кандидат юридичних наук, доцент кафедри адміністративного права і процесу НАВС (ст. 172–9 КУпАП);

Головко Олександр Миколайович – доктор юридичних наук, професор, перший проректор ХНУВС з навчально-методичної та наукової роботи (ст. 29);

Горбачевський Віталій Якович – доктор юридичних наук, старший науковий співробітник, завідувач кафедри кримінально-правових дисциплін НАВС (вступ, 364, 364–1, 365–2, 368, 368–2, 369–2 ККУ);

Гусарєв Станіслав Дмитрович – доктор юридичних наук, професор, начальник кафедри теорії держави та права НАВС (прикінцеві та перехідні положення);

Джужа Олександр Миколайович – доктор юридичних наук, професор, проректор з наукової роботи НАВС (ст. 6, 7, 16);

Дрозд Олексій Юрійович – кандидат юридичних наук, старший викладач кафедри адміністративної діяльності НАВС (ст. 1, 5);

Заіка Юрій Олександрович – доктор юридичних наук, професор, начальник кафедри цивільного права і процесу НАВС (ст. 8);

Золотарьова Наталія Іванівна – кандидат юридичних наук, доцент, професор кафедри адміністративної діяльності НАВС (ст. 9);

Іншин Микола Іванович – доктор юридичних наук, професор, завдувач кафедри трудового права та права соціального забезпечення Київського національного університету ім. Т. Г. Шевченка (ст. 30);

Іщенко Юрій Вікторович – кандидат юридичних наук, доцент, професор кафедри адміністративного права і процесу НАВС (ст. 10, 18, 19, 25; ст. 172–2, 172–3 КУпАП);

Квітка Яніна Михайлівна – кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри адміністративної діяльності НАВС (ст. 30);

Козодой Леонід Михайлович – кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри конституційного та міжнародного права НАВС (ст. 13);

Колб Олександр Григорович – доктор юридичних наук, професор, директор навчально-наукового інституту права і психології НАВС (вступ, ст. 363, 364–1, 365–2, 368, 368–2, 369–2 ККУ);

Колодій Анатолій Миколайович – доктор юридичних наук, професор, член-кореспондент НАПрН України, начальник кафедри конституційного та міжнародного права НАВС (ст. 14);

Константінов Сергій Федорович – доктор юридичних наук, професор, начальник кафедри адміністративної діяльності НАВС (відповідальний секретар, ст. 9);

Користін Олександр Євгенович – доктор юридичних наук, професор, вчений секретар секретаріату вченої ради НАВС (ст. 12);

Кришевич Ольга Володимирівна – кандидат юридичних наук, доцент, професор кафедри кримінального права НАВС (ст. 21, 22; 353, 365–3, 369 ККУ; характеристика злочинів у сфері службової діяльності);

Кудря Віталій Олександрович – кандидат юридичних наук, доцент, начальник відділу кадрового забезпечення НАВС (ст. 28);

Кузьменко Оксана Володимирівна – доктор юридичних наук, професор, начальник кафедри адміністративного права і процесу НАВС (ст. 172–2, 172–5 КУпАП);

Лов'як Олег Орестович – кандидат юридичних наук, доцент, професор кафедри цивільного права і процесу НАВС (ст. 8);

Лошицький Михайло Васильович – кандидат юридичних наук, доцент, професор кафедри адміністративного права і процесу НАВС (ст. 17, 24, 30; ст. 172–6, 172–7, 172–8 КУпАП);

Луговий Ігор Олександрович – кандидат юридичних наук, доцент кафедри адміністративної діяльності НАВС (ст. 15);

Мацюк Володимир Ярославович – кандидат юридичних наук, заслужений юрист України, перший заступник начальника головного управління податкової міліції Державної податкової інспекції у Солом'янському районі м. Києва (ст. 27);

Мироненко Валентина Петрівна – кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри цивільного права і процесу НАВС (ст. 23);

Мозоль Станіслав Анатолійович – кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник ад'юнктури та докторантури НАВС (преамбула, ст. 1, 4, 5, 6, 7);

Ніколаюк Сергій Ігорович – кандидат юридичних наук, доцент, професор кафедри оперативно-розшукової діяльності НАВС (ст. 11, 20);

Никифорчук Дмитро Йосипович – доктор юридичних наук, професор, начальник кафедри оперативно-розшукової діяльності НАВС (ст. 11, 20);

Олефір Віктор Іванович – доктор юридичних наук, професор, член-кореспондент НАПрН України, проректор з наукової роботи Відкритого міжнародного університету розвитку людини «Україна» (ст. 17);

Орлов Юрій Юрійович – доктор юридичних наук, старший науковий співробітник, проректор з науково-методичної роботи НАВС (ст. 7)

Осауленко Андрій Олександрович – кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри теорії держави та права НАВС (прикінцеві та перехідні положення);

Павлівський Микола Климентійович – професор кафедри адміністративної діяльності НАВС (ст. 24);

Пастух Ігор Дмитрович – кандидат юридичних наук, доцент, заступник начальника кафедри адміністративного права і процесу НАВС (ст. 172–4, 172–5 КУпАП);

Пилипенко Світлана Анатоліївна – кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри цивільного права і процесу НАВС (ст. 26);

Расюк Едуард Вікторович – кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри кримінологій та кримінально-виконавчого права НАВС (преамбула, ст. 1, 4, 5, 6, 7);

Савченко Андрій Володимирович – доктор юридичних наук, професор, начальник кафедри кримінального права НАВС (ст. 21, 22; 353, 365–3, 369 ККУ; характеристика злочинів у сфері службової діяльності);

Синявська Олена Юхимівна – доктор юридичних наук, професор, начальник факультету заочного та дистанційного навчання працівників ОВС ХНУВС (ст. 24);

Солоненко Олег Миколайович – кандидат юридичних наук, доцент, професор кафедри конституційного та міжнародного права НАВС (ст. 14);

Сущенко Віктор Дмитрович – кандидат юридичних наук, професор, професор кафедри адміністративного права і процесу НАВС (ст. 18; ст. 172–9 КУпАП);

Ткаченко Олена Євгенівна – кандидат юридичних наук, доцент кафедри адміністративної діяльності НАВС (ст. 2);

Удалова Лариса Давидівна – доктор юридичних наук, професор, начальник кафедри кримінального процесу НАВС (ст. 31, 32, 33);

Федоренко Владислав Леонідович – доктор юридичних наук, професор, заступник начальника інституту-декан факультету заочного навчання цивільних осіб НАВС (ст. 3);

Чернявський Сергій Сергійович – доктор юридичних наук, старший науковий співробітник, начальник наукової лабораторії з проблем розкриття та розслідування злочинів НАВС (ст. 16);

Чурпіта Ганна Вікторівна – кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри цивільного права і процесу НАВС (ст. 26);

Якимець Олексій Іванович – кандидат юридичних наук, доцент, професор кафедри цивільного права і процесу НАВС (ст. 23).

Науково-допоміжну роботу здійснила ***Флюнт Владислава Олександрівна.***

НАВЧАЛЬНЕ ВИДАННЯ

ЗАКОН УКРАЇНИ ПРО ЗАСАДИ ЗАПОБІГАННЯ І ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЇ

Науково-практичний коментар

Керівник видавничих проектів *Кривенко О. А.*
Оригінал-макет виготовлено ТОВ «Видавничий дім «Скіф»
Комп'ютерне верстання *Казьміної Є. І.*
Обкладинка *Казьміної Є. І.*

Підписано до друку 15.03.2012. Формат 60х84 1/16.
Папір офсетний. Гарнітура SchoolBookC.
Друк офсетний. Обл.-видав. арк. 24,38. Умов. друк. арк. 22,67.
Тираж 1000 (1-й завод 1 – 500) пр. Зам. №

ТОВ «Видавничий дім «Скіф»
Тел. (044) 581-21-38
Свідоцтво: ДК № 581 від 03.08.2001.

Друк